T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

KONU

EVLİYA ÇELEBİ'NİN SEYAHATNAMESİNDE TASAVVUFÎ KÜLTÜR

Hazırlayan
M.Askeri KÜÇÜKKAYA

12/995

DOKTORA TEZİ

121 995

Bu tez **17.01.2003** tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ~~oy birliğiyle~~ / oy çokluğuyla kabul edilmiştir.

Prof.Dr.Mustafa KARA	Prof.Dr.H.Kamil YILMAZ	Prof.Dr.Mehmet DEMİRCİ
Danışman	Üye	Üye

/ /2003

Doç. Dr. Zihni KARA
Enstitü Müdürü

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TASAVVUF TARİHİ BİLİM DALI

EVLİYA ÇELEBİ'NİN SEYAHATNÂMESİNDE TASAVVUFÎ KÜLTÜR

(DOKTORA TEZİ)

12/9/95

Danışman:
Prof. Dr. Mustafa KARA

Hazırlayan:
M. Askeri KÜÇÜKKAYA

ŞANLIURFA-2002

İÇİNDEKİLER

Sayfa no:

Kısaltmalar....1
Önsöz....3
GİRİŞ....5
A- SEYAHATNÂME GELENEĞİ....5
1. Meşhur Seyahatnameler....13
a) İbn Fadlan Seyahatnâmesi....13
b) İbni Battuta Seyahatnâmesi....15
2. Tasavvuf Eğitiminde Seyahatin Önemi....19

BİRİNCİ BÖLÜM
EVLİYA ÇELEBİ'NİN HAYATI VE ESERİ

A- YAŞADIĞI YÜZYILA GENEL BAKIŞ....24
1. Siyasî ve İdarî Durum....24
2. İlmî-Edebî ve Kültürel Durum....29
3. Tasavvufî Durum....33
B- HAYATI....35
1. Doğum Yeri ve Tarihi....35
2. İsmi ve Künyesi....35
3. Soyu ve Ailesi....36
4. Tahsili ve Yetişmesi....38
5. Seyahatleri....40
C- ESERLERİ....47
1. Seyahatnâmenin Muhtevâsı....47
a) Birinci Cilt....47
b) İkinci Cilt....51
c) Üçüncü Cilt....53
d) Dördüncü Cilt....57
e) Beşinci Cilt....59

f) Altıncı Cilt.....61
g) Yedinci Cilt.....63
h) Sekizinci Cilt.....64
i) Dokuzuncu Cilt.....66
j) Onuncu Cilt.....67
2. Seyahatnâmenin Nüshâları.....68
3. Seyahatnâmenin Neşirleri.....70
4. Seyahatnâmenin Değerlendirilmesi.....75

İKİNCİ BÖLÜM

SEYAHATNÂME'DE ADI GEÇEN TARİKATLAR VE TASAVVUFÎ MÜESSESELERİ

A- DİNÎ VE TASAVVUFÎ CEMAATLER.....89
a) Ahiyân-ı Rûm.....90
b) Gâziyân-ı Rûm.....91
ba) Tekkeler.....93
bb) Türbeler.....94
c) Abdalân-ı Rûm.....95
ca) Tekkeler.....102
cb) Türbeler.....103
cc) Ziyâretgâhlar.....104
B- SEYAHATNÂME'DE TASAVVUF KÜLTÜRÜ VE KADIN.....105
a) Kadın Dervişler.....105
b) Tekkeler.....106
c) Türbeler.....106
d) Ziyâretgâhlar.....107
C- SEYAHATNÂME'DE ADI GEÇEN TARİKATLAR.....109
1. Edhemiyye.....109
a) Dervişler.....109
b) Tekkeler.....110
c) Türbeler.....111

b) Ziyâretgâhlar....111
2. Kazerûniyye....113
a) Dervişler....114
b) Tekkeler....114
c) Ziyâretgâhlar....114
3. Yeseviyye....114
a) Dervişler....116
b) Tekkeler....119
4. Hâcegâniyye....121
a) Dervişler....121
b) Tekkeler....123
5. Kâdiriyye....124
a) Dervişler....124
b) Tekkeler....125
c) Türbeler....128
6. Eşrefiyye....128
a) Dervişler....130
b) Tekkeler....131
7. Rifâiyye....131
a) Dervişler....132
b) Tekkeler....132
c) Ziyâretgâhlar....133
8. Kübreviyye....133
a) Dervişler....133
9. Nurbahşiyye....135
a) Dervişler....135
b) Tekkeler....137
c) Ziyâretgâhlar....137
10. Haydâriyye....138
11. Kalenderiyye....138
12. Hurûfiyye....139
13. Suhreverdiyye....140
a) Dervişler....140
b) Tekkeler....141

c) Türbeler....141
14. Zeyniyye....142
a) Dervişler....142
b) Tekkeler....146
15. Ekberiyye....146
a) Dervişler....147
b) Tekkeler....148
c) Türbeler....149
16. Şâzeliyye....150
17. Bedeviyye....150
a) Dervişler....157
b) Tekkeler....159
c) Türbeler....161
d) Ziyâretgâhlar....162
18. Desûkiyye....163
a) Dervişler....166
b) Tekkeler....167
c) Ziyâretgâhlar....168
19. Bektâşiyye....169
a) Dervişler....171
b) Tekkeler....175
c) Türbeler....189
d) Ziyâretgâhlar....191
20. Mevleviyye....194
a) Dervişler....195
b) Tekkeler....199
c) Türbeler....206
d) Ziyâretgâhlar....207
21. Sa'diyye....208
a) Tekkeler....208
22. Nakşibendiyye....209
a) Dervişler....209
b) Tekkeler....216
c) Ziyâretgâhlar....219

23. Halvetiyye....219
a) Dervişler....220
b) Tekkeler....224
c) Türbeler....232
d) Ziyâretgâhlar....232
24. Cemâliyye....233
a) Dervişler....234
b) Tekkeler....237
c) Türbeler....239
d) Ziyâretgâhlar....239
25. Sünbüliyye....240
a) Dervişler....240
b) Tekkeler....242
c) Türbeler....243
d) Ziyâretgâhlar....243
26. Şabâniyye....243
a) Dervişler....243
b) Tekkeler....245
27. Bekrîyye....245
a) Dervişler....246
b) Tekkeler....246
c) Türbeler....247
28. Uşşakkiyye....247
a) Dervişler....247
b) Tekkeler....248
29. Ramazaniyye....248
30. Cihangiriyye....249
31. Sinâniyye....250
a) Tekkeler....250
32. Rûşeniyye....251
a) Dervişler....251
b) Tekkeler....252
33. Gülşeniyye....252

a) Dervişler....254
b) Tekkeler....257
c) Türbeler....262
34. Şemsiyye....263
a) Dervişler....264
b) Tekkeler....265
c) Türbeler....265
35. Bayrâmiyye....265
a) Dervişler....268
b) Tekkeler....271
c) Türbeler....272
d) Ziyâretgâhlar....272
36. Şemsiyye-i Bayrâmiyye....272
a) Dervişler....274
b) Tekkeler....276
c) Ziyâretgâhlar....276
37. Tennûriyye....278
a) Dervişler....279
b) Türbeler....279
38. İseviyye....280
39. Melâmîyye-i Bayramiyye....280
a) Dervişler....281
b) Tekkeler....285
40. Diğer Melâmîler....286
41. Celvetiyye....291
a) Dervişler....292
b) Tekkeler....294
c) Ziyâretgâhlar....296
42. Semerkandiyye....297
a) Dervişler....298
43. Vâhidiyye....299
a) Dervişler....300
b) Tekkeler....300
44. Kemiliyye....301

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEYAHATNÂME'DE TARİKATI BELİRTİLMEYEN MUTASAVVIFLAR VE TASAVVUFÎ MÜESSESELER

A- TARİKATI BELİRTİLMEYEN MUTASAVVIFLAR.....302
B- TARİKATI BELİRTİLMEYEN TEKKELER.....324
C- TARİKATI BELİRTİLMEYEN TÜRBELER.....349
D- TARİKATI BELİRTİLMEYEN ZİYÂRETGÂHLAR.....370

SONUÇ.....404
BİBLİYOĞRAFYA.....407

KISALTMALAR

A.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale
a. mülf.	: Aynı müellif
AÜDTCF	: Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
Bsk.	: Baskı
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DBİA	: Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DM	: Devlet Matbaası
Ed.	: Editör
H.	: Hicri
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
İA	: İslam Ansiklopedisi
İLAM	: İlmî Araştırmalar Merkezi
İÜEF	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
İÜ. Ktp. Ty	: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar
İÜSBE	: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ktp.	: Kütüphane, Kütüphanesi
M.	: Miladî
Mad.	: maddesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MEBİA	: Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
MÜİF	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
MÜSBE	: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Nşr.	: Neşreden
Nr.	: Numara
ö.	: Ölüm tarihi

s	: Sayfa
S	: Sayı
s.a.v	: Sallallâhü Aleyhi ve Sellem
Trc.	: Tercüme
TDEA	: Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
tsz.	: Tarihsiz
UÜİF	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
vb	: Ve benzeri
vd.	: Ve devamı
vr.	: Varak
Yay.	: Yayınlayan, Yayınevi

ÖNSÖZ

Kültür tarihimizde önemli bir yer tutan Evliya Çelebi Seyahatnamesi, çeşitli konularda verdiği bilgilerle her zaman değerini korumuştur. Birçok milletin, tarihi, dinî, coğrafî ve kültürel yönlerine ışık tutmasından dolayı, yerli ve yabancı bilim adamlarının araştırma ve incelemelerine konu olmuştur.

Seyahatname'de, milletimizin tarih, edebiyat, kültür ve sosyal hayatındaki örf-adetlerinin yanında, manevi hayatına dair önemli bilgiler de verilmiştir. Dini hayatın vazgeçilmez unsurlarından olan tasavvufî kültürün farklı tezahürleri hakkında verdiği bilgiler de dikkatleri çekmiştir.

Bu çalışmada, Seyahatname'de adı geçen birçok, tarikat, derviş, tekke, türbe ve ziyaretgâh hakkında verilen bilgiler ele alınmış, adı geçen kişi ve kurumlardan tespit edilebilenler, mensup oldukları tarikatların bünyesinde birleştirilerek tanıtılmıştır. Seyahatname'de tarikatları belirtilmeyen ve mensup oldukları tarikatları tespit edilemeyen derviş, tekke, türbe ve ziyaretgâhlar da ayrı bir bölümde ele alınmıştır.

Giriş bölümünde, Seyahatname geleneğinin bir değerlendirilmesi yapılarak, eski ve yeni edebiyatımızdaki seyahatnamelerden bahsedilmiştir. Meşhur seyahatnamelerden İbn Fadlan ve İbni Battûta Seyahatnameleri hakkında bilgi verilmiştir. Tasavvufta seyahatin önemine de kısaca değinilmiştir.

Birinci bölümde, Evliya Çelebi'nin Hayatı ve Eseri ele alınmıştır. Müellifimizin yaşadığı XVII. Yüzyılın siyasi ve idari durumu ile bu dönemdeki ilmî, edebî ve kültürel hayata değinilmiştir. Osmanlı Devleti'nin varlığını sürdürdüğü dönemlerde her zaman iç içe bulunduğu tasavvuf ve tarikatlar dünyasının, bu yüzyıla damgasını vuran gelişmeleri genel hatları ile kaydedilmiştir.

Evliya Çelebi'nin hayatı, seyahatnamedeki bilgiler esas alınarak incelenmiştir. Zira, seyyahımızın hayatı, eserinde verilen bilgilerle mukayyettir. Her ne kadar, Evliya Çelebi hakkında bazı çalışmalar yapılmışsa da, tüm bu çalışmaların esas kaynağı yine kendi eseri olmuştur. Yeri geldiğince, yapılan bu çalışmalardan da yararlanılmıştır. Eserinin incelendiği bu bölümde; muhtevâsı, çeşitli kütüphanelerde bulunan nüshaları belirtilmiş ve yapılan neşirler ile Seyahatname'nin değerlendirilmesi yapılmıştır.

İkinci bölümde, Seyahatname'de adı geçen tarikatlar ve tasavvufî müesseseler ele alınmıştır. Bu bölümde, tasavvufî cemaatler içerisinde değerlendirilen Ahiyân-ı Rûm, Gaziyan-ı Rûm, Abdalân-ı Rûm ve Bacıyân-ı Rûm ele alınmış ve bunların tekke, türbe ve ziyaretgâhları hakkında verilen bilgiler incelenmiştir. Bu bölümde ele alınan en

kapsamlı konu, Seyahatname'de adı geçen büyük tarikat ve kolları olmuştur. Bu büyük tarikatların pîrleri, dervişleri, tekkeleri, türbeleri, ziyaretgâhları ayrı ayrı ele alınmış ve her birisi, kendi tarikatı içinde değerlendirilmiştir. Kendileri hakkında bilgi verilmekle birlikte, hangi tarikata mensup oldukları belirtilmeyen birçok tarikat büyüğü ve kurumu da yapılan araştırma ve tetkikten sonra, ait oldukları tarikat bünyesine alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise, Seyahatname'de adı geçtiği halde, tarikatları belirtilmeyen ve mensup oldukları tarikatları tespit edilemeyen birçok mutasavvıf, tekke, türbe ve ziyaretgâhlar ayrı başlıklar altında değerlendirilmiştir.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde yer alan tasavvufî kültür unsurlarını inceleyen bu çalışma mükemmellik iddiası taşımamaktadır.

Araştırmam boyunca, her türlü yakın alaka ve yardımını esirgemeyen hocam Prof. Dr. Mustafa Kara'ya teşekkürü bir borç bilirim.

M. Askeri KÜÇÜKKAYA

Şanlıurfa- 2002

GİRİŞ

A. SEYAHATNAME GELENEĞİ

İnsan, günümüzde olduğu gibi geçmişte de yaşadığı çevrenin dışında kalan yerlerin doğal güzelliklerini, coğrafi özelliklerini ve tarihî değerlerini görmek istemiştir. Başka memleketlerde yaşayanların hayat tarzını, aile yapısını, gelenek ve göreneklerini, yönetim biçimlerini hep merak etmiştir.

Geçmiş yüzyıllarda, başka memleketler hakkında bilgi verme, insanların yaşama biçimlerini anlatma ve tanıtma görevini daha çok seyyahlar yerine getirmiştir. Gezdikleri memleketler hakkında çeşitli konuları ele alan seyyahlar, seyahatnameleri ile insanların bilgi sahibi olmalarını sağlamışlardır.

Seyahatname; bir yazarın yurt içinde ve yurt dışında yaptığı gezilerde gördüklerini anlatan yayınların tümüne verilen addır. Seyahatname'de gezgin, bir toplumun bütünüyle yaşayışını, gelenek ve göreneklerini, türlü açılardan dikkatini çeken ve okurun dikkatini çekeceğini umduğu başkalıkları sergilemeye çalışır. Bunları elinden geldiğince de özenerek anlatır ve yazar.[1] Seyahatname, gezinin yapıldığı ülkeye ait gözlemler taşıması bakımından önemlidir, aynı zamanda bir tarih belgesi niteliği taşır. Üslûp özellikleri, yeni ülkeler ve çeşitli olaylar karşısında, yazarın davranışını belirten ustalığıyla da edebî eserler arasında yer alır.[2]

Seyahatnamelerde ele alınan konular, belli bir kesime değil, toplumun her katmanına hitap eden konulardır. Seyahatname türünün gelişmesinde; diplomatlar, tüccarlar, esirler, hacılar ve misyonerler rol almıştır. [3]

Seyahatnameler, coğrafya ile ilgili gezi eserleri olabildiği gibi, bir şehrin güzellerini ve en önemlisi güzelliklerini anlatması bakımından bizi ilgilendiren şehrengizler, bazı şairlerin başından geçen önemli ve ibretli olayları anlattıkları (manzum) sergüzeştnâmeler, gurbete düşenlerin başlarından geçenleri kaleme aldıkları, gurbetnameler, siyasi bir görev için dış ülkelerden birine elçilerin yazdıkları, sefâret-nâmeler ile doğrudan doğruya seyahat izlenimlerini aktaran eserlerdir. Seyahatnameler, nesir diliyle kaleme alınıp, gezilen yerlerin insanları ve çevre özellikleri ile adetler, hayat şartları, giyim, kuşam v.b konularda bilgi verirler.[4]

---

[1] Orhan Şaik Gökyay, *"Türkçe'de Gezi Kitapları"*, Türk Dili (Gezi Özel Sayısı), C. XXVII., S:258. 1 Mart 1973., s.457.
[2] *"Seyâhat-nâme"*mad., Meydan Larousse, 11/ 230.
[3] Geniş bilgi için bkz. Suraiya Faroqhı, Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir, Çev. Zeynep Altok, s.179-188.
[4] İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, s.554.

Seyahatnameler, yalnız yazarların salt görmek ve anlatmak amacıyla yaptığı gezilerden meydana gelmez. Seyahat için seyahat amacı güden diğer geziler de seyahatnamelerin yazılmasına neden olabilir. Örneğin, hac ziyaretleri, bir başka ülkeye gönderilen görevlilerin orada gördüklerinden esinlenerek yazdıkları kitaplar, askerlik, savaş dolayısıyla görülen yerler, tanınan başka başka insanlar hakkında bilgi vermek için yazılan eserlerin hepsi seyahatname türü olarak kabul edilir. Bütün seyahatnamelerin bir değerde olduğunu, okurun bilgisine aynı oranda fayda sağladığını söylemek mümkün değildir. Ancak bu seyahatnameler, bir bakıma körlerin fil hikayesine benzerler; her yazar gördüğü memleketi ve insanları bir başka açıdan anlatmağa çalışır.[5]

Eski edebiyatımızda ve dünya edebiyatında yazılmış birçok seyahatname bulunmaktadır. Bu bölümde; Edebiyatımızda seyahatname türüne dahil olan belli başlı eserler ele alınacaktır. Yabancı seyyahların Türkler hakkında yazdıkları seyahatnameler de mevcuttur.

Tarihte, Türklerin yaşadığı bölgelere gelen yabancı seyyahların yazdıkları arasında şunlar sayılabilir: 448'de Hun hükümdarı Atilla'ya gönderilen elçilik heyetinde görevli Priskos, bu geziyle ilgili eserinin bugüne kadar kalan bölümlerinde, Hunların ülkelerini, yaşayışlarını anlatır. 568'de Kilikyalı Zemarhos, Bizans İmparatoru Justinianus adına Göktürk ülkesine elçi olarak gitmiş ve bu gezide edindiği izlenimlerini aktarmıştır. Arap gezgini İbn Battuta,[6] ünlü eseri Seyahatname'sinde Anadolu, Harezm, Horasan, Maveraünnehir gezilerini anlatırken, Türklerin etnoğrafya, halkiyat ve sosyal kurumlarının yanında pek çok özelliklerine değinmiştir. Castilla Kralı Erique'in mabeyncisi Clavijo (öl. 1412), Timur zamanında, Cadiz'den Semerkand'a Seyahat adlı eserinde çeşitli gözlemlerini aktarır. Yine, Venedikli Marko Polo, Altınordu Devleti'ne yaptığı seyahatta gördüklerini kaleme almış ve dünya edebiyatına geçmiştir. İranlı Nasır Hüsrev'in Sefernamesi, Anadolu'dan bahseden eserler arasındadır. Bilhassa, Osmanlı ülkesinde yolculuk yapan yabancılar hatıra, seyahatname, mektup türleri içinde gördüklerini dile getirenler hayli kalabalıktır. Bunlar arasında, Busbecq (öl. 1592), Lady Montagu (öl. 1762), Chateaubriand (öl. 1848), Julie Pardoe (öl. 1862), Moltke (öl. 1891, ve *"Küçük Asya"* adlı eseri ile Anadolu arkeolojisine ait önemli bilgiler veren Charles Texier'in eserleri dikkat çekmektedir.[7] XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı

---

[5] Gökyay, a.g.m., s. 458-459.
[6] Geniş bilgi için Meşhur Seyahatnameler bölümüne bakınız.
[7] Pala, a.g.e., s.554.; *"Seyahatname"* mad.Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler/ İsimler/ Eserler/ Terimler., VII/550.

Devletine gelen yabancıların izlenimleri de önem arz etmektedir. Bunlardan Nicholay ve Rycant ismindeki seyyahların gözlemleri, o günkü yaşamımızın inceliklerini anlatması bakımından dikkate değerdirler.[8]

Tarihimizde bilinen en eski seyahatnamelerimizden biri Hoca Gıyâsüddin Nakkaş'ın yazdığı *Acâibü'l-Letâif* adlı eserdir. Bu zat, Timur'un oğlu Şahruh'un Çin hakanına gönderdiği heyete katılmıştır. Farsça yazılan bu eserin tercümesi, Damad İbrahim Paşa'nın emriyle 1140/1727 yılında Küçük Çelebizâde İsmâil Asım tarafından yapılmıştır. İkincisi ise, Ali Ekber Hatâî adında bir tacirin, 1515'te İstanbul'da farsça olarak yazıp Sultan Selim'e ve onun ölümünden sonra Kanunî Sultan Süleyman'a sunmak istediği Hıtâînâme (Çin Seyahatnamesi) dir. Bu eser III. Murad adına tercüme edilmiştir.[9]

III. Murad döneminde (1574-1594), Tokat'lı İbrahim oğlu Ahmet adında birisi hem ticaret, hem de gezi dolayısıyla Kâbil üzerinden Hindistan'a giderek oradan Basra, Yemen ve Hicaz üzerinden Bursa yoluyla dönüşünü *Acâibnâme-i Hindûstan* adıyla manzum bir seyahatname yazmıştır.[10] Yirmi yaşında seyahate çıkan Trabzonlu Mehmet Aşık, Osmanlı memleketleri hakkında yazacağı kitaba sağlam kaynak temin etmek amacıyla kaleme aldığı *Menâzırü'l-Avâlim* adlı eseri önemli bir seyahatnamedir.[11] Eski kaynaklarda yararlanarak ortaya koyduğu eserinin en önemli bölümleri onun kendi gördüklerine ve gözüyle görenlerin anlattıklarına dayanarak verdiği doğru ve sağlam bilgilerdir.[12]

Seyahat edebiyatımızın ilk ünlü yazarlarından biri de Seydi Ali Reis'tir. (1498-1568). Bir denizci olan Seydi Ali Reis, aynı zamanda şair ve büyük bir bilgindir. Dedesi, Bahriye Müsteşarı, babası Galata'daki Bahriye Dârüssınâasında Kethüda Hüseyin Reis isminde birisidir. Rodos fethine deniz subayı olarak katıldı. (1522). Barbaros, dünya tarihinin en büyük deniz vuruşmalarından biri olan Preveze Savaşı'nda Türk donanmasının sol kanat amiralliğini ona verdi (1538). Kanunî Sultan Süleyman'ın emriyle Hind Okyanusu amiralliğine getirildi (1553). Maskat açıklarında Hint yolunu Türk gemilerine kapamak isteyen Portekiz donanmasını dağıttı (1554). Hindistan'a çıktı; leventleriyle birlikte Delhi'ye gitti; Timuroğlu İmparatoru Hümayun Şah'ın veziri

---

[8] Olgun, a.g.m., s. 410. Yazar, Adnan Erzi'nin *" Türkiye'yle İlgili Yabancı Seyahatnameler Bibliyoğrafyası"* isminde bu çalışmasının TTK Yayınları arasında çıkacağını söylemektedir. Adı geçen çalışmaya ulaşılamadı.

[9] Fuad Köprülü, Türk Edebiyatı Tarihi, s. 396.;Gökyay, a.g.m., s. 459.,Turan, a.g.m.,s. 254-255.

[10] Gökyay, a.g.m., s. 459.; Turan, a.g.m., s. 255.

[11] Köprülü, a.g.e., s. 397.

[12] Gökyay, a.g.m., s. 459.

oldu. Şah'ın ölümü üzerine Delhi'den ayrıldı (1556); Afganistan-İran yolu ile İstanbul'a döndü. İstanbul'a karadan dönerken, yanındaki Türk denizcilerle, Agra'dan Delhi'ye, oradan Lâhûr'a ve Kâbil'e gelir. Semerkant, Buhârâ, Hıyve'den İran'a iner. Meşhed'den İran Türk Devletinin başkenti olan Kazvîn'e varır. Kanunî'den sonra yeryüzünün en kudretli hükümdarı olan Safevî İmparatoru Şah Tahmasb'tan büyük iltifat görür. Bağdat, Musul, Diyarbakır, Ankara yoluyla İstanbul'a döner. Galata'daki konağına yerleşir. Bir hafta sonra Edirne'de bulunan Kanunî'nin huzuruna çıkar. 3 yıl, 5 ay süren macerasını anlatır. Denizcilere büyük sevgisi olan Kanunî'nin bu seyahati kaleme almasını istemesi üzerine *"Mirat-ül-Memâlik"* isimli seyahat eserini yazar.[13]

Keçecizâde İzzet Molla'nın (1725/1829), II. Mahmut tarafından Keşan'a sürülmesi dolayısıyla yazdığı *Mihnet Keşân* adlı manzum eseri de seyahatname türü eserlerdendir.[14] Seyyah Mehmed Emin'in *Asyâ-yı Vustâ'ya Seyâhat* (1878) adındaki eseri, Orta Asya Türklüğü hakkında önemli bilgileri ihtiva eder. İstanbul'dan yola çıkan yazar, Poti-Tiflis-Gence-Şirvan-Bakü yolu üzerinden Orta Asya'ya ulaşır. Gördüklerini, hiçbir süslemeye yer vermeden anlatır. Özellikle, Türkmenler üzerinde durmuş, onların savaş usullerini, atlarını, düğünlerini, doğum ve ölüm adetlerini ele alır.[15]

Mühendis Faik'in, *Seyahatname-i Bahrimuhit* ismindeki eseri, İstanbul'dan Basra Körfezine kadar geçilen limanlardan bahseder. Yine, Cava Müslümanlarının kendilerine dini öğretecek bir kişinin gönderilmesi üzerine, Cava'ya gönderilen Ebubekir Efendi'nin yanında bulunan Ömer Lütfi'de *Ümit Burnu Seyahatnamesi* isimli bir eser kaleme almıştır. Bu iki eser muhteva ettiği konular itibariyle ayrı önem taşırlar. Yine, II. Abdülhamid'in İslamcılık siyaseti doğrultusunda Afrika'ya gönderilen resmi bir kurulun başında bulunan Sadık Müeyyed (Azmizâde), *Afrika Sahra-yı Kebîrinde Bir Osmanlı Zabîti* ve *Habeş Seyahatnamesi* isminde iki eser yazmıştır.[16] Ahmet Mithat Efendi'nin *Avrupa'da Bir Cevelân* isimli eseri de önemli yapıtlardandır. II. Abdülhamit tarafından Stockholm kentinde toplanan " Müsteşrikler Kongresi"ne üye olarak seçilen yazar, yetmiş gün süren gezisi boyunca gördüklerini bu eserinde dile getirir. İstanbul'dan Marsilya'ya kadar deniz yolculuğunu yapan yazar daha sonra, Paris, Kolonya, Hamburg, Kopenhang üzerinden Stockholm'e uğrar. Rostok, Berlin, Kolonya, Paris, Cenova, Lozan, Konstans, Viyana, Graç ve Triyeste üzerinden İstanbul'a döner.

---

[13] Seyit Kemal Karaalioğlu, Türk Edebiyatı Tarihi Başlangıçtan Tanzimata I/753-754.; Nihad Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, I/618-619.
[14] Gökyay, a.g.m., s. 461.
[15] Gökyay, a.g.m., s. 462.; Turan, a.g.m., s. 257.
[16] "Seyahatname" mad. TDEA, VII/551.

Ahmet Mithat Efendi'nin 1893 yılında İzmit Körfezi'nde arkadaşlarıyla birlikte yaptığı deniz ve kara yolculuğundaki izlenimlerini *Sayyadâne Bir Cevelân* adlı eserinde anlatmıştır. Ahmet Mithat Efendi'nin bu kitabı, bir başka seyahatnamenin yazılmasına sebep olmuştur. Yenişehirlizâde Halit Eyyub isminde bir yazar, arkadaşlarıyla birlikte, Beykoz'dan Anadolu Feneri'ne, oradan, Karadeniz sahilinde Riva ya da Irva'ya, oradan kayıkla ve ırmak yoluyla Bozahane köylerine kadar yaptığı gezinin gözlemlerini *Kayıkla Bir Cevelân* adlı kitapta dile getirmiştir.[17] Halid Eyyup bu anılarını *" Köy Mektupçusu"* adıyla yayınlamıştır.[18] Ahmet İhsan isminde bir başka yazar da, 1892 yılında basmacılık ve resim basması konusunda yaptığı gezinin notlarını *Avrupa'da Ne Gördüm?* isimli eserinde toplamıştır.[19] Yemen'e 1894 yılında giden Tabip Albay İbrahim Abdüsselâm'ın yazdığı *Yemen Seyahatnamesi*'nde, güzel intibalar aktarılır. İstanbul yoluyla gittiği, İskenderiye, Süveyş, Aden hakkında bilgiler verir. Yazar, Yemen'in tarihi ve önemli olaylarını ele alır. Ayrıca Yemen'de yetişen bitkiler hakkında faydalı bilgiler sunar. 1908 yılında Yemen'e mektupçuluk göreviyle giden, Abdülgani Seniy'de *Yemen Yolunda* adlı bir kitap yazmıştır.[20] Hakkında en fazla yazılan ülkelerden biri de Yemen'dir. Hasan Kadri'nin 1912 yılında yayınladığı *Yemen ve Hayatı* isimli bir eser daha vardır. Ali Bey, Düyûn-ı Umumiye teftişleri sırasındaki dört yıllık gezilerini 1897 yılında *Seyahat Jurnal*'ı adında bir seyahat kitabında toplamıştır.[21]

Kendisini *"seyyah"* diye tanımlayan Karçınzâde Süleyman Şükrü Bey, *Seyahatü'l-Kübrâ* adıyla bir eser yazmıştır. Köklü bir aileye mensup olan Süleyman Şükrü Bey, Eğridir'de telgraf memuru olarak çalışmıştır. Daha sonra memurluktan ayrılmış, kaçak yollardan İran'a geçmiştir. Oradan uzun ve geniş seyahatlerine başlamıştır. Üç kıtanın bir çok yerleri hakkında bilgi verdiği eseri, Petersburg'ta 1907 yılında basılmıştır.[22] Dr. Şerafettin Mağmumî, seyyar sıhhiye görevi ile gittiği Bursa, Mersin, Adana, Maraş, Gaziantep, Halep, Şam, Beyrut, Humus ve Trablusşam intibalarını, Kahire'de 1914 yılında *"Seyahat Hatıraları"* ismiyle yayınlamıştır. Yine, Mehmet Mihrî Sudan'a yaptığı gezisini *Sudan Seyahatnamesi* isminde toplamıştır. Fizan Mebusu Cami'nin, *Trablusgarp'tan Sahra-yı Kebîre Doğru* isimli eseri de, Sudan

---

[17] Gökyay, a.g.m., s. 462-463.
[18] *" Seyahatname"* mad. TDEA, VII/551.
[19] Gökyay, a.g.m., s. 462.
[20] Gökyay, a.g.m., s. 463-464.
[21] *"Seyahatname"* mad. TDEA, VII/551.
[22] Gökyay, a.g.m., s. 463.; TDEA, VII/551.

ticaret yolu üzerindeki sahra bölgelerini, oralarda yaşayan insanların hayatını anlatması bakımından önemlidir.[23]

Tanin Gazetesi muhabiri Ahmet Şerif 1909 ve 1910 yılları arasında yaptığı gezilerini *Anadolu'da Tanin* adlı bir kitapta topladı. Seyahat edebiyatımızda, önemli yer tutan Selim Sırrı Tarcan'ın; *Bizce Meçhul Hayatlar-İsveç'te Gördüklerim, Şimalin Üç İrfan Diyarı: Finlandiya, İsveç, Danimarka, Yurt Dışında-Londra'da Gördüklerim*, eserleri sayılabilir.

Ali Suat'ın *Seyahatlerim* isimli eseri; yazarın, Kerbelâ, Medine, Bağdat ve Vadi-i Musul'a yaptığı gezileri içine alır. Falih Rıfkı Atay'ın, Brezilya gezisini anlattığı *Denizaşırı, Londra Konferansı Mektupları, Taymis Kıyıları, Bizim Akdeniz, Tuna Kıyıları, Hind* ve San Fransisko gezisini anlatan *Yolcu Defteri*, isimli eserleri de seyahat kitaplarımızdandır. Gazeteci Burhan Felek'in Hindistan gezisini kaleme aldığı *Hint Masalları* isimli eseri, Celal Nuri İleri'nin, *Şimal Hatıraları* ve *Kutup Musahabeleri* ismindeki kitapları da seyahat edebiyatımızdaki eserlerdendir. Yine, Habibzâde Ahmet Kemal'in *Çin-Türkistan Hatıraları*, Ahmet Haşim'in *Bize Göre* ve *Frankfurt Seyahatnamesi*, Sait Faik Duran'ın; *İstanbul'dan Londra'ya Şileple Yolculuk, Akdeniz'de Bir Yaz Gezintisi* ve *Bir Türk Kızının Amerika Yolculuğu* isimli eseri seyahat kitaplarımızdandır. Ahmet Rasim'in, *Romanya Mektupları*, Sadi Ertem'in; *Bir Vagon Penceresinden* ve *Ankara-Bükreş*, İsmail Habib Sevük'ün *Tuna'dan Batıya, Yurttan Geziler* ile Reşat Nuri Güntekin'in, *Anadolu Notları* isimli gibi eserler seyahat edebiyatımızın dili, anlatımı, gözlemleri yönünden önemli bir yer tutmaktadırlar.[24]

Edebiyatımızda doğrudan doğruya seyahatname türüne girmese bile, verdiği bilgiler ile bu nevin örneklerinden sayılabilecek bir çok eser daha vardır.

Bunlardan bir tanesi de, Kâtip Çelebi'nin yazdığı *Cihânnümâ* adlı eseridir. Belli başlı seferlere katılıp Osmanlı Devleti'nin bir çok yerini gezmiştir. Eserinde yararlandığı kaynakların ismini vermezse de, IV. Murad, Sultan İbrahim ve IV. Mehmed dönemlerine ait birçok önemli bilgiyi *Cihânnümâ*'da görmek mümkündür.[25]

Hac yolculuğunu anlatan eserler de seyahatname türüne girmektedir. Edebiyatımızda bu konu üzerine yazılmış birçok eser bulunmaktadır. 14. Yüzyıl şairi Ahmet Fakih'in *Kitâbü Evsâf-ı Mesâcidü'ş-Şerîfe*'si (Şam, Kudüs, Mekke, Medine ve buralardaki ziyaretgâhlar hakkında bilgi verir). Mehmed Edip'in *Menâsikü'l-Hacc*'ı,

---

[23] "Seyahatname" mad. TDEA, VII/551.; Gökyay, a.g.m., s. 464.
[24] Gökyay, a.g.m., s. 465-466.; Turan, a.g.m., s. 257-259.
[25] Gökyay, a.g.m., s. 459-460.

Urfalı Şair Nabî'nin *Tuhfetü'l-Harameyn* ve Eğercizâde Bursalı Hâtif'in 1738 yılında yazdığı seyahatnamesi örnek gösterilebilir.[26] Cenap Şehabeddin'in, 1909 yılında yazdığı *Hac Yolunda* eseri de, bu guruptandır.[27] Yine Cenap Şehabeddin, Cemal Paşa'nın davetiyle gittiği Suriye ve Irak'ta gördüklerini *Afâk-ı Irak*, Avrupa seyahatini ise, *Avrupa Mektupları* adlı kitaplarda ele almıştır.[28]

Seyahatname gurubuna giren bir başka tür de, çeşitli ülkelerde görev yapan elçilerin yazdıkları sefâretnamelerdir.

Osmanlı Devleti'nin siyasi, askerî, iktisadî ve kültürel ilişkilerde bulunduğu İran, Avusturya, Rusya, Lehistan, Fransa, İngiltere, İtalya, İspanya, İsveç, Prusya, Fas, Özbekistan ve Hindistan gibi ülkelere gönderilen elçilerin sayısı 40'a yakındır.[29] Tarihçi Hammer'in *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi* isimli eserinde, 1774 yılına kadar çeşitli ülkelere iki yüz beş elçi ve maslahatgüzarın gönderildiği tespit edilmiştir.[30]

Sefaretnâme deyince, Fransa'ya gönderilen ilk elçimiz olan Yirmi Sekiz Mehmet Çelebi'nin 1721'de yazdığı *Sefâretnâme-i Fransa* isimli eseri akla gelir.[31] Osmanlı Devleti'nin Lâle Devri diye bilinen (1718-1730) tarihlerinde, III. Ahmet tarafından Fransa'ya elçi olarak gönderilen Yirmi Sekiz Mehmet Çelebi, toplum yaşamımıza birçok yenilikler getiren anılarıyla etkili olmuş, Paris'te unutulmaz izler bırakmış ünlü bir devlet adamımızdır. Yirmi Sekiz Mehmet Çelebi, 1721 yılında Paris'e gitti. 16 ve 21 Mart günlerinde sarayda XV. Louis ve Kral Naibi tarafından büyük bir törenle kabul edildi. Kralı ziyarete giderken bütün Paris halkı sokaklara döküldü. Merasim töreni elbiseleriyle otuz bin Fransız askeri, Türk elçisinin geçeceği yol üzerinde saygıyla selama durdu.[32] Yirmi Sekiz Mehmet Çelebi, Sefâretnâmesi'nde Paris'in kalelerini, istihkâmlarını, kiliselerini, hayvanat ve nebatat bahçeleri ile rasathânelerini ele almıştır. Matbaa ve fabrikalarını incelemiştir.[33] Ahmet Resmî Efendi'nin Prusya Sefâretnâmesi'de önemli eserlerdendir.[34]

---

[26] *"Seyahatname"* mad. TDEA, VII/550-551.; Gökyay, a.g.m., s. 460.; Turan, a.g.m., s. 256.
[27] *"Seyahatname"* mad. TDEA, VII/551.
[28] Gökyay, a.g.m., s. 464.
[29] Banarlı, a.g.e., II/790.
[30] Faik Reşit Unat, Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnâmeler, (Yayımlayan Bekir Sıtkı Baykal), s.1.
[31] Banarlı, a.g.e., II/791.
[32] İbrahim Olgun, *"Anı Türü ve Türk Edebiyatında Anı"* Türk Dili, *Anı Özel Sayısı*, C: XXV., S.: 246., Ankara, 1 Mart 1972.,s.410.; Yirmi Sekiz Mehmet Çelebi'nin bu sefaretnâmesi, Şevket Rado tarafından resimli ve fotokopili olarak yayınlanmıştır. Bkz., Yirmi Sekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa Seyahatnamesi (Sefaretnâme-i Mehmet Çelebi), (Yayımlayan Şevket Rado), Hayat Tarih Mecmuası Yayınları, İstanbul, 1970.
[33] Banarlı, a.g.e., II/791.
[34] Banarlı, a.g.e., II/793.

Abdülkerim Paşa'nın 1775-1776 yılında Rusya'ya elçi olarak giderken hangi yollardan gittiğini, ne tür hediyeler götürdüğünü, Moskova'ya nasıl görkemli bir törenle girdiğini, Kraliçe Katerina'nın tertiplediği ziyafetleri *Sefâretnâme-i Abdülkerim Paşa* isimle eserinde anlatır. Abdülkerim Paşa ile birlikte giden, Mehmet Emin Nahifî'de yazdığı Sefâretnâmesi'nde Moskova şehri ve yetimhâneleri, Rusların övünme ve abartıcılığı, kış bahçeleri ve para sistemleri hakkında geniş bilgi verir.[35] Şehdî Osman Efendi'nin 1757-1758 yıllarında yazdığı *Rusya Sefaretnâmesi,* Rusya sınırını geçtikten sonra, dönünceye kadar karşılaştığı güçlükleri, yersiz davranışları, küstahlıkları bütün çıplaklığıyla anlatması bakımından büyük bir önem arz eder. *Sefaretnâme-i Necâti* isimli eser de; 1769 Rus savaşında, Kırım Serdarı Vezir İbrahim Paşa'nın Rusya'da geçirdiği esirlik hayatını anlatan bir eserdir. Yasincizâde Seyyid Abdülvahhab Efendi'nin 1811 yılında yazdığı *Musavver İran Sefaretnâmesi*'de üzerinde durulması gereken önemli eserlerdendir. Bu eser de; İran'a gitmek üzere kurulan elçilik kurulunun Üsküdar'dan Merzifon'a kadar uğradığı yerler, konakladığı menziller, görülen büyük küçük yerleşim birimleri hakkında bilgiler verilir.[36] 1840-1841 yılları arasında Paris Elçiliği Takvim Nazırlığı görevinde bulunan Başkâtib Mustafa Sami Efendi'nin *Avrupa Risalesi* isimli eseri de bir gezi kitabıdır. Bu eserinde Londra, Napoli, Roma, Venedik, Floransa, Paris hakkındaki gözlemlerini aktarır.[37]

Esaret hatıralarının anlatıldığı eserlerden biri de ilmiye sınıfından Macuncuzâde Mustafa'nın Kıbrıs'ın Baf şehrine kadı olarak atanırken, denizde Malta korsanlarına tutsak düştüğünde yazdığı hatıralardır.[38] Daha sonra bu eser, Fahir İz tarafından *Sergüzeşt-i Esir-i Malta* ismiyle bütün olarak yayınlanmıştır.[39] Tameşvarlı Osman Ağa'nın yazdığı esirlik anıları da bu bölümde değerlendirilebilir. Osman Ağa, özel bir görevle Lipova kalesine gider. Vezir-i azam Kara Mustafa Paşa'nın Viyana kuşatmasında bozguna uğraması ve düşman kuvvetlerinin Lipova'yı almaları üzerine, Avusturyalılara esir düşer. Badenli bir asker yargıca savaş ganimeti olarak verilir. Azadlık parasını getirmek üzere kefil karşılığı Tameşvar'a dönmesine izin verilir. Parayı bin bir güçlükle bulup, götürdükten sonra da kurtulmaz. Uzun süre esirliği devam eder, elden ele dolaşır, başından geçmedik olay kalmaz.[40]

---

[35] Olgun, a.g.m., s. 409.
[36] Gökyay, a.g.m., s. 460-461.
[37] Olgun,a.g.m., s. 415.
[38] İsmet Parmaksızoğlu, *" Bir Türk Kadısının Esaret Hatıraları"* Tarih Dergisi, 1953. C.V, S. 8.s. 77.
[39] Fahir İz, *" Sergüzeşt-i Esir-i Malta"* Türk Dili Araştırmaları Yıllığı,s. 78-122.

1. Meşhur Seyahatnameler

a) İbn Fadlân Seyahatnamesi

İbn Fadlân'ın asıl adı; Ahmed b. Fadlân b. Abbâs b. Râşid b. Hammâd (ö. 310/922)dır. Abbâsî elçilik heyetinin kâtibi olarak İdil Bulgar Hanlığına yaptığı seyahatteki gözlemlerini kaleme aldığı eseri ile tanınmıştır. İbn Fadlân, gezip gördüğü; İran, Horasan, Maveraünnehir, Harezm bölgeleri ile, Oğuzlar, Peçenekler, Başgırtlar, Bulgarlar, Ruslar ve Hazarlar hakkında sosyal, kültürel ve ahlakî davranışlarla ilgili bilgileri seyahatname türünde ele almıştır.[41]

Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmayan İbn Fadlân, Mısır'ı Tolunay'lardan geri alan Abbasî komutanlarından Kâtibü'l-ceyş Muhammed b. Süleyman'ın azatlı kölesidir.[42]

İslamiyeti seçen İdil (Etil) Bulgar Hükümdarı Almış Han, dinî konuları öğretecek alimlerin gönderilmesi ve Hazarlara karşı korunmak amacıyla bir kalenin inşaası için Abbasî halifesi Muktedir Billah'tan yardım istemişti. Halife, 4000 dinar yardım ile dinî bilgilerin anlatılması için bir heyet göndermişti. İbn Fadlân, gönderilen heyette, halifenin mektubunu takdim etme ile görevlendirilmişti.[43]

İbn Fadlân, Bulgarlara giden elçilik heyetinde, halife ve veziri adına gönderilen mektupları okumakla, hediyeleri vermekle, fakihlere ve muallimlere başkanlık etmekle görevli bir saray kâtibi idi. Ancak İbn Fadlân'ın görevi, elçilik görevi ile giden kişiden daha mühimdi.[44] Bu hususiyetiyle, İbn Fadlân'ın hitabet sahibi, dinî bilgilere vâkıf bir kişi olduğu anlaşılmaktadır.

11 Safer 309 (21 Haziran 921) tarihinde Bağdat'tan yola çıkan heyet Rey, Nişabur, Merv, Buhara, ve Harezm üzerinden 12 Muharrem 310'da (12 Mayıs 922) Bulgar Hanı'nın İdil (Volga) boyundaki karargahına ulaşmış ve tahmin edildiğine göre yaz mevsimini orada geçirerek, kıştan önce geri dönmüştür.[45] Bilgili ve kültürlü olan İbn Fadlân, bu geziyi fırsat bilerek, gördüğü yerler hakkında bilgi toplama imkanına kavuştu. Geçtiği yerlerin yönetimlerini, inançlarını ve günlük hayattaki davranışlarını güzel bir üslûp ile kaleme aldı.

---

[40] Olgun,a.g.m., s. 411-412.
[41] Bkz. İbn Fazlan, Seyahatname,*"Onuncu Asırda Türkistan'da Bir İslam Seyyahı İbn Fazlan Seyahatnamesi"* Haz. Ramazan Şeşen.
[42] Aliyev Salih Muhammedoğlu, *"İbn Fadlân"*, DİA, XIX/477.
[43] Muhammedoğlu, a.g.m., s. 477.
[44] Şeşen, a.g.e., önsöz s.1.
[45] Muhammedoğlu, a.g.m., s. 477-478.

Gördüğü ülkeler ve kitleler hakkında sosyal, kültürel, dini ve ahlakî unsurlarla birlikte, toplumun ahenk ve düzeni, ekonomik durumları hakkında da çarpıcı bilgiler verdi. Bu bilgilerin çoğu kendi gözlemlerine, bazısı da duyduğu rivayetlere dayanır. Bulgarlar, Oğuzlar, Peçenekler, Başkırtlar, Hazarlar, Ruslar ve diğer milletlerin siyasî yönetimleri, dinî hayatları, ahlak kuralları, ölü gömme törenleri, giyim ve kuşamları, evlenme merasimleri, dilleri, ticarî ilişkileri ve coğrafî biçimlerine dair verdiği bilgiler dikkat çekicidir.[46]

İbn Fadlân Seyahatnamesi'nde geçen bilgilerin doğruluğuna ilk önce şüphe ile yaklaşılmış, coğrafya ve tarih hakkında yapılan araştırmalarla, verilen bilgilerin doğruya yakın olduğu görülmüştür. İlk kez, Muhammed b. Mahmud b. Ahmed et-Tûsî (XII.Yüzyıl) ve Yakût el-Hamevî (ö. 626/1229) bu seyahatname'den alıntılar yapmıştır. Böyle bir eserin var olup olmadığı hakkında da çeşitli fikirler ileri sürülmüştür. 1923 yılında Zeki Velidî Togan, Meşhed'de bir mecmua içinde orijinal nüshasını bulmuştur. Zeki Velidî Togan, bu seyahatname hakkında araştırmalar yaptıktan sonra, birkaç makale neşretti. Daha sonra, 1935'te Viyana Üniversitesinde İbn Fadlân Seyahatnamesi üzerinde doktora yaptı.[47] İbn Fadlân'ın bu eseri, daha sonra Rusça[48], Arapça[49] Farsça[50] Türkçe[51], İngilizce[52], Macarca[53], Fransızca[54] Japonyaca ve başka dillerde yayınlandı.[55]

X. Yüzyıl da yaşamış olan İbn Fadlân'ın, gezdiği yerler hakkında verdiği bilgilerle doğruya götürecek bulgulara ışık tutmuş olması, Seyahatnamesi'nin araştırılmasına ve bir çok dilde yayınlanmasına neden olmuştur.

---

[46] Muhammedoğlu, a.g.m., s. 478.
[47] Zeki Velidî Togan, İbn Fadlan's Reisebericht, Leipzig 1939.; Muhammedoğlu, a.g.m., s. 478.
[48] A. P. Kovalevski, Kniga Axmeda İbn-Fadlana o ego Puteşestvii na Volgu u 921-922 gg., Kharkov, 1956.; Ignaty Krachkovsky, Puteşestvii İbn-Fadlana na Volgu.
[49] Sâmî ed-Dehhân, Risâletü İbn Fadlân.
[50] Ebü'l-Fazl Mîr Seyyid Ali-nakî Tabâtabâî, Sefernâme-i İbn Fadlân.
[51] Lütfi Doğan, *"İbni Fadlan Seyahatnamesi"*, AÜİFD, III/1-2 (1954), s. 59-80.
[52] Richard Frye-Robert P. Blake, Notes on the Risâla of İbn Fadlân, Byzantina Metabyzantina, I, New York 1949.
[53] K. Czegledy, Zur Meschheder Hanschrift von İbn Fadlân's Reisebericht, AOH, I,s.217-243.
[54] Marius Canard, *La relation du voyage d'Ibn Fadlân chez les Bulgares de La Volga*, Annales de l'Institut d'Etudes Orientales, XVI/Algiers 1958, s. 41-146.
[55] Muhammedoğlu, a.g.m.,s. 479.

b) İbn Battûtâ Seyahatnamesi

Seyahatnamesi ile meşhur olan İbni Battuta'nın asıl ismi, Ebû Abdillâh Şemsüddîn (Bedrüddîn) Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed b. İbrahim el-Levâtî et-Tancî (ö.770/1368)'dir. Fas'ın Tanca şehrinde 17 Receb 703 (24 Şubat 1304) tarihinde doğdu. Berberî Levâte kabilesinden olup, Kadılık görevini yapmakla tanınmış meşhur bir ailedendir.[56] Kendiside, çeşitli yerlerde kadılık görevinde bulunmuş ve Tâmesnâ kadısı iken vefat etmiştir.[57]

Yirmi iki yaşına kadar Tanca'da kalan İbn Battûta, 1325 yılında Hac farîzâsını yerine getirmek gayesiyle memleketinden ayrılmış, bu seyahatinde uğradığı yerlerde halk tarafından dinî meseleler ve diğer konulardaki bilgisinden dolayı itibar görmüştür. Uğradığı yerlerin ileri gelenleriyle tanışması, kendisinde İslam Dünyasını tanıma merakını uyandırmıştır. Mısır, Suriye, Arap Yarımadası, Irak, İran, Doğu Afrika, Anadolu, Kuzey Türk İlleri, Orta Asya, Hindistan, Çin, Endülüs ve Sudan gibi ülkeleri içine alan ve çeyrek yüzyılı aşan gezilerde bulunmuştur.[58]

İbn Battûta, 1325 yılında çıktığı Hac yolculuğunda ilk önce İskenderiyye'ye uğradı. Burada Şeyh Burhâneddin el-A'rec'in telkiniyle kendisinde Hind, Sind ve Çin diyarlarını görme şevki uyandı. Buradan Kahire'ye giderek Humeyserâ'daki Şeyh Ebu'l-Hasan eş-Şâzelî'nin kabrini ziyaret etti. Seyahatnamesinde verdiği Hizbü'l-bahr virdi tasavvuf tarihi açısından önemli bir belgedir.[59] Dikkat çeken bir başka bilgi de, İbn Battûta'nın Mısır Memlûk Devletini, Türk Devleti olarak tanıtmış olmasıdır.[60]

Kahire'den sonra Suriye'ye hareket eden İbn Battûta, Kudüs, Aclun, Akka, Sur, Sayda, Taberiye ve Antakya şehirlerini dolaştıktan sonra Şam'a uğradı. Burada bir müddet kaldıktan sonra Hicaz'a gitti ve hacını ifa etti. Mekke'den, Irak'a gitmeye karar verdi. Kadisiyye, Necef, Bağdat, Basra, Übülle, Abadan, Şüster (Tüster) yoluyla İsfahan'a gitti. Şirâz yolu üzerinden, İran'dan Bağdat'a daha sonra Kuzey Irak'a yönelerek Sâmerra ve Tikrît üzerinden Cezire-i İbn Ömer'den Nusaybin, Sincar ve Mardin'e gitti. Mardin'de bir müddet kaldıktan sonra tekrar Bağdat'a döndü. 727-230 (1327-1330) yıllarında üç defa hacca gitti. 730 (1330) yılında Cidde'den Kızıldeniz

---

[56] İbn Battûta, er-Rihle (Nşr. Abdülhâdî et-Tâzî), III/233.; Mahmud el-Beylûnî, Muhtasaru Rihleti İbn Battûta, İzmir Millî Ktp., nr. 1753.; İbn Battûta, Terceme-i Seyahatnâme-i İbn Battûta, İÜ. Ktp, nr. 508-4904.; İbrahim Kafesoğlu, *" İbn Battûta"*, İA, V/2., s. 708-711.; A. Sait Aykut *"İbn Battûta"*, DİA,XIX/361.

[57] İbn Hacer, ed-Dürerü'l-Kâmine,VI/100.; Aykut, a.g.m.,s.361.

[58] İbn Battûta, " Şark İslam Klasîkleri İbn Batuta Seyahatnamesi, Seçmeler", Haz. İ. Parmaksızoğlu, s.1.

[59] İbn Battûta, a.g.e., I/189-190.

[60] İbn Battûta, a.g.e., I/231.

yoluyla, Yemen'e gitti. Burada Zebîd, Taiz, San'a ve Aden şehirlerini dolaştı. Aden'de gemi ile deniz yolculuğuna çıkarak, Doğru Afrika gezisine başladı. Somali, Kenya daha sonra Tanzanya'ya uğradı. Buradan tekrar hareketle Yemen'in liman şehri Zafâr'a geri döndü. Daha sonra bu günkü Umman ülkesine gitti. İbn Battûta bu seyahatinde; Hint Okyanusu, Güney Yemen ve Doğu Afrika sınırlarının deniz ticareti bakımından ileri bir düzeyde olduğunu belirtmiştir. Umman'dan sonra Hürmüz Limanına uğrayarak Basra Körfezinin İran kıyısındaki Sirâf bölgesini dolaştıktan sonra tekrar Arabistan'a döndü. Beşinci defa ifa ettiği hac ibadetinden sonra, Hindistan'a gitmek amacıyla deniz yolculuğuna çıktı. Bindiği gemi büyük bir fırtınaya tutulduğundan, Kızıldeniz'de Ayzâb yakınlarındaki Re'süddevâir burnunda karaya çıktı. Nil'i takip ederek, Kahire'ye ulaştı. Buradan Gazze, Kudüs, Remle, Akka'ya giderek, Lazkîye'ye gitti. Bir Ceneviz gemisine binerek Anadolu'ya hareket etti. Alanya (Alâiyye) geldi. Anadolu turuna buradan başladı. İlk önce; Antalya, Isparta, Eğridir, Denizli, Tavas, Muğla, Milas ve Barçın'a uğradı. Daha sonra Erzurum seyahatine çıktı. Kayseri'de İlhanlı Hükümdarının vekili Alaeddin Eretna'nın hanımı ile görüştü.[61]

Konya'ya uğrayan İbn Battûta, Mevlanâ'yı *" şair şeyh"* olarak tavsif etmiştir. Birgi yoluyla, Ayasuluk, İzmir, Manisa, Bursa üzerinden İznik'e giden İbn Battûta, Anadolu seyahatinde siyasî durum, ticarî gelişmeler, ahîlik müessesesi ve Hanefilik mezhebinin yaygınlığı hakkında önemli bulgular sunmuştur. Anadolu'da bir müddet kalan İbn Battûta, daha sonra Sakarya, Geyve, Göynük, Bolu, Kastamonu yoluyla Sinop'a gitmiştir. Burada deniz yoluyla Kırım'a geçmiştir. Kuzey Kafkasya'yı dolaşan seyyah, Kıpçak ve Özbek memleketlerini de dolaşmıştır. Buradan, Ükek, Sudak ve Dobruca yoluyla yeniden Anadolu'ya gelen İbn Battûta, İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'da Bizans İmparatoru III. Andronikas Palaiologos ile görüştü. İstanbul'dan tekrar Kıpçak diyarına giden İbn Battûta, Özbek Hanlığında kaldıktan sonra Ural nehri yoluyla Saraycuk şehrine gider. Buradan Türklerin en güzel şehri şeklinde tanıttığı Harezm'e geçer. Burada kırk gün kaldı.[62] Harezm'den Ceyhun'un kuzeydoğusuna geçerek Kât (Kâs) ve Vâbkent'ten Buhara, Nahşeb yoluyla Semerkand'a geçer.[63]

Burada bir müddet kalan İbn Battûta, Herât, Câm, Tûs, Serahs, Bistâm şehirlerinden İndus Vadisi yoluyla Delhi'ye uğrar. Delhi Türk Sultanı, Sultan Muhammed b. Tuğluk'un isteğiyle yedi yıl kadılık görevinde bulunur.[64]

---

[61] İbn Battûta, a.g.e., II/179-184.
[62] İbn Battûta, a.g.e., III/10-14.
[63] İbn Battûta. a.g.e., III/27-32.
[64] İbn Battûta, a.g.e., III/105-193.

Delhi Türk Sultanlığı'nın siyasi, ekonomik ve kültürel konularında önemli bilgiler veren İbn Battûta, Sultanın elçisi olarak Çin'e gitmekle görevlendirilmiştir. Çeşitli savaş ve siyasi olaylardan dolayı bu görevi yerine getiremeyen İbn Battûta, Hindistan'ın güney kesimine düşen Barcelure, Mangalore ve Dehfet şehirlerinden Malabur sahillerine iner. Maldiv adalarına da uğrayan İbn Battûta, burada bir buçuk sene kadılık görevinde de bulunur. Daha sonra Bangladeş Ülkesine geçer.[65] Daha sonra Cava, Sumatra, Malezya, Kamboçya, Hong-Kong ülkelerine uğrar. Bu gezilerinden sonra Çin'e uğrar.[66]

Seyahatnamesinde Çin tarihi ve ticari hayatından önemli bilgiler veren İbn Battûta, Çin'den ayrılıp Sumatra ve Cava'ya uğradıktan sonra Malabar kıyılarından Basra Körfezine gelir. Bağdat-Suriye güzergâhını takip ederek Mısır'a gider. Altıncı haccını ifa için tekrar Hicaz'a gider. Haccı ifadan sonra Mısır'a dönen İbn Battûta, İskenderiyye yoluyla Tunus'a gider. Sardunya Adasından Cezayir'e uğrar. Buradan da Fas'a giden İbn Battûta, seyahatinin birinci bölümünü bitirir.[67]

İbn Battûta'nın genellikle üç seyahati bulunmaktadır. Bu gezilerinin toplamı yirmi dokuz yıl kadar bir süreyi kapsar. Bu gezilerinin en uzunu, birinci seyahati olan, Mağrib ve Maşrık ülkelerini içine alan gezisidir. İbn Battûta'nın gezisi süresince en uzun kaldığı ülkeler Hindistan ve Çin'dir. Hindistan'da iki yıl, Çin'de ise bir buçuk yıl kalmıştır.[68]

Fas'ta bir müddet kalan İbn Battûta, seyahatının ikinci bölümü olan Endülüs yolculuğuna başlar. Marbella, Mâlekâ (Malaga), Hamma yoluyla Gırnata'ya gider. Endülüs gezisinden sonra tekrar Fas'ın Marakeş kentine döner.[69] İbn Battûta'nın seyahatinin üçüncü kısmı ise İç Batı Afrika'ya yaptığı yolculuktur. Bu yolculuğunda Malî, Büyük Sahra ve Nijer'i dolaşan seyyah, bu ülkeler hakkında önemli bilgiler vermiştir.[70]

Gezdiği ülkelerdeki inanç, adet ve töreleri hakkında oldukça zengin bilgiler veren İbn Battûta Seyahatnamesi antropoloji ve sosyoloji açısından önemli bir kaynaktır. Yemek tariflerinden, bayram ve ölüm törenlerine kadar, siyasetten ve

[65] İbn Battûta, a.g.e., IV/103-104.
[66] İbn Battûta, a.g.e., IV/123-147.
[67] İbn Battûta, a.g.e., IV/196-119.
[68] İbn Battûta, Seyahatname'den Seçmeler, Haz. İ. Parmaksızoğlu, s. I.
[69] İbn Battûta, a.g.e., IV/196-229.
[70] İbn Battûta, a.g.e., IV/239-280.

tasavvufa kadar, akla gelebilecek her konuda bilgi veren İbn Battûta Seyahatnamesi, ansiklopedik yönü olan bir eserdir.[71]

İbn Battûta Seyahatnamesi'nde Anadolu ile ilgili olarak verilen bilgiler oldukça değerlidir. Anadolu Beyliklerinin durumu, çeşitli konulardaki ihtilafları, Umur Bey'e karşı hazırlanan Haçlı saldırısı, Alanya'nın uluslar arası bir liman oluşunun belirtilmiş olması, tarihte Anadolu coğrafyasının önemi hakkında ipucu vermektedir. Sinop şehrinin stratejik değeri, Erzurum ve Erzincan'da kargaşa içinde bulunan Türkmen kabileleri hakkında verdiği bilgiler dikkate değerdir. Yine Anadolu'da ahîlik teşkilatının yaygınlığı ve hanefi mezhebinin revaçta olduğunun bildirilmesi gibi konular tarih açısından önemli bilgilerdendir.[72]

[71] Aykut,a.g.m., s. 364.
[72] Aykut,a.g.m., s. 364.

2. Tasavvuf Eğitiminde Seyahatın Önemi

Seyahat; sefere çıkmak, değişik ve uzak diyarlara gitmek amacıyla yapılan yolculuk demektir. Seyahata çıkan kişiye "seyyah" seyahat hakkında bilgi veren eserlere de "seyahatname" adı verilir.[73]

Eski kültürümüzde, ilmin belli merkezlerde odaklaşması ile, Osmanlı Devleti sınırları içinde veya İslam âleminin çeşitli muhitlerinden, ilim tahsil etmek maksadıyla bu merkezlere doğru seyahatler yoğunlaşmıştır. Bu gaye ile yapılan geziler, sıradan olmadığı için, "seyahat" kelimesi de kullanılmakla birlikte, bu gezilere daha çok " rihle" denmiştir.[74]

İnsanoğlunun varolduğu günden beri, bulunduğu ortamın dışında başka insanların yaşayış şekillerini görmek, değişik yerlerin doğal güzelliklerini seyretmek amacıyla seyahat yaptığı bilinmektedir. Çünkü, yeni yerler ve yeni yüzler görmek insanın her zaman ilgisini çekmiştir. İnsanlık tarihinin ilk safhasında seyahatler; düşmandan kaçmak veya ticaret amacıyla yapılmışsa da, daha sonraki devirlerde yapılan seyahatler değişik mecralarda seyretmiştir. İlim tahsil etmek, inandığı inancın başka diyarlarda yayılmasını sağlamak, maddi ve manevi konularda kendini yetiştirmek gayesiyle de seyahatler yapılmıştır.

Allah'ın kuvvet ve kudretini temaşa etmek, yaratıkları hususunda tasarrufatını seyretmek için seyahat büyük önem arz eder. Dünyanın güzelliklerini, içinde cereyan eden hadiseleri bir ibret ve tefekkür nazarıyla bakmak için yapılacak seyahatin insanın ruh ve kalbine vereceği manevi haz tartışılmazdır. Geçmiş medeniyetlerin ve insan topluluklarının akîbetini görmek, insana dünyadaki varlıkların geçici olduğunu hatırlatır. Bu husus, ebedî yurda hazırlık yapmanın dünyada iken gerekliliğini ve önemini kazandırır. Seyahat, maddi ve manevi değerlerin elde edilmesinde büyük rol oynar.

Mustafa Kara, seyahatın, tasavvufî bilgileri elde etmenin yollarından biri olduğunu ve mutasavvıfların diyar diyar dolaşmalarından dolayı "seyyahun" ismini almalarına sebep olan bu olgunun, tasavvufta önemli bir yeri olduğuna dikkat çeker.[75]

Tasavvufta iki çeşit seyahat vardır. Bunlardan birincisi vücudun seyahati, yani maddi seyahat. İkincisi ise; kalbin seyahati, yani manevi yolculuk, seyr-u sülûktur. Vücudun seyahati, Allah'ın eserlerini müşahede etmek, gezip, görüp ibret almak,

---

[73] *Seyahat"* mad. TDEA,VII/549.
[74] Lokman Turan, *" Türk Edebiyatında Seyahatnameler"*, Ekev Akademi Dergisi, C. 1, S.1.,s.253.
[75] Mustafa Kara, Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi,.s.216.

Allah'ın dostlarından istifade etmek ve bilhassa mürşid bulmak için yapılır.[76] Kalbin seyahati ise; vücudun seyahatinden sonra başlar. Yani mürşid-i kâmil bulununca maddi seyahat sona erer. Manevi seyahat, kalbin seyahati ile başlar.[77] Manevi seyahat dört merhalede gerçekleşir. Bunlar:

Seyr ila'llah: Hakk'a doğru yürümektir. Sâlik Hakk'ı tanıyınca yani *"fenâ fi'llâh"* haline ulaşınca bu sefer bitmiş olur.

Seyr fi'llâh: Allah'ta seyr, yani hak'ta yürümektir. *Seyr ila'llah* bittikten sonra başlar ve sonsuza yani ufuk-i a'lâya kadar devam eder. Sâlik Hakk'ın sıfatları ile vasıflanarak ve Allah'ın ahlakıyla ahlâklanarak en yüksek mertebeye ulaşır.

Seyr ma'llah: Sâlikin vasıl olduğu her derecede Allah ile olan seyridir. Bu seferin sonu *aynu'l-cem* derecesinde bütün ikilikler zâhiren ve manen yok olmuş olur.

Seyr anillah: Bu seyrin en yüksek derecesidir. Hak'tan tekrar halka dönmeyi ifade eder. Buna fenâdan sonra bekâ, cem' den sonra fark de denilir.[78]

Tasavvuf ehlinin ekseriyeti, seyahati ikamete tercih etmişlerdir. Bazısı da, ikameti seyahatten üstün tutmuştur. Hayatlarını seyahatla geçiren Ebu Abdullah Mağribi, İbrahim Edhem gibi zevat birinci guruptandır. Sûfilerin çoğu, sülûklerinin başlangıcında ve gençlik dönemlerinde birçok defa seyahate çıkmış, daha sonra uzlete çekilmişlerdir. Ebu Osman Hirî, Şiblî gibi kimseler de bu guruba dahil edilmişlerdir.[79]

Tasavvufî hayatın başlangıcında seyahate çıkmanın önemini vurgulayan sûfiler, seyahatı ilim tahsil etmenin bir yolu olarak görmüşlerdir. Bunlar, Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) " İlim Çin'de de olsa onu arayıp bulunuz"[80] hadisine uygun hareket etmek için seyahat etmenin gerekliliğine işaret ederler.[81] Seyahatın, mürşid aramak ve sadık ihvan bulmak için iyi bir fırsat olduğunu kabul ederler. Çünkü, salih ve temiz kişilerle arkadaşlık yapmak, müridin içinde bulunduğu halin daha da iyiye gitmesini sağlar.[82] Dost ve akrabadan uzaklaşıp, gurbetin yalnızlığını nefse tattırmak ve bu acıya katlanmanın sevabına ulaşmak için seyahate çıkmak gerekir.[83] Seyahat; nefsin bütün hile ve tuzaklarını tanımak için büyük bir sebeptir. Uzun ve yorucu yolculuk, insan şahsiyetinin negatif fonksiyonlarının ortaya çıkmasına vesiledir. Derviş, nefsin kötü

---

[76] Kara, a.g.e., s. 217.; Kara, *"Tasavvuf Tarihinde Hicretin Yeri ve Tasavvuf Eğitiminde Seyahatın Değeri"* (tebliğ) XV. Hicri Asırda İslam, Ankara 1983.
[77] Kara, a.g.e., s. 221.
[78] Eş-Şerif Ali b. Muhammed Cürcanî, Kitabu't-Ta'rifât., s. 119.; Uludağ, s. 455-456.
[79] Abdülkerim Kuşeyrî, Risâletü'l-Kuşeyrîyye,s.279.; Suhreverdi, Avârifü'l-Meârif, s.119.
[80] Aclûnî, Keşfu'l-hafâ., I/138.
[81] Suhreverdi, a.g.e, s. 119.
[82] Suhreverdî, a.g.e., s. 120.
[83] Suhreverdî, a.g.e., s. 121.

huylarını tanıdıktan sonra, terbiye ve eğitim yoluna başvurabilir.[84] Geçmişte yaşamış insanların yerleşim merkezlerinin yıkılmış halini seyredip ibret almak ve her şeye tefekkür gözüyle bakmak için seyahat büyük bir önem arz eder.[85] Nefse hoş gelen şan ve şöhret belasından kurtulmanın en iyi yollarından biri de, tanıdık insanlardan uzak diyarlarda yaşamaktır. İnsanın nefsi her zaman üstün olmayı ve herkes tarafından tanınmayı arzular. Ad ve sanın unutulması ve kaybolması için yabancı memleketlerde yaşamak gerekir.[86] Tasavvuf psikolojisi açısından seyahat, sûfîler için önemlidir. Garip olmak, garip gibi yaşamak dervişlerin özelliklerindendir. Seyahat, insana yalnız ve garip olduğunu hatırlatır. Sunî olarak çevresinde oluşan ülfet ve dostluklardan ayrı kalarak kendisiyle baş başa kalma imkanını bulur. Bu durum, kendi kendini dinlemek, onarmak ve olgunlaştırmak isteyen bir ruh için güzel bir firsattır.[87]

Bazı sûfiler de tarikata girdikten sonra, sefere çıkmanın önemi üzerinde durmuşlardır. Bunlar, bir mürşidin irşad halkasına girdikten, sohbetten faydalandıktan sonra seyahata çıkmanın daha uygun olduğunu söylerler. Tasavvufî hal ve makamlara ulaşıldıktan sonra, seyahata çıkmanın daha yararlı olduğunu ifade ederler.[88] Bu görüşte olan mutasavvıflardan Bişr el- Hâfî'nin " Seyahat ediniz ki, tertemiz olasınız; zira su bile, bir yerde çok kaldığında tadı, renk ve kokusu bozulur, güzelliğini kaybeder."[89] sözü büyük bir anlam taşımaktadır.

Bir kısım sûfiler de, seyahata hiç çıkmayıp ikamet etmenin önemi üzerinde durmuşlardır. Bunlara göre; mürid sağlam bir niyetle ihtiyaçlarını Allah'a arz ederse, Allah onu sıddîk insanların yanına yani bir mürşid-i kâmile kavuşturur. Bir mürşidin irşad halkasında yetişmek, sohbetinden faydalanmak manevi olgunluğun kazanmasına vesiledir. Başka yerde bu olgunluğu aramaya ihtiyaç yoktur.[90]

Hayatın her döneminde seyahat etmeyi daha üstün gören sûfîler de olmuştur. Bunlara göre, dünya ve içindekilerinin sevgisinden kurtulmak için her zaman seyahat etmek gerekir.[91] Bazen, seyahat mürşid bulduktan sonra da devam eder. Bu yolculuk genellikle, mürşidin emir ve tavsiyesi üzerine yerine getirilir. Şeyhler, aralarında yaygın olan adete göre, birbirlerine mürid gönderirler, müridlerini birbirlerinin usullerinden istifade ettirirler. Birinde çok kuvvetli olan kabiliyet diğerinde zayıf olabilir. Müridin

---

[84] Suhreverdî, a.g.e., s. 121.
[85] Suhreverdî, a.g.e., s. 122.
[86] Suhreverdî, a.g.e., s. 122-123.
[87] Kara, a.g.e., s. 219-220.
[88] Suhreverdî, a.g.e., s. 123-124.
[89] Suhreverdî, a.g.e., s. 125.
[90] Suhreverdî, a.g.e., s.124.

kemali için, bu mürid alışverişine başvurulur. Bu durum, tasavvuf eğitiminin dikkat çekici yönlerinden biridir.[92]

Mevlevîlik'te seyahat kelimesi için kullanılan bir ıstılah vardır. Bir hata işleyen Mevlevî dervişinin ayakkabıları, dışarıya doğru çevrilir. Bunun manası, kusur işleyen dervişin bu tekkeden ayrılmasını istemektir. Mevlevîlik'te dervişi dergâhtan uzaklaştırmaya *seyyah vermek*, bu cezaya da *seyyah olmak* adı verilir.[93] Yine, Mevlevîlik'te hücresine giren meydancının[94] hırkasını arkasına vermek de, seyahat vermek anlamını taşırdı. Kendisine seyahat verildiğini anlayan derviş, *"niyaz"* [95] eder, tekkeden ayrılırdı. Ayrıca Mevlevîlerde bir de *"ser ü pây"* vardı. Bu çok ağır bir cezaydı. Bu cezayı alan dervişin tarikatla ilişkisi kesilirdi. Ama, seyahat alan derviş, seyahat müddetini doldurduktan sonra tekrar dönebilir veya başka bir Mevlevîhâneye intisâb edebilirdi.[96]

Bazı tarikatlarda, dervişi terbiye etmek nefsini hor ve hakîr görmesini sağlamak için seyahat verilirdi. Seyahata çıkan dervişin sırtında post, elinde keşkül[97] ve teber bulunurdu. Yaya dolaşır, tekkelerde misafir kalır, zorda kalırsa keşkülle dilenir, ihtiyacından fazlasını dergâha getirir, buna *selman'a çıkmak* [98], *selman etmek* denirdi.[99]

Seyahatın, tasavvufî terbiyede önemli bir merhale olduğuna inanan mutasavvıflar, sefere çıkacak müridlerin dikkat etmeleri gereken bir takım davranışlara da dikkat çekmişlerdir. Bu hususlar şöyledir:

1. İzin almak.
2. Arkadaş bulmak.
3. Üç kişi varsa birini başkan yapmak.

---

[91] Suhraverdî, a.g.e., s. 126.
[92] Kara, a.g.e., s. 220-221.
[93] *"Seyahat"* mad. TDEA,VII/ 549.
[94] Mevlevîlerde meydan, sabah namazından sonra dedelerin ve dervişlerin kıdem sırasına göre girdikleri, baş keserek oturdukları ve mürâkebede bulundukları oda. Tarîkat pîrine, *sahib-i meydan*, meydanı idare edene de *meydancı* denir. Bkz. Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s.365.
[95] Duâ, yalvarma, tevâzu gösterme, selâm himmet, baş kesmek manasına gelen niyâzın bir de âyini yani, mukabelesi vardır ki bu da: Mevlevîlik'te semâ' âyini bittikten sonra semâ'nın etkisinde kalan ve coşan kimselerin isteği üzerine yapılan ek semâ', mukabelenin istek üzerine uzatılması. " Derviş huzûr-ı mürşide vardıkda mürşidini hak bilerek hayır himmet talebi için yüzünü gözünü yerlere sürerek niyaz etmek, âdâb-ı tarîkattandır. Uludağ, a.g.e.,s. 411-412.
[96] M. Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, III/200.
[97] Dervişler ve dilenciler tarafından kullanılan hind cevizi veya abanozdan yapılmış çanak, madenî olanları da vardır. Bazen bunların duâ ve çeşitli motiflerle süslendiği de olur. Anadolu'da abdallar, kalenderler ve bektaşîler tarafından kullanılmıştır. Bu çanakla sadaka toplanırdı. Bazı tarikatlarda nefs terbiyesi için buna izin verilmişti. İçine her çeşit gıda maddesi ve para konulurdu. Uludağ, a.g.e., s. 312.
[98] Derviş, nefsini aşağılamak ve onu ayağının altına alıp ezmek, halka rezil ve rüsvay etmek için eline keşkül alıp dilenir. Dilenirken *" şey'en lillâh"* der. Buna "selmana çıkmak" denir. Topladıklarını dergâha ve tekkeye getirir. Uludağ, a.g.e, s. 495-496.
[99] *"Seyahat"* mad. TDEA, VII/549.

4. Dostlarla vedalaşıp, dualarını almak.

5. Konakladığı yerde-varsa-önceden hamama gitmek daha sonra büyük zatların kabirlerini ziyaret etmek.

6. Bir tekke ve hankahta kalacaksa, tekkeye mümkün mertebe seher vakti inmek.

7. Besmele ile dergaha girmek. Tanıdıklarla muanaka, diğerleri ile musafaha yapmak.

8. Yolcu daha sonra, cemaathaneye geçer, ikram edilen yemeği yer, mümkünse ilgiliye bir miktar ücret öder.

9. Şeyhin huzuruna varır, elini öper.

10. Bu zatı, mürşid-i kâmil olarak bulursa, hicret ve seyahatı sona erer. Bir başka ifade ile vücudun seyahatı son bulur, kalbin seyahatı başlar.[100]

BİRİNCİ BÖLÜM

EVLİYA ÇELEBİ'NİN HAYATI VE ESERİ

A . Yaşadığı Yüzyıla Genel Bakış

1. Siyasî ve İdarî Durum

Evliya Çelebi'nin yaşadığı XVII. Yüzyıl, Osmanlı Devletinin yükselme devrinin duraklama dönemine girdiği bir süreç olarak kabul edilmektedir. Güçlü bir yönetimin olmadığı bu dönemde, iç isyanlar ve dış gelişmeler bu safhayı çabuklaştırmıştır. Saray yönetiminin validelerin sultasında olması, devlet idaresinde tecrübeli vezir ve sadrazamların ardı ardına görevden alınması, önemli görevlerin rüşvetle alınıp satılması bu durumu daha da hızlandırmıştır.

XVI. Yüzyılın ikinci yarısından sonra ve XVII. Yüzyıl başında tahta oturan III. Murad, III. Mehmed ve I. Ahmed döneminde İmparatorluk; valide sultanlarla padişah kadınları, kapı ağası, kızlar ağası, kadın-erkek muhasipler ve bazı nüfuzlu kişilerin keyfî müdahalelerine maruz kalmıştı. Beylerbeyi ve sipahilere verilmesi gereken gelirler, saray mensuplarına, yani musahip, cüce, dilsiz ve hokkabazlara verilmekle, siyasi durumla birlikte idari ve askeri teşkilatın bozulmasının da temelini atmıştı.[101]

XVI. Yüzyılda adaletli ve geleneklere saygılı bir yönetim anlayışının aksine, XVII. Yüzyılda bunun tam tersi bir durum yaşanmıştır. XVII. Yüzyılın başında idareyi ele alan padişahlardan bazılarının küçük yaşta olması, bazısının aklî muvazenelerinin yerinde olmaması duraklama devrinin başlamasında en büyük amil olmuştur.

Eyaletlere vali tayinlerinde, para ve rüşvet iş görmüştür.[102] Örneğin, Mısır Valisi Hadım Hafiz Paşa'nın yerine, hazineye her sene yüz bin altın irsaliye göndermek şartı ile Mîr Alem Ağa vali olarak tayin edilmiştir. Yine, zulmünden dolayı görevden alınan Deli İbrahim Paşa, sarayda harem kethüdası olan kız kardeşi Canfeda Kadın'ın iltiması ve takdim ettiği birçok hediyeden dolayı iki ay sonra tekrar Diyarbakır'a vali olarak tayin edilebilmiştir.[103]

---

[100] Kara., a.g.e., s. 219.
[101] İ.Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, III/I, 119.
[102] Uzunçarşılı, a.g.e., III/I, 118.
[103] Uzunçarşılı, a.g.e., III/I, 120.

XVII. Yüzyılda, Osmanlı yönetiminde dokuz padişah tahta oturmuştur.[104] Bu padişahlar sırasıyla; I. Ahmed (1603-1617), I. Mustafa (1. Defa; 1617-1618, II. Defa; 1622-1623)[105], II. Osman (1618-1622)[106], IV. Murad (1623-1640)[107], Sultan İbrahim (1640-1648)[108], IV. Mehmed (1648-1687)[109], II. Süleyman (1687-1691)[110], II. Ahmed (1691-1695)[111], ve, II. Mustafa (1695-1703)dır.

I. Ahmed, babası III. Mehmed'in 1012/1603 tarihinde vefatından sonra tahta oturduğunda on dört yaşında bir gençti. Sadrazam Kuyucu Murad Paşa'nın yol göstericiliği sayesinde bozulmaya yüz tutmuş olan sükûneti yeniden tesis etmişti.[112] Kuyucu Murad Paşa, asayişi temin etmek, devlet otoritesini yeniden tesis etmek gayesiyle Anadolu'da birçok harekatta bulunmuştur. I. Ahmed, tahta oturduğu zaman daha önce 1001/1593 yılında başlamış olan Osmanlı-Avusturya savaşları devam etmekteydi. Askerî kuvvetlerin Avrupa'ya yönlendirilmesinden sonra Celalî isyanları başlamış[113] ve Osmanlıyı uzun bir müddet meşgul etmişti. Bu durumdan yararlanmak isteyen İran, Osmanlı'ya savaş ilan etmişti. On üç yıl süren Avusturya savaşından sonra Estergon ve Uyvar geri alınmış, Eflak, Erdel ve Boğdan yeniden Osmanlı hakimiyetine girmişti.[114]

Avusturya ile on üç yıl boyunca yapılan savaşlar, 1015/1606 tarihinde imzalanan Zitvatorok Antlaşmasıyla son bulmuştur. Bu antlaşma, Osmanlının Avrupa'da ilerleme azminin kırılmasına sebep olmuştur. Zitvatorok Antlaşmasından sonra, Osmanlı Devleti, doğuda İranlılar, batıda Lehler ve Venediklilerle savaşmıştır. İçte ise Celâlî isyanları ile uğraşmak zorunda kalmıştır.

I. Ahmed 1026/1617 tarihinde vefat ettikten sonra yerine kardeşi I. Mustafa padişah olmuştur. Aklî dengesi yerinde olmayan I. Mustafa'nın, üç ay on gün süren hükümdarlığı sonunda, hastalığı nüksetmiş, Dar-üs-saade ağası Mustafa Ağa'nın sadaret kaymakamı, Şeyhülislâm ve diğer devlet erkânının ikazı üzerine tahttan indirilerek, I. Ahmed'in on dört yaşındaki en büyük oğlu II. Osman (1027/1618) tarihinde padişah

---

[104] Hüseyin Ayvansarâyî, Vefeyât-ı Selatîn ve Meşâhîr-i Ricâl, Haz. Fahri Ç. Derin.,.s.4-6.
[105] İ. Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, III/II,584.
[106] Uzunçarşılı, a.g.e., III/II,585.
[107] Uzunçarşılı, a.g.e., III/II, 586.
[108] Uzunçarşılı, a.g.e., III/II, 588.
[109] Uzunçarşılı, a.g.e., III/II, 588.
[110] Uzunçarşılı, a.g.e., III/II, 590.
[111] Uzunçarşılı, a.g.e., III/II, 591.
[112] Uzunçarşılı, a.g.e., III/I, 127.
[113] Mustafa Akdağ, *"Celâli İsyanlarından Büyük Kaçgunluk (1603-1601)"*, AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi,C. II, S.2-3.,s.1-49.
[114] Uzunçarşılı, a.g.e., III/I, 73-92.

ilan edilmiştir.[115] II. Osman, hükümdar olduğu zaman genç yaşta olmasına rağmen faal bir ruha sahipti. Bütün iyi niyetiyle ıslahat yapmak istemişse de, tecrübesizliği ve makul yola sevk edecek yardımcılarının olmamasından dolayı validesi Mahfiruz'un tesiri altındaydı. İranlılarla (1618) tarihinde Serav barış antlaşmasını imzaladı. Bu antlaşma ile İranlılar, her sene yüz ipek, kumaş ve vergi vereceklerini taahhüd ettiler.[116] II. Osman döneminde, Osmanlının Lehler'le arası iyice açılmıştı. Hotin Seferine bizzat katılmış, Lehlere ağır zayiat verilmiş olmasına rağmen, kesin bir sonuç elde edilememişti. Bu savaş sonunda 1030/1621 tarihinde barış antlaşması imzalanmıştır.[117] Lehler'le yapılan savaşın olumsuz gelişmelerini değerlendiren II. Osman, bu durumun yeniçerilerin disiplinsizliğinden kaynaklandığını görmüştü. Yeniçeriliğin kaldırılmasına teşebbüs eden II. Osman'ın niyetini sezen yeniçeriler, II. Osman'ı kanlı bir isyanla tahttan indirerek, 1031/1622 tarihinde Yedikule zindanında öldürdüler.[118] II. Osman'ın öldürülmesinden sonra, daha önce aklî muvazenesi yerinde olmadığından padişahlıktan indirilen I. Mustafa yeniden tahta çıkarılmıştır. 1 yıl 3 ay 21 gün süren hükümdârlığı sonunda tahtan indirilerek, yerine I. Ahmed'in bir başka oğlu olan IV. Murad (1032/1623) tarihinde padişah olmuştur.[119]

IV. Murad, tahta geçtiği zaman on bir buçuk yaşında olmasından dolayı devlet, Kösem Sultan'la birlikte, saray ağaları ve ocak ağaları tarafından idare edilir olmuştu.[120] Bu durum, asayiş ve sükûnun bozulmasına sebebiyet vermiş, rüşvet ve haksızlığın yaygınlığına zemin hazırlamıştı. Erzurum valisi olan Abaza Mehmed Paşa, II. Osman'ın kanını bahane ederek isyana yeltenmişti. Maraş ve Konya civarlarında da bu isyana katılım emareleri görülmüştü.[121] IV. Murad döneminde, Bağdat yeniden İranlıların eline geçmişti. Yeniçerileri kışkırtan Sadrazam Recep Paşa'yı (1041/1633) tarihinde idam ettirip, yönetimi tamamen eline geçirmiş ve Bağdat'ın yeniden ele geçirme planları üzerine eğilmişti. 1045/1635 tarihinde Revan seferine çıkmış ve zaferle geri dönmüştü. Daha sonra İran ile 1639 tarihinde Kasr-ı Şirin Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma ile uzun yıllar İran ile sorunsuz bir dönem yaşanmıştır.[122]

---

[115] Uzunçarşılı, a.g.e., III/I, 127.
[116] Uzunçarşılı, a.g.e., III/I, 127-128.
[117] Uzunçarşılı, a.g.e., III/I, 132.
[118] Uzunçarşılı, a.g.e., III/I, 141.
[119] Uzunçarşılı, a.g.e., III/ I, 148.
[120] Uzunçarşılı, a.g.e., III/I, 177.
[121] Uzunçarşılı, a.g.e., III/I, 150-151-152.
[122] Halil Sahillioğlu, *"Dördüncü Murad'ın Bağdat Seferi Menzilnâmesi"* TTK, Belgeler, II/3-4. Ankara 1967, s. 1-35.; Nezihi Aykut, *"IV. Murad'ın Revan Seferi Menzilnâmesi"*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, XXXIV, s.183-246.

Bağdat Seferinden İstanbul'a dönen IV. Murad, yirmi dokuz yaşında iken (7 veya 9 şubat 1640) tarihinde vefat etti. Yerine kardeşi İbrahim padişah oldu. [123] Sultan İbrahim, kardeşi IV. Murad'ın sadrazamlığa getirdiği Kemankeş Kara Mustafa Paşa'yı görevinden almayarak, tecrübesinden yararlandı. Bu durum, padişahlığının ilk yıllarında huzurlu bir ortamın yaşanmasına zemin hazırladı. Kemankeş Kara Mustafa Paşa, devlet işlerinde ciddi, ve dürüst bir kişiliğe sahip olup[124] irtikâp ve rüşvetten uzak bir devlet adamıydı.[125] Kendisini çekemeyenler tarafından öldürüldükten sonra, Sultan İbrahim için devlet yönetiminde bir takım zorluklar baş göstermiştir. Yerine gelen Sultanzâde Mehmed Paşa, ciddiyetsizlik ve acelecilik vasfıyla birlikte, padişahın her istediğini mütalaa etmeden yerine getiren birisi olarak tanınmıştır. Her hafta padişaha sunduğu rüşvet ve hediyelerle, yerini sağlamlaştırma gayretinde bulunmuştur. Yaptığı harcamaları karşılamak amacıyla, atama ve tayinlerde rüşvet alıp, istikrarsızlığa ön ayak olmuştur.[126] Sultan İbrahim döneminin en önemli safhası Girit Adasına yapılan sefer sonucu Hanya'nın fethedilmesidir (1055/1645) ki, bu da, yıllar boyu Venediklilerle sürecek savaşın başlangıcı olur.[127] Sultan İbrahim'in yanlış ve hatalı yönetiminden rahatsız olan devlet erkânı ve ulemânın ekser kısmı 1058/1648 tarihinde, yerine yedi yaşındaki oğlu IV. Mehmed'i padişahlığa getirirler.[128]

IV. Mehmed çocuk yaşta olmasından dolayı, otuz sene boyunca çeşitli aralıklarla müessir rol oynamış olan Kösem Sultan, yeniçeri ağaları ile birlikte İmparatorluğu idare etmeye yeltenmişti. Sultanın validesi olan Turhan Valide ile rekabet halindeydi. Bu durum birçok sıkıntılarla birlikte, malî durumun da bozulmasına sebebiyet teşkil etmişti. Köprülü Mehmed Paşa'nın (ö. 1072/1661), 1066/1656 tarihinde sadâret makamına gelmesiyle, olumlu gelişmelerin yaşanacağı bir dönem başlayacaktı.[129] Sadrazâm Köprülü Mehmed Paşa döneminde, Bozcaada ve Limni, Venediklilerin işgalinden kurtarılıp, bu bölgenin güvenliği yeniden tesis edildi. İç güvenliğin korunmasına katkı sağlayan tesirli önlemlerin alınması ile isyancılara önemli dersler verildi. Vergi konusunda takip edilen metodla, zenginlerden alınan paralarla askerlerin maaşı ödendi. Hazinenin denkliği bu dönemde gerçekleşti. Osmanlı idaresi,

---

[123] Uzunçarşılı, III/I, 207.
[124] Uzunçarşılı, a.g.e., III/I, 209.
[125] Uzunçarşılı, a.g.e., III/I, 214.
[126] Uzunçarşılı, a.g.e., III/I, 223.
[127] Uzunçarşılı, a.g.e., III/I, 218-219.
[128] Uzunçarşılı, a.g.e., III/I, 237.
[129] Uzunçarşılı, a.g.e., III/I, 251- Bkz. "*Köprülüler*" MEBİA, VI/892-908.

Köprülüler döneminde rahat bir nefes aldı.[130] Şiddetli davranışlarıyla güvenliği sağlayan Köprülü, kazandığı zaferlerle de dışa karşı Osmanlı'nın durumunu yeniden düzeltti. Köprülü Mehmed Paşa'nın vefatından sonra yerine oğlu, Fazıl Ahmed Paşa getirilir. İyi öğrenim gören birisi olan Fazıl Ahmed Paşa, babası gibi devlet menfaatini her şeyden üstün tutan birisiydi. Avusturya ile süren Erdel meselesini halletmek için savaş açtı ve Vasvar Antlaşmasını imzaladı. Bizzat Girit'e çıkartma yaparak, Kandiye Kalesini fethetti. Padişahla birlikte Lehistan seferine çıktı. Bueaş Antlaşmasını imzalayarak Podolya'nın Osmanlı topraklarına katılmasını sağladı. Onbeş yıl süren sadaret döneminde, Osmanlı'ya güçlülük kazandıran işlere imza attı.[131] Fazıl Ahmed Paşa'nın kırk bir yaşında ölmesinden sonra yerine, Merzifonlu Kara Mustafa Paşa sadrâzam oldu. İyi yetişmiş bir devlet adamı olup, cesur ve bir çok meziyetlere sahipti. Göreve geldikten sonra ilk iş olarak Ukrayna seferine çıktı. Çehrin Kalesini fethederek, Lehistan ile olan anlaşmazlıkları sona erdirdi. Bundan sonra 1683 yılında Viyana seferine çıktı. Ama beklenen zaferi gerçekleştiremedi.[132] Alınan yenilgiden sonra katledildi.[133] Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın öldürülmesinden sonra, Köprülüler dönemi kapanmıştır.

Viyana yenilgisinden sonra devlet idaresinde huzursuzluk baş gösterdi. Kapıkulu askerlerinin isyanı neticesinde IV. Mehmed'in yerine oğlu II. Süleyman (1099/1687) tarihinde tahta getirildi. Dört yıl kadar tahtta kalan II. Süleyman devrinde, Avusturya ile yapılan savaşta Semendire ve Belgrad yeniden alındı. 1102/1691 tarihinde vefat etmesiyle yerine kardeşi II. Ahmed tahta geçti.[134] Avusturya ile yaptığı Budin savaşında 1106/1695'te vefat eden II. Ahmed'in yerine yeğeni II. Mustafa geçti.[135] II. Mustafa'nın döneminde Avusturya ile yapılan savaşlar Karlofça Antlaşmasına kadar sürdü. 1699 yılında imzalanan olumsuz Karlofça Antlaşması ile Osmanlıların Macaristan üzerindeki hakimiyetleri, Avusturyalılara bırakılmış oldu.[136] Karlofça Antlaşması ile Osmanlılar ilk defa toprak kaybetmişlerdir. Bu durum, Osmanlı'nın idarî, askerî ve siyasî durumunu zedelemiş, birçok isyanın başlangıcı olmuştur. XVII. Yüzyıl sonunda, duraklama devri sona ermiş, gerileme devri başlamıştır.

---

[130]Uzunçarşılı, a.g.e., III/I,306.; Robert Mantran,Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Yayın Yönetmeni Robert Mantran, Çev.: Server Tanilli., s. 295.; Feridun Emecen, *"Osmanlı Siyasi Tarihi, Kuruluştan Küçük Kaynarca'ya"* Osmanlı Devleti ve Medeniyeti I, Ed.,Ekmeleddin İhsanoğlu,.s. 52.

[131] Mantran, a.g.e., s. 295.

[132] Uzunçarşılı, a.g.e., III/I, 445.

[133] Uzunçarşılı, a.g.e., III/I, 457-458.

[134] Uzunçarşılı, a.g.e., III/I, 533.

[135] Uzunçarşılı, a.g.e., III/I, 537.; Mantran, a.g.e., s. 303.

[136] Emecen, a.g.m, s. 55.; Mantran, a.g.e., s. 303-304.

2. İlmî-Edebî ve Kültürel Durum

XVII. Yüzyıl, Osmanlının siyasî, askerî ve idarî alanlarında duraklamanın olduğu bir dönem olarak kabul edilirken, ilmî ve edebî sahada yeterli olmamakla birlikte önemli gelişmelerin kaydedildiği bir asırdır. Özellikle güzel sanatlar ve mimarî alanlarda küçümsenemeyecek başarılar elde edilmiştir.

Osmanlılarda medrese eğitiminin kalite ve başarısı, XVI. Yüzyıl sonlarında ve XVII. Yüzyıl başlarında kesintiye uğramıştır. Medreselerin çokluğu ve eğitim görenlerin kalabalık olması bu başarısızlığı önleyememiştir. Geçmiş asırlara mukabil, bu yüzyılda verilen eserlerin fazlalığı da, ilmî keyfiyetten mahrum olmalarından istenilen düzeye ulaşamamıştır. XVII. Yüzyıl medrese ve ilim dünyasında ilmî kariyere sahip bilginlerin az olması, yetişmemesi ve ehliyetsiz kişilerin bu makamlarda olması bu konuda en büyük rol oynamıştır.[137]

Geçmişteki ilim adamları kadar derin araştırmacı olmasalar da, bu yüzyılda önemli şahsiyetlerin yetiştiği görülmektedir. Bergamalı İbrahim (ö. 1014/1605), Taşköprîzâde Mehmed Kemâleddin Efendi (ö. 1030/1621), Altıparmak Mehmed Efendi (ö. 1033/1627), Ayşî Mehmed Efendi (ö. 1080/1669), Kefeli Ebulbekâ Eyüp (ö. 1094/1683) gibi bilginler bunlardan bazılarıdır.[138]

Bu yüzyılda edebiyat sahasının her türünde önemli eserler verilmiştir. Divan Edebiyatının üstadlarından Nef'i (ö. 1045/1635) bu dönemde yaşamıştır. Hiciv sanatında meşhur olan Nef'i, IV. Murad'ın vezirlerinden Bayram Paşa'yı hicvettiğinden idam edilmiştir. Kaside üstadı olarak kabul edilen Nef'î'nin, Türkçe *Divan*[139], Farsça *Divan*[140], ve *Siham-ı Kaza* isminde eserleri vardır.[141]Yine, Divan şairlerinden Sabrî (ö. 1055/1645), Riyazî (ö. 1055/1645), Ali (ö. 1058/1648), Şehrî (ö. 1070/1660), gazel tarzının en güçlü temsilcilerinden Şeyhülislam Yahyâ (ö. 1053/1643) bu asırda yaşamıştır. Şeyhülislam Yahya, *Dîvân* ve *Sâkî-nâme* isimli eserleri kaleme almıştır.[142] Ayrıca gazel ustalarından Fehim-i Kadîm olarak tanınan Fehim (ö. 1058/1648) bu dönemde yaşamıştır. Genç yaşta kaleme aldığı Divanı basılmıştır.[143] Nâilî (ö. 1077/166)

---

[137] Uzunçarşılı, a.g.e., III/II, s. 490.
[138] Uzunçarşılı, a.g.e., III/I, s. 236.
[139] *Nef'î Divanı*, Haz. Metin Akkuş, Ankara 1993.
[140] Ali Nihad Tarlan, Nef'î'nin Farsça Divan Tercümesi, İstanbul, 1944.
[141] Mine Mengi, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, s. 183-186.
[142] Günay Kut, *"Anadolu'da Türk Edebiyatı"*, Osmanlı Devleti ve Medeniyeti II, Ed. Ekmeleddin İhsanoğlu,s.50.; Hasibe Mazıoğlu, *"Türk Edebiyatı, Eski"* MEBTA.,XXXII/124-128.; Bkz. Abdülbaki Gölpınarlı, Dîvân Şiiri XVII.Yüzyıl, İstanbul, 1954.
[143] Tahir Üzgör, Fehîm-i Kadim, Hayatı, Sanatı, Dîvân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi, Ankara, 1991.

de XVII. Yüzyılın meşhur şairlerindendir. Şairlerden Neşâtî (ö. 1085/1674) ile *"Sebk-i Hind"* denilen tarzda yazılmış olan Nâilî'nin *Divan*'ı vardır.[144]

Bu yüzyılın Divan şairlerinden Cevrî (ö. 1065/1654)[145], *"Kadim"* lakabıyla anılan Nedim-i Kadim (ö. 1081/1670) şairliğinin yanında, ilmî yönüyle de tanınmıştır.[146] Gazelleri ile meşhur olan Haletî (ö. 1041/1631) de bu dönem şairlerindendir.[147] Yine, Fasih (ö. 1106/1695) ve Sabuhî rubai ve gazelleriyle tanınmış kişilerdir.[148]

Bu yüzyılda yaşamış meşhur şairlerden biri de Urfa'lı Nâbî'dir. (ö. 1124/1712). Hac yolculuğunu anlatan *Tuhfetu'l-Harameyn*[149] isimli eseri meşhurdur. Yine *Hayriyye*[150] isminde bir başka eseri daha vardır.

Mesnevî türünde verdikleri eserlerle Atâyî (ö. 1044/1634) *Divan* ve *Hamse*'sinden ayrı olarak *Hadâyiku'l-Hakayık fi-Tekmileti'ş-Şakâyık* isminde bir eser yazmıştır.[151]

Tezkireler, XVII. Yüzyıl edebî eserler içinde önemli bir yer tutar. Riyazî'nin; *Riyazu'ş-Şu'ara*'sı, Kafzâde Fâizî'nin (ö. 1031/1621)'; *Zübdetü'l-Eş'ar*'ı, Seyyid Mehmed Rıza'nın (ö. 1082/1671)'; *Tezkiretü'ş-Şu'ara*'sı, Güftî'nin; *Teşrifatü'ş-Şu'ara*'sı önemli tezkirelerdendir.[152]

Meşhur tarihçi Vakanüvis Halepli Naima Efendi de XVII. yüzyılda yetişen önemli şahsiyetlerden birisidir ki, 1591/1659 yılları arasındaki Osmanlı siyasî olaylarını anlatan on altı ciltlik bir Osmanlı Tarihini yazmıştır. *Ravzatu'l-Hüseyn fi Hulasa-i Ahbar-ı Hafikeyn* adındaki eseri *Tarih-i Naimâ* ismiyle meşhurdur.[153] Bu dönemde yetişen bir başka tarihçi de, İbrahim Peçevî'dir. (ö.1059/1649). Kanunî'nin döneminden 1640 yılına kadar meydana gelen hadiseleri anlatan bir Osmanlı Tarihidir.

---

[144] Bkz. Haluk İpekten, Na'ilî Hayatı Sanatı Eserleri, Ankara, 1991.
[145] Hüseyin Ayan, Cevrî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni, Erzurum, 1981.
[146] Ayan, *"XVII. Yüzyıl Dîvân Nazım ve Nesri"*, Büyük Türk Klâsikleri, İstanbul 1987.V/96.
[147] Hasibe Mazıoğlu, *"Türk Edebiyatı, Eski"* MEBTA, XXXII/124-128.; Ayan, a.g.m, V/96.; Gölpınarlı, Dîvân Şiiri XVII. Yüzyıl, İstanbul 1954.
[148] Mazıoğlu, a.g.m., s. 128.; Mengi, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, s. 197.
[149] Nâbî, Tuhfetu'l-Harameyn. Haz. Mahmut Karakaş, İstanbul, 1989.; Meserret Diriöz, Nâbî Divânı, İstanbul, 1994.
[150] Mahmut Kaplan, Hayriyye-i Nâbî,İstanbul, 1995. Geniş bilgi için; Ali Fuat Bilkan, *"Hayriyye"* DİA, XVII/65-66.
[151] Şakâik-i Nu'maniyye ve Zeyiller, 5 C. Haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1988.
[152] Mazıoğlu, a.g.m, s. 128-129-130.; Ayan, a.g.m., V/62-63.
[153] Zeki Arslantürk, Naîma'ya Göre XVII. Yüzyıl Osmanlı Toplum Yapısı, s.49.

Tarih-i Peçevî olarak bilinir.[154] Osmanlı'nın siyasi, kültürel ve içtimaî konuları üzerinde araştırmalarda bulunan bir diğer müellif de Koçi Bey'dir.[155]

Yine Kâtip Çelebi bu asırda yetişen bilginlerdendir. Kâtip Çelebi, kendi kendisini yetiştirmiş ve o zaman ki, Avrupa kültüründen de faydalanmıştır. Arapça ve Farsçadan başka, ihtidâ eden bir papazdan da Fransızca ve Lâtince öğrenmiştir. Birçok devlet görevinde bulunduktan sonra, kendisini ilme vermiştir. Bibliyoğrafya'ya ait *Keşf-üz-Zünun*, Coğrafî bilgileri içine alan *Cihannüma*, Osmanlı Tarihinin ele alındığı *Fezleke-i Osmanî*, deniz savaşları konusunda bilgi veren, *Tuhfetü'l-Kibâr fî Esfârü'l-Bihâr* ve Lâtinceden tercüme ettiği *Atlas Minor Tercümesi*, önemli eserlerindendir. Katip Çelebi, XVII. Yüzyılda vukuu bulan Kadızâdeliler-Sivâsîler mücadelelerine tarafsız bir gözlemle yaklaşmış ve izlenimlerini *Mizanu'l-Hakk fi-İhtiyari'l-Ehakk* isimle eserinde dile getirmiştir. Bu eserinde raks ve semâ', tütün ve afyon iptilası, tekke-medrese çatışması ve müsbet ilimlerin lüzumu konularını ele almıştır.[156]

Türk sanat ve dinî musikî alanında büyük gelişmelerin olduğu XVII. Yüzyıl, mûsîki üstadlarının yetiştiği bir asırdır. Hâfiz Post (ö. 1105/1694)[157] ve talebesi Buhûrîzâde Itrî (ö.1123/1711)[158], Zâkirî Hasan (ö. 1031/1622)[159], Edirneli Köçek Derviş Mustafa, Kefelî Derviş Abdî, Küçük İmam Mehmed, Nasuh Paşazâde Ömer, Derviş Sadâyî, Koğacızâde Şeyh Mehmed, Hâfiz Kumral, Bursalı Osman, Antepli Bedrî Mehmed, Nane Ahmed Çelebi, Ümmî Sinanzâde Hasan, Yakubzâde Şeyh Mehmed, Mevlevî Yusuf Dede, Derviş Ali Esved, Tablîzâde Aklî, Bursalı Hafız Ubeyd, Bezcizâde Muhiddin, Fethullah Çelebi bu dönemde yetişen önemli mûsikîşinaslarından sayılabilir.[160]

Onyedinci yüzyıl, Halk yani, Aşık Edebiyatının gelişme imkanını bulduğu bir zamandır. Bu dönemde yetişen Gevherî, Aşık Hasan, Kul Mustafa, Karacaoğlan, İbrahim Türâbî, Kâtibî, Demircioğlu, Seyyâhî, Edhemî, Kul Süleyman, Kul Deveci, Benli Ali gibi şairler sayılabilir.[161]

---

[154] İbrahim Peçevî, Peçevî Tarihi, Matbaa-i Amire, 1281-1283 (2 cilt).
[155] Koçi Bey, Koçi Bey Risalesi, Haz. Yılmaz Kurt, Ankara, 1994.;
[156] Kâtip Çelebi, Mizanu'l-Hakk fi-İhtiyari'l-Ehakk İslâmda Tenkid ve Tartışma Usûlü, Haz. Süleyman Uludağ-Mustafa Kara, İstanbul 1990.
[157] Nuri Özcan, *" Hâfız Post"*, DİA, XV/100.
[158] Nuri Özcan, *" Itrî Efendi, Buhûrîzâde"*, DİA, XIX/220-221.
[159] Vasfi Mahir Kocatürk, Tekke Şiiri Antolojisi.,s. 273.
[160] Saadettin Nüzhet Ergun, Türk Musikisi Antolojisi,I/6.
[161] M. Fuad Köprülü, XVII. Asır Sazşâirleri, Ankara 1962.; Saim Sakaoğlu, *" XVII. Yüzyıl Saz Şairleri"*, Büyük Türk Klasikleri,VI/77.

Osmanlı-Türk Klasik Mimarisinin devam ettiği bu asırda Sedefkâr Mehmed Ağa tarafından yaptırılan Sultan Ahmed Câmiî, dönemin şaheserlerindendir.[162] Bu eseriyle, Sedefkâr Mehmed Ağa, ustası Mimar Sinan'ı geçmek istemişse de, muvaffak olamamıştır. Yalnız mimaride yaptığı bir yenilikle câminin iç tertibatını değiştirmiş aydınlık ve ferahlığı sağlamıştır.[163] Yine, bu yüzyılda yapımına başlanan en önemli sanat eserlerinden bir tanesi de, Yeni Câmiî[164] olarak tanınan Valide Câmiî'dir. Bu eserin yapılmasına III. Murad'ın hanımı Safiye Sultan'ın emriyle 1597 tarihinde başlanmış ise de, ancak IV. Mehmed'in annesi Valide Turhan Sultan'ın himmetiyle bitirilmiştir. Yeni Câmiî, Türk mimarisinin ve süsleme sanatının bir incisidir. Topkapı Sarayı'nda inşa edilen Bağdat ve Revan Köşkleri de bu dönemin en zarif eserlerindendir.[165]

[162] Tahsin Öz, *" Sultan Ahmed Câmîî"* Vakıflar Dergisi, S. 1. s. 25-29.; Selçuk Mülâyim, *" Osmanlı Mimarisi"*, Osmanlı Ansiklopedisi, III/63.; Bkz. Zeynep Nayır, Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi ve Sonrası (1609-1690), İstanbul, 1975.
[163] N. Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı, II/650.
[164] Bkz. Şehabeddin Tekindağ, *"XVII. Yüzyıl Türk Sanat Eserlerinden Bir Abide Yenicâmi Külliyesi"* İÜEF Tarih Dergisi, S. 28-29 (1974-1975), s. 167-179.
[165] Banarlı, a.g.e., II/650.

3. Tasavvufî Durum

Onyedinci yüzyıl, tasavvuf ve tarikatlar açısından önemli gelişmelerin olduğu, tarikatların kollara ayrılarak çoğaldığı, tekke-medrese mensupları arasında ciddi münakaşa ve mücadelelerinin yaşandığı, bu sertleşmelerden dolayı birbirlerini idareye şikayet ettikleri bir asır olmuştur.

Bu yüzyıldan itibaren siyasî, kültürel ve ekonomik açıdan genel bir duraklama devresine giren Osmanlı Devleti'nde, bu duraklamadan tarikatlar da nasibini almıştır.[166]

Daha önceleri kitap, risale ve ilmî münakaşalarla tekke-medrese ehli arasında meydana gelen huzursuzluk, XVII. yüzyılda yerini oldukça sert davranışlara bırakmıştır. İşin ilmî münakaşadan, kaba kuvvete dönüşmesinde; idarenin acziyeti ve saraydaki birtakım ağaların sûfileri sevmemeleri ve bazı vaizlerin bu ateşi körüklemelerinden kaynaklanmıştır.[167] Kadızâdeliler Hareketi[168] olarak tarihe geçen bu hususa dikkat çekildikten sonra, dönemin tasavvufî durumuna baktığımızda çeşitli tarikatların irşâd imkanını bulduğu bir asır olduğu görülmektedir.

Bu dönemdeki tarikatlar arasında; Bayramiyye'nin kolu olan Celvetiyye'nin kurucusu Aziz Mahmud Hüdayî (ö. 1038/1628), Oğlanlar Şeyhi İbrahim Efendi (ö. 1065/1654), Halvetiyye'nin Ramazaniyye şubesinin kurucusu Şeyh Ramazan-ı Mahfî (ö. 1052/1642), Galata Mevlevîhanesi şeyhi İsmaîl-i Ankaravî (ö. 1041/1631), Kadiriyye'nin Anadolu'da pîr-i sânisi kabul edilen İsmail-i Rûmî (ö. 1041/1631), Abdülmecîd Sivâsî (ö. 1049/1639) ve halifesi Abdulahad Nurî gibi zatlar eserleri ve irşad faaliyetleriyle hizmet vermişlerdir.[169] Yine, Melamiyye-i Bayramiyye'den Hasan Kabaduz (ö. 1010/1601), halifesi Hüseyin-i Lâmekânî (ö. 1034/1624), İdrîs-i Muhtefî (ö. 1024/1615), Sarı Abdullah Efendi (ö. 1054/1645), Ahmed Sarbân ve halifeleri ile birlikte diğer Melâmî ve Hamzavîler bulunmaktaydı.[170]

Celvetiyye Tarikatı bu dönemde ortaya çıkmıştır. XVII. Yüzyılda Mevleviyye, özellikle İstanbul'da en faal dönemini yaşamıştır. Kadiriyye tarikatı bu yüzyılda İstanbul'da yayılma başarısını göstermiştir. Halvetiyye'nin şubeleri olan; Ramazâniyye, Sivâsîyye, Cihangîriyye, Câhidiyye, Karabâşiyye, Nasûhiyye ve Mısriyye, Kadiriyye'ye

---

[166] M. Necmettin Bardakçı, Sosyo-Kültürel Hayatta Tasavvuf, .s.240.
[167] Uzunçarşılı, a.g.e., III/I, 350.
[168] Uzunçarşılı, a.g.e.,III/I, 350-366.; Bkz. Ahmet Yaşar Ocak, "XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Dinde Tasfiye (Pürütanizm) Teşebbüslerine Bir Bakış, *"Kadızâdeliler Hareketi"*, Türk Kültürü Araştırmaları, XIX,S, 1-2.
[169] Uzunçarşılı, a.g.e., III/I, 350-352.; Cengiz Gündoğdu, " XVII. Yüzyıl Osmanlısında İki Farklı Sûfî Tipi Abdülmecîd-i Sivâsî ve İdrîs-i Muhtefî", İLAM Araştırma Dergisi, C.II.S.2, (Temmuz-Aralık 1997)s. 26.; Hasan Basri Öcalan, Bursa'da Tasavvuf Kültürü (XVII. Yüzyıl).,s. 39.

bağlı, Rûmiyye (İsmâiliyye) şubesi bu dönemde kurulmuşlardır. Tarikatlar, tekke inşasında büyük bir yarış içinde olmuştur. Devlet adamları ve zenginler bu dönemde birçok tekkeler yaptırmışlardır. Tarikatların irşad halkaları genişlemiş, mürid sayısı artmıştır. Her tarikat, İstanbul'da temsil edilme gayretinde bulunmuştur. Şeyhler, devlet adamlarından ve toplumun ileri gelenlerden teveccüh görmüşlerdir. Tekkeler maddi-manevi eğitim yuvası olmuş, özellikle; mûsikî ve hat sanatının öğretildiği yerler olmuştur. Bu dönemde, tekke-medrese mensupları arasında raks ve semâ' konusu tartışma alanı olmuştur. Yine bu dönemde, Muhiddîn-i Arabî ve Mevlanâ'nın görüşleri ekseriyetle kabul edilmiş, eserlerine şerhler yazılmıştır.[171]

Büyük gelişmelerle birlikte, tasfiye hareketlerinin yoğunluk kazandığı XVII. Yüzyılda tarikatlar yayılma başarısı göstermiş olmakla beraber, ulemânın mutasavvıflara yaptığı eleştiriler giderek ağırlaşmış, saldırıya dönüşmüştür. Devlet ile Melâmiler arasında sertleşmeler meydana gelmiştir. Bu asırda tasavvuf edebiyatı ve mûsikisinin büyük bir gelişme kaydettiğini belirtmek gerekir.[172]

---

[170] Uzunçarşılı, a.g.e., III/I,252-253.
[171] Necdet Yılmaz, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, Sûfîler, Devlet ve Ulemâ (XVII.Yüzyıl), s. 26.
[172] Bkz. Mustafa Kara, Niyazi-î Mısrî, Ankara, 1994.s.7.; Gündoğdu, a.g.m., s. 21-338.; Öcalan, a.g.e., s. 37-38.

B. Hayatı

1. Doğum Yeri ve Târihi

Evliya Çelebi, İstanbul Unkapanı'nda, 10 Muharrem 1020 / 25 Mart 1611 tarihinde dünyaya gelmiştir.[173] Kendisi doğum tarihi ve gününü *" ...bin yigirmi muharremü'l-harâmın onuncu günü yevm-i aşûrâda vücuda geldim..."* [174] şeklinde bildirmiştir.

2. İsmi ve Künyesi

Evliya Çelebi'nin ismi, uzun bir müddet yerli ve yabancı kaynaklarda *Evliya Çelebi Muhammed Zıllî İbn Derviş* olarak kabul edilmiştir. İsminin böyle bilinmesi, Ahmed Cevdet tarafından İkdam Matbaasınca neşredilen nüshanın kapağında ve mukaddimesinde bu şekilde yazılmasından kaynaklanmıştır. Yine, Seyahatname'nin başlangıç kısmını ihtiva eden ve birkaç defa Ahmed Cevdet'in neşrinden önce basılan *Müntehabât-ı Evliya Çelebi* [175] isimli eserde de, *Evliya İbni Muhammed Zıllî* şeklinde geçmektedir. Pertev Paşa nüshası[176] ile diğer yazmalarda[177] ve İkdam Matbaasınca neşredilen nüshada[178] isminin, *Evliya Çelebi Muhammed Zıllî İbn Derviş* değil de, *Evliya bin Derviş Muhammed Zıllî* olduğu görülmüştür. Evliya Çelebi'nin adının yanlış telaffuz edildiğine ilk defa Cavid Baysun dikkat çekmiş ve bu yanlışı tashih etmiştir.[179]

Müellifimiz, Seyahatname'de: *"...Bu hakîr-i pür-taksîr Evliya-yı bî-riya b. Derviş Muhammed Zıllî ."* [180] ve *"...pederimiz ser-zergerân dergâh-ı âlî ya'ni Derviş Muhammed Zıllî.."* [181], *"...Evliya-i bî-riyâ ibn Derviş Muhammed Zıllî"* [182] diyerek kendi isminin Evliya, babasının da Derviş Muhammed Zıllî olduğunu söyler.[183]

---

[173] Seyahatname, (Cevdet), I/212.; A.g.e., (Gökyay), s. 85.; Baysun, a.g.m., s. 400.; Mücteba İlgürel, *" Evliya Çelebi"*, DİA-XI/529.; Meşkure Eren, Evliya Çelebi Seyahatnamesi Birinci Cildinin Kaynakları Üzerine Bir Araştırma,s.1. Eren'in çalışmasında doğum tarihi hatalı olarak (25 Mart 1614)şeklinde geçmektedir.; Fahir İz, *"Evliya Çelebi ve Seyahatnamesi"*, TTK. Belleten, C.LIII. S.207-208., Ağustos-Aralık, 1989.s.710.

[174] Seyahatname, (Cevdet), I/212.; A.g.e., (Gökyay), s. 85.

[175] Evliya Çelebi, Müntehabât-ı Evliya Çelebi, İstanbul 1279.s.3.

[176] Pertev Paşa Nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi: No: 458-462, 10 Cilt (5 cilt birliği içinde) Hafız Ahmed'in nesih hattıyla 1155/1742 tarihli.

[177] Evliya Çelebi, Seyahatname, (Topkapı Bağdat 304),59a; A.g.e., (Topkapı Bağdat, 305), 156a.

[178] Seyahatname, (Cevdet), I/212.

[179] Cavid Baysun, *"Evliya Çelebi"* İA, IV/33.s.400.

[180] Seyahatname, (Cevdet), I/212.; A.g.e., (Topkapı Bağdat, 304), 59a.

[181] A.g.e., (Cevdet), VI/226.

[182] Seyahatname, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe yazma eserler (İÜ. Ktp.Ty) No: 2371., vr.1/b.

[183] Seyahatname, Süleymaniye Beşir Ağa Kütüphanesi, nr. 448.; Çelebi, Seyahatname, İÜ. Ktp, Ty, No: 2371.,vr.1/b.

Örneğin, Tarih-i binâ-yı kal'a-yı Doğan (Gûfte-i Evliya) sözüyle başlayan ve bu kal'a için düşürdüğü tarih beytinde:

Evliya hayr du'a ile dedi tarihini

Hak Teâlâ eyleye bu hısnı âdâdan emin [184]

diyerek, adının Evliya olduğunu açıkça belirtir.

Babasının, o dönemin önemli şahsiyetlerinden olan daha sonra seyyahımıza hocalık eden Evliya Mehmed Efendi'nin [185] adını, hürmet ve muhabbetten dolayı oğluna vermiş olması kuvvetle muhtemeldir.[186] Çelebi olarak tanımlaması da, kuyumcubaşı oğlu veya Enderunlu oluşundan ötürü verilmiştir. [187] Muhammed olan babasının *" Derviş"* ve *" Zıllî"* isimlerinin müştereken yazıldığı ve hatta çok defa *"Zıllî"* adının mahlas olarak kullanıldığı görülmektedir.[188] Seyyahımız, isminin yanına hiçbir zaman ikinci bir isim almamış, ismini yalnızca Evliya olarak ifade etmiştir. İsminin yalın bir şekilde Evliya olduğunu; Melek Ahmed Paşa'ya olan bağlılığını *" Melek Ahmed Paşa-i Evliya"* [189] tasavvuf musikîsinde muhabbet beslediği Ömer Gülşenî'ye[190] nisbetini *" Evliya-i Gülşenî"* [191] ifadelerinde açıkça dile getirmiştir.

3. Soyu ve Ailesi

Evliya Çelebi, soyu hakkında eserinin birçok yerinde bilgi verir.[192] Soyunun Ahmed Yesevi'ye kadar dayandığını ifade eden Çelebi, genellikle şöyle bir sıra takibinde bulunmuştur. *"...pederimiz...Derviş Muhammed Zıllî bin Kara Ahmed bin Kara Mustafa bin Yavuz Er'in Ece Yakub bin Germîyânzâde Yakub Beg'dir ki, o da Türk-i Türkân Hoca Ahmed Yesevi sülâlesindendir."*[193] Bir başka yerde *" Evliya Çelebi ibni Derviş Muhammed Zıllî ibni Kara Ahmed ibni Demircizâde Kara Mustafa Paşa eş-Şehid ibni Durhan Bey ibni Yavuz Er ibni Ece Yakub ibni Allahverdi Akay ibni Muhammed Kirmanî ibni Türkân Hoca Ahmed-i Yesevî..."* [194] şeklinde dile getirir.

---

[184] Seyahatname, Devlet Matbaası, İstanbul 1928, VII/523.
[185] Seyahatname, (Cevdet), I/243.
[186] Baysun, a.g.m, s. 400.; Eren, a.g.e., s. 2-3.
[187] Cafer Erkılıç., Evliya Çelebi Hayatı Sanatı Eseri, s.4.
[188] Seyahatname, İÜ Ktp.Ty, No: 2371/122b.; Eren, a.g.e., s. 3.
[189] A.g.e., (DM), VII/139.
[190] İbrahim Gülşenî'nin halifelerindendir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde 976/1568 yılında Zigetvar seferine katılmıştır. Seyahatname, (Cevdet), VI/504.
[191] A.g.e., (DM), X/884.
[192] A.g.e., (Cevdet), I/ 218-425. IV/102.,VI/226-267.; A.g.e., (DM), X/298 –915.
[193] A.g.e., (Cevdet), VI/226.
[194] A.g.e., (DM), X/915-916.

Baysun, Evliya Çelebi'nin soyu hakkında bazen karmaşık bilgiler verdiğini söyler.[195] Evliya Çelebi, soyunu her ne kadar Ahmed Yesevî'ye bağlamışsa, bu konuda ihtiyatlı davranmanın gerektiğine dair görüşler de ileri sürülmüştür. Ahmet Yaşar Ocak, Anadolu'da Yesevî geleneğinin yaygınlığını göz önüne alan Evliya Çelebi'nin kendisini Ahmed Yesevî'nin soyuna bağladığını söylemektedir.[196] Yine, Baysun İslam Ansiklopedisindeki Evliya Çelebi maddesinde, Köprülü'nün; Evliya Çelebi'nin sülâlesini Ahmed Yesevî'ye bağlamasını, Türkler arasında birçok kimsenin kendilerini bu meşhur veli neslinden göstermeleri mahiyetinde bir iddiadan ibaret olduğunu belirttiğini söyler.[197]

Evliya Çelebi'nin ailesi hakkındaki bilgiler eserinin muhtelif yerlerinde verdiği karmaşık malumattan ibarettir. Seyyahımızın ecdadı aslen Kütahya'nın Zeregen Mahallesindendir. Dedelerinden Kara Ahmed Bey, Fatih Sultan Mehmed'le birlikte İstanbul'un fethinde bulunmuş, yüz kırk yedi yaşında iken Kütahya'da vefat edip, Zeregen Mahallesi mezarlığına [198] başka yerde de Kara Ahmed hakkında verdiği bilgileri Yavuz Er ile birlikte kullanarak İstanbul'da Tersane arkasındaki Meyyitzâde mezarlığına defnedildiğini söylemektedir.[199] Bu bilgiden çıkan sonuca göre, dedelerinden Kara Ahmed Bey Kütahya'da, Yavuz Er ise, İstanbul'da medfundur. Çünkü, Yavuz Er, İstanbul'un fethinden sonra Unkapanı'na yerleşmiş, Evliya Çelebi'nin doğduğu ev ile birlikte bir câmi yaptırmıştır. Yine bu câmiye vakfetmek için yüz kadar dükkan inşa etmiştir.[200] Bütün bunlardan başka ailesinin, Kütahya'da Zeregen mahallesinde, Bursa İnebey mahallesinde ve Manisa'da birer ev, Salihli'de bir çiftlik, Unkapanı'nda iki evden başka dört dükkan ile Kadıköy'de bir bağlarının olduğu bildirilmiştir.[201]

Seyyahımızın babası Derviş Mehmed Zıllî ise, Saray-ı âmire kuyumcubaşı olup 117 yaşında iken Cemaziyelahhire 1058 (Temmuz 1648) tarihinde vefat etmiştir. Kanunî Sultan Süleyman, II. Selim, III. Murad ve III. Ahmed devirlerini görmüş ve birçok savaşa iştirâk etmiştir.[202] Seyahatname'de " *...zîrâ pederimiz Süleymân Hânlı idi. Sigetvar gazasında dahi bile idi. Eğri fatihi Muhammed Han sâlisle dahi birlikte Eğri*

---

[195] Baysun, a.g.m., s. 400.
[196] A.Yaşar Ocak, Babaîler İsyanı, Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslam-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü, s. 176-177.
[197] Baysun, a.g.m., s. 401.naklen Fuat Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, s.69-86.
[198] Seyahatname, (Topkapı Bağdat 305), 156a.
[199] A.g.e., (Cevdet), I/424.; III/444.
[200] Eren, a.g.e.,s. 3.
[201] Seyahatname, (Cevdet), I/471., VI/146.; A.g.e, (DM), X/81.
[202] A.g.e., (Cevdet), III/443-444.; A.g.e., (Topkapı Bağdat), 305/156a.; Eren, a.g.e, s. 3.

gazasında bulunmuştur... " [203] diye bu konuda bilgi verilir. Derviş Mehmed Zillî'nin sanatkâr bir kişiliğe sahip olduğu, Edirne'deki Selimiye Câmiinin temel müezzini olduğu ve müştemilâtının tezyin ve süsleme işlerini üstlendiği ifade edilmiştir.[204] Kâbe'nin altın olukları ile Sultan Ahmed Câmî'nin kapı ve pencere tezyinâtlarında da görev almıştır.[205]

Annesi, Abaza Türklerinden olup, I. Ahmed döneminde saraya getirilmiştir. Babasının sarayda kuyumcubaşı olması, evlenmelerine zemin hazırlamıştır. Annesi, Melek Ahmed Paşa'nın akrabasıdır.[206] Yine Evliya, annesinin Defterdarzâde Mehmet Paşa ve İpşîr Mustafa Paşa ile akraba olduklarını da söyler.[207]

Seyyahımız, Mahmud isminde bir erkek, İnal isminde öz bir kız kardeşi, isimlerini zikretmediği birkaç üvey kardeşi ile üvey annesinin olduğunu söyler.[208] Kız kardeşi İnal için, IV. Murad döneminde isyana kalkışıp idam edilen Balıkesir'li İlyas Paşa'nın evlenmek için zorla kaçırıldığını da belirtir.[209] Evliya Çelebi, ise hiç evlenmemiştir.

4. Tahsîli ve Yetişmesi

Evliya Çelebi, ilk tahsilini nerede gördüğünden bahsetmez. Ancak, onun, ya ailesi yanında, ya da bir sıbyân mektebinde ilk öğrenime başladığı tahmin edilmektedir. Esas, tahsiline Fil Yokuşundaki Hamid Efendi medresesinde başladı. Yedi yıl boyunca Ahfeş Efendi ismindeki bir müderristen ders aldı. Medresedeki bu eğitiminin yanında, Sa'dîzâde Darü'l-kurrâsında Evliya Mehmed Efendi'nin yanında hıfza çalıştı.[210] Burada da on bir yıl ders gördü.[211] Birçok sanat ve hüner öğrendikten sonra, Enderun'a girerek tahsiline devam etti.[212]

Bir çok meziyeti yanında Kur'an-ı Kerim'i de çok güzel okumasından dolayı kısa zamanda adı duyulan Evliya Çelebi, 1045 (6 Mart 1636) Ramazanında Kadir

---

[203] A.g.e., (Cevdet), III/444.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),156.; Heyet tarafından hazırlanan transkripsiyon-dizin çalışmasında " Sigetvar" adı, "Seyidvar" olarak geçmektedir. Bkz. Seyahatname, (Heyet) 3/249.
[204] A.g.e., (Cevdet), III/444.
[205] Eren, a.g.e., s. 3.
[206] Baysun, Evliya Çelebi ile Melek Ahmed Paşa'nın anaları ya kardeştir veya Evliya Çelebi'nin annesi Melek Ahmed Paşa'nın teyzezâdesidir demektedir.Baysun, a.g. m., s. 401.
[207] Seyahatname, (Cevdet), II/370-453., V/168.
[208] A.g.e., (Cevdet), II/458-466
[209] A.g.e.,(DM), IX/81.;Cafer Erkılıç Evliya Çelebi Hayatı Sanatı Eseri,.s.6-7.
[210] Seyahatname, (Cevdet), I/244.
[211] A.g.e., (Cevdet), I/360.
[212] A.g.e., (Cevdet), I/243-404., II/467., VI/381.; Baysun, a.g.m, s. 401.

Gecesi Ayasofya'da okuduğu Kur'an[213] ile IV. Murad'ın dikkatini çekti. Silahtâr Melek Ahmed Paşa, Rûznâmeci İbrahim Efendi ve hattat Hasan Paşa gibi zamanın tanınmış şahsiyetlerin tavassutu ile padişaha takdim edildi. Sarayda Kilâr-ı Hâs'a alınan Evliya Çelebi, Kâfiye, Molla Câmî, Misbah, Dibace, Mültekaü'l-ebhûr ve Kudurî gibi gramer ve fıkıh kitapları okudu. [214] Güğümbaşı Mehmed Efendi'den yazı, Musâhib Derviş Ömer Gülşenî'den musîki, Keçi Mehmed Efendi'den tecvid öğrendi.[215] Hoş sohbeti ve nüktedânlığı ile de dikkatleri üzerine çeken seyyahımız, IV. Murad'ın sıkıntılı ve üzüntülü anlarında yanında görmek istediği kişi oldu.[216] Dört yıl boyunca sarayda kalıp, birçok kişi ile sohbet etme imkanını buldu. Bu süre zarfında muhtelif konularda bilgi edindi. IV. Murad'ın beğenisini kazandığından Bağdat seferinden önce, kırk akçe ile sipahî zümresine alındı.[217]

Uzun süre eğitim görmesine rağmen, devrinin yüksek tahsilini tamamlamayan Evliya Çelebi, yarım asırlık seyahati sayesinde, pek çok bilgi edinmiştir. Özellikle, güzel sanatlar konusuna eğilimli olan seyyahımız, hat, nakkaşlık, musikî ve şiir dallarına olan aşinâlığı seyahatnamenin bir çok yerinde geçmektedir.[218] Van'da bulunduğu sıralarda, Ketenci Ömer Paşa sarayının divanhâne duvarlarına kalyon ve kadırga resimlerini yapması, onun ressamlık yönünü gösterir.[219] Topkapı sarayında Kara Hisarî tarzındaki yazıların bulunduğunu söylemesi, onun hat sanatına olan merakını açıklar.[220] Bitlis'te Abdal Han'ın kendisine gösterdiği mücevherat değil de, mücevherat kutusunun güzelliği onun dikkatini çekmesi, tezhip ve süsleme sanatına olan düşkünlüğünü izah eder. Yine, Abdal Han'ın müzayede olan mallarından bir Şehname nüshasının, Kadızâdeliler'den birisi tarafından tahrip edilmesi, kendisini üzmüş ve Kadızâdeliler'e karşı tavır almasına sebep olmuştur.[221] Evliya Çelebi, seyahatnamenin bir çok yerinde hafızlığını ve güzel sesini belirtmesi, çeşitli sazlar hakkında malumat vermesi iyi bir musikîşinas cihetini de gösterir.[222] Seyahatname'nin birçok yerinde, şiir yazdığı da görülmektedir. Bu şiirler, daha çok; çeşitli olaylar hakkında düşürülmüş tarihlerdir. Şairlerden, Ahî Çelebi, Habibî, Huzurî, Halimî, Revanî, Sücudî, Sa'yî, Sûzî,

---

[213] İz., a.g.m., s. 711.
[214] Eren, a.g.e, s. 4.
[215] Baysun, a.g.e., s. 401.
[216] Seyahatname, (Cevdet), I/245 vd.; İlgürel, a.g.m., s. 529.
[217] A.g.e., (Cevdet), I/258.
[218] Baysun, a.g.m., s. 407.
[219] Seyahatname, (Cevdet), V/47.
[220] A.g.e., (Cevdet), I/253.
[221] A.g.e., (Cevdet), IV/233.
[222] A.g.e., (Cevdet), I/620-634.vd.

Sehî Bey, Şemsî, Sıbâî, Sun'î, Tâli'î, Fakirî, Neşrî ve Şâmî hakkında söyledikleri, onun şiire olan merakını da gösterir.[223]

Evliya Çelebi, sportîf faaliyetlerde de kendisini yetiştirmiştir. Binicilik, silah atıcılığı ve cirit konusunda iddialı olduğu seyahatnamenin bir çok yerinde geçmektedir. Örneğin, 1647 yılında, Erzurum'da bir cirit oyununda, Seydî Ahmet Paşa'nın attığı cirit ile dört dişini kaybetmiş ve Kur'an okurken, bazı harfleri iyi telâffuz edemez duruma gelmiştir.[224] Yine, Uyvar seferinde, Kıbleli Mustafa Paşa ile cirit oynarken, sakatlık geçirmiş, üç dişi daha zedelenmişti. Seyyahımız, zedelenen bu dişlerini Viyana'da tedavi ettirmiştir.[225]

5. Seyahatleri

Evliya Çelebi'nin çocukluğu ve gençliği, gün görmüş ve dönemin önemli olaylarını yaşamış kişilerin sohbetlerinde geçmişti. Bu sohbet meclislerinde anlatılan macera ve seyahat hikayeleri, kendisinde seyahat etme merakını uyandırmıştı. Bilmediği ve görmediği yerler hakkında anlatılan her hatıra ve macerayı dikkatle dinlemişti. Bu merak, kendisinde yenilmez bir istek ve arzuya dönüşmüştü. Acaba kendisi de, seyahat etme imkânına kavuşur muydu? Birçok memlekete, özellikle mukaddes toprakları gidip görebilir miydi? Bu yenilmez istek ve arzu, bütün benliğini sarmıştı. En büyük düşüncesi, seyahat etme olmuştu. Kendisi, seyahat sevdasını *".....ve daima dervişân-ı dil-rîşân ile hüsn-ü ülfet idüb şeref-i sohbetleriyle müşerref olub ekâlîm-i seb'anın ve çâr-gûşe rûy-ı zeminin evsâfını istimâ' etdikde cân u gönülden seyâhate talib ve râğıb olub " Ayâ alemi temâşa idüb Arz-ı mukaddese'ye ve Mısır'a ve Şam'a ve Mekke ve Medine'ye varub ol Mefhar-i Mevcûdât Hazretlerinin Ravzâ-î Mutahhârası'na yüz sürmek müyesser ola mı? Deyu zâr u giryân ve serseri ve nâlân olurdum..."* [226] şeklinde dile getirir. Seyahat etme isteğine rağmen, çok sevdiği ailesinden ayrılmak da ona zor geliyordu. *" ...Ayâ peder ve mader üstad ve birader kahırlarından nice halâs olub cihânkeş olurum..."* [227] ifadeleriyle, ailesinden uzak kalma endişesini de taşıyordu. Ama, seyahat etme isteği, aileye bağımlılığına daha üstün gelecekti.

---

[223] A.g.e., (Cevdet), I/346-347.
[224] A.g.e., (Cevdet) II/367.
[225] A.g.e., (DM), VII/283.
[226] Seyahatname, (Cevdet), I/28.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 6b.
[227] A.g.e., (Cevdet), I/28.; II/3.

Seyahat arzusuna kavuşmak ve ailesi ile sevdiklerinden zor da olsa ayrılmasını haklı temellere dayandırmak için bir gece istihârede bulundu. Bir rüya gördü. Gördüğü bu rüya, onun hayatının yeni baştan şekillenmesine vesile oldu.

1040 Muharremin aşure gecesi (20 Ağustos 1630) rüyasında, Yemiş İskelesi civarındaki Ahî Çelebi Câmiinde, Peygamber Efendimiz (s.a.v), sahabe-i kirâm ve aşere-i mübeşşerenin bulunduğu büyük bir topluluk görür. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) huzurunda, hayret ve heyecandan dolayı " Şefaat Ya Resulallah" diyecek yerde, "Seyahat Ya Resulallah" der. Peygamber Efendimiz (s.a.v) tarafından seyahat ve şefaatle müjdelenir. Sahabeden Sa'd İbn Vakkas (r.a) yapacağı seyahatlerde gördüklerini yazmasını tembih eder. Bu güzel ve müjdeli rüyayı, zamanın meşhur muabbirlerine ve büyük şeyhlerine tabir ettirir. Kasımpaşa Mevlevî şeyhi Abdullah Dede[228], bu rüyayı tabir ettikten sonra, ilk önce İstanbul'u gezmesini ve İstanbul hakkında topladığı bilgileri yazmasını söyler.[229]

Evliya Çelebi'nin Kasımpaşa Mevlevî Şeyhi Abdullah Dede'den aldığı bu ruhsat, seyahate başlamasını meşrû gösteren bir vesika tabir caiz ise, bir seyahat icazetnâmesi olur.[230]

Evliya Çelebi, ilk önce İstanbul'un bütün semtlerini dolaşır. Daha sonra 1050 (1640) tarihinde Anadolu seyahatine başlar. İlk önce Bursa'ya uğrar. Bir ay gibi bir müddet Bursa ve çevresinde kaldıktan sonra İstanbul'a döner. Babası, Evliya Çelebi'nin seyahat merakını engelleyemeceğini anlayıp, Bursa gezisinden sonra seyahata çıkma iznini verir.

Evliya Çelebi'nin Bursa'dan sonra yaptığı ilk seyahat, 1640'ta babasının ahiret oğlu Ketenci Ömer Paşa'nın Trabzon Valiliğine tayin edilmesiyle, deniz yoluyla Karadeniz'e yaptığı seyahattır. Evliya Çelebi burada, Ketenci Ömer Paşa'nın kethüdası ile mal toplamak gayesiyle Anapa'ya gitti. Azak Kalesinin geri alınması için Hüseyin Paşa kumandasında Nisan 1641 yılında yapılan sefere katıldı.[231]

Bu seferin neticesiz kalması üzerine Kırım ordusu ile beraber Kırım'a gitti. Bahadır Giray Han'ın misafiri olarak kışı Bahçesaray'da geçirdi. Ertesi sene Azak'ın fethine katıldıktan sonra, deniz yoluyla İstanbul'a döndü. Karadeniz'de büyük bir fırtınaya tutuldu. Ölümden döndü. İstanbul'a geldiğinde adak kurbanları kesti. Dört yıl boyunca Girit seferine kadar hiçbir yere ayrılmadı.

---

[228] A.g.e., (Cevdet), I/32-425-426.
[229] A.g.e., (Cevdet), I/28-32., II/
[230] Eren, a.g.e., s. 6.
[231] Seyahatname, (Cevdet), II/113.vd.

Yusuf Paşa kumandasında 4 Rebiülevvel 1055 (9 Nisan 1645) tarihinde yapılan Girit seferine katılıp ve Hanya'nın fethinde bulunduktan sonra tekrar İstanbul'a döndü.[232]

Ertesi yıl, Defterdarzâde Mehmed Paşa'nın Erzurum Beylerbeyliği'ne tayin edilmesiyle, müezzin ve musahip sıfatıyla paşanın maiyetine katılıp Erzurum'a gitti. Kendisine aynı zamanda Erzurum Gümrük Eminliği görevi de verilmişti. Bu vesileyle Anadolu'nun birçok yerini gördü. Defterdarzâde Mehmed Paşa ile Şuşik seferine iştirâk etti. Tebriz'e dönen Safevî elçisine refakatte bulundu. Azerbaycan ile Gürcistan'ı dolaştı. Gönye'nin fethi ile Gürcistan seferlerine de katıldı. Daha sonra Erzurum'a geldi. Kışı burada geçirdi.

Erzurum Beylerbeyliğinden Kars valiliğine atanan Defterdarzâde Mehmed Paşa bu görevi kabul etmeyerek, İstanbul'a dönerken, isyan eden Varvar Ali Paşa'nın görevden alınması için girişimlerde bulunma görevi ile vazifelendirildi. Bu konuda temkinli davranan Defterdarzâde Mehmed Paşa, çevrede bulunan birtakım paşalarla irtibata geçti. Evliya Çelebi'yi de kuvvet toplamak ve haberleştiği kişilere mektuplarını götürüp getirme görevini verdi. Bu görevi yerine getiren Evliya Çelebi, birçok güçlüklerle karşılaştı. Hatta, bir defasında kar fırtınası yüzünden yolunu şaşırarak, isyan eden Celalî paşalarından Kara Haydar-oğlu ve Katırcı-oğlu'nun eline düştü. Celalî isyanlarının içyüzleri konusunda önemli bilgiler edindi. Doğu'da bir süre kaldıktan sonra 1648 yılında İstanbul'a döndü. Babasının vefatı nedeniyle, ailevî bir takım problemleri hallettikten sonra, Şam Beylerbeyliğine tayin olunan Murtaza Paşa ile birlikte Şam'a hareket etti. Burada Suriye ve Filistin'in birçok önemli yerlerini gezdi. Murtaza Paşa'nın 1650 tarihinde azledilmesinden sonra, İstanbul'a geri döndü.[233]

İstanbul'da iken yakından tanıdığı ve akraba olduklarını belirttiği Melek Ahmet Paşa'nın sadrazam olması, hayatının en önemli dönüm noktalarından biri oldu. Bundan sonra seyahatlerini daha kolay yapma imkanını elde etti.. Bu vesile ile gördüğü olayların iç yüzünü bütün açıklığı ile yazmaktan geri durmadı. Devlet adamlarının durumunu ve tavırlarını, isyanlar ve haksız uygulamalardaki rollerini gözlemledi. Bütün bu konuları seyahatnamesine aldı. Melek Ahmet Paşa'nın, ekonomîk sıkıntılara çare olması için piyasaya zorla mağşuş para sürmeye kalkışması, yeniçeri ağalarının da katıldığı bir esnaf ayaklanmasına yol açması üzerine Sadrazamlık görevinden azledilip,

---

[232] A.g.e., (Cevdet), II/152-161.
[233] Baysun, a.g.m, s. 402-403.; İlgürel, a.g.m., s. 530.; Eren, a.g.e., s. 7-8.

Özi Beylerbeyliğine tayini Evliya Çelebi'nin yeniden seyahatlerde bulunmasına vesile oldu.[234]

Melek Ahmed Paşa ile Özi'ye gitti. Bu arada Rusçuk, Silistre ve Babadağı seyahatlerinde bulundu. Paşanın azli üzerine 1653 yılında İstanbul'a döndü.[235]

Evliya Çelebi, gerek paşanın sadrazamlığı zamanında ve gerekse Özi, Rumeli, Van, Diyarbakır ve tekrar Özi vilayetlerindeki Beylerbeyliği sırasında yakın bir adamı sıfatıyla, ona refakat etmek veya onun postacılığını yapmak suretiyle Anadolu ve Rumeli'de birçok yer dolaşmış ve buralarda meydana gelen hadiselere şahid olmuştu.[236]

1653 yılında İstanbul'a gelen Evliya Çelebi, iki yıla yakın bir süre İstanbul'dan ayrılmadı. İstanbul'un birçok mesire yerlerinde zamanını geçirerek, yaptığı seyahatlerin yorgunluğunu çıkardı. 1655 yılında İpşir Mustafa Paşa'ya mektup götürmek üzere Konya'ya gitti. Melek Ahmed Paşa'nın bu sırada Van Beylerbeyliğine tayin edilmesiyle tekrar Anadolu seyahatlerine başladı. Bu vesileyle, Doğu Anadolu'nun birçok yerini görme firsatını yakaladı. Yine, bu sırada, İran ve Bağdat'a gitti. Melek Ahmet Paşa'nın Van Beylerbeyliğinden, Özi Beylerbeyliğine yeniden atanması nedeniyle Silistre'ye gitti. Burada iken, 1657 yılının Mayıs ayında Rakoczi'ye karşı gerçekleştirilen sefere katıldı.[237] Bu seyahati sırasında Kırım Hanı IV. Mehmed Giray Han'ın hizmetine girdi. Özi'ye hücum eden Ruslar ile Kazaklar'a karşı yapılan savaşlarda bulundu.

Özi'nin fetih haberini ulaştırmak maksadıyla İstanbul'a geldi. IV. Mehmed'in huzuruna çıktı. Daha sonra tekrar Özi'ye döndü. 1657 yılında İstanbul'a gelerek bir müddet Kaya Sultan bahçesinde kaldı. Burada çok güzel günler geçirdi. Bosna Beylerbeyliğine atanan Melek Ahmet Paşa ile, Bosna'ya gitmek üzere giderken, Köprülü Mehmed Paşa'nın adamları Melek Ahmet Paşa'yı Küçükçekmece yakınlarında pusuya düşürüp, yaraladılar. Melek Ahmet Paşa tedavi olmak amacıyla İstanbul'a geri dönmek zorunda kaldı. Evliya Çelebi, bu arada İstanbul'da bir ay kadar kaldı.[238]

IV. Mehmed'in Anadolu seyahatinde, Bursa, Çanakkale ve Gelibolu'yu gezdi. 1659 yılında yeni bir seyahat imkanı ile karşılaştı. Boğdan Voyvodası Stefenitza'yı ülkesine götüren kafileye katıldı. Edirne üzerinden Yaş'a gitti. Yaş sahrasında Eflak Beyi Mihnea ile meydana gelen muharebede Kırım askerlerinin yanında yer aldı. Daha sonra tekrar Edirne'ye dönerek, 1660 yılında Köse Ali Paşa'nın kumandanlığında

---

[234] İlgürel, a.g.m., s. 530.
[235] Seyahatname, (Cevdet), III/363.
[236] Eren, a.g.e., s. 8.
[237] Seyahatname, (Cevdet), IV/135.vd.
[238] Baysun, a.g.m., s. 404.

yapılan Varad Seferine katıldı. Bu kalenin fetih haberini, Livno'da bulunan Bosna Beylerbeyi Melek Ahmet Paşa'ya götürdü. Bosna'nın birçok yerleşim merkezlerine seyahatlerde bulundu. Bölgede meydana gelen birçok muharebelere iştirâk etti.[239] Melek Ahmet Paşa ile yaptığı birçok seyahatten sonra Sofya'ya gitti[240] Vergi tahsili için Rumeli'nin birçok yerini dolaşırken, 1661 yılında Tameşvar'da karşılaştığı Köse Ali Paşa'nın ordusu ile Erdel Seferine katıldı. Erdel bölgesini gezdikten sonra, kışı Belgrad'ta geçirdi. Bu sırada Arnavutluk'ta vergi tahsili için görevlendirildi.

Evliya Çelebi, Erdel seferinde meydana gelen bütün çatışmaların içerisinde bulundu. Birçok akıncı guruplarına katılarak Uyvar önünde Avrupa içlerine kadar gitti. Kırım askerleri ile birçok ganimet topladı.[241] Baysun, o günün şartları göz önünde tutulursa, seyyahımızın kısa bir süre zarfında Avrupa içlerine gidip, birçok ganimet toplamasının şüpheli olduğunu söyler.[242]

Belgrad'ta kaldığı zaman, Hersek'te bulunan Sührâb Mehmed Paşa'ya mektup götürür. Venedik sınırlarında meydana gelen birçok çatışmalara katıldıktan sonra, Macaristan'da 1664 yılında yapılan Raab Muharebesine katıldı.[243]

Evliya Çelebi, 1664 yılında imzalanan Vasvar Antlaşmasından sonra, Kara Mehmet Paşa'nın maiyetinde Viyana'ya gitti.[244] Viyana'da üç ay kadar kalan seyyahımız,[245] İmparator I. Leopold ve başkumandan Montecuculli ile görüştü.[246] Aldığı bir pasaport ile İspanya, Danimarka, Hollanda, Brandenburg gibi birçok yere gittiğini söyler. [247] Evliya Çelebi'nin yaptığını söylediği bu seyahatlerin mümkün olmadığı hakkında görüşler de ileri sürülmüştür.[248]

Viyana'dan sonra Kırım yoluyla Kafkasya geçip, Dağıstan, Hazar ve Volga boylarını gezdi. Terek kasabasında iken, Azak'a giden bir Rus elçilik kafilesine katıldı. Azak'ta Osmanlı ordusunun Girit seferine hazırlandığını duydu. Burada Kefe yolu ile Bahçesaray'a giden seyyahımız, Adil Giray'ın bazı seferlerine katıldı. 1668 yılında karayolu ile İstanbul'a geldi. İstanbul'dan birkaç ay kaldıktan sonra, Edirne, Gümülcine

---

[239] Seyahatname, (Cevdet), V/458-508 vd.
[240] A.g.e., (Cevdet), V/569.
[241] A.g.e., (Cevdet), VI/365.
[242] Baysun, a.g.m., s. 405.
[243] Seyahatname, (DM), VII/81-120.
[244] A.g.e., (DM), VII/192.
[245] Bkz. R. F. Kreutel, Ewliya Celebis Bericht über die Türkische Grosbotschaft das Jahres 1665 in Wien, Wien 1956.
[246] A.g.e., (DM), VII/324-326.
[247] A.g.e., (OM), VIII/440.
[248] Baysun,a.g.m., s. 405.; İlgürel, a.g.m., s. 530.

ve Selanik gibi Rumeli şehirlerine gitti. Teselya, Yunanistan ve Mora'yı dolaştı. Napoli'den gemi ile Girit Adasına gitti. Kandiye fethine katıldı.[249]

Girit'ten ayrılarak, 1670 tarihinde Yunanistan'da Manyot asîlerinin üzerine giden Osmanlı kuvvetlerine iştirâk etti. Buradan Arnavutluk'a geçerek, buranın birçok yerini dolaştı. 1670 yılında İstanbul'a geri döndü.[250]

Evliya Çelebi, bundan sonra çok arzuladığı fakat gitmeye bir türlü imkan bulamadığı hac yolculuğuna hazırlanır. Kadir gecesinde gördüğü bir rüyada babası ile hocası Evliya Mehmed Efendi, kendisine neden hala haca gitmediğini sorarlar. Hac ibadetini ifa etmesi için, hazırlık yapmasını söylerler. Seyyahımız, bu rüyadan sonra hac yolculuğuna hazırlanır. 1082 tarihinde arkadaşı Saîlî Çelebi ve bir gurupla birlikte yola çıkar. Bu yolculuğunda, Batı Anadolu, Sakız Adası, Sisam, İstanköy, Rodos, güney Anadolu, Adana, Maraş, Gaziantep, Kilis'ten Suriye'ye geçer. Şam'da Beylerbeyi Hüseyin Paşa'nın hazırladığı hac kafilesine katılarak Mekke'ye gidip, hac farîzesini eda eder. Mekke'de iken, Mısır hacıları ile birlikte Mısır'a gider. Seyahatnamesinin son cildi, seyyahımızın uzun müddet kaldığı ve her tarafını dolaştığı Mısır, Sudan ve Habeş seyahatlerini kapsar. Buralarda kaldığı sekiz dokuz yıl gibi bir zamanda, Kethüda İbrahim, Canbulat-zâde Hüseyin, Defterdâr Ahmed, Abdurrahman, Boşnak Osman Paşa'nın valilik dönemlerinde bulunur.

Evliya Çelebi'nin seyahatnamesinde kaydettiği son yolculuk, Mısır'a tayin olan Abdurrahman Paşa'yı karşılamak üzere (1 Cemaziyelevvel 1087/ 12 Temmuz 1676) tarihinde Mısır'ın Belbîs yerleşim biriminden Salihiye'ye kadar gidip gelmesidir.

Seyahatname'nin son cildinin birdenbire bitmesi, Evliya Çelebi'nin eserini bir sonuca bağlamadan vefat ettiğinin tahmin edilmesine sebep olmaktadır. Evliya Çelebi'nin ne zaman ve nerede vefat ettiği hakkında kesin bir bilgi yoktur. Seyyahımızın, İstanbul'a dönüşten sonra vefat ettiği ve Meyyitzâde kabristanında bulunan aile mezarlığına defnedildiğine dair bilgiler de vardır.[251]Cavid Baysun, yaptığı araştırmada Evliya Çelebi'nin ölüm tarihi hakkında Seyahatname'nin onuncu cildindeki bilgiler ışığında 1093/1682 tarihinde vefat edebileceğini söylemiş[252] daha sonra Evliya

[249] Seyahatname, (OM), VIII/558.
[250] Baysun, a.g.m., s. 406.; İlgürel, a.g.m.,s. 531.
[251] Mehmet Tahir Bursalı, Osmanlı Müellifleri, III/15.
[252] Baysun, a.g.m., s. 406.

Çelebi'nin II. Viyana Kuşatması'nı idrâk etmiş olabileceğini ve1095/1684 yılında hayatta olabileceğini belirtmiştir.[253]

Hayatının elli bir yılını seyahatle geçirdiğini söyleyen seyyahımızın[254] henüz nerede ve hangi tarihte öldüğü ve mezarının nerede olduğu kesin olarak belirlenememiştir.[255]

[253] Baysun, " Evliya Çelebi'ye Dair Notlar", Türkiyat Mecmuası, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, İstanbul, 1955.C. XII/259. Baysun, İslam Ansiklopedisinde Evliya Çelebi maddesini yazarken, acele ve ihtiyatsız bir şekilde ölüm tarihini yazdığını söyler. Makalenin yayınından sonra, Viyana Üniversitesinden Dr. Richard F. Krautel'in Evliya Çelebi'nin Viyana Seyahatı üzerine hazırladığı bir etüd çalışmasında, Evliya Çelebi'nin II. Viyana Kuşatmasını idrak etmiş olabileceğini kendisine 23 Kasım 1947 tarihinde bir mektup göndererek bilgilendirdiğini söylemektedir.

[254] Seyahatname, (OM), VIII/771.

C. Eserleri

Müellifimizin Seyahatnamesinin dışında; *Müntehabât-ı Evliya Çelebi* ve bazı latîfeleri ihtiva ettiği tahmin edilen *Şakanâme* isimli bir eserinin daha olduğu bildirilmektedir. *Müntehabât-ı Evliya Çelebi* isimli eser Seyahatnamenin baş kısmını içine alan küçük bir kitaptır. Birkaç defa basılmıştır.[256] Evliya Çelebi, *Şakanâme* isimli bir başka eserinin olduğunu söylemişse de[257] bu kitaba rastlanılmamıştır.[258]

1. Seyahatname'nin Muhtevâsı

Evliya Çelebi'nin gezip gördüğü yerleri ve şahit olduğu olayları konu alan on ciltlik seyahatnamesi Türk Kültür tarihi bakımından oldukça önemli bir külliyat niteliği taşımaktadır.[259]

Evliya Çelebi, yaptığı gezileri anlaşılır bir şekilde aktarmaya çalışmıştır. Seyahatname'nin muhtevası ciltlere göre şöyle özetlenebilir.

a) Birinci Cilt

Evliya Çelebi, seyahatlere başlamasının sebebini 1040 (1630) tarihinde gördüğü rüyaya bağlar.[260] Rüyayı tabir edenlerden Kasımpaşa Mevlevîhanesi Şeyhi Abdullah Dede'nin *" iptida bizim İslâmbulcağımızı tahrir eyle "* [261] tavsiyesine uyarak, faaliyete başlar. Seyahatname'nin birinci cildini teşkil eden İstanbul seyahatini, bu şekilde oluşturur.

Seyahatname'nin birinci cildi, Osmanlı Hanedanı'nın tarihçesinin yanında, değişik konular ele alınarak hazırlanmıştır. Bu bölümlerin bazı kısımlarında Osmanlı padişahları ile, zamanlarındaki siyasî vak'alar, hey'et-i vükelâ, meşâyih ve şairlerin hal tercümeleri ele alınmıştır. Diğer kısımlarında ise, İstanbul'un muhtelif semtleri ve buralarda bulunan câmi, medrese, imâret, çeşme, sebil vesair diğer abide ve eserler hakkında malumat verilmiştir. Bundan başka esnaf teşkilâtı için de başlı başına bir bölüm ayrılmış ve bu teşkilata ait kıymetli ve mufassal izahat verilmiştir.[262]

---

[255] Baysun, "Evliya Çelebi'ye Dair Notlar".,s.264.
[256] Evliya Çelebi, Müntehabât-ı Evliya Çelebi, İstanbul, 1279 ve 1294 baskıları. Bu eserin 1294 baskısı toplam 140 sayfadan müteşekkildir.
[257] Seyahatname (Cevdet), I/385.
[258] Baysun, "Evliya Çelebi" İA, IV/33.s.408.
[259] Mücteba İlgürel, "*Evliya Çelebi*", DİA., XI/ 532.
[260] Evliya Çelebi, Seyahatname, Nşr. Ahmed Cevdet, İkdam Matbaası, İstanbul, 1314., I/28-29-30. vd.
[261] A.g.e., (Cevdet), I/32.
[262] Eren, a.g.e., s.6.

Evliya Çelebi genel olarak; birinci ciltte İstanbul'un tarihi geçmişi[263] ve Karadeniz'in fethi hakkında bilgi verir.[264] İstanbul'un kuruluş tarihi, kurucuları, bunların isimleri ve garip yerlerini, değerli madenlerini [265], çeşitli dönemlerde yapılan fetih hareketlerini değerlendirir.[266] İstanbul'un büyük ve çeşitli câmileri ile ziyaretgâhları hakkında bilgi verir.[267] Osmanlı'nın eyâlet sistemi hakkında da bilgi veren Evliya Çelebi, Kanunî Sultan Süleyman dönemindeki idarî ve ekonomik verileri, rakamlara dayalı ansiklopedik bir şekilde aktarır. Eyâletler kısmında; Rumeli, Budin, Özî, Bosna, Tameşvar, Eğri, Kanije, Mora, Varat, Erdel Boğdan, Kırım, Kıbrıs ve Girit Eyâletlerinin, yerleşim merkezleri sayısı ve gelirleri hakkında malumat verir.[268] Yine, Anadolu kısmına düşen eyâletler bölümünde; Karaman, İzmir, Maraş, Şam, Trablusşam, Haleb, Yeni Sayda, Adana, Reha (Urfa), Diyarbakır, Erzurum, Trabzon, Gürcistan, Kars, Çıldır, Van, Musul, Şehrizor, Bağdat, Basra, Dehliz Cerce, Yukarı Mısır ve Masava Eyâletleri ile, Trablus, Tunus, Cezayir'in idarî ve ekonomik durumları ile Osmanlı Devleti'ne verdikleri gelir miktarlarını belirtir.[269]

II. Selim (1566-1574), III. Murad (1574-1595), III. Mehmed (1595-1603), Sultan Ahmed (1603-1617), IV. Murad (1623-1640) dönemleri, bu dönemlerde yaşayan ünlü kişiler, şeyhler, vezirler, sadrâzamlar hakkında bilgiler sunar. [270] Sultan İbrahim dönemi (1640-1648), Sadrâzam Kara Mustafa Paşa'nın devlet adamlığı, Sivas Valisi Vardar Ali Paşa'nın isyanı ile, Azak Kalesi savaşı, Girit Adasındaki Hanya'nın Silahtar Yusuf Paşa tarafından fethi gibi konularla, XVII. Yüzyıl Osmanlı'nın siyasi ve idari huzursuzluklarından haber verir.[271] IV. Mehmed'in 1058 (1648-1687)'de tahta çıkışı, dönemindeki önemli olaylar ve Melek Ahmed Paşa'nın azli, Celâlî isyanları, Boğdan Savaşı, Özî'nin Fethi, Budin Seferi, Kandiye'nin Fethi konularında değerli bilgiler aktarır.[272]

Seyahatname'nin birinci cildinde İstanbul'un mimarî yapıları hakkında bilgi veren Evliya Çelebi, ilk önce büyük ve meşhur câmileri ele alır. [273] Daha sonra,

---

[263] Seyahatname, (Cevdet), I/33.
[264] A.g.e., (Cevdet), I/37.
[265] A.g.e., (Cevdet), I/45-74
[266] A.g.e., (Cevdet), I/74-114.
[267] A.g.e., (Cevdet), I/125-168.
[268] A.g.e., (Cevdet), I/174.
[269] A.g.e., (Cevdet), I/174-206.
[270] A.g.e., (Cevdet), 206-273.
[271] A.g.e., (Cevdet), 273-274.
[272] A.g.e., (Cevdet), 275-302.
[273] A.g.e., (Cevdet), I/302-312.

mescidler,[274] medreseler[275], sıbyân mektebleri[276] tekkeler[277] imâretler[278] saraylar[279] hanlar[280] bekâr odaları[281] ve çeşmeler[282] hakkında bilgi sunar. Hamam Kültürü[283] konusuna dikkat çeken Evliya Çelebi, Galata, Üsküdar, Eyüp ve diğer semtlerdeki hamamlar[284] mezarlar (türbeler)[285] Fatih Sultan Mehmed dönemindeki şairler[286] ve meşâyihler[287] hakkında bilgi verir.[288]

---

[274] A.g.e., (Cevdet), I/312-314.
[275] A.g.e., (Cevdet), I/314-319.
[276] A.g.e., (Cevdet), I/319.
[277] A.g.e., (Cevdet), I/320.
[278] A.g.e., (Cevdet), I/320-322.
[279] A.g.e., (Cevdet), I/322-324.
[280] A.g.e., (Cevdet), I/324-326.
[281] A.g.e., (Cevdet), I/326-327.
[282] A.g.e., (Cevdet), I/327-330.
[283] Evliya Çelebi'nin lâtifesine göre, her hamamın ayrı ayrı müdâvîmleri olurmuş. Örneğin; hastalar; Eyüp Hamamına, şeyhler; Ayasofya Hamamına, sofular; Sofular Hamamına, bostancılar; Bostan Hamamına, pazarcılar; Cuma Hamamına, mülhidler; Çukur Hamamına, nakkaşlar; Çinili Hamama, yeniçeriler; Koca Mehmed Paşa Hamamına, ırgatlar; Irgat Hamamına, hekimler; Cerrahpaşa Hamamına, saraylılar; Aksaray Hamamına, zenciler; Sicanlı Hamamına, velîler; Sultan Bayezid Hamamına, deliler; Alaca Hamamına, hamallar; Sırt Hamamına, şairler; Sultan Süleyman Hamamına, dervişler; Haydar Paşa Hamamına, araplar; Tahtakale Hamamına, hasekîler; Hasekî Hamamına, tüccarlar; Mahmud Paşa Hamamına, vâlideler; Vâlide Hamamına, süvariler; At Meydanı Hamamına, müftüler; Müftü Hamamına, zeâmet sahipleri; Gedik Paşa Hamamına, zırhçılar; Davud Paşa Hamamına, hocalar, Hoca Paşa Hamamına, mollalar; Molla Gürânî Hamamına, rumlar; Fener Kapısı Hamamına, hânendeler; Balat Hamamına, sâzendeler; Lonca Hamamına, gemiciler; Kadırga Limanı Hamamına, imamlar; Küçük Ayasofya Hamamına, divân ehli; Bayram Paşa Hamamına, hadımlar; Mehmed Ağa Hamamına, cömertler; Lütfü Paşa Hamamına, bahçıvanlar; Yenibahçe Hamamına, Arnavutlar; Edirnekapı Hamamına, Mevlevîler; Yenikapı Hamamına, atçılar; Silivrikapı Hamamına, tercümanlar; Nişancı Paşa Hamamına, felçliler; Tahtab Hamamına, oturaklar; Langa Hamamına, bağcılar; Sarı Kürsi Hamamına, hâkimler; Macuncu Hamamına, acemler, Acem Oğlanı Hamamına, kantarcılar; Vezneciler Hamamına, şatırcılar; Pertev Paşa Hamamına, tiyatrocular; Tasvirli Hamamına, ağalar, Küçük Ağa Hamamına, arpacılar; Arpa Emîni Hamamına, kadınlar; Avredpazarı Hamamına, Yahudiler; Cuhud Kapısı Hamamına, seyisler; Ahırkapı Hamamına, bunaklar; Koca Mehmed Paşa Hamamına, maskaralar; Şengül Hamamına, kaptanlar; Deniz Hamamına, ehl-i tevhid; Koca Mustafa Paşa Hamamına, atıcılar; Kemankeş Hamamına, kocalar; Zâl Paşa Hamamına, derbederler; Eyüp yakınındaki Hamama, kağıtçılar; Kağıdhane Hamamına, çobanlar; Sütlüce Hamamına, ihtiyarlar; Pîri Paşa Hamamına, pehlivanlar; Kasımpaşa Hamamına, sağırlar; Kulaksız Hamamına, sarhoşlar; Piyâle Paşa Hamamına, orakçılar; Karaköy Hamamına, köleler; Kule Kapısı Hamamına, yalancılar; Tophane yakınındaki Palancı Hamamına, topçular; Tophane'deki Ali Paşa Hamamına, eskiciler; Kemal Hamamına, çavuşlar; Çavuşlar Hamamına, beyler; Bey Hamamına; masumlar; Beşiktaş Hamamına, hayır sahipleri; Hayreddin Hamamına, takva sahipleri; Yahya Efendi Hamamına, namaz kılmayanlar; Kuruçeşme Hamamına, Hisar'da oturanlar; Hisar Hamamına, dilenciler; İstinye Hamamına, içki içenler; Tarabya Hamamına, balıkçılar; Büyükdere Hamamına, aşıklar; Sarıyer Hamamına, biçâreler; Kavak Hamamına, papazlar; Yormaz Kalesi Hamamına, Koz bekçileri; Beykoz Hamamına, kuşçular; Akbaba Hamamına, seyyahlar; Anadoluhisarı Hamamına, hırsızlar; Çengelköy Hamamına, zenciler; Kuzguncuk Hamamına, yolcular; Eski Vâlide Hamamına, kimsesizler; Orta Vâlide Hamamına, köseler; Kösem Vâlide Sultan Hamamına, avcılar; Arslan Ağa Hamamına, kasaplar; Kasapbaşı Hamamına, hacılar; Hacı Paşa Hamamına, mezarcılar; Türbedâr Hamamına, bağcılar; Kadıköy Hamamı'na gidermiş. Evliya Çelebi, bütün bu hamamları gördüğünü söyler. A.g.e., (Cevdet), I/330-332.; Meşkure Eren, bu lâtifeyi Evliya Çelebi her ne kadar kendine mal etmek istemişse de; bunun daha önce yaşayan Basirî ismindeki bir şaire ait olduğunu söyler. Bkz.Eren, a.g.e., s. 125.; 1. Dipnot.
[284] A.g.e., (Cevdet), I/330-332.
[285] A.g.e., (Cevdet), I/334.
[286] A.g.e., (Cevdet), I/334.
[287] A.g.e., (Cevdet), I/336-337.

Fatih Sultan Mehmed'in oğlu İkinci Bayezid'in saltanat dönemi (1481-1512) hakkında malumat veren Evliya Çelebi, türbesi hakkında da ayrıntılı bilgi sunmuştur. Zamanındaki vezirleri, meşâyihleri, şeyhülislamları, şairleri ele almıştır.[289] Yavuz Sultan Selim dönemi (1512-1520)'nin önemli hadiseleri, vezirleri, bilginleri, şairleri hakkında da aydınlatıcı bilgiler Seyahatnamenin birinci cildinde yer alır.[290] Kanunî Sultan Süleyman'ın saltanat dönemi (1520-1566) anlatılırken, Kanunî'nin on sekiz padişahı vergiye bağladığı kaydedilir. [291] II. Selim'in saltanat dönemi olan (1566-1574) yıllarını anlatan Çelebi, türbesi ve imar ettiği eserler hakkında da bilgi vermiştir.[292] III. Murad'ın saltanat dönemi (1574-1595) ve türbesi[293], III. Mehmed'in saltanat dönemi (1595-1603) ve türbesi[294] I. Ahmed'in saltanat dönemi (1603-1617) ve türbesi[295], Sultan I. Mustafa'nın saltanat dönemi (1. Defa: 1617-1618. 2. Defa: 1622-1623) ve türbesi[296], Sultan I. Ahmed'in oğlu I. İbrahim'in saltanatı (1640-1648) ve türbesi[297] ile diğer bazı vezirlerin türbeleri[298] hakkında önemli bilgiler aktarır.

Bu konulardan sonra, İstanbul'un içinde ve dışında bulunan meşâyih, şeyhülislam ve ulemâ türbeleri[299] ele alınmıştır. Sultan I. Ahmed döneminde vefat eden meşâyih ve diğer büyüklerin türbeleri[300] açıklanırken, Evliya Çelebi'nin düşüncesine göre, sâlih kişiler olması muhtemel olanlar hakkında da bilgi verilir.[301]

IV. Murad dönemi (1623-1640)'nde vefat eden ulemâ ve şeyhler bölümünü müstakil bir başlık altında toplayan Çelebi, tasavvuf ve tarikatlar konusunda bazı açıklamalarda bulunur. Habîb-î Karamânî'nin İstanbul'a gelen ilk tarikat şeyhi olduğunu ifade eden Evliya Çelebi, intişâr eden diğer tarikatları da sayar. Rûşeniyye ve Gülşenîyye hakkında bilgi verir.[302]

İstanbul dışındaki Yedikule, Yenikapı, Topçular, Otakçılar, Nişancı Paşa, Çömlekçiler ve Zâlpaşa yerleşim merkezlerindeki imâret, câmi, mescid ve diğer hayır

---

[288] Bu bölümde, Şemsiye-i Bayramiyye'nin kurucusu Akşemseddin ve ahfâdı ele alınmıştır.
[289] A.g.e., (Cevdet), I/337-343.
[290] A.g.e., (Cevdet), I/343-348.
[291] A.g.e., (Cevdet), I/349-350.
[292] A.g.e., (Cevdet), I/349-350.
[293] A.g.e., (Cevdet), I/351-352.
[294] Ag.e., (Cevdet), I/352-353.
[295] A.g.e., (Cevdet), I/353-354.
[296] A.g.e., (Cevdet), I/354-355.
[297] A.g.e., (Cevdet), I/355-356.
[298] A.g.e., (Cevdet), I/356.
[299] A.g.e., (Cevdet), I/357-360.
[300] A.g.e., (Cevdet), I/364-381.
[301] A.g.e., (Cevdet), I/381-390.
[302] A.g.e., (Cevdet), I/388-390.

kurumları hakkında ayrıca bilgi verir.[303] Eyüp[304], Sütlüce[305], Hasköy[306], Kasımpaşa[307], Galata[308], Tophane[309], Beşiktaş[310], Rumelihisarı[311], İstinye[312], Yeniköy[313], Tarabya[314] Büyükdere[315], Sarıyer[316], Beykoz[317] Kanlıca[318], Göksu[319], Üsküdar[320] gibi yerleşim birimlerindeki câmiler, medreseler, tekkeler, hamamlar, türbeler ve diğer imâretler ile, İstanbul'un gezinti yerleri[321] ve çeşitli esnâf gurupları[322] hakkında yine detaylı bilgiler bulmak mümkündür.

b) İkinci Cilt

Seyahatname'nin ikinci cildi, Evliya Çelebi'nin 1050/1640 tarihinde Bursa'ya yaptığı seyahat ile başlar. İkinci cildin başında, Heybeliada[323], Mudanya[324], Nilüfer Nehri[325] hakkında bilgiler verilir. İpek diyarı olarak tanıtılan Bursa'nın, imâretleri, câmileri, mescidleri, medreseleri, tekkeleri, hanları, çeşmeleri, su değirmenleri, hamamları, ılıcaları, çarşıları, mesire yerleri, ziyaretgâhları, meşâyıhları ve türbeleri hakkında bilgi verilir. [326] İzmit'in güzel ve gezilmeye değer yerleri de ikinci ciltte yer alır.[327] Evliya Çelebi'nin 1050/1640 tarihinde Batum ve Trabzon seyahatinde gördüğü yerlerin değerlendirilmesinde;[328] Bartın, Amasra, İnebolu, Sinop, Bafra, Samsun, Giresun, Trabzon yerleşim merkezlerinin, sosyal ve iktisadi yönleri ile, Trabzon'un câmileri,medreseleri, eğitim kurumları, hamamları, imâretleri, mesireleri ve ziyaretleri hakkında bilgiler sunulur.

---

[303] A.g.e., (Cevdet), I/391-396.
[304] A.g.e., (Cevdet), I/396.
[305] A.g.e., (Cevdet), I/409.
[306] A.g.e., (Cevdet), I/413.
[307] A.g.e., (Cevdet), I/416.
[308] A.g.e., (Cevdet), I/426.
[309] A.g.e., (Cevdet), I/436.
[310] A.g.e., (Cevdet), I/447.
[311] A.g.e., (Cevdet), I/453.
[312] A.g.e., (Cevdet), I/457.
[313] A.g.e., (Cevdet), I/457.
[314] A.g.e., (Cevdet), I/459.
[315] A.g.e., (Cevdet), I/459.
[316] A.g.e., (Cevdet), I/461.
[317] A.g.e., (Cevdet), I/463.
[318] A.g.e., (Cevdet), I/466.
[319] A.g.e., (Cevdet), I/467.
[320] A.g.e., (Cevdet), I/469-480.
[321] A.g.e., (Cevdet), I/480.
[322] A.g.e., (Cevdet), I/487-674.
[323] A.g.e., (Cevdet), II/5.
[324] A.g.e., (Cevdet), II/5.
[325] A.g.e., (Cevdet), II/6.
[326] A.g.e., (Cevdet), II/7-60.
[327] A.g.e., (Cevdet), II/60-69.

Gürcistan ve Mekrîlistan seyahatlerinde[329] Abaza Ülkesi olan Şehnâze yerleşim birimi, burada yaşayanların kültürel ve ekonomik durumu hakkında açıklamalar yapılır.[330] Hüseyin Paşa kumandasında yapılan Azak Kalesi Savaşı (1051/1641) ile ilgili değerlendirmeden sonra[331] Kırım'a yapılan seyahat anlatılır.[332] Kelgra Kalesi ve Kelgra Sultan (Sarı Saltuk) Tekkesi hakkında malumat bulunur.[333] Bundan sonra İstanbul dönüşü[334] ve 1055/1645'te Yusuf Paşa kumandasında yapılan Girit Seferi'ne çıkılırken Malta[335] ve Hanya Kalelerinin fethi[336] anlatılır.

Evliya Çelebi, bundan bir yıl sonra 1056/1646 tarihinde Defterzâde Mehmed Paşa ile Erzurum'a giderken, uğradığı Gökboz (Gebze), Sapanca, Bolu, Gerede, Osmancık, Amasya, Niksar, Tokat ve Erzurum'un tarihi yapıları, câmileri, medreseleri, tekkeleri, türbeleri ve ziyaretgâhları hakkında bilgi verir.[337] Ayrıca, Nahçivan, Karabağ, Tebriz, Erdebil, Azerbaycan, Revan, Bakü, Gürcistan, Tiflis, ve Ahıska'nın tarihi yerleri, coğrafi şekilleri, ekonomik ve sosyal tarafları ele alınır. Yine, bu yerlerin büyük câmileri, medreseleri, tekkeleri, ziyaretgâhları hakkında bilgiler sunulur.[338] 1057/1647 tarihinde ikinci kez gittiği Revan seyahatinde Barduz, Dudman, Kars, Kağızman, Mağazbird, Zarşed hakkında bilgiler verilir.[339] Revan dönüşü sonrasında, Erzurum'dan Bayburt, Canca, İspir, Tortum, Çoruh ve Akçakale'ye yapılan seyahatte adı geçen yerlerin coğrafî şekilleri, ziyaret yerleri ve türbeleri anlatılır.[340]

Serhad paşalarından, Ketencizâde Ömer Paşazâde Bâki Paşa, Gazi Seydi Ahmed Paşa, Ketefaç Paşa, Deli Dilâver Paşa, Defterdârzâde Mehmed Paşa yönetimindeki kuvvetlerle birlikte yapılan Gürcistan Seferi anlatılır.[341] I057/1647 yılında Erzurum'dan İstanbul'a gelirken uğranılan Kemah, Erzincan, Şebinkarahisar, Niksar, Lâdik, Merzifon, Köprü, Erdoğan, Gümüşhane yerleşim merkezlerinin, câmileri, türbeleri, tekkeleri, medreseleri ve insanlarının yaşayışları hakkında malumat verilir.[342]

---

[328] A.g.e., (Cevdet), II/69-94.
[329] A.g.e., (Cevdet), II/94.
[330] A.g.e., (Cevdet), II/102-113.
[331] A.g.e., (Cevdet), II/113.
[332] A.g.e., (Cevdet), II/122.
[333] A.g.e., (Cevdet), II/133-140.
[334] A.g.e., (Cevdet), II/140.
[335] A.g.e., (Cevdet), II/142.
[336] A.g.e., (Cevdet), II/152-161.
[337] A.g.e., (Cevdet), II/166-219.
[338] A.g.e., (Cevdet), II/230-327.
[339] A.g.e., (Cevdet), II/327-338.
[340] A.g.e., (Cevdet), II/341-356.
[341] A.g.e., (Cevdet), II/356-373.
[342] A.g.e., (Cevdet), II/373-418.

Celalîlerden Molla Kafzâde, Kara Haydar-oğlu ve Katırcıoğlu gibi eşkıyaların giriştikleri hadiseler de detaylı olarak bu ciltte ele alınır.[343] Ankara ve burada medfun olan büyük velilerin türbeleri hakkında da bilgi verilir.[344] Tokat'ta Vardar Ali Paşa'nın, İpşîr Mustafa Paşa tarafından öldürülüşü de ele alınan konulardandır. Evliya Çelebi, bu bölümde Celalî isyanları hakkında değerli bilgiler aktarır.[345] 1058/1648 yılından, Beypazarı'ndan İstanbul'a gelirken gördüğü Göylük'teki türbe ve ziyaretgâhlar, Taraklı, Geyve yerleşim merkezleri ele alınır.[346] Fatih Sultan Mehmed döneminin özeti [347] Silahtar Murtaza Paşa ile yapılan Şam seyahati[348] ve Celâlilerden Kara Haydar'ın yakalanıp İstanbul'a getirilişi hakkında verilen malumattan[349] sonra ikinci cilt sona erer.

c) Üçüncü Cilt

Seyahatname'nin üçüncü cildi, Evliya Çelebi'nin 1058/1648 yılında Üsküdar'dan Şam'a yaptığı gezi ile başlar. Üsküdar yolu ile Hersek[350], İznik[351], Lefke[352], Söğüt[353], Eskişehir[354], Seyitgazi[355], Akşehir[356], Ilgın[357], Konya[358] Ereğli[359] yerleşim merkezlerindeki tarihi binalar, câmiler, tekkeler, türbeler ve ziyaretgâhlar hakkında bilgi verir. Bu bölümde Konya'da bulunan Mevlâna'nın türbesi ayrıntılı bir şekilde ele alınır.

Gülek[360] ve Adana[361] hakkında bilgi verilen bu gezide, Adana'nın meşhur yaylaları anlatıldıktan sonra Payas [362], İskenderun[363], Belen[364] ve Antakya'nın[365] tarihi

---

[343] A.g.e., (Cevdet), II/418-427.
[344] A.g.e., (Cevdet), II/427-439.
[345] A.g.e., (Cevdet), II/443-458.
[346] A.g.e., (Cevdet), II/458-468.
[347] A.g.e., (Cevdet), II/468-471
[348] A.g.e., (Cevdet), II/471-472.
[349] A.g.e., (Cevdet), II/472-479.
[350] A.g.e, (Cevdet), III/4.
[351] A.g.e., (Cevdet), III/6.
[352] A.g.e., (Cevdet), III/10.
[353] A.g.e., (Cevdet), III/11.
[354] A.g.e., (Cevdet), III/12.
[355] A.g.e., (Cevdet), III/13.
[356] A.g.e., (Cevdet), III/15.
[357] A.g.e., (Cevdet), III/17.
[358] A.g.e., (Cevdet), III/18.
[359] A.g.e., (Cevdet), III/37.
[360] A.g.e., (Cevdet), III/39.
[361] A.g.e., (Cevdet), III/41.
[362] A.g.e., (Cevdet), III/42.
[363] A.g.e., (Cevdet), III/46.
[364] A.g.e., (Cevdet), III/48.
[365] A.g.e., (Cevdet), III/49.

geçmişi verilir. Antakya'daki câmiler, medreseler, eğitim kurumları, tekkeler, ziyaretgâhlar, han ve hamamlar ele alınır.

Seyahatnamenin üçüncü cildinde Antakya'dan sonra, bu gün Suriye sınırları içinde bulunan Hama şehrinin tarihi yapısı ile birlikte, câmileri, hanları, ziyaretgâhları ele alınır.[366] Humus şehri hakkında verilen bilgilerden sonra, ziyaretgâhlar[367] ile Arapça dilbilgisi hakkındaki açıklamalar yer alır.[368] Şam'a geçen seyyahımız, buradan ulak ile İstanbul'a geçtiğini nakleder.[369] Celâlî isyanlarının meydana geliş sebeplerinin anlatıldığı bu bölümde, isyancılardan Katırcıoğlu ve Bölükbaşı ile karşılaşmasını ve bu isyanda meydana gelen bazı olayları anlatır.[370]

Bundan sonra, İstanbul'dan Şam'a dönen Evliya Çelebi, 1059/1649 tarihinde Murtaza Paşa ile gittiği Sayda ve Beyrut gözlemlerini aktarır.[371] Buradaki ziyaretgâhlar hakkında bilgi sunar. Lübnan[372], Kerk[373], Baalbek[374], Şakîf[375], Zeydâniye[376], Sur[377], Akkâ[378] yerleşim yerlerinin tarihi geçmişi, coğrafi yapısı ve burada bulunan evliyaların türbe ve ziyaretgâhları hakkında bilgi verir.

Filistin'de bulunan Safed şehri[379] ve Yahudilerin dili hakkında açıklamalarda bulunur.[380] Akdeniz sahilinde bulunan Yafa iskelesinin denizcilik ticaretinde önemini vurgular.[381] Bundan sonra Remle şehri ve ziyaretgâhları anlatılır.[382] Gazze şehrinin tarihi geçmişi ile ziyaretgâhları da aktarılır.[383]

Seyyahımız, 1059/1649 tarihinde Şam'dan Anadolu'ya geçtiğini söyler.[384] Yolda birçok dervişle karşılaşır ve haklarında anlatılan menkabelere yer verir. Bazı ziyaretgâhları ele alır. Halep hakkında güzel izlenimlerde bulunur.[385] Rakka ve

---

366 A.g.e., (Cevdet), III/57-63.
367 A.g.e., (Cevdet), III/63-63
368 A.g.e., (Cevdet), III/69-72.
369 A.g.e., (Cevdet), III/72.
370 A.g.e., (Cevdet), III/74-84.
371 A.g.e., (Cevdet), III/84
372 A.g.e., (Cevdet), III/89.
373 A.g.e., (Cevdet), III/90.
374 A.g.e., (Cevdet), III/91.
375 A.g.e., (Cevdet), III/96.
376 A.g.e., (Cevdet), III/98.
377 A.g.e., (Cevdet), III/99.
378 A.g.e., (Cevdet), III/105.
379 A.g.e., (Cevdet), III/118.
380 A.g.e., (Cevdet), III/119.
381 A.g.e., (Cevdet), III/122.
382 A.g.e., (Cevdet), III/126.
383 A.g.e., (Cevdet), III/129.
384 A.g.e., (Cevdet), III/134.
385 A.g.e., (Cevdet), III/138.

Rumiyye şehirlerine yaptığı seyahatten söz eder.[386] Daha sonra, Gaziantep'e bağlı Nizip ve Şanlıurfa'ya bağlı Birecik ilçelerinden bahseder. Birecik Kalesi ve Fırat nehrinin çıkış yeri ile uğradığı yerler hakkında bilgi verir.[387]

1056/1646 yılında Urfa'ya yaptığı seyahat hakkında bilgi veren Evliya Çelebi, Urfa'nın eski isminin Semud kavminden Rohay ismindeki bir Kral'a nisbetle Ruha olduğunu kaydeder. Nemrud'un burada iki yüz yıl yaşadığını ve Hz. İbrahim'i (as) ateşe attığını ifade eder. Hz. İsa'nın Urfa'da yaşadığını ve bir kilise inşâ ettiğini söyler. Havârîlerin bu kilisede, İncil'i gayet hazîn bir şekilde okuduklarını bildirir.[388] Urfa'nın tarihi geçmişi ve ekonomik durumu hakkında bilgi verilirken; Urfa kadısına yedi bin kuruş verildiğini söylemesi o dönemde Urfa'nın zengin bir şehir olduğunu gösterir.[389] Urfa'lıların, dindar, sıcakkanlı ve misafirperver oldukları bildirilir. Urfa halkının tarikat ehli ve iyi huylu olduklarından bazı mahallelerde iki üç tane tekkenin olduğu ifade edilir. Bu tekkelerde günde iki defa yemek pişirilip, fakirlere dağıtılırmış. Urfa'daki câmiler, medreseler, tekkeler, hamamlar, hanlar, çarşılar ve ziyaretgâhlar hakkında bilgi verildikten sonra[390], Hz. İbrahim'in doğduğu mağara olarak kabul edilen ve Dergâh olarak bilinen makamdan çıkan suyun hikmetlerinden bahsedilir.[391]

Urfa'dan Maraş'a geçen Evliya Çelebi, Görik Kasabasını gördükten sonra[392] Urfa'ya bağlı Harran İlçesinden[393] ve günümüzde Suriye topraklarındaki Rakka Vilayetinden[394] ve Balis yerleşim merkezinden bahseder.[395] Bundan sonra Urfa üzerinden Siverek'e geçen Evliya Çelebi, günümüzde Diyarbakır'a bağlı Çermik İlçesi'ne geçer.[396] Daha sonra Adıyaman'a uğrar. Adıyaman ve ilçesi Gerger hakkında

---

[386] A.g.e., (Cevdet), III/144.
[387] A.g.e., (Cevdet), III/145.
[388] Havârîlerin İncil'i hazîn ve üzüntülü bir sesle okuduklarından bu makamın, Urfa'nın (Reha) ismine nisbetle "Rehâvî" makamı olarak isimlendirildiği ifade edilmektedir. Seyahatname., (Cevdet), III/149.
[389] Suraiya Farooqhi, *1605'te Paris'te doğup, 1689'da Moskova'da ölen ünlü Fransız gezgini Jean Baptiste Tavernier ile Evliya Çelebi'nin Urfa gezilerini değişik gözlemlerle aktardıklarını belirtir. Bu iki seyyahın, Urfa'yı 1640'larda bir birlerinden birkaç yıl arayla ziyaret ettiklerini söyler. XVI.Yüzyılın sonları ile, XVII. Yüzyılın başlarında cereyan eden Celalî isyanları sırasında, asîlerin lideri Kalenderoğlu'nun şehri işgal ettiğini ve Urfa'nın bu işgalde ağır bir darbe aldığını kaydeder. Evliya Çelebi, bu gezisinde, bütün bunların yaşandığı Urfa'da ticarî binalarının fazla etkileyici olmadığını , bol miktarda mal varlığının olduğunu belirttiğini ifade eder. Buna karşın, Tavernier ise; aynı gerçeğin diğer yüzünü göstererek pek çok evin hâlâ harap vaziyette olduğunu belirttiğini söyler. Suraiya Farooqhi ; Evliya Çelebi'nin şehrin kendini toparlamaya başladığına dair emmarelerle ilgilenirken, Tavernier'in bu konuda duyarsız kaldığı sonucuna varır. Bkz., Farooqhi, a.g.e.,s. 201-202.
[390] A.g.e., (Cevdet), III/149-160.
[391] A.g.e., (Cevdet), III/160.; Bu suyun özellikleri, Tarikatları Belirtilmeyen Tekkeler Bölümündeki Hazret-i İbrahim Halil Tekkesi'nde ele alınmıştır.
[392] A.g.e., (Cevdet), III/160.
[393] A.g.e., (Cevdet), III/161.
[394] A.g.e., (Cevdet), III/162.
[395] A.g.e., (Cevdet), III/164.
[396] A.g.e., (Cevdet), III/168.

bilgi verir.[397] Maraş[398] hakkında verilen bilgilerden sonra, Kayseri'nin sırasıyla, mahalleleri, sarayları, câmileri, medreseleri, tekkeleri, ziyaretgâhları, çeşmeleri, hanları, çarşıları, ileri gelenleri, doktorları, meşayihleri, hamamları, ürünleri, imâretleri, mesire yerleri, türbeleri anlatılır.[399] Bor İlçesi'nin tarihi yapısı, câmileri, tekkeleri ve ziyaretgâhları hakkında bilgi aktarır.[400] Bor'dan Aksaray'a geçen seyyahımız, bu şehrin coğrafî yapısı, câmileri, medreseleri, hamamları ve ziyaretgâhları hakkında detaylı açıklamalarda bulunur.[401] Sivas ile ilgili izlenimlerini ve şehrin tarihi yapıları, câmilerini, imaretlerini, medreselerini, tekkelerini, han, hamam ve çeşmeleri[402] hakkında bilgi veren seyyahımız, daha sonra Diyarbakır'a gitmek için yola koyulur. Buradan Divriği[403] Eğin[404] Arapkir[405], Harput (Elazığ)[406], Pertek[407], Sağman[408], Palu[409], Büyük Çapakçur[410], Genç[411], Muş[412], ve Bingöl [413] yerleşim merkezleri hakkında faydalı bilgiler sunar.

Evliya Çelebi, 1060/1650 tarihinde Sivas'tan İstanbul'a gittiğini söyler.[414] Bu yolculuğunda Zile[415], Çorum[416]İskilip[417] Çağa[418], Kastamonu yolu ile Mudurnu'ya [419] uğrar. Buraların, tarihi ve dini yapıları hakkında bilgi sunar.

Bundan sonra, (15 Receb 1060/ 14 Temmuz 1660) tarihinde Sadrâzam olan Melek Ahmet Paşa'nın devri ve yaptığı faaliyetler anlatılır.[420] Celâlî isyanları ve Melek Ahmed Paşa'nın azlinden sonra[421] Özî seyahati ve Rumeli'ye geçiş anlatılır.[422] İlk önce

---

[397] A.g.e., (Cevdet), III/168-171.
[398] A.g.e., (Cevdet), III/174-177.
[399] A.g.e., (Cevdet), III/177-189.
[400] A.g.e., (Cevdet), III/189-191.
[401] A.g.e., (Cevdet), III/191-195.
[402] A.g.e., (Cevdet), III/195-210.
[403] A.g.e., (Cevdet), III/210.
[404] A.g.e., (Cevdet), III/214.
[405] A.g.e., (Cevdet), III/215.
[406] A.g.e., (Cevdet), III/217.
[407] A.g.e., (Cevdet), III/220.
[408] A.g.e., (Cevdet), III/221.
[409] A.g.e., (Cevdet), III/222.
[410] A.g.e., (Cevdet), III/224.
[411] A.g.e., (Cevdet), III/226.
[412] A.g.e., (Cevdet), III/228.
[413] A.g.e., (Cevdet), III/231.
[414] A.g.e., (Cevdet), III/235.
[415] A.g.e., (Cevdet), III/239.
[416] A.g.e., (Cevdet), III/240.
[417] A.g.e., (Cevdet), III/241.
[418] A.g.e., (Cevdet), III/251.
[419] A.g.e., (Cevdet), III/252.
[420] A.g.e., (Cevdet), III/255-267.
[421] A.g.e., (Cevdet), III/267-289.
[422] A.g.e., (Cevdet), III/289.

Küçükçekmece[423], Silivri[424], Çorlu[425], Burgaz[426], Eski Poloz[427], Aydos[428], Pravadi[429], Şumnu[430], Hezargrad[431], Rusçuk[432], Yerköyü[433], Ziştovî[434], İnebolu[435] yerleşimlerinin tarihi, ekonomik ve sosyal durumu ile dini yapıları hakkında bilgi sunulur. Tuna nehri[436] hakkında bilgi verildikten sonra, Silistre şehri hakkında genişçe malumat verilir.[437] 1062/1652 yılında Özî Eyâleti ve çevresine yapılan gezi anlatılır.[438] Köstence, Karaharman Kasabası, Babadağı[439] yolculuklarından sonra Rumeli'ye geçiş yapılır. Rumeli'deki Astarâbâd, Karamuradlı, İslimye, Zağra Yenicesi, Eski Zağra, Filibe, Tatarpazarcığı yerleşim birimlerinin tarihi ve sosyal yönleri ile dini yapıları hakkında bilgi verilir.[440] Sofya şehrindeki câmiler, medreseler, tekkeler ve ziyaretgâhlar hakkındaki bilgiler aktarıldıktan sonra, İstanbul'a dönüş ele alınır.[441] 1063/1653 tarihinde Sofya'dan İstanbul'a dönülür. Bu yolculukta, Köstence, Meriç Nehri, Marmara Denizi ve Edirne hakkında bilgi verilir. Edirne'nin tarihi, câmileri, medreseleri, tekkeleri, sarayları, kervansarayları, çarşıları, hamamları ve imâretleri, ziyaretgâhları geniş bir şekilde ele alınmıştır.[442] Edirne'den İstanbul'a dönüş yolunda Hafsa, Çatalca, Fener, Kağıthane gezileri ile diğer bazı hadiseler anlatıldıktan sonra[443] üçüncü cilt biter.

d) Dördüncü Cilt

Seyahatname'nin dördüncü cildi, Evliya Çelebi'nin İstanbul'dan Van'a gitmek için yaptığı yolculuk ile başlar. İzmit, Adapazarı, Geyve, Taraklı, Türbeli, Göynük, Beypazarı, Ayaş, Ankara ve Sivas üzerinden gelinen Malatya gezisi ele alınır.

---

[423] A.g.e., (Cevdet), III/290.
[424] A.g.e., (Cevdet), III/294.
[425] A.g.e., (Cevdet), III/295.
[426] A.g.e., (Cevdet), III/298.
[427] A.g.e., (Cevdet), III/301.
[428] A.g.e., (Cevdet), III/302.
[429] A.g.e., (Cevdet), III/305.
[430] A.g.e., (Cevdet), III/309.
[431] A.g.e., (Cevdet), III/310.
[432] A.g.e., (Cevdet), III/312.
[433] A.g.e., (Cevdet), III/314.
[434] A.g.e., (Cevdet), III/315.
[435] A.g.e., (Cevdet), III/316.
[436] A.g.e., (Cevdet), III/321.
[437] A.g.e., (Cevdet), III/329-345.
[438] A.g.e., (Cevdet), III/345-354.
[439] A.g.e., (Cevdet), III/354-370.
[440] A.g.e., (Cevdet), III/370-391.
[441] A.g.e., (Cevdet), III/391-418.
[442] A.g.e., (Cevdet), III/418-478.
[443] A.g.e., (Cevdet), III/478-534.

Güzergâhtaki yerleşim birimlerinin tanıtıldığı bu bölümde, tarih, kültürel ve dini hayat bağlamında Malatya genişçe incelenir.[444] Kil ve Ergani yolculuklarından sonra Diyarbakır tanıtılır. Diyarbakır'ın tarihi geçmişi, kültürel yönleri ve sosyal hayatı değerlendirilir. Câmileri, medreseleri, ziyaretgâhları hakkında bilgi verilir. [445] Diyarbakır'dan Mardin'e geçen Evliya Çelebi, bu şehrin tarihi ve stratejik konumu ile ilgili olarak enteresan tespitlerde bulunur.[446] Seyyahımızın tekrar Diyarbakır'a döndüğü ve Van yolculuğuna çıktığı görülür. Meyafârikin (Silvan), ve Hazro gezisinden sonra Bitlis'e uğrar.[447] Bitlis'in tarihi, câmileri, medreseleri, eğitim birimleri, sarayları, imâretleri, bilginleri, sanatkârları ve ziyaretgâhları hakkında geniş malumat verilir.[448]

Bitlis'ten 1065/1655 tarihinde Van'a yapılan yolculukta Tatvan, Van Gölü, Ahlat anlatılır. Ahlat'taki Osmanlı ecdâdının türbeleri hakkında bilgi verilir.[449] Ahlat hakkında verilen geniş bilgiden sonra Adilcevaz, Süphan Dağı, Erciş ve Van Kalesi hakkındaki gözlemler aktarılır. Van'ın tarihî geçmişi, câmileri, medreseleri, eğitim kurumları, sarayları, hanları, hamamları, ileri gelenleri, imâretleri ve ziyaretgâhları anlatılır.[450] Van gezisinden sonra, Melek Ahmed Paşa ile Bitlis Han'ı Abdal Han arasında meydana gelen savaş anlatılır. Abdal Han'ın bozguna uğratılışı ve Bitlis'in ele alınışı genişçe incelenir.[451] Celâli isyanını liderlerinden Çomar Bölükbaşı ile yapılan çatışmalardan da bahseden Çelebi, Bitlis'ten 1065/1655'in Ramazan ayında tekrar Van'a gittiğini nakleder.[452]

Melek Ahmed Paşa tarafından elçilik sıfatı ile görevlendirilen Evliya Çelebi, 1065/1655 tarihinde İran seyahatine başlar. Bu yolculukta, uğradığı, Hoşab, Ribât, Erecik, Pinyâniş, Kotur, Albak , Karnıyarık, Berduk, Gazikıran, Azerbaycan, Rumiyyye hakkında bilgi verir. Rumiyye'nin türbe ve ziyaretgâhlarını anlatır. Dumdumî, Eşnuye şehirleri hakkında malumat verir. [453] Rumiyye'den sonra Tebriz ve Isfahan şehirlerine

---

[444] A.g.e., (Cevdet), IV/3-21.
[445] A.g.e., (Cevdet), IV/21-56.
[446] A.g.e., (Cevdet), IV/56-71.
[447] A.g.e., (Cevdet), IV/71-81.
[448] A.g.e., (Cevdet), IV/81-128.
[449] Ahlat türbelerinde, Ertuğrul Gazi'nin dedesi Kaya Alp Bay, Kaya Alp Bay'ın kardeşi Hasan Bayındır Han ve bunların yanında, Sultan Abdullah, İzzeddin Han, Sultan Hasan, Sultan Meymendî, Sultan Boğa Bay, Sultan Tohta Bay, Korkud Han, Sultan Ali Han, Sultan Kâzım, Sultan Bendi Han, Zorbay Han, İsmail Han, Bedir Bay Han, Çığalı Han, Tohtamış Han, Selçuk Han, İsrail Han, Masum Bay, Kutlu Bay zikredilmiştir. Yine bunların hanımlarından; Mama Hatun, Sırma Hatun, Can Hanım, Nilüfer Hatun, Serviboy Hanım, Zîba Hanım, Vasfiye Hanım, Hurşid Hurma, Döndü Hurma ve Safiye Hurma'nın türbelerinin olduğu bildirilmiştir. A.g.e., (Cevdet), IV/140-141.
[450] A.g.e., (Cevdet), IV/128-230.
[451] A.g.e., (Cevdet), IV/230-261.
[452] A.g.e., (Cevdet), IV/261-271.
[453] A.g.e., (Cevdet), IV/271-315.

yapılan gezi anlatılır. Bu seyahatte, İmam Rıza'nın türbesi, Delmas yerleşim merkezi, Tesevi, Kumla ve Tebriz hakkında bilgi verilir.[454] Daha sonra Tebriz'den, Isfahan'a geçiş ve buradan Hemedan, Şehrizor, Musul üzerinden Bağdat'a varış seyahati anlatılır. Bu yolculukta Karakan, Meraga, Kehrevan, Erdebil, Sehend, Musule, Nihavend, Kengür, Surhpîd, Hemedan, Kazvîn, Deylem, Pervîz, Mihribân, Sine, Kum, Kâşân, Cerbankan, Save, Rey, Demavend, Der-i Tenk ve Derne şehirleri hakkında geniş malumat verilir. Buraların tarihleri, coğrafi şekilleri ve dinî yapıları hakkında bilgi aktarılır.[455] Dördüncü ciltte, Bağdat geniş bir şekilde ele alınır. Kurucuları, Osmanlı'nın Bağdat seferleri, câmileri, medreseleri, tekkeleri, çeşmeleri, sebilleri, mahalleleri, ileri gelenleri, hanları, imâretleri, ziyaretgâhları ile şehrin sosyal ve iktisadî yönlerini ilgilendiren tüm hususiyetler büyük bir özenle incelenir.[456]

e) Beşinci Cilt

Seyahatname'nin beşinci cildi, Evliya Çelebi'nin Bağdat gezisinden Musul üzerinden Siirt'e gelişi ile başlar. Bu yolculukta, Sömpeke, Kefersusa, Beneveyn, Tınaz yerleşim birimleri hakkında gözlemler aktarılır.[457]

Siirt'ten Van'a geçen seyyahımız, 1066/1656 Erzurum üzerinden Anadolu'ya geçişini bir başlık halinde ele alır.[458] İlk önce Bitlis'e gelen Evliya Çelebi, burada başından geçen bazı hadiseleri nakleder.[459] Daha sonra Erciş, Malazgirt ve Tokat'tan geçen seyyahımız, bu yerlerin tarihi bilgilerini verir. Câmi, mescid, medrese, tekke, eğitim kurumları ve diğer birimleri hakkında bilgi sunar. Bu bölümde de, Melek Ahmet Paşa'nın iyilikseverliğinden ve şahsiyetinden söz eder. Tokat'tan Turhal, Amasya, Tosya, Koçhisar, Karacalar, Çerkeş, Çafa, Bolu, Mudurnu, Göynük, Sapanca, İzmit, Hereke, Gebze, Kartal, Üsküdar'a gelen seyyahımız, nihayet İstanbul'a ulaştığını söyler.[460]

Özî Beylerbeyliğine tayin olunan Melek Ahmed Paşa ile birlikte 1066/1656 yılında yapılan Özî seyahati bir başlık halinde ele alınır. Bu seyahatte, Kırkkilise, Mesvere, Aydos, Köprü'den Varna şehrine gidiş anlatılır. Varna hakkında bilgi verildikten sonra, câmileri, ziyaretgâhları ele alınır. Bu bölümde de Melek Ahmed Paşa

[454] A.g.e., (Cevdet), IV/315-330.
[455] A.g.e., (Cevdet), IV/330-392.
[456] A.g.e., (Cevdet), IV/392-432.
[457] A.g.e., (Cevdet), V/3-13.
[458] A.g.e., (Cevdet), V/13.
[459] A.g.e., (Cevdet), V/20-39.
[460] A.g.e., (Cevdet), V/39-76.

hakkında bilgi sunulmaya devam edilir.[461] Varna'dan sonra Silistre'ye geçen Evliya Çelebi, burada 1067/1657 tarihinde yapılan Leh Seferi'ni anlatır. İsmail, Akkirman, Yanıkhisar, Bender yerleşim merkezlerinden geçen seyyahımız, bu yerler hakkında bilgi verdikten sonra[462] Leh şehrine gidişini ele alır. Hotin, Mohile, Kamaniçe, Palanga, Azbareş, Körlü, Burut Palangası, Eşcerez şehirleri hakkında bilgi verir. Daha sonra Özî'ye taarruz eden düşman kuvvetlerin yenilişini ele alır. Bu seyahatte, Ukrayna topraklarına giren Evliya Çelebi, Eylov, Biçarhorodok, Lobin, Çehril, Tasma Nehri, Kaposna Dolin, Koblak, Oman, Ladçin, İstine, Orta Hisar, Hasanpaşa, Prut, Kılburun, Akkirman, Kili, yerleşim merkezleri hakkında bilgi verir.[463] Bu seyahatten sonra Babadağı'ndan Silistre'ye geçiş anlatılır.[464] Silisitre'den İstanbul'a geliş seyahati anlatıldıktan sonra[465], Abaza Hasan Paşa'nın isyanı, Halep'te öldürülüşü ve diğer bazı siyasi olaylar hakkında bilgiler aktarır.[466]

Bu bilgilerden sonra, IV.Murad'ın kızı Esmihan Sultan'ın vefatı ele alındıktan sonra, İstanbul'dan Bosna'ya gidiş anlatılır.[467] Bosna'dan İstanbul'a gelen seyyahımız, daha sonra 1069/1659 yılında IV. Mehmed ile birlikte Anadolu'da cereyan eden Celâli isyanlarının bastırılmasına katılır. Hereke, Gemlik, Bursa, Ulubat, Mihaliç, Bandırma, Erdek, Edincik, Aydıncık, Manyas Gölü, Dimetoka Kasabası, Biga, Çardak, Lapseki, Bozcaada, Gelibolu, Enez, Malkara, ve Edirne gibi yerleşim merkezlerinden geçiş ele alınır. Bu yerler hakkında bilgi verilir.[468]

1070/1660 tarihinde Edirne'den Boğdan Seferine katılışını bir başlık halinde derleyen Evliya Çelebi, bu gezisinde; Boyhod, Yaş, Sıçova gibi yerler tanıtıldıktan sonra, Eflâk isyanının sebebi ve Boğdan seferi hakkında bilgi verilir.[469] Boğdan'dan Edirne'ye gelişin ele alındığı seyahattan sonra Köse Ali Paşa ile birlikte Erdel Fethine gidiş konusu ele alınır. Bu seferde, Şarköy, Niş, Aleksanca Palangası, Rajanya Palangası, Peraken Palangası, Baticsa Palangası, Belgrad, Narinkale Hisarı hakkında bilgi verilirken, Belgrad'ın tarihi, imâretleri, câmileri, sarayları ve diğer yapıları anlatılır.[470]

---

[461] A.g.e., (Cevdet), V/76-103.
[462] A.g.e., (Cevdet), V/104-120.
[463] A.g.e., (Cevdet), V/121-230.
[464] A.g.e., (Cevdet), V/230-233.
[465] A.g.e., (Cevdet), V/233-235.
[466] A.g.e., (Cevdet), V/235-262.
[467] A.g.e., (Cevdet), V/262-272.
[468] A.g.e., (Cevdet), V/272-329.
[469] A.g.e., (Cevdet), V/330-359.
[470] A.g.e., (Cevdet), V/359-385.

1070/1660 tarihinde Belgrad'tan Varat Seferine gidiş ele alınırken, uğranılan Tameşvar hakkında bilgi verildikten sonra, Kaçat, Fenlâk, Arat Palangası, Lipve, Narinkale, Radna Palangası, Vefraş, Devekalesi, Sulmuş, Lagos, Yanova, Feketebatur Palangası ismindeki yerleşim merkezleri hakkında bilgiler aktarılır.[471] Varta'nın fethinden sonra Bosna'ya gidiş ele alınır. Bu bölümde Surhpençe, Saray, Bosna'nın imâretleri, câmileri, medreseleri, tekkeleri, eğitim birimleri ve diğer yapıları hakkında bilgi verilir.[472] Bosna'dan sonra Helvine yerleşimine gidiş ele alınır. Helvine hakkında geniş malumat sunulur. Travnik, Akhisar hakkında bilgi verildikten sonra[473], Venedik şehirlerinden Dadra ve Şebenk şehirlerine gidilirken, uğranılan Kilis, Espilet,Verlika, ve Hırvatistan sınırlarında bulunan Kenin, Zara, Dodoşka ve Moran yerleşim merkezleri ile ilgili izlenimler aktarılır.[474] Yine, Bosna'dan Banaluka ve Venedik'e gidiş ele alınır. Bu güzergâhta, İspelet, Kalamuç'un imâret ve ziyaret yerleri ile, Gölhisar, Varsal, Banaluka, Yenihisar, Zağreb, Çernik, Rahoviçe, Belgradcık hakkında bilgi verilir.[475] Melek Ahmed Paşa'nın Bosna Eyaletî Beylerbeyliğinden azli ele alındıktan sonra[476] Rumeli'ye geçiş anlatılır. Dubron, Perpuy, Metroviçe, Ayruçan, Vulçitrin, Piriştine, Kaçanik, Üsküp, Kıratva, Eğridere, Köstendil, Dobeşincse, Sofya, Pirlepe, Manastır, Kesriye, Serfice, Alaca Hisar, Bigodina, Semendire gibi yerleşim merkezleri hakkında bilgi verilir. Sosyal, kültürel ve ekonomik bilgilerle tanıtılır. Yapıları hakkında bilgi sunulur.[477] Seydi Ahmed Paşa'nın şehit edilişinin anlatılmasıyla, beşinci cild sona erer.[478]

f) Altıncı Cilt

Seyahatname'nin bu cildi, Evliya Çelebi'nin Tameşvar'dan Erdel Seferine yaptığı seyahat ile başlar. Tameşvar hakkında bilgi verildikten sonra, Desne, Macarkapısı, Kolçovar, Pesanvar, Zedvar, Erdel Belgradı, Torde, Samoş Oyvar, Kolojvar, Şebeş Uyvar, Dezvaroş, Kövar, Nikban Ezder, Aranyuş, Trepeşvar, Açetvar, Namin, Kalovar, Tokayvar, Kışravad, Çekevar, Hostvar, Kâşe yerleşimleri ele alınır. Macar dili hakkında bilgi verilir.[479]

---

[471] A.g.e., (Cevdet), V/395-423.
[472] A.g.e., (Cevdet), V/423-442.
[473] A.g.e., (Cevdet), V/442-458.
[474] A.g.e., (Cevdet), V/458-492.
[475] A.g.e., (Cevdet), V/492-539.
[476] A.g.e., (Cevdet), V/539-541.
[477] A.g.e., (Cevdet), V/541-590.
[478] A.g.e, (Cevdet), V/590-602.
[479] A.g.e., (Cevdet), VI/3-54.

Evliya Çelebi, 1071/1661 yılında, Sırbistan topraklarında bulunan Tise Nehri sahilinden Sikel'e gittiğini söyler. Bu yolculukta, Betlenvar, Saz Samoş, Besterce, Vaşarhel, Saray, Ravotop, Mekişvar, Erdel vilayetine gidiş anlatılır. Erdel'den Odvarhel yolu ile Sigel'e gidilir. Beteşvar, Laoveviçse hakkında bilgi verildikten sonra Sigel etraflıca tanıtılır. Bu seyahatinde, Yeniçeriler ile Tatarların kavgaları da anlatılır. Erdel'deki Foğraş Kalesinin kuşatılması hakkında bilgi verilir.[480]

Foğraş Kalesinden Braşo Kalesine gidiş müstakil bir başlık altında incelenir. Sebin, Şebeş, Saz, Nohale yerleşim merkezleri hakkında bilgi sunulur.[481]

1071/1662 yılında Arnavutluk'a yapılan seyahat ele alınır. Leş, İskenderiye, Potgoriçe, Kotur, Boduva, Ölgün, Yenikale, Esbas, Yakoviçse, İştib, Yeni Bosna, Çarnaslo, Samakov yerleşim birimleri hakkında tanıtıcı bilgiler sunulur. Özellikle, İştib ve Samakov şehrinin tarihi ve kültürel yapısı detaylıca anlatılır.[482] Bundan sonra, Sofya'dan İstanbul'a dönüş anlatılır. Filibe'ye bağlı Çırpan, Kızılağaç Yenicesi, Küçük Üsküp Kasabası, Kırklareli'ne bağlı Vize, Yenihisar, Pınarhisar ilçeleri hakkında bilgi verilir.[483] Seyahatname'nin bu bölümünden sonra ele alınan bir başlık ile; Melek Ahmed Paşa'nın vefatı, hayatındaki bazı önemli olaylar ve yaptığı iyilikler ele alınır.[484]

Almanya ve Macaristan seyahatinin yapıldığı 1073/1663 tarihinde, görülen yerler değerlendirilir. Erdel Seferi'nin ele alındığı bu bölümde, Yanık, Lofça, Plevne, Verca, Vidin ve Budin yerleşim merkezleri hakkında bilgi verilir. Özellikle, bu yerleşimlerden Budin'in coğrafî yapısı, imarı, ziyaretgâhları incelenir.[485] Yugoslavya'nın Belgrad şehrinden Almanya'ya yapılan seyahatte de, Zemon, Mitroviçe, Volko, Ösek, Orta, Darde Kalesi ve Darde Nehri ile, Mohaç Kalesi, Peçevi şehri ve kalesi tanıtılır. Peçevi'deki câmiler, medreseler, tekkeler, ziyaretgâhlar ele alınır. Yine bu yolculukta, yol üstünde bulunan; Seçüy, Batasek Palangası, Seksar, Yeni Palanga, Tolna, Pahşel, Foltvar, Pentili Palangası, Cankurtaran, Kovin, Erçin hakkında bilgiler verilir.[486] Macaristan'ın Budin şehri hakkında verdiği tarihi bilgilerden sonra, câmileri, medreseleri, çarşı ve pazar yerleri, sebilleri, ılıcaları, tekkeleri, ziyaretgâhları ve diğer imâretleri hakkında bilgi verilir. Bu bölümde Peşte yerleşimi de incelenir.[487]

---

[480] A.g.e., (Cevdet), VI/54-89.
[481] A.g.e., (Cevdet), VI/89-104.
[482] A.g.e., (Cevdet), VI/104-130.
[483] A.g.e., (Cevdet), VI/130-137.
[484] A.g.e., (Cevdet), VI/137-146.
[485] A.g.e., (Cevdet), VI/147-172.
[486] A.g.e., (Cevdet), VI/172-213.
[487] A.g.e., (Cevdet), VI/213-256.

1073/1663 yılında yapılan Uyvar Seferi ele alınırken, Kızılhisar, Estergon, Tepedelen, Ciğerdelen, Komran, Nitriçe, Nitre, Love, Novigrad yerleşim merkezleri hakkında bilgi verilir. Uyvar Seferine katılan askerin durumu incelenir.[488]

Bu ciltte Evliya Çelebi'nin Hollanda ve İsveç seyahati de ele alınır. Macaristan'dan bu seyahate çıkan seyyahımız, Hollanda'nın tarihi ve bazı yerleşim merkezleri hakkında bilgi verir. Klevine şehri özellikle ele alınır. Danimarka'nın Amsterdam ve Ezisye şehrine yapılan seyahat incelenir. Macarlarla 1074/1664 yılında yapılan Love ve Novigrad savaşları hakkında bilgi verilir.[489] Budin'den tekrar Belgrad'a yapılan seyahat ele alınır. Burada Rodnik, Öziçse, Roda, Marjik, Kovin, Prepol, Miloşeve, Çaniçse, Foçe, Oluk, Novesin, Ustulca, Lâbin, Dobrovenedik, Mirniçe, Çine, Nove, Noveteyn yerleşimleri anlatılır. Buradaki tarihi yerler, câmiler, tekkeler ve ziyaretgâhlar ele alınır. Sırbistan, Avusturya ve Macaristan seferleri hakkındaki siyasi olaylar anlatılır.[490] Sührâb Mehmed Paşa ile Hersek ve Venedik sınırlarında bulunan Kotur ve Prast seferleri de bu ciltte incelenmiştir. Resna, Koliborg, Köylüç, Gaçga, Polgay, Poçetel, Gable, Mostar, Koniçse, Kolşad, İzvornik, Kozluk, Beline, Raça, Moravaç, Nemse, Kanije, Valpo, Şikloş şehirleri hakkında bilgi verilir. Sigetvar Savaşı hakkında tarihi bilgiler aktarılır.[491]

g) Yedinci Cilt

Bu cilt Almanya'ya yapılan seyahat ile başlar. Bu seyahatte, Eyserek, Kapolniye, Şile Palangası, Belvar, Poronduk, Baytanad, Korokondor, Beşloko, Gradçe şehirleri hakkında bilgi verilir.[492] Kanije'ye gidişin anlatıldığı bölümde, Hevanka, Seksvar, Kuban ve Balatin hakkındaki gözlemler aktarılır. Yine, Kapoşvar, Grajgal, Nadaj, Şimetorna, Began, İstolni hakkında bilgi verilir. Belgrad'ın fethi ve Belgrad'ın câmileri, tekkeleri, ziyaretgâhları, imâretleri tanıtılır. Belgrat'dan sonra; Polota, Çavka, Çobaniçse, Tabyasa, Zakanvar yerleşim birimleri hakkında bilgi verilir. Avusturya'lılarla yapılan Uyvar Savaşındaki yenilginin sebep ve sonuçları hakkında değerlendirmelerde bulunulur. Budin ve Karlofça hakkında önemli bilgiler verilir. Yine

[488] A.g.e., (Cevdet), VI/256-364.
[489] A.g.e., (Cevdet), VI/364-402.
[490] A.g.e., (Cevdet), VI/402-462.
[491] A.g.e., (Cevdet), VI/462-554.
[492] Evliya Çelebi, Seyahatname, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928.,VII/23-37.

bu bölümde Eğri Seferi detaylıca anlatılır. Beç şehri tüm yönleriyle incelenir. Tıp konusundaki başarılardan haber verir. Görülmeye değer yerler anlatılır.[493]

Bundan sonra, 1075/1665 tarihinde Romanya, Almanya, İspanya, Danimarka, Finlandiya, Hollanda ve Donkarkız, Amsterdam, Lonçata, Kolonya, Brendebursk, Braka, İsizine şehirlerine yapılan seyahat anlatılır. Bu gezide; Almanya'nın Alman An Pran, Şenoh, Kaşevar, Pajon, Macaristan'ın; Jebel, Galgofça, Litre, İstolni Belgrad'ı, Budin, Hatvan, Sunluk, Çögrad, Segedin, Geçkemet, Baye, Sombor, Tameşvar, Güle, Varat, Hayduşak, Eflak ve Boğdan gibi yerleşim merkezleri tanıtılır.[494]

Boğdan'dan Kırım'a yapılan seyahatte ise; Kerkeçse, Bozo, Remlik, Fokşan, Keşno, Benderâbâd, Akkirman, Miyak Geçidi, Kirman, Ur, Balıklıova, İnkirman, Bahçesaray, Kerç, yerleşim merkezleri hakkında bilgiler verilir. Özellikle, Kırım'ın Bahçesaray ve Kefe şehirleri genişçe ele alınır. Sarayları, hanları, hamamları ve hastanesi hakkında bilgi verilir. Tatar'ların dili hakkında açıklamalarda bulunulur.[495]

Dağıstan'a 1077/1667 tarihinde yapılan seyahatte ise; Güleç, Taman, Temerek, Adahun, Anapa yerleşim birimleri ile Çerkezlerin yaşadıkları bölge ele alınır. Çerkez'ler hakkında önemli bilgiler verilir. Dağıstan'ın Dadyan, Tarhu, Öz, İder, Sevdager, Pîrbay gibi büyük şehirleri hakkında açıklayıcı bilgiler sunulur. Buraların tarihi, coğrafi, iktisadi ve kültürel hayatı ele alınır.[496]

Dağıstan üzerinden, Horasan, Belh, Buhara, İran ve Turan'a yapılan yolculuk ayrı bir başlık halinde ele alınır. Azerbaycan, İran seyahati anlatılır. Bu seyahatte Bakü, Geylan, Kirman, Şamran, Ejderhan, Sevad, Saray, Kazan, Müjik, Azak şehirleri anlatılır. Kalmuk kavminin yaşayışları ile ilgili ilginç tespitlerde bulunulur.[497]

h) Sekizinci Cilt

Bu cildin baş kısmında, Dağıstan, Azerbaycan, İran ve Hazar çevresine yapılan seyahatin devam ettiği görülür. Evliya Çelebi, Kafkasya'ya yaptığı seyahatten sonra Girid Adası'na gitmek için İstanbul'a gittiğini söyler. Bu güzergâhta, Çerkez'lerin yerleşim bölgelerine uğrayan Çelebi, Hatokay, Doy, Kabak Hatukay, Küçük Zana,

[493] A.g.e., (DM), VII/37-327.
[494] A.g.e., (DM), VII/327-596.
[495] A.g.e., (DM), VII/596-696.
[496] A.g.e., (DM), VII/696-800.
[497] A.g.e., (DM), VII/800-904.

Kebürke, Kerş, Kefe, Bahçesaray ve Nahçıvan hakkındaki gözlemlerini aktarır. Tarihte, Kırım'ı egemenliklerinde bulunduranlar olan hakkında bilgi verir.[498]

Kırım'dan Ak Mehmet Paşa ile İstanbul'a dönen seyyahımız, Kılburun, Cin Kirman, İsmail, Tolca, Babadağı, Hacıoğlu, Yenipazar, Yanboli gibi şehir ve kasabalar hakkında bilgi verir. Burada yaşayan insanların yaşam tarzları, giyim kuşamları ve sosyal ilişkilerinin değerlendirmesini yapar.[499]

Karadeniz sahili ile Edirne'ye gelen Evliya Çelebi, Edirne hakkında bilgi verdikten sonra, Girit Adası Fethi'ne katılmak için yola çıktığını söyler. Bu yolculukta Trakya bölgesinde Dimetoka, Ferecik, Kara Güvercinlik, Şabcılar, Mekrî, Gümülcine, Orhan, Yenikapı, Sidrekapısı, Aynaroz, Lanazka, Doyran, Toksanbuz ve Serez hakkında bilgi aktarır. Özellikle, Gümülcine ve Doyran'ın tarihi ve dini yapıları hakkında malumat verir. Serez yolculuğundan sonra, Mesinehisar, Bori, Karasu Yenicesi, Ahmedâbâd, Sarı Şaban, Eski Kavala, Vaşlak, Preveşte, Rahova, Doksad, Drama ve Zihne yerleşim merkezleri anlatılır. Siroz şehri geniş bir şekilde incelenir. Siroz'dan sonra Selanik ve Vardar Yenicesi'ne geçen seyyahımız, bu iki şehrin tarihi ve coğrafi konumunu anlatır. Tarihi ve dini yapılarını ele alır. Bundan sonra, Vodina, Avusdos, Karaferye hakkında bilgi verir.[500]

Bu yerleşimlerden sonra Romanya'nın Alasonya, Tırnovi, Yenişehir Benderi, Ermiye, Eski Kaloz, Kesendire, Volasin, Tırhala, Kardicse, Maşkılor, Dimoko, Ezdin, Badracık, Modonuc, Esedâbâd, Livâdiye, İstefe, Eğriboz, Kızılhisar gibi yerleşim merkezleri hakkında tanıtıcı bilgiler aktarılır. Buradaki, tarihi ve dini yapılar, kültürel ve ticari hayat incelenir.[501]

Atina ve çevresinin genişçe incelendiği bölümden sonra, Mora Adası seyahati ele alınır. Kördös, Vosticse gibi yerlerden sonra Mora Eyâleti hakkında bilgi sunulur. Birçok yerin tarihi, kültürel hayatı ve yapıları hakkında malumat verilir.[502]

1078/1667 yılında yapılan Girit Adası Fethi ele alınır. Girit Adasındaki Hanya ve Kandiyye şehirleri hakkında bilgi verilir. Kandiyye Savaşı detaylıca incelenir. Girit'ten sonra Arnavutluk, Yugoslavya, Avusturya, Romanya ve Yunanistan sınırına düşen, Yanya, Tepedelen, Avlonya, Draç, İlbasan, Ohri, Resne, Manastır, İştib, Tikveş

---

[498] Evliya Çelebi, Seyahatname, Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1928., VIII/3-49.
[499] A.g.e., (OM), VIII/49-63.
[500] A.g.e., (OM), VIII/63-188.
[501] A.g.e., (OM), VIII/188-249.
[502] A.g.e., (OM), VIII/249-376.

gibi birçok yerleşim birimi hakkında bilgi verilir. Bundan sonra Edirne, Tekirdağ, Hayrabolu ve çevresi anlatılır.[503]

i) Dokuzuncu Cilt

Hac seyahati ile başlanan bu ciltte, Mukaddes topraklara gidişte yol üstünde bulunan şehir ve kasabalar ele alınır. İstanbul'dan başlayan bu seyahat, İznik, İnegöl, Kütahya, Afyonkarahisar, Şuhud, Sandıklı, Banaz, Uşak, Gediz, Simav, Demirci, Kula, Manisa, Foça, Menemen, İzmir ve Urla gibi yerleşim merkezlerinden geçer. Seyyahımız, Marmara, Ege ve Akdeniz Bölgesine düşen bu yerlerin tarihi ve coğrafî bilgileri yanında, kültür ve sanat hayatına giren konular hakkında bilgi verir.[504] Sakız Adası'nın tarihi ve kültürel yönlerinin değerlendirildiği bölümden sonra, Gemlik, Karagöl, Sivrihisar, Ayasuluk, Bodrum, Kuşadası, Söke, Tire, Aydın, Nazilli, Denizli, Muğla, Milas ve Marmaris gibi yerleşim birimleri hakkında bilgi verilir.[505] Daha sonra Rodos Adası[506] Finike, Elmalı, Isparta, Alanya, Alaiyye, Ermenek, Karaman, Mut, Silifke, Tarsus, Adana, Maraş, Besni, Gaziantep ve Kilis gibi birçok yerleşim merkezlerinin tarihi, sosyal yapıları, câmileri, medreseleri, tekkeleri, ziyaretgâhları ve imâretleri hakkında bilgi verilir.[507]

Kilis'e yakın Azez denilen yerleşim biriminden Halep'e geçen seyyahımız, Halep şehrini geniş bir şekilde ele alır. Suriye'nin Lâtıkiyye, Cebliye, Betis, Hama ve Şam şehirlerini, Ürdün'ün Maan, Cübeyl, Lübnan'ın Beyrut, Muksabiyye, Ciyeyye, Remle, Filistin'in Sayda, Ensar, Adlûn, Kasımiyye, Sur, Ken'an, Mareke, Hiraven, Tabbaga, Naura, Zerayn, Akkâre, Jelmî, Cenin, Sebastiyye, Marabite, Nakura, Sıvra, Betile, Nablus, Kudüs, Aclûn, Zagzaga şehir ve kasabaları hakkında bilgi verir. Bu bölümde Şam ve Kudüs geniş bir şekilde ele alınır. Özellikle, bu iki şehrin tarihi geçmişi, dini ve sosyal hayatı genişçe incelenir.[508] Şam'dan Mekke'ye giderken gördüğü yerleri aktaran Evliya Çelebi, bu yolculuğunda; Sanameyn, Ketibe, Neva, Turna, Ayn-i Zerkâ, Tebrike, Cezle, Medine hakkında tanıtıcı bilgiler verir. Mescid-i Nebevî hakkında güzel açıklamalarda bulunur. Medine'de bulunan birçok türbe ve

[503] A.g.e., (OM), VIII/376-786.
[504] A.g.e., (DM), IX/1-112.
[505] A.g.e., (DM), IX/112-233.
[506] A.g.e., (DM), IX/233-275.
[507] A.g.e., (DM), IX/275-367.
[508] A.g.e., (DM), IX/367-565.

ziyaretgâhı ele alır. Yine Medine ve Mekke arası birçok vadi ve kutsal makamlar hakkında bilgi verir.[509]

Mekke'ye gidişin ele alındığı bölümde ise, Mekke civarındaki yerleşim birimleri, Harem-i Şerîf, Mina, Arafat, Müzdelife, Safa Merve, Cebel-i Nûr, Zemzem Kuyusu gibi birçok mukaddes makamlar hakkında bilgi verilir.[510]

j) Onuncu Cilt

Seyahatnamenin onuncu cildi, Mısır'a yapılan seyahat ile başlar. Mısır hakkında verilen bilgiden sonra, tarihi geçmişi, sosyal ve kültürel hayat, dinî yapılar incelenir. Kahire, geniş bir şekilde ele alınır. Evliya Çelebi, bu bölümde gördüğü bazı olağanüstü olaylardan da bahseder.[511] Mısır'ın büyük yerleşim merkezlerinden Bulak, Cezire-i Ravza, Merkas, Rahmaniyye, Davudiyye, Senhur, Demenhur, Ukab, Nasıriyye, Sintavih, Cinan, İskenderiyye, Reşid, Etku, Dimyat, Menzele, Mahalletü'l-Kabir şehirleri ele alınır. Nil nehri geniş bir şekilde incelenir. Kahire'deki birçok esnaf gurubu hakkında bilgi verilir. Mısır'da adet haline gelen birçok sosyal faaliyetler anlatılır. Tasavvufî hayatın yaşandığı mekanlara bizzat gidilerek, incelenir.[512] Sudan ve Habeşistan seyahatinin ele alındığı bu ciltte, bu iki ülkenin tarihi, sosyal ve kültürel hayatı ile ticaret dünyası ele alınır. Gelenek ve göreneklerinden uzunca söz edilen bu yerlerin, dini atmosferlerine de temas edilir. Tasavvufî hayat kültüründe, şeyhler ve ziyaretgâhlar büyük bir özenle incelenir.

Bu cilt, Evliya Çelebi'nin Mısır'a vali tayin olan Abdurrahman Paşa'yı karşılamak üzere Şam'a yaptığı yolculuk hakkında verdiği bilgiler ile sona erer.[513]

---

[509] A.g.e., (DM), IX/565/679.
[510] A.g.e., (DM), IX/679/842.
[511] A.g.e., (DM), X/1-291.
[512] A.g.e., (DM), X/291-775.
[513] A.g.e., (DM), X/775-1049.

2. Seyahatname'nin Nüshaları

1. Pertev Paşa Nüshası:

No. 458-462, 10 Cilt (5 cilt birliği içinde) Hafiz Ahmed'in nesih hattıyla 1155/ 1742 tarihli (İstanbul, Millet Kütüphanesi/halen Süleymaniye Kütüphanesindedir.)

2. Beşir Ağa Nüshası:

No: 448-452. 10 cilt (5 cilt birliği içinde) 1115/ 1742 tarihli ve nezih yazılıdır. (İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesindedir.)

3. Bağdat Köşkü Nüshası:

No: 300-303, 304, 10 cilt (5 cilt birliği içinde) İbrahim b. Mehmed'in nesih hattıyla, 350x284 mm. ölçüsünde, 437+482+509+601+474 yaprak. (İstanbul, Topkapı Müzesi Kütüphanesindedir.)

4. Bağdat Köşkü Nüshası:

No: 305 3,4.Ciltler, No: 307 (5.cilt), No: 308 (6.cilt), No: 306, (9.cilt), İbrahim Çavuş'un nesih yazısıyla 1155/1742'de yazılmıştır. 408+187+383+387 yaprak. (İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesindedir.)

5. Revan Köşkü Nüshası:

No: 366-369, (1457-1460). 6,7,8,9.Ciltler. *" Tarih-i Seyyah"* adıyla ve Aydınlı Mustafa b. Yusuf'un nesih hattıyla 1117/ 1763- 1179/1766 yıllarında yazılmıştır. 188+342+378+360 yaprak. (İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesindedir."*

6. Hamidiye Nüshası: No: 963. 10. Cilt. (İstanbul, Süleymaniye Kütüphanesindedir.)

7. Yıldız Nüshası: No: Tarih 48. 10.Cilt. (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesindedir.)

8. Mükerrer: No: 2750, 3.,4. Cilt (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesindedir.)

9. Üniversite Nüshası:

No: 2371. (Halis Efendi nüshası eski No: 2750) 1.Cilt, 1170/1756-7 de, Kadızâde Hafiz Feyzullah hattıyla yazılmıştır. (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesindedir.)

10. Üniversite Nüshası:

---

* Bağdat Köşkü No: 304 (I-II. Cild), 305 (III-IV. Cild), 307 (V.Cild), Revan, 1457 (VI.Cild), Bağdad 308 (VIII.Cild) aslî nüsha olarak kabul edilmektedir. R.F. Kreutel ve Pierre A. MacKay, Bağdat Topkapı nüshasının en güvenilir nüsha olduğunu söylemişlerdir. Kreutel'e göre bu nüsha Evliya Çelebi'nin kendi el yazmasıdır. MacKay ise, Çelebi'nin bunu yazmadığını bir yazıcıya yazdırdığını söylemiştir. Bkz; İz, a.g.m.,s. 709-731.

No: 5939.,1.ve 2. Cilt., 1155/1742-3'te yazılmıştır. (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesindedir.)

11. Viyana Nüshası:

No: 1281 (H.O.193) 4.Cilt. Nationalbibliothek (G. Flügel, Die arabischen, persischen und türkischen Handschriften der kaiserlich-königlichen Hofbibliothek zu Wien, Vienne 1865-1867, II.,433)-Code mixte 1382 (1.Cilt)

12. Londra Royal Asiatic Society Nüshası:

No: 22-23. (1.ve 4. Ciltler)

13. Manchester Nüshası:

Bibliothek University of Collection Lindsay, No: 142 (3.ve 4. Ciltler)

14. Prof. Çudi Nüshası:

Bâle: Collection R. Tschudi (1.-3. Ciltler)

15. Prof. Menzel Nüshası:

Munich, Bayerische Staatsbibliothek, Collection Th. Menzel (1.-5.Ciltler)

Yine bunlardan başka, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi A 3600 numarada *"Evliya Çelebi Seyahatnamesi"*nden 13 yapraklık bir parça daha vardır.[514]

[514] Müjgân Cunbur, *" Evliya Çelebi Bibliyografyasına Hazırlık"*, Belleten, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TTK, Ankara, 1989., C.LIII.,S: 206.s.381-399.; Pierre A. MacKay *"The Manuscripts of the Seyahatname of Evliya Çelebi"*, Der Islam, 52 (1975).,s. 278-298.

3. Seyahatname'nin Neşirleri

Seyahatname'nin ilk neşri, İkdam Gazetesi sahibi Ahmed Cevdet tarafından ve Necip Asım'ın gözetiminde Pertev Paşa Kütüphanesindeki nüsha[515] esas alınarak 1314 yılında yayınlanmaya başlanmıştır. İlk altı cilt (1896-1900) tarihleri arasında neşredilmiştir.

Seyahatnamenin VI. Cildinde Macaristan ile ilgili önemli bilgilerin bulunmasından dolayı Macar Bilimler Akademisi bu cildin basılmasına katkıda bulunmuştur. VI. Cilt, Dr. Caracson ismindeki bir Macar bilginin denetim ve tashihinden geçmiştir.

Seyahatnamenin ilk altı cildinin yayınlandığı dönemde, sıkı bir sansür politikası uygulandığından, birçok konunun çıkarıldığına inanılmaktadır.[516]

VII.[517] ve VIII.[518] Ciltler, Beşir Ağa nüshası[519] esas alınarak, Türk Tarih Encümeni tarafından ve Kilisli Rifat'ın gözetiminde 1928 yılında yayınlanmıştır.

Seyahatnamenin IX. cildi ise; Beşir Ağa ve diğer nüshaların mukayeseleri yapılarak, Maarif Vekâleti tarafından 1935 yılında bastırılmıştır.[520] Bu ciltte, Tournefort, Voyage du Levant; Th. Allom, Constantinople.., Jouannin, Turquie adlı eserinden naklen 26 levha ve aslı Topkapı Sarayında muhafaza edilen Seydî Ali Reis'in 1567 yılına ait Ege haritası eklenerek neşredilmiştir.[521]

X. Cilt ise; yine Maarif Vekâleti tarafından 1938 yılında bastırılmıştır. Bu ciltte de, Pirî Reis'in Kitab-ı Bahriye isimli eserinde bulunan Kahire ve İskenderiyye haritaları ilave edilerek [522] yayınlanmıştır.[523]

Ahmed Cevdet tarafından İkdam Matbaasınca yapılan neşir ne tam tenkitli bir metin, ne de bir sadeleştirmedir. Her ne kadar sadeleştirmeye benzerse de, hiçbir zaman sadeleştirme değildir. VII. VIII. IX. ve X. Ciltler ise, tenkitli neşir metin olma iddiasındadır. Ne var ki, bunlar da, filolojik kurallara uygun olarak hazırlanmamıştır.

---

[515] Evliya Çelebi, Seyahatname, Süleymaniye Kütüphanesi nr. 458-462.
[516] M.Cavid Baysun, *"Evliya Çelebi"* İslam Ansiklopedisi, 3.C.33.Cüz., 1947.,s. 410.
[517] Evliya Çelebi, Seyahatname, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928.
[518] Evliya Çelebi, Seyahatname, Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1928.
[519] Evliya Çelebi, Seyahatname, Süleymaniye Kütüphanesi nr. 448-452.
[520] Evliya Çelebi, Seyahatname, Devlet Matbaası, İstanbul, 1935.
[521] Baysun, a.g.m., s. 411.
[522] Evliya Çelebi, Seyahatname, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938.
[523] Araştırmamızda faydalandığımız Seyahatnamenin bu ciltleri için Ahmet Cevdet tarafından İkdam Matbaasınca yapılan ilk altı cildi için dipnotlarda; *Seyahatname, (Cevdet),* VII-IX ve X. Ciltler Devlet Matbaasınca yayınlandığı için dipnotlarda; *Seyahatname (DM),* VIII. Cilt de, Orhaniye Matbaasınca yayınlandığından dipnotlarda; *Seyahatname (OM)* olarak göstcrildi.

Seyahatname'nin bundan başka da, bütün ciltleri kapsayan bir başka neşri de yoktur.[524] Yayınlanan bu ciltler, sansürün uygulandığı bir döneme rastlamasından dolayı çıkarılan parçalarla naşir ve mürettip hatalarının hayli fazla olduğu görülür. Bu bakımdan matbû nüshaların yazma nüshalarla mukayeseli olarak yeniden ele alma ihtiyacı hasıl olmaktadır.[525]

Seyahatname'nin Topkapı Bağdat 304 Yazma Nüshası esas alınarak yapılan çalışma Orhan Şaik Gökyay tarafından Yapı Kredi Yayınları arasında yayınlanmıştır.[526] Yine, Yücel Dağlı ve Seyit Ali Kahraman tarafından transkripsiyon-dizin çalışması yapılan Topkapı Bağdat 304 ve 305 Yazma nüshaları da Yapı Kredi Yayınları arasında çıkmıştır.[527]

Seyahatnamenin ilk Türkçe sadeleştirilmesi Zuhurî Danışman tarafından 1969-1971 yılları arasında yapılmıştır. Bu çalışma on beş küçük boy ciltten oluşmuştur.[528] Bundan başka Evliya Çelebi Seyahatnamesi hakkında Türkçe yapılan bazı çalışmaları şöyle belirtmek mümkündür.

Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Hazırlayan: Reşad Ekrem Koçu, 3 Cilt. Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul, 1944.

Evliya Çelebi, *Tam Metin Seyahatname*, Sadeleştirenler: Tevfik Temelkuran-Necati Aktaş, 4 Cilt. Üç Dal Neşriyat, İstanbul. 1975-1978.

Evliya Çelebi, *Tam Metin Seyahatname*, Sadeleştiren. Mümin Çevik, 6 Cilt. Üçdal Neşriyat, İstanbul 1985.

Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesinden En Güzel Seçmeler*, Derleyenler: Mehmet Aksoy-Server Rıfat İskit, İskit Yayınevi, İstanbul 1962.

Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesinden Seçmeler*, Hazırlayan: Nihat Atsız, 2 Cilt. Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları Müdürlüğü, İstanbul, 1971-1972.

Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Anlatıyor*., Serhat Kitap Yayın ve Dağıtım, 2 Cilt. İstanbul, 1983-1984.

---

[524] Baysun, a.g.m., s. 411.; Bayram Ali Kaya, "*Evliya Çelebi*" Kütahyalı Şairler Sempozyumu-I, Dumlupınar Universitesi, Fen Edebiyat Fakültesi. Kütahya.

[525] Baysun, *"Evliya Çelebi"*, İA, IV/33., s. 410.; Mücteba İlgürel, " *Evliya Çelebi*", DİA., XI/532.; Franz Taeschner, Die neue Stambuler Ausgabe von Evlija Tschelebis Reisewerk, Der Islam, XVIII/305-309.

[526] Evliya Çelebi, Seyahatname, (Evliya Çelebi b. Derviş Muhammed Zıllî, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu-Dizini), Haz. Orhan Şaik Gökyay., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1996. Dipnotlarda, *Seyahatname (Gökyay)* olarak gösterildi.

[527] Evliya Çelebi, Seyahatname, (Evliya Çelebi b. Derviş Muhammed Zıllî, Evliya Çelebi Seyahatnamesi Topkapı Sarayı Bağdat 304 (ve 305) Yazmasının Transkiripsiyonu-Dizini), Haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul. 1998-1999-2001. Bu çalışmalar, dipnotlarda; *Seyahatname (Ileyet)* şeklinde gösterildi.

[528] Evliya Çelebi, Seyahatname, Türkçeleştiren Zuhurî Danışman,İstanbul. 1969-1971.

Evliya Çelebi, *Seyahatname*, 3. Cilt. Akba Kitabevi, Ankara 1944-1945.

Evliya Çelebi, *Gördüklerim*, Haz. Mustafa Nihad Özön, İnkilap ve Aka Kitabevi, İstanbul, 1976.[529]

Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi ve Seyahatnamesinden Seçmeler*, Haz. Mehmet Ali Birand, And Kartpostal ve Yayınları, İstanbul, 1984.

Evliya Çelebi, *Seyahatname: Giriş*, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1983.

Evliya Çelebi, *Seyahatname: Hatay, Suriye, Lübnan, Filistin*. Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1982.

Evliya Çelebi, *Seyahatname: Akdeniz Adaları ve Girit Fethi*. Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1983.

Evliya Çelebi, *Seyahatname: Rumeli-Solkol ve Edirne*, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1984.

Seyahatnamenin neşirleri ile yazmaları arasında büyük bir farklılık olduğu kabul edilmektedir. Hem mana hem de ifade bakımından Seyahatnamenin özüne uygun olmayan bu neşirlerin dikkat çeken bazı ortak özellikleri vardır. Bunlar;

Metnin aslındaki imlâ yenileştirilmiştir.

Bazı cümleler kısaltılmış arada bütün bir parça özet olarak verilmiştir.

Okunamayan kelimelerin yerine başka kelimeler yazılmıştır.

Yazmada açık bırakılan yerler, basmada gösterilmemiştir.

Dil ve üslûp az çok değiştirilmiş, çok yerde yenileştirilmiştir.

Bazı kelime, cümle ya da parçalar, sansürce sakıncalı görülerek, çıkarılmıştır.[530]

Evliya Çelebi ve Seyahatnamesi hakkında Türkçe dışında diğer birçok dilde de dönemli yayınlar yapılmıştır. Bu çalışmaları genel olarak şöyle belirlemek mümkündür.

O. Flügel, *Die arabischen, Persischen und Türkischen Handschriften der Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek zu Wien*, 1866, II/433.

Joseph Von Hammer, *Histoire de l'Empire Ottoman*, Paris, 1837.

Joseph Von Hammer, *Narrative of Travels in Europe, Asia and Africa in The seventeenth Century by Evliya Efendi*, London, 1840-1850.

---

[529] Mustafa Nihad Özön, sansür edilmiş parçaları " Evliya Çelebi, Seyahatname, Onyedinci Asır Hayatından Levhalar I. Mukaddime III. Sansürce Çıkarılmış Parçalar, Evliya Çelebi'nin Hayatı, şeklinde bir çalışmada da bulunmuştur. Baysun, a.g.m., s. 411.

[530] Fahir İz, "Evliya Çelebi ve Seyahatnamesi, TTK. Belleten, C. LIII, S. 207-208.s.725.; Hayatî Develi, *"Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin Türkiye'de Yapılan Yayınlarına Bir Bakış"*, Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi, TDK., S.527. Kasım 1995.s. 1240.; Bayram Ali Kaya, a.g.m., s. 107.

Franz Babinger, *Die Geschichts-schreiber der Osmanen und ihre Werke* (Leipzig, 1927).

Franz Babinger, *Betrage zur Frühgeschichte der Türkenherrschaft in Rumelien (14-15 Jahrhundert),* München: Rudolf M. Rohrer Brünn, 1944.

Franz Babinger, Ewlija Tschelebi's Reisewege in Albanien, *Mitteilungen des Seminars für Orientalischen Sprachen.*33 (1930) pp. 138-178.-*Aufsatze und Abhandlungen II.* Münhen 1969.[531]

Franz Babinger, *Rumelische Streifen: Albania.* Berlin 1938.

Dr. Caracson., *Evlia Çelebi, Török Vilagutazo Magyarorzagi Utazosai, 1660-1664 Közti Evekböl.,* Budapeşte, 1904.

Dr. Caracson., *Evliya Cselebi, Magyararszagi Utazasainak Folytatolagos Leirasa oz 1664-1666 Közti Evekböl.* Budapeşte 1908.

G. I. Cialîcoff, *Din Calatoria lui Evliya Çelebi,* Arhiva Dobrogei, 1919.

Franz Taeschner, *Die neue Stanbuler Ausgabe von Evlija Tschelebis Reisewerk, Der Islam,* 1929, XVIII,299-310.

Franz Taeschner, *Das Anatolische Wegenetz Nach Osman. Quellen,* I-II, Leipzig 1924-1926.

Franz Taeschner, *Die Geographische Literatur der Osmanen, Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft,* LXX, 1923.

Richard F. Kreutel, *Ewlija Celebis Bericht Über Die Türkicshe Grossbotschaft Des Jahres 1665 in Wien, Ein Vergleich Mit Zeitgenössichen Türkischen Und Österreichischen Quellen, Wiener Zeitschrift Für Die Kunde Des Morgenlandes,* 51 (1948-1952).

Richard F. Kreutel, *Neues Zur Evliya Celebi Forschung,* Der Islam, 48 (1972).

A. Antalffy, *Calatoria bui Evlia Celebi Prin Moldova İn Anmul 1659 Buletimul Comisici Istorice a Romaniei,* 1933.

A. Şopov, Evlia Celebi (*Periodiçesko Spisanie na Bılgaskoto Knijono Dpuşto kn.LXII)*

Dr. Gadjarov, *Pıtuvane Na Evlia Çelebi iz Bılgaskizemi Prez Oredata na XVII v. (Periodiçesko Spisanie..,kn. LXX).*

H. G. Farmer, *Turkish Instruments of Music in Seventeenth Century,* Jras, 1936.

[531] Bu makalede, Seyahatname'nin VI. ve VIII. Ciltlerinde yer verilen, Evliya Çelebi'nin Arnavutluk izlenimleri aktarılır.

V. Garbouzova, *Evliya Tchelebi Sur Les Joail-lers Turcs au XVII (Travaux dudepartement Oriental (Musee de I'Ermitage)*, Leningrad 1940.

W. Björkman, *Ofen zur Türkenzeit*, Hamburg 1920.[532]

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

4. Seyahatname'nin Değerlendirilmesi

Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde; birçok yerin tarihi, coğrafî, dinî, sosyal ve kültürel yönlerini, insanların yaşayış tarzlarını, ahlakî ve ticari ilişkilerini bulmak mümkündür. Evliya Çelebi'nin dünyasında; gezmek, görmek, özellikle gördüklerini güzel bir üslûp ile başkalarına anlatmak bir özlemdir. Başkalarının ne diyebilecekleri hususunda hiçbir endişe ve kaygıya kapılmadan, gördüklerini kendine has bir üslûp ile yazma merakını taşımıştır. O, sadece insanların dünya görüşlerinin genişlemesine yardımcı olmuştur. Bu görevini yaparken, bir eğitici ve öğretici vasfından da sıyrılmamıştır. Karma bilgileri harmanlama misyonu ile insanların karşısına çıktığından, bazı kesimlerce ilgi görmüş bazıları tarafından da şüphe ile karşılanmıştır. Çelebi, akademik ve araştırmacı kimlikle eserini yazmamıştır. O, halkın anlayabileceği, hoşnut kalacağı, ders çıkaracağı unsurları dile getirmiştir. Bütün gayretini tek bir konu üzerinde yoğunlaştırmamış, dünyada var olan, insanların alakasını çekebilecek şeyler hakkında bilgi vermeye çalışmıştır. Seyahatname, kesinlikle akademik bir eser değildir. Ancak, akademik çalışmalara kaynak olan bir yapıdadır.

Seyahatname'deki bilgilerin gerçek ve hatasız olduğunu söylemek ne kadar doğru değilse, içeriğinin bütünüyle yanlış ve hatalı bilgilerden müteşekkil olduğunu söylemek de o nisbette doğru değildir. Seyahatname'nin doğru ve gerçeğe yakın bilgileri olduğu gibi, yanlış ve hatalı bilgileri taşıdığı da muhakkaktır.

Seyahatnamedeki bilgiler, yazarının kendi gözlemleri, görgü tanıklarından dinledikleri, hayal gücüne dayanarak anlattıkları, halk arasında anlatılan ve inanılan olağanüstü olaylar ile bazı kitaplardan faydalanıp aktardıklarına dayanır.[533]

Evliya Çelebi, kesin olarak bilmediği konularda, fikir beyan etmekten çekinmiştir. Bir konuda bilgi verirken, inanılmasının güç olabileceği endişesini duyduğu an, sözüne inanılan kişilerin görüşlerine başvurmuştur. Bu kişileri de, yörenin ileri gelenlerinden seçmiştir. İhtiyaç hissettiği anda, bazı tarih ve menâkıb kitaplarının ismini verme alışkanlığını korumuştur. Gözlem ve ikna metodunun, insanlar üzerindeki inandırıcılığını gezileri boyunca muhafaza eden Çelebi, sosyolojik bir tespit ile merak çekecek konuları anlatmadan da haz duymuştur. Bu yönüyle, abartılı ve mübalağalı ifadeler kullandığına hükmedilse bile, verdiği bilgilerin önem ve değeri, araştırma ve incelemelerde çekiciliğini korumuştur.

---

[532] Baysun, a.g.m., s. 411-412.; Geniş bilgi için bkz., Cunbur, a.g.m., s. 383-399.
[533] İz., a.g.m., s. 713-714.

Seyahatname'de bir olay ve meselede bilgi verilirken, o işin maddi ve manevi yönüne dikkat çeken hususiyetleri bulmak mümkündür. Evliya Çelebi'nin dünyasında insanı bilgilendirmek ve tesirinde kaldığı hadiseleri başkalarıyla paylaşmak vardır. Geçmişe hasret duygusunun hakim olduğu Seyahatname'de, gelecekle ilgili hayaller bir kurgu içerisinde ele alınmıştır.

Çelebi, çok sevdiği ve beğendiği herhangi bir varlığı anlatmaya çalışırken açık bir dil kullanır. Buna rağmen, eksik anlaşılma korkusunu yaşadığında, misal ve örnek verme ihtiyacını hisseder. Bununla, okuyucu ve dinleyicisinin eksik bilgilenmemesini amaçlar. Örneğin, bir türbenin çok güzel bir şekilde yapıldığını söylediğinde, okuyucusunun görmediğini varsayarak, daha önce gördüğü veya duyduğu çok güzel bir türbe ile kıyaslama yapar. Birkaç yerde Bağdat'taki İmam-ı Azam ile Konya'daki Mevlana türbesi örnek olarak gösterilir. Yine, bir yörenin kadınlarının ahlakî durumları hakkında bilgi verirken, güzel huylu ve edepli olduklarını beyan etmek için Rabiatü'l-Adeviyye örneğini verir.

Seyahatname'yi okuyan herkes, ilgi alanına giren meseleleri bulabilir. Her insanın okumak istediği bir bölüm mutlaka vardır. Bu yönüyle, seyahatname belli bir kesime değil de genel olarak bütün kesimlere hitap eden bir külliyat şeklindedir. Eksik, yanlış ve fazla abartılı olmakla birlikte, herkesin dünyasına hitap edebilen bilgiler, gerektiği kadar verilmiştir. Bir insanın hayatından ziyade, birçok toplumun ve devletin tabiri caizse hayatından kesitler sergilenmiştir. Çok yönlü bir eser olan Seyahatname'de; devlet adamları, elçiler, müzisyenler, mimarlar, doktorlar, eğiticiler, komutanlar, yazarlar, hattatlar, şairler, işçiler, esnaflar ve her sınıfın sahasına hitap eden konular mutlaka vardır.

Örneğin, Seyahatname'deki tasavvufî kültür konusunda dikkatleri çeken husus, Evliya Çelebi'nin tasavvuf dünyasına hiç de yabancı bir kişi olmadığı görülür. Seyahatname'nin her yerinde tasavvufun nezihliği ve tarikatın tatlılığı hissedilir. Manevi hayatın unsurlarından olan; câmiler, dervişler, tekkeler, ziyaretgâhlar ve türbeler Seyahatname'nin her yerine hâkim olduğu görülür. Evliya Çelebi, mutad bir adet halinde şehirlerin tanıtımında sıra takibi yaptığı bilgilendirmede, bazı hususları unutmuş olsa dahi, tasavvufî kültür unsurları bunun dışındadır. Genel olarak bir yerin, sarayları, hamamları, ileri gelenleri, giyim ve kuşamları hakkında bilgi vermeyi unutmuş olsa bile, o yerin câmilerinden, şeyhlerinden, tekkelerinden, ziyaretgâhlarından ve türbelerinden haber vermediği görülmemiştir. Tasavvufî hayat hakkında bilgi vermediği zaman, sanki seyahatnamenin eksik kalacağından korkmuştur.

Evliya Çelebi'nin, tasavvuf kültürü içerisinde ele aldığı tarikat kurucusu pîrler ile diğer dervişler, tekke, zaviye, türbe ve ziyaretgâhlar konusunda, tâbâkat ve menâkıb kitapları ile yapılan mukayesede bazı eksik ve yanlış bilgiler verdiği görülmektedir. Örneğin, Türkistanlı olup, Bursa'ya hiç gelmeyen Zeyniyye'nin kurucusu Zeynüddin Hâfî (ö. 838/1434)'nin Bursa'ya geldiğini söylemesi bu yanlış bilgilerdendir.[534] Zeyniyye'den Abdurrahim Merzifonî'nin Bursa'da Zeynüddin Hafî'den irşad aldığını söylemesi de belirgin yanlışlardandır.[535] Zeynüddin Hafî'ye ait olan *Vesaya-yı Kudsiyye* isimli eserin[536] Abdurrahim Merzifonî'nin eseri olduğunu söylemesi de, yanlış bir bilgidir.[537] Yine, Zeyniyye'den Hacı Halife (ö.894/1489)'nin, Bayramiyye'den olduğunu söylemesi de bu tip tespitlerdendir.[538] Ahmed Bedevî'nin, *Evrâd* ve XII. Asrın meşhur sûfilerinden Abdurrahman b. Mustafa Aydarus tarafından *" Fethu'r-Rahman"* isminde şerh yazdığı *Salâtlar* ve *Vesâyâ* isimli eserleri olduğu halde[539] ümmî ve hiçbir eserinin olmadığını söylemesi,[540] eksik ve hatalı bir tespit olduğu görülmektedir.

Hacı Bektaş Veli'nin halifelerinden Kademli Baba Sultan'ı bir yerde Yesevî [541] başka bir yerde de Bektaşî[542] dervişi olarak ele alması, bu kişi hakkında kesin bir bilgi veremediğini göstermektedir.

Bununla birlikte Evliya Çelebi, tasavvuf ehlinin din dışı faaliyetlere karşı mücadele verdiğini söylemesi de dikkat çeken bir değerlendirmedir. Dağıstan bölgesindeki Zahor şehrinde Haceganiyye'ye mensup dervişlerin, rafizîlere karşı bir mücadele içinde oldukları, Zahor'a sokmadıkları ve hiçbir suretle kendileriyle alışveriş yapmadıklarını belirtir.[543]

Seyahatname'de, XVII. Yüzyıl Osmanlı ve İslam Aleminde tasavvuf ve tarikatların idareden, avam tabakasına kadar her kesimde yaygınlığının bildirilmiş olması, büyük bir kültür birikimi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Seyahatname'de tarihe saygı ve bağlılık dikkat çeken bir başka özelliktir. Evliya Çelebi, uğradığı her yerin ilk önce tarihi hakkında bilgi verir. Tarihi dokusunu işledikten sonra, tarihi yapılarını tanıtır. Tarih ve vakıf unsurunu büyük bir özenle işler.

---

[534] Seyahatname, (DM), IX/141.
[535] A.g.e., (Cevdet), II/399.
[536] Kara, Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler, I/92.
[537] A.g.e., (Cevdet), II/399.
[538] A.g.e., (Cevdet), II/53.
[539] Mahir İz, Tasavvuf, s. 235.; Yılmaz, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 254.
[540] Seyahatname, (DM), X/641-642.
[541] A.g.e., (Cevdet), III/377-378.
[542] A.g.e., (Cevdet), III/207.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 128b.

Vakıf müessesesinin işlemesinin ehemmiyeti üzerinde durur. Sosyal yardımlaşma ve toplum birliğini tarihi vakıf eserlerinde irdelemeye çalışır. Tekke ve imâretlerin işleyişi hakkında bilgi verirken, bu özellik daha açık bir şekilde hissedilir. Seyahatname'de bir yer ve toplum hakkında malumat sunulurken, insan orada imiş gibi bir hisse kapılır. Şahıs ve yerleri tanıma, algılama melekesinin olağanüstü gelişmelere hazırlandığını görür.

Bu özelliğinden dolayı, Seyahatname; Osmanlı araştırmaları konusunda başvuru eseri olmuştur. Tarihçiden dilciye, sosyologdan müzikoloğa, halkıyatçıdan Balkanoloğa kadar herkes bu büyük eserden faydalanmıştır.[544]

Evliya Çelebi'nin tarihimize kaynaklık eden seyahatnamesi, bir çok ülkenin tarih, coğrafya, etnoğrafya, folklor, ekonomi, sosyoloji, kültür, askerî, dil, bayındırlık meselelerine ışık tutan büyük bir eserdir.[545]

Evliya Çelebi, gezip gördüğü yerlerin tarih ve coğrafyası hakkında bilgi vermekten ziyade gördüklerini çok güzel yazmaya ve akıcı bir şekilde anlatmaya çalışmıştır. Seyyahımız için önemli olan günümüz tarihçilerinin ve coğrafyacılarının onun eserini didik didik ederek toparladıkları coğrafi ve tarihi bilgiler değildir. O, seyahatnamesini bir edebiyat eseri olarak görmüştür.[546]

Orhan Şaik Gökyay, bu hususlara dikkat çekerken; Evliya Çelebi'yi okurken câmileri de, bahçeleri de, kaleleri de başka türlü seyrediyoruz. Bunlar; birden bir hesap-kitap meselesi olmaktan çıkıp bir sanat eseri, bir resim, hayat dolu bir varlık oluyor; tarihte yüzyıllar önce gömüldükleri yerden kalkıp günümüze geliyor. Evliya Çelebi'nin anlattığı Süleymaniye bambaşka. Onca, bu câmi, tarif ve tavsiften müstağni bir câmi-i ibret-nümâdır. O, Süleymaniye'yi anlatırken diyor ki: "Ulemâ-yı münşiyândan tevârîh yazan ve ol vechile sekkeyi mermerden kazan fuzalâ-yı müverrihîn bu câmiin tahrîr-i midhatinde acz ve taksirlerine mu'teriflerdir. Amma bu hakîr Evliya cür'et edüp, imkân nisbetinde bu câmi-i bî-bedelin medhine cür'et edelim" dedikten sonra eksik bir nokta bırakmadan Süleymaniye'yi anlatmaktadır. Çalışan işçileri, yontulan taşları; tâ Mısır'dan Nil üzerinden İskenderiye'ye, oradan İstanbul'a getirilen, câmiin solunda ve sağında mermer sütunları; mihrap ve minberin üzerindeki renk renk necef ve moran camların, öğle üzeri güneş vurunca câmii aydınlatıp cemaatin gözlerinin kamaştığını

---

[543] Seyahatname, (Topkapı Bağdat 304), 318b.
[544] Hayati Develi, *"Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin Türkiye'de Yapılan Yayınlarına Bir Bakış"*, Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi, TDK. S. 527,s.1239.
[545] Tüten Özkaya, *" Sovyetler Birliği'nde Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi İle İlgili Yayınlar"*, TTK, Belleten, C.LIV., S. 211.,s.1259.

ondan dinleyip öğreniyoruz. Hâlis bakırdan, hâlis altınla cilâlanmış ve üzerlerinde yirmişer kantar beyaz balmumu bulunan şamdanları, bunların üzerine mumları yakmak için on beşer ayak tahta merdivenlerle çıkıldığını okuyoruz. Ve Evliya Çelebi ile girdiğimiz Süleymaniye'den bir türlü çıkamıyoruz.[547] der.

Nihat Sami Banarlı ise, Evliya Çelebi'ye hayata seyahat etmek ve seyahatname yazmak kaderiyle gelmiş bir muharrir gözüyle bakar. Ona göre bu keskin zekalı ve derin görüşlü adam, gittiği her yerin ve gördüğü her topluluğun bütün özelliklerini, kudretli bir ressam bakışıyla görüp öğrenmeye çalışmıştır. Bizzat görüp inceleyemediği yerlerin adet ve gelenekleri hakkında da inanılır bilgiler toplamıştır. Biraz resim de yaptığı anlaşılan Evliya Çelebi, bu yüzden çok kuvvetli bir tasvir yeteneğine sahiptir. Gördüğü yerleri ve hadiseleri dikkatle gözden geçirmiş; gördüğü yerlerin tarihini, olayların sebeplerini anlamaya çalışmış ve bütün elde ettiklerini mümkün olduğu kadar alaka ve merak uyandırıcı bir ifadeyle anlatmıştır. Seyahatnamesini eksik bırakmamak için bazan görmediği yer ve hadiseleri de ya başkalarından öğrenerek yahud eski tarih ve coğrafya kitaplarından okuyup yeterli bilgi elde ederek görmüş gibi yazmış; eserinin her bakımdan yeterli olmasına gayret sarfetmiştir.[548]

Evliya Çelebi, uğradığı yerlerin genel durumunu, coğrafî şekillerini, şehirlerin kuruluş tarihini, halkın vasıflarını, dilini, adetlerini, kıyafet ve milli oyunlarını, sanat ve iştigal ettikleri mesleklerin en ince ayrıntısını tasvir eder. Ayrıca, câmi, mescid, mektep, medrese, darü'l-kurâ, imâret, han, hamam, çeşme, kuyu, köprü v.s her türlü yapı ve âbideleri anlatır ve hatta çok defa bunları yaptıran ve yapanları ve inşâları için düşürülen tarih beyitlerini zikr ettiği gibi bu meyanda meşhur ziyaretgâhları ve buralarda medfun bulunan evliyaların hal tercümelerini ve bunlara ait menkabeleri genişçe nakleder. Bundan dolayı seyahatname, ihtiva ettiği bu tarihî, coğrafî, iktisadî, sosyal ve edebî konularda XVII. asır Osmanlı tarihi için önemli bir kaynaktır.[549] Gezilerinden ve yaşantılarından hangilerinin gerçek olaylara dayandığı, hangilerinin ise hayal ürünü olduğu konusunu irdeleyen uzmanlar, bazı ifadelerdeki açık çelişkilere ve metindeki boşluklara dayanarak, Evliya Çelebi'nin ikinci elden devraldığı bilgileri

---

[546] Ulrich Haarmann, *" Evliya Celebis Bericht übed die Eltertümer von Gize"*, Turcica, VIII, 1976., I/169.
[547] Orhan Şâik Gökyay, *"Şairler ve Şehirler"*, Kim Etti Sana Bu Kârı Teklif, (Seçme Makaleler 2), s. 389.
[548] Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, II/689.
[549] Eren, a.g.e., s.13.

kalıcı bir metinde bağlamaya geçmeden önce "yaşadıklarını" dayandıracak mümkün olduğu kadar bol miktarda elle tutulur malzeme toplamak istediğine işaret etmişlerdir.[550]

Suraiyya Farooqhı, XVII. Yüzyılın hâkim tür kurallarını pek umursamayan Evliya Çelebi Seyahatname'sinin, günümüz tarihçileri için çok zengin bir kaynak olduğunu, ama muhtevâsını yorumlamanın çok kolay olmadığını söyler.[551]

Evliya Çelebi'nin gördüğü veya işittiği birçok hadiseleri mübalağalı bir şekilde yazması; hatta bazı şahıslara ve vaka'lara aid hareketleri tamamiyle masallaştırması, ciddi bir seyahatname için kusur sayılsa bile, eserini zevkle yazmak ve zevkle okutmak isteyen, sanatkâr ruhlu bir seyyah için mâzur görülmesi hatta bir bakıma takdir edilmesi gereken bir harekettir.[552] O'nun mizacında gördüklerini, işittiklerini abartma, süsleme eğilimi görülür. Türk halk tiyatrosunun ortaoyunu, meddah ve karagöz geleneğine bağlanabilecek olan kişiliğinde, okurları ve dinleyicileri güldürmek, eğlendirmek arzusu belirgindir. Konuşkan, tatlı dilli, nükteci, hazırcevap kişiliğine engin hayal gücü, görgüsü ve hayat tecrübesi de eklenince, her yerde niçin aranan bir kişi olduğu kolayca anlaşılabilir.[553]

Evliya'nın eseri, coğrafya ve tarih bakımından büyük önem taşımakla kalmayarak, dinî ilimler, felsefe, toplumbilim, edebiyat, halk edebiyatı, tekke edebiyatı, mimari abideler ve bütün gezilen yerlerdeki insanların yaşayış tarzları, adet ve gelenekleri, ferd ve toplum hayatı, inanışlar hakkında yer yer etraflıca ve çekici bilgiler, rivayetler, tasvirler ve vesikalarla süslenmiştir.[554]

Evliya Çelebi, gördüğünü "Gördüm", işittiğini "İşittim" diye belirtmiştir. O'nun değeri, orijinal bir şahsiyet olmasında, zamanında hemen hiç kimsenin yapmadığı uzun seyahatlerde bulunmasında, gördüklerini en ince ayrıntısına kadar yazmasındadır.[555]

Bu büyük Türk seyyahı, gezip gördüğü yerleri, dolaştığı ülkeleri, şahid olduğu vak'aları, canlı birer tarihî tablo gibi tasvir etmiş ve sihirkâr kalemiyle tarihî olaylara âdeta bir hayat vermiştir.[556] Olayları anlatış biçimi, eğlendirici, ibret verici bir

---

[550] Franz Taeschner, *"Die neue Stambuler Ausgabe von Evlija Tschelebis Reisewerk"*, Der Islam 18 (1929), (299-310), s.305-309,; J.H. Mordtmann-(H.W,Duda), *"Ewliya Celebi"* md., Encyclopedie de I'Islam (EI2), 1965.s. 736-738.
[551] Suraiya Farooqhı, Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir, s. 225.
[552] Banarlı,a.g.e., II/ 689.
[553] İz., a.g.m., s. 714.
[554] Banarlı, a.g.e., s. 691-692.
[555] Cevdet Türkay, Osmanlı Türklerinde Coğrafya,.s.51.
[556] Eren, a.g.e., s.12.

atmosferde seyrederken, kendinden emin ve usanç vermeyen bir üstün tarzda takip ettiği görülür.[557]

Orhan Şaik Gökyay; seyahatname adını tam hak eden eserin Evliya Çelebi'nin seyahatnamesi olduğunu söyler. O'na göre; Tarih-i Seyyah diye de anılan bu on ciltlik, gerçekten her anlamıyla büyük seyahatnamenin yazarı olan Evliya Çelebi'dir. Doğu'da ve Batıda yazılmış olan en ünlü seyahatnamelerle rahatça boy ölçüşebilecek olan bu eserin sahibi, kırk yıl dolaştığı yerlerden topladığı ayrıntılı, doğru, sağlam bilgilerle eserini bir tükenmez tarih, coğrafya, etnoğrafya hazinesi yapmanın sırrını bulmuştur. Anlatımındaki rahatlık, dilindeki kolaylık onun kitabına başka bir soydan eserlerde kolayca bulamadığımız bir çeşnî vermiştir. Kitaptan yararlananların, arada onun hayal gücüne yer vererek bir takım gerçeğe uymayan abartmalarda bulunduğunu söylemeleri adet olmuştur. Ama çoğumuzca kabul edilen bu abartmaların, son zamanlarda yazılan seyahatnamelerde anlatılanlarla karşılaştırılınca gerçeğin ta kendisi olduğu görülmektedir. O'nun eserinin gerekli araştırmalar ve incelemelerle değerlendirilerek, yeniden ortaya konması, XVII. Yüzyıl Türkiye'sini, sanatı, tarihi, coğrafyası, zanaatları, folkloru, gelenekleri, görenekleri ve kısaca bütünüyle yeniden meydana koymak demek olacaktır.[558] XVII. Yüzyılın son çeyreğinde, Evliya Çelebi'nin kaleme aldığı eseri, seyahatname olarak adlandırılabilecek ilk eserdir.[559]

XVII. Yüzyılın büyük gezgini ve nesir ustası Evliya Çelebi'nin ve on ciltlik Seyahatname'sinin adına ne yaşadığı çağda ne de daha sonra, Tanzimat'a kadar, Türk kaynaklarında rastlanmaz.[560] Bu ilgisizlik, Evliya'nın eserinin o dönemde bilinen herhangi bir edebî türe dahil olmamasından kaynaklanabilir. O dönemde, Osmanlı edebiyatında az çok seyahatname görülse de, Evliya Çelebi için kaynak olan meddah hikayeleri yazılı kültürün dışında idi. Seyahatnamesini, eğitim görmüş kişilerin dilini kullanmış olmasına rağmen, sohbet havasında yazmış olması, saygınlığına gölge düşürmüş olabilir. Bunun yanında, Osmanlı edebiyatında fazla yer almayan birçok insan tiplemeleri eserinde yer alıyordu. Asi askerler, hac yolundaki göçerler, zanaatkârlar ve tüccarlar, o dönemin okur yazar kesiminin ilgilendiği kişiler değildi. Daha doğrusu, bunların havsalasında yer işgal etmiyordu. Yine, Evliya Çelebi'nin seyahati, hayatının

---

[557] Gümeç Karamuk, *" Evliya Çelebi'nin Kültür Tarihindeki Yeri"*, Çağdaş Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış, Nevin Önberk Armağanı, Ankara, 1997.s. 142.
[558] Orhan Şaik Gökyay, *" Türkçe'de Gezi Kitapları"*, Türk Dili, (Gezi Özel Sayısı), Ankara, 1 Mart 1973, S.258.,s.460.
[559] Nıcolas Vatın, *"Bir Osmanlı Türkü Yaptığı Seyahatı Niçin Anlatırdı?"* (Fransızcadan tercüme: Işık Ergüden), Cogito Osmanlılar Özel Sayısı, S:. Yıl: 1999.,Üç Aylık Düşünce Dergisi, s.175.
[560] İz, a.g.m., s. 1.

en önemli amacı olarak seçmesi ve bu seçimini makul bir anlayışla açıklamaması, okurlara tuhaf gelmiş olabilir. Ayrıca, bilgisi ve kültürü ile padişaha hizmet etmesi gerekirken, böyle bir imkanı varken; buna sırt çevirip değersiz ve kıymetsiz şeylerle meşgul birisi olarak görülmüştü.[561]

Türk aydını tarafından –pek okunmamakla birlikte- umumiyetle Evliya Çelebi, güvenilmez sayılır, çoğu yerde tabir caizse "attığına" inanılır. Bunun doğru olmadığı pek çok ilmî araştırmayla ispat edilmiştir. Seyahatname, tarihten etnoğrafyaya, linguistikten coğrafyaya kadar pek çok alanda güvenilir bir kaynaktır.[562]

Köprülü, Seyahatname'de, XVII. Yüzyıl tarih, coğrafya ve toplum hayatı konusunda verilen bilgilerin; ciddi bir tenkid süzgecinden geçirildikten sonra, tarihi gerçeklere çok uygun ve bir o kadar değerli bilgiler olduğu, Türk ve yabancı bilginler tarafından ortaya konulduğunu söyler.[563] Evliya Çelebi'nin bir konu hakkında bilgi verirken, çevreden yararlanması ve bir olayı tasvir ederken hayal gücünü kullanmasının doğruluğu kaynak karşılaştırmalarıyla gerçeğe yakın olduğu görülmüştür.[564]

Yabancı bilim adamlarının Seyahatname'de geçen bilgilerin doğruluğu konusunda yaptığı araştırmalarda, bu verilerin küçümsenemeyecek kadar önemli olduğunu göstermiştir. Örneğin, F. W. Hasluck'un Bektaşîlik üzerinde yaptığı araştırmada, Evliya'nın Arnavutluk'taki Bektâşilerle ilgili verdiği bilgilerin önemine işaret edilmiştir.[565] Yine, John Kingsley Birge'nin Bektâşîler üzerinde yaptığı araştırmada, Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiler muvacehesinde o dönemde Arnavutluk'ta Bektaşilerin varlığının kabul edilebileceğini söylemiştir.[566] Peter Bartl, Bektaşilerin Arnavutluk'a gelmelerinden söz eden ilk ciddi bilgilerin Evliya Çelebi'ye ait olduğunu

---

[561] Farooqhı, a.g.e., s. 226-227.
[562] Hayati Develi, "Evliya Çelebi", Osmanlı Ansiklopedisi, Tarih, Medeniyet, Kültür., s.191.
[563] M. Fuad Köprülü, İslam Medeniyeti Tarihi, s.189-240.
[564] Richard F. Krautel, İm Reiche des Goldenen Apfels, Des Türkischen Weltenbummlers Evliya Çelebi Denkwürdige Reise in das Giaurenland und in die Stadt und Festung Wien anno 1665, Graz, Wiven, Köln 1963.s. 51-227.; Geniş bilgi için bkz: Zeki Arıkan, *" Evliya Çelebi'nin Elmalı-Alanya Yolculuğu"*, Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türklük Araştırmaları Dergisi IV.,İstanbul, 1998, s. 185-213.; Feridun M. Emecen, *"Evliya Çelebi'nin Manisa'ya Dair Verdiği Bilgilerin Değeri"*, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak.,Türklük Araştırmaları Dergisi, IV İstanbul 1988.s.215-223.; Bkz.;Nejat Göyünç, *"Evliya Çelebi'nin Mardin ve Yöresi Hakkında Yazdıkları"*, Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türklük Araştırmaları Dergisi, IV, İstanbul, 1988.; Mustafa İsen, *" Edebiyat Tarihimizin Kaynaklarından Evliya Çelebi Seyahatnamesi"* Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türklük Araştırmaları Dergisi, İstanbul 1988.; Mustafa Çetin Varlık, *" Evliya Çelebi'ye Göre Kütahya ve Bu Bilgilerin Arşiv Belgeleri İle Karşılaştırılması"*, Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türklük Araştırmaları Dergisi, IV., İstanbul, 1988.
[565] Frederick W. Hasluck, Christianty and Islam Under The Sultans, New York: Octagon, 1973 (1929).s.501.
[566] John Kingsley Birge, Bektaşilik Tarihi, Çev.Reha Çamuroğlu, Ant Yayınları, İstanbul, 1991.

ifade eder.[567] T. Harry Norris, Arnavutluk'ta Bektâşîliğin yayılmasında Seyahatname'yi kaynak olarak gösterir.[568] Robert Dankoff ve Robert Elsie, Evliya Çelebi'nin Arnavutluk hakkındaki gözlemlerini kaynaklara indirgeyerek büyük bir çalışma hazırlamışlardır.[569]

Evliya Çelebi'nin seyahat ettiği ülkelerin araştırmacıları, ülkeleriyle ilgili tarihi ve kültürel bilgileri tespit etme hususunda Seyahatname üzerinde birçok araştırmalarda bulunmuşlardır.

Balkan milletleri arasında Macarlardan başka Bulgarların ve Sırpların Evliya Çelebi Seyahatnamesi üzerinde mühim araştırmaları ve tercümeleri olmuştur.[570] Rusya, Azerbaycan, ve Gürcistan bilim adamlarının da, kendileriyle ilgili olarak Seyahatname'de geçen bilgiler üzerinde değerli inceleme ve araştırmalarda bulundukları görülmektedir.[571]

Her ne kadar seyahatnamenin bazı konularda gerçeğe yakın görüş belirttiğine dikkat çekilmişse de, bunun itiyad ile karşılanmasının gerektiğine işaret eden görüşler de beyan edilmiştir.

Fahir İz, Evliya Çelebi'nin bazı konularda ölçüyü kaçırarak, dönemin inanışlarını gerçekmiş gibi yansıttığı ve bir takım olağanüstü hadiseleri doğruya yakın bir anlayışla aktardığını söyler. Bu hususun, Evliya Çelebi'nin aleyhine işlediğini, uzun zaman yazdıklarının ciddiye alınmamasını netice verdiğini belirtir. Özellikle, Seyahatname'nin İkdam Matbaasınca neşri yapılmadan önce basılan Müntehabât-ı Evliya'nın içeriğindeki tasvir ve hikayelerin bu konuda önemli rol oynadığına dikkat çeker.[572]

---

[567] Peter Bartl, Die Albanischen Muslime zur Zeit der nationalen Unabhangigkeit (1878-1912); *" Albenien unter osmanischer Herrschatf"*, Werner Daum (ed.), Albanien zwischen Kreuz und Halbmound, Münih: Staatlichers Museum für Völkerkunde.s. 117-142.

[568] Harry T. Norris, Islam in the Balkans: Religion and Society between Europe ant the Arab World,s.123-127.

[569] Dankoff, Robert- Elsie, Robert, Evliya Çelebi in Albania and adjacent regions (Kosovo, Montegro, Ohrid), New York, Cologne.,2000.

[570] Banarlı, a.g.e., s. 692.

[571] Özkaya, a.g.m., s. 1259-1260.

[572] İz, a.g.m., s.714.; Günümüzde hazırlanan bazı çalışmalarda Seyahatname'de adı verilen yerler hakkında arşiv kaynakları ile karşılaştırmalar yapılmış ve bu bilgilerin bazı yerler hakkında genelde doğru, bazılarında ise farklılık, noksanlık ve hatta yanlışlıklar olduğu görülmüştür. Bu araştırmaların önemli bir kısmı Ahmed Cevdet neşri ile Zuhurî Danışman neşrini esas almış olmakla birlikte aralarında Topkapı Bağdat nüshaları ile gerekli mukayeseler de yapılmıştır. Örneğin, Zeki Arıkan'ın, *"Evliya Çelebi'nin Elmalı-Alanya Yolculuğu"* , çalışmasında (Bu konuda Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiler sağlıklıdır, sosyal yapı ile ilgili faydalı bilgiler verilmiştir.) denilmektedir. Feridun Emecen'in hazırladığı *" Evliya Çelebi'nin Manisa'ya Dair Verdiği Bilgilerin Değeri"* isimli çalışmasında da (Evliya Çelebi'nin 17. Yüzyıldaki Manisa'nın genel durumunu tam manasıyla ortaya koyduğu, fakat verdiği bilgilere körü körüne güvenmenin de doğru olmadığı ifade edilmiştir. Özellikle, yazma nüshalarla kıyaslamanın yapılması gerektiğine dikkat çekilmiştir.) Nejat Göyünç'ün, *" Evliya Çelebi'nin Mardin ve Yöresi*

Meşkure Eren; Evliya Çelebi'nin eserinin çok ince bir tetkik ve incelemeye tabi tutulduğu zaman, içindeki bilgilerin tam olarak orijinal olmaktan uzak görüldüğünü söyler. Evliya Çelebi'nin verdiği bazı bilgilerin Künhü'l-ahbar, Kanunnâme, Tezkiretü'l-ebniye gibi eserlerden alındığını, bazılarının ise; hiçbir tenkid ve araştırmaya tabi tutulmadan derlendiğini ifade eder. Verilen bilgilerin itiyadla karşılanmasını gerektiren husus, Seyahatname'nin istinsâh ve tab'ından kaynaklanmışsa da, esas itibariyle bunun bizzat Evliya Çelebi'nin yanılma ve tenakuzlarından meydana geldiğine dikkat çeker.[573]

Baysun, Seyahatname hakkında; kat'i hüküm vermek ve ondan emniyetle istihracda bulunmak için, bu eserin bütün yazmalarının karşılaştırılmasına dayanan tenkitli bir baskıya ihtiyaç olduğunu belirtmiştir.[574]

Seyahatname'de birçok değerli bilgilerin verildiği görülmekle birlikte, bütün bu bilgilerin gerçek olup olmadığını söylemek mümkün değildir. Tüm bu kuşku ve şüphelerin ortadan kalkması, mevcut yazma nüshaların büyük bir tashih ve tetkikten geçmesine bağlıdır. Ancak, bu husus, Evliya Çelebi'nin eserini yazarken başka kaynaklardan yararlanmadığı anlamını taşımaz.

Seyyahımız, eserini yazarken, ismini versin vermesin bir çok eserden yararlanmıştır.[575] Ancak, herhangi bir konuda bilgi verirken, kaynak belirtmeme tutumunun doğru olduğu da söylenemez. Özellikle, mübalağalı ifadeler kullandığı konularda, seyahatname okurlarının neyin gerçek neyin uydurma olduğunu ayırdetmeye çalışarak hoşça vakit geçirmeye çalışmalarını istediğine bağlayanlar dahi olmuştur.[576]

Evliya Çelebi, *"aynelyakîn hâsıl ettiğim şeyleri tahrir ederim"* [577] diyerek, yazdıklarının gördüğü şeyler olduğunu söylese de, geri kalan bilgileri başkalarından duyduğu veya başka kitaplardan okuduğu anlaşılır.[578]

Hakkında Yazdıkları" çalışmasında da, verdiği bilgilerin eksik olduğu, Evliya Çelebi'nin özellikle Urfa Kalesini uzaktan görmüş gibi intibalarını yazdığını belirtir. Yine, Mustafa İsen'in, *"Edebiyat Tarihimizin Kaynaklarından Evliya Çelebi Seyahatnamesi"* adlı incelemesinde, Danışman neşrinin 1.cildinden hareketle eserde şairlerle ilgili yeni ve orijinal bilgilerin hemen hemen hiç olmadığını, Evliya'nın verdiği bilgilerin hem de isim dahi verilmeden Gelibolu'lu Mustafa Ali'nin Künhü'l-Ahbar isimli eserinden naklettiğini, bu bilgilerin bazen karıştırılarak yanlış anlaşılmalara yol açtığını, dolayısıyla eser hakkında hayal kırıklığına uğradığını belirtmiştir.; Mustafa Çetin Varlık'ın hazırladığı *" Evliya Çelebi'ye Göre Kütahya ve Bu Bilgilerin Arşiv Belgeleri İle Karşılaştırılması"* çalışmasında, bu bilgilerin genelde doğru olmakla birlikte bazen yer adları, köy, mahalle isimleri ve nüfusla ilgili verilerin birbirini tutmadığını ifade etmiştir. Bkz. Bayram Ali Kaya, *"Evliya Çelebi"* Kütahyalı Şairler Sempozyumu-I, Kütahya Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi,s.99.

[573] Eren, a.g.e., s. 13 vd.

[574] Baysun,a.g.m., s. 408.

[575] Geniş bilgi için bkz.Eren, a.g.e.

[576] Haarmann, a.g.m., s.169.

[577] Seyahatname, (Cevdet), IV/303.

Ahmed Yesevî, Sarı Saltuk, Emir Sultan ve Bektaşîler hakkında verilen bilgilerle, Evliya Çelebi'nin bu kişilere ait bazı menâkıb kitaplarını gördüğü muhakkaktır.[579] Hatta, Emir Sultan ile ilgili bilgilerin *Kitab-ı Menâkıb-i Emîr Sultan* isimli bir eserde olduğunu söyler. [580]

Çeşitli esnaf gurupları hakkında bilgi verirken, Fütüvvetnâmeler'den yararlandığı görülmektedir. Bunlardan biri de Fütüvvetnâme-i Muhammedî'dir.[581] Araştırma konumuz açısından önem arzeden tarikat erkânının adab ve usulüne dair bilgi verirken, fütüvvet ahlakı içerisinde bu konuya değindiği hissedilse de, Çelebi'nin bu konuyu İsnaaşeriyye'nin altıncı, İsmailiyye'nin beşinci imamı, Caferi fikhının kurucusu Ca'fer es-Sadık'ın [582] *Makalat-i İmam Cafer Sadık* adına yazılan risaleden aldığı görülmektedir.[583] Evliya Çelebi'nin tarikat erkânının adab ve usulünü esnaf guruplarına hamletmesine çalışması ayrıca dikkate değer bir olgudur.

Evliya Çelebi, tarikat erkânı ve müridlerin takip etmeleri gereken usül hakkında bilgi veren bu risaleden yararlandığını söyler.[584] Çelebi, bu mevzuda fütüvvet mesleğini seçmesini arzuladığı esnafı, tarikat ehli ile düşünce ve amelde birleştirmeğe çalışır. Bu fikrinin benimsenmesi için de, Ca'fer es-Sadık'ın risalesini referans olarak sunar.

Soru ve cevap şeklinde ele aldığı bu hususlar genel olarak şöyledir: " *Hırka-i fakr nedir? Hırkanın imanı, kıblesi, ğasli, varlığı, bağlaması, kilidi, içerisi, dışarısı, bekası, kemali nedir? Diyenlere cevab: Evvel hırkanın imanı settarlıkdır, kıblesi pîrdir. Gaslı, terk-i mâsivâdır. Namazı, arilikdir. Farzı, terk-i arzusudır. Cânib-i irâdettir. Kilidi tekbirdir. Kemalı herşeyde doğrulukdur. Yenleri dervişlik hâsıl etmekdir. Dışarısı müşâhededir. İçerisi nurdur. Bekaası rızadır...* " [585] Meşkure Eren, Risale-i İmam Cafer Sadık'ta bu hususun şöyle geçtiğini kaydeder: " ...Eğer sorsalar kim hırkanın imanı nedir hırkanın namazı nedir hırkanın kıblesi nedir farizesi nedir pâkliği nedir canı nedir hırkanın tekbiri nedir eytkim hırkanın namazı arîlîkdir hırkanın farizesi şeyh sohbetidir...hırkanın canı senâdır hırkanın kilidi tekbirdir..."[586] Tarikatın kaç unsur üzerine kurulduğu hakkında da, " *...Tarikat kaç nesne üzerine bünyâd edilmişdir? Cevab: altı. 1-Tevbe. 2- Kâmil bir şeyhe boyun vermek.3- Arî olmak. 4- Batını âri*

---

[578] Baysun, a.g.m, s. 408.
[579] Baysun, a.g.m.,s. 409.
[580] Seyahatname, (Cevdet), II/48.
[581] Eren, a.g.e., s. 71.
[582] Mustafa Öz, " *Ca'fer es-Sadık*", DİA., VII/1-2.
[583] Eren, a.g.e., s. 71. Eren, bu Risaleyi Abdülbakî Gölpınarlı'nın şahsi kütüphanesinde 74. nolu kayıtta bulduğunu ve istifade ettiğini söyler.
[584] Seyahatname, (Cevdet), I/392.
[585] A.g.e., (Cevdet), I/392-393.; Seyahatname., İÜ Ktp.Ty. No: 2371/199a.

etmekdir. 5- Kanaat etmek 6- Kimse ile ihtilat etmemek" [587] şeklinde bilgi verilir. Tarikatın ilimleri de; helal çalışmak, cömert olmak, cimriliği terk etmek, sıdk, tefekkür ve tevekkül şeklinde tasnif edilir.[588] Tarikatın erkânı için; ilim, hilm, sabır, rıza, güzel ahlak, ve ihlas sıralaması yapılır.[589] Yapılan bu karşılaştırmada, seyyahımızın fütüvvet hakkında verdiği bilgiler için yalnızca Fütüvvetnâme-i Muhammedî'den yararlanmadığı ve aynı zamanda İmam Cafer Sadık'a izafe edilen risalelerden de istifade ettiği görülmektedir.[590]

Evliya Çelebi'nin eserinde yararlandığı önemli kitaplarından biri de Şâhidî Lügatı'dır.[591] Seyyahımız, bu eseri okuduğunu söyler.[592] *"...bu hakîrin dükkanlarında zerkerlik eden kefere...Simyon'a Şâhidi Lügatı okudurdum."* [593] Çelebi'nin yararlandığı kaynaklardan bir tanesi de, Aleksandr Tarihi (İskendernâme) isimli eserdir.[594] Seyyahımız bu kaynağın ismini *" bu hakirın dükkanlarında zerkerlik eden kefere...Simyon'a Şâhidî Lügatı okudurdum ol bize Aleksandire yani İskender Zülkarneyn tarihini okudurdu."* [595] şeklinde dile getirir. Evliya Çelebi'nin yararlandığı kitaplardan bir diğeri de, Firdevsî'nin Şehnamesidir.[596] Tuhfe Tarihi[597] ve Peçevî Tarihi[598] isimli eserlerde seyyahımızın faydalandığı kitaplardandır.[599]

Evliya Çelebi, eyâletler hakkında verdiği bilgiler konusunda da çeşitli Kanunnâmelerden faydalanmıştır.[600] Müellifimiz, Tarihi Tâberî ve Sıla-i Tarihi Tâberî [601] isimli kitaptan da yararlanmıştır.[602] Seyahatname'de yararlanıp söylenmeyen bir eser de; Gelibolu Mustafa Ali'nin Künhü'l-Ahbar isimli kitabıdır.[603] Seyyahımızın yararlandığı diğer bir eser de; Nev'îzâde Atâî'nin Şakaik Zeylî diye meşhur olan Hadaiku'l-Hakaik fi Tekmiletü'ş-Şakaik isimli kitabıdır.[604] Câmi, tekke, medrese, saray,

---

[586] Eren, a.g.e, s. 71.
[587] Seyahatname, (Cevdet), I/399.; Eren, a.g.e.,s. 72.
[588] A.g.e., (Cevdet), I/399.
[589] A.g.e., (Cevdet), I/399.
[590] Eren, a.g.e, s. 73.
[591] Eren, a.g.e., s. 30.
[592] İbrahim Dede, Şâhidî Lügatı, İstanbul 1275.; Şâhidî Lügâtı, 975 (1050-51) yılında vefat eden Muğla'lı İbrahim Dede'nin telif ettiği bir eserdir.
[593] Seyahatname, İÜ. Ktp.Ty, No: 2371/24a.; A.g.e., (Cevdet), III/248.
[594] Eren, a.g.e., s. 30-31.
[595] Seyahatname, İÜ. Ktp.Ty., No: 2371/24a.
[596] A.g.e., İÜ. Ktp.Ty., No: 2371/292a.; Eren, a.g.e,s. 41.
[597] A.g.e., İÜ Ktp.Ty., No: 2371/8a.; Eren, a.g.e., s. 46.
[598] Peçevî İbrahim Efendi, Peçevî Tarihi, I-II., Haz. Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Bak. Yay. Ankara, 1999.
[599] Eren, a.g.e., s. 88-89.
[600] Baysun, a.g.m, s. 409.; Eren, a.g.e., s. 48-54.
[601] Tarihi Taberi Tercümesi, İstanbul, 1260.
[602] Seyahatname, İÜ. Ktp.Ty., No: 2371/24a.; Eren, a.g.e., s.65-66.
[603] Eren, a.g.e., s. 75-76.
[604] Eren, a.g.e., s. 83-84.

mescid ve diğer imaretler hakkında bilgi veren Tezkiretü'l-bünyan[605] isimli eser de Seyahatname'ye kaynaklık eden kitaplardandır.[606]

Meşkure Eren, Evliya Çelebi'nin, Yazıcıoğlu Ahmed Bicân'ın Envarü'l-Aşıkîn[607] ve kardeşi Muhammed Bicân'ın Muhammediyye[608] isimli eserlerinden yararlanmadığını, müelliflerinin hal tercümelerinden dolayı bu eserlerden bahsettiğini söyler.[609] Seyahatname'de, Abdalân-ı Rûm'dan Sarı Saltuk hakkında bilgi verilirken, Yazıcıoğlu Muhammed Bican'ın, Sarı Saltuk hakkında bilgi verdiği kaydedilir. [610] Evliya Çelebi'nin bunu ifade etmesiyle, Muhammed Bican'ın eserinden habersiz olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir.

Evliya Çelebi, eserini günlük konuşma biçimi şeklinde yazmıştır. Edebî kurallar ve sanat kaygısını taşımadan, söylemek istediklerini samîmi ve içten duygularla ifade etmeye çalışmıştır. Yaşadığı dönemin konuşma dilini yaşatma meziyetinden hareketle, karşılaştığı veya karşılaştırdığı birçok şahsı, herkesin anlayabileceği bir dille konuşturmuştur. Bu arada halk deyimlerini ve halk tekerlemelerini de olduğu gibi yazıya dökerek, bize kendi devri için çok kıymetli bir dil, bir kelime ve ifade hazinesi bırakmıştır. Onun Türkçeleşmiş bazı kelimeleri eskilerin galat-ı meşhur dedikleri, aslında yanlış fakat halk dilinde öyle kullanılageldiği için Türkçe'de öyle yerleşmiş şekilleriyle kullanışı da, ifadesinin ne kadar halka yakın olduğunu gösterir.[611]

Çelebi, kaynak olarak gösterdiği kitaplardan alıntı yaptığı zaman, bunların tesirinde kalıp ağır ifadeler almışsa da, Seyahatnamesinin genelinde herkesin anladığı bir dili konuşturmuştur. Özgün ve akıcı bir üslûpla, birçok halk deyimi ve folklor malzemesiyle Seyahatnamesini zenginleştirmiştir.[612]

Fahir İz, Evliya Çelebi'nin söz hazinesinin olağanüstü bir zenginlikte olduğunu, Türk Edebiyatında onunla boy ölçüşebilecek başka bir yazarın olmadığını söyler. Bütün meslek ve sanat guruplarına ait, başka kaynaklardan kolaylıkla elde edilemeyen, binlerce teknik terim dışında, gezdiği yerlerin halk deyimleri, folklor malzemesi bu hazinenin göze çarpan bazı bölümleri olduğunu belirtir. Onyedinci yüzyıl Osmanlı

---

[605] Tezkirü'l-Bünyân, İÜ Ktp.Ty, No: 6826.
[606] Eren, a.g.e, s. 115-116-117.
[607] Seyahatname, (Cevdet), V/320.
[608] A.g.e., (Cevdet), V/318-321.
[609] Eren, a.g.e., Sonuç kısmı.
[610] A.g.e., (Heyet), 3/206.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 127b.
[611] Banarlı, a.g.e., s. 690-691.
[612] Geniş bilgi için bkz; Nail Tan, Evliya Çelebi Seyahatnamesi Folklorik Dizin Denemesi, Ankara, 1974.; Musa Duman, " *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin Türkçe Açısından Önemi*", Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten, 1995. Ankara, 1997.; Ahmet Hamdi Tanpınar, Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler, İstanbul 1992.

hayatı için tükenmez bir kaynak niteliğinde olan Seyahatname'de saray, ordu, çarşı ve bütün anıtları ile ele alınan İstanbul, komşu ülkeler, birçok devlet adamı ve idareci, bilgin, şair, ermiş, oyuncu vb. sayısız meslek ve sanat mensubunun panoraması, çok değişik, canlı, sürükleyici, zaman zaman şaşırtıcı bir anlatışla göz önüne serilir. Bütün bu özellikler; Evliya Çelebi'yi yalnız çağının değil, bütün Türk edebiyatının en önde gelen nesir ustaları içinde sayar.[613]

Seyahatname, eski edebiyatımızın nesir geleneği içinde ele alındığında, her cümlesinde Osmanlı insanının hayata bakışının çok güzel şekilde tasvir edildiği görülür. Evliya Çelebi, bu tarafıyla en büyük nesir ustalarımızdan birisidir. Düşünceye, ve daha çok göze hitap eden süslü üslûbu, onu çağdaşları olan XVII. Yüzyıl yazarlarından ayıran bâriz özelliklerindendir. Devrine göre çok sade bir dili vardır.[614]

[613] İz., a.g.m., s. 729.
[614] Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri, Tarih-Antoloji-Ansiklopedi, " *Evliya Çelebi*", C: 5/392-393.

İKİNCİ BÖLÜM

SEYAHATNAME'DE ADI GEÇEN TARİKATLAR VE TASAVVUFİ MÜESSESELERİ

A. DİNİ VE TASAVVUFİ CEMAATLER

Seyahatname'de birçok tarikatın yanında, Anadolu'da faaliyet gösteren dinî-tasavvufî cemaatlere de yer verilmiştir. Aşıkpaşazâde'nin (ö.886/1481) dört gurupta topladığı bu cemaatler; " ahîyân-ı Rûm, gaziyân-ı Rûm, bâcıyân-ı Rûm ve abdalân-ı Rûm" şeklinde bir tasnife tabi tutulmuştur.[615]

Ahîyân-ı Rûm, meslekî-tasavvufî bir zümre olup, XIII. yüzyılın ikinci yarısından XIV. yüzyıla kadar Osmanlı Devletinin kuruluş döneminde önemli bir hizmet ifa etmiştir. Birçok tarikat şeyhi ve diğer devlet erkânının yanında, müderris ve tüccarların katıldığı ahîlik büyük bir yaygınlık kazanmıştır.[616] O dönem'de Anadolu'daki Ahîlik teşkilatının önemi hakkında en fazla bilgiyi veren İbni Battuta olmuştur. İbni Battuta ahîlerle ilgili olarak; *"Ahîler bilâd-ı Rûm'da sâkin Türkmen akvâmının her vilâyet, belde ve karyesinde mevcuddur. Ecânibe ibrâz-i re'fet ve fütüvvet, ıt'amına ve ifây-ı havâyicine musâra'at, cebâbiriyeyi tenkil ve imhâ ve a'van-ı zulm ve te'addi ile bunlara iltihak eden eşirrâyı katl ve ifnâ hususunda bunların dünyada misli yoktur. Oraca Ahî, gayr-ı müteehhil ve mücerred gençlerden ehl-i sınâ'at ve sâirenin bi'l-içtima' kendilerine reis intihâb ettikleri adama ıtlâk ve bu cemiyete dahi Fütüvvet tesmiye edilir..."*[617] şeklinde bilgi vermiştir. Köprülü, fütüvvet mesleğinin sâlikleri olan ahîlerin, herhangi bir esnaf topluluğu olmayıp, âhîlik teşkilatı üzerine istinâd eden, akîdelerini o vasıta ile yayan bir tarikat sayılabileceğini söylemektedir.[618] Birçok tasavvufî düstur ve kurallarla mücehhez olan ahîlik birçok tarikattan esinlenmiştir.

Fütüvvet teşkilatının seyfî kolunu temsil eden[619] alpler ve alperenler olarak da bilinen gaziyân-ı Rûm, Anadolu gazileri manasında kullanılmıştır.[620] Fütüvvet

---

[615] Aşıkpaşazâde Derviş Ahmed, Tevârîh-i Al-i Osman, İstanbul, 1332.s.205-386.
[616] Köprülü, Osmanlı Devletinin Kuruluşu, s. 91.; a. mülf., Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, s. 211.;
[617] Köprülü, a.g.e., s. 211-212.; İbn Battûta Ebû Abdullah Muhammed, Rıhletü İbn Battûta., s. 314.
[618] Köprülü, a.g.e., s. 213.
[619] Abdülbaki Gölpınarlı, " *İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları*", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, S, I-IV, (1949-1950), s. 80.
[620] Bkz. Ömer Lütfi Barkan, *"Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler: İstîla Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler"*, Vakıflar Dergisi, S. II. (1942), İstanbul 1974, s. 282.

mesleğinin manevi yönü yanında cihad ve fütûhat düşüncesinde olan bu zümre Osmanlı'ların ilk dönemlerinde maddi-manevî boşluğu doldurmuştur.

Dinî ve tasavvufî cemaatlarin içinde ele alınan bacıyân-ı Rûm , Anadolu bacıları anlamında olup, fütüvvet teşkilatının kadınlar kolunu temsil etmiştir. Genç kızlar teşkilatı olarak ifade edilen bu cemaatin varlığı, kadının sosyal hayattaki fonksiyonlarına da dikkat çekmiştir.[621] Kurucusu, Ahîlik teşkilatının kurucusu olan Ahî Evran'ın hanımı Fatma Bacı olarak kabul edilmektedir.[622]

Horasan erenleri olarak da bilinen abdalân-ı Rûm ise, Anadolu'daki Türkmen kabileleri arasında tasavvufî ağırlıklı faaliyet gösteren dervişler topluluğudur. Baba İlyas'a nisbetle Babaîler adı ile meşhur olmuştur.[623] Baba İlyas, Tâcülârifîn Seyyid Ebu'l-Vefâ Bağdadî (ö. 501/1107) tarafından kurulan Vefaî tarikatındandır.[624]

Baba İlyas, Moğol istilası sırasında yıkılan Harezmşahlar Devleti sahasından, beraberindeki Türkmenlerle birlikte Anadoluya[625] göç etmiştir. Amasya'nın Çat köyü (bu günkü İlyas Köyü)ne yerleşmiş ve burada bir zaviye kurmuştur.[626] Anadolu'ya gelmeden önceki hayatı hakkında hiç bir şey bilinmemektedir.[627]

Osmanlı Devletinin kuruluşunda diğer mutasavvıflarla birlikte Geyikli Baba, Abdal Musa, Abdal Murad, Duğlu (Ayranlı) Baba gibi Babaî müridleri müessir rol oynamış, Bursa'da Orhan Gazi tarafından kendileri için zaviyeler yapılmıştı.[628]

Şimdi, bu cemaatlarla ilgili Seyahatname'de kaydedilen bilgilere geçilebilir[629]:

a)Ahîyân-ı Rûm

1. Şeyh Ahî Evrân-ı Kayseri: Selçuklular döneminden sonra Orhan Gazi dönemini de gören Ahî Evrân, Orhan Gazi'nin sohbetine katılmıştır. Mevlana, Şems-i Tebrizî ve Sadreddîn-i Konevî ile de görüşmüştür. Debbağlıkla uğraşan Ahî Evrân, Denizli'de vefat etmiştir.[630]

---

[621] Mustafa Kara, Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler, I/41.
[622] Mikâil Bayram, Bâciyân-ı Rûm (Anadolu Selçukluları Zamanında Genç Kızlar Teşkilatı), s.19.
[623] Barkan, *Kolonizatör Türk Dervişleri*, s. 282.; Öngören, a.g.e., s. 24.
[624] Aşıkpaşazâde, Tarih, s. 1.; Mecdî, Şakayık Tercümesi, s. 23.-32.; Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, s. 208.
[625] Mecdî. Şakayık Tercümesi.s.22.
[626] Ocak, Babaîler İsyanı, s. 94.
[627] Ocak, *" Baba İlyas"* DİA. s. 368.
[628] İ.Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, C.I/531.; H.Kâmil Yılmaz, Aziz Mahmud Hüdayi ve Celvetiyye Tarikatı, s. 18.
[629] Anadolu'nun dışında, Balkanlar, Suriye, Filistin ve Mısır'da tasavvuf mesleğini seçen kadın dervişlerin tekke, türbe ve ziyaretgâhları da ele alındığından, "Seyahatname'de Tasavvufî Kültür ve Kadın" konusu müstakil bir başlık altında toplandı.
[630] A.g.e., (Cevdet) II/39.; A.g.e, (DM), IX/194.

2. Ahi Yusuf Baba Sultan: Ziyaretgâhı, Bursa'nın İnegöl ilçesindedir.[631]

3. Şeyh Sultan Ahi Oran Sultan: Türbesi, Kütahya'da Sultanbağı mezarlığı içindedir.[632]

b) Gaziyân-ı Rûm

1. Melîk Gazi Sultan Ziyaretgâhı: Kemah'ta İtalar denilen yerde bulunan köprünün başındadır.[633]

2. Gazi İsmail Baba Ziyaretgâhı: Bosna'da Travnik'e bağlı Tîr kasabasına yakın bir yerdedir.[634]

3. Gazi İbrahim Baba Ziyaretgâhı: Gazi İsmail Baba yakınındadır.[635]

4. Gazi Balî Bey Ziyaretgâhı: Tuna nehri'nin Belgrad yakınlarına düşen yüksek bir tepenin üzerindedir. H.933 tarihinde şehit düşmüştür. [636] Seyahatname'de ifade edildiğine göre, Sofya yakınlarında Semendre şehrinde üç adet tekke vardı. Bu tekkelerden birisi de Gazi Balî Bey tekkesiydi. Diğer tekkelerin isimleri verilmemiştir.[637]

5. Gazi Porçâ Ziyaretgâhı: Belgrad'a bir saat mesafede Havale denilen yerdedir.[638] Ziyaretgâhı geniş bir bağ ve bahçe alanı içinde olup üstünde bir fıstık ağacı vardır. Zira, kendisi hayatta iken " Din uğrunda şehid olursam veya Allah sevgisinden dolayı ölürsem, kabrimde az bulunur bir ağaç biter." demiş. Evliya Çelebi bu bölgede fıstık ağacının yetişmediğini söyleyip, bunu Gazi Porçâ'nın kerametine bağlar.[639]

6. Gazi Moyu Baba Ziyaretgâhı: Arnavutluk'ta İskenderiyye yerleşim bölgesinde İşkodra (Skoder) kazasındadır.[640]

7. Gazi Ali Bey Ziyaretgâhı: Plevne'de kendi adına yaptırılan Camii'dedir.[641]

8. Gazi Ferhad Baba Ziyaretgâhı: Edirne'de Kale dibindedir.[642]

9. Gazi Evranos Ziyaretgâhı: Vardar Yenicesi'ndedir. Şehir içinde çok güzel yapılmış kurşunlu bir türbedir. Kabri mermer bir sanduka içindedir. Seyyahımız

---

631 A.g.e., (DM),IX/12.
632 A.g.e., (DM), IX/27.
633 A.g.e., (Cevdet), II/ 378.
634 A.g.e, (Cevdet), V/443.
635 A.g.e, (Cevdet), V/443.
636 A.g.e., (Cevdet), V/588.
637 A.g.e, (Cevdet), V/587.
638 A.g.e, (Cevdet), V/384.
639 A.g.e., (Cevdet), VI/102-103.
640 A.g.e., (Cevdet), VI/111.; Ayverdi, a.g.e., IV/403.
641 A.g.e, (Cevdet), VI/165.; Ayverdi, a.g.e., IV/76-77.
642 A.g.e., (OM), VIII/77.; Ayverdi, a.g.e., IV/194-317.

böylesine güzel bir kabri başka hiç şehirde görmediğini söyler. Yüksek kubbesinin etrafında birçok pencereler yapıldığından, aydınlık bir mekandır. Gazi Evranos, yedi yüz altmış şehir, kasaba ve kale fethetmiştir.[643]

10. İki Yürekli Ali Bey Ziyaretgâhı: Gazi Evranos'un oğludur. Babasının yanında medfundur.[644]

11. Gazi İsa Bey Ziyaretgâhı: Gazi Evranos'un ikinci oğludur. Kardeşi İki Yürekli Ali Bey ile birlikte Rumeli diyarında birçok fetihlerde bulunmuştur. Babasının yanında medfundur. Her iki kardeşin türbeleri kiremitli küçük bir kulübe içindedir.[645]

12. Gazi Durhân Bey Ziyaretgâhı: Gazi Durhân Bey için *" ser-bâzân-ı gâzîyân mücâhîdân-ı fîllâh"*[646] ibaresi kullanılmıştır. Ziyaretgâhı Tırhala'da kendi adı ile anılan câmidedir.

13. Abdülvehhâb Gazî Ziyaretgâhı : Bayburt'ta Çoruh nehrinin arka kısmında bulunan Dutlu Dağ denilen yerdedir.[647]

14. Şehid Osman Gazî Baba Ziyaretgâhı: Bayburt'ta yüksek bir kayanın üzerindedir. Herkes tarafından ziyaret edilen bir yerdir. Ziyaretgâhı kubbeli ve tuğladan yapılmıştır.[648]

15. Gazi İbrahim Baba Ziyaretgâhı: Atina yakınlarında İçhisar kasabasının kalesindedir.[649]

16. Gazi Bey Ziyaretgâhı: Rumeli'de Orhi şehrinde Hünkâr Camiî sahasındadır.[650]

17. Hazreti Burhan Ziyaretgahı: Kocaeli'ye bağlı Razve adlı kasabadadır. Osmancık (Osman Bey) ile birlikte buraya gelmiş ve burada vefat etmiştir.[651]

18. Gazi Karaca Paşa Ziyaretgâhı: Mihaliç'tedir.[652]

19. Yeğen Gazi Sultan Ziyaretgâhı: İnegöl'de Ahi Yusuf Baba Sultan ziyaretgâhının kuzeyindedir. Bu ziyaretgâh için: *"Bir azîm âsitanede âsudedir. Ziyaretgâhı emri azîm sultandır."*[653] denmiştir.

---

[643] A.g.e., (OM), VIII/175.; Ayverdi, a.g.e., IV/306.
[644] A.g.e, (OM), VIII/175.; Ayverdi, a.g.e., IV/306.
[645] A.g.e., (OM), VIII/175.; Ayverdi, a.g.e., IV/306.
[646] A.g.e, (OM), VIII/207.
[647] A.g.e, (Cevdet), II/346.
[648] A.g.e, (Cevdet), II/346.
[649] A.g.e., (OM),VIII/279.
[650] A.g.e., (OM), VIII/743.; Ayverdi, a.g.e., IV/251.
[651] A.g.e., (Cevdet), II/ 465.
[652] A.g.e., (Cevdet), V/294.
[653] A.g.e., (DM),IX/12.

Burada isimleri sıralanan şahsiyetlerin hepsi "Gaziyân-ı Rûm'a" mensup olmayabilir. Ancak biz "Gazi" kelimesinden hareketle böyle bir sıralama yapmayı uygun bulduk.

ba) Tekkeler

1. Sarı Gazi Sultan Tekkesi: Üsküdar'a bağlı Sarı Gazi Köyündedir. İstanbul halkının mesire yerlerinden olduğu bildirilmiştir.[654]

2. Hüseyin Gazi Tekkesi: Ankara'ya bağlı Çubuk kazasındadır. Seyyid Battal Gazi'nin babasıdır. Yüksek bir tepede bulunan Hüseyin Gazi tekkesinin birçok vakıfları olduğu, yılda bir defa mevlid okunduğu, bu mevlide kırk elli bin kişinin katıldığı söylenmiştir. Seyyahımız, buradaki fakirlere on kuruş sadaka vermiş ve üç kurban kesmiştir.[655] Hüseyin Gazi'nin türbesi de buradadır. Bu türbeyi ziyaret eden Evliya Çelebi, bir yasin okumuştur. 1058 senesinin rebiülevvelinin birinci günü ikinci kez ziyaret ettiğini belirten Evliya;

Gelüb etdik dua ile niyazı

Bize himmet ede Hüseyin Gazi.

şeklinde bir beyit söylediğini ifade etmiştir.[656]

3. Seyyid Battal Gazi Tekkesi: Malatya'dadır. Evliya Çelebi, Seyyid Battal Gazi'nin Malatya'da doğduğunu söyler.[657] Ahmed Cevdet neşrinde, Seyyid Battal Gazi'nin, Malatya'da Aspuzubağı semtinde bir tekkesi olduğu ve bu tekkenin Melek Ahmet Paşa tarafından tamir edildiği[658] bilgisi verilirken, Topkapı Bağdat Yazmasında; bu tekke ile birlikte Halvetiyye, Celvetiyye, Gülşeniyye, Ruşeniyye, Nakşibendiyye, Kadiriyye, Rıfaiyye ve Bektaşiyye tarikatına mensup tekkelerin varlığından da bahsedilmektedir.[659] Bu tekkenin Malatya yöresi için büyük bir önem taşıdığı, yağmur duasına çıkılırken bu tekkeye uğranıldığı söylenmiştir.[660] Ziyaretgâh ve türbesinin Eskişehir'e bağlı Seyitgazi İlçesinde olduğu ifade edilmiştir.[661]

4. Gazi Evranos Tekkesi: Gümülcine'dedir.[662]

5. Alp Gazi Tekkesi: Tokat'ta yüksek bir yerdedir.[663]

---

[654] A.g.e., (Cevdet), IV/3.
[655] A.g.e., (Cevdet), II/426.
[656] A.g.e., (Cevdet), II/425-426.
[657] A.g.e., (Cevdet), III/13.
[658] A.g.e., (Cevdet), IV/11.
[659] A.g.e., (Heyet), IV/13.
[660] A.g.e., (Cevdet), IV/19.; A.g.e., (Heyet) 4/18.
[661] A.g.e., (Cevdet), III/14.; A.g.e., (Heyet), 3/12.
[662] A.g.e.., (OM), VIII/88.; Ayverdi, a.g.e., IV/306.

6. Sultan Melik Gazi Tekkesi: Kemah'a bir günlük uzaklıkta Fırat kenarındadır.[664]

7. Gürz İlyâs Gazî Tekkesi: Budin'dedir. Allah yolunda savaşan bir mücahittir. Hanefî mezhebinden olduğu bildirilmiştir. Hayatı kahramanlıklarla geçmiş birisidir. Küffar tarafından şehit edilmiştir. Tekkesinde medfundur. Seyyahımız tekkenin güney kapısına şu beyti yazmıştır.

"Mücâhid-i fisebilillâh idi her demde Gürz İlyas

Anın âb-ı rûy-ı içün bize rehber ola İlyas." [665]

8. Gazi ve Şehid Süleyman Paşa Tekkesi: Belgrad'ta Budin Kapısı denilen mevkidedir. Birçok şehitlerin türbeleri bu tekkenin içindedir.[666]

9. Süheyb-i Rûmi (Abdülvahhab Gâzi) Tekkesi: Sivas'taki tekkeler içerisinde ele alınmıştır.[667]

bb) Türbeler

1. Gâzî Şehâbeddin Türbesi: Filibe'de Köprübaşı'nda kendi adı ile anılan câminin önündedir.[668]

2. Abdurrahman Gazi Türbesi: Erzurum'da Eğerli Dağı yamacında yüksek bir tepe üzerindedir. Hint Baba Sultan adında bir zattın da aynı yerde medfun olduğu bildirilmiştir.[669]

3. Sultan Melik Muhammed el- Gâzî Türbesi: Kayseri'de medfûndur. Kayseri'yi düşman işgalinden kurtarmıştır.[670]

4. Gazi Hasan Bey Türbesi: Hayır sahibi birisi olarak tanıtılmıştır. Ezdin'de Kurşunlu Camiî bahçesinde medfundur.[671]

5. Ahmed Gazi Türbesi: Milas'ta Ahmed Ağa medresesi içindedir.[672]

---

[663] A.g.e., (Cevdet),V/60-71.
[664] A.g.e., (Cevdet) , II/ 376.
[665] A.g.e., (Cevdet), VI/235-248-251.
[666] A.g.e., (DM), VII/72.
[667] A.g.e., (Heyet), 3/123.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),75b.
[668] A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),135b.; A.g.e., (Heyet), 3/218.
[669] A.g.e., (Cevdet), II/218-219.
[670] A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 67b.; A.g.e., (Heyet),3/112.
[671] A.g.e., (OM), VIII/222.; Ayverdi, a.g.e., IV/309.

c) Abdalân-ı Rûm

1. Şeyh Edebalî (öl/726/1326): Karaman'da doğdu. Künyesi, İmadüddin Mustafa b. İbrahim b. İnac el-Kırşehrî'dir. İlk tahsilini Karaman'da yapan Şeyh Edebalî, Hanefî alimlerinden Necmeddin ez-Zâhidî'nin öğrencisidir. Daha sonra Şam'a giden Şeyh Edebalî, burada da tanınmış din alimlerinden ilim tahsil etti. Anadolu'ya gelince tasavvufa yönelerek Bilecik'te bir zaviye kurdu.[673]

Osmanlı Devletinin kuruluşunda manevî rol oynayan Şeyh Edebalî, [674] Osman Gazi'nin kayın babasıdır. Evliya Çelebi, Şeyh Edebalî'nin büyük şeyhlerden olduğunu, kızının Osman Gazi ile evlenmesinden dolayı, Osmanlıların anne tarafından şeyh sülalesinden olduğunu söyler. *"Osman Gazi sâdât-ı kirâmdan Edebalı nam azîzin duhter-i pâkize ahterini alub Orhan Gazi andan tevellüd etdi. Anın içün Al-î Osman, valideleri tarafından sâdât-ı kirâmdandırlar."* [675]

A. Yaşar Ocak, "Babaîler İsyanı" adlı araştırmasında, Elvan Çelebi'nin Menâkıbu'l-Kudsiyye isimle eserinde; Şeyh Edebali'nin, Baba İlyas'ın halifelerinden birisi olarak yer aldığını söylemektedir.[676] Edebali'nin, Hacı Bektaş ile birlikte Babaîler İsyanı'na katılmadığı da ifade edilmiştir.[677] Bazı kaynaklar, Şeyh Edebali'nin "Ahî" olduğunu belirttirken,[678] Şeyh Edebalî'nin bir ahî değil, bir sufî olduğunu söyleyen A.Yaşar Ocak, Şeyh Edebalî'nin Babaî çevresine mensup bir Vefaî şeyhi olduğunu, ahilikle ilgisinin söz konusu olmadığını söyler.[679] Babaîlik konusunda en kapsamlı araştırmayı yapan Ahmet Yaşar Ocak'ın, Şeyh Edebalî'nin Babaî şeyhi olduğu fikri uygun görüldüğünden, Şeyh Edebalî, Babaîler içerisinde ele alındı.

2. Geyikli Baba Sultân: Abdalân-ı Rûm'un en gözde şahsiyetlerinden olan Geyikli Baba'yı[680] Evliya Çelebi, Yesevi halifelerinden saymaktadır. Geyikli Baba'nın, Azerbaycan'da Cerî Hasan sülalesinden olduğunu, yaban geyiklerine[681] veya yaban

---

[672] A.g.e., (DM), IX/210.
[673] Kâmil Şahin, *"Edebâli"* DİA, X/393.
[674] Yılmaz, Anahatlarıyla Tasavvuf, s.136.
[675] Seyahatname, (Cevdet), III/12.; A.g.e., (Gökyay), s. 171.; A.g.e., (Heyet), 3/11-208.
[676] Ocak, Babaîler İsyanı, s. 170.
[677] Ocak, a.g.e., s. 171. 36. Dipnotta , Elvan Çelebi'nin "Menâkıbu'l-Kudsiyye" isimli eserin vr. 113b. de, Edebalî ve Hacı Bektaş'ın isyana katılmadıklarının:

Hacı Bektaş şol sebebden hiç
Göze almadı tâc-ı sultanı
Edebalı ve bundağı huddam
Gördiler Hacı'dan bu seyranı, şeklindeki dörtlükten anlaşıldığı kaydedilmektedir.

[678] Şahin, *"Edebâli"* DİA, X/393.
[679] Ocak, a.g.e., s. 172-173-174-175.
[680] Ocak, a.g.e., s. 207.
[681] Seyahatname, (Cevdet), II/18-46.

sığırlarına[682] bindiğini, hatta yüklerini bu hayvanlara yüklettiğini söylemektedir. Orhan Gazi ile sefere çıkmış, Orhan Gazi kendisi için Bursa'da bir tekke yaptırmıştır.[683] Seyahatname'nin bir başka yerinde de Şeyh Geyikli Baba'nın Bektaşî olduğu ifade edilmiştir.[684] Fuat Köprülü de, Geyikli Baba'nın Vefaî olduğunu söyler. [685] Geyikli Baba'nın *"Baba İlyas müridiyim Seyyid Ebü'l-Vefâ tarikinden"* [686] diye belirtmesi, Vefaî tarikatından olduğunu göstermektedir. Geyikli Baba'nın yaşadığı dönemde, Anadolu'ya gelen Türkmen dervişlerinin büyük çoğunluğu Yeseviyye mensubudur. Bu dervişlerin Yeseviyye mi, Vefaîyye'mi sorusuna kesin cevap vermek mümkün görünmemektedir.[687]

Orhan Gazi tarafından Bursa'da yaptırılan tekkesi hakkında: " *Deveciler semtinde fukaray-ı dervişân ile memlûdür. Evkâf-ı olmamağla gayet muttaki ve ehli canlar bu âsitânededir. Orhan Gazi binasıdır."*[688] bilgisi verilmektedir. Hiçbir vakfı olmayan bu tekkede kanaatkâr kimselerin kaldıkları anlaşılmaktadır. Ahmet Cevdet neşrinde Şeyh Kiliman Tekkesi olarak geçerken, Topkapı Bağdat 304 Nolu yazma nüshasında Şeyh Geyikli Baba Tekkesi olarak geçmektedir.

3. Abdal Musa: Abdalân-ı Rûm içinde Hacı Bektaş Veli geleneğini temsil eden Abdal Musa[689] Hacı Bektaş-ı Veli'nin halifesi olup[690] kendisiyle birlikte Rumeli'ye gelmiştir. Birçok kerametleri görülmüştür. Bunlardan birisi de, kor halindeki bir ateş parçasını bir miktar pamuk içerisine koyarak Geyikli Baba'ya göndermesidir. Buna karşılık Geyikli Baba'da kendisine süt göndermiştir. Bununla; " sen ateşle pamuğu birleştirdin ise, ben de vahşi hayvanları ehlileştirip halis sütlerini içtim, yüklerimi yüklettim" demek istemiştir. Bursa fethinde bulunmuş ve mamur bir tekkede medfun olduğu bildirilmiştir. Seyahatname'de Abdal Musa hakkında şu bilgiler verilmektedir: " *Bu da Yesevî fukarasındandır. Hacı Bektaş ile Rûm'a gelmiş ve nice kerâmâtı zâhir olmuşdur. Ezcümle, Geyikli Baba'ya kor olmış ateşi pamuk içine sarub hedâya*

---

[682] A.g.e., (Topkapı Bağdat), 304.237b.
[683] A.g.e., (Cevdet), II/46.
[684] Seyahatname, (Cevdet), II/39.
[685] Köprülü, a.g.e,.s. 46. Dipnot.45. " Halbuki Belig, bunu Baba İlyas müridlerinden ve Şeyh Ebu'l-Vefâ-yi Bağdâdî tarikatından sayar (Güldeste-i Riyâz-ı İrfân, s. 220). Esasen Şakâyık'ın verdiği malumat da, Geyikli Baba'nın Hoylu olup, Baba İlyas müridlerinden bulunduğunu gösteriyor (Şakâyık Tercümesi, s. 31-33). Tâcü't-Tevârih (C. II.s.,406)'in ve bütün bunlardan naklen Hammer'in verdiği bilgi de Şakâyık'ı te'yid etmekdedir (C. I. s. 160). Bu Geyikli Baba, biraz, meşhur Zâhid-i Ahûpûş'u hatırlatıyor (Cihan-Guşây-ı Cüveynî,C.II.s.10).der.
[686] Aşıkpaşazâde, s.46.; M. Kara, a.g.e, II/40.
[687] Kara, Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler, II/39.
[688] Seyahatname., (Cevdet), II/18.; A.g.e. (Topkapı Bağdat 304), 226a.
[689] Ocak, a.g.e., s. 208.
[690] Seyahatname, (DM), IX/273.

göndermişdir. O da mukabele süd göndermişdir ki, remzî; sen, ateşle penbeyi imtizâc ittirdin ise, ben de vahşi ğazalları teshîr idüb leben-i halislerini yedim dimekdir. Bruse fethinde bulunmuşdur. Ma'mur bir tekyede âsûdedir." [691]

Abdal Musa'nın Bursa'da buluna tekkesi için Ahmed Cevdet neşrinde *"Orhan Gazi binasıdır"* [692] ibaresi bulunurken, Topkapı 304. Yazmasında " *Asitâne-i Bektâşiyândır. Orhan Gazi binasıdır."* [693] şeklinde ifade edilmiştir.

Abdal Musa'nın bir başka tekkesi de, Antalya'ya bağlı Elmalı'dadır. Seyyahımız, bu tekkeyi, Aydın'a bağlı Teke ile Antalya'ya bağlı Finike İlçesi arasında bulunan Yuvalı Köyü'ne yakın bir yerde olduğunu ifade etmiştir. Abdal Musa'nın vakfi olan bu merkezin, yüz haneli, câmisi, bağ ve bahçesi olan bir orman köyü olduğu bildirilmiştir. Tekkenin geliri, köyün gelirinden karşılanmıştır. Abdal Musa'nın ziyaretgâhı da tekkenin içindedir. Kubbesi çam olup, alemi altından yapılmıştır. Işıldayan aleminin beş saat uzaklıkta seçildiği de ifade edilmiştir. Sandukasının çevresi güzel hatlar ile süslenmiştir. Kandil, şamdan ve avizelerle türbeye ayrı bir güzellik katılmıştır. Başucunda terki masivâyı ifade eden beş dilimli bir taç bulunduğu ifade edilmiştir. Ziyaretgâhın etrafı gül, sümbül ve reyhan kokulu güzel bahçelerle çevrilmiştir. Tekkesi gayet büyük olup, birçok odalardan müteşekkildir. Mutfağı, kileri ve misafir odalarının çok olduğu bir yerdir. Üç yüzden fazla dervişin kaldığı bu tekkede, birçok alem, çırağ, def, kudüm gibi eşyalar bulunurmuş. Dervişlerin çoğu bilgili, ehli sünnet ve'l-cemaat'a mensub olduğuda verilen bilgilerdendir. Seyyahımız, kırk dervişin mutfak görevlisi olduğu, yemekle ilgili konularda bunların yetkili kılındığı ve gelen misafirlerle ilgilenme vazifesinin bunlara verildiğini söyler. Ziyaretgâh alanında, hasta birisinin içerse, şifa bulacağı bir su kaynağının olduğunu da söyler. Çelebi, bu tekkenin kazanının her zaman kaynadığını, Abdal Musa'nın burasını imar ettiğinden beri hiç sönmediğini de ifade eder. Buranın evkâfi olarak birçok mal varlığından bahseden seyyahımız, binden fazla koyun ve sığır, bin manda, on katar katırı, yedi yüz kolanlı kısrak, yedi değirmen, bir sürü bağ ve bahçenin hep buranın vakfi olduğunu söyler. *" Ziyareti mahrem-i esrâr ve makdem-i ebrâr fukaray-ı âli abâ Hazreti Abdal Musa kuddise sırruhu...Yüz evli bir câmili ve bağ ve bağçeli ve cümle tahta örtülü evlerdir. Ve muaf ve müsellem sultan-ı fukara Abdal Musa evkâfıdır. Ol âsitanenin tamir ve termimine ve mekûlât meşrubatının ve âyende ve revendegânlarının hizmetine*

---

[691] A.g.e., (Cevdet), II/46.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 237b.; Bugün, Bursa'nın doğusunda Musa Baba diye bilinen yerde câmi ve türbesi vardır.
[692] A.g.e., (Cevdet), II/18.
[693] A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 226a.

memurlardır. Ve bu karyenin kıblesi tarafında kal'a misal kerpiç divarlı ve cürmü dört bin adım bir bağ-ı iremin ortasında âsitane-i kadim bina merkadi Abdal Musa Baba bir ulu kubbe-i nühtak içinde medfunlardır. Ve kârgir kubbesi üstü çam tahtası örtülü bir sivri kubbe-i âlidir. Zirve-i âlâsında altun alemin beş saat yerden şulesi nümayândır...Ve ser-i saadetlerinde tac-ı bozdoğanî ki beş terkdir. Masivayı terk tecrid alâmetidir. Ol kisbet üzre yeşil imameleri vardır ki, ırk-ı tahirden olub Horasan erenlerinden Hacı Bektaşı Veli fukarasıdır..." [694]

Seyyahımız, Abdal Musa'nın birçok kerametin sahibi olduğunu söyler. Bu kerametlerinden birisini şöyle nakleder: Tekkesinin ön kısmı her zaman çamurlu imiş. Müridleri, misafirlerin çamurdan zahmet çektiklerini, bunun için kendisinden bir kaldırım yapmasını isterler. Abdal Musa, geceleyin meşaleler yakıp, def, kudüm çalarak zikir yapar. İki rekat namaz kılar. Tekkenin karşısında bulunan dağa yönelip, ellerini açarak: "Selâmün aleyküm ey Allahın dağı. Senden ricam budur ki, bir misafirhane yaptım. Gönüller kâbesi yapmak için, Peygamberimiz (s.a.v) aşkına, senden on iki bin taş isterim. Her biri at ve katır gövdesi gibi ola. Gelip tarik-i Muhammedî üzre selama duralar" diye dua eder. O an, gökyüzünde şimşekler çakmağa başlar. Büyük bir fırtına kopar. Şiddetli bir yağmur yağar. Müridler korkudan hücrelere kaçarlar. Daha sonra Musa Baba müridlerini çağırır, bakarlar ki, tekkenin önü dağdan kopan kayalarla dolmuştur. Çamur birikintileri kurumuş, yerine kayadan üç bin adımlık bir kaldırım meydana gelmiş.[695]

Finike yakınlarında, Abdal Musa ismiyle anılan bir başka tekkenin olduğu bildirilmektedir. Tekkenin portakal, turunç, nar ve incir bahçelerinin ortasında olduğu ifade edilmiştir. Vakfının az olmasından, kırk elli kadar dervişin meskun olduğu da verilen bilgiler arasındadır. Nazar Dede isminde bir zatın türbesi de bu tekkenin bahçesindedir.[696]

4. Sevündik Dede: Abdal Musa'nın halifelerindendir. Seyahatname'de " *Abdal Musa hazretlerinin halifelerinden bir sultan...*" [697] olarak geçmektedir.

5. Abdal Murad: Abdalân-ı Rûm'dan olup, Geyikli Baba ile çağdaştır.[698] Horasan erenlerinden, Babaî müridlerindendir.[699] Bursa'nın fethinde bulunmuştur. Allah aşıklarından olup, ermiş bir kimsedir. Kabri, Bursa'nın güney kesiminde ve şehire

[694] A.g.e, (DM), IX/273.
[695] A.g.e., (DM), IX/275.
[696] A.g.e., (DM), IX/276.
[697] A.g.e., (DM); IX/275.
[698] Ocak, a.g.e., s. 213.

nazır bir yerde bulunan ağaçlık bir mevkidedir. Türbesinde üç zir'a uzunluğunda bir kılıcı varmış. Sultan Ahmed bu kılıcın bir miktarını kesip, hazineye koymuştur.[700] Abdal Murad adına Bursa'da bir tekkesinin olduğu bildirilmiştir.

Bursa'da bulunan Abdal Murad Tekkesi hakkında Seyyahımız şu bilgileri vermektedir. *"Burûsa'ya havâle bir teferrücgâh, çemenzâr yerde vâki' âsitâne-i âl-i abâdır. Pâ vü ser bürehne, aşk-ı ilâhi ile ciğeri püryân sinesi uryân cânlar vardır ki, teferrüce varan kimseye ezdil u cân hidmet iderler. Bu tekye-yi Orhan Gazi binâ itmiş, bini mütecâviz sahan, tencere, kazan gibi bakır, birçok evâni vakf eylemişdir. Ehil ziyaret anda sohbet idüb ibâdet iderler."* [701]

6. Abdal Mehmed: Abdal Murad'ın oğludur.[702] Bursa'da Şâh-râh (ana cadde) üzerinde güzel bir türbe'de medfundur. Evliya Çelebi, burasının güzel bir yer olup, gelen geçenlerin dinlenebileceği sefalı bir yer olarak tavsif etmiştir.[703]

7. Emîr Çin Osman: Aslında Babaî şeyhi[704] olan Emîr Çin Osman, Seyahatname'de, Ahmed Yesevi'nin yedinci halifesi olarak geçmektedir. Türbesi Kırşehir yakınlarındaki Bozok Hüseyinova köyündedir. Çin'de tahta kılıç ile yedi başlı bir ejderi öldürdüğünden, Emîr Çin Osman lakabı ile anılmıştır. *" Bu zat Türk-i Türkân Hoca Ahmed Yesevî ceddimizin yedinci halifesidir. Çin diyarında bir tahta kılıçla ejderi heft-ser katl etdiğinden (Emîr Çîn Osman) diye nam almışdır."* [705] Baba İlyas'ın halifelerinden olan Emîr Çin Osman'ın asıl adı Şerefuddîn İsmail b. Muhammed'dir. Ahmet Yaşar Ocak, anlatılan Menkabeye dayanarak Evliya Çelebi'nin, Anadolu'da Yesevî geleneğinin yaygınlığını göz önüne alarak, kendisinin de mensup bulunduğu Ahmed Yesevî'nin soyuna bağladığını söylemektedir.[706]

8. Sarı Saltuk (Kelğra Sultan): Anadolu ve Rumeli'nin İslamlaşma sürecinde en kesîf faaliyetlerde bulunanların başında gelen bir şahsiyettir. Ahmet Yaşar Ocak, Sarı Saltuk'ın, Baba İlyas ve Babaî hareketi ile bir bağlantısı olmadığını söyler. Hacı

---

[699] Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, I/531.
[700] Seyahatname, (Cevdet), II/46.
[701] A.g.e., (Cevdet), II/17-18.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 225b.
[702] Ocak, a.g.e., s. 213.
[703] Seyahatname, (Cevdet), II/51.
[704] Ocak, a.g.e., 2.baskı önsöz, s.XI-XII. Ahmet Yaşar Ocak, Doktora çalışmalarında bilgi ve kaynak toplamak için 1971 yılında Yozgat kasabasının güneyinde bulunan Osmanpaşa Tekkesi köyünü ziyaret ettiğini söyler. Maksadı, halk arasında Osmanpaşa Tekkesi olarak bilinen bu tekke hakkında malumat almaktır. Türbedâr'ın, bu şahısla ilgili kaynak ve dökümanın bulunduğunu söylemesi üzerine, yapılan incelemelerde burada yatanın Osman Paşa değil de, Emir-i Çin Osman olduğu görülür. Yazılı belgelerin yanında, türbenin kitabesinde; Zilhicce 637/Haziran-Temmuz 1240 yılında vefat eden Şerefuddîn İsmail b. Muhammed yani Emirce Sultan (Emîr Çin Osman)'ın olduğunu söylemektedir.
[705] A.g.e., (Cevdet), III/ 237.; Ali, Künhü'l-Ahbar, V/47.; Köprülü, İlk Mutasavvıflar.s.47.48.
[706] Ocak, a.g.e., s. 176-177.

Bektaş'ın müridi ve halifesi olan Sarı Saltuk'un, Vilâyetnâme-i Hacı Bektaş ile Seyahatname'nin kendisini dolaylı olarak Babaî hareketiyle ilişkilendirildiğini ifade eder. [707] Sarı Saltuk'u Babaîlerden kabul eden Ahmet Yaşar Ocak'ın tahlili uygun görüldüğünden, Sarı Saltuk Babaîler, içerisinde ele alındı.

Asıl adının Muhammed Buharî[708] olduğu bildirilen Sarı Saltuk'un (Kelğra Sultan)[709] kıssası[710] anlatılırken; Hoca Ahmed Yesevi tarafından, Anadolu'nun fethi için üç yüz yetmiş müridiyle birlikte gönderilen Hacı Bektaş, daha önce yetmiş dervişiyle Orhan Gazi'nin yanına sığınan Sarı Saltuk'un yanına gelir. Bursa'nın fethinden sonra Hacı Bektaş, Sarı Saltuk'u yetmiş müridiyle birlikte Moskov, Leh,[711] Çeh, Dobruca diyarlarına gönderir.[712]

Sarı Saltuk, Hacı Bektaş'tan aldığı emir üzerine Kelgra Kalesine gidip (Kal'a-i Sinop'a)[713] herkesin görebileceği bir yerde, seccadesini deniz üzerine sererek, def ve kudûm çalarak bir günde Kırım'a oradan Moskof diyarında *" Heşdük"* taifesine, oradan da Leh diyarında *"Libkâ"* topluluğuna varır. Burada kıyafetini değiştirerek Danıska denilen iskeleye gelir. Kendisine benzeyen Esvet Nikola (Sarı Saltuk) adında bir rahibi, kimsenin görmediği bir yerde gizlice öldürür. Ben Sarı Saltuk'um deyip, bir çok insanın Müslüman olmasını sağlar. Muhammed Buharî, sarışın olduğundan Hoca Ahmed Yesevi kendisine *" Saltuk Bây"* [714] lakabını vermişti. Esvet Nikola (Sarı Saltuk) adlı rahibin de sarışın olabileceği tahmin edilmektedir.

Sarı Saltuk, buradan *" Pırarvardı"*[715] kalesine gelip yerleşir. Adı geçen kale *"bir er vardı"* sözünden türediğinden dolayı " Pravadi" demişlerdir. Sarı Saltuk burada da def ve kudüm çalarak Dobruca Kralının yanına gider, kendisini Müslümanlığa davet eder. Dobruca Kralı *" Ey Sarı Saltuk. Benim diyarımda bir ejderha peyda olmuş. Karadeniz sahilinde yalçın bir kaya üzerinde âşiyân tutmuş. Cümle reâya ve berâyâmı yedi. Hâlâ nöbet cîger kûşem olan iki kızlarıma gelmiş. Anları şimdi yiyinmek için Dobruca ovasında bir âmûdû âzîmeye bağladık. Vakt-i zûhurda yise gerek. Eğer sende bir kerâmet var ise bu ejdere bir çâre eyle"* deyince, Sarı Saltuk'da *"Muhammed dinini hak bilüb şeref-i İslâm ile müşerref olursan kerîmelerini bu hayvanın gıdası olmadan*

---

[707] Ocak, a.g.e., s. 189.; (Vilâyetnâme-i Hacı Bektaş, s. 45 vd.; Seyahatname, (Cevdet), II/134.
[708] Seyahatname, (Cevdet), II/134.
[709] Seyahatname'de Sarı Saltuk'in bir başka ismi'de Kelğra Sultan olarak geçmektedir.
[710] A.g.e., (Cevdet), I/659.; II/133.
[711] A.g.e., (Cevdet),I/659.; II/133.
[712] A.g.e., (Cevdet), II/133.
[713] A.g.e., (Cevdet), II/133.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 266a.
[714] A.g.e., (Cevdet), II/134.; A.g.e., (OM), VIII/291.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 266a.
[715] A.g.e., (Cevdet), II/134.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 266a.

bî-emrillâh hâlâs ideyim dedikte, Kral dahi cân û gönülden yemîn billâh etmiş." [716] Kralın, Müslüman olacağına yemin etmesi üzerine Sarı Saltuk, dervişlerine " Allah'ı zikrediniz" diyerek, def ve kudûm çalarak yola koyulur. Elinde tahta kılıcını alarak, bir papazla birlikte Dobruca sahilindeki sütunlara gider. Burada bağlı olan Kral'ın kızlarını çözer. Sütûnların dibinde oturarak ejderhayı beklemeye başlar. Sıcaklık artınca, ejderha serin olan sütûnların yanına gelir. Dervişlerle birlikte def ve kudûm çalarak *"Ya Ma'bud"* deyip, eline satır alarak *"Alemlerde Nûh'a selam olsun"* (Sâffât.79) ayetini okuyarak, nara atıp tahta kılıç ile ejderin kellesine vurur. Ejderha can havliyle mağaraya kaçar. Ardına düşen Sarı Saltuk da mağaraya girer. Ejderha, Sarı Saltuk'un bedenine sarılır ve sıkmaya başlar. Sarı Saltuk *" Yâ Hâfiz Yâ Müsteân"* diyerek, kendisini mağaranın duvarına vurur. Evliya Çelebi, Sarı Saltuk'un mağaradaki izinin hala açıkça görüldüğünü söyler.

Ejderhayı tesirsiz hale getiren Sarı Saltuk, Kralın iki kızını alıp, Dobruca'ya döner. Yanındaki papaz kötü niyetli olduğundan, bir ara kimse görmeden ejderin kulakları ile dilini kesmiştir. Kralın huzuruna vardıklarında, papaz " Müjde Kralım! Ejderi öldürüp, kızlarını kurtardım. İşte bunlar da delilleri" der. Sarı Saltuk'da ejderin kendisinin öldürdüğünü söyler. Kızları şahitlik yaptıkları halde, papaz kendisinin öldürdüğünde ısrar eder. Bunun üzerine; Sarı Saltuk " Ey Kral, ejder öldürmek keramettir. Bu papaz ile beni bir kazana koyun fıkır fıkır kaynatın. Ejderi öldüren pişmeden kurtulur. Yalan söyleyen ise, yanarak belasını bulur" der. Papaz bu iddiaya yanaşmak istemezse de, Kral, " öyle olsun" der, Sarı Saltuk'un fikrini destekler. Pravadi civarında *"Kazan Balkanı"* adı verilen bir yerde, hem papazı hem de Sarı Saltuk'u bağlayıp ateşe konulan büyük bir kazana koyarlar. Menkabe'ye göre bu sırada, Kırşehir'de bulunan Hacı Bektaş-ı Veli, mendili ile bir kayayı silip: *" Saltık Muhammed'im ızdırâbda terlemededir. Hak dest-gîr mu'în u zahîri ola"* demiş. Kaya'dan tuzlu su akmaya başlamış. Menkabe'ye göre Hacı Bektâş-ı Veli tuzu o gün hâsıl olmuş.

Kral ve çevresindekiler kazanın kapağını açtıklarında Sarı Saltuk'un *"Yâ Hay"* diye zikrettiğini, papazın da öldüğünü görürler. Bu durumu gören Kral, Sarı Saltuk'un ayaklarına kapanıp ağlar. Maiyetindeki yedi bin kişi ile Müslüman olur. Orhan Gazi'ye haber gönderip, kendisine tabi olduğunu iletir. Orhan Gazi, Krala, kadı, tuğ ve sancak gönderir. Kral *"Ali Muhtar"* adını alır. Müslümanlarla birleşip, birçok futûhatta bulunur.

---

[716] A.g.e., (Cevdet), II/134.

Sarı Saltuk, Kral'a " Ölünce beni yıkayıp yedi tabut hazırlayın. Çünkü benim için yedi kral savaşsa gerek" diye vasiyette bulunur. Sarı Saltuk öldüğünde, vasiyeti üzere yedi tabut hazırlanırsa da cesedi yalnızca bir tabuta konulur. Yedi ülkenin kralı gelip, her birisi bir tabut götürürler. İlk önce Moskof kralı gelir. Kendisine verilen tabutu açtığında Sarı Saltuk'un içinde bulunduğunu görünce " Bre medet, bizim tabutta imiş" diye, tabutu Moskof ülkesine götürür. Evliya Çelebi *" halen büyük bir mezarı vardır"* der. Daha sonra Leh Kralı gelir. Aynı şekilde tabutu açar ve *"Danıska"* iskelesine götür, orada gömerler. Bundan sonra Çeh kralı, tabutu ülkesine götürüp, *"Proniçe"* şehrinde büyük bir mezara gömerler. Dördüncü olarak İsveç kralı tabutu götürüp, *"Piyvançe"* şehrinde büyük bir mezar yaptırılarak gömülür. Beşinci olarak da Edirne kralı gelir. Sarı Saltuk'un içinde bulunduğu tabutu alır ve *"Batorya"* denilen yerde Sarı Saltuk adına yaptırılan büyük bir mezara gömer. Evliya Çelebi, burasının Babaeski olduğunu söyler. Altıncısının da Boğdan kralı Yervan gelir, bir tabut alarak Bozova denilen yerde yeşillikler içerisinde güzel bir yerde gömerler. Burada kendilerine ait bir kiliseleri varmış. Yıldırım Bayezid, Akkirman fethinden sonra burada bir mescid, bir imaret, bir medrese ve bir han yaptırarak , Saltuk Muhammed Buharî üzerine bir kubbe yaptırmıştır. Kapısının üzerinde de şöyle yazılmıştır.

" Geliniz, bâb-ı mu'allâyı ziyâret kılınız." Sene. 1008.

Evliya Çelebi'nin söylediğine göre, yedinci tabutu da Dobruca kralı " Ali Muhtar" alıp *Kelgra* kayalıklarındaki ejderha mağarasında defneder. Burası Kelgra Sultan lakabı ile anılır. Kelgra, Latince'de " yedi başlı ejder" (ejder-i heft ser)[717] manasına gelir. Sarı Saltuk'un mezarının yedi ülkede bulunmasının sırrı burada gizli imiş. Sarı Saltuk'un üç mezarı da Osmanlı topraklarında gömülüdür. Evliya Çelebi, Rum'da Baba Sultan, Sarı Saltuk Sultan, Kelgra Sultan adı ile anıldığını söyler. Müslüman olmayan yerlerde ise Esved Nikola adı ile anıldığını ifade eder.[718]

ca) Tekkeler

1. Kırım Sarı Saltuk (Kelgra Sultan) Tekkesi: Evliya Çelebi, sekiz ay gibi uzun bir süre kaldığı bu tekke hakkında çok güzel izlenimler aktarır.[719] Bu tekkeye deniz fırtınası sonrası geldiklerinde çok rahatsız ve mecalsiz olduğunu, on gece kendisinden geçmiş bir durumda uyuduğunu söyler. Burada kendini ibadete verdiğini de

[717] A.g.e., (Cevdet), II/137.
[718] A.g.e., (Cevdet), II/133-138.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 266a-267b.
[719] A.g.e., (Cevdet), II/133.

anlamaktayız. Tekkeye geldiği güne kadar ömrü boyunca bin altmış hatim okuduğunu, burada da şükür hatmini icra ettiğini söyler. Evliya Çelebi'nin anlattığına göre, bu mamur ve bakımlı bir tekkedir. Karadeniz sahilinde olan bu tekke bir nevi deniz feneri görevini de görmekte imiş. İstanbul'dan Karaharmanı, Köstence, Kili taraflarını dolaşan gemilerin bu tekkenin civarında bulunan yüksek kayalıkları takip ederek, yollarına devam ettikleri ifade edilmiştir. Sinop'un görülebileceği kadar yüksek bir yerde bina edilmiştir. Açık havada Kelgra'dan Sinop dağları, Sinop'tan da Kelgra dağlarının görülürmüş. Bu tekkeyi Ali Muhtar yapmıştır. Seyyahımız, Sarı Saltuk'un tahta kılıcı, sapanı, def ve kudûmü, sancağı ve bayraklarının muhafaza edildiğine de şahit olmuştur. Tekke birçok yazlık ve kışlık odalardan müteşekkil büyük bir yapı halindedir. Özellikle kış odalarının tabanları kurban postları ile döşenmiştir. Tekke yüksek bir yerde olduğundan , denize nazırdır. Hemen hemen bütün pencereleri denize bakarmış. Her türlü gıda ile dolu olan mutfağında asla yemek eksik olmazmış.[720]

Sarı Saltuk tekkesinin bulunduğu kayalığın alt kısmı boşluk olduğundan gelen gemilerin buraya yanaştıkları, daha önceden oyulan oluklardan gemilere yük atılabildiği ifade edilmiştir.[721] Tekkenin bulunduğu kayalıklarda şahin, zağanos ve kartal yuvaları da bulunuyormuş. İnsanlar, dileklerinin kabulü için, bu yırtıcı kuşlara et atarlarmış. Yediklerinde dileklerinin kabul olunacağına inanılırmış.[722]

2. Hazret-i Saltık Bay Muhammed Buharî Tekkesi: Babadağı'ndadır. Buradaki tekkelerin en bakımlısıdır. *" ...Cümleden ma'mur u âbâdân evkâf-ı azîm Hazret-i Saltık Bay Muhammed Buhârî tekyesi..."*[723] şeklinde tanıtılmıştır.

cb) Türbeler

1. Sarı Saltuk Türbesi: Babadağı'ndadır. Evliya Çelebi bu türbeyi ziyaret etmiştir. Birçok padişahın hediye ettiği güzel yazma Kur'an-ı Kerimlerin bulunduğu bu türbenin içinde, insan boyunda yaldızlı şamdanların olduğunu belirtir. Birçok güzel avizelerin bulunduğu bu türbedeki eşyaların bir benzerinin başka yerde bulunamayacağını da iddia eder. Seyyahımızın izlenimlerinden, Babadağı halkının bu türbeye son derece saygı ve hürmet gösterdiği anlaşılmaktadır.[724]

---

[720] A.g.e., (Cevdet), II/137-138.
[721] A.g.e., (Cevdet), II/138-139.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 267b.
[722] A.g.e., (Cevdet), II/139.
[723] A.g.e., (Heyet), 3/ 205.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),127b.
[724] A.g.e., (Heyet), 3/207.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),128b.

cc) Ziyaretgâhlar

1. Sarı Saltık Bay Muhammed Buhârî Ziyaretgâhı*:* Babadağı'ndadır.[725] Sarı Saltık Bay Muhammed Buhârî ziyaretgâhı hakkında iki menkabe de nakledilmektedir.

Birinci Menkabe: Leh vilayetine bağlı Vaniska iskelesinde Sarı Saltuk adında bir papaz varmış. Babadağı halkı, Sarı Saltık Bay Muhammed Buhârî Hazretlerine rahiptir diye iftira etmiş. Halbuki, Şeyh Sarı Saltuk Bay Muhammed Buhârî, rahip elbisesi giyip, Vaniska iskelesinde bulunan Sarı Saltuk ismindeki rahibi öldürmüştür. Ama kimse bunu bilmiyormuş. Evliya Çelebi, Yazıcıoğlu Muhammed Bican'ın Muhammediyye isimli eserinde bu olayı naklettiğini söyler.[726]

İkinci Menkabe: Sarı Saltık Bay Muhammed Buharî'nin türbesinin bulunduğu yer, yakılıp yıkılmıştır. Babadağı'nın ileri gelenleri Sultan Bayezid'e, Muhammed Buharî'nin kabrinin burada olduğunu, ama kafirlerin yıkıp yaktığını, bundan dolayı, yerinin kaybolduğunu söylerler. Sultan Bayezid ile Kara Şemseddin[727] bu türbenin yerini bulmak için, ikisi bir seccade üzerinde iki rekat namaz kılıp, istihareye yatarlar. Sarı Saltuk Bay Muhammed Buhârî, Sultan Bayezid'in rüyasına girer. Kara Şemseddin'de aynı rüyayı görmüştür. Bayezid Sultan, gördükleri rüyanın Şeyhülislam'a yazılıp gönderilmesini ister. Şeyhülislamın gönderdiği tabirde, rüya gördükleri yerin üzerine bir kubbe yapmaları vardır. Sultan Bayezid, kubbe yaptırmak için, emir verir. Yapılan kazıda, bir sanduka çıkar. Üzerinde *" Hâzâ kabru Saltık Bay Seyyid Muhammed Buhârî"* diye yazılı olduğu görülür. Sultan Bayezid, oraya büyük bir kubbe yaptırır. Babadağı'nda bulunan bütün hayır yerlerini buraya vakfeder.[728] Sarı Saltuk'un Niğde'nin Bor ilçesinde bulunan bir başka ziyaretgâhı da, Bektâşi tekkesi[729] olarak hizmet vermekteydi.

---

[725] A.g.e., (Heyet), 3/206.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 127b.
[726] A.g.e., (Heyet), 3/206.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 127b.
[727] Geniş bilgi için Şemsiyye Tarikatına bakınız.
[728] Seyahatname, (Heyet), 3/206-207.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),128a.
[729] A.g.e., (Heyet), 3/114.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 69a.

B. SEYAHATNAME'DE TASAVVUF KÜLTÜRÜ VE KADIN

Tasavvuf'un gayesi; Allah'ın rızasını kazanmak olduğuna göre, kadın ve erkek müminlerin bu yüce makamı elde etmeğe çalışmaları kadar güzel ve önemli bir vazife olamaz. Tasavvuf tarihinde erkek sûfilerin yanında kadın sûfilerin de bulunması bunun en çarpıcı örneğidir. Kadın sûfilerin, kadınlar üzerindeki tesiri, erkek sûfilerin kadınlar üzerindeki tesirinden daha fazla olduğu sosyolojik bir gerçektir. Toplumda maddi ve manevi ahengin tesisinde erkek ve kadın arasında herhangi bir fark yoktur. Tasavvuf tarihinde böyle bir ayırım olmadığı gibi, dinimizde de hoş karşılanan bir durum değildir. Maddi ve manevi eğitimin her dalında kadınların varlığı, toplumun iftihar vesilesi olmuştur.

Seyahatname'de kadın sûfilere ait türbe, ziyaretgâh ve tekkelerinde sergilenen hizmet ve irşad görevi, toplumun ihtiyacının ölçüsünü gösterecek derecededir. Kadın bilginlerin bulunması ne kadar önemli bir ihtiyaç ise, toplumun manevi dinamiklerini omuzlayacak kadınların var olması da aynı ihtiyaç ve önemdedir. Tarihimizde, kadın velilere her zaman saygı ve hürmet duyulmuş, adlarına türbe ve tekkeler inşa edilmiştir. Seyahatnamede de kadın sûfilerin ele alınması ayrıca kayda değer bir önem olarak karşımıza çıkmaktadır.

a) Kadın Dervişler

1. Deli Nisâ Kadın: Saraybosna'lıdır. Sağır ve dilsiz birisidir. Deli Nisâ Kadın "*Bu dahî sahib-ü keşf, celâl sahibi meczûbe bir hatundur. Ama salah-ı hal sahibi, perhîzkâr olub esem ebker gezerdi.*" [730] ifadeleri ile tanıtılmıştır.

2. Kadın Ana: Vardar Yenicesi'ne yakın Vodina şehrinde yaşamıştır. Gündüzleri oruçlu, gecelerini ibadetle geçirmiştir. Kadın Ana için: "*Râbîa-i Adeviyye mertebesinde gece kâim ve gündüz sâim bir hatun zâhide ehl-i perde imiş.*" [731] denilmektedir.

3. Şeyh Mübâreke Hatun: Mısır'ın Huşu İsa şehrinde yaşamıştır. Ehl-i cezbe birisidir. Keramet sahibi olan Şeyh Mübareke Hatunun birkaç defa Cezayir ve Tunus'ta görüldüğü rivayet edilmiştir. Çok hızlı yürüyen birisidir. Yürüdüğü zaman, atların dahi yetişemediği söylenmiştir. Genellikle askerlerle birlikte seferlere gittiği bildirilmiştir.[732]

---

[730] A.g.e., (Cevdet), V/436.
[731] A.g.e., (OM), VIII/180.
[732] A.g.e., (DM), X/661.

b)Tekkeler

1. Kadın Ana Tekkesi: İştîb'tedir. Hangi tarikatın hizmetinde olduğu belirtilmemiştir.[733]

2. Hatunîyye Tekkesi: Kırım'da Kefe şehrindedir. Hakkında fazla bilgi verilmemiştir.[734]

3. Anabacı Tekkesi: Edirne yakınlarında İğde köyüne yakın bir yerdedir. Anabacı isminde ehli sohbet bir kadının daha önce yaşadığı küçük bir yerdir. Seyyahımız, yıkık olmasına rağmen, birkaç odası halen mevcut olduğunu söyler.[735]

4. Ahî Sultan Kızı Tekkesi: Adalya (Antalya)'dadır. [736] Ziyaretgâhı da tekkesi içindedir.[737]

5. Sittî Zeyneb Tekkesi: Antalya'ya bağlı Alaiyye'dedir. Bu tekkenin kârgir olup iki kubbeli olarak yapıldığı ifade edilmiştir. Bektâşi dervişlerinin kaldığı bir tekkedir.[738]

6. Hazret-i Sittî Nefîse Tekkesi: Kahire'dedir. İki yüzden fazla dervişin kaldığı büyük bir tekke olduğu söylenmiştir. Türbedârı, tekyenişîni ve bakıcısının olduğu ifade edilmiştir. [739]

c) Türbeler

1. Râhile Ana Türbesi: Filistin'de Tur denilen yerdedir.[740]

2. Velka Hatun Türbesi: Tur'dadır.[741]

3. Şeyh Sakiniyye Türbesi: Mısır'da Hasan Şazeli türbesinin yakınlarındadır.[742]

4. Şeyh Hamude Türbesi: Kahire'de küçük bir kubbededir.[743]

5. Şeyh Sittî Ümmî Şeyh İsmail Türbesi: Mısır'ın Demenhur şehrindedir.[744]

6. Şeyh Hazra Türbesi: Demenhur'da Şeyh Sitti türbesi yanındadır.[745]

7. Şeyh Zibeybe Türbesi: Mısır'da Mansure şehrinde olduğu bildirilmiştir.[746]

---

[733] A.g.e., (Cevdet), VI/121.
[734] A.g.e., (DM),VII/676.
[735] A.g.e., (OM), VIII/772-773.
[736] A.g.e., (DM), IX/288.
[737] A.g.e., (DM), IX/290.
[738] A.g.e., (DM), IX/299.
[739] A.g.e., (DM), X/239.
[740] A.g.e., (DM), IX/484.
[741] A.g.e., (DM), IX/484.
[742] A.g.e., (DM), X/565.
[743] A.g.e., (DM), X/580.
[744] A.g.e., (DM), X/657.
[745] A.g.e.., (DM), X/657.
[746] A.g.e., (DM), X/758.

8. Şeyh Seyyide Asiye Türbesi: Mansure şehrindeki Melabavî ziyaretgâhı yakınındadır.[747]

9. Şeyh Sittî Saliha Türbesi: Mısır'ın Menzele şehrindedir. Şeyh Sitti Saliha'nın birçok menakıbının olduğu ifade edilmiştir.[748]

d) Ziyaretgâhlar

1. Mama Hâtun Ziyaretgâhı: Erzurum'da geniş bir ovada bulunan Mama Hâtun köyündedir. Akkoyunlu padişahlarından birisinin kızı olan Mama Hatun, bütün çocukları ile birlikte kayalık bir boğazda kubbesi olan bir türbede yatmaktadır.[749] Evliya Çelebi, bu türbenin türbedar ve bekçisinin olmadığını, sandukasının uzunca ve güzel nakışlarla işlendiğini söyler. Türbenin yanında küçük bir mescid ve bir de hamamı olduğunu ifade etmektedir.

2. Kırk Nisâ Ziyaretgâhı: Kayseri yakınlarındaki Yılanlı Dağ denilen mevkidedir.[750]

Kırk Nisâ Menkabesi: Bu menkabede, kırk kadın aynı gün doğmuşlar, kırk sene yaşamışlar ve aynı gün vefat etmişler. *" Bu kırk hatun dokuz ay on günde rahm-ı mâderden kırkı bir kerreden müştak olup rûy-ı arza kadem basup kırkı dahi kırkar sene mu'ammere olup her biri Rabia-i Adeviyye mertebesinde merd kişi sözün ve nâ-merd yüzin görmeden kırkı dahi bikr-i nâ- şükûfte kırkar yaşında iken kırkı dahi bir anda rûh teslim ederler..."*[751]

3. Kırk Nisâ Ziyaretgâhı: Kayseri'de bulunan Battal Gazi tekkesi içindedir.[752]

4. Kırk Kızlar Ziyaretgâhı: Aksaray'da yedi bin evliyanın medfun bulunduğu " Dâr-ı Ervâh" denilen yerdedir. Genellikle kadınların ziyaret ettikleri bu ziyaretgâhtır.[753]

5. Bâlâ Burc Sultan Ziyaretgâhı: Van Kalesine yakın Horhor Kayalığı yakınlarındadır.[754]

6. Zâhide Bacı Ziyaretgâhı: Bulgaristan'ın Niş şehrinde merkezî bir yerdedir.[755]

7. Kadınlar Mezarı Ziyaretgâhı: Edirne'ye bağlı Vukuf Köyü'nün güneyindedir. Herkes tarafından ziyaret edilen bir yerdir.[756]

---

[747] A.g.e., (DM), X/758.
[748] A.g.e., (DM), X/759.
[749] A.g.e., (Cevdet),II/202.
[750] A.g.e., (Heyet), 3/107.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),64b.
[751] A.g.e., (Heyet), 3/107.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 64b.
[752] A.g.e., (Heyet), 3/113.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),68a.
[753] A.g.e., (Heyet), 3/118.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),71b.
[754] A.g.e., (Cevdet), IV/189.
[755] A.g.e., (Cevdet), V/363.

8. Evliya Kadın Ana Ziyaretgâhı: Seyyahımız, bu ziyaretgâhı Tırhala'ya yakın Fener Abâdân denilen yerde ziyaret etmiştir.[757]

9. Şahrah Sultan Hatun Ziyaretgâhı: Afyonkarahisar'daki kadınların ziyaret ettiği yerlerdendir. Kendisinin yaptırdığı bir mezarlık içinde medfundur.[758]

10. Asiye Hanım binti Sultan Alâüddin Ziyaretgâhı: Afyonda bulunan türbesi gayet müzeyyendir. Burasını daha çok kadınlar ziyaret ederlermiş. Bu ziyaretgâhın bir sırrı var ki, o da doğum güçlüğünü çeken hanımlara, bu türbenin toprağı suda eritilip içilirse, kolay doğum olacağına inanılmış olmasıdır.[759]

11. Hanîfe Sultan Ziyaretgâhı: Manisa'nın Saruhanlı İlçesinde Hanife Sultan Camiî'ndedir. Keramet sahibi bir hatundur. Birçok menakıbı vardır.[760]

12. Akşebiyye Sultan Ziyaretgâhı: Alaiyye'ye bağlı Ortahisar'da Necmeddin sarıcı denilen yerin yanındadır.[761]

13. Hurme Hatun Ziyaretgâhı: Kilis yakınlarında Azez denilen yerdedir.[762]

14. Reblîka (Rabeka) Hatun Ziyaretgâhı: Filistin'de Tur denilen yerleşim merkezindedir.[763]

15. Hazret-i Seyyare (Sara) Ana Ziyaretgâhı: Kudüs'tedir. Dört sütun üzere bina edilmiş bir kubbededir. Türbedarı olmayan bu ziyaretgâhta halı ve kilimlerin döşenmediği de bildirilmiştir.[764]

16. Sittî Rukiyye Ziyaretgâhı: Mısır'da Nehhariye Kasabasındadır. Küçük bir kubbede medfundur. Buraya daha çok kadınların geldiği bildirilmiştir.[765]

17. Sittî Huriyye Ziyaretgâhı: Mısır'ın Benî Seyf şehrinde Beyaz Vekâle denilen yerin civarında olduğu bildirilmiştir.[766]

18. Yedi Kızlar Ziyaretgâhı (Ziyaretgâhı Seb'a): Habeşistan'ın Behnisa şehrinin batısında çöl ortasında olduğu bildirilmiştir.[767]

---

[756] A.g.e., (OM),VIII/77.
[757] A.g.e., (OM),VIII/214.
[758] A.g.e.,, (DM), IX/35.
[759] A.g.e., (DM), IX/35.
[760] A.g.e., (DM). IX/63.
[761] A.g.e., (DM), IX/299.
[762] A.g.e., (DM), IX/366.
[763] A.g.e., (DM), IX/484.
[764] A.g.e., (DM), IX/498.
[765] A.g.e., (DM), X/637-638.
[766] A.g.e., (DM), X/780.
[767] A.g.e., (DM), X/990.

C. SEYAHATNAME'DE ADI GEÇEN TARİKATLAR •

1. EDHEMİYYE

İbrahim b. Edhem'e (ö.161/777) nisbet edilen bir tarikattır. İbrahim b. Edhem'in babasının adı ile anılan Edhemiyye'nin, kimin tarafından ve nerede kurulduğu bilinmemektedir.[769]

İbrahim b. Edhem, bir prensin oğludur. Belh'te dünyaya gelmiştir. Bir gün, av için dolaşırken; " Bunun için mi yaratıldın?" diye gaipten bir ses duyar. Bu sesten sonra, hayatına çeki düzen verir. Bütün alışkanlıklarını terk eder. Mekke'ye gider. Süfyân-ı Sevri (ö. 169/785) ve Fudayl b. İyaz (ö. 187/802) ile görüşür. Daha sonra Şam'a döner ve orada vefat eder.[770] Seyahatname'de İbrahim b. Edhem ve Edhemiyye hakkında verilen tüm bilgiler Şam ve çevresindeki bu tarikatın tekke, türbe ve ziyaretgâhları ile ilgilidir.

Kendisine nisbet edilen Edhemiyye'nin kuruluş aşamasından XVIII. Yüzyılın sonuna kadar sünnî bir kimliği koruduğu, daha sonra ise Şiî-Bâtınî zümrelerin tesirinde kaldığı ifade edilmiştir.[771] Seyahatname'de, Edhemiyye'nin türbe ve ziyaretgâhlarının Suriye ve Lübnan'daki Şiî'lerin yoğunlukta bulunduğu coğrafyada olduğu görülmektedir.

a) Dervişler

1. Hazret-i Hasan Baba: Edhemiyye tarikatında olduğu bildirilen Hazreti Hasan Baba'nın, Edirne'deki Sultan Bâyezid Câmii yanında medfun olduğu bildirilmektedir. Seyahatname'de *"...ziyaret etdiğimiz Sultan Bayezid Cami'i kurbında tarik-i edhemiyye'de (Hazret-i Hasan Baba) ulu mürşiddir."* [772] denilmektedir.

2. Selim Dede: Edhemiyye'ye mensub bir derviştir. Muğla yakınlarındaki Yemiş Hanı civarında Kanlı Çam adı verilen büyük bir ağacın altında şehit edilmiştir. Seyyahımız, Selim Dede'nin katledilişi ile ilgili menkabeyi de nakletmiştir. Selim Dede,

---

• Seyahatname'de adı geçen birçok tarikatın yanında, hiçbir derviş, tekke, türbe ve ziyaretgâhı ele alınmayan tarikat isimleri de geçmektedir. Adı geçen bu tarikatların şeyhleri, dervişleri, tekke ve türbeleri ile ziyaretgâhları hakkında bilgi geçmediğinden ayrı başlıklar halinde ele alınmadı. Bu tarikatlar şunlardır: Aleviyye, Medyeniyye, Fetâîyye, Nimetullahiye, İdrisiyye, Raîyye, Celaliyye, Settariyye, Yemeniyye, Abbasiyye, Veysiyye (Seyahatname, DM, IX/380), Kutî Tarikatı (Topkapı Bağdat 304), 155b. gibi tarikatlardır.

[769] Süleyman Uludağ " *Edhemiyye*" DİA, X/421.

[770] Kara, Tasavvuf ve Tarikatlar, s.116.; İz, Tasavvuf, s. 107.

[771] Uludağ, "*Edhemiyye*" DİA, X/421.

[772] Seyahatname, (Cevdet), III/473.; A.g.e, (Heyet), 3/265.

yaralanırken altında bulunduğu Kanlı Çam ağacını, mazlumiyetine şahit göstermiş ve "Ey çam, benim kanım yere senin sayende düştü. Sen de kan akıtıp şehadet eyle" demiş. Bu ağacın gövdesinden yaz ve kış kırmızı bir suyun aktığı ifade edilmiştir.[773]

b) Tekkeler

1. İbrahim b. Edhem Tekkesi: Şam'a yakın Cebliye şehrinde olup, büyük bir tekkedir. Geliri, Latkiye'de bulunan İbrahim b. Edhem'in annesine ait türbenin hayratından karşılandığı ifade edilmiştir. Mısır, Şam, Irak ve Acem'de böyle büyük bir tekkenin bulunmadığı belirtilmiştir. İbrahim Edhem tekkesinin boydan boya kubbelerle örülü bir bina olduğu da verilen bilgiler arasındadır. Tekkenin yanında büyük bir câmi de bulunmaktadır. Uzunluğu iki yüz, eni de yüz elli adımdır. Minber ve müezzin mahfili süslemelidir. Tekkenin sofalarında ve câminin içinde birçok süslü avize ve şamdanlar vardır. Tekkenin iç meydanında doğu tarafına düşen yerde büyük bir sofa vardır. Değerli halılar ile döşenmiştir. Sanatkâr ustalar tarafından yapılan ürünlerle sergilenmiştir. Tekkenin tanıtımı şöyle yazılmaktadır: *" Bir ulu âsitane-i âlisi vardır kim, Mısır, Şam ve Irak ve Acem'de böyle âsitane inşâ olunmamışdır. Bir bina-yı âzim olmuşdur. Amma hayratının ekser binası Lâtikıy(de) medfune valide merhumesinin hayrâtlarıdır. Asla açık yeri yokdur. Cümle kâ(r)gir kubbelerle örtülüdür. Ve bu âsitanenin cenuba nâzır bir musanna zıh enderz yüz muallâdır. Andan ta mihraba varınca tuli iki yüz ayakdır. Ve yüz ayak ve bazı yeri yüz elli ayak arzı var. Ve minberli ve müezzin mahfilli camî azimdir. Ve gûnagûn ibrişim haliçe-i münakkaşlar ile mebsutdur. Ve kubbelerin... zemini nakşi bukalemun ibretnümun musaykal ve mücellâ haremdir. Amma yine üstü kubbelidir. Ve bu meydan ...şazirvanlar revan olmada gören züvvar hayran olmada. Ve bu haremin şark tarafında bir meydan-ı vasî soffa vardır. Zî-kıymet haliçeler ile döşenmişdir. Ve çeşm-i benî adem görmemiş zer endezer çırağlar ve şem'idanlar ve kandillerdir kim, her biri birer üstad-ı kâmilin pesendîde kârlarıdır kim mülûkler bu sultan için inşa etdirüb teberrüken komuşlardır. Ve bunda ol kadar maslûbat-ı garibe ve acibe ve makduru beşer olmayan âvizeler var kim âdem gördükde engüşt berdihen olub hayran olur. "* [774]

İbrahim b. Edhem Tekkesi, portakal, limon ve diğer meyve ağaçlarının bulunduğu bir alandadır.. Gül bahçelerinin bulunması ile, bu tekkenin güzel koktuğu da söylenmektedir. Güllerin sıkılmasıyla elde edilen gül suyu, gelen misafirlere ikram

[773] A.g.e., (DM), IX/199.
[774] A.g.e., (DM), IX/394-395.

edilirmiş. Seyyahımız, bu tekkenin uzlete çekilmek isteyenler için bulunmaz bir yer olduğunu söyler. Yine, İbrahim b. Edhemin arkadaşlarından Baba Haykıran isminde bir zatın türbesi de buradadır. Câmiî'nin ön kısmındaki portakal bahçesinin içinde İbrahim Hattab ve camiînin sağ tarafında Baba Haydar isminde iki dervişin daha türbesi vardır. Tekkenin çevresindeki bahçelik alanda bin altmış dervişin türbesinin bulunduğu ifade edilmiştir. Tekke baştan başa beyaz taştan yapıldığı gibi, tabanı da beyaz taş ile döşelidir. Meydanlık kısmında büyük bir havuzu, her zaman temiz ve sıcak su akan bir hamamı vardır. Hamamın yanında misafir ve kimsesizlerin kalabilecekleri bir kervansaray inşa edilmiştir. Kervansarayın bitişiğinde büyük bir mutfak vardır. Misafirlere ikram edilen yemeklerin hepsi bu mutfaktan pişirilirmiş. Seyyahımız, bu şehir halkının, İbrahim b. Edhem tarikatında olduklarını söyler. Helal kazanç ve alın teri ile geçinmek için İbrahim b. Edhem'in yaptığı meslek olan çıkrıkçılık yaparlarmış. [775]

2. Şeyh Cemaleddîn Şirvanî Tekkesi: Halep'te Kırklar Sokağındadır. Evliya Çelebi'nin bildirdiğine göre, Şeyh Cemaleddin Şirvanî, İbrahim b. Edhem'in mürşididir. Bu tekkeye girenin hastalıklardan şifa bulacağı kaydedilmiştir.[776]

c) Türbeler

1. Seyyid Efendi Türbesi: Evliya Çelebi'nin ifadesine göre, Seyyid Efendi, İbrahim Edhem'in şeyhidir. Türbesinin Cebliye (Ceble) şehrinde olduğunu söylemektedir. Bu türbede Seyyid Efendi aile efrâdı ile birlikte medfundur. Ziyaretgâh olarak da kabul edilen bir yerdir. Gelenlere sabah akşam yemek verildiğinin bildirilmesi hususu bunu teyid etmektedir. Seyahatname'de:" *...İbrahim Edhem hazretlerinin şeyhi Seyyid Efendi cemî-i taallûkatile anda sâkin olub âyende ve revendeye nîmeti mebzul olub mihmandârlık ve dizdarlık idüb her şeb babları sed eder.*"[777] şeklinde ifade edilmektedir.

d) Ziyaretgâhlar

1. İbrahim Edhem Ziyaretgâhı: Şam'a yakın Cebliye şehrindedir.[778] Büyük bir kubbesi vardır. Kabrin etrafındaki şebeke altından yapılmış harika bir sanat eseridir. Türbe odasında çok güzel levhaların bulunduğu bildirilmiştir. Evliya Çelebi, kendi zamanındaki hattatlarının bu kadar güzel yazamayacaklarını söyler. Burada bulunan

[775] A.g.e., (DM), IX/396.
[776] A.g.e., (DM), IX/380.
[777] A.g.e., (DM), IX/393.
[778] A.g.e., (DM), IX/394.

kandil, şamdan ve buhurdanların ancak Hazret-i Ali ve İmam-ı Azam türbesinde bulunabileceği söylenmiştir.[779]

Seyyahımız, İbrahim Edhem'in ziyaretgâhını tanıtırken, bir kerametinden de bahsetmektedir. Türbesinin bulunduğu odanın üst kısmında bal arılarının bulunduğunu, yüzyıllardan beri burada bal yaptıklarını söyler. Bu arıların, Cebliye şehrine ve türbeye zarar vermek isteyenleri soktuklarını nakleder. Evliya Çelebi'nin söylediğine göre, İbrahim b. Edhem hayatta iken, bal arısı edinmiş, zikir ve halvette bulunduğu mağarada beslemiştir. Arıların ürettikleri bal ile gıdalanırmış. Vefatından sonra da bu arılar, kabrine gelmişler. Bal yapmaya devam etmişlerdir.[780] Seyyahımız, İbrahim Edhem'in bu kerametinin dışında bir de menkabesini nakletmektedir.

İbrahim b. Edhem Menkabesi: Annesi, saltanatını terk eden İbrahim b. Edhemi arar ve bir deniz kenarında bulur. Riyâzet ve mücahede halindeki durumunu görünce, kendisine acımış ve bu durumdan vazgeçmesini söylemiş. Bunun üzerine, İbrahim b. Edhem hırkasında sakladığı iğneyi denize atmış. Balıklara, benim iğnemi bulup getirin demiş. Bir müddet sonra bir balık iğneyi getirmiş. Niçin geç getirdiğini sorduğunda ise, bütün balıkların teker teker ziyaret ettiklerinden geç kalındığını söylemiş. İbrahim Edhem de, madem ki iğnemi getirdin, Allah seni avcılardan korusun, kim ki seni yer ise hastalansın der. Annesi bu durumu görünce, İbrahim Edhem'in hakikata erdiğini anlar ve geri döner. Seyyahımız, bu balıkları gördüğünü söyler. Ağız kısmında iğneye benzeyen püsküllleri bulunan bu balıkların avlanmadığını belirtir. İnsanların bu balıkları yemekten korktuklarını da ekler. [781]

2. İbrahim Edhem Makamı: Haleb'e bağlı Budama köyündedir. Seyahatname'de bu makam için: *" Makamı İbrahim Edhem Hazretleri bir müdevver* [782] *yedleri ve zânuları mezkûr hacere gömüldüğü alâmeti zâhir ve bâhirdir. Ayende ve revende ve devendelere ziyaretgâh olmuşdur."* [783] denmektedir.

3. Şeyh Türeyre Ziyaretgâhı: Suriye'de Behlüliye kasabası sınırlarında büyük bir türbede medfundur. Seyahatname'de *"...yol üzre bir kubbe-i âli içinde Şeyh Türeyre tarîk-ı Edhemî'dendir."*[784] bilgisi verilmektedir. Ziyaretgâh olarak kabul edilmiştir.

---

[779] A.g.e., (DM), IX/395.
[780] A.g.e., (DM), IX/395.
[781] A.g.e., (DM), IX/397.
[782] A.g.e., (DM), IX/387. 5.dipnotta "kubbe-i âli" ifadesi yazılıdır.
[783] A.g.e., (DM), IX/387.
[784] A.g.e., (DM), IX/388.

2. KAZERUNİYYE

Ebu İshak Kâzerunî (ö. 426/1034)[785] tarafından kurulmuştur. Asıl adı Ebu İshak İbrahim b. Şehriyâr'dır. 352 (963) yılında Şiraz'ın Kâzerun şehrine bağlı Emirencam köyünde dünyaya geldi. Ebu Abdullah el-Hafîf (ö. 370/983)'ten tarikat aldı. Daha sonra aynı yerde tekkesini kurmuş ve irşad faaliyetlerini vefatına kadar burada sürdürmüştür.[786]

İslam Dünyasının bir çok yerinde yayılma istidadını gösteren Kâzerunîyye, Anadolu topraklarına da girmiştir.[787]

Seyahatname'de, Ebu İshak Kazvînî (Kazrûnî) ile ilgili olarak birkaç yerde bilgi geçer. Bursa, Edirne ve Erzurum'da bulunan tekke ve ziyaretgâhı hakkında bilgi verilirken; *"Bedreka-i kerâmât, âyine-i makâmât, hazân-ı esrâr-ı tarikât, nâzır-ı envâr-ı hakikat eş-Şeyh Ebu İshak Kazvînî aleyhi rahmetü'l-bârî. İsm-i şerîfleri İbrahim'dir. Künyeleri Ebu İshak. (Kazvîn) şehrinde rahm-ı mâderden müştak olmuşdur. Atası Şehriyâr idi. İslam ile müşerref oldukda Ebu İshak'ın validesi hamile kalmış. 352 Ramazanında alem-i vücuda ayak basmıştır. Günden güne sülûk-ı sûfîyanede terakki ederek Kutbu'l-aktab olmuşdur. Umûmî bir seyahata çıkıb Bursa ve Edirne'de makam edinmiş, andan yine Erzurum'a gelüb Tebriz Kapısının iç yüzünde bir kala-i azîmi dârü'l-karar-ı bâki ittihaz eylemişdir. Bir ak sakallı, fakat hatun türbedârı vardır."* [788] şeklindeki vasıflarla tanıtılır. Seyahatname'nin bir başka yerinde aynı bilgiler verilmekle birlikte, bazı ayrıntıları içine alan şu bilgi geçer: *" (Kutb-ı alem-i ruhânî, maden-i hikmet-i Sâmedanî, Şeyh Ebu İshak Kazvînî). İsm-i şerîfleri İbrahim, künyeleri Ebu İshak'tır. Valideleri (Şehriyâr Hatun) idi ki, Ermeni Krallarının kızı imiş. (352) senesi Ramazanında düşenbe gecesi vücuda gelen bu zat-ı âlî, iştihâr bularak kutbu'l-aktab mertebesinde merhum olub Erzurum'da Tebriz Kapısının iç yüzünde bir kal'a içinde defn edilmişdir..."* [789] Bursa'daki ziyaretgâhı hakkında da: *" Bursa'daki ziyaret Ebu İshak Kazvînî'nin makamıdır ki, Yıldırım Bayezid Han'ın binasıdır. Deveciler Mezaristanının mukabelesinde bir tekye-i dervişândır."* [790] denmektedir.

---

[785] Seyahatname'nin ikinci cildinde Ebu İshak Kâzerunî'nin ismi "Ebu İshak Kâzvinî" şeklinde geçerken, Seyahatname, (Cevdet), II/51-52-218., beşinci ciltte " Ebu İshak Kâzerumî" olarak geçmektedir. A.g.e., (Cevdet), VI/43.
[786] Kara, Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler, II/13-14,; Öcalan, a.g.e., s. 132.
[787] Osman Turan, Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi.,s. 122.
[788] A.g.e., (Cevdet), II/218.
[789] A.g.e., (Cevdet), II/51.
[790] A.g.e., (Cevdet), II/52.

a) Dervişler

1. Kozlu Baba: Hınıs'lıdır. Ebu İshak Kâzerûnî'nin halifelerindendir. Meczub tavırlı bir derviştir. Hınıs'ta oturduğu halde, dört konak mesafede bulunan Erzurum'da beş vakit namazı Ebu İshak Kâzerûnî ile birlikte kılarmış. Birçok keramet sahibi imiş. Otuz üç adet kozdan yapılmış tesbihi olmasından dolayı Kozlu Baba lakabı verilmiştir.[791]

b) Tekkeler

1. Bursa Ebu İshâk Kâzerûnî Tekkesi: Bursa'dadır. Evliya Çelebi, Ebu İshâk Kazerûnî'nin kabrinin Erzurumda Tebriz kapısının iç tarafında bulunan bir yerde medfun olduğunu söyler. Kabrinin herkes tarafından ziyaret edildiğini de kaydeder.[792]

2. Edirne Ebu İshak Kâzerunî Tekkesi: Edirne'de Selimiye Camii'nin ön kısmındadır. Evliya Çelebi bu tekkenin Üçşerefeli Camii'in önünde demekle, Selimiye Camii'ni kast ettiği tahmin edilmektedir. Seyahatname'de bu tekke hakkında verilen bilgide, müdavimlerinin İshakî'lerden oluştuğu, bu tarikatın silsilesinin Nakşbendiyye'ye dayandığı ifade edilmektedir.[793]

c) Ziyaretgâhlar

1. Şeyh Ebu İshak Kazvînî Ziyaretgâhı: Evliya Çelebi, Ebu İshak'ın ziyaret yerinin Bursa'daki Ebu İshak'ın makamı olduğunu belirtir. Yıldırım Bayezid yaptırmıştır. Ziyaretgâhı, aynı zamanda kendisinin tekkesidir. Deveciler mezarlığının karşısında bir yerdedir.[794] Ayrıca, bir makamının da Edirne'de olduğu görülmektedir. Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiye göre, Ebu İshak Kazvînî'nin, Üçşerifeli Câmiî'nin ön kısmında bulunan Kazvinî tekkesinde makamının olduğu bildirilmektedir.[795]

3. YESEVİYYE

Hoca Ahmed Yesevi tarafından kurulmuştur. Hoca Ahmed Yesevi'nin doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Yusuf Hemedânî'nin müridi ve halifesi olması dikkate alınırsa Hicri V. (Miladi XI.) yüzyılın ikinci yarısında dünyaya geldiğini kabul etmek mümkün görünmektedir.[796] Türkistan'daki birçok tasavvufî şahsiyetin pîri olan

---

[791] A.g.e, (Cevdet), V/43.
[792] A.g.e, (Cevdet), II/18-218.
[793] A.g.e., (Cevdet), III/454.; A.g.e., (Heyet) 3/254.; A.g.e., (Topkapı Bağdat305), 159b.
[794] A.g.e., (Cevdet), II/52.
[795] A.g.e, (Heyet), 3/266.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 167a.
[796] Ahmed-i Yesevi "Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler", Haz. Kemal Eraslan.,s.15.

Hoca Ahmed Yesevi [797], XII. Asırda Seyhun ilerisindeki bozkırlarda Türk göçebeleri arasında, tarikatını büyük nisbette yaymaya muvaffak olan bir mutasavvıftır.[798]

Çimkend şehrinin doğusundaki Şahyar nehrinin küçük bir kolu olan Kara-su çayı yakasında bulunan Sayram şehrinde doğdu. [799] Yusuf Hemedânî'den hem zahirî ilimler denilen şer'î ilimleri, hem de batinî ilimler denilen tasavvufî bilgileri almıştır.[800] Hoca Yusuf Hemedânî, İmam-ı Azâm Ebu Hanife'nin mezhebine mensub bir şahsiyetti. [801] Yusuf Hemedânî ihtiyarlığında diğer üç müridiyle beraber Ahmed Yeseviyi de halifeliğe seçmiştir. Bunlar Hoca Abdullah Berkî, Hoca Hasan Andakî ve Abdulhalık Gücdüvanî'dir.[802] Ahmed Yesevi, Yusuf Hemedâni'nin vefatından sonra, bir süre tekke'nin reisliğini yapmış, bilahare müritlerini Hoca Abdülhalık Gücdüvanî'ye bırakıp; Yesi'ye dönmüştür.[803]

Evliya Çelebi, Hoca Ahmed Yesevi hakkında *" Ceddimiz Türk-i türkân Ahmed Yesevi"* [804] gibi ibarelerle ve " *...Türk-i Türkân Hoca Ahmed-i Yesevî hazretleri Horasan'dan halifesi olan Hacı Bektaş-ı Veli'yi üç yüz fukarâsıyla sâhib-i seccâde idüp deff ve kudûm ve alem şarâf virüp " Var Orhan Beğ ile Rûm fâtihi ol yâ Bektaş" diyü nefes idüp Hacı Bektaş-ı Velî üç yüz er ile Horâsân'dan Orhan Gâzi'ye gelüp mülâkât oldığı gibi Bursa üstüne gelüp feth ettiler...* " [805] diye bahsetmektedir. Anadolu fethinin manevi mimarlarından olan Ahmed Yesevi, müridlerini Anadolu ve Rumeli'nin fethedilmesi için göndermiştir.[806] Bu fetih anlayışı maddi fetih anlayışından çok daha kapsamlı olan manevi fetih ile ilgilidir. Zira Yesevî Ocağında yetişenler, " tekkedeki eğitimlerini tamamlayan Yesevi dervişleri, çeşitli bölgelere dağılarak, kendileri gibi düşünenlerin çoğalması için çalışmışlardır."[807] Evliya Çelebi, Bursanın fethinden sonra, Yesevi dervişlerinin Orhan Bey'in oğlu Süleyman Gazi maiyetindeki yetmiş evliyanın Hacı Bektaş-ı Veli'nin çizdiği strateji ile Kara Mürsel, Kara Koca, Kara Yalova, Kara

---

[797] Abdülbaki Gölpınarlı, "Vilayetnâme, Menakıb-ı Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli".,s.5.
[798] Necla Pekolcay, "İslamî Türk Edebiyatı"..,s.65.
[799]Hazîni, "Cevahirü'l Ebrar Min Emvâci'l-Bihâr", Nşr. Cihan Okuyucu, s. 32.; Köprülü, a.g.e.,s.27. F.Köprülü, İ.A. s.210.
[800] Mustafa Aşkar, "*Ahmed Yesevi ve Tasavvuf Anlayışı*" Diyanet, Üç aylık İlmi Dergi, C.29.S. 4. Ank. 1993. s. 50.
[801] Köprülü, "Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar", s. 66.
[802] Köprülü, a.g.e., s.72.
[803]Köprülü, a.g.e., s. 72.; Nezihe Araz. "Anadolu Evliyaları "Atlas Kitabevi, İstanbul. 1972.s.13. Geniş bilgi için bkz. Milletlerarası Hoca Ahmet Yesevî Sempozyumu Bildirileri (26-29 Mayıs 1993), Erciyes Üniversitesi, Kayseri 1993.
[804] Seyahatname, (Cevdet), I/89-100-659., III/349.
[805] A.g.e., (Gökyay), s. 34.
[806] Franz Babinger, *" Anadolu'da İslamiyet"*, Dârü'l- Fünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası, Sene:2, S:3, Temmuz 1338/1922,s. 197.
[807] Kara,Tekke ve Zaviyeler, s. 72.

Biga ve Kara Sığla adlarında kırk yiğitle, tulum ve sallarla denizi geçip Rumeli'ye geçtiklerini belirtir.[808]

a) Dervişler

1. Davud Baba: Hoca Ahmed Yesevî'nin müridlerindendir. Bursa'da Sefer Pazarı Evliyası'na yakın bir yerde medfundur.[809]

2. Avşar Baba: Ahmed Yesevî'nin halifelerindendir. Acemlerin, Avşar Baba'ya ve Yeseviyye'ye bağlılıklarından dolayı, Şirvan bölgesinde bulunan Niyâzâbâd'taki tekkesinde yüzlerce dervişin kaldığı bildirilmiştir.[810] Şirvan, Kafkasya'da olup Osmanlı döneminin eyaletlerindendi.

3. Eş-Şeyh Hazreti Pîr Dede: Evliya Çelebi. Pîr Dede için " *Gavsü'l-vâsîlin, matlub-ı tâlîbîn, menba-ı uyun-ı müşâhede, mecmu'u fünun-ı mücahede eş-Şeyh Hazreti Pîr Dede, Horasandan Türk-i Türkân Hoca Ahmed Yesevi izniyle Rûma gelüb Merzifonun şimalinde şehre nazır mürtefi' bir zeminde sâkin olur...*"[811] demektedir. Ahmed Yesevi'nin izniyle Anadoluya gelen Pîr Dede, Merzifon'da ikamet etmiş, ara sıra hamamlarda da yatmıştır. Meczub tavırlı bir kişi olan Pîr Dede'nin bir çok menkabesinin olduğuna da dikkat çekilmiştir. Merzifon'da bulunan tekke ve türbesi hakkında verilen bilgiye göre, bakımlı ve büyük bir yer olduğu anlaşılmaktadır. Türbesinin büyük kubbelerle örtülü olduğu, meydan, mutfak ve derviş odalarının çokluğunu da dile getiren Evliya, her gece iki yüz kişinin burada kaldığını söylemektedir. Kendisinin burayı ziyaret ettiğini, Memi Can Dede tarafından başına Pîr Dede'nin keçekülah tacını giydiğini de ifade etmektedir. Evliya Çelebi, Pîr Dede'nin sandukasının çok müzeyyen olduğunu, şahsi eşyalarının hala bir dolap içinde muhafaza edildiğini de söyler.[812]

4. Horoz Dede: Horoz Dede için: " *...Ve Horosî Dede ceddimiz Türk-i Türkân Hoca Ahmed Yesevi hazretlerinin fukarâsından olub Hacı Bektaş-ı Veli ile Horasan'dan gelüb bir pîr-i fâni olup Fatih ile İslâmbol'a gelirken asâkîr içre şeb u rûz yigirmi dört saatde yigirmi dört kerre bank-ı horos urup " Kum ya yâ ğâfilûn" derdi. Guzat-ı müslimin ona anınçün Horos Dede dirlermiş. Merhum Yavuk Er* [813] *gayet mu'tekid olmağla bunların şerefine Unkapanı'nın iç yüzünde bir camiî inşâ etmişdir ki, hala*

[808] Seyahatname, (Cevdet),I/60.
[809] A.g.e., (Cevdet), II/52.
[810] A.g.e., (Cevdet), II/ 293.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 312a.
[811] A.g.e., (Cevdet),II/398.
[812] A.g.e., (Cevdet), II/398-399.

Sağrıcılar çarşusu içinde Yavuk Er Camiî ve mahallesi derler. Ba'dehû Horos Dede ömrü ahîr olunca Horos Kapısı dibinde merhum olub merhum dedemiz Unkapanı kapusu haricinde şâh râh üzerinde bir sûfede defn edilmişdir. Canibinde abdesthâne muslukları inşâ idüb hala ziyaretgâh-ı nâsdır." [814] şeklinde bilgi verilmektedir. Buna göre, Yesevi dervişlerinden olduğunu anladığımız Horoz Dede, Hacı Bektaş Veli ile birlikte Anadolu'ya gelmiş ve İstanbul'un fethinde bulunmuştur. Ordu'nun hazırlanmasında manevi bir rol üstlendiğini de söyleyebiliriz. Askerler arasında horoz gibi gürleyerek, Horoz Dede lakabını almıştır. Asıl adı hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Vefat ettiğinde Unkapanı'nda[815] Yavuk-Er (Yavuz Er) Câmiî civarına defnedilmiştir. Evliya Çelebi, türbesinin İstanbul halkı tarafından ziyaretgâh olarak kabul edildiğini söylemektedir.[816] Horoz Dede hakkında bir başka yerde: *" İstanbul'un fethinde bulunub Unkapanı'nda şehid olmuş ve Unkapanı kapusu dahilinde defn edilmiştir."*[817] bilgisi verilmektedir.

5. Akyazılı Baba: Seyahatname de Akyazılı Baba hakkında: *" Belh Buhâra ve Horasan'da ecdâd-ı izâmımızdan Türk-i Türkân Hoca Ahmed Yesevi halifelerindendir. Bu Akyazılı, Bursa'ya Hacı Bektaş Veli ile birlikte gelip ba'de'l-feth izin ile Rûm diyarında post sahibi oldu."*[818] denmektedir. Türbesi, Varna şehri ile Balçık iskelesi arasındaki düzlük bir ovadadır. Türbesinin üstü, Galata kulesini andırır bir yapı şeklinde yapılmıştır.[819] Akyazılı Baba'nın Orhan Gazi (ö.1360) döneminden Fatih Sultan Mehmed'in Babası olan İkinci Murat (ö.1451) dönemine kadar yaşamış olduğu bilgisi de verilmektedir.[820] Akyazılı Baba hakkında iki menkabe anlatılmaktadır.

Birinci Menkabe: Akyazılı Baba Pravadi'[821] de (Sarı Saltuk vesilesiyle) Müslüman olan Dobruca kralından izin alıp Batova kalesine yerleşir. Bir gün kebap yedikten sonra, kuru çubuktan yapılmış olan kebap şişini ağaç niyetine diker. Allah'ın izniyle, o çubuk hemen yeşerir ve kestane tutar. Akyazılı Baba: *" Bu ağacın meyvesi kendi yurdumuzun koruğudur. Bunun gölgesi de mekanımızdır."* der. Batova'ye yerleşen Akyazılı Baba, tam bu ağacın altında kırk sene ibadette bulunur. Dal budak

---

[813] Yavuk Er, Evliya Çelebi'nin dedesidir. Seyahatname, (Cevdet), I/424.-III/444.
[814] A.g.e., (Cevdet), I/100.; A.g.e., (Gökyay), s. 38.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304) 26b.
[815] A.g.e., (Gökyay), s. 150.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 304),106b.
[816] A.g.e., (Cevdet), I/100.
[817] A.g..e, (Cevdet), I/357.; A.g.e., (Gökyay), s. 150.
[818] A.g.e., (Cevdet), III/349.; A.g.e., (Heyet), III/197.
[819] A.g.e., (Cevdet), III/349.
[820] A.g.e., (Cevdet),III/ 350.
[821] Sarı Saltuk menkabesinde adı geçen yer.

salan bu ağacın yumurta büyüklüğünde atkestanesi tuttuğu rivayet edilir. Hastalanan atlara bu kestanelerden yedirildiğinde şifa bulduklarına inanılırmış. [822]

İkinci Menkabe: Gazi Mihaloğullarından Arslan Bey'in, Akyazılı Baba'yı çok sevdiğinden, sırtında taşıdığı halde, hiç kimsenin Arslan Bey'e yetişmediği rivayet edilmektedir. Bu durumu Arslan Bey'e sorduklarında; *" Vallahi, ben de ona hayranım ki, Cenab-ı Bârî bana ezici bir kuvvet veriyor. Kendimde bir başkalık bulup asla yorulmak bilmiyorum"* şeklinde cevap verdiği anlatılmaktadır. Evliya Çelebi, Akyazılı Baba türbesinde hala Arslan Bey'in sırtına alırken, taktığı insan eğeri ve takımlarının bulunduğunu nakletmektedir. İkinci Murad döneminde vefat eden Akyazılı Baba'nın türbesini Arslan Bey yaptırmıştır. Güzel bir hat ile yazılan ayet-i kerimelerle sandukası güzelleştirilmiştir Türbesinde Horasan mamulü buhurdanlar, şamdanlar bulunduğu kaydedilmiştir. Evliya Çelebi, manevi bir havanın hakim olduğu türbesinde bir ürperti ve heyecan duygusunun yaşandığını söyler. Türbedarının ziyarete gelenlere gül suyu dağıttığından, çevreye gül kokusunun hakim olduğunu da belirtir. Türbesinin son derece aydınlık olduğunu, etrafi pencerelerle çevrildiğinden çevresindeki bağ ve bahçelerde öten bülbül seslerinin türbeye ayrı bir hava kattığını nakleder. Evliya Çelebi, sıtma hastalığı çektiğini, bu türbeyi ziyaretten sonra sıtmadan kurtulduğunu hikaye eder. Türbenin üst kısmına celi yazı ile;

"Humma elemin çektim yok zerrece dermanım,
Himmet et bana şimdi Akyazılı Sultanım!"

beytini yazdığını, başucunda uykuya daldıktan sonra hiçbir rahatsızlığının kalmadığını belirtir. Arslan Bey, türbesinin karşısında büyük bir tekke bina etmiştir.[823]

6. Kıdemli Baba Sultan: Hoca Ahmed Yesevi'nin izniyle Anadolu'ya gelmiştir. Kazak kavmindendir. Hacı Bektaş-ı Veli'den irşad yetkisi almıştır. Filibe yolu üstünde bulunan Adatepe denilen bir mevkide yedi sene irşad görevinde bulunmuştur. Binlerce insanı irşad etmiştir. [824]

7. Asmânî Dede: Yeseviyye'dendir. [825] Meczub tavırlı bir zat imiş. Gökyüzüne bakıp bakıp konuşurmuş. Birçok kerametleri görülmüştür. Yavuz Sultan Selim'in, Iran seferine çıkacağı zaman, *" Yürü Selim! İsmail'i imamları yolına çıldır çıldır dimeden kurban idüp her şeyin gavrına var."* demiştir. Evliya Çelebi, bu sözün gerçekleştiğini,

---

[822] Seyahatname, (Cevdet), III/349.
[823] A.g.e., (Cevdet), III/ 349-350.
[824] A.g.e., (Cevdet), III/ 377-378.
[825] Seyahatname'nin Topkapı Bağdat nüshası 144a varakında Yesevî tarikatından olduğu ifade edilirken, Ahmed Cevdet neşrinde " ehl-i tarîk bir mecâzib kimse imiş" şeklinde geçmektedir. (Cevdet), I/478.

Yavuz Sultan Selim'in Şah İsmail'i Çaldıran savaşında yendikten sonra Mısır'ı da fethetmesini, Asmânî Dede'nin kerametine bağlar. Türbesi Karaca Ahmed Sultan Tekkesi'ndedir. [826]

8. Şeyh Pertevî Sultan: Yesevî dervişlerindendir. Ulu sultan olarak kabul edilmiştir. Türbesi Aksaray'da Dâr-ı Ervâh denilen yerdedir.[827]

9. Şeyh Nusret: Makamı Tokat Zile'dedir. Seyahatname'de Şeyh Nusret için: " *Hacı Bektâş ile diyâr-ı Horâsân'dan gelmiş ceddimiz Hâce Ahmed-i Yesevî halîfelerinden Horâsân erenleridir...Bu diyârın ahâlisi azîz Şeyh Nusret'e gâyet mu'tekidlerdir...* "[828] bilgisi verilmektedir.

10. Gajgaj Dede: Horasan'dan Tokat'a gelip yüksek bir tepede iskân etmiştir. Seyahatname'de: " *Tarîk-i Yeseviyye'de ulu bir derviş imiş. Tâ Horasan'dan gelerek bu kûh-i bâlâ üzerinde sâkin olmuşdur. Celâlî-sıfât oldukda ejder gibi gajladığından adına (Gajgaj Dede) derlermiş. Himmeti hâzır ola!..* " [829] denilmektedir.

11. Baba Sultan: Hoca Ahmed Yesevî'nin halifelerindendir. Aydın'a yakın Bozdağ yaylasında Cebeli Erbaîn (Kırklar Dağı) denilen bir tekkede Makam-ı Erbaîn adı ile anılan yerde medfundur.[830]

b) Tekkeler

1. Avşar Baba Tekkesi: Kafkas eteklerinde Şirvan ile sınır olan Niyâzâbâd şehrindedir. Evliya Çelebi, bu tekkede birçok dervişin kaldığını söylemektedir. Misafirlerinin bol olduğu bu tekke, aynı zamanda ziyaretgâhtır.[831]

2. Kıdemli Baba Tekkesi: Filibe yolu üzerinde bulunan Adatepe'nin zirvesindedir. Evliya Çelebi, tekkenin bulunduğu yerin yüksekliğinden dolayı, yarım saatte çıkılabildiğini söyler. Kıdemli Baba'nın vefat haberini işiten Çelebi Sultan Mehmed Han, Edirne'den usta ve işçi gönderip mezarına bir kubbe yaptırmıştır. Ayrıca kendisine bir tekke, imaret, kiler ve misafirhane ile bir külliye de inşa etmiştir. Tekkesine yedi köy vakfetmiştir. Evliya Çelebi, yöre halkının, Kıdemli Baba Sultana büyük bir bağlılık içerisinde bulunduğunu, ziyaretgâhına gelip kurbanlar kestiklerini

---

[826] Seyahatname, (Gökyay), s. 205.; A.g.e., (Cevdet), I/478.
[827] A.g.e., (Heyet), 3/118.; A.g.e. ,(Topkapı Bağdat 305),71b.
[828] A.g.e., (Heyet), 3/146.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 91a.
[829] A.g.e., (Cevdet), V/60.
[830] A.g.e., (DM), IX/179.
[831] A.g.e., (Cevdet), II/293.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 312a.

ifade eder. Hayatta iken, çobanlık yaptığı için, türbesinde halen kavalının asılı durduğunu da belirtir.[832]

3. Akyazılı Baba Tekkesi: Gazi Mihailoğullarından Arslan Bey tarafından yaptırılmıştır. Varna ile Balçık İskelesi arasında bulunan geniş bir ovada inşa edilen türbesinin karşısındadır. Deniz kenarında yüksek bir yerdedir. Yedi köşeli kargir bir binadır. İstanbul'daki Galata kulesini andırır bir tarzda bina edilmiştir. Akyazılı Baba tekkesi tasvirinde oldukça güzel anlatım dilini kullanan Evliya Çelebi, kurşundan yapılmış olan alemin bulutlar içerisinde parladığını ifade etmektedir. Kubbesi oldukça yüksek olmasına rağmen, sütun ile desteklenmemiş bir yapı şeklindedir. Geniş ve büyük olan süslü tavanında üçyüz adet kandil asılı durur. Dervişler tarafından her gece yakılan kandillerin ışığından her taraf gündüz gibi aydınlanır. Bu tekkeyi gören herkesin hayran olduğunu söyleyen Evliya Çelebi, tekkenin genişliğini kapıdan ocağa kadar yüz ayak ölçüm mesafesinde olduğunu da belirtir. Tabanı, beyaz mermer ile döşelidir. Ortasında büyük bir şadırvan vardır. Tekkenin ortasında ise, sarı renkli, pirinçten yapılı, insan boyunda her padişahın yadigarı olan şamdanlar dizilmiştir. Büyük bir ustalıkla yapılan kubbesinin, yüzlerce ağaçtan yapılı olduğunu söyleyen Evliya Çelebi, kubbeye Tekkenişîn Arslan Dede'nin izniyle çıktığını da söyler. Bu tekke, insan aklının alamayacağı bir ustalık ve güzellikle yapılmıştır. Akyazılı Baba Tekkesi hakkında oldukça detaylı bilgiler sunan Evliya Çelebi'nin, bu usta yapıdan son derece mütehassıs olduğu anlaşılmaktadır. Bakımlı ve detaylı olan bu tekke'nin aydınlık bir ortama sahip olduğu, her pencerenin dolaplarla ayrıldığı, bu dolaplara dervişlerin şahsi eşyalarını koyduklarını söyler. [833]

Akyazılı Baba Tekkesinin bir üretim merkezi haline gelmesinde, dervişlerin büyük rol oynadığına dikkat çeken Evliya Çelebi, burada kalan her dervişin mutlaka bir sanat sahibi olduğunu söyler. Bu tekkeye gelip geçenin çokluğuna dikkat çeken Evliya Çelebi, her gece en az iki yüz kişinin misafir olduğunu belirtir.[834]

4. Şeyh Nusret Tekkesi: Tokat Zile ilçesindedir. *"...Zile vâdisinde ma'mûr u âbâdân imâret ve mescid ve misâfirhâneli bir tekye-i mu'azzamdır pâ-bürehne ser-bürehne yetmiş fukaraları vardır."* [835] Tekkenin ön kısmında kurumuş bir dut ağacı bulunmaktaymış. Hastaların, bir kıymık alıp tütsü yaptıklarında, şifa bulduklarına inanılırmış. Şeyh Nusret tekkesinde kalan dervişler, bu kıymıkları tanınmış kişilere

[832] A.g.e., (Cevdet), III/ 377-378.
[833] A.g.e., (Cevdet), III/351-352.; VIII/768.
[834] A.g.e., (Cevdet), III/ 352.
[835] A.g.e., (Heyet), 3/146.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),91a.

hediye olarak götürürlermiş. Karşılığında da, tekke için hediye alırlarmış. Ağacın, kuru tarafından dört yüz yıl boyunca kıymık kesildiği halde, gövde olduğu şekliyle aynı dururmuş. Hiçbir eksilme olmazmış. [836]

5. Gajgaj Dede Tekkesi:. Tokat'ta mesiregâh sayılan yüksek bir tepededir. Seyyahımız Tokat'ı ziyaretinde bu tekke'de birkaç dervişin kaldığını görmüştür.[837]

6. Baba Sultan Tekkesi: Aydın'a yakın Bozdağı yaylasında Cebel-i Erbaîn denilen yerdedir. Bu tekkede iki yüzden fazla dervişin kaldığı ifade edilmiştir. Bu tekkenin bir yaylada olmasından dolayı, gelip geçenin çok olduğu anlaşılmaktadır. Evliya Çelebi, bu tekkenin dört yüz yıl boyunca ocağının sönmemesi ile insanlara hizmet verdiğini söyler.[838]

7. Halep Yesevî Tekkesi: Evliya Çelebi, Halep'te bir Yeseviyye tekkesinin olduğunu söylemektedir.[839]

4. HACEGANİYYE

XII-XV yüzyıllarda Maveraünnehir bölgesinde tasavvufî faaliyet gösteren ve Orta Asya sûfiliğinin gelişmesinde önemli rol oynayan bir tarikattır. Nakşibendiyye silsilesinde, Haceganiyye'nin Yusuf Hemedanî'den (ö. 535/1140) Bahaeddin Nakşibendî'nin (ö. 791/1389) zamanına kadar olan dönem içerisinde faaliyet gösterdiği belirtilir. Hacegân tarikatının esas kurucusu Yusuf Hemedanî'nin halifesi Abdulhalık Gucdüvanî'dir (ö.585/1220). Hacegân tarikatının sonradan da Nakşibendiliğin prensiplerini belirleyen sekiz unsur,[840] Abdulhalık Gucdüvanî tarafından ortaya atılmıştır. Hacegân, Nakşibendilik'ten ayrı bir tarikat olarak Emir Külâl'in Bahaeddin Nakşibendi dışındaki diğer halifeleriyle iki üç nesil kadar varlığını sürdürmüştür. Daha sonra Nakşibendiliğin içinde erimiştir.[841]

a) Dervişler

1. Şeyh Hazreti Koçğa Sultan: Azerbeycan'ın Rumiyye şehrindendir. Hz. Ebubekir neslindendir. Hacegân'ın tanınmış dervişlerindendir. Rumiyye'deki mezarı

---

[836] A.g.e., (Heyet), 3/146-147.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 91a.
[837] Seyahatname, (Cevdet), V/60-67.
[838] A.g.e., (DM), IX/179.
[839] A.g.e., (DM), IX/380.
[840] Bu sekiz unsur şunlardır: 1- Hûş der dem. 2- Nazar ber kadem. 3- Sefer der vatan. 4- Halvet der encümen. 5-Yâd-ı Kerd. 6- Bâz-ı Keşt. 7- Nigah Deşt. 8- Yad-ı Deşt

[841] Hamid Algar, *'Hâcegân"* DİA, XIV/431.Geniş bilgi için bkz., Necdet Tosun, Hacegân Ekolu, (MÜSBE, Basılmamış doktora tezi, İstanbul, 2002).

aynı zamanda ziyaretgâh olarak kabul edilmiştir. Türbesinin etrafı gül bahçeleri ile çevrilidir. [842] Seyahatnamede Koçğa Sultan hakkında iki menkabe nakledilmektedir.

Birinci Menkabe: Koçğa Sultan'ın vefatından sonra bir müridi hayli zenginleşir. Zamanın idarecilerinden Ali Han isminde birisi, bu müridin malını almak için kendisine işkenceler yapar. Mürid: " Hey Han! Merhum Koçğa Sultan hürmetine beni bırak, maksadın mal ise, malımın hepsini al" der. Han " Ben senin Koçğa Sultanı'nı ne yapayım" diyerek, zavallı müridi öldürür. Tüm malına konar. Daha sonra, Koçğa Sultan'ın türbesini yıkıp yakmak girişiminde bulunur. Mezarını açar. Koçğa Sultan'ın çürümemiş cesedi ile karşılaşır. Bu ancak sihir ile yapılmış bir şeydir diyerek, Koçğa Sultan'ın cesedini yakar. Cesed ateşe atıldığında, gaipten " Benim ikinci İbrahim! Ya Hay, Ya Hay" sesi yedi defa duyulur. Ateş söndükten sonra, Koçğa Sultan'ın cesedi bir çocuk cesedi şekline gelir. Bu durumu gören ahali, Ali Han'a küfrederler. Koçğa Sultan'ın cenazesini yeniden kefenleyip, namazını kılıp defnederler. Koçğa Sultan'ın cesedinin yakıldığı yer, ateş sönmeden güllük gülistanlık olur. Her tarafta güzel güller ve rengarenk çiçekler açar. O kadar büyük olurlar ki, bir atlı arasında geçse dahi görülmez. Özellikle fesleğen çiçekleri burada daha fazladır. Hiçbir yerin fesleğeni buranınki kadar büyük olmaz. Halk, buradaki güzel çiçeklerin bitmesini, Koçğa Sultan'ın yakılmış cesedinin küllerine bağlar.[843]

İkinci Menkabe: Koçğa Sultan'ın kabri Ali Han tarafından yıkılıp, cesedinin yakıldığını öğrenen Kör Hüdâbende Şah Rumiyye şehrine gelir. Ali Han'ın Koçğa Sultan'ın cesedini yakmasından dolayı sevinir gibi görünür. Ali Han'a iltifat eder. Neden cenazesini çıkarıp, yaktığını öğrenir. Daha sonra, adamları ile birlikte Ali Han'ı yakalar. Koçğa Sultan'ın cesedini yaktığı için hem kendisini hem de adamlarını kılıçtan geçirir. Koçğa Sultan'ın intikamını alır.[844]

2. Hamza Baba: Lakabı Rûmî'dir. Koçğa Sultan'ın torunudur. Seyahatname'de Hamza Baba hakkında verilen bilgide *"...hâris-i akl u şer' ârif-i usul u fürû' şeyh-i millet, kutb-ı devlet, maden-i esrâr-ı ilâhî, müşâhid-i envâr-ı nâmütenâhî Hazret-i Şeyh Rûmî..."*[845] denmektedir. Azerbaycan'ın Rumiyye şehrinde dünyaya gelmiştir. Diyarbakır'a göç etmiştir. Kırk bine yakın müridi olmuştur. Müridlerinin çokluğu ile şöhret kazanmıştır.[846] Hamza Baba ziyaretgâhı halen, Diyarbakır Elazığ karayolunda

---

[842] Seyahatname, (Cevdet), IV/304.
[843] A.g.e, (Cevdet), IV/304-305.
[844] A.g.e., (Cevdet) IV/305-306.
[845] A.g.e, (Cevdet), IV/53.
[846] A.g.e., (Heyet), 4/40.

Devegeçidi barajı yakınlarında bir yerdedir. Seyyahımız, Hamza Baba ziyaretgâhını da ziyaret etmiş ve şöyle bir beyit yazmıştır:

Gelüp etdik ziyâret bu makâmı

Tarikat pîşvâsı Şeyh Rûmî. [847]

Topkapı Bağdat 305 yazmasında ise, ikinci mısra;

Ki budur pîşvâ-yı Şeyh Rûmî. [848]

şeklinde geçmektedir.

3. Şemseddin Hûyî: Azerbaycan topraklarındaki Albak şehrinde medfundur. Birçok kerametleri görülmüştür. Seyahatnamenin verdiği ifade ile, Şemseddin Hûyî[849] " *Tarîk-ı Hâcegân'dan ulu zattır ki niçe keşf u kerâmetleri zâhir ü bâhir olup bu şehirde medfundur.* " [850] denmektedir.

4. Ahlatî Hasan Dede: Ahlat'ta yaşamış olup hayatını uzlet ile geçirmiştir." *Tarîk-i Hâcegânda tekmîl-i fünûn etmiş, halk ile kelimâttan çekilmiş bir zattır.* "[851] diye tanıtılmıştır.

5. Şeyh Hazret-i Abdu's-Samed Efendi: Kardeşiyle birlikte Kayseri'ye yerleşmiştir. Birçok Osmanlı Padişahları kendisini ziyaret edip sohbetinde bulunmuştur. Kayseri'de vefat etmiştir.[852]

6. Hüsameddîn-i Erdebilî: Türbesi İzmir'in Urla İlçesindedir. Seyyahımız bu zat için: *"Eşşeyh Hüsameddin-i Erdebilî tarik-ı Hacegân'dan ulu sultandır."*[853] demektedir.

b) Tekkeler

1. Şeyh Rûmî Tekkesi: Diyarbakır'da olduğu bildirilmiştir. " *Evvela tarîk-i Hâcegânda Şeyh Rûmî tekyesi...* "[854] şeklinde tanıtılmıştır. Bu tekkede yapılan zikrin, ne kadar güzel yapıldığını ifade etmek için, *"...bunda olan tevhid-i sübhânî bir diyâr'a mahsus değildir..."* ibaresi ile belirtilmiştir. Şeyhinin Hamza Baba [855] isminde bir zat

---

[847] A.g.e., (Heyet), 4/55.
[848] A.g.e., (Topkapı Bağdat) 305.209b.; A.g.e, (Heyet), 4/41.
[849] Seyahatname'nin Topkapı Bağdat 305 Yazmanın 288b varağında Şemseddîn-i Haffi olarak geçmektedir.
[850] Seyahatname, (Cevdet), IV/280.
[851] A.g.e., (Cevdet), IV/139.; A.g.e, (Heyet), 4/93.
[852] A.g.e., (Cevdet), III/189.
[853] A.g.e, (DM), IX/103.
[854] A.g.e., (Heyet), 4/27.
[855] A.g.e., (Cevdet), IV/53.

olup; münzevî, halim, selim bir kişiliğe sahip olduğu belirtilen Şeyh Rûmî Tekkesi'nde fakir ve yolculara hizmet verildiği ifade edilmiştir.[856]

2. Antep Hacegânî Tekkesi: Evliya Çelebi, Gaziantep halkının umumiyetle Hacegânîyye'den olduklarını ifade etmiştir. Gaziantep'te Hacegâniyye'ye mensup bir tekkenin bulunduğunu belirtmiştir.[857]

3. Kahire Hacegân Tekkesi: Bu tekkede özellikle, Özbekler, Belh Buhara fukaraları kalırlarmış. Bu tekkeyi Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferine katılan bir Nakşibendî müridi yapmıştır. Yavuz'un bilgisi dahilinde İstanbul'dan yanına aldığı bir miktar parayı Mısır'a getirmiş ve bu tekkeyi yapmıştır. Geri kalan bir miktar altını, tekkenin kapısına zincir ile bağlamıştır. Çelebi'nin söylediğine göre, bu altın parçası halen yerinde imiş. [858]

5. KADİRİYYE

Abdulkadir Geylânî (ö. 562/1166) tarafından kurulmuştur. Hazar Denizi'nin güney batısında bulunan Geylan (Gilan, Ceylan, Cîlan)da doğdu. Nesebi Hz. Ali'ye ulaşır. Genç yaşında ilim tahsili için Bağdat'a gitti. İlim tahsilinden sonra uzun yıllar riyazetle meşgul oldu. Mürşidi, Ebû Said Mübârek b. Ali Mahzumî'dir.[859]

Abdulkadir Geylânî (ö.528/1134) tarihinde Ebu Sa'd Medresesinde eğitim verirken, usul-ı fıkıh ve tasavvuf konularında kitaplar yazmıştır. Bunlar, el-Gunye, Fuyuzâtu'r-Rabbaniye, Fethu'r-Rabbanî ve Fütûhu'l-Gayb bilinen yaygın ve meşhur eserlerinden bazılarıdır.[860]

Kadiriyye, İslam Aleminde en yaygın tarikatlardan biridir. Bu tarikatı Osmanlı dünyasına ilk getiren Müzekkin Nüfus yazarı Eşrefoğlu Rumî(ö. 874/1469)'dir. İstanbul'a ise İsmail Rûmî (ö. 1041/1631) vasıtasıyla girmiştir.[861]

a) Dervişler

1. Şeyh Muslihiddin b. Alaeddin eş-şehir be-Cerrâhzâde: Aslen Edirne'lidir. Seyyahımız, bu zatı ziyaret ettiğini söyler. Edirne'de medfundur.[862]

---

[856] A.g.e., (Cevdet), IV/36.
[857] A.g.e., (DM), IX/356.
[858] A.g.e., (DM), X/242.
[859] Kara, Tasavvuf ve Tarikatlar, s.289.;Yılmaz, Anahatlarıyla Tasavvuf, s. 240-241.; Bk. D.S. Margoliouth, *"Kadiriyye"* MEBİA, VI/54.; Dilaver Gürer, Abdülkadir Geylânî, Hayatı, Eserleri, Görüşleri, İstanbul. 1999.
[860] İz, Tasavvuf, s. 209. Kara, a.g.e., 289.; H. Kâmil Yılmaz, a.g.e., s. 241.
[861] Kara, a.g.e., s. 290.
[862] Seyahatname, (Heyet), 3/268.

2. Şeyh Muhammed Şâmî: Kadiriyye'dendir. Mora Yarımadasında Guston şehrinde medfundur. Seyyahımız Şeyh Muhammed Şâmî'yi; *" Bu azîz merkum tarîk-i Kadiriyye serverlerinden bir serbâz-ı âşkı ilâhî huzurlarından ulu sultan olub nice yüz menâkıbları vardır."*[863] şeklinde tanıtmaktadır.

b) Tekkeler

1. Kütahya Abdulkadir Geylanî Tekkesi: Kütahya'da Abdulkadir Geylanî adında da bir tekke olduğu belirtilmektedir.[864]

2. Bursa Kadirî tekkesi : Bursa'da bir Kadiri tekkesi bulunmaktaydı.[865]

3. Şeyh Abdülkadir-i Geylâni Tekkesi : Adana, Payas yakınındaki Sincan yaylasındadır. Bu tekke hakkında *" ...ma'mur u müzeyyen ve fukârası ehl-i Medyen bir nazargâh , ârâmgâh, mesîregâh u teferrücgâh âsitane-i mihmângâhdır."*[866] denilmektedir.

4. Erzurum Abdulkadir-i Geylâni Tekkesi: Erzurum'da ki, meşhur yedi tekke içerisinde zikredilmiştir.[867]

5. Kanlıpazar Kadirî tekkesi: Amasya'da ki Kadirîyye tekkesidir.[868]

6. Amasya Kadirî Tekkesi: Amasya Köprü de bulunan meşhur tekkeler içerisinde anılmıştır.[869]

7. Tophane Abdulkadir Geylânî Tekkesi: Tophane'deki mamur tekkelerdendir.[870]

8. Üsküdar Abdulkadir Geylânî Tekkesi: Üsküdar'da bulunan kırk yedi tekke'nin en bakımlıları içerisinde ele alınmıştır.[871] Bu tekke, Üsküdar, Zeynep Kamil Hastanesinin alt taraflarında bir yerde idi. Günümüzde, bu tekkeden herhangi bir eser kalmamıştır.[872]

9. Hama Abdulkadir Geylânî Tekkesi: Hama'[873] daki yedi tekke içerisinde en bakımlısıdır: *" Cümle yedi tekyedir amma, Hazret-i Abdulkadir el-Cilânî tekyesi kadar ma'mur u müzeyyen dervişânı çok ve imâretinde ni'meti dâyim tekye yokdur. "* [874]

---

[863] A.g.e., (OM), VIII/303.
[864] A.g.e., (DM), IX/23.
[865] A.g.e., (Cevdet), II/18. ; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 226a.
[866] A.g.e., (Heyet), 3/33.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 305) 21a.; A.g.e., (Cevdet), III/45-46.
[867] A.g.e., (Cevdet), II/381.
[868] A.g.e., (Cevdet), II/188.
[869] A.g.e., (Cevdet), II/401.
[870] A.g.e., (Gökyay), s.189.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),133a.
[871] A.g.e., (Gökyay), s. 203.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),142b.; A.g.e., (Danışman) II/173.
[872] Demircanlı, a.g.e, s. 269.
[873] Suriye'nin büyük şehirlerindendir.
[874] A.g.e., (Heyet), 3/40.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),25b.

10. Filibe Kâdirî Tekkesi: Filibe'dedir.[875]

11. Edirne Şeyh Hazreti Abdülkadir Geylanî Tekkesi: Şehrin merkezinde bulunan bu tekkenin tanıtımını yapan Evliya Çelebi, Abdulkadir Geylanî'nin doğum yeri hakkında da kısa bir bilgi vermektedir. Kurtbayırı denilen yüksek bir yerde yapılan bu tekkenin, bin kişiyi alabilecek kapasitede yapılmış olması, bu tekkenin büyüklüğünü göstermesi açısından önem arz etmektedir. Birçok odaları, misafirhanesi, mutfağı olan bu tekkede Cuma günleri zikir ve sohbet yapılırmış.[876]

12. Bağdat Abdülkadir Geylânî Tekkesi: Bağdat'ta bulunan yedi yüz tekke'den misafir olarak kalınan beş tekke içerisinde sayılmıştır. Abdülkadir Geylanî'nin türbesinin yanındadır.[877]

13. Alaca Mescid Tekkesi: Tokat'ın merkezî bir yerindedir. Vakıf ve geliri çok olduğundan bakımlı bir tekkedir.[878]

14. Saraybosna Abdulkadir Geylânî Tekkesi: Saraybosna'da bulunan kırk yedi tekke içerisinde zikredilmiştir.[879]

15. Kefe Kadirî Tekkesi: Kırım'ın Kefe şehrinde, Kadiriyyye tarikatına mensub bir tekke bulunmaktaydı.[880]

16. Şeyh Muhammed Kadirî Tekkesi: Mora Yarımadasında Guston denilen şehirdedir. Seyyahımız bu şehirde toplam dört tekkenin olduğunu, ancak en bakımlısının Şeyh Muhammed Kadirî Tekkesi olduğunu, yüzden fazla dervişinin bulunduğunu bildirmektedir.[881]

17. Medineli Derviş Salih Tekkesi: Girit'te Kandiyye şehrinde Kuşaklı Manastır denilen yerdedir. Vakıf ve geliri olmayan bir tekke olmakla birlikte, dervişlerin geçimlerini, sadaka ve adak kurbanları sağladıkları belirtilmiştir. [882]

18. Halep Kadirî Tekkesi: Halep'te Kadiriyye'ye mensub bir tekke bulunmaktaydı.[883]

19. Gârı Beytü'l-Hazen Tekkesi: Filistin topraklarında Safed şehrinin dağlarında bulunan mağaralar zinciridir. Hz. Yusuf'un ayrılık acısına dayanamayan

---

[875] A.g.e., (Heyet), 3/217.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),135a.
[876] A.g.e., (Cevdet), III/ 453-426; A.g.e., (Heyet), 3/253.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 305), 159a.
[877] A.g.e, (Cevdet), IV/420.
[878] A.g.e., (Cevdet), V/61.
[879] A.g.e.,(Cevdet), V/432.
[880] A.g.e.,(DM),VII/677.
[881] A.g.e., (OM),VIII/303.; Ayverdi, a.g.e., IV/247.
[882] A.g.e.,(OM), VIII/513.
[883] A.g.e.,(DM), IX/380.

babası Hz. Yakub'un[884] uzlete çekildiği bir mağaranın adıdır. Büyük bir camisi vardır. Tekke olarak kabul edilmiştir. Bu tekkenin Kadiriyye kültüründe ele alınması hususu, Pazartesi ve Cuma gecelerinde Abdulkadir Geylanî'nin müritleriyle birlikte bu tekkede zikir yaptığının bildirilmiş olmasıdır. " *...âsitane-i makamı Hazreti Yakub ve Hazreti Yusuf'un firakından kapanıb uzletnişîn olduğu Gar-ı Beytü'l-hazen kal'anın cenubi tarafında azîm mağaralardır...Leyle-i isneynde ve leyle-i Cum'ada ve gayri leyle-i mübarekelerde şehrin cümle meşâyihleri ve serçeşme olan Şeyh Abdülkadir Geylanî Şeyh cümle fukarasile gelüb ol şeb def kudüm çalarak tevhid-i erre iderek cümle uşşak mest û medhûş olarak ihya iderler...* "[885]

20. Kudüs Abdulkadir Geylânî Tekkesi: Kudüs'te bulunan yetmiş tekkenin içerisinde zikredilmiştir.[886]

21. Mekke Şeyh Abdulkadir Geylânî Tekkesi: Mekke'de, Mısır Çarşısı başında Hasekiyye imâreti civarındadır. Kârgir bir bina olmakla birlikte sağlam ve büyük olduğu ifade edilmiştir. Gelen gidene nimeti bol bir tekkedir. [887]

22. Celâleddîn-i Ekber Tekkesi: Mekke'de bulunan bir başka Kadiriyye tekkesidir. Celâleddîn-i Ekber'in, Hind Padişahlarından olduğu bildirilmiştir. Burada daha çok Hindistan'dan gelen fakirler kalırmış. Bakımlı bir tekke olduğu ifade edilmiştir.[888]

23. Şeyhuniyye Tekkesi: Kahire'de Şeyhuniyye Camiî'nin karşısındaki Kadiriyye Tekkesidir.[889] Memluklular zamanında Emir Şeyhû tarafından yaptırılan Şeyhuniyye Tekkesi, Şeyhû Hânkâhı ve Şeyhuniyye Hânkâhı olarak da ün yapmıştır.[890]Bu tekke hakkında başka yerde verilen bilgide, Kadiriyye tarikatına ait büyük bir tekke olduğu ifade edilmiştir. On altı sütun üzerine bina edilen bu tekkenin tavanının gayet müzeyyen olduğu bildirilmiştir. Sekiz köşeli bir şadırvanı varmış. Tekkenin tabanı boydan boya beyaz mermer ile döşeli imiş. Derviş odalarının birkaç kattan oluştuğu belirtilmiştir. İki yüzden fazla dervişin kaldığı bir tekkedir. Evkâf bakımından zengindir. Gelen misafirler için yemek verildiği bildirilmiştir. Mısır Valisi yardımcısının gözetimindedir. Üç şerefeli bir minaresi vardır. Kahire'deki Şeyhuniyye Camiî'nin karşısında olan bu tekkenin, ana cadde üzerinde olması ile merkezi bir

---

[884] Geniş bilgi için bak. Yusuf Suresi.
[885] Seyahatname, (DM), IX/442.
[886] A.g.e., (DM), IX/488.
[887] A.g.e., (DM), IX/772.
[888] A.g.e., (DM), IX/772.
[889] A.g.e., (DM), X/218.
[890] Asım Muhammed Razak, Hânkâvu's-Sûfiyye fi-Mısır, I/315.

yerdedir. Emir Çelebi isminde, halim selim bir zattın gözetiminde faaliyet yürütürmüş. Kahire'deki dört Kadiri tekkesinin en büyüğüdür.[891]

24. Kahire Hazret-i Abdülkadir (Ceylânî) Geylânî Tekkesi: Kahire'de Kethüda Sarayı yakınlarında Melik Tahir zaviyesi[892] yanındadır. Küçük bir tekkedir. Burada Eba Eyyub-el Ensârî ve Şeyh Sari hazretlerinin biraderlerinin medfun oldukları bildirilmiştir. On dervişin kaldığı ifade edilmiştir. Yiyecekleri, Mısır Paşası tarafından karşılanırmış. Cuma gecelerinde Kadiriyye tarikatına mensup Şeyhuniyye Tekkesinin dervişlerinin buraya gelip zikir ettikleri bildirilmiştir. Evliya Çelebi, Cuma geceleri bu tekkede yapılan zikir meclislerine katıldığını söylemiştir.[893] Evliya Çelebi, bu tekke hakkında bir başka yerde verdiği bilgide, burada tarikatını belirtmediği, Şeyh Muhammedü'l-Ensarî ve Şeyh Abdullah'ül-Yemenîyyül Zeylâî'nin medfun bulunduklarını söyler. Birkaç Kadirî dervişin kaldığı bu tekkenin vakıf gelirlerinin olmaması sebebiyle, Mısır Valisi tarafından günlük olarak on ekmek ve bir miktar et verildiğini bildirir.[894]

25. Karakaya Tekkesi: Kahire'de, Kara Meydanda bulunan Emir Ahur Konağı yanındadır. Yedi sekiz kadar dervişi bulunan küçük bir tekkedir. Yiyeceklerinin Şeyhuniyye Tekkesinden geldiği bildirilmiştir.[895]

26. Reşid Abdulkadir-i Geylanî Tekkesi: Mısır'ın Reşid şehrinde mezarlık kenarında olduğu ifade edilmiştir.[896]

c) Türbeler

1. Şeyh İsa Türbesi: Kahire'dedir. Abdulkadir-i Geylânî'nin evlatlarındandır. Türbesinde Kadirî dervişlerinin bulunduğu bildirilmiştir.[897]

6. EŞREFİYYE

Kadiriyye tarikatının bir koludur.[898] Eşrefoğlu Rûmi (ö.874/1469-70) tarafından kurulmuştur. Adı Abdullah, babasının adı Eşref'tir. Kaynaklarda künyesi Abdullah Rûmî b. Seyyid Ahmed Eşref b. Seyyid Muhammed Süyûfî (Mısrî) olarak

---

[891] A.g.e., (DM), X/240-241.
[892] Melik Tahir zaviyesi, Kahire'deki Hacı Bektaş-ı Veli Tekkesidir. Seyahatname'de bu tekke hakkında: "Nice mülûkü selâtîni selefin nazargâhıdır. Amma ibtida banisi Sultan Melikü't-Tahir'dir." denmektedir. Seyahatname, (DM), X/246. Bu tekke Bektaşiyye kültüründe ele alınmıştır.
[893] A.g.e., (DM), X/250.
[894] A.g.e., (DM), X/577.
[895] A.g.e., (DM), X/250.
[896] A.g.e., (DM), X/712.
[897] A.g.e., (DM), X/574.

geçmektedir. İbnü'l-Eşref, Eşrefzâde, Abdullah İznikî ve Abdullah-ı Rûmî adlarıyla da tanınmıştır. Çocukluğu ve gençlik yılları İznik'te geçmiştir. Daha sonra Bursa'da Çelebi Sultan Mehmed Medresesinde tahsil gördü. Gördüğü bir rüya üzerine ilim hayatını terkeder. Abdal Mehmed adlı bir meczup kendisine batınî ilimlerden nasibi olduğunu söyleyince Emîr Sultan'a başvurur. Emîr Sultan, ihtiyarlığı sebebiyle, kendisiyle ilgilenemeyeceğini, bu yüzden Hacı Bayrâm-ı Veli'ye gitmesini söyler. Bunun üzerine Ankara'ya gider. Hacı Bayrâm-ı Veli dergâhında on bir yıl kadar riyâzet ve mücâhede ile en ağır işlerde çalıştırılır. [899]

Bu uzun mücâhede ve riyâzet döneminden sonra irşad faaliyetlerinde bulunmak üzere İznik'e döner. Bir müddet sonra içinde hissettiği boşluklar sebebiyle, yeniden mürşidi olan Hacı Bayram-ı Veli'nin yanına döner. [900] " Seyrü sülûkün tamamı şimdiki makamımız mıdır, yoksa daha var mıdır ?" diye sorunca Hacı Bayram-ı Veli, " Bir velînin bin sene ömrü olsa, envâ-ı mücâhedat ve riyâzet eylese henüz enbiyâdan bir nebinin kademi vardığı yere velînin başı varmak muhaldir."[901] diye cevap verir.

Hacı Bayram-ı Velî, kendisini Suriye sınırları içinde bulunan Hama şehrindeki Abdulkadir Geylâni'nin beşinci göbekten torunu olan Şeyh Hüseyin el-Hamevi'nin yanına gönderir. Hamevi'nin yanında erbaîn çıkaran Eşrefoğlu Rûmî'ye hilâfet verir. Kâdirî hilâfetnâmesi alıp İznik'e geri döner. Kurduğu dergâhında irşad faaliyetine yeniden başlar. Kendi muhitinde Kâdiri tarikatının yayılmasında büyük başarı sağlamıştır.[902]

Kadiriyye tarikatı, XV. Yüzyılın ortalarında onun vasıtasıyla Anadolu'ya girmiştir. İznik'te Eşrefiyye'nin ilk tekkesini kurmuştur.[903] Kâdirîler arasında Abdulkâdir-i Geylânî'den sonra tarikatın ikinci pîri sayılan Eşrefoğlu, daha hayatta iken büyük bir velî olarak kabul edilmiştir.[904] Evliya Çelebi, medfun bulunduğu İznik'teki cami ve dergâhtan bahsederken, *" yetmiş bin müride mâlik bir pîşvâ-yı âşıkân"* [905] diye söz eder.

Eşrefoğlu Rûmî'nin Divan ve Müzekki'n-nüfus adlı eserleri sayesinde insanlar tasavvufî ahlakı öğrenme imkanını bulmuşlardır.

---

[898] İz, Tasavvuf, Mahiyeti, Büyükleri ve Tarikatler, s.246.
[899] A. Necla Pekolcay, Abdullah Uçman, "*Eşrefoğlu Rûmî*" DİA.XI/ 480-481.
[900] Kara, Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler, s.20.
[901] Abdullah Veliyyüddin Bursevi, Menâkıb-ı Eşrefzâde, İ.Ü. Ktp. TY. no: 270., vr. 4a.
[902] Selçuk Eraydın, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 282.
[903] Kara, *"Eşrefiyye"* DİA, XI/478.
[904] Pekolcay-Uçman, "*Eşrefoğlu Rûmî*" DİA.XI/481.
[905] Seyahatname,(Cevdet), III/8-10.

Evliya Çelebi, Eşrefiyyenin kurucusu hakkında" *...sultân-ı dünya ve dîn, simurg-ı kâf-ı yakîn, sâkin-i külübe-i Sübhânî, ârif-i Samedânî eş-şeyh Eşrefoğlu , yetmiş bin müride mâlik tarik-i pişvây-ı âşıkân idi. Eşrefoğlu tahallus eder pâkîze eş'ar-ı dürer bârı vardır ve tasavvufâne sûfiyyûn mâbeyninde tilâvet olunur on iki makamda başka ilâhiyyat dîvânı vardır... Derun-ı kal'ai İznik'de câmiî cenbinde bir asîtâne-i azîm içinde medfundur. Bu asitânenin canib-i erba'sında kâşî çîn (çini) üzre celî hat ile esmâ'ül-hüsnâ ve gûnâgûn nakşı bukalemûnlar içre " Asitâne-i Şeyh Rûmî budur" deyu tahrîr olunmuşdur ve bu ebyât tahrîr olmuşdur:*

Ey murid-i sırr-ı rûhani olan ehl-i yakîn

Asitân-ı Şeyh-i Rûm'a gel ki Eşrefzâde'dir.[906]

şeklinde bilgi vermektedir.

a) Dervişler

1. Şeyh Sücâh Efendi: Eşrefzâde'nin halifesidir. Yedi defa ilâhî tecelliye mazhar olmuştur. Bu zatla ilgili olarak Seyahatname'de " *Eşrefzâde halifesinden olub yedi kere tecellîy-î bârîyeye mazhar olduğu mervîdir.*" [907]denilmektedir. Ziyaretgâhı Gemlik'tedir.[908]

2. Celeb Mehmed Efendi: Arnavud Belgrad'ından İznik'e gelip, Eşrefzâde'nin sohbetlerine katılmıştır. Riyazet ve mücahede düsturunu seçerek, Gemlik bağları içinde münzevî olarak yaşamıştır.[909]

3. Hamdî Çelebi b. Şeyh Eşrefzâde: Seyahatname'de, Sır Ali Efendi ile aynı tekkede medfun olmalarının bildirilmesinden dolayı geçmektedir. Bu tekke İznik'tedir. Vefatı için düşürülen tarihle birlikte verilen bilgide; " *Sır Ali Efendi âsitâne canibında Hamdî Çelebi bin Eş-Şeyh Eşrefzâde ile bir âsitânede medfundur. Tarihi:*

Goft-i ilmî berây-ı o târîh

Rûh-ı Sır Alî muhabbet bâd. 941" [910] denmektedir.

Hamdî Çelebi, İznik'de doğmuştur. Abdurrahîm Tırsî'nin[911] oğludur. Babasının vefatından sonra, aynı zamanda babasının halifesi olan Mudurnu'lu Muslihiddin

---

[906] A.g.e., (Cevdet), III/9.
[907] A.g.e., (Cevdet), V/286.
[908] A.g.e., (Cevdet), V/286.
[909] Seyahatname, (Cevdet), V/287.
[910] A.g.e., (Cevdet), III/10.
[911] Eşrefiyye, İznik ve yöresinde onun vasıtasıyla yayılma imkanı bulmuştur. Daha dört yaşında iken babasıyla birlikte Eşrefoğlu'nun sohbetlerine katılmıştır. Eşrefoğlu'nun talim ve terbiyesiyle büyümüştür. Şeyhinin vefatından sonra, yerine geçmiştir. Eşrefoğlu'nun kızı Züleyha hanım ile evlenmiştir. Geniş bilgi için bkz. Nuri Özcan, *"Abdurrahîm Tırsî"* DİA, XI/293.; Öngören, a.g.e., s.224.

Efendi'nin tasavvufî terbiyesinde yetişmiştir. Hilâfet aldıktan sonra, İznik'teki Eşrefzâde Tekkesi'ne postnişîn olmuştur. Rivayet edildiğine göre, daha çocukken camiye gelenleri değişik suretlerde görürmüş. Gördüğü suretleri de âlenen söylermiş. Annesine şikayet etmeleri üzerine, bu halin kalkması için çarşı böreği yedirilmiştir. 1012/1603 tarihinde İznik'de vefat ederek tekkesine defnedilmiştir.[912]

4. Sır Ali Efendi: Hamdî Çelebi'nin oğludur. Hilâfeti babasından almıştır. Babasının vefatından sonra yerine postnişîn olmuştur.[913] Babası ile aynı yerde medfundur.[914]

5. Pîr Ali Dede: Edirnelidir. Şeyh Pîr Ahmed'in şeyhidir.[915]

6. Şeyh Pîr Ahmed: Eşrefiyye tarikatına mensup olduğu ifade edilmektedir. Edirneli Pîr Ali Dede'nin halifesidir. İstanbul Zalpaşa da bulunan Defterdâr Camiî'nde medfundur.[916]

b) Tekkeler

1. Eşrefoğlu Rûmî Tekkesi: İznik'de bulunan bu tekke için Evliya Çelebi; " *Eşrefoğlu tekyesi meşhûr-ı âfâk fukarâ ile memlû bir âsitâne-i revâkdır.*" [917] demektedir.

7. RİFAİYYE

Ahmed Rıfâî (ö. 578/1183) tarafından kurulmuştur. Basra'da doğdu. Yedi yaşında iken babasını kaybetti. Dayısı Mansur Betahî tarafından büyütüldü. Dayısının vasıtasıyla tasavvuf yoluna girdi. Bundan dolayı dayısı, hem onun vasisi hem de mürşidi olmuştur. Ahmed Rıfâî, aktab-ı erbaa (dört kutub)dan kabul edilmiştir.[918]

Şâfiî mezhebine mensup olan Rıfâî'nin Hikem-i Rifâiyye, el-Burhânü'l-Müeyyed, el-Mecâlisü's-Seniyye ve Hâletü ehli'l-Hakîka Maallah gibi eserleri vardır.[919]

Rıfâîyye, onun vefatından sonra daha çok, Ortadoğu, Anadolu ve Balkanlar'da yayılma istidadını kaydetmiştir. Seyahatname'de Rıfâîyye kültürü ile ilgili olarak verilen bilgiler; daha çok Suriye, Filistin ve Mısır kaynaklıdır.

---

[912] Mehmed Şemseddin, Yâdigâr-ı Şemsî (Bursa Dergâhları), I-II, haz.: Mustafa Kara-Kadir Atlansoy, Bursa 1997.s. 89.;Yılmaz, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, s.398.
[913] N.Yılmaz., a.g.e., s. 400.
[914] Seyahatname, (Cevdet), III/10.; A.g.e., (Heyet), 3/10.
[915] A.g.e., (Gökyay), s. 168.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),118b.
[916] A.g.e., (Cevdet), I/396.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 304), 118b.; A.g.e., (Gökyay), s. 168.
[917] A.g.e., (Cevdet), III/8.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 5b.; A.g.e., (Heyet), 3/9.
[918] Kara, Tasavvuf ve Tarikatlar, s . 296.;Yılmaz, Anahatlarıyla Tasavvuf, s. 244.; İz, Tasavvuf, s. 213.; D.S. Margoliouth, "*Ahmed Rıfâî*" MEBİA, I/203.204.

a) Dervişler

1. Şeyh Hâmid-i Dımışkî: Halep şehrindedir. Şeyh Hâmid-i Dımışkî için: " *Ahmed-i Rifâ'î târikında ulu sultândır.*"[920] denilmektedir.

2. Şeyh Muhammedü'l-İlmî: Rifaiyye şeyhlerindendir. Kudüs yakınlarındaki Tur Köyünde bir mağarada kırk yılını gündüzleri oruç tutarak, geceleri de namaz kılarak geçirmiştir. Kabrinin bu mağarada olduğu bildirilmiştir. [921]

3. Şeyh Hasanü'r-Rifaî: Rıfaiyye şeylerinden olduğu " *Tarîk-ı Rüfaî'de keramâtı zâhir olmuş bir erdir.*" ifadesiyle bildirilmiştir. Mısır'da Beltîm Kasabasında medfundur.[922]

b) Tekkeler

1. Bursa Rifaî Tekkesi: Bursa'da bir Rıfaî tekkesinin olduğu bildirilmiştir.[923]

2. Halep Rifaî Tekkesi: Halep'te Rıfaîyye'ye ait bir tekkedir.[924]

3. Kudüs Rifaî Tekkesi: Kudüs'te bulunan yetmiş tarikata mensup tekkelerin içerisinde zikredilmiştir.[925]

4. Kahire Şeyh Rifaî Tekkesi: Mısır'da Sultan Hasan Camiî'nin yanındadır. Bu tekke, Rıfaiyye'nin Bürhaniyye koluna mensuptur. Bürhaniyye Rifaiyye'nin bir koludur.[926] Bu tekkenin yüz bin dervişinin olduğu bildirilmiştir. Mısır'da Bürhaniyye'ye mensub olanların sayısının hayli çok olduğu ifade edilmiştir.[927] Bu tekkede her yıl Regaib gecesinde mevlid okunduğu bildirilmiştir. Mevlidinin fazla kalabalık olmadığı ifade edilmiştir.[928]

Bu tekkenin yüz bin dervişinin olduğu belirtilmişken, her yıl yapılan mevlid töreninin kalabalık olmadığının ifade edilmiş olması, bir çelişki olarak karşımıza çıkmaktadır.

5. Hazret-i Şeyh Zindânî Tekkesi: Edirne'dedir. Şeyh Zindânî[929] türbesi yanında inşa edilmiştir. Bu tekkeye birçok tarikat mensubunun yanında Rüfai dervişlerinin de müdavim olduğu bildirilmiştir.[930]

---

[919] Kara, a.g.e.,s.69.; Yılmaz, a.g.e., s. 244.
[920] A.g.e., (Cevdet),III/145.; A.g.e., (Heyet), 3/88.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 53b.
[921] A.g.e., (DM), IX/483.
[922] A.g.e., (DM), X/733.
[923] A.g.e., (Cevdet), II/18.
[924] A.g.e., (DM), IX/380.
[925] A.g.e., (DM), IX/488.
[926] Yılmaz, a.g.e., s. 245.
[927] Seyahatname, (DM), X/237.
[928] A.g.e., (DM), X/469.
[929] Tarikatı Belirtilmeyen Mutasavvıflar bölümüne bakınız.

c) Ziyaretgâhlar

1. Şeyh İzzeddin b. Şeyh Muhammed Rifaî Ziyaretgâhı: Filistin topraklarında bulunan Cenin şehrindedir.[931]

8. KÜBREVİYYE

Necmüddin Kübra (ö. Harezm 618/1221) tarafından kurulmuştur. Asıl adı, Ebu'l Cenâb Ahmed b. Ömer b. Muhammed b. Abdullah'tır. Harezm'in Hayvek (Hivek) köyünde doğdu. Tahsil ettiği ilim dallarında özellikle hadis konusunda derinleşti. [932] Yaptığı bir seyahat sırasında İsmail Kasrî'nin (ö. 589/1193) dergâhında kalırken, hayatında büyük bir değişiklik meydana gelir. Şeyh İsmail Kasrî, kendisini Ammar b. Yasir'e (ö. 582/1186) gitmesini söyler. Ammar b. Yasir'in yanına gider. Burada, Ruzbihân Kebir Mısrî (ö. 584/1188)'nin yanına gönderilir.[933] Harezm'de irşad faaliyetlerinde bulunur. Moğollarla savaşırken şehit olmuştur.[934]

Seyahatname'de, Aksaray'da medfun bulunan müridi Necmüddin Daye (ö. 654/1256)'den dolayı geçmektedir. Aksaray'da, Dâr-ı Ervâh denilen yerde medfun bulunan Necmüddin Dâye'nin yerine Şeyh Necmüddin-i Kübrâ ifadesi kullanılmıştır. Ahmed Cevdet neşrinde " Şeyh Necmüddin Kübra"[935] olarak geçerken, bir başka yerde *" Niceler Necmeddâ'î-yi Kübrâ derler. Ulu sultandır"* [936] şeklinde geçmektedir. Aksaray'da bulunan bu türbede yatan kişinin, Moğollardan kaçarak Anadolu'ya gelip Mirsâdü'l-İbâd adlı eseri yazan Necmeddin Daye olduğu görülmektedir.[937] Seyahatname'de Kübreviyye'den oldukları kabul edilen Rûzbihân-ı Baklî (ö.606/1209), Mevlâna'nın babası Bahaeddin Veled (ö. 628/1230), ve Seyyid Burhâneddin Muhakkık-ı Tirmizî (ö.639/1241)'nin isimleri de geçmektedir.

a) Dervişler

1. Şeyh Rûzbihân-ı Baklî (ö.606/1209): Rûzbihân-ı Baklî'nin adı, Kayseri'de medfun olduğunun bildirilmesi nedeniyle geçmektedir.[938] Rûzbihân-ı Baklî, Kübreviyye silsilesinde ele alınmıştır.[939] XII. Asrın velûd mutasavvıflarındandır. *"Meşrebu'l-*

---

[930] Seyahatname, (Cevdet), III/453.; A.g.e., (Heyet), 3/253.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 305),159a.
[931] A.g.e., (DM), IX/452.
[932] Necmüddin Kübra, Usûlu Aşere, Risâle İle'l-Hâim, Fevâihu'l-Cemâl, Tasavvufî Hayat, Haz. Mustafa Kara, s.11. M. Kara, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 291.; İz, Tasavvuf, s. 217.
[933] Necmüddin Kübra, a.g.e., s. 13-14.; M. Kara, a.g.e., s. 291.
[934] M. Kara, a.g.e, s. 291.
[935] Seyahatname, (Cevdet), III/194.
[936] A.g.e., (Heyet), 3/118.
[937] Necmüddin Kübra, a.g.e., s. 16.
[938] A.g.e., (Heyet), 3/112.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 67b.
[939] İz, Tasavvuf, s. 216.

Ervâh" isimli makam, menzil ve kavramları ele alan " *Şatahâtu's-sûfiyye*" isimli eserlerin sahibidir.[940]

2. Şeyh Kemal Sultan: Türbesi, Aksaray'da Dâr-ı Ervâh denilen yerdedir. [941] Şeyh Kemal Sultan'ın Aksaray'da medfun olduğunun bildirilmesi, Necmeddin Kübrâ'nın müridi olma ihtimalini güçlendirmektedir. Zira, Mirsadü'l İbad isimli eserin sahibi ve Necmeddîn Kübrâ'nın meşhur müridi Necmüddîn Dâye'nin (ö. 654/1256)[942] de Aksaray'da medfun olduğunun bildirilmiş olması[943] Şeyh Kemal Sultanın, Şems-i Tebrîzî'nin müridi Baba Kemal Cendî[944] nin olma ihtimali vardır.

3. Sultanu'l-ulemâ Bahaeddin Veled (ö. 628/1230): Mevlânâ'nın babasıdır. Lakabı Sultanu'l-Ulemâ, asıl adı Muhammed Bahaeddin Veled b. Hüseyin el-Bekrî'dir. [945] Türbesi Konya'dadır. Evliya Çelebi, Bahaeddin Veled hakkında *"...müftî-i esrâr-ı ilâhî ve mücâhede-i envâr-ı nâ-mütenâhî, şem'-i dâniş, çerâğ-ı Aferîniş, imâm-ı sahib-i sadr, hümâm-ı âlî kadr, şem'i âlem, çerağ-ı hurrem, umde-i asfiyâ, zübde-i evliyâ, eş-Şeyh Hazreti Sultânu'l-ulema: İsm-i şerifi Hazret-i Hasan Belhî el-Hatib İbn Mahmud b. Mahmud el-Hatib b. Mevdud b. Sâbit b. Müseyyeb b. Mutahhar b. Hammâd b. Abdurrahman b. Emîrü'l-mü'minin Hazreti Ebubekirü's-Sıddîk radiyallahü te'ala anhüm ecma'in hazretlerine müntehîdir."*[946] şeklinde tavsif yapmıştır. Evliya Çelebi, Bahaddin Veled'in Belh'ten Anadoluya İslamiyeti yaymak için Sultan Alaeddin'e hicri 505 tarihinde geldiğini, yine hicri 631 tarihinde de vefat ettiğini bildirmektedir.[947] Bahaeddin Veled, Kübreviyye'den kabul edilmiştir. [948]

4. Seyyid Burhâneddin Muhakkık-ı Tirmizî(ö.639/1241): Mevlâna'nın hocası ve Bahaeddin Veled'in halifesidir. XIII. Asırda Kübreviyye tarikatının en kudretli temsilcilerindendir.[949] Evliya Çelebi, Burhâneddin Muhakkık-ı Tirmizî'nin Konya'da medfun olduğu görüşüne katılmaz. Türbesinin Kayseri'de olduğunu ve 474 tarihinde vefat ettiğini söyler.[950]

---

[940] Yılmaz, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 131.
[941] A.g.e., (Heyet), 3/118.
[942] Necmüddin Kübra, a.g.e.,s. 16.
[943] Seyahatname, (Heyet), 3/118.
[944] Necmüddin Kübra, a.g.e., s. 16.
[945] Eraydın, a.g.e., s. 193.
[946] A.g.e., (Heyet), 3/21.
[947] A.g.e., (Heyet), 3/21.
[948] Kara, a.g.e., s.291.; Yılmaz, Aziz Mahmud Hüdâyî ve Celvetiyye Tarikatı, s. 15.
[949] Yılmaz, a.g.e.,s.15.
[950] Seyahatname, (Heyet), 3/111.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),67b.

9. NURBAHŞİYYE

Lakabı Nurbahş olan Muhammed b. Abdullah (795-869/ 1339-1465)tan adını almış bir tarikattır. [951] Kübreviyye tarikatının bir koludur. [952] Anadolu'da yayılan ilk tarikatlardandır.[953]

a) Dervişler

1. Emir Sultan: Künyesi, Al-Sayyid Şams al-Dîn Muhammed b. Ali al-Husayni al-Buhârî olan halk arasında Emir Seyyid ve daha ziyade Emir Sultan adıyla tanınmış bir Türk velisidir. [954] Emir Sultan'ın hangi tarikata mensup olduğu konusunda kaynaklar farklı bilgiler sunmaktadır. Bazı kaynaklarda, Halvetiyye'nin [955] bazılarında ise, Nakşibendiyye'nin Nurbahşiyye[956] koluna mensup olarak gösterilmişse de, Nakşibendiyye'nin böyle bir kolu bulunmadığından bu bilginin yanlışlılığı ortaya çıkmaktadır.[957] Nurbahşiyye, Halvetiyye ve Nakşibendiyye'nin değil, Kübreviyye'nin bir kolu olduğundan[958] Emir Sultan, bu tarikatın içinde ele alındı.

Evliya Çelebi, Emir Sultan hakkında şöyle bilgi vermektedir: Emir Sultan Hz. Hüseyin neslinden bir zattı. Buhara'da doğup büyümüş, hac ibadetini yerine getirmek için Mekke'ye oradan da Medine'ye gitmişti. Medine'de Hz. Peygamber (s.a.v) i ziyaret ederken, Medine halkı, kendisine " Nedir bu sendeki sikke-i Al-i Muhammed ?" diye alaya almışlar. Ziyaret için sıra vermemeye çalışmışlardı. Bunun üzerine Emir Sultan da "Geliniz, ceddimiz huzuruna varıp, hükmüyle mahkeme olalım. Hangimiz Peygamber soyundandır, görelim, onlar hüküm versinler diye oradakileri Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) mübarek kabirlerine götürür. Demir parmaklığa yapışarak " Esselâmü aleyke ya ceddi" der. O anda, Ravza-i Mutahhara'dan, cevap olarak "Ve aleykümselam ey oğlum, kandil ile birlikte Rumeli'ye git!" sesi duyulur. Etraftakiler, özür dileyerek Emir Sultan'ın ayağına kapanırlar. Bu olaydan sonra, bir gurup ile Anadolu'ya gitmek üzere yola çıkar. Yolculukları boyunca havada asılı bir kandilin her gittikleri yerde kendilerini takip ettiğini, karanlık gecelerde yollarını aydınlattığı görülür. Bursa'ya geldiklerinde ise, bu kandilin yok olduğunu fark ederler. Hz. Emir Sultan çevresindekiler " Ey kardeşlerim, ömrümüzün kandili bu şehirde sönecek, makamımız burası olacak.

---

[951] D.S. Margoliouth, *"Nurhahşiyye"* İA. 4/355.
[952] İz, a.g.e., s. 219.
[953] Uzunçarşılı, a.g.e., III/I, 344.
[954] M.Cavid Baysun, *"Emir Sultan'ın Hayatı ve Şahsiyeti"* İÜEF, Tarih Dergisi,C.1. S.1, s. 77.
[955] Mehmed Şemseddin, Yadigâr-ı Şemsî, Bursa, 1332.s.3-27.
[956] Mecdî, Şekâik Tercümesi.s.76-78.
[957] Hüseyin Algül, Nihat Azamat, *" Emîr Sultan"* DİA.XI/147.
[958] İz, a.g.e.,s. 219.

Ceddimizin işareti bu şekildedir" der. Bursa'da, üç gün üç gece yanan bu kandili herkes görür. Bursa'nın halkı ve ileri gelenleri, Emir Sultan'ın irşad halkasına girerler. Daha sonra Yıldırım Bayezid de, Emir Sultan'ın atının yanında yaya yürür ve biat eder. Kızını Emir Sultan ile evlendirir. Emir Sultan'ın ünü gittikçe yayılır. Yıldırım Bayezid, Ulu Camiî yaptırarak ilk cuma namazını kıldıktan sonra, " İyi camiî oldu mu sultanım ?" diye kendisine iltifatta bulunur.[959]

Vefatından sonra Emir Sultan'ın yerine halifelerinden Hasan Hoca[960] şeyh olmuş ve on üçüncü halife İbrahim Efendi'ye kadar (Ö. 1178/1764) dergahta Emir Sultan'ın silsilesi devam etmiştir. İbrahim Efendi'den sonra Emir Sultan Dergahı'nın şeyhliği Celvetî meşâyihinden Selâmî Ali Efendi'ye intikal etmiştir. Dergah 1225 (1810) yılına kadar Celvetî olarak faaliyet göstermiş, bu tarihte Hacı Ahmed Efendi'nin şeyh olmasıyla Nakşibendî dergahına dönüşmüştür. [961]

Menâkıb-ı Emir Sultan:

Evliya Çelebi, Emir Sultan ile alakalı olarak birkaç menakıbın varlığından söz ederek, bu menakıblardan birisini şöyle ifade etmiştir: Timur Bursa'ya gelirken, Emir Sultan'a " Efendim, Bursa üzerine bağı (asi) geliyor. Fakir fukaranın durumu ne olacak ?" diye sorarlar. Emir Sultan'da " Emri altında olduğumuz, işini bilir. Eskici Koca ve Hz. Hızır'a ısmarlamıştır. Onlar bu işle görevlendirilmişlerdir, onlar bilirler" der. Daha sonra Yıldırım Bayezid vefat ettikten sonra, Emir Sultan bir tezkire yazıp, müridlerinden birisine verip, "Timur'un ordusunda bulunan bir koca eskisi vardır onu gör ve kağıdı ona ver. Bu menzilden hareket etsinler" diye tembihte bulunur. Mürid, aldığı kağıdı Eskici Koca'ya verince, " Öyle mi buyurdular ? N'ola buradan kalkalım." Diyerek, iğnesini başına sokup, diğer aletlerini toplayarak kalkar. O sırada Timur'un ordusunda bir karışıklık baş gösterir. Meğer o eskici, kutubların kutbu imiş. Evliya Çelebi, Emir Sultan'ın buna benzer birçok menkabesinin *"Kitab-ı Menâkıb-ı Emir Sultan"* isimli kitapta ele alındığını söyler. [962]

2. Şeyh Nûrbahş-ı Kâmrânî: Nurbahşiyye tarikatının önde gelen şeyhlerindendir. Kayseri'de medfundur. Seyahatname'de: *" Tarîk-ı Nûrbahşiyye'de ulu sultândır."* [963]denilmektedir.

---

[959] Seyahatname, (Cevdet), II/47-48.
[960] M.Cavid Baysun, *"Emir Sultan'ın Hayatı ve Şahsiyeti"* İÜEF. Tarih Dergisi, Eylül, 1949, İstanbul. C.1.S.1.s.87.
[961] Hüseyin Algül, Nihat Azamat, *"Emir Sultan"* DİA. XI/148.
[962] Seyahatname,(Cevdet), II/48.
[963] A.g.e., (Cevdet), III/186.; A.g.e., (Heyet), 3/112. A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 67b.

3. Şeyh Sinan Hazretleri: Emir Sultan'ın halifelerindendir. Türbesi Manisa'nın Alaşehir İlçesinde Yıldırım Bayezid Câmiî'ndedir. Alaşehir halkı her Cuma akşamı türbesinde dua ve zikir maksadıyla toplanırmış.[964]

b) Tekkeler

1. Kasımpaşa Emir Sultan Tekkesi: Kasımpaşa'da bulunan bu tekkenin yüzden fazla odadan müteşekkil olduğu söylenmiştir. Birçok derviş ve fakirin barındığı, hizmet gördüğü bu tekkeye Kaptan Halil Paşa adında birisinin tatlı su getirdiği bildirilmiştir.[965] Kulaksız, Kadı Mehmed Sokak ile Kulaksız Caddesi arasında bulunan bu tekkeyi, Seyyid Haşim Osman Efendi Câmii'nin karşısında yaptırmıştır. Günümüzde bu tekkeden eser kalmamıştır. Yalnızca, duvarla çevrili alanda birkaç mezar taşı bulunmaktadır.[966]

2. Bursa Emir Sultan Tekkesi: Bursa'daki tekkeler içinde zikredilmiştir. Bir tepe üzerinde kurulu bulunan Emir Sultan tekkesinin üst kısmı baştan başa kurşun ile kaplanmıştır.[967]

c) Ziyaretgâhlar

1. Bursa Emir Sultan Ziyaretgâhı. Seyyahımız bu ziyaretgâhı iki defa ziyaret ettiğini söyler.[968] Seyahatname'de geçen bilgiye göre, Yavuz Sultan Selim bir gün Emir Sultan'ın Bursa'daki ziyaretgâhına gider. Ve " Esselamü aleyküm ey kabir ehli " der. Emir Sultan kabrinden " Aleyküm selam. Ey kılıç ve kalem sahibi. İnşallah Mısır'a gireceksin" diye cevab verir. Kabirden gelen bu sesi, orada bulunan herkes duyar.[969]

2. Zahor Emir Sultan Ziyaretgâhı: Emir Sultanın bir başka ziyaretgâhının Dağıstan Zahor'da olduğu kaydedilmektedir.[970] Seyahatnamenin bir başka yerinde ise, Emir Sultan'ın bir başka ziyaretgâhının Siroz'da olduğu görülmektedir.[971]

3. Eğriboz Emir Sultan Ziyaretgâhı: Emir Sultan adına bir başka ziyaretgâhın Edirne'ye bağlı Eğriboz kasabasında olduğu bildirilmektedir.[972]

---

[964] A.g.e., (DM), IX/53.
[965] A.g.e., (Danışman), II/120.; A.g.e., (Gökyay), s.178.
[966] Demircanlı, a.g.e., s. 281-282.
[967] A.g.e., (Cevdet), II/18.
[968] A.g.e., (DM), IX/10.
[969] A.g.e., (DM), X/104-105.
[970] A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 318b.
[971] A.g.e., (Cevdet), VIII/139.
[972] A.g.e.,(Cevdet), VIII/243.

10. HAYDARİYYE

Haydariyye, Kutbüddin Haydar-ı Zâveî'ye (ö. 628/1221) nisbet edilen bir tarikattır. Müridleri genellikle rind ve kalendermeşrep kişilerdi. Bu temayüldeki dervişlerin bir kısmı Cemâleddin Sâvî'ye (ö. 630/1232) bağlanarak Cevlakiyye diye bilinen tarikatı meydana getirmişlerdir.[973] Anadolu, Suriye ve Mısır'da yaygın olan Haydariyye, Kalenderiye ve Hurufîlik'le birlikte Bektaşilîk içinde erimiş ve Bektaşiyye'nin tarihi seyrine tesir etmişlerdir.[974]

Seyahatname'de, meslek ve meşreb itibariyle, Kalenderilîk'le aynı düşünceleri paylaşan Haydariyye'nin Halep'te bir tekkesi olduğu ifade edilmektedir.[975]

11. KALENDERİYE

Cemalüddin Sâvî'ye (ö. 630/1232) nisbet edilen bir tarikattır. Kalenderîlik, içinde bulunduğu toplumun düzenine karşı çıkarak, dünyaya ehemmiyet vermeyen, bu düşünceden hareketle, günlük yaşama biçimini bu esas üzerine bina eden bir tarikattır.[976] Kalenderîler, sabit bir meskenleri ve belirli kaideleri olmayan, dini farizalar ile içtimai itiyadlarda tamamıyla ayrılmış, gezginci, serseri dervişler olarak tanınmış kişilerdir. Hintli telakkilerin tesirinde kalan bu akımın Orta Asya menşeli olduğu kabul edilmiştir.[977] Saç, sakal, kaş ve bıyıklarını tıraş eden bu topluluk ilk şekliyle farz ibadetleri yerine getiren, örf ve adetlere önem vermeyen bir halden uzaklaşarak dini hayattan tamamen kopmuş kişilerdir.[978]

Seyahatname'de Kalenderilîk kültürü ile ilgili olarak Edirne'de türbesi bulunan Kalenderi Sultan isminde bir Kalenderî ile Bursa[979] ve Halep'te[980] birer Kalenderhâne'den, Mısır'ın Dimyat şehrinde ise, Kalenderilere ait Şeyh Celaleddin Tekkesi'nden [981] bahsedilmektedir. Bursa'daki Kalenderhâne, Seyahatname'nin dışında başka kaynaklarda yer almamıştır.[982]

Edirne'de Hıdırlık mevkiinde medfun olan Kalenderî Sultan'ın büyük bir hırka sahibi olduğu ifade edilmiştir. Her türlü şahsi alet ve edevatlarını bu hırkanın içinde

---

[973] Tahsin Yazıcı, *"Haydariyye"* DİA, XVII/35.
[974] Kara, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 278.
[975] Seyahatname, (DM), IX/381.
[976] Fuad Köprülü, *"Anadolu'da İslamiyet"* Darü'l-fünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası, IV/297-301.
[977] Clement Huart, *"Kalenderiye"* DİA, VI/128-129.
[978] Kara, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 278.; Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s. 298-299.; Ocak, Kalenderîler,Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik: Kalenderîler (XIV-XVIII. Yüzyıllar),s. 71-72-75 vd.
[979] Seyahatname, (Cevdet), II/18.
[980] A.g.e., (DM), IX/380.
[981] A.g.e., (DM), X/747.

saklarmış. Tabak, tencere, sofra, şamdan gibi eşyalarını da ceplerinde taşırmış. İstanbul'dan Edirne'ye gelirken, elindeki asasını havaya fırlatarak gelirmiş. Asasının düştüğü yerde, yemek yermiş.[983]

Seyyahımız, Mısır'da Dimyat şehrinin kuzeyinde bahçeler içinde Kalenderîlere ait Şeyh Hazreti Celaleddin isminde bir tekkenin olduğunu söylemektedir. Daha önceleri Mevlevi tekkesi olarak kullanılan bu tekke, daha sonra kalenderî tavırlı kişilerin himayesine girmiştir. Birçok kalenderî dervişin ve Hindistanlıların kaldığı bir yerdir. Baba Horsanî adında bir seccadenişîni olan bu tekkenin; semâhâne meydanları, birçok hücreleri ve büyük bir mutfaktan müteşekkil olduğu ifade edilmiştir. Dimyat halkının bu tekkeye sık sık geldiği ve burada medfun bulunan Şeyh Celalüddinî ziyaret ettiği belirtilmiştir.[984]

12. HURUFİYYE

Fazlullâh-ı Hurufî'nin (ö. 796/1394) kurduğu, harflerin esrârına dayanan batınî bir akımdır.[985] Bu akıma mensup olanlar, hakikatı harflerle idrak ederler. Hurûfiyeyi bir din olarak kabul edenler de olmuştur.[986]

Seyahatname'de, Hurufîlik kültürü ile ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir. Ancak, Hurufîliği Suriye'de ve Anadolu'da yaymaya çalışan Nesimî'nin (ö.821/1418) Halep'te öldürülüşünden bahsedilmiştir.[987]

Nesimî, Bağdat yakınlarında Nesim denilen yerde doğmuştur. Halep'te derisi yüzülerek idam edilmiştir.[988] Evliya Çelebi, derisi yüzülerek öldürülen Nesimî'nin, kaybolup evinde Kur'an okuduğunu gördüklerinde, tekrar yakalayıp Halep'te Hendek denilen yerde öldürüldüğünü söyler. Öldürüldüğü bu yer makamı olarak da kabul edilmiştir. *" Nesimî Hazretleri derisi yüzülmüş iken bu mahalde gaib olub evinde tilâvet-i Kur'an iderken bulub yine meydanı siyasete getirdiler. Ve hendek kenarında Hazret-i Nesimî..."* [989] şeklinde bilgi verir. Halep'te kendisinin adı ile anılan bir tekkenin varlığından da söz edilmiştir.[990]

---

[982] Kara, Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler, I/17.
[983] A.g.e., (Heyet), III/267.; A.g.e., (Topkapı Bağdat) 305.168a.
[984] Seyahatname, (DM), X/747.
[985] Hüsamettin Aksu, *" Hurufîlik"*, DİA, XVIII/408.
[986] Kara, Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, s. 278.
[987] Seyahatname, (Cevdet), IX/381.
[988] Abdulbaki Gölpınarlı, "*Nesimî*" İA, IX/206-207.; Altıntaş, a.g.e., s.150.
[989] Seyahatname, (DM), IX/381.
[990] A.g.e., (DM), IX/380.

13. SUHREVERDİYYE

Ebu Hafs Şihâbüddin Ömer Suhreverdî (ö.632/1236) tarafından kurulmuştur. Suhreverdi'nin mürşidi, amcası Ebu'n-Necib Suhreverdi'dir. Bazı kaynaklar, Suhreverdiyye'nin pîrini Ebu'n-Necib Suhreverdi'yi kabul ederler. Ebu Hafs Ömer Suhreverdî, İran'ın Irak-ı Acem bölgesinde bulunan Zencan'a bağlı Sühreverd yerleşim merkezinde dünyaya geldi. İlim tahsilini Bağdat'ta yaptı. Birçok ilim dalında derinleşti. [991]

Suhreverdî, çağdaşı Abdulkadir Geylanî, İbni Arabi ve İbnu'l-Farız gibi tasavvuf ricaliyle görüşmüştür. Elçilik göreviyle, Anadolu'ya gelmiştir. Tarikatı Türkistan, Hindistan ve Anadolu'da yayılma istidadını göstermiştir.[992] Bağdat'ta vefat etmiştir. Seyahatname'de Suhreverdî'nin adı, Bağdat'ta bulunan türbesinin zikredilmesinden dolayı geçmektedir. [993]

a) Dervişler

1. Evhadüddin Kîrmânî (ö.635/1238): Evliya Çelebi, Evhadüddîn-i Kirmânî'nin vefat tarihini 597 olarak belirtmektedir. Kayseri'de bulunan ziyaretgâhı hakkında, *"...Sultan Erebiyâ Medresesi kurbunda medfûndur..."*[994] demektedir. Suhreverdiyye'nin ileri gelen mutasavvıflarındandır. Suhreverdiyye tarikatı Anadolu'da Evhadüddîn Kirmânî ve halifeleri tarafından temsil edilmiştir. [995] Evhadiyye adlı bir tarikatın kurucusu olduğuna dair görüşler de bulunmaktadır.[996] Asıl adı Hamid, lakabı Evhadüddin'dir. İran'ın Kîrman bölgesinde dünyaya geldi. İlim tahsili için Bağdat'a gitti. Burada Suhreverdiyye şeyhlerinden Rükneddin Sücâsi'ye intisâb etti. Birçok yerlere seyahat ta bulundu. Bu seyahatlarda tasavvufun önde gelen simâları ile karşılaştı. Konya'ya yaptığı seyahatta, Muhyiddin İbnü'l-Arabî, Maveraünnehir'de Necmüddin Kübrâ, Şam'da ise, Kalenderî Şeyhi Osman-ı Rûmî ile karşılaşmıştır.[997] Anadolu'ya geldiği 1204 yılında Kayseri'de ikamet etti ve burada evlendi. Fatma

---

[991] Kara, a.g.e., s. 298.; Yılmaz, Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 245-246. Bk. Suhreverdi, Avarifü'l-Maarif, Tasavvufun Esasları (Haz. H. Kâmil Yılmaz-İrfan Gündüz), Erkam Yay. İstanbul.1990.
[992] Yılmaz, a.g.e., s. 246.; Kara, a.g.e., s. 298-299.
[993] Seyahatname, (DM), X/98.
[994] A.g.e., (Heyet), 3/112.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),67b.
[995] Yılmaz, Aziz Mahmud Hüdâyi ve Celvetiyye Tarikatı, s. 15.
[996] Mikâil Bayram, Şeyh Evhadü'd-din Hâmid el-Kirmânî ve Evhadiyye Tarikatı, Konya 1993.s.59-60.; Nihat Azamat, *"Evhadüddin Kirmânî"* DİA, XI/ 519.sayfada, Mikâil Bayram'ın adı geçen eserinde, Evhüddin Kirmânî'nin "Evhadiyye" adlı bir tarikatın kurucusu olduğu fikrinin müşahhas delillere dayanmadığından, ihtiyatla karşılanması gerektiğini belirtmektedir.
[997] Nihat Azamat, *"Evhadüddîn-i Kirmânî"* DİA, XI/518-519.

isminde bir kızı oldu.[998] Şehabeddîn Suhreverdî (ö.634/1237)'nin vefat ettiği yıl Bağdat'a gitti ve Merzûbâniyye Hankahı'na şeyh tayin edildi. Kısa bir zaman sonra 3 Şaban 635 (21 Mart 1238) tarihinde vefat etti.[999]

Evhadüddin Kirmânî, Allah'ın cemal sıfatını varlıklarda seyretmeyi esas alan "şâhidbâzî" denilen tasavvufî meşrebe sahip bir sûfîdir. Bu meşrebte özellikle gençlere özel bir ilgi vardır. Kadınlarla birlikte zikir ve semâ'da bulunmanın sakıncası yoktur.[1000] Çağdaşı olan Suhreverdi, kendisini bu tip hareketlerinden dolayı sevmemiş ve " bidatçı" saymıştır.[1001]

2. Şeyh Fahreddîn-i Irakî (ö. 688/1289): Fahreddin-i Irakî'nin ismi Şam'da bulunan türbesinin zikredilmesinden dolayı geçmektedir.[1002] Şeyh Fahreddin-i Irakî, Suhreverdiyye'nin Hindistan ve Pakistan taraflarında yayılmasını sağlayan Bahâuddin Zekeriyya el- Multânî (ö.661/1262)'nin talebesi ve müridîdir. Aslen Hemedanlıdır. Çocukluğunda Kur'anı hıfzetmiş ve ilim tahsilinde bulunmuştur. Güzel sesi ve cezbesi ile değişik karaktere sahip birisidir. Sevdiği bir arkadaşı ile Hemedan'dan ayrılıp Multan'a gelmiş ve Bahauddin Multanî'den tarikat almıştır. Şeyhi kendisini çok beğendiğinden, kızı ile evlendirmiştir. Bu husus, diğer müritlerin kıskançlığını mucip olmuştur. Bu durum üzerine, Irakî hacca gidip, dönüşte Konya'ya gelmiştir. Konya'da, Sadreddin Konevî ve Mevlâna ile tanışmıştır. Lemeât isimli eserini burada kaleme almıştır. Kahire tarafına yaptığı seyahatten sonra Şam'a uğramış ve orada vefat etmiştir.[1003]

b) Tekkeler

Şehabeddin Sühreverdî Tekkesi: Bağdatta bulunan yedi yüz tekke içerisinde dinlenebilinecek beş tekke arasındadır.[1004] Evliya Çelebi'nin yedi yüz tekke içerisinde ismini zikrettiği diğer tekkeler, İmam-ı Azam Tekkesi, İmam-ı Musa Kâzım Tekkesi, Abdülkadir Geylânî Tekkesi ve Mevlevihâne Tekkesidir.

c) Türbeler

1. Şeyh Zâhirüddin İbn eş-Şeyh Sühreverdî: Halep şehrine bağlı Viza kasabasındadır. Bu zatın büyük evliyalardan olduğu ifade edilirken, Halep ve civarında

---

[998] Bayram, a.g.e, s. 30-31.; Nihat Azamat, a.g.m., DİA, XI/519.
[999] Azamat, a.g.m., XI/519.
[1000] Azamat, a.g.m, DİA, XI/519.; Mikâil Bayram, a.g.e., s. 65-69.
[1001] Sühreverdi, a.g.e., s.XXII.
[1002] Seyahatname, (DM), IX/563.
[1003] Sühreverdi, a.g.e., s. XXV.

birçok mutasavvıfın medfun oldukları, ama Lübnan eşkiyaları tarafından yıkıldıklarından yerlerinin bilinmediği bildirilmiştir.[1005]

14. ZEYNİYYE

Şeyh Zeynüddin Hâfî (ö.838/1434-35) tarafından kurulmuştur. Sühreverdiyye'nin bir şubesidir.[1006] Zeynüddin Hâfî, Horasan bölgesinde Buşenc ve Zevzen arasındaki Bafta denilen yerde 757/1356 tarihinde dünyaya geldi. Din ilimlerini tahsilden sonra Nureddin Abdurrahman Mısrî''den irşad yetkisi aldıktan sonra kısa bir sürede irşad görevine başladı.[1007] Zeyniyye tarikatı, Zeynüddin Hâfî'nin ileri gelen halifesi Şeyh Abdüllatif Kudsî (Abdüllatif Makdisî) vasıtasıyla Anadolu'da yayılma imkanı bulmuştur.[1008] Evliya Çelebi, Zeynüddin Hâfî'nin tasavvufta büyük bir sultan olduğunu ve tasavvufla ilgili birçok eserinin bulunduğunu *" Pek ulu bir sultandır. Tasavvuf'ta âsârı vardır"* [1009] sözleriyle kaydeder. Hâfî'nin, *el-Vesâyâ'l-Kudsiyye* ve *Menhecü'r-Reşâd* isimli eserlerin[1010] sahibi olmasıyla tasavvuftaki derinliğini göstermektedir. Akşemseddin ilk önce bu zata intisap etmiş, daha sonra Hacı Bayram Veli'ye bağlanmıştır.[1011]

a) Dervişler

1. Şeyh Abdullatif Kudsî (ö.856/1452): Zeynüddin Hâfî'nin halifesidir.[1012] Bu zat için, *"kümmelînden bir zattır"* denilmiştir.[1013] Topkapı Bağdat 304. Yazma nüshada, *"Kümmelinden büyük kimesnedir."*[1014] ibaresi kullanılmıştır. Yıldırım Bayezîd'in imamlığını da yapmıştır.[1015] Konya'ya gidip Sadreddin Konevî'yi ziyaret ederken, türbede bir el kalkıp, sandukanın yanına oturtur. O sırada " Yasin oku !" diye bir ses işitir. Bunun üzerine yüksek sesle Yasin-i şerif'i okur. Keşif ve keramet sahibi

---

[1004] Seyahatname, (Cevdet),IV/420.
[1005] Seyahatname, (Heyet), 3/88.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 3059, 53b.
[1006] Lamiî Çelebi, Nefehatü'l-Üns Tercümesi, s. 560.; Kara, *"Abdüllatif Kudsî"* DİA, I/257.
[1007] Lamiî Çelebi, a.g.e., s. 547.; Kara, Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler, I/88-89.
[1008] Geniş bilgi için bkz., Reşat Öngören, Fatih Devrinde Belli Başlı Tarîkatlar ve Zeyniyye, (MÜSBE,Yüksek Lisans tezi), İstanbul, 1990.
[1009] Seyahatname, (Cevdet), II/52.
[1010] Kara, a.g.e., I/89.
[1011] Bkz.Şemsiyye-i Bayramiyye bölümü.; Kara, a.g.e., I/94.
[1012] Kara, a.g.e., I/85-86.; Kara, *"Abdüllatif Kudsî"* ,DİA, I/257.
[1013] A.g.e, (Cevdet), II/44.
[1014] A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 235b.
[1015] A.g.e, (Cevdet), II/53.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 239b.

bir zat olduğu anlaşılmaktadır. 856 senesinde Konya'dan Bursa'ya gelerek Zeynîler tekkesini yaptırmıştır. Kabri de buradadır. [1016]

2. Şeyh Cebe Ali: Mısır Sultanı Kalavun'un şeyhi olan Şeyh Cebe Ali, İstanbul'un fethine katılmak için Bursa'ya gelmiştir. Burada Zeyniyye'ye intisâb etmiştir. At çulundan bir hırka giydiği için kendisine Cebe Ali denmiştir. İstanbul fethi sırasında orduda ekmekçilik yapmıştır. Onun pişirdiği ekmeklerin hiç yanmadığı, nar gibi kızardığı rivayet edilmiştir. Deniz üstünde üç yüz müridiyle yürümüştür. Deniz üstünde müridleri ile birlikte yürüyüp keramet gösterdiği için Fetih sonrası şehit edilmiştir. Gül Camiî'ne müridleri ile birlikte defnedilmiştir.[1017]

3. Şeyh Şehabeddin Ahmed Sivasî (ö. 860/1455): Gürcistan'da Dadyan şehrinde doğmuştur. Sivas'ta Balaban Bey ismindeki bir zatın yanında kırk sene ilim tahsil etmiştir. Şehabeddin Sivasî adıyla namı yayılmıştır. Daha sonra Bursa'ya giderek, Zeynüddin Hâfî'den tarikat almıştır. Şeyhinin izniyle bir tefsir yazmıştır. Yazmış olduğu bu tefsir, müfessirler ve diğer ilim adamlarınca "Şeyh Tefsiri" olarak tanınmıştır. Yazmış olduğu bu tefsir *" Uyûnû't-Tefâsir"* [1018]isimli meşhur bir eserdir. Evliya Çelebi'nin söylediğine göre, Celâli isyanında Hırka-i Şerif'i muhafaza eden Şehabeddin Sivasî, Topkapı Sarayı'ndaki Sedef Hazinesine (Mukaddes Emanetler) konulmasına sebep olmuştur.[1019] Ziyaretgâhı, Aydın'ın Ayasuluk İlçesinde Sultanîye Çarşısına yakın bir yerdedir.[1020]

4. Şeyh Abdurrahim b. Emir Merzifonî (ö. 865/1461): Zeynüddin Hafî'nin önemli müridlerindendir. *Aşknâme*, *Divân-ı İlâhiyat* ve *İrşâdü'l-Enam* gibi eserler de yazmıştır.[1021] Mahlasının *"Rûhî"* olduğunu ifade eden Evliya Çelebi, Şeyh Abdurrahim b. Emir Merzifonî'nin Bursa'da Zeynüddin Hâfî hazretlerinden bir çok ilimleri tahsil ettiğini söyler. Aynı zamanda şair olan bu zatın ziyaretgâhının Merzifon'da bulunduğunu, bir çok kimsenin ziyaret ettiğini ifade eder. Evliya Çelebi, Emir Merzifonî'nin *"Vesaya-yı Kudsiyye"* adlı bir kitabının olduğunu söyler.[1022] Aslında, "Vesaya-yı Kudsiyye" Merzifonî'nin değil, mürşidi olan Zeynüddin Hafî'ye ait bir eserdir.[1023]

[1016] A.g.e., (Cevdet), II/50.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),239a.
[1017] A.g.e., (Cevdet), I/99-100.; A.g.e., (Gökyay), s. 38.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 26b.
[1018] Kara, a.g.e., I/110.
[1019] Seyahatname, (DM), IX/141.
[1020] A.g.e., (DM), IX/141.
[1021] Kara, a.g.e., I/93.
[1022] Seyahatname, (Cevdet),II/ 399.
[1023] Kara, Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler, I/92.

5. Hayâli Efendi (ö. 875/1470) : Bursa Zeynîler'de medfun bulunan Hayâli Efendi'nin[1024] kaynaklarda Abdurrahim Merzifonî'nin müridi olduğu kabul edilmektedir.[1025]

6. Molla Fenarî (ö. 834/1430): Kaynaklarda Abdullatif Kudsî ile Bursa'da görüşüp, kendisine intisâb ettiği belirtilmiştir. Mustafa Kara, Molla Fenarî'nin ölüm tarihi ile Abdullatif Kudsî'nin Bursa'ya geldiği 852/1448 tarihlerinin karşılaştırılmasında bunun mümkün görünmediğini belirtmektedir.[1026] Seyahatname'de Molla Fenarî'nin ismi, İstanbul Fethinde gösterdiği başarılardan dolayı geçmektedir.[1027] Molla Fenâri'nin ölümü ile fetih tarihi mukayese edildiğinde, Molla Fenârî'nin İstanbul fethinde bulunması da mümkün görülmemektedir.

7. Şeyh Muslihuddin Mustafa b. Ahmed el-Konevî(ö.896/1491): Abdullâtif Kudsî'nin en meşhur halifesidir. *"Vefa"* mahlası ile şöhret bulmuştur.[1028] Simav'dan Anadoluya (İstanbul'a) gelen Emir Buharî'nin Şeyh Vefa'nın sohbetlerine katıldığı da ifade edilmektedir.[1029] Türbesi İstanbul'da Vefa meydanındadır.[1030]

8. Şeyh Burhâneddin-i Rûmî (ö. 970/1562-63): Abdullatif Kudsî'nin torunudur. Eğridir'deki Zeyniyye tekkesinde irşad faaliyetini yürütmüştür.[1031] Seyahatname'de Şeyh Burhaneddin'in Mısır'da Nakibü'l-eşrâf olduğu bilgisi de verilmiştir.[1032] Bir başka yerde de Seyyid Burhaneddîn-i Rûmî'nin cömertliğine işaret edilmiştir.[1033] Evliya Çelebi'nin ifadesine göre, Seyyid Burhaneddîn-i Rûmi seksen sene Mısır'da kalmış[1034] yüz kırk yaşında vefat etmiştir.[1035]

9. Tâceddîn İbrahim Karamanî (ö. 872/1467): Abdullatif Kudsî'nin halifesidir. Kendisinden sonra Bursa'daki Zeyniler Dergâhında on altı yıl postnişînlik yapmıştır.[1036] *"Hâtibzâdelik ile meşhûr-ı âfâk kutb-ı istihkâk, fâzılu'd-dehri ale'l-ıtlak musannif ü me'ellif kimesne idi. Eş- Şeyh Hazreti Monla Yegân telâmizlerinden olup tekmîl-i fünûn etmişdi."*[1037] denmektedir. Bursa'da vefat etmiştir. Seyyahımız, türbesi hakkında bilgi

---

[1024] A.g.e., (Cevdet), II/52.
[1025] Kara, a.g.e., I/93-94.
[1026] Kara, a.g.e., I/98.
[1027] Seyahatname, (Cevdet), I/99.; A.g.e., (Gökyay), s. 38.
[1028] Uzunçarşılı, a.g.e, I/ 533.; Kara, a.g.e., I/100.
[1029] A.g.e, (Gökyay), s. 141.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 99b.
[1030] A.g.e., (Cevdet), I/358.; A.g.e., (Gökyay), s. 151.
[1031] Öngören, a.g.e., s. 189.
[1032] Seyahatname, (DM), X/161.
[1033] A.g.e., (DM), X/528-529.
[1034] A.g.e., (DM), X/528.
[1035] A.g.e., (DM), X/531.
[1036] Kara, a.g.e., I/98-99.
[1037] Seyahatname, (Heyet), 3/10.

verirken kendisi için: *" Gavvâs-ı derya-yı din, ğarîk-ı bahr-ı yâkîn Hazreti Tâceddîn"* demektedir.[1038] Ziyaretgâhının İznik'te olduğu bildirilmektedir.[1039]

10. Hacı Halife (ö. 894/1489): Evliya Çelebi, Hacı Halife'yi Bayramiyye tarikatı mutasavvıfları arasında zikretmiştir.[1040] Vicdânî'de Hacı Halife'yi Zeyniyye mutasavvıfları arasında kabul etmektedir.[1041] Hacı Halife, Tâceddin İbrahim Karamanî'den sonra Zeyniler Dergâhında postnişîn olmuştur.[1042]

11. Şeyh Seyyid Velâyet (ö. 929/1522): İkinci Bayezid (ö.26 Mayıs 1512) dönemi mutasavvıfları arasında ele alınmıştır. Tarikatı hakkında bilgi verilmemiştir. İstanbul'da 941 yılında vefat ettiği ve kendi adı ile anılan mescide defnedildiği bildirilmektedir.[1043] Seyyid Velâyet, Abdullatif Kudsî'nin halifelerinden Aşıkpaşazâde'nin damadı ve halifesidir. Mekke'de Zeynüddin Hafî'nin halifelerinden Şeyh Abdülmu'tî'den icazet almıştır.[1044]

12. Sultan Ramazan Baba (ö. 1030/1622): Türbesinin Bursa'da yüksek bir yerde ve yeşillikler içerisinde olduğunu kaydeden Evliya Çelebi, Ramazan Baba'nın yalın ayak, başı çıplak, marifet sahibi dervişlerinin olduğunu söyler. Bunu *" Pâ ve ser-bürehne ârif-i billâh dervişleri vardır. "*[1045] ibaresi ile dile getirir.

Aydın veya Akkirmanlı olan Ramazan Baba, Zeyniyye'ye mensuptur. Bursa Işıklar semtinde yaptırdığı tekkede şeyhlik yapmış; 1030/1622 yılında vefat etmiştir. Tekkesinin bulunduğu yere defnedilmiştir. Vefatından sonra yerine Hacı Dede geçmiş, daha sonra Veli Dede (ö.1078/1667) postnişin olmuştur. Veli Dede vefat ettiği zaman Hacı Bektaş Dergâhının şeyhi, Bursa'da bulunduğundan cenaze namazını o kıldırmıştır. Bu kayda göre Ramazan Baba Dergâhı, kurucusundan kısa bir müddet sonra Zeyniyye'den Bektaşiyye'ye geçmiştir.[1046]

[1038] A.g.e., (Cevdet), II/52.
[1039] A.g.e., (Heyet), 3/10.
[1040] A.g.e., (Cevdet), II/53.
[1041] Sadık Vicdânî, Tomar-ı Turuk-u Aliyye'den Halvetiyye, İstanbul. 1338.s.41.
[1042] Lamiî Çelebi, Nefahatü'l-Üns Tercümesi, s. 556.
[1043] Seyahatname, (Cevdet), I/358.; A.g.e., (Gökyay), s.141-151.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 99b.-107a.
[1044] Öngören, a.g.e, s. 198.
[1045] A.g.e., (Cevdet), II/51.
[1046] Kara, Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler, II/61.; Kara, *" Bir Bektaşî Tekkesi ve Vakfiyesi"* UÜİFD. S.4.,C.4., Yıl: 4., 1992.s.10.

b) Tekkeler

1. Zeynîler Tekkesi: Bursa'dadır. Evliya Çelebi bu tekke için "*...azim bir âsitanedir.*"[1047] demektedir. Abdullatif Kudsî'nin müridlerinden İranlı Hoca Bahşayiş tarafından yaptırılmıştır.[1048] Tekkenin yanında bulunan mescidin, Abdullatif Kudsî tarafından yapıldığı söylenmiştir. Molla Hüsrev Tekkesi, Zeyniler Mescidi de denilen bu mescidin bir hücresinin olduğu ve Molla Hüsrev'in *Kitab-ı Müstedâb* adlı dua kitabını burada yazdığı kaydedilmiştir. Seyyahımız, burasını her ziyaret ettiğinde bir hatm-i şerîf okuduğunu belirtir.[1049]

2. Halep Zeynî Tekkesi: Halep'te Zeyniyye tarikatına ait bir tekkedir.[1050]

15. EKBERİYYE

Muhyiddinû'l-Arabî (ö. 638/1240) tarafından kurulmuştur. İbni Arabi, Endülüs'te doğdu. İlk tahsilini burada tamamladı. Şeyhi Ebu Medyen Mağribî'dir. Mısır üzerinden hacca gitti. Birçok eser yazdı. En meşhurları Füsûs ile Fütûhatü'l-Mekkiye'dir.[1051] Seyahatname'de Endülüs'te doğduğu ve Şam'da 1240 yılında vefat ettiği ifade edilmiştir. Birçok eserin sahibi olduğu da belirtilmiştir." *Sene 1240 tarihinde civarı rahmete lâyık oldular. Maskat-ı re'sler (i) Endelusi derler. Müddeti ömürleri sene olub gün başına birer cild kitab telifatları vardır kim, cümleden Fusus ve Fütuhat ve bunun emsali niçe yüz kütüb-i mutebere ve niçe bir resail-i mütekâsire tasnifatları vardır.*" [1052] Konya'ya gelen İbni Arabi, Sadreddin Konevi'nin dul kalan annesiyle evlendi. " *Monla Hünkâr ile hem asırd (ır). Muhiddinül Arabî Konya'ya varub nikâh-ı şer'i Resulü mübîn üzre Sadreddini Konevî'nin validesin almışdır.*"[1053] Daha sonra Şam'a gitmiş ve 637 (1240) tarihinde vefat etmiştir. Şam'daki türbesini Yavuz Sultan Selim yaptırmıştır. Bu türbe hakkında Seyahatname'de geniş izahat verilmiştir.

İbni Arabi'yi, savunduğu vahdet-i vücud anlayışı nedeniyle, kendisini benimseyenler Şeyhi Ekber (en büyük şeyh), benimsemeyenler de Şeyhi Ekfer (en

---

[1047] A.g.e., (Cevdet), II/17.
[1048] Kara, a.g.e., I/107.
[1049] A.g.e., (Cevdet), II/16-17.
[1050] A.g.e., (DM), IX/380.
[1051] Kara, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 287.; Bkz. Muhyiddîn İbn'ül-Arabî, El-Futûhât El-Mekkiyye, Haz. Nihat Keklik, Ankara, 1990.
[1052] Seyahatname, (DM), IX/547-548.
[1053] A.g.e., (DM), IX/556.

koyu kafir şeyh) lakabını takmışlardır. Ekberiyye adıyla yaygın bir tarikat yoktur. Ancak, İbni Arabi'nin fikirleri bütün tarikatlara sirayet etmiştir.[1054]

a) Dervişler

1. Şeyh Sadreddîn Konevî (ö.673/1274): Konya'da doğmuştur. Muhyiddin-i Arabi Konya'ya geldiği zaman, Sadreddîn Konevî'nin babası ölmüştü. Muhyiddin-i Arabi, Sadreddin Konevi'nin dul olan annesi ile evlenmiştir. Sadreddin Konevi, Muhyiddin-i Arabî'nin manevi terbiyesi ile inkişaf etmiş ve vahdet-i vücud mesleğinin Anadolu'da tutunmasına hizmet etmiştir.[1055]

Sadreddîn Konevî'nin babasının Kuyumcubaşı olduğu, babasının vefatından sonra annesinin Muhyiddin-i Arabi ile evlendiği ve annesinin Sadreddin Konevi'yi Şeyhi Ekber'e teslim ettiği yazılmaktadır.[1056] Topkapı Bağdat 305 yazmasında; Muhyiddin-i Arabî'nin zifâf gecesi bir tavuk kesip yediğini, Sadreddin Konevi'ye vermediğini, bunun üzerine annesinin; *" Şu ma'sum Sadreddin'e bir lokma vermedin"* deyince, Muhyiddin-i Arabi'nin sofradaki kemiklere *" Kum bi-iznî"* deyince, tavuğun canlandığı yazılmaktadır.[1057]

2. Dâvud-ı Kayserî (ö. 751/1350): Orhan Gazi devrindeki salih ve büyük veliler zikredilirken, Dâvud-ı Kayserî hakkında; *" Dâvud-ı Kayseri hazretleri Karamanlıdır. Lâkin Kayseri'de tahsil-î ulûm edüp sâkîn olduğuyçün "Kayserî" derler. Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin (Füsûs)nü şerh etmiştir. İlmi tasavvufta Taftâzânî-î sanî idi. Orhan Gazi'nin İznik'te bina etdiği medresede ilk müderris olmuştur. Serçeşme-i müderrisîndir."* [1058] diye bilgi verilmektedir. Adı geçen bu medrese, 732 (1332) de İznik'te Davud-ı Kayseri'nin müderrisliğinde faaliyette bulunmuştur. Davud-ı Kayserî, İbni Arabi'nin Fusûsü'l-Hikem'ini şerheden ilk bilginlerdendir.[1059] Ekberiyye tarikatı Davud-ı Kayseri vasıtasıyla Osmanlı döneminde yayılmıştır.[1060]

[1054] Kara, a.g.e., s. 287-288.; İz, Tasavvuf, s. 221-224.
[1055] Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar,s.202. Dipnot.27.
[1056] Seyahatname, (Cevdet), III/27.
[1057] A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),15b.
[1058] A.g.e., (Cevdet), II/38.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 232a.
[1059] Kara, Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler. I/36.
[1060] Taşköprüzâde, eş-Şekâiku'n-numâniyye, 8.;Eraydın, a.g.e., s. 167.; Mehmet Bayrakdar *" Risâla Fî İlma a-Tasavvuf li Dâvud al-Kaysarî"* Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara 1988.C:XXX.s.173-215.; Bayrakdar, *"Dâvûd-ı Kayserî"*, DİA, IX/32-35.

3. Şeyh Seyid Ahmed Kebir Rifai: Orhan Gazi döneminde yaşamıştır. Amasya'nın Lâdik ilçesinde Ulu cami mezarlığında medfundur.[1061] Ekberiyye şeyhlerinden Şeyh Hasan Rıfâî'nin amcası oğludur.[1062]

4. Şeyh Hasan Rifai: Muhyiddin İbni Arabî'nin müridlerindendir. Orhan Gazi bu zattan inâbe almıştır. Aynı zamanda Şeyh Seyid Ahmed Kebir Rıfai'nin amcazâdesidir. Evliya Çelebi, bu zatın Tokat'ta Sünbüllü Baba türbesine yakın bir yerde medfun olduğunu kaydetmiştir.[1063] Seyahatnamenin bir başka yerinde Şeyh Hasan Rıfai hakkında verilen bilgilerin aynısı Şeyh Hüseyin Rıfai ismi yazılarak verilmektedir. [1064] *" Tokat'ın şimâl tarafı haricinde bir mesîrezâr bağ-ı behîşt var. İçinde Sünbüllü Baba medfundur. Amasya kurbında Lâdik şehrinde medfun bulunan eş-Şeyh Ahmed Kebir Rıfai hazretlerinin ammuzâdeleridir. Şam-ı şerîfte medfun Şeyh Muhyiddin-i Arabi hazretlerinden cihâz-ı fakrı kabul edüb anlardan tekmîl-i ulûmi'd-din eyleyerek yine vatan-ı aslîleri olan şehr-i Tokat'a gelüb Orhan Gazi asrında 752 senesinde dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâya irtihâl etmekle hala ziyaretgâhtır."*[1065]

Burada iki ayrı isim altında verilen bilgiler, Şeyh Hasan Rıfai adına değerlendirildi. Bu değerlendirilmenin yapılması iki sebebe binaen yapıldı. Bu sebeplerden birincisi, Seyahatname'de ilk önce Şeyh Hasan Rıfai'nin isminin ele alınmasıdır. İkincisi de, Şeyh Hasan Rıfai'nin medfun bulunduğu Tokat'taki Sünbüllü Baba türbesinin, Şeyh Hüseyin Rıfai için de zikredilmesi ve her iki zat için Şeyh Ahmed Kebir Rıfai'nin amca çocuğu olduklarının belirtilmiş olmasıdır.

5. Şeyh Seyyid Abdü's-Selâm-ı Kalıbî: Şeyh Muhyiddin-i Arabî'nin amcasıdır. Büyük velî olduğu ifade edilmiştir. Daha önce Mağreb'de bulunurken, Mısır'ın Kabile beldesine yerleşmiştir. Burada vefat etmiştir. Türbesi ziyaretgâh olarak kabul edilmiştir. Seyyahımız, bu türbeyi ziyaret etmiş ve ruhuna bir Yasin okumuştur.[1066]

b) Tekkeler

1. Şeyh Ekber Tekkesi: Bu tekke hakkında fazla bilgi verilmemiştir. Amasya'ya bağlı Köprü'deki meşhur tekkeler içerisinde zikredilmiştir.[1067]

[1061] Seyahatname, (Cevdet), II/39.
[1062] A.g.e., (Cevdet), V/70.
[1063] A.g.e., (Cevdet), II/39.
[1064] A.g.e., (Cevdet),V/70.
[1065] A.g.e., (Cevdet),V/70.
[1066] A.g.e., (DM), X/638.
[1067] A.g.e., (Cevdet), II/401

2. Seyyid Ahmed Kebîr Tekkesi: Evliya Çelebi, Amasya Ladik'te yedi tane tarikat tekkesinin varlığından söz ederken, sadece en meşhurları olarak Seyyid Ahmed Kebîr tekkesini dile getirmiştir.[1068]

3. Kutbu'l-aktab Davudî Sultan Tekkesi: Niksar'ın kuzey tarafına düşen bir köydedir. Tekkenin müdavimleri için " *...ekserisi saadât-ı kirâmdan süleha-yı ümmet kimselerdir.* "[1069] ifadesi kullanılmıştır.

c) Türbeler

1. Şeyh Muhyiddin-i Arabî Türbesi: Şam'ın Salihiyye Mahallesindedir. Yavuz Sultan Selim Mısır fethine giderken Şam'a uğrar. İbnü Kemal, Şeyh Muhyiddin-i Arabî'nin " İzâ câessin dahale'ş-şin ezhare bi merkâdi'l-mim" ibaresindeki gizli manaları Yavuz Sultan Selim'e açıklar. Buna göre, "Sin"den maksat Sultan Selim, " Şin" den maksat Şam, "bi merkâdi'l-mim"den maksat da, Muhyiddin olduğunu söyler. O gece, Yavuz Sultan Selim, Muhyiddin Arabî'yi rüyada görür. Kendisine " Senin gelmeni bekliyordum. Hoş geldin. Mısır fethini müjdelerim. Sabahleyin siyah bir ata bin. O seni bana getirir. Beni kötü yerden kurtar. Salihiyye'yi imar et. Bana bir tekke, cami, medrese, imaret, hamam, mahkeme yap. Yürü işin rast gelsin. Mısır fethi müyesser ola" der. Sabahleyin Yavuz Sultan Selim, siyah bir ata biner. Atı serbest bırakır. At, Salihiyye'ye gidip bir mezbelelikte eşinmeğe başlar. Yavuz Sultan Selim, derhal orasını açar. Büyük bir taşın üzerinde " Hâza Kabr-i Muhyiddin" ibaresinin yazılı olduğunu görür. Derhal orasını temizletir. Büyük bir türbe yapar. Kendisi için bir tekke, bir câmi, han, hamam, imaret, timarhane, medrese, mekteb, mahkeme bina eder.[1070] Seyahatname'de bir başka yerde Muhyiddin Arabî'nin Salihiyye'de bulunan türbesi için: " *...Salihiyye içinde nemeki hanı melâhat ve kameri âsümanî semahat Yegusül vasılîn matlubü't-Tâlibin Hazret-i Şeyh Muhiddinül Arabî ömrü's-sene 78 vefate's-sene 576* [1071] bilgisi geçmektedir.

2. Şeyh Seyyid Ahmed Kebir Türbesi: Ekberiyye tarikatı şeyhlerindendir. Amasya Ladik'teki tekkesinde medfundur. Muhyiddin-i Arabi'den irşad izni almıştır.[1072]

[1068] A.g.e., (Cevdet), II/391.
[1069] A.g.e., (Cevdet), II/ 390.
[1070] Seyahatname, (DM), IX/547-548.; A.g.e., (DM), X/110-111.
[1071] A.g.e., (DM), IX/556. 1. Dipnotta " Yanlıştır. 576 hicrî senesi milâdî 1180 dir. Halbuki Muhiddini Arabînin vefatı 1240'da, yani hicrî 638 dedir." şeklinde doğrulanmıştır.
[1072] A.g.e., (Cevdet), II/ 394.

3. Şeyh Hazret-i Davûd-ı Kayserî Türbesi: Türbesi Kayseri'dedir.[1073] Evliya Çelebi, esnaf ve sanatkârların çıraklık eğitimini bitirenlerin kemer bağlama törenlerinde Davud-ı Kayserî'nin yâd edildiğini söyler.[1074]

16. ŞAZELİYYE

Ebu'l-Hasan Şazelî (ö. Mısır 656/1258) tarafından kurulmuştur. Kuzey Batı Afrika'da Şâzil denilen köyde doğdu. Medrese ilimlerini tahsil ettikten sonra Abdusselâm b. Meşiş (ö. 625/1228)'ten tasavvuf ve tarikat eğitimini almıştır. Daha sonra Mısır'a gitmiştir. Yaptığı vaaz ve sohbetlerle birçok insanın irşadına sebep olmuştur. Hacca giderken, Mısır'ın Hümeysıra mevkiinde vefat ederek, orada defnedilmiştir. [1075]

Şazeliyye, rûhanî eğitime önem veren bir tarikattır.[1076] Şâzelî, tasavvufun, âdâb-erkân, kıyafet gibi yönlerine önem vermeden iman, ahlak ve aşk üzerinde durmuştur. Hizb adlı duaları günümüze kadar ulaşmıştır.[1077] Evliya Çelebi, Hasan Şazelî'yi Mısır'da Kantaratü'd-Dikke denilen yerin yakınında bulunan ziyaretgâhını tanıtması dolayısıyla ele almıştır. Sara hastalığına müptela olanların kırk gün Hizbü'l-Bahir isimli eserini okudukları takdirde şifa bulacaklarını söylemektedir. *"Kantaratü'd-Dikke kurbinde Ziyaret-i Hasan Şazeli, Hızbül Bahir sahibidir. Canibinde medfundur. Ekseriya masru olan kimesneler kırk gün Hizbül Bahir okunub bî-emrillâh halâs olur. Meşhuru âfakdır. Sene 656 tarihinde merhum olmuştur."* [1078] Kabri, Mısır'ın güneydoğu ucunda Sudan'a yakın bir yerdedir. 1977 yılında Enver Sedat tarafından yeniden tamir ve bakımı yapılmış olup, ziyaretçilerin kalabilecekleri bir binâ inşa edilmiştir.[1079] Şazelî dervişlerinden olduğu tahmin edilen Seyyid Davud'ü-Şazelî'nin ziyaretgâhının İskenderiyye'de bulunduğu belirtilmiştir.[1080]

17. BEDEVİYYE

Ahmed Bedevî (ö. 675/1276) tarafından kurulmuştur. 596 (1200) tarihinde Fas'ta doğmuştur. Küçük yaşta ailesiyle birlikte Mekke'ye gitmiştir. Daha sonra Mısır'a

---

[1073] A.g.e., (Cevdet), III/186-187.
[1074] A.g.e., (Heyet), 3/112.
[1075] Kara, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 299.; Yılmaz, Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 248.
[1076] Yılmaz, a.g.e., s. 249.
[1077] Kara, a.g.e., s. 299.; Kara, *" Şazeliye Tarikatı ve Üç Büyük Şeyhi"*, Hareket Dergisi, S:24. 1981.; Kara, *"Şazeliye Literatürü Üzerine Bir Deneme"*, UÜİF Dergisi, S: IV,1992.
[1078] Seyahatname, (DM), X/564-565.
[1079] Dilâver Gürer, a.g.m, s. 213-214-215.
[1080] Seyahatname, (DM), X/697.

geçmiş, 633 yılında rûhi hayatında büyük bir değişiklik olmuş, gördüğü bir rüya üzerine Irak'a gitmiştir. Burada Abdulkadir Geylânî ve Ahmed Rıfaî'nin kabirlerini ziyaret etmiş, Şam yolu ile Mısır'ın Tanta kasabasına gelip yerleşmiştir. Şeyhinin Bedrüddin Hasan Mağribî olduğu bildirilmiştir.[1081]

Bedeviyye, kurucusunun adına nisbetle " Ahmediyye", nisbesine izafetle "Bedeviyye", dama çıkıp gözleri kor gibi kızarıncaya kadar güneşe bakması sebebiyle " Sütûhiyye" olarak da ifade edilmiştir.[1082]

Müellifimiz, Ahmed Bedevî ile İbrahim Düsûkî'nin amca çocukları olduğunu ifade ederken, İbrahim Düsûkî'nin, ilim tahsil edip birçok kitap yazdığını, bunun yanında Ahmed Bedevî'nin ümmî olduğunu söylemektedir. *" Ve Hazret-i Seyyid Ahmedü'l-Bedevî ile hem asır olub ammizâdedirler. Seyyid Ahmed'ül Bedevî mecazibûndan olub ümmî olub ulûmu evvelîn ve âhirînden haberdar imiş. Amma İbrahim-i Dessûkî zâhir ve batın cem itmiş mütebahhirînden musannif ve müellif sultan imiş..."* [1083] İlm-i ledûn'ün yanında zahiri din ilimlerine vakıf olan Ahmet Bedevî'nin; Evrâd ve XII. Asrın meşhur sûfilerinden Abdurrahman b. Mustafa Aydarus tarafından kendisine *"Fethu'r-Rahman"* isminde bir şerh yazdığı Salâtlar isimli kitabı ile, Vesâyâ isimli eserinin olması[1034], Çelebi'nin söylediği gibi Ahmed Bedevî'nin ümmî olmadığını göstermektedir.

Ahmed Bedevî, 12 rebiu'l-evvel 675 (24 Ağustos 1276) da Tanta'da vefat etmiştir.[1085] Ahmed Bedevî'nin Tanta'da vefat ettiği; *"Bu Tanta şehri Hazreti Seyyid Ahmedü'l-Bedevî'nin medfun olduğu şehr-i mübarekdir. Bir sahranın vasatında bir mürtefi' yerde ve Garbiyye hakinde vaki olmuşdur."* [1086] şeklinde dile getirilmiştir. Bir başka yerde de, Ahmed Bedevî'nin evlatları ile birlikte Rahmaniyye beldesindeki Şeyh Seyyid Nefis Hazretleri Camiinde medfun olduğu ifade edilmiştir. [1087]

Ahmed Bedevî Menkabesi: Seyahatname'de Ahmed Bedevî ile ilgili olarak bir menkabe de nakledilmektedir. Bu menkabeye göre, Mısır'da 1085 yılında Avaroğulları isminde bir eşkıya gurubu türemiş. Birçok yeri yağma edip, halkın can ve mal güvenliğine tecavüz etmişler. Bu arada Ahmed Bedevî'nin vakfı olan Kahafe denilen yere de saldırmışlar. Bunun üzerine yedi bin askerle üzerlerine gidilmiş. Kaçma imkanı

[1081] Kara, Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, s. 281-282.; İz, Tasavvuf, s. 233.
[1082] Yılmaz, a.g.e., s. 253.
[1083] Seyahatname, (DM), X/641-642.
[1084] İz, Tasavvuf, s.235; Yılmaz, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 254.
[1085] İz, a.g.e., s. 235.
[1086] Seyahatname, (DM), X/604.
[1087] A.g.e., (DM), X/647.

bulamayan eşkiyalar, " Ya Seyyid Ahmed Bedevî, tut bizi" diye Ahmed Bedevî'nin ruhaniyetinden himmet istemişler. Bir camiye sığınmışlar. Cami cemaati dışarı çıktığında bu eşkıyalar birden bire kaybolmuş. Bunların ortadan kaybolmalarına halk taaccüb etmiş. Her tarafı aramışlar. Ama bir türlü bulamamışlar. Şehrin tüm evleri askerlerce aranmış, ama yine de bulamamışlar. Camiî cemaatinden birisi, def-i hacet için tuvalete gidince, lağımlardan insan seslerinin geldiğini işitmiş. Meğer, bütün eşkiyalar tuvaletlere girmişler. Kaçmamaları için, lağımların çıkış yerleri duvarla örülmüş. Lağımlara tazyikli su bırakmışlar. Boğulmamak için, başlarını tuvaletlerden dışarı çıkanları teker teker öldürmüşler. Böylelikle, halk büyük bir beladan kurtulmuş. Bu eşkiyaların kolaylıkla öldürülmeleri Ahmed Bedevî'nin kerametine bağlanmıştır.[1088]

Mısır'da Şazeliyye tarikatından sonra en faal olan tarikatın Bedeviyye[1089] olduğuna dikkat çeken Seyyahımız, bu tarikatın çok yaygın olduğunu söyler. Bedevîyye'nin kayıtlarda iki yüz adeti faal, toplam iki bin altmış tekkesinin bulunduğunu belirtir. Yöneticiler her sene düzenlenen Ahmed Bedevî'nin mevlidine katılırmış. Evliya Çelebi, halkın Ahmed Bedevî'nin tarikatına teveccüh gösterdiğini, zor anlarında kendisinden yardım dilediğini, hatta mahkemede adına yemin ettiklerini söyler. Ahmed Bedevî'nin Mısır'da üç yüz bin müridi olduğu da ifade edilmiştir.[1090] Ahmed Bedevî, tasarruf sahibi büyüklerdendir. " *Zira Koca Bedevî hala mutasarrıfindendir. Ve hayatındaki gibi tasarrufdadırlar. Anlar ölmemişlerdir.* "[1091]

Seyahatname'de verilen bilgilere göre, Mısır'da faaliyet gösteren Bedevîyye, Rıfaiyye, Desukiyye, Gülşeniyye ve Halvetiyye gibi tarikatlar tarafından her yıl mevlid törenleri düzenlenirmiş. Bunun Mısır'da yerleşik bir gelenek halini aldığı görülmektedir. Bu gelenek günümüzde de devam etmektedir. "Anma ve kutlama törenleri olarak düzenlenen bu etkinlikler Mısır'ın kültürel, dînî ve tasavvufî hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Bu tür törenler dînî bir anlamı olan gün ve gecelerde düzenlendiği gibi bir zâtın doğum veya ölüm yıldönümünde de düzenlenmekte ve bazen bir hafta sürmektedir."[1092] Bu tür düzenlemelerin bir karnaval ve festival havasında geçtiği görülmektedir. Düzenlenen bu mevlid törenlerine idareciler sıcak bakmış, hatta organizasyonların mükemmel olması için maddi yardımda bulunmuşlardır. Halk, bu mevlidlere büyük bir önem vermiş, adeta bir bayram ve seyran havasında yapılması için

[1088] A.g.e., (DM), X/612-613.
[1089] Yılmaz, a.g.e., s.253.
[1090] Seyahatname, (DM), X/236.
[1091] A.g.e., (DM), X/625.

elinden gelenini yapmıştır. Her tarikat belirli günlerde mevlid yaparmış. Mutad olarak yapılan mevlid törenlerine davet için, geçit alayları düzenlenirmiş.

Kahire'de her gece mevlid okuma adetinin olduğuna dikkat çeken Evliya Çelebi, yılda üç yüz altmış mevlid töreninin yapıldığını söyler. Özellikle Miraç ve Kadir gecelerinde çok daha ihtişamlı mevlidlerin olduğu, gündüzlerinin ise bayram havasında kutlandığı ifade edilmiştir. *"Mısır içinde her gice birer Mevlûdu'n-Nebî olub cümle üçyüz altmış Mevlûdu'n-Nebî olur kim giceleri leyle-i İsra ve leyle-i Kadir ve ruzları rûz-e id-i ekber olur."* [1093] Yine Mısır'da okunan mevlitler için: *" Mısırda yılın on iki ayında nice bin mevlud cem'iyyeti iderler. Bazı mahalde beş altı mevlud bir giceye vaki' olur. Zira Mısır'ın halkı Hazreti Risâletpenâha kereti muhabbetlerinden bezlimal idüb mevludu şerif etmek ile meşhuru âfak olmuşlardır. Zira itikad mezhebleri dürüst ehli sünnet ve'l-cemaattır. Musalli kavimdir..."* [1094] diye bilgi verilmiştir. Kahire'de minarelerde mevlit okuma geleneğinin bulunduğunun ifade edilmesi de ayrı bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Hangi minarede mevlit okunacaksa, alamet olarak o minare boydan boya ipek seccade ve örtülerle kuşatılırmış. Mevlit okuma için şerefeleri geniş olan minareler kullanılırmış. Kırk elli kişinin okuduğu bu mevlitlerin ödülü olarak da, minareye asılan seccade ve örtüler olurmuş. Bu husus *" ...Mevlûd okutmak için sahibi hayratlar gündüzden minareleri mikrame ve destar ve kumaşlar ile minareleri zeyn iderler...Ve bazı mevlûdu minarelerde okurlar. Ne kadar kimesne tilâveti mevlud iderlerse minarelerdeki harir destarları anlar alır. Ve bir minareye kırk elli altmış âdem sığar."* [1095] şeklinde ifade edilmektedir.

Ahmed Bedevî için düzenlenen mevlid törenleri hakkında bilgi veren Evliya Çelebi, bu mevlidin Nil nehrinin taşmasıyla başladığını söyler. Bedeviyye mensupları def, kudüm eşliğinde üç gün üç gece okudukları ilahilerle mevlidi duyururlar. Nil kesiminden iki ay önce bütün şeyh ve dervişlere haber yollanır. Elli beş gün kalınca da on beş, yirmi bine yakın mürid ve yedi yüz halife yine def ve kudüm eşliğinde Ya Rezzak ism-i şerîfi zikrederek Mısır Valisi'nin huzuruna çıkarlar. Mevlid yapacaklarını söylerler. Kendisinden yardım talep ederler. Vali bütün yetkilileri çağırır, mevlid konusunda yardımcı olmaları direktifini verir. Mevlit günlerinde güvenlik güçlerinin dışında yaralayıcı alet taşımak ve bulundurmak yasaklanır. Dervişler, mevlit hürmetine

---

[1092] Dilâver Gürer, *"Mısır'da Tasavvufî Hayat ve Tasavvuf Öğretimi"* Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl: 1998. S. 8.s.208-209.
[1093] A.g.e., (DM), X/465.
[1094] A.g.e., (DM), X/476.
[1095] A.g.e, (DM), X/469.

Mısır Valisinden hediyeler isterler. Her birine ayrı ayrı hediyeler verilir. Yine, mevlide katılacak müridleri taşıyacak elli gemi talep edilir. Gemiye binecek müridlerin yiyecek ihtiyacı için beksimet, soğan ve diğer gıda yardımı da yapılır. Mısır Valisi, adetten olan mevlid hediyelerini takdim eder. Bunlar, Ahmed Bedevî'nin kabri üzerine örtmek için iki yeşil örtü, iki batman öd, bir seccade, iki altın şamdan ve Hatm-i şerif için hafizlara verilmek üzere elli altındır. Seyahatname'de bu mevlidle alakalı olarak şu bilgiler verilmektedir: *"...Nil kesimine altmış gün kalub nokta düşdüğü yani Nil taşmağa başladuğu gün Sultan Seyyid Ahmed'ül-Bedevî'nin pâbürehne ve ser bürehne keysudar fukarayı alâm derler bir kavimdir. Def ve dayire ve kudümler ile çarşuy bazarda def ve kudüm ile kaside ve mevaller okuyup tevhid iderek Mevlûd-ı Bedevîyi halka ilân iderler. Badehu Nil kesimine elli beş gün kalarak meşhur-ı âfâk kutb-ı ale'l-ıtlak Hazret-i Seyyid Ahmedü'l-Bedevî Ebu'l-Yetamin hazretlerinin fukara çavuşları üç gün üç gece Mısır içinde cümle meşayihana ve dervişana haber idüb mahı mezburun evvelki gün on beş yirmi bin fukaraları ve meşayihleri nice bin kırmızı sancağ ve bayrak ve alemler ile esvakı sultanîler lâlezara dönüp altun alemler baş kaldurub tabıl ve kudüm ve def ve nakkare ve surlar suru İsrafilvar nefhi sur urarak yedi yüz meşayihi kiram ve nice bin bî pirehen sine çak ser bürehne ve bî-pâk fukarayı babullak tevhidi erriye meşgul olarak ve Ya Rezzak ismile saf saf ve gürüh gürüh alayı azîm ile paşa saray(ı) meydanına varub anda tevhidî sultanî iderler...Cümle meşayihi kibarlar paşaya hayır dualar idüb ba'de-dua paşadan cümle meşayih haliyelerin isterler. Evvela elli pare gemi fukara doldurmağa risaleden isterler. Paşa buyudu verir. Ve muhtesibden elli kantar beksamat ve soğan ve cibnî halûm içün buyurdum isterler. Ve selef vüzerâları viregeldüğü teşrifât haliyelerinden ihsan olunageldiği üzre Seyyid Ahmedü'l-Bedevî'nin kabr-i şerifine iki yeşil destar ve iki batman öd ve bir ibrişim seccade ve iki şem'i asel ellişer vukıyye ve elli hatm-i şerif için elli altun paşadan haliyetülhaliyedir..."* [1096]

Seyyahımız, Ahmed Bedevî için yapılan mevlit törenlerine katıldığını söylemektedir. Mısır'a yaptığı seyahatte, en büyük arzularından birisi de bu mevlide katılmak olduğunu söyler. Bu düşüncede iken, Kahire'de büyük bir cemaatın toplandığını görür. Sebebini sorduğunda Ahmed Bedevî mevlidi için, yetkililerden izin alma töreni için toplandıklarını öğrenir. Seyyahımız da bunu fırsat bilerek, cemaata katılır. On binden fazla mürid ellerindeki def ve kudümler eşliğinde tekbir ve tehlil ile yüksek sesle zikrederler. Kahire Valisinin huzuruna varıp, izin isterler. Vali, mevlidin yapılabileceğini ifade eden ruhsatnameyi yazdırır. Diğer yetkili kişilerden, mevlidin

[1096] A.g.e., (DM), X/463-464.

huzur ve emniyet içerisinde yapılabilmesi için gerekli önlemlerin alınmasını ister. Ahmed Bedevî'nin kabrine örtülmesi için iki yeşil örtü, gülyağı ve öd ve amber gibi kokular ile, ipek halı ve seccadeden oluşan hediyelerini Bedevî halifelerinden Şeyh Mustafa Rûmî'ye verir. Seyyahımız Cemaziye'l-âhir'in on beşinci günü yapılan mevlide katılmak için Mısır Valisinden izin ister. Vali kendisine izin vermekle birlikte iki bin Mısır parası da ikram eder. Seyyahımız, mevlide katılacak kişilerle birlikte on iki gemiye binilerek Bulak şehrine gidildiğini, burada Şeyh İbrahim Gülşenî Tekkesinde misafir olduklarını söyler. Üç gün boyunca Gülşenî Tekkesinde kalınır. Bulak şehrinin her tarafı ışıklı avizeler ve bayraklarla süslenir. Gülşenî Tekkesinde büyük bir mevlit okunur. Daha sonra Bedevîyye'nin evkâfı olan gemilerle Seyyid Ahmed Bedevî'nin mevlidine katılmak için yol alırlar. Her katı iki bin kişi alabilecek kapasitede olan bu gemilerin dört kattan yapılı olduğu da bildirilmektedir. Bu gemilerin alt katında yiyecekler, ikinci katında kadın ve çocuklar, üçüncü katında şeyh ve dervişler, üst katında ise gemici ve ziyaretçilerin kaldığını söyler. Mevlide katılacak kişilerin merkez olarak Bulak şehrinde toplandıkları ifade edilmiştir. Kırk elli bine yakın kişinin iki yüz gemi ve altı yedi yüz kayığa binerek top atışı ile birlikte yola çıktıklarını söyler.[1097]

Ahmed Bedevî adına düzenlenen mevlidin okunduğu alan hakkında bilgi veren Seyyahımız, buraya üç bin yedi yüz büyük çadırın kurulduğunu, küçük çadırlarla birlikte bu sayının daha da fazla olduğunu bildirir. Bu alan Tanta ile Mahalletü'l-Merhum denilen vadi arasındadır. Mevlitten yirmi gün öncesinden hazırlıklara başlanır. İlk önce mevlidin okunacağı büyük bir çadır kurulur. Daha sonra, sırasıyla diğer şeyhlerin ve halifelerin çadırları kurulur. Güvenliği sağlamak amacıyla, gelen kolluk kuvvetlerin kalacakları çadırların kurulduğu ifade edilmiştir. Burası her ne kadar Bedevî müridlerinin çoğunlukta olduğu bir yer ise de, verilen bilgiye göre panayır ve pazar kurulduğundan her çeşit insanın da geldiği bir yerdir. Hırsız ve yankesicilerin de geldiği anlaşılmaktadır.[1098] Seyyahımız, güvenliğin mükemmel bir şekilde tesis edildiğini söyler. Bu mevlide Yemen, Şam, Halep, Arab ve Acem diyarında bir çok insanın katıldığını ifade etmiştir. *"...Cümle eyâleti Mısır'ın ve Şam ve Haleb'in ve Arab ve Acem'in âyân eşrâfı bu sene Bedevi mevlûduna öyle cemii olmuşdur kim, Urban abalarından ve kilim ve kebeden maada üç bin yedi yüz çadır ve çerge ve otak-ı nühtak çetri mülâmma cem oldu deyu hisab olunmuşdur. Andan maada sair fukaraların külbe-i ahzanları hisabın Çalab-ı biçün bilür...Zira cemi-i mezâhib-i muhtelifenin ecnası*

[1097] A.g.e., (DM), X/589-592.
[1098] A.g.e., (DM), X/614-615-616.

haşaratları ve harami ve cüzami ve sair aşair haramzadesi bu cemiyet-i kübrâda hazırlardır. Mel'abede on, on beş bin sırıklı urban-ı uryân orman misal mızrakları ile âmadedirler..." [1099] Çelebi'nin ifadesine göre; Ahmed Bedevî'nin mevlit töreni bir bayram havası içinde geçer. Mevlit gecesine de Kadir Gecesi kadar kıymet ve değer verilir. Müridlerin def ve kudüm eşliğinde seslendirdikleri ilahi ve kasidelerle manevi bir hava eser. Her tarafta pişirilen yemek kazanları, gelen misafirlerin hizmetine sunulur. Bu husus: *"...Gûya Mevlid-i Bedevî, yevm-i îddir. Leyle-i mübarekleri Kadir olur. Bu şadmanlardan gayrı, kûşe kûşe âşıkanı sadıkanlar haymelerinde def ve kudüm ve tabıl ve nakkare ile tevhid ve tezkir idüb şadmanlar olduğundan maada her tarafda nice bin kazgan taamlar ve nîmeti nefiseler tabh olunub yenilüb içilmede...*" [1100] Seyyid Ahmed Bedevî'nin ziyaretgâhına büyük kalabalıkların katıldığı ifade edilmiştir. Büyük izdihamların yaşandığı bu ziyaret, Mekke ve Medine'de hacıların izdihamından daha fazla olduğu söylenmiştir. Ziyaretin on gün sürdüğü ifade edilmiştir. Hatta, bazı ziyaret sırasında, ayaklar altında kalıp ölen insanların olduğu da ifade edilmiştir. *"...alay alay fevc fevc güruh Seyyid Ahmedü'l-Bedevî Hazretlerinin ziyaretine gidüb Hûda hakkıyçün tarîk-ı âmmlar icre öyle izdihamlar olur kim, bazı zaman Dersaadet'te, avret ve oğlan payimal olub merhum olmuşdur. Değme adem cür'et idüb ol mahalde ziyaret idemez. Yani Mekke ve Medine ziyaretleri ve tufanlarında bu mertebe izdiham olmak ihtimali yoktur...Amma bu Bedevî ziyareti kâmil on gün on gice mahşer cemiyyeti olub omuz omuzu sökmez...*" [1101] Mevlit meydanına kurulan çadırların her tarafı ışıklı avizeler ve diğer süslemelerle süslenirmiş. Her derviş ve müridin heybelerinde renk renk işlemeli, ipekten örülmüş renkli ipler olurmuş. Geceleri Tanta şehrinin her sokağı ışıklanır, tüm dükkan ve ev önlerinde kandiller yakılırmış. Yine geceleri, havaya çeşitli suretlerde yapılan havai fişekler atılırmış. Seyyahımız, bu havai fişeklerin; taraklı, havalı, bahrî, kelebek, koç, delice, kestane, tavus, horoz, at, kale, papaz, yahudi, dev, peri ve güzeller, şadırvan, han, tulumba, şeb-pâre, pervane şekillerinde olduklarını söyler. Hayvan suretindeki havai fişeklerin atılmasıyla birlikte, meydanda bulunan hayvanların ürküp kaçtıkları, bu manzaranın dahi seyredilmeye değer olduğunu söyler. *"...nice kerre yüz bin gûnagûn tüfenk ve fişenk ve tarakî ve âsümanî ve bahrî ve kelebek ve koçlar ve deliceler ve kestaneler ve tavus ve horoslar ve fişekden atlar ve kal'aler ve papaslar ve yehudiler ve divler ve periler ve cemaller ve şazirvanlar ve hanlar ve tulumbalar ve*

[1099] A.g.e., (DM), X/616-617.
[1100] A.g.e., (DM), X/622.
[1101] A.g.e., (DM), X/622-623.

şebpereler ve pervaneler ve bunun emsali nice suret fişekleri ve barut veneft ile memlû fanuslar ve çarh-ı felekler ve ateşden çadırlar ve fişekli himarlar ve kelbler ve camusların fişeklerine ateş idince bir hây u hûy-ı vaveylâ şadmanı olur kim, gûya gulgule-i Hinddir..." [1102] Evliya Çelebi, bu mevlit merasiminin manevi bir havada, birçok ikram ve hizmetlerin sunulduğu bir ortamda yapıldığını bildirmiştir. En son gece mevlide katılan birçok insan Tanta'daki Şeyh Bedevî tekkesinde geceler. Sabaha kadar dua, zikir ve ibadette bulunur. Seyyahımız, kendisinin de burada bir hatim indirdiğini söyler.[1103]

a) Dervişler

1. Şeyh Abdü'l-Al (ö.733/1332): Şeyh Ahmed Bedevî'nin manevi evlatlarındandır. Çocukluğundan itibaren Ahmed Bedevî'nin hizmetine girmiştir. Yüz yirmi yıl yaşamıştır. Şeyh Bedevî'nin hayatında kırk yıl, vefatından sonra da kırk yıl halifelik yapmıştır. Yüz yetmiş bin müride tarikat vermiştir. Şeyh Bedevî'nin yanında maddi ve manevi eğitimini tamamlamıştır. Türbesi, Tanta'da Şeyh Ahmed Bedevî türbesinin yanındadır. Türbesi burada olan tek kişidir. [1104] Seyahatname'nin bir başka yerinde Şeyh Abdü'l-Al için *"...sahib-i tarîk-ı pûr kemâl ve mücahîd-i bî-cidâl"* denmiştir.[1105] Bedeviyye'nin kuruluş ve yayılışında Ahmed Bedevî'den sonra en büyük hizmet veren kişidir.[1106]

2. Şeyh Muhammed: Ahmed Bedevî'nin büyük oğludur. Bedeviyye şeyhlerinden olduğu bildirilmiştir. Rahmaniyye Beldesinde babasının yanında medfundur.[1107]

3. Şeyh Seyyid Süleyman: Ahmed Bedevî'nin ortanca oğludur. Rahmaniyye'de medfundur.[1108]

4. Şeyh Seyyid Mahmud: Ahmed Bedevî'nin küçük oğludur. Diğer iki ağabeyi ile birlikte Rahmaniyye'de medfundur. Seyyahımız, Ahmed Bedevî'nin bu üç oğlu için: *" Bunlar cümle sâdât-ı kiramdan ulu sultanlardır."* [1109] demektedir.

5. Şeyh Merzuk-ı Kefâfî: Bedevîyye şeyhlerindendir. *" Tarîk-ı Seyyid Ahmed'ül-Bedevî'de ulu sultandır. Selim Han ile Mısır fethinde mülâkat olmuştur."*[1110] Yavuz

---

[1102] A.g.e., (DM), X/624.
[1103] A.g.e., (DM), X/626-627.
[1104] A.g.e., (DM), X/609-610.
[1105] A.g.e., (DM), X/780.
[1106] Yılmaz, Tasavvuf ve Tarikatlar.s.254.
[1107] A.g.e., (DM), X/647.
[1108] A.g.e., (DM), X/647.
[1109] A.g.e., (DM), X/647.
[1110] A.g.e., (DM), X/565.

Sultan Selim'in döneminde yaşamıştır. Seyahatname'de ifade edildiğine göre, mana aleminde olsa gerek *" Ya Selim Mısır'a gel, otur"* demiştir.[1111]

6. Şeyh Mustafay-ı Rûmî: Merzuk-ı Kefâfî'nin halifesidir. Seyyahımızın, Mısır seyahatinde naklettiği Ahmed Bedevî mevlidinin düzenlemesini yapmıştır. Mevlidin düzenleneceği günü müridleri ile birlikte halka duyurmuştur. [1112] Bir başka yerde Şeyh Mustafay-ı Rûmî için *"...ki tarîk-i Merzuk-ı Kefâfî'dir. Amma Bedevî'ye müntehidir."* [1113] denilmektedir.

7. Şeyh Muhammed Reşidî: Bedeviyye'dendir. Seyahatname'de: *" Şeyh Muhammed Reşidî Bedevî tarikında bir ulu âşık imiş."* [1114] diye ifade edilmektedir. Türbesi Şam'dadır.

8. Şeyh İn Baba: Bedevîyye şeyhlerindendir. Her sene kendisinin mevlidi yapılırmış. Kendisi için *" ...Hazret-i Seyyid Ahmedü'l-Bedevî'ye silsileleri müntehîdir"* denilmiştir.[1115]

9. Şeyh Kennasî: Bedevî için yapılan mevlit töreninde özel çadırı olan bir Bedevî şeyhidir.[1116]

10. Şeyh Şinavî: On bin müridi ile birlikte Ahmed Bedevî mevlidine katılan Bedeviyye şeyhidir. [1117]

11. Şeyh Ahmed-i Kalyobî: Bedeviyye'dendir. Her sene yapılan mevlide katılırdı.[1118]

12. Şeyh Osman: Bedevîyye şeyhlerinden olduğu bildirilmiştir.[1119]

13. Şeyh Amravî: Bedevîyye'dendir. Kendisine bağlı müridlerle birlikte mevlide katılan şeyhler arasındadır.[1120]

14. Şeyh Abdulvahhab-ı Cevherî: Ahmed Bedevî'nin halifelerindendir. Ziyaretgâhı, Tanta yakınlarında Mahalletü'l-Merhum denilen yerin güneyindedir.[1121]

15. Şeyh Seyyid Muhammed Çelebi: Ahmed Bedevî'nin halifelerindendir. Mısır'ın Etku şehrinde medfundur.[1122]

[1111] A.g.e., (DM), X/237.
[1112] A.g.e., (DM), X/465-590-614.
[1113] A.g.e., (DM), X/614.
[1114] A.g.e., (DM), IX/563.
[1115] A.g.e, (DM), X/614-729.
[1116] A.g.e, (DM), X/614.
[1117] A.g.e., (DM), X/614.
[1118] A.g.e., (DM), X/614.
[1119] A.g.e., (DM), X/614.
[1120] A.g.e., (DM), X/614.
[1121] A.g.e., (DM), X/629.
[1122] A.g.e., (DM), X/707.

16. Şeyh Muhammedü'l-Hicazî: Mısır'da, Nehariyye Kasabasında medfundur. Seyyid Ahmed Bedevî'nin dayısıdır. Büyük velilerden olduğu kabul edilmiştir.[1123]

b) Tekkeler

1. Bursa Bedevî Tekkesi: Bursa'da garib ve yabancı kimselerin kaldığı bir Bedevî tekkesi bulunmaktaydı.[1124]

2. Tanta Seyyid Ahmedü'l-Bedevî Tekkesi: Bedevîyye'nin merkezî tekkesidir. Tanta'da, Kayıtbay Sultan Câminin sağındadır. Ahmed Bedevî'nin kabri de buradadır. Seyyahımız, bu tekke hakkında bilgi verirken daha çok, Müşarü'n-ileyh'in türbesi hakkında malumat vermektedir. Caminin sağında, kubbelerden müteşekkil sahanın ortasında bulunan türbesi, kireç boyalı ve tunç alemli bir kubbenin altında olduğu bildirilmiştir. Sandukası yeşil örtülerle sarılmıştır. Bu örtü, Mısır Valisinin hediyesidir.. Bu örtüyü dört bin Bedevî şeyhi ve yirmi bine yakın müridler topluluğunun def ve kudümler eşliğinde yaptıkları zikirle türbeye örttüklerini belirtmiştir. Örtünün alt tarafına altın işlemeli bir başka örtünün serildiğini eklemektedir. Hırsızlar birçok defa bu altın işlemeli örtüyü çalmaya kalkışmışlar. Elleri kuruduğundan örtüyü götürememişler. Sandukayı çevreleyen şebeke, çeşitli avize, şamdan, gülâbdan ve buhurdanlarla süslenmiştir. Birçok değerli yazma Kur'an-ı Kerimlerin bulunduğu türbede, çok büyük şamdanlar vardır. Bu şamdanlar genellikle Müslüman olmayan Krallar tarafından hediye edilmiştir. Zira, gayr-i müslimlerin de Şeyh Bedevî'ye büyük hürmet ve muhabbetleri vardı. Birçok gayr-i müslim asker ve esirlerin ayaklarındaki prangalarının, Şeyh Bedevî'nin himmetiyle parçalandığına inanırlarmış. Hatta bu zincir parçalarının hala Bedevî'nin türbesinde sergilendiği ifade edilmiştir. Her taraftan buraya yapılan ziyaretler neticesinde birçok değerli eşyaların hediye olarak bırakıldığı bildirilmiştir. Özellikle, Müslüman Ülkelerin Padişahları buraya büyük değer vermiş, ve değerli hediyeler göndermiştir. Bu türbede tarikat dervişlerinin birçok özel eşyaları da sergilenmiştir. [1125]

Sultan Kayıtbay tarafından yaptırılan bu tekkenin, câmiye açılan kapının üstünde gül desenli gümüşten yapma dolaplarda çok değerli yazma eserlerin olduğu bildirilmiştir. Burada iki rekat namaz kılanın bütün belalardan kurtulacağına inanılır. Seyyahımız, buraya suçlu da olsa birisi girerse, hiç kimse onu orada iken tutuklamaya yanaşamayacağını ifade eder. Hatta bir gün, suçlulardan birisi buraya sığınmış.

[1123] A.g.e., (DM), X/638.
[1124] A.g.e., (Cevdet), II/18.

Yetkililerden birisi onu zorla almaya kalkışmış. Kilitli kapıyı tekmeleyerek kırmış. Suçluyu yakalayıp götürürken, yolda ölmüştür.

Tekkede sergilenen en önemli eşyalardan biri de, Seyyid Ahmed Bedevî'nin sarığı ve cübbesidir. Çok eski ve yamalı kırmızı bir cübbedir. Yamaların sökülmemesi için, iğnelerle tutuşturulmuştur. Her sene yapılan mevlit sonrasında tekbir ve tehlillerle bu cübbe çıkarılır, Bedevînin evlatlarından birisi giyerek asker ve müridlerin güvenlik çemberinde şehrin sokaklarında dolaştırılır. Cuma namazından sonra bu cübbe eski yerine konurdu.[1126]

3. Kudüs Seyyid Ahmedü'l-Bedevî Tekkesi: Kudüs'te yetmiş tarikatın tekkesi bulunduğu ifade edilmektedir. İsmi zikredilen tekkelerden biri de Seyyid Ahmedü'l-Bedevî Tekkesidir.[1127]

4. Mekke Seyyid Ahmedü'l-Bedevî Tekkesi: Mekke'deki Bedeviyye tekkesidir.[1128]

5. Mahalletü'l-Kabir Ahmed Bedevî Tekkeleri. Seyyahımız, Mısır'ın Mahalletü'l-Kabir şehrinde Bedevîyye'ye ait on bir adet tekkenin bulunduğunu söylemektedir.[1129]

6. Şeyh Merzuk-ı Kefâfî Tekkesi: Kahire'de hizmet veren kırk elli odalı bir tekkedir. Şeyhi Ahmed Halife isminde birisidir.[1130]

7. Şeyh Nurullahü'l-Bedevî Tekkesi: Kahire'de olduğu bildirilen bu tekke de, iki yüz dervişin kaldığı bildirilmiştir.[1131]

8. Sultan Kayıtbay Tekkesi: Mısır'da Kayıtbay yerleşim bölgesindedir. Kayıtbay Camii'nin karşısındadır. Bedevîyye tarikatının büyük tekkelerindendir. Üç yüz Bedevî dervişinin kaldığı bu tekkede, yılda bir defa büyük mevlid olduğu ifade edilmiştir.[1132]

9. Kahire Tophane Tekkesi: Kahire'nin doğu tarafına düşen bir yerdedir. Sultan Kayıtbay tarafından yaptırılmıştır. On beş basamak ile çıkılan bir tekkedir. Kubbesi gayet müzeyyen nakışlarla süslenmiştir. Kubbesindeki nakışların başka hiçbir yerde bulunmadığı kaydedilmiştir. Duvarları kireç ile boyanmıştır. Mihrabı sedef işlemeli ve etrafi yeşim taşları ile örülmüştür. Üç yüzden fazla dervişin kaldığı bildirilmiştir.

[1125] A.g.e., (DM), X/606-607.
[1126] A.g.e, (DM), X/608-609.
[1127] A.g.e., (DM), IX/488.
[1128] A.g.e., (DM), IX/773.
[1129] A.g.e., (DM), X/765.
[1130] A.g.e., (DM), X/237.
[1131] A.g.e., (DM), X239.
[1132] A.g.e., (DM), X/252-475.

Vakıflarından dolayı geliri bol olan bir tekkedir. Yılda bir defa bu tekkede üç gün boyunca mevlid töreni düzenlenirmiş. Tekkenin güney tarafı bahçelidir.[1133]

10. Sultan Gavrî Tekkesi: Kahire'nin doğusunda bir saatlık mesafededir. Tophane Tekkesi gibi içi müzeyyen nakışlarla süslüdür. Güzel ve yüksek bir yerde bina edilmiştir. Mihrab ve minberi olduğundan Cuma namazları kılınan bir yerdir. Çevresindeki diğer meskun binalar ile bir mahalle hüviyetindedir. Bin kadar Bedevî dervişinin kaldığı büyük bir tekkedir. Salih bir şeyhin gözetiminde faaliyet yürütülen bu tekkede de yılda bir defa büyük mevlid düzenlenirdi.[1134]

11. Şeyh İn Baba Tekkesi: Mısır'da İn Baba şehrindedir. İn Baba şehrindeki en mamur tekkelerden sayılmıştır. Şehrin Mahkemesinin bu tekkede olduğu bildirilmiştir. Hurmalık bir alanda inşa olunan bu tekkedeki dervişlerin hiç kimseye muhtaç olmadan geçindikleri söylenmiştir.[1135]

12. Circeli Ali Bey Tekkesi: Tanta'da Ma'lebe Meydanındadır. Büyük bir tekkedir. Circeli Ali Bey isminde bir zatın hayratıyla yapılmıştır. Üç yüz adım genişliğinde olan bu tekkenin ortasında büyük bir havuz yapılmıştır. Bu havuzun dışında hayvanların su içme yerleri mevcuttur.. Herkesin bu sudan faydalandığı da bildirilmiştir.[1136]

13. Sohac Bedevî Tekkeleri: Seyyahımız, Mısır'da Sohac Kasabasında üç Bedevî tekkesinin olduğunu söylemektedir.[1137]

c) Türbeler

Müellifimiz, Tanta'da medfun bulunan bütün şeyhlerin Bedeviyye'ye mensup olduklarını söylemektedir. Seyahatname'de *" Bu Sultan Bedevî Hazretlerinin tarîkında olub Tanta Şehrinin enderun birununda medfun olan evliyaları beyan ider."* [1138] şeklinde ifade etmiştir.

1. Şeyh Nureddîn Türbesi: Tanta'nın dış varoşundadır.[1139]

2. Şeyh Abdülmecid Türbesi: Tanta'ya yakın bir yerdedir.[1140]

3. Şeyh Şemsüddîn Türbesi: Bu türbe de Tanta yakınlarındadır.[1141]

[1133] A.g.e., (DM), X/253.
[1134] A.g.e., (DM), X/254.
[1135] A.g.e., (DM), X/728-729.
[1136] A.g.e., (DM), X/611.
[1137] A.g.e., (DM), X/800.
[1138] A.g.e, (DM), X/610.
[1139] A.g.e., (DM), X/610.
[1140] A.g.e., (DM), X/610.
[1141] A.g.e., (DM), X/610.

4. Şeyh Hasan Türbesi: Tanta civarında olduğu söylenmektedir.[1142]

5. Şeyh Abdülkerim Türbesi: Tanta'nın dışındadır.[1143]

6. Şeyh Salim Türbesi: Tanta'nın içindedir.[1144]

7. Şeyh Abdülaziz Türbesi: Tanta'dadır.[1145]

8. Şeyh Muziha Türbesi: Tanta şehir merkezindedir.[1146]

9. Şeyh Sa'd Türbesi: Tanta'dadır.[1147]

10. Seyyid Merzuk Türbesi: Bu türbede Tanta'dadır.[1148]

11. Seyyid Halil Türbesi: Tanta'da olduğu bildirilmektedir.[1149]

12. Şeyh Arif (Arîk) Türbesi: Tanta'daki Bedeviyye mensub bir türbedir.[1150]

13. Şeyh Seyyid Aliyü'l-Beridî Türbesi: Tanta'daki Bedevîyye' ye mensub türbeler içinde zikredilmiştir.[1151]

14. Şeyh Vekil Türbesi: Tanta'dadır.[1152]

15. Şeyh Seyyid Abdülhak Türbesi: Tanta'nın içindedir.[1153]

16. Şeyh Seyyid Zinnun Türbesi: Tanta'dadır.[1154]

17. Şeyh Seyyid Abdullah Türbesi. Bu türbenin de Tanta'da olduğu bildirilmiştir.[1155]

18. Şeyh Muhammed Bedevi Türbesi: Trablusşam'dadır.[1156]

d) Ziyaretgâhlar

1. Merzûk-ı Kefâfî Ziyaretgâhı. Kahire'de Kadıasker Sarayı yakınlarındadır. Türbesi üzerine Circeli Ali Bey isminde birisi tarafından kubbeli bir camiî yaptırmıştır. Üç halifesi ile birlikte aynı yerde medfundur. Kabrinde bir çok şahsî eşyaları sergilenmiştir. Herkes tarafından ziyaret edilen bir yerdir.[1157]

[1142] A.g.e., (DM), X/610.
[1143] A.g.e., (DM), X/610.
[1144] A.g.e., (DM), X/610.
[1145] A.g.e., (DM), X/610.
[1146] A.g.e., (DM), X/610.
[1147] A.g.e., (DM), X/610.
[1148] A.g.e., (DM), X/610.
[1149] A.g.e., (DM), X/610.
[1150] A.g.e., (DM), X/610.
[1151] A.g.e., (DM), X/610.
[1152] A.g.e., (DM), X/610.
[1153] A.g.e., (DM), X/610.
[1154] A.g.e., (DM), X/610.
[1155] A.g.e., (DM), X/610.
[1156] A.g.e., (DM), IX/413.
[1157] A.g.e., (DM), X/565.

2. Şeyh Abdü'l-Al Ziyaretgâhı: Tanta'ta Ahmed Bedevî Tekkesi yanındadır.[1158] Şeyh Abdü'l-Al'ın Benî Seyf şehrine bağlı Feşne Kasabasında da ziyaretgâhı olduğu bildirilmiştir.[1159]

3. Şeyh İbrahim-i Metbulî Camiî Ziyaretgâhı: Bedevîyye'nin ziyaretgâhlarından birisi de, Tanta'da bulunan Şeyh İbrahim-i Metlubî Camiîdir. Ahmed Bedevî'nin burada uzun müddet kalıp ibadet ettiği söylenmiştir. Makamının burada olduğu kabul edilmiştir. Seyyahımız, Tanta seyahatinde bu camiinin köhne ve tamire muhtaç olduğunu görmüş, Canpolatzâde Hüseyin Paşa'dan bu camiinin tamir edilmesini istemiştir.[1160] Seyyahımız, bu ziyaretgâhta bir toprak tümseğinin bulunduğu, her yıl yapılan mevlid okuma törenlerinde bu tümsekten insan kemiklerinin dışarı çıktığını söylemektedir. Bazıları, bu kemiklerin Bedevî'nin sevenlerine, bazıları da sevmeyenlerine ait olduğuna inanırlarmış.[1161]

18. DESUKİYYE

İbrahim Desûkî (ö. 693/1295) tarafından kurulmuştur. 636/1238 tarihinde Mısır'ın güneyinde Nil'in batısına beş yüz adımlık mesafede bulunan Desuk (Düsûk) kasabasında doğmuştur. Seyahatname'de bu kasabanın beş yüz haneli ve mamur bir yer olduğu; " *Evsâf-ı Kasaba-i İbrahim-i Desûkî Hazreti Şeyh İbrahim bunda sakin olmagile yay-ı nisbî ile İbrahim-i Desûkî derler. Garbiyye hâkinde Nil'den beş yüz adım baid... beş yüz haneli mamur kasabadır.* "[1162] şeklinde ifade edilmiştir.

Babası, Ebu'l-Feth bin Abdi'l-Ganâim el-Vâsıtî'nin damadı ve halifesi Ebu'l-Mecd'dir. Nesebi Hazret-i Ali'ye kadar ulaşır. Babası Rifai tarikatına mensuptu. Bu cihetle babasının Rifai hırkasını giyen Desûki, sonra da hem Rifai, hem Sühreverdi olan Şeyh Necmüddin el-Isfahânî'ye intisâb etmek suretiyle, her iki tarikattan da hırka giymiştir.[1163]

Dört büyük kutuptan olduğu kabul edilen Desûkî, uzun yıllar halvethânesinde zikir ve tefekkürle meşgul olmuştur. Bir çok dil bildiği rivayet edilmiştir.[1164] Maddi ve manevi ilimlerde söz sahibi olan Desûki'nin birçok kitabı yanında şiir yazdığı da bildirilmektedir. Bu şiir ve beyitleri zikir meclislerinde okunmuştur. Seyahatname'de: "

[1158] A.g.e., (DM), X/609.
[1159] A.g.e., (DM), X/780.
[1160] A.g.e., (DM), X/610.
[1161] A.g.e., (DM), X/611.
[1162] A.g.e, (DM), X/640.
[1163] İz, Tasavvuf.s.236.
[1164] Kara, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 286.

Düsûkî, zâhir ve bâtın cem itmiş mütebahhirinden musannif ve müellif sultan imiş. Hâlâ nice yüz mücelled telifatları var kim, her biri ilm-i ledünden haber verir kütüb-i mu'teberlerdir. Ve âşıkane ve fesahat ve belâğat üzre selis ve beliğ eş'arları vardır. Beyne'l-uşşak ebyâtları tilâvet olunur. Ve bazı Menâkıb-ı Evliya'da ve Tabakat-ı Şa'rani'de menakıblarından nice yüz keşif kerametleri tahrir olunmuşdur kim, hadd-i hasrı yokdur." [1165] Desukiyye, daha çok Mısır ve Kuzey Afrika'da yaygınlık kazanan bir tarikat unvanını almıştır. Cehr-î zikir ve riyâzet bu tarikatta önemli unsurlardandır. Coşkun ve taşkın hallerin bulunmadığı bu tarikatta, Kur'an ve Sünnete bağlılık esası ön plandadır. Desukiyye'nin bir diğer adı da Burhaniye'dir. Şernubiye, Aşuriye, Suyutiye ve Taziye gibi meşhur kolları vardır.[1166]

Evliya Çelebi, Desûkîyye'nin bir diğer adının Burhaniye olduğuna işaret ederken, İbrahim Desûkî'nin aynı zamanda Ahmed Bedevî ile amca çocuğu[1167] olduğunu söylemektedir. İki yüz bin müridinin bulunduğu Mısır'da, halkın; birbirlerini ikna etmek ve söylediklerinin doğruluğunu ispata çalışmak için bakır alemini döndürücü İbrahim Desukî diye yemin ettiklerini de belirtmektedir. Bu şekilde yemin etmeyi, türbesinde bulunan bakırdan yapılmış alemin, herhangi bir hadisenin vukuundan önce dönmesine bağladıklarını ifade eder.[1168] Bakır alemin dönme hadisesi bir başka yerde de geçmektedir. Buna göre, dünyanın herhangi bir yerinde kıtlık, savaş veya bir padişahın ölmesi durumunda yeşil bakır alem, güney yönünden doğu ve batı yönüne döner. Alem hangi yönde dururşa, o tarafta bir olayın meydana geldiğine veya geleceğine işaret sayılır.[1169] İbrahim Desûkî'nin birçok ilimde söz sahibi olmasının yanında Ahmed Bedevî'nin ümmî olduğu da ifade edilmiştir. *"...Seyyid Ahmedü'l-Bedevî mecâzibundan olub ümmî olub ulûmu evvelîn ve âhirînden haberdar imiş. Amma İbrahim-i Dessûkî zâhir ve bâtın cem itmiş mütebahhirînden musannif ve müellif sultan imiş..."* [1170]

Evliya Çelebi, Mısır'da İbrahim Desukî için her yıl mevlid töreninin yapıldığını söylemektedir. Müridler, mevlide yakın bir zamanda sancaklarını açarak yalın ayak, başı kabak bir şekilde def ve kudüm eşliğinde Ya Rezzak ism-i şerifini çekerek, halkı bilgilendirirlermiş. Müridlerin olgun davrandıkları, taşkınlıklara meydan vermedikleri bildirilmiştir. Mevlidin yapılması izne tabi olduğundan, topluca Mısır Valisine çıkıp,

---

[1165] Seyahatname, (DM), X/642.
[1166] Kara, a.g.e., s.286-287.; İz, a.g.e., s.237.; Yılmaz. Tasavvuf ve Tarikatlar.s.255-256.
[1167] Seyahatname, (DM), X/641.
[1168] A.g.e., (DM), X/237.
[1169] A.g.e., (DM), X/642.

mevlid için izin verilmesini isterlermiş. Mevlide izin veren Vali, hediye olarak İbrahim Desukî'nin kabrine örtülmesi için yeşil bir örtü ile bir miktar koku verirmiş. [1171]

Seyyahımız, Nil nehrinin sahilinde yapılan bu mevlidin, Ahmed Bedevî'nin mevlidinden daha güzel geçtiğini söyler. Hasır ve sazlıklardan yapılan portatif dükkan ve çadırlarla alış veriş merkezleri kurulurdu. Buraya daha çok Hindistan ve Yemen'den gelen tüccarların olduğu bildirilmiştir. On gün on gece boyunca süren bu etkinliklerden büyük oranlarda alış verişin yapıldığı ifade edilmiştir. Bir düzen içinde sıralanan dükkanların karşılıklı kurulmasıyla, ticari disiplin organize edilmiştir. Toz ve toprağa meydan vermemek için Nil nehrinden sakalarla getirilen sularla her taraf sulanırmış. Gemilerin direkleri, kandil, bayrak, sancak ve flama ile süslenirmiş. Her gece yakılan yüz binlerce kandil ve çıralarla sabaha kadar aydınlatma yapılıp, seher vakitlerinde top atışı yapılırmış. Bu kandil, top, tüfek ve havai fişeklerden çıkan ışıkların Nil nehrinde yansımasıyla, bir ışık cümbüşü olurmuş. Seher vaktinde çalınan def ve köslerin çıkardığı seslerle görülmeye değer olduğu ifade edilmiştir. Geceleri Kadir gecesi gibi gündüzleri de Kurban bayramı havasında geçermiş. Kesilen kurbanlarla, gelen misafirlere etli yemekler ikram edilirmiş.[1172] Seyyahımız, bu mevlidin Cuma günü Şeyh Musa ve İbrahim Düsûkî'nin kabirlerindeki örtünün yenilemesiyle son bulduğunu söyler. Bu merasimde Kadiriyye ve Rifaiyye dervişleri de bulunurmuş. Örtü değişme törenine yedi yüz meşayıh ve kırk elli bin kadar derviş katılırmış. Zikir ve dualarla yapılan bu örtü değişme merasiminde hayır sahiplerine ve geçmiş padişahlarla birlikte Osmanlı Padişahlarına dualar edildikten sonra, mevlid töreni sona ererrmiş. Mevlidin bitmesiyle Düsuk Kasabası büyük bir sessizliğe gömülürmüş. Sadece Düsûkiyye müridleri Cumartesi gecesi İbrahim Düsûkî'nin türbesinde kalıp, sabaha kadar zikir ve dua ederlermiş. Bu gecede de, birçok güzel kokular, şeker ve şerbetler dağıtılırmış. Bu gecenin manevi bir hava içinde geçtiği bildirilmektedir. Bu husus: *"...Kubbe-i İbrahim-i Dessukî canibindeki Şeyh Musa kubbesinde sanduka-i Şeyh Musa'yı setr iderler. Badehu yevmi Cum'ada dahi alayı azîm ile İbrahim-i Dessukun kisvesin tecdid idüb Nil kenarında sahibi makamdan yedi yüz meşayihler ve kırk elli bin Burhanî ve Geylânî ve Rufaî fukaraları ile tevhid ve tezkir iderek cemiyyeti kübrâ ile kisve-i şerîfi kubbe-i âliye getürüb sanduka-i İbrahimi örtüb sahibü'l-hayratlara ve selef padişahlarına ve Al-i Osman'a dua ve senâlar idüb cümle meşayihân mesrur handan şadan olurlar...İbrahim*

[1170] A.g.e., (DM), X/641-642.
[1171] A.g.e., (DM), X/465.
[1172] A.g.e., (DM), X/644-645.

Desûkî camiine cemii ulema ve sulehâ ve meşayihân ve devrişân cem olub ol leyle-i mübarekede Mevlûdu şerîf tilâvet olunub öd ve amber ve buhurlar yanub güllâblar üştâdeler üzre nisar olub gûnagûn akîdeler ve sükker tenavül olub nice gûne mümessek eşribeler muş olunur...Ba'dehu cümle fukara ta sabaha dek ihya idüb nice yüz hafızı Kur'an hatm-i şerîfler idüş kûşe kûşe derunu dilden tevhid-i sultanîler olur kim, Hûda âlimüsırrı vel-hafiyattır ol tevhid-i rabbanî bir tarîka mahsus değildir. Ve ol dem bu cemiyyet-i kübrâda bir ruhaniyyet ve bir esrâr şevk vardır kim anda olan âşıkan masevadan geçüb sermest olur. Ve her ne kadar taş yürekli münkirin var ise ol tevhidi zikrullahı can kulagile istima idüb tayib ve tahir olub mebhut valih hayran olur..." [1173]şeklinde ifade edilmektedir.

a) Dervişler

1. Şeyh Seyyid Musa: İbrahim Desûkî'nin kardeşidir. Vefatından sonra yerine geçmesini tavsiye etmiştir.[1174] Türbesi, Desûk'ta bulunan İbrahim Desûkî ziyaretgâhının sol tarafındadır.[1175]

2. Şeyh Abdullah Ebu't-Tuyur İbn Şeyh Musa: Şeyh Musa'nın oğludur. Babasından sonra seccadenişîn olması gerekirken, Evliya Çelebi, İbrahim Desukî'nin vefatından sonra seccadenişîn olduğunu söylemektedir. *" İbrahim Desuk'un intikalinden sonra seccadenişîn olub sır bunlara intikal etdi derler."* [1176] denilmektedir. Babasının yanında medfundur.

3. Şeyh İsa İbni Becm : İbrahim Desûkî'nin oğludur. Mısır'da Burlos denilen yerde vefat etmiştir. Seyyahımız, halkın bu zatın türbesinin yıkık ve virane bir yerde olduğundan yüksek bir yere defnetmek istediğini söyler. Kabrinin açıldığında cesedinin bozulmadığı ve kefenin hala beyaz olduğu görülmüş. İkinci kez Burlos'da yüksek bir yerde defnedilmiştir.[1177]

4. Şeyh Feth İbni Abdülâziz: İbrahim Desûkî'nin torunudur. Birçok keşf ve kerâmeti olduğu ifade edilmiştir. Mısır'ın Beltîm kasabasında vefat etmiştir.[1178]

5. Şeyh Ebu Yakub: İbrahim Desûkî'nin halifesidir. Demenhur'da vefat etmiştir.[1179]

[1173] A.g.e., (DM), X/646.
[1174] Kara, a.g.e., s.280.
[1175] A.g.e., (DM), X/643.
[1176] A.g.e., (DM), X/643.
[1177] A.g.e., (DM), X/732-733.
[1178] A.g.e., (DM), X/733.
[1179] A.g.e., (DM), X/638.

6. Şeyh Ahmed-i Rifaî: Desukiyye şeyhlerinden olduğu " *Tarîk-ı Burhânîdir. Halifeleri siyah abbasî destar sarub beyaz alem getürürler...*" [1180] ifadesi ile bildirilmektedir.

7. Şeyh Seyyid Şerefüddin: İbrahim Desûkî'nin neslindendir. İbrahim Desûkî Tekkesinin şeyhliğini yapmıştır.[1181]

8. Şeyh Ahmed Şimavî: Mısır'da Merkas denilen yerde bulunan İbrahim Desûkî'nin babası Ebu'l-Mecd adına yaptırılan tekkenin şeyhliğini yapmıştır. Seyyahımız, bu zatı ziyaret ettiğini söyler.[1182] Türbesi Dimyat'tadır.[1183]

9. Şeyh Seyyid Atiye: Desukiyye dervişi olup, birçok keramet sahibi olduğu bildirilmiştir. " *Eş-Şeyh Seyyid Atiye bunlar dahi tarîk-ı Burhanî'den ulu sultan ...Bunların dahi çok kerametleri âşikâre olmuşdur.*" [1184] Mısır'ın Demenhur yerleşim bölgesinde tuğladan yapılı bir türbede medfun olduğu ifade edilmiştir.

b) Tekkeler

1. İbrahim Desûkî Tekkesi: İbrahim Desûkî'nin doğum yeri olan Desuk'tadır. Seyyahımız bu tekkede, yılda bir defa düzenlenen büyük mevlide gelen misafirlere yemek pişirilmek için çok büyük kazanların olduğunu söyler. Üç dört manda eti veya on adet koyun etinin sığabileceği bu kazanlarda yemek pişirilip, misafirlere ikram edilirmiş. Her gün yirmi bin ekmeğin pişirildiği büyük bir fırın olduğu da anlaşılmaktadır. Böylesi büyük ziyafetler on gün boyunca devam edermiş. Diğer zamanlarda da, tekkede bulunan öğrenciler ve çevredeki fakir kimseler için büyük kazanların birisinde çorba ve üç bin ekmek pişirilirmiş. [1185]

2. Mekke İbrahim Desukî Tekkesi: Mekke'deki Desukiyye tekkesidir.[1186]

3.Halep Desukî Tekkesi: Halep'te Desukiyye'ye ait bir tekke bulunmaktaydı.[1187]

4. Şeyh Ebu'l-Mecd Tekkesi: Nil kenarında yüz hâneli ve hurma bahçelerinin bulunduğu Merkas denilen beldededir. Şeyh Ebu'l-Mecd'in türbesi de buradadır. Müelliflimiz, Şeyh Ebu'l-Mecd'in keşf ve kerâmet sahibi bir zat olduğunu ve yetmiş defa yaya olarak hacca gittiğini söylemektedir.[1188]

[1180] A.g.e., (DM), X/575.
[1181] A.g.e., (DM), X/644.
[1182] A.g.e., (DM), X/647.
[1183] A.g.e., (DM), X/748.
[1184] A.g.e., (DM), X/657.
[1185] A.g.e., (DM), X/643-644.
[1186] A.g.e., (DM), IX/773.
[1187] A.g.e., (DM), IX/380.
[1188] A.g.e., (DM), X/647.

5. Mahalletü'l-Kabir Burhanî Tekkesi: Seyyahımız, Mısır'ın Mahalletü'l-Kabir şehrinde Desûkiyye'ye ait bir tekkenin varlığından bahsetmektedir.[1189]

6. Sorhac Burhanî Tekkeleri: Mısır'ın Sorhac Kasabasında sekiz adet Desukiyye tekkesinin varlığından söz edilmiştir.[1190]

c) Ziyaretgâhlar

1. İbrahim Desûkî Ziyaretgâhı: Desuk Kasabasındadır. Beyaz kireç ile sıvanmış yüksek bir kubbesi vardır. Seyyahımız, İbrahim Desûkî'nin ziyaretgâhının Ahmed Bedevî'nin ziyaretgâhı kadar süslü olmadığını söyler. Yalnızca birkaç avize ve kandilin bulunduğu bu ziyaretgâhın taban kısmının mermer döşeli olduğu söylenmiştir. Halı ve kilim gibi şeylerin serilmediği bir yerdir. Kabri ahşaptan yapılmış bir sandıktan müteşekkil olup, yeşil bir örtü örtülmüştür. Kabrin baş tarafı yeşil bir sarık ile sarılmıştır.[1191]

Seyyahımız bu ziyaretgâhta iken, bir hırsızlık olayına şahit olur. Bir hırsız, ziyarete gelen birisinin altın kesesini çalar. Altınları çalınan kişi işin farkına varınca " Ya Desûkî, hac için biriktirdiğim altınlarımı seni ziyaret ederken çaldılar. Bu sana layık mıdır? Allah'a yemin ederim ki, seni Allah'a şikayet ederim" diye bağırmış. Kısa bir müddet sonra, kalabalığın içinde ağzı burnu köpüren birisinin yerlerde tepindiği görülür. Ağzı ve elleri eğrilmiş bir vaziyette türbeye koşar. Bunun hırsız olduğu anlaşılır. Çalınan altınlar sahibine iade edilir. Altın sahibi de, İbrahim Desûki için bir hatim indirmeleri için on hafıza birer altın verir. Ziyaretgâhın tamiri için de bir miktar altın bırakır. Hırsızın el, ayak ve ağzının düzelmesi için de o gece, ziyaretgâha kapatılır. Ağız ve ayaklarının düzeldiğini söyleyen Evliya Çelebi, daha sonra bu adamı İskenderiyye'de gördüğünü ama ellerinin hala çarpık kaldığını söyler.[1192]

2. Şeyh Ahmed-ı Rifaî Ziyaretgâhı: Kahire'de Sultan Hasan Camii'nin yanındaki tekkede olduğu bildirilmiştir. Desukiyye'nin bakımlı ziyaretgâhlarındandır. Aile efradı ile birlikte aynı yerde gömülüdür. Birçok halifesi de burada bulunmaktadır. Halifelerin siyah örtü sardıkları ve beyaz alem taşıdıkları da bilgi olarak verilmiştir. Bu ziyaretgâhta yılda bir defa büyük bir mevlit olduğu da ifade edilmiştir.[1193]

[1189] A.g.e., (DM), X/765.
[1190] A.g.e., (DM), X/800.
[1191] A.g.e., (DM), X/641.
[1192] A.g.e., (DM), X/642-643.
[1193] A.g.e., (DM), X/575.

3. Şeyh Mehmed Desûkî Ziyaretgâhı: Filistin topraklarında Salihiyye denilen yerleşim birimindedir.[1194]

19. BEKTAŞİYYE

Bektaşiyye tarikatı Horasanlı Hacı Bektaş Veli (ö.669/1271) tarafından kurulmuştur. Anadolu'ya yerleşip, irşad görevinde bulunmuştur.[1195] Kırşehir'in ilçesi Hacıbektaş'ta dergâhını kurmuş ve manevi irşadını burada yürütmüştür.[1196] Bektaşîlik, Anadolu'da kurulan ve tarikatlar tarihi açısından en dikkat çekici mekteplerinden biridir.[1197]

Evliya Çelebi, Hacı Bektâş-ı Velî'nin çocukluğu ve ibadete düşkünlüğü hakkında şöyle bilgi vermektedir. *" Huzur-ı ihvânı safâya şöyle ma'lûm ola kim Hünkâr hazretleri alem-i sebâvetde her giz sıbyân ile karışup lu'b u lehve meşgûl olmadı ve zât-ı şerîfinde hâller zâhir olup niçe dürlü kerâmetler gösterüp lafz-ı dürer-bârlarından envâ-ı kelâm-ı hikmet istimâ' olunurdu. Cidden dünyaya meyl ve hevâ ve hevese ve nefse mütabe'at göstermedi. Hemân gice ve gündüz hâli ibâdet ü taat ve zühd ü takvâ idi. Hatta Horâsan'da babası Allah emrine varıcak Hacı Bektâş'a sultânlığı arz eylediler, kabul etmedi. Kırk sen kâmil çille-i merdân çeküp gündüz sâ'im gice kâ'im olup ibâdet ve riyâzete ve zühd ü takvâya meşgûl idiler. Bi-hidâyetillahi Te'ala şöyle yetişmişlerdi ki, gice rûhları alem-i ecsâmdan âlem-i ervâha ubûr kıldıkda kesâyirü'n-nâs nefsleri dünya sıfatından görünürdü ve âlem-i kurbda âşinâ olana âşinâlık gösterirdi ve bâtın-ı esrâr-ı nübüvvet ve kemâl-ı ma'rifetullah ve ilm-i ledün ve velayet kendülerinden zâhir olurdu..."*[1198]

Seyahatname'de Hacı Bektaş-ı Veli'nin Ahmed Yesevi tarafından Anadolu'ya gönderildiği belirtilmektedir. Hacı Bektaş-ı Veli, beraberinde gelen dervişlerle birlikte iyi bir savaş stratejisi çizerek Orhan Gazi ile birlikte Bursa'nın fethinde bulunmuştur.[1199] Ayrıca, Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Gazi ile birlikte Rumeli'ye de geçmiştir. İstanbul'un fethi için de büyük çalışmalar içerisinde bulunan Hacı Bektaş-ı Veli'nin [1200] " İstanbul'u fethetmek için önce dört bir yanını fethetmek gerekir" sözünü

[1194] A.g.e., (DM), X/1039.
[1195] Kara, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 282.
[1196] F. M . Hasluckh, Bektaşi Tetkikleri, Trc. Rağıp Hulûsi, İstanbul, 1928.s.53-57.
[1197] Kara, Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler, I/82.; Ocak, "*Bektaşîlik*" DİA, V/373.
[1198] Seyahatname. (Topkapı Bağdat 304), 233a.
[1199] A.g.e., (Gökyay), I/34.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304) .23b.
[1200] A.g.e., (Gökyay), I/34.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 23b.

söylediğinden Birinci Murad'ın buna uyarak bizzat orduyla birlikte Edirne Kalesini Edirne tekfurunun elinden almıştır. [1201]

Ahmed Yesevi ile Hacı Bektaş-ı Veli arasındaki ilişkinin, Orta Asya'dan gelen Yeseviliğe duyulan hürmet ve sevgiden kaynaklanmış olabileceği tahmin edilmektedir.[1202]

Hacı Bektaş Veli sünni olduğu halde, tarikatı daha sonra, Batıniye, Hurûfiye, Alevilik, hatta Hristiyanlık ve Şamanizmin karışımı bir mistik cereyan haline gelmiştir.[1203]

Bektaşilik özellikle, Anadolu'daki kızılbaş ve Şiî Müslümanların yaşadıkları bölgelerde teşkilatlanmıştır. Ankara, Sivas, Konya ilk dönemlerde Bektaşiliğin en önemli merkezleri idi. Şu var ki, Bektaşilerin kızılbaşlar ve Şiîlerle olan yakınlıklarının nereden kaynaklandığı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak, Bektaşilerin Şiîlerle olan ilişkileri, geniş bir sahaya yayılmış bulunan Şiî toplumunun ise Bektaşî dedelerinin nüfuzları altına girdikleri görülmektedir.[1204]

Bektaşilîk; ciddi çalışmalar ve planlı faaliyetler neticesinde yayılma sahasını genişletmiştir. Tarikat mensupları, genellikle halk arasında nam salmış ve büyük nüfuz sahibi kimselerden seçilmiştir. Bu özelliği ile Bektaşîlik, diğer tarikatlardan ayrılır. Öteki tarikatlarda yükselmek ancak taliplik ve müridlik devreleri ile başlar ve böyle mümkün olur.[1205]

Yine, Bektaşîler propaganda faaliyetlerini daha çok köylüler, inanç yönünden saf ve samimi insanlara yöneltmişlerdir. Tarikatlarının yayılması için yaptıkları çalışmalarda, dini emir ve kuralları çiğneyerek, insanları cezbetmek için her şeyi mubah saymışlardır. Yeniçeri ocağına Bektaşiliğin hakim olmasının nedenlerinden birisi de, bu şekilde yürütülen propagandaları sayesinde olmuştur.[1206]

Bektaşilik, özellikle Anadolu ve Rumeli'de çok yaygındır. Bu yaygınlıkta olmasının bir nedeni de, Yeniçerilikle olan fikri ve organik yakınlığın büyük bir payı vardır.[1207] Bektaşiliğin Yeniçeri ocağına tamamen hâkim olması ve idareyi ele geçirmesindeki en büyük nedenlerden biri de, Sultan II. Mahmut tarafından gerçekleştirilen 1826 imha planıyla yeniçerilerin ortadan kaldırılmasına kadar, gerek

---

[1201] A.g.e., (Cevdet), II/ 60-61.; A.g.e., (Gökyay) I/34.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 304), 23b.
[1202] Yılmaz, *"Anadolu ve Balkanlarda Yesevi İzleri"*, "Ahmed Yesevi Hayatı, Eserleri, Tesirleri", Haz. M.Şeker, N. Yılmaz.,s.574.
[1203] Kara, a.g.e., s. 282-283.
[1204] Said Baha, "*Bektaşîler*" Türk Yurdu, s.314.
[1205] Seyahatname, (Cevdet), I/487-505.
[1206] Reşat Ekrem Koçu, Yeniçeriler, İstanbul, 1964.s.32.vd.

İstanbul'daki ve gerekse diğer yerlerdeki Yeniçeri kıta'alarının kışlalarında daima bir Bektaşi şeyhinin bulunuşu, Bektaşî tarikatının Osmanlı sarayında oynadığı rolün ve fonksiyonun açık bir örneğidir.[1208]

Bektaşîliğin merkezi, Hacıbektaş'taki tekkedir. Dünyadaki bütün Bektaşiler buraya bağlıdır.[1209] Örneğin, 17. Yüzyılın başlarından itibaren, Anadolu'da olduğu gibi Balkanlar'da da yerleşim merkezlerine sahip olduğu bilinen Bektaşi tarikatı, merkezi bir yapıya sahipti. Herhangi bir tekke veya zaviyeye atanacak şeyh, Hacıbektaş'taki şeyhin oluru ve Osmanlı yetkililerinin izni ile makamına oturuyordu.[1210]

a) Dervişler

1. Şeyh Hazreti Koyun Baba: Evliya Çelebi, Şeyh Hazreti Koyun Baba'yı " *Çerâğ-ı âlem, umde-i evliyâ zübde-i asfiya*" [1211] ve " *şem'i âlem, çerâğ-ı hurrem, mücerred-i bâtın u zâhir, müsafir-i gâ'ib u hâzır, zübde-i evliyâ ve umde-i evliyâ*"[1212] şeklindeki ibarelerle vasıflandırmaktadır. Hacı Bektaş-ı Velî'nin halifelerindendir. Osmancık civarında vefat etmiştir. II. Bâyezid, bir kadir gecesi rüyada gördüğünden, mezarının bulunduğu yere bir külliye yaptırmıştır. Bu külliyede cami, dervişler için bir meydan, büyük bir yemek salonu, misafirhane, bir çok oda, mutfak ve kilerin içinde bulunduğu çok fonksiyonlu bir yer olduğu anlaşılmaktadır.[1213]

Evliya Çelebi, bu zatın Koyun Baba lakabı ile anılmasının hikayesini de " Hacı Bektaş-ı Velî ile Anadolu'ya gelinceye kadar bu kişinin yirmi dört saatte bir, ama her gün aynı saatte koyun gibi melemesine" bağlar. Yine Evliya Çelebi, Bektaşîlerin halk arasında kötülendikleri, sevilmediklerini ifade ile, yalnızca Koyun Baba ile dervişlerini bundan istisna tuttuklarını beyan eder. Koyun Baba dervişleri " *koyun kuzu gibi meler, hâlîm, selîm, hâluk, mücrid (terk-i tecrid)*[1214], *arif-i billâh, ehl-i sünnet ve'l-cemâattan, musallî, mütedeyyin âdemlerdir*"[1215] diye tanıtılmıştır.

2. Sefer Şah: Hacı Bektâş-ı Veli'nin halifesidir. Edirne'ye yakın Meriç nehrinin üzerinde bulunan Mihal Köprüsü [1216] yakınında bulunan tekkesinde medfundur. Evliya

---

[1207] Kara, a.g.e., s. 283.
[1208] Küçük, a.g.e., s. 88.
[1209] Kara, a.g.e.,s. 283.
[1210] Suraiya Faroqhı, *"Nüfuz Mücadeleleleri, Yapı Sorunları ve Yeniçerilerin Sorunlu Rolleri: Bektaşilerin 1826 Öncesi Tarihine Bir Katkı"*, Toplumsal Tarih Dergisi, Ocak 2002, s. 18.
[1211] A.g.e., (Cevdet), II/180.
[1212] A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 279b.
[1213] A.g.e., (Cevdet), II/180.
[1214] A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 280a.
[1215] A.g.e., (Cevdet), II/181.
[1216] A.g.e., (Heyet), 3/265-259.; A.g.e, (Cevdet), III/473.;A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 163a.

Çelebi, Sefer Şah için: *"Mihal köprüsü üzre tekyesinde âsûde olan nâ'ibân- İlâh, esrâr-ı hafiyyeye âgâh, Hazret-i Sefer Baba, fukarâ-yı Bektâşiyân'dan olup üç aded nehrin ısyân tuğyânı def içün kefere zamânında bu Edirne'ye gelüp..."* şeklinde bilgi vermektedir.[1217]

3. Pîrce Sultan: Hacı Bektâş-ı Veli'nin halifesidir. Eskişehir sınırlarındaki Seyyit Battal Gazi tekkesinde irşad faaliyetinde bulunmuştur.[1218]

4. Gazi Osman Baba: Hacı Bektâş-ı Velî'nin halifelerindendir.[1219] Osman Baba'nın ismini bizzat Hoca Ahmed Yesevî koymuştur. Bundan dolayı ömrü gazalarla geçmiş, uzun ömürlü olmuştur.[1220] Hoca Ahmed Yesevî'nin izniyle Hacı Bektâş-ı Velî ile birlikte Anadolu'ya gelmiştir. Orhan Gazi ile birlikte Bursa'nın fethinde bulunmuştur. Süleyman Şah'ın izin vermesiyle üç yüz müridiyle birlikte Rumeli'ye geçmiştir. İlk önce Edirne'ye gidip, Kral ile görüşmüştür. Gittiği her yerde alem, sancak ve bayrak açmış, zikir söylcyerek yolculuk yapmıştır. Yolculuğunda, ayak bastığı yerler için "Hepsi İslam diyarı ola" diye duada bulunmuştur. İspanya, Nemse, Donkarkız, Danimarka, Rimpapa ve Paris şehirlerine kadar gitmiştir. Seyahati esnasında " Allahım, İslam diyarı ola, kiliseler müslümanların mabedi ola!" şeklinde dualar etmiştir.[1221] Uzun seyahatlerden sonra Edirne'ye dönmüştür. Çok beğendiği Abaoğlu mevkiinde bir tekke yapmıştır. Vefat ettiğinde buradaki tekkesine defn edilmiştir.[1222] Türbesi çeşitli avize ve şamdanlarla süslenmiştir. Kabri başında, kendisinin papuçları, abası, hırkası, seccadesi, bayrağı, tuğu, ve diğer şahsi eşyaları sergilenmiştir. Yine türbenin içinde birbirinden değerli eşyalar, gümüş ve altından yapılmış şamdanlar, buhurdanlar ve gülâbdanlar bulunurmuş. Birçok kapkacak'ın bulunduğuna dikkat çeken seyyahımız, bu kadar eşyanın başka hiçbir yerde bulunmayacağını söyler. Gazi Osman Baba'nın tekkesindeki değerli Kur'an-ı Kerimleri başka yerde görmediğini de belirtmiştir. Türbenin kapısı karşısında insanların oturmaları için bir başka kulübenin yapıldığını ifade eden Çelebi, bu kulübenin duvarlarına çeşitli yazıların yazıldığını söylemektedir. Kendisi de, *"Merhum Melek Ahmet Paşalı seyyah-ı âlem Evliya, ruhu içün, Allah rızası içün El-*

[1217] A.g.e., (Heyet), 3/265.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 167a.
[1218] A.g.e, (Cevdet), III/13.; A.g.e., (Heyet), 3/11-12.
[1219] A.g.e., (OM), VIII/766.
[1220] A.g.e., (OM), VIII/769.
[1221] A.g.e., (OM), VIII/770.
[1222] A.g.e., (OM), VIII/770-771.

Fatiha sene 1081." yazmıştır. [1223] Türbenin kapısı üstünde, mermer üzerine altın ve lacivert mürekkeb ile yazılmış olan tarih vardır. [1224]

5. Ali Baba: Gazi Osman Baba'nın halifesidir. Edirne yakınlarında yirmiye yakın dervişin kaldığı bir tekkesinden bahsedilmiştir.[1225]

6. Pîr Derkûh Sultan: Horasan erenlerindendir. Ziyaretgâhı ve adına yaptırılan tekkesi Şirvan eyaletine bağlı Şemahı yerleşim bölgesindedir. [1226]

7. Ali Koç Dede : Bektâşiyye'dendir. Evliya Çelebi'nin bildirdiğine göre Ali Koç Dede aynı zamanda Pîr Derkûh Sultan tekkesinin şeyhliğini de yapmıştır. Ali Koç Dede hakkında; "... *müfessir ve muhaddis Ali Koç Dede, sahib-i sülûk bir mürşid-i kâmîl, mazanne-i kirâme ve müstecâbü'd-dua ve hal sahibi merd-i Hudâdır...* "[1227] diye bilgi vermektedir.

8. Şeyh Yahya Efendi: Kanuni Sultan Süleyman ve II. Selim döneminde yaşamış Bektâşi şeyhidir. Ayasofya'da verdiği vaazlarla adını duyurmuştur. Evliya Çelebi, Yahya Efendi'nin Kanuni Sultan Süleyman'ın süt kardeşi olduğunu söyler.[1228]

9. Karaca Ahmed Sultan: Evliya Çelebi, Şeyh Karaca Ahmed hakkında; *"Acem şehzâdelerindendir. Terk-i dünya olup seyâhat ile Orhan'a gelüp Hacı Bektaş-ı Velî ile müşerref olmuşlardır. Büleyde-i Akhisar'da medfûn ulu âsitânesi vardır. Kırşehir'de dahi makamları vardır, ziyâretgâh-ı nâsdır."*[1229] Yine Karaca Ahmed Sultanın bir ziyaretgâhı da Afyonkarahisar'dadır. *" Hazreti Karaca Ahmed Sultan sene 660 tarihinde Sultan Orhan asrında intikal idüb bu âsitanelerinde defn etmişlerdir. Hâlâ ziyaretgâhı has âmdır ve meşhuru âlemdir kaddese sırruhu. Manakıbı haddi hasrdan efzundur."* [1230] Hacı Bektâş-ı Velî ile müşerref olmasından, ve bir makamının Kırşehir'de olmasından Bektâşiyye'den olduğu anlaşılmaktadır. Ahmet Cevdet neşrinde ise, *" Acem şehzâdelerindendir. Târik-ı dünya olub, seyahat ile Orhan Gazi'ye gelmiş. Akhisar'da medfundur. Kırşehir'de de makamları vardır ki, her ikisi ziyâretgâh-ı enâmdır."* şeklinde ifade edilmiştir.[1231]

10. Selim Baba: Karaca Ahmed Sultan dervişlerindendir. Bursa'dan Kütahya'ya giden Seyyahımız Selim Baba'nın ziyaretgahının yol güzergâhında Çukurca denilen

---

[1223] A.g.e., (OM), VIII/771.
[1224] A.g.e., (OM), VIII/772.
[1225] A.g.e., (OM), VIII/773.
[1226] A.g.e., (Cevdet), II.297.
[1227] A.g.e., (Cevdet), II/297.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 313a.
[1228] A.g.e., (Gökyay), I/53-54.;Topkapı Bağdat, 304.37a-37b.
[1229] A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 234a.
[1230] A.g.e., (DM), IX/35.
[1231] A.g.e., (Cevdet),II/39.

yere yakın, kendi adıyla anılan köyde olduğunu söylemektedir. Türbesi tekkesi içindedir. Kabrinin başında imamesi, dört tarafında avize ve şamdanların olduğunu ifade etmiştir. Tekkesinde birkaç dervişin kaldığını söyleyen Çelebi, bu dervişlerin o an orada olmadıkları halde, tekkedeki eşyalara hiçbir zarar gelmediğini söylemektedir [1232]

11. Sa'di Baba: Bu kişinin " *...kendileri dahi fukarâ-yı Bektâşiyandandır*"[1233] ifadesiyle, Bektaşî olduğu anlaşılmaktadır.

12. Kademli Baba Sultan: Evliya Çelebi, Kademli Baba Sultanın, Sultan Bayezid emri ile Yesevî dervişlerinden Sarı Saltuk'un Babadağı'nda bulunan ziyaretgâhına türbedâr olarak tayin edildiğini söyler. Kademli Baba'nın Yesevî dervişi [1234] olduğunu ifade eden Evliya Çelebi, burada Bektâşiyye'den olduğunu : *"...fukarâ-yı Bektâşiyân'dan Kademli Dede Sultân hayatda idi. Anlar Hacı Bektâş-ı Velî ile Horâsândan bile gelmiş, Sultan Bâyezid'e ermiş bir pîr-i nâtüvân er idi kim iki yüz yedi yaşında idi, anları Saltık Bay Sultân üzre ser-çeşme-i Bektâşiyân, sâhib-i seccâde-i sultân edüp türbedâr oldu..."*[1235] şeklinde söylemektedir. Sarı Saltuk[1236] ve Kademli Baba Sultan'ın[1237] Yesevî dervişi oldukları ifade edildiğine göre, Bektaşîyye tarikatına mensup olarak gösterilen Kademli Baba Sultan'ın bir başka tarikat mensubunun türbesine türbedârlık yapması tarikat kültürü açısından mümkün görünmemektedir. Kaldı ki, Kademli Baba Sultan'ın Yesevîyye tarikatına mensup olduğu daha önce ifade edilmişti. Yesevîyye tarikatından olan Kademli Baba Sultanı Bektaşiyye tarikatı içerisinde ele alınmasına sebep, Evliya Çelebi'nin, Kademli Baba Sultanı Bektaşiyye tarikatı mensubu olarak göstermesi olmuştur.

13. Abdullah Dede: Yeni Zağra'da yaşayan bir Bektaşî dervişidir.[1238]

14. Sultân Kaplı Dede: Bektaşiyye'nin ileri gelenlerindendir. *"..pişvâ-yı Bektâşiyândan..."*[1239] ifadesiyle tanıtılmaktadır.

15. Balaban Baba: Bektaşîdir.[1240]

16. Yatağan Baba: Bektaşî dervişlerindendir.[1241]

17. Mumcu Baba: Seyahatname'de *"Bu dahi fukarâ-yı Bektâşiyân'dandır."*[1242] ifadesiyle Bektaşî olduğu bildirilmiştir.

[1232] A.g.e., (DM), IX/15.
[1233] A.g.e., (Heyet), III/170.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 106a.
[1234] A.g.e., (Cevdet), III/377-378.
[1235] A.g.e., (Heyet), III/207.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305)128b.
[1236] A.g.e., (Cevdet), II/134.
[1237] A.g.e., (Cevdet), III/377-378.
[1238] A.g.e., (Heyet), 3/ 212; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 131b.
[1239] A.g.e., (Heyet), 3/266; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 167b.
[1240] A.g.e., (Heyet), 3/266.

18. Kurd Baba: Bektaşiyyedendir.[1243] Edirne'deki Ulu Camii'nin sol tarafında yol üstünde bulunan Taşkend Baba ziyaretgâhında medfun olduğu bildirilmiştir.[1244]

19. Şemmâs Dede: Bektaşiyye'dendir.[1245]

20. İhlas Dede: Bektaşiyye'dendir.[1246]

21. Cârullah Dede: Bektaşiyye dervişlerindendir.[1247]

22. Ulama Dede: Bektaşiyye'dendir.[1248]

23. Murtezâ Dede: Bektaşiyye'dendir.[1249]

24. Ali Yâr Dede: Bektaşiyye dervişidir.[1250]

25. Burhan Dede: Bektaşiyye'dendir. [1251]

26. Mahmud Baba Sultan: Bu zatla ilgili olarak fazla bilgi verilmemiştir. Edirne'nin Ergene Kasabasında bulunan tekkesinde medfun olduğu söylenmiştir. [1252]

27. Gül Baba: Merzifonludur. Kanunî Sultan Süleyman ile birlikte Budin seferine katılmıştır. Bektaşî dervişlerindendir. Fatih, Bayezid, Yavuz Selim ve Kanuni Sultan Süleyman devirlerinde yaşamış, birçok savaşa katılmıştır. Budin'in fethinde şehit olmuştur. Cenaze namazını Ebusuud kılmıştır.[1253]

28. Dölük Baba: Gaziantep'te yaşamıştır. Mısır'ın fethi için Gaziantep'ten geçenYavuz Sultan Selim'in yoluna çıkarak, *"Mısır, Mekke ve Medine'yi fethedersen, bana bir tekke yaptırır mısın?"* der. Yavuz Sultan Selim'in fetihle döneceğini önceden müjdeler. Mısır fethinden dönen Yavuz Sultan Selim, Dölük Baba'nın vefat ettiğini öğrenince, türbesinin yanında bir tekke inşa etmiştir.[1254]

b) Tekkeler

1. Hacı Bektâş-ı Velî Tekkesi: Üsküdar'da Kaya Sultan Yalısı dibinde Öküz limanı yanında küçük bir tekkeydi..[1255] Bu tekke Yarımca Dede, bir başka isimle Öküz

---

[1241] A.g.e., (Heyet), 3/266.
[1242] A.g.e., (Cevdet), III/475.; A.g.e., (Heyet), III/266.
[1243] A.g.e., (Heyet), 3/267.; A.g.e, (Heyet), 3/267.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 305),168a.
[1244] A.g.e., (Heyet), 3/ 266.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),167a.
[1245] A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 168a.
[1246] A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 168a.
[1247] A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 168a.
[1248] A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 168a.
[1249] A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 168a.
[1250] A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 168a.
[1251] A.g.e., (Topkapı Bağdat), 305.168a.
[1252] A.g.e, (Cevdet), V/328.
[1253] A.g.e.,(Cevdet), VI/225.
[1254] A.g.e., (DM), IX/359.
[1255] A.g.e., (Gökyay),1/203.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),142b.; A.g.e., (Danışman), II/174.

Limanı Tekkesi olarak bilinmekteydi. Üsküdar Kuzguncuk yolunda Hüseyin Avni Paşa çeşmesinin üst taraflarında bulunmaktaydı.[1256]

2. Seyyid Battal Gazi Tekkesi: Eskişehir sınırları içindeki Bektâşî tekkesidir. Orhan Gazi tarafından inşa edilmiştir. İki yüzden fazla dervişin kaldığı bir tekkeydi.[1257]

Adı geçen tekkenin, 17. Yüzyılda Bektaşilere ait olduğu, ama 16. Yüzyılda Bektaşî tekkesi olduğu konusunda kaynaklar bilgi vermemektedir.[1258]

3. Akbıyık Tekkesi : Bursa'da Bektaşî tekkesidir.[1259]

4. Mir Haydar Tekkesi: Tebriz'in Azerik mahallesindeki Bektâşi tekkesidir.[1260]

5. Şah Gazân Tekkesi: Tebriz'in dokuz saat mesafelik, (tahminen 45 km.) batısında Mahmud Şam-Gazân denilen yerde olup, ikiyüz dervişin kaldığı bir Bektâşî tekkesidir. [1261] 6. Pîr Derkûh Tekkesi: Kafkas eteklerinde bulunan Şirvan eyaletine bağlı Şemahî şehrindedir. Tekke'nin sağlam yapılı, yeşillikler içerisinde yapıldığını söyleyen Evliya Çelebi, Ali Koç Dede adında bir şeyhinin de olduğunu bildirmektedir. [1262]

7. Şeyh Hazreti Rıza Sultan Tekkesi: Şirvan bölgesindedir.[1263] Şeyh Hazreti Rıza Sultan tekkesini, Acem padişahlarından Hüdabende yaptırmıştır. Birçok vakfı olan bir tekkedir.[1264]

8. Pîr Merîzât Sultan Tekkesi: Şemahi sınırlarında bulunan bu tekkeyi halk " Mirza Sultan Tekkesi" diye bilmekte ise de, Evliya Çelebi doğrusunun "Pîr Merizât Tekkesi" olduğunu, Pîr Merîzât'ın Dürri Dede ismiyle de anıldığını söyler.[1265] Merîzât kelimesinin "bükülmüş" manasına geldiği, bunun sebebini de Evliya Çelebi şöyle bildirmektedir. " *...Azîz hazretleri Şeyh İbrahim Şirvânî hazretlerinin müezzinliği hizmetinde imişler. Ol kadar riyâzât u mücâhede ile erenlere irmişler kim Arş-ı azîm horozunun bangın istimâ' edüp evkât-ı hamse ezânın tilâvet edermiş. Şeyh İbrahim hazretleri bu azîzîn arkasını sığayup " Merîzât, merîzât" buyururlarmış. Anınçün cesed-i şerîfleri çürümeyüp ter u taze seccâde-nişîn olup durur. Gûyâ hayâtta*

[1256] Müfid Yüksel *"İstanbul Tekkeleri I"*, Cem Dergisi, yıl: 7, S.:71(Ekim 1997), s. 38.; Demircanlı, a.g.e., s. 280.
[1257] A.g.e., (Cevdet), III/13.; A.g.e., (Heyet), 3/11-12.
[1258] Suraiya Faroqhı, *" Nüfuz Mücadeleleri, Yapı Sorunları ve Yeniçerilerin Sorunlu Rolleri: Bektaşilerin 1826 Öncesi Tarihine Bir Katkı"*, Toplumsal Tarih Dergisi, Ocak 2002, s. 17.
[1259] A.g.e, (Cevdet), II/18.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 304), 226a.
[1260] A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 299b.
[1261] A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 304a.
[1262] A.g.e, (Cevdet), II/297.
[1263] A.g.e, (Cevdet), II/298.
[1264] A.g.e., (Cevdet), II/298-299.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 313b.
[1265] A.g.e., (Cevdet), II/297.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

murâkabeye varmış bir vâ'iz ve nâsihdir..."[1266] Evliya Çelebi, Pîr Merîzât Sultan tekkesi'nin yüksek bir dağın eteğinde çok güzel ve bakımlı olduğunu kaydetmektedir. Yüksek kubbeli ve sağlam yapılı büyük bir tekke olduğunu anlatmaktadır. Tekke içerisinde ziyaretgâhı bulunan Pîr Merîzât Sultan'ın oturur vaziyette olduğunu, yüzünü yün hırka ile örtüklerini ifade etmektedir. Cesedi açıkta olan Pîr Merîzât Sultan'ın müridleri, şeyhlerinin halen hayatta olduğuna inandıklarını ve bu şekilde hizmet ettiklerini söylemektedir. Hücresini temizleyerek, her gece leğen ve ibriğine su doldurduklarını, sabah olunca ibrikteki suyun kullanılmış olduğunu söyler. Hücresinde öd ve anber kokusunun geldiğini kaydetmektedir.[1267]

9. Uzun Dede Sultan Tekkesi: Adana Payas'tadır.[1268]

10. Tebriz Bektaşiyye Tekkeleri: Evliya Çelebi, Tebriz'deki Şemsi Tebrizi, Bulduk Hanı, Zeyneb Ağam, Ukayl Tekkesi ile Mir Haydar tekkelerinin Bektâşî tekkeleri olduğunu söyler. [1269]

11. Şâhruh Tekkesi: İran'ın Hemedan şehrinde Bağdat Kapısı semtindedir. Bu tekke hakkında *"...Şâhruh tekyesi cümle fukarâ-yı Bektaşîyân'dır."*[1270] bilgisi verilmektedir.

12. Penç Bâz Tekkesi: Hemedan'da bağlar içindedir.[1271] Bu tekkenin ismi Heyet tarafından hazırlanan çalışmada Genc Yâr Tekkesi olarak geçmektedir.[1272]

13. İmam Takî Tekkesi: Hemedan'dadır.[1273]

14. Arab Cebbârî Tekkesi: Hemedan'daki Bektaşi tekkesidir.[1274]

15. Seyyid Battal Ca'fer Gâzî Tekkesi: Kayseri'deki Bektaşî tekkesidir. Birçok dervişin hizmet gördüğü bir tekkedir.[1275]

16. Koyun Baba Tekkesi: Kayseri'nin doğu tarafına düşen Yılanlı Dağındadır.[1276]

17. Kayseri Kalenderân Tekkesi: Kayseri'de eski bir Bektaşî tekkesidir. Burada kalan dervişlerin arasıra Kayseri'de yardım topladıkları belirtilmiştir. [1277]

[1266] A.g.e., (Cevdet), II/297-298.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 313b.
[1267] A.g.e.,(Cevdet), II/297-298.
[1268] A.g.e., (Heyet), 3/33; A.g.e, (Topkapı Bağdat305), 21a.
[1269] A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 299b.
[1270] A.g.e., (Heyet),4/209.
[1271] A.g.e.,, (Cevdet), IV/346.
[1272] A.g.e, (Heyet), 4/209.
[1273] A.g.e., (Cevdet), IV/346.
[1274] A.g.e, (Cevdet),IV/346.
[1275] A.g.e., (Heyet), 3/107.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 305),64b.
[1276] A.g.e., (Heyet), 3/107.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 64b.
[1277] A.g.e., (Heyet), 3/107.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 64b.

18. Sarı Saltuk Sultan Tekkesi: Niğde iline bağlı Bor ilçesindedir.[1278] Sarı Saltuk Babaîlik'te de ele alınmıştır.[1279]

19. Bektâşiyân Tekkesi: Silivri'de faaliyet gösteren Bektâşî tekkelerindendi.[1280]

20. Karaca Ahmed Sultan Tekkesi: Çorlu'daydı.[1281]

21. Üsküdar Karaca Ahmed Sultan Tekkesi: Üsküdar'da mezarlık içinde olduğu bildirilmiştir.[1282] Gündoğumu Caddesi ile Nuhkuyusu Caddesinin birleştiği köşededir. Bünyesinde Karaca Ahmed Sultanın türbesi, çeşme ve sebili bulunmaktadır.[1283]

22. Edirne Karaca Ahmed Sultan Tekkesi: Edirne'deki bu tekke hakkında fazla bilgi verilmemiştir.[1284]

23. Mihaliç Karaca Ahmed Tekkesi: Mihaliç'teki büyük tekkelerdendi.[1285]

24. Davaz Karaca Ahmed Sultan Tekkesi: Denizli'ye yakın bir yerleşim merkezi olan Davaz'daydı.[1286]

25. Pirevadi Bektâşiyân Tekkesi: Evliya Çelebi, bu tekkenin Pirevadi şehrinde, güzel bir yerde, yeşillikler içerisinde olduğunu, görenlerin bu tekkenin güzelliğinden hayretlerini gizleyemediğini aktarır. Zamanla, yıkıldığını, kalıntılarının halen görülebildiğini bildirmektedir.[1287]

26. Mustafa Baba Sultan Tekkesi: Balkanlarda bulunan önemli Bektaşî tekkelerindendi. Ruscuk'a bağlı İlhan köyündeydi. Bu tekke'nin müdavimlerinin çokluğuna işaret eden Evliya Çelebi, hiçbir geliri olmamakla birlikte birçok dervişin ikamet ettiği büyük bir tekke olduğunu söyler. Devlete bağlı olduğuna da dikkat çeker.[1288] Bu tekke günümüzde Kosova topraklarında yer alan Mitroviçse yerleşim merkezindeydi.[1289]

[1278] A.g.e, (Cevdet), III/191. A.g.e., (Heyet), 3/114.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 69a.
[1279] Geniş bilgi için Yeseviyye tarikatına bakınız.
[1280] A.g.e., (Heyet), 3/170.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),106a.
[1281] A.g.e., (Cevdet), III/297.; A.g.e., (Heyet), 3/171.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 107a.
[1282] Seyahatname., (Cevdet), I/475.; A.g.e., (Gökyay), s. 203.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 142b.
[1283] Mustafa Özdamar, Dersaâdet Dergâhları, İstanbul, 1994.,s.270.
[1284] A.g.e., (Cevdet), I/371-III/454.; A.g.e., (Heyet), 3/254.
[1285] A.g.e., (Cevdet),V/293.
[1286] A.g.e., (DM), IX/198.
[1287] A.g.e., (Heyet), 3/177.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 110a.
[1288] A.g.e., (Cevdet), III/329.; A.g.e., (Heyet), 3/188.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 305), 117b.; Ekrem Hakkı Ayverdi, Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri, Bulgaristan Yunanistan Arnavudluk., İstanbul Fetih Cemiyeti Yay. İstanbul. 1982. IV/84.
[1289] Bilmez Bülent Can, *" Tarih Yazımında Kaynak Olarak Seyahatname, Evliya Çelebi'de Arnavut Bektaşiliği"* Toplumsal Tarih Dergisi, Ocak 2002, s. 38.

27. Muharrem Baba Sultan Tekkesi: Balkanlarda Mankaliyye'deydi. Şehrin yüksek ve ormanlık bir yerinde olduğundan, genç ve yaşlıların ikindiden sonra burada toplandığı ve sohbet ettiği bilgisi verilmektedir.[1290]

28. Abdülmü'min Baba Tekkesi: Balkanlarda Eski Zağra şehrinin batısına düşen Ahad Evren Köyündeydi.[1291]

29. Hamza Baba Tekkesi: Bulgaristan'da, Hırmen şehrine bağlı Meriç nehri kıyısındaki Çirmen sancağındaydı..[1292]

30. Hazret-i Hızır Dede Hünkâr Tekkesi: Edirne'deki Bektâşî tekkelerindendir. Edirne'nin fethinden önce Hazreti Hızır tekkesi adıyla faaliyet göstermiştir. Hacı Bektâş-ı Velî'nin verdiği izinle, Sefer Dede [1293] ve Hızır Dede tarafından hizmete açılmıştır. Hıdırlık adıyla meşhur olmuştur. [1294] Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiye göre, bu tekke, Edirne'nin çok güzel bir yerinde bulunduğundan, çevre halkı bu tekkeyi ve civarını bir gezinti yeri olarak kullanırdı. Tekkenin çevresine gelen bazı insanların ahlakî olmayan davranışlarda bulunmaları sonucu, Edirne halkı, bu tekke ve çevresinin umuma kapatılması için 1051 yılında şikayette bulunmuş. Şikayeti yerinde gören Vezir Kara Mustafa Paşa verdiği bir emirle, tekke ve civarındaki ticari mekânları yıktırmıştır. Bektâşi dervişlerin topluca yaptıkları beddua neticesinde, Kara Mustafa Paşa bir hafta sonra idam edilmiştir. Enkazdan çıkarılan kurşunlar İstanbul'a getirilip, Kara Mustafa Paşa'nın türbesinin yapımında kullanılmıştır. Tekkenin yıkılışında faal rol oynayanlar kısa bir süre sonra telef olmuşlardır. Uzun bir süre, harabe halinde kalan Hazret-i Hızır Dede Hünkâr (Hıdırlık) tekkesi, Fatih Sultan Mehmed döneminde, yeniden inşa edilip, faaliyete geçirilmiştir.[1295]

31. Babaeski Sarı Saltuk Baba Tekkesi: Babaeski'deki Bektaşi tekkesidir. Müdavimleri az olan bu tekke'nin vakıf malları, ehil olmayanların eline geçtiğinden, fazla hizmet verememiştir. Bu tekke için: *" ...bu tekye gerçi tekye-i Bektâşîyandır fakat dervişleri azdır. Evkâfı hârisler eline geçmişdir..."*[1296] şeklinde kısa ve öz bilgi verilmiştir.

32. Açıkbaş Tekkesi: Tokat'tadır. [1297]

[1290] A.g.e., (Heyet), 3/201.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 125a.
[1291] A.g.e, (Heyet), 3/215.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 133b.; Ayverdi, a.g.e., IV/32.
[1292] A.g.e, (Heyet), 3/237.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 148b.
[1293] A.g.e., (Heyet), 3/265.; A.g.e.,(Topkapı Bağdat 305), 167a.
[1294] A.g.e, (Cevdet), III/449.; A.g.e, (Heyet) 3/251.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 305),157b-158a.
[1295] A.g.e., (Heyet), 3/251-252.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 305), 158a.; A.g.e, (Cevdet), III/449-450.
[1296] A.g.e., (Cevdet), III/482.
[1297] A.g.e., (Cevdet), V/60.

33. Hıdırlık Tekkesi: Tokat'tadır. Bu tekke için de ayrıntılı bilgi verilmemiştir.[1298]

34. Çöreği Tekkesi: Tokat'ın güney kesiminde yüksek bir yerdedir. Oldukça büyük bir tekke olup, mesiregâh olarak kullanılırdı.[1299]

35. Taşoluk Tekkesi: Tokat'tadır.[1300] Evliya Çelebi'nin söylediklerine göre, bu tekke de boyalı bir taş vardır. Eski doktorların bir tarafına yazdıkları tılsımlı harflerin bulunduğu olukta günde bir defa süt akarmış. Hasta olanlar bu sütü içtiklerinde iyileştiklerine inanılırdı. Peygamber Efendimiz (s.a.v) dünyaya teşrif ettiklerinde bu süt kesilmiştir.[1301]

36. Mahmud Baba Sultan Tekkesi: Edirne'nin Ergene Köprüsü kasabasındadır. Mahmud Baba Sultan Tekkesi, II. Murad tarafından H. 840 yılında yapılan köprünün başındadır.[1302]

37. Köprübaşı Tekkesi: Bulgaristan'ın Niş şehrindedir. Evliya Çelebi bu tekkeyi *"Fukarây-ı Bektâşîdir"* [1303] ifadesi ile tanıtmıştır.

38. Subaşı Bektâşî Tekkesi: Belgrad'tadır. [1304] Bu tekke hakkında fazla bilgi verilmemiştir.

39. Yağmur Baba Tekkesi. Yugoslavya'nın Lipve şehrindedir. Bağ ve bahçeler ortasında yapılmış büyük bir tekkedir. Ehl-i sünnet ve'l-cemaat mensubu kadın ve erkeklerin kaldığı bir tekkedir.[1305] Evliya Çelebi Lipve şehrinde üç adet tekkenin varlığından söz ederken, yalnızca Yağmur Baba tekkesi hakkında bilgi vermiştir. Yağmur Baba'nın kendi tekkesinde medfun olduğunu ifade eder.[1306]

40. Kaçanîk Bektaşî Tekkesi: Günümüzde Sırbistan'ın Kaçanîk şehrindedir. Priştine şehrine yakın bir yerdir. Bu tekke hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir.[1307]

41. Köstendili Bektâşî Tekkesi: Balkanlardadır. Üsküp yakınlarındaki Köstendili şehrindedir. Evliya Çelebi'nin bildirdiğine göre Köstendili'nde bu tekkenin dışında bir tekke daha bulunmaktadır. İsmini vermediği bu tekke şehrin Pazar yerine yakın Ağaç Köprüsü civarındaydı.[1308]

[1298] A.g.e., (Cevdet), V/60.
[1299] A.g.e., (Cevdet), V/60.
[1300] A.g.e., (Cevdet), V/61.
[1301] A.g.e., (Cevdet), V/65-66.
[1302] A.g.e., (Cevdet), V/327.
[1303] A.g.e, (Cevdet), V/363.; Ayverdi, a.g.e., IV/107.
[1304] A.g.e, (Cevdet), V/382.; Ayverdi, a.g.e., IV/285-286.
[1305] A.g.e., (Cevdet), V/400.
[1306] A.g.e, (Cevdet), V/401.; Ayverdi, a.g.e., IV/198-199.
[1307] A.g.e, (Cevdet), V/553.
[1308] A.g.e., (Cevdet), V/567.; VIII/187.; Ayverdi, a.g.e., IV/66-67-141.

42. Memî Baba Tekkesi. Sofya'ya yakın Manastır şehrinin Eğribucak köyündedir. Seyyahımız bu tekkeyi H.1071 yılının Ramazan ayında ziyaret ettiğini ve Kadir Gecesinde misafir kaldığını söyler. Büyük ve geniş bir tekkedir. Evliya Çelebi, bu tekkenin genişliğindeki bir tekkeye Rum ve Acem illerinde de rastlamadığını ifade etmiştir. Memî Baba, Hacı-ı Bektaş-ı Velî'nin halifelerindendir. Seyahatname'de geçen bilgiye göre, Deliorman'da medfun bulunan Demir Baba'da, Memî Baba'dan inabe almıştır. Memî Baba'nın türbesi de tekkesi içindedir. "[1309] Türbeye tesbih, altın desteler, ok, yay, zil, saz ve davullar asılmıştır. Yine, Memî Baba'ya ait olan büyük bir kaşık, seccade, çizme, taç, bayrak ve kudümleri de asılı duran eşyalardandır. Evliya Çelebi, bu tekkeyi tanıtırken Balkanlarda bulunmayan servi ağacından bir tanesinin burada olduğunu da ifade eder. Hizmetçilerin, bu ziyaretgâhın temizliğine önem verdikleri, nezih bir ortam olmasına çalıştıkları da belirtilmiştir. Türbenin bulunduğu oda, güzel çiçeklerle süslenip, güzel kokular serpilirmiş. Türbenin alt tarafında büyük bir misafir odası bulunurmuş. Burada kalanlara mahsus özel odaları varmış. Tekkede kalanların kimisi kaşık, kimisi bıçak, kimisi de mızrak yapıp geçimlerini temin etmeye çalışırlarmış. Tekkenin meydanında çeşitli değerli maden ve altından yapılmış şamdan ve kandiller de bulunmaktaymış. Özellikle, mutfak kısmının güzelliğine dikkat çeken Evliya Çelebi, mutfak kubbesinin Bektaşî külahına benzer şekilde yapıldığını kaydeder. Seyyahımız bu tekkeyi ikinci defa ziyaret etmiştir. Son ziyaretinde.

Gelüb etdik ziyâret bu makamı

Ki budur Memî Bey Sultan Rûmî [1310]

beytini yazmıştır.

43. Gül Baba Bektâşî Tekkesi. Macaristan'ın Budin şehrinde bulunan yedi adet tekkenin içinde vakıfları en çok olanıdır. Budin'in Horoz Kapısı dışında Veli Bey kaplıcalarının yanındadır. Bakımlı ve mamur bir tekkedir. Bu tekke de kalan dervişlerin tümü savaşa katılmışlardır. Hepsi de gazi kimselerdir. Fakirlerin hizmetine sunulan her türlü alet ve edevâtı ile müştemilatı eksiksiz bir tekkedir. Yaz ve kış, her zaman kandil, buhurdan ve şamdanları yanar bir vaziyettedir. Bu tekkeyi ziyaret edenlerin, duvarlarına yazdıkları anlamlı ifadeler dikkat çekicidir. Gazi Mihailoğulları'nın hayratıdır. Gül Baba'nın türbesi, güllerle bezenmiş bir köşededir. Kubbesi kurşundan yapılmıştır. Yeşil örtü ile örtülen sandukasının üstünde Bektâşî tacı vardır. Evliya Çelebi, Gül Baba için birkaç beyit yazmıştır.

[1309] A.g.e., (Cevdet), V/579-580.; Ayverdi, a.g.e., IV/240-318.
[1310] A.g.e., (OM), VIII/187.

Aşık ve sâdıkınım, ettim ziyâret ben gedâ.

Bülbül-i güyâ gibi efgân ideyim ey Gül Baba.

Diğer beyit.

Gül-î gülzâr-ı hakîkat ve Hüdâ,

Kutbu aktâb-ı Budin Gül Baba.

Diğer beyit.

Baba bir kân-ı kerem Sultandır

Değil elbette tehî pîr gedâ

Merzifon'dan gelerek tuttu vatan,

Şah Süleyman zamanı Gül Baba.[1311]

44. Muhyîddin Baba Tekkesi: Bulgaristan toprakları içinde bulunan Yanpoli şehrindedir. Büyük bir tekke olduğu ifade edilmektedir.[1312]

45. İskender Baba Tekkesi: Edirne'ye bağlı Çakallı Köyü'ne yakın bir yerdedir. Bu tekkede yılda bir defa büyük bir cemaat toplanırdı.[1313] Seyyahımız bu tekkede kaldığını, dervişlerle birlikte yemek yediğini belirtir.

46. Kademli Baba Sultan Tekkesi. Edirne yakınlarında Yenice kasabasının güneyindeydi. Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiye göre, yüksek bir tepede Murad-ı Hüdavendigar döneminde Gazi Mihail Bey tarafından yapılmıştır. Kademli Baba Sultanın türbesi de tekkesi içindedir. Kurşundan yapılmış büyük bir kubbesi vardır. Türbenin duvarları boydan boya güzel hatlar ile yazılan şiirlerle süslenmiştir. Türbenin başucu ayetlerle tezyin edilmiştir. Kabrinin üzerinde, hayatta iken çaldığı kavalı ile iki çift papucunun asılı olduğuna dikkat çeken seyyahımız, bu tekkenin aynı zamanda büyük bir ziyaretgâh olduğunu da söylemektedir. Büyük bir alan içerisinde yapılan tekkede seksen derviş, misafirlere ikram etmekle görevlendirilmişlerdir. Bu tekke yüz, ikiyüz atlının bir defada konaklayabilecekleri bir yerdir.[1314]

47. Nefes Sultan Tekkesi: Edirne'nin güney kesimine düşen Şahinli Köyü'ne yakın bir dağın başındaydı. [1315] Bu tekkenin yaz ve kış meydanı, misafir yerleri, mutfağı, ahırı, kileri ve mescidi ile diğer müştemilatı kurşunla örtülü kubbelerden müteşekkil olduğu ifade edilmiştir. Kırk elli kadar dervişin kaldığı bu tekke'de, gelen giden insanlara hizmetin mükemmelliğine dikkat çeken Çelebi, bu dervişlerin oldukça

---

[1311] A.g.e., (Cevdet), VI/234-235-248.; V/330.; Ayverdi, a.g.e., IV/58.
[1312] A.g.e., (OM), VIII/62.
[1313] A.g.e.., (OM),VIII/69.
[1314] A.g.e., (OM), VIII/70.
[1315] A.g.e., (OM), VIII/80.

fakir olduklarını da söyler. Tekkenin meydanında suyu çok soğuk olan bir sarnıç vardı. Bu suyun üstünde bir değirmen olup, çevre köylerin buğdaylarını bu değirmende öğüttükleri ifade edilmiştir.[1316] Nefes Sultan'ın kabri'de buradaydı. Kabrin etrafında birçok değerli yazma Kur'an-ı Kerimler, şamdanlar ve avizeler vardı. Evliya Çelebi, bu antika eşyaların Mısır hazineleri ile eşdeğer olduğunu söyler. Buradaki dervişlerin, gelen misafirlere gül suyu ve diğer güzel kokuları serptiklerini de ilave eder.

Nefes Sultan aslında, Yıldırım Bayezid'in oğullarından Düzmece Mustafa Çelebi'dir. Kendisi, halveti seçmiş, bu tekkede yıllarca kalmıştır. Kendisine benzeyen birisi Edirne'de öldürülmüştü. Yıldırım Bayezid'in oğlu olan Mustafa Çelebi'nin öldürüldüğü zannedilmişti. Böylece hem kendisi ölümden kurtulmuş, hem de yıllarca bu tekkede hizmet imkanı bulmuştu. [1317]

48. Baba Sultan Tekkesi: Yugoslavya'da Budin'e yakın Eğri şehrinde Hatvan Kapısı civarındaydı. Bu tekkede yetmiş seksen Bektâşi'nin kaldığı ifade edilmiştir [1318]. Seyyahımız, bu tekkenin çok güzel ve bakımlı olduğunu, yaz ve kış mevsimlerine mahsus odalarının olduğunu söyler. Budin'deki Gül Baba tekkesinden daha büyük bir tekke idi.[1319]

49. Modenuc Hacı Muhammed Bektâş-ı Velî Tekkesi. Seyyahımızın bildirdiğine göre, Modenuc, Balkanlarda Romanya sınırları dahilinde bir yerleşim merkezidir. Bu tekkede yetmiş derviş kalırdı. Hepsi de iyi huylu halim selim kişilerdi. Her derviş, birer gün tekkenin hizmetini yürütmekle görevliydi. Gelen misafirlere yemek ve kahve ikramında bulunurlardı. Misafirler atlı ise, atlarının çul ve yem torbalarını sahiplerine çıkartmaz, kendileri çıkarırlardı. Atlara su ve yemlerini bu dervişler verirlerdi.[1320]

Bu tekke'de Sultan Veliyullah isminde bir kişi medfundur. Çelebi'nin söylediğine göre, Sultan Veliyullah Hz. Hüseyin'in şehid edilmesi hadisesinden dolayı memleketini terk ederek buraya gelmiştir. O zaman, Modenuc İspanya Kralının elinde imiş. Sultan Veliyullah yüksek sesle zikir yaptığından, Kral huzuruna çağırmış. Kim olduğunu, nereden ve niçin buralara geldiğini sormuş. Topraklarını elinden almak için buralara geldiğine hükmetmiş. Bundan dolayı Sultan Veliyullah'ı öldürmeye karar vermiş. Bir topun ağzına bağlayıp, topu ateşlemiş. Havaya atılan Sultan Veliyullah, Kur'an-ı Kerimden ayetler okuyunca, hiçbir yara almadan ayakları üstüne yere inmiş.

[1316] A.g.e., (OM), VIII/80-81.
[1317] A.g.e., (OM), VIII/81-82.; Ayverdi, a.g.e., IV/207.
[1318] A.g.e., (DM), VII/174.
[1319] A.g.e., (OM), VIII/176.; Ayverdi, a.g.e., IV/316.
[1320] A.g.e., (OM), VIII/226-227.

Bu olay karşısında hayrette kalan Kral ve adamları Müslüman olurlar. Kendisi için bir tekke inşa edilir. Bu tekke Hacı Muhammed Bektâş-ı Velî tekkesi olarak devam eder.[1321]

Bu tekkenin geliri, bölgenin zenginleri ve hakimleri tarafından her yıl verilen adaklar ve paralarla temin edilirdi. Bunun için her yıl özel bir törenle bu yardımlar toplanırdı. Çok bakımlı olan bu tekkenin kubbeleri baştan başa kurşundan yapılmıştı. Sultan Veliyullah'ın türbesi çok güzel yazılmış levhalarla süslenmişti. Birçok değerli, şamdan, buhurdan, gülabdan, işlemeli avizeler, dervişlere ait bir çok keşkül, tabl, sancak, def, kudüm,zil gibi eşyalar sergilenmişti. Dervişler, gelen misafirlerin üzerine, burada bulunan gül suyu ve diğer güzel kokulardan serperlerdi.[1322]

50. Ali Baba Tekkesi: Mora Yarımadasındaki Vosticse şehrindeydi. Şehirde geçen akarsu kenarında hayırsever birisi tarafından yapılan bir köşkün yanındaydı. Bektâşi dervişlerin kaldığı bu tekkeye daha çok deniz yoluyla gelen yolcuların rağbet ettikleri ifade edilmiştir. Tekke'nin yanında büyük bir ağacın olması, kır gezintileri için bir cazibe merkeziydi. Ali Baba'nın türbesi de buradadaydı.[1323]

51. Şeyh Aziz Tekkesi: Rumeli'nde Moton şehrindeydi. Vakıf ve imaretleri bol olan bir tekkeydi.[1324]

51. Veli Paşa Tekkesi: Girit'te Retme denilen yerdeydi.. Seyyahımız bu tekke hakkında: *"Veli Paşa tekyesi hankâh-ı Bektâşîyandır kim, bağ-ı iremdir ve ğayet mesîregâh yerdir."* [1325]demektedir.

53. Horasanoğlu Tekkesi: Girit Adası'nda Kandiyye şehrinin dışında, Deli Hüseyin Paşa isminde birisinin adıyla anılan mesirenin içindeydi. Seyyahımız, Kandiyye şehrinde on yedi adet tekkenin[1326] olduğunu söylerken, bu tekkenin ilk önce yapıldığını ifade etmiştir.[1327]

54. Çavuşbaşı Köse İbrahim Ağa Tekkesi: Bu tekke Girit'te Kandiyye şehrinde Yüksek Tabya denilen yerdeydi. Bektâşî dervişlerinin kalmalarıyla birlikte, Kadiriyye tarikatına mensub dervişlerin de bu tekkeyi ortaklaşa kullandıkları ifade edilmiştir. Çok

---

[1321] A.g.e., (OM), VIII/225-226
[1322] A.g.e., (OM), VIII/227.
[1323] A.g.e., (OM), VIII/274-275.; Ayverdi, a.g.e., IV/253.
[1324] A.g.e., (OM), VIII/321.; Ayverdi, a.g.e., IV/289.
[1325] A.g.e., (OM), VIII/391.; Ayverdi, a.g.e., IV/207-218.
[1326] Evliya Çelebi, Seyahatname, Sadeleştiren Mümin Çevik, 8/304. Girit Kandiyye şehrinde on altı tekkenin olduğu yazılıdır.
[1327] Seyahatname,(Cevdet), VIII/512.; Ayverdi, a.g.e, IV/211-217.

güzel ve yüksek bir yerde olduğundan, bu tekkeye gelenlerin yoğun olduğu, sohbet ve zikir meclislerinin sık sık düzenlendiği de verilen bilgiler arasındadır.[1328]

55. Bektâşî Ali Dede Tekkesi: Girit'te Kandiyye şehrinde Karanlık Kapı denilen yerdeydi.[1329]

56. Kandiyye Bektâşî Tekkesi: Seyyahımız, Girit'te Kandiyye şehrinde, birçok tekkenin bulunduğunu söyler. Bunların bir kısmının tamir edildiğini, bazılarının ise inşa edildiğini ifade eder.[1330] Bunlardan bir tanesi de Yeniçeri Ağası Abdurrahman Paşa sarayı'nın Bektâşi tekkesi olarak kullanılabilmesi için yapılan düzenleme çalışmasıdır. Bunu *" Yeniçeri Ağası Abdurrahman Paşa sarayı bir tekye-i Bektâşiyân oluyordu. "* [1331] ibaresi ile belirtmiştir.

57. Balkanya Hacı Bektâş-ı Velî Tekkesi: Balkanya, Belgrad yakınlarında bir kasabadır. Gazi Sinan Paşa isminde bir zatın hayratıdır. Seyyahımız burada bulunan bu tekkenin birçok evkâfının olduğunu söyler. Oldukça güzel ve büyük bir tekkeydi. Bilgili, kanaatkâr ve ermiş dervişlerin kaldığı bu tekkenin, gelen gidenler için yemek verildiği de kaydedilmiştir. Küçük çocukların da bu tekkede kaldıkları ifade edilmiştir. Cihanda ün yapmış olduğundan, anlatılmakla bu tekke hakkında bilgi vermenin mümkün olmadığı belirtilmiştir. [1332]

58. Gazi Osman Baba Tekkesi: Edirne'de Maden deresi kenarında Abaoğlu denilen mevkide. yüksek ve yeşil bir alan içindeydi. Bir kale binasını andıran tekkenin, kârgir bir yapıdan yapıldığı ifade edilmiştir. Padişah sarayları gibi yüksek duvarlardan oluşan bu tekkenin, yeterli sayıda oda ve salonlarının olduğu anlaşılmaktadır. Çeşitli misafir odaları balkonlu olup, mutfağı, kileri, misafirhanesi, ahırı, saman ve arpa mahzenleri ile mükemmel bir şekilde yapılmıştı. Yine büyük bir camisi, küçük bir mescidi, dershanesi, hamamı, dervişler ile ziyaretçiler için özel odaları olan bir tekke idi. Tekkeye mahsus bağ ve bahçesi, havuz ve şadırvanları vardı. Seyyahımız, tüm bu mükemmel müştemilâtı ile birlikte tekkenin bahçesinde yapılan bir köşkten de bahsetmektedir ki, bu köşkün anlatılmasına defter ve kalemlerin kifâyet etmeyeceğini söyler. Bu köşkün kırk kapısı varmış ki, bu kırklar makamına işaret sayılırmış. Köşkün içi, mermerden ve değerli taşlardan döşenmişti. Yüksek kubbesi de çeşitli oyma ağaç işlemelerle tezyin edilmişti. Şadırvanında bulunan fıskiyelerinden fışkıran suların

[1328] A.g.e., (OM), VIII/512.; Ayverdi, a.g.e., IV/215.
[1329] A.g.e., (OM), VIII/512.; Ayverdi, a.g.e., IV/215.
[1330] A.g.e., (OM), VIII/512.
[1331] A.g.e., (OM), VIII/513.
[1332] A.g.e., (OM), VIII/703.

kubbeye kadar yükseldiği de verilen bilgiler arasındadır. Bir sanat harikası olan bu tekkenin, çevresindeki bağ ve bahçelerdeki bülbül nağmelerinin, tekkede kalanlara manevi duyguların tattırmasına işaret edilmesi de güzel bir tasvir olmuştur. Kubbesi altın kaplama ile yapıldığından uzak mesafeden yansıyan ışıkları ile görülebilen bu tekkenin bir benzerinin, ancak İran'daki İmam Rıza'nın türbesinin olabileceği de ifade edilmiştir. Geçmiş dönemdeki padişahlar, vezirler, vekiller, valiler ve hayır sahibi kişilerin bu tekkeye birçok hayırlarda bulundukları da verilen bilgiler arasındadır.

Bu tekkenin bir fukara meydanı ile bahar meydanı denilen iki özel binası da vardı. Fukara meydanı, tekkenin karşısında yapılan bir bina olup, beş yüz altı yüz kişiyi alabilecek genişlikteydi. Buraya kış meydanı da denilmekteydi. İçerisi, dolaplarla çevrili olan bu binadaki her dolap bir dervişe mahsustu. Büyük bir kapısı vardı. Dervişler, burada toplanıp sohbet ederlermiş. Yatma zamanında, tekkeye getirilen yemeklerden topluca yenilirmiş. Daha sonra herkes yatmak için odalarına çekilirmiş. Dervişler altı ay boyunca bu meydanda kalırdı.[1333] Bu tekkenin bahar meydanı da aynı şekilde kullanılırdı. Bu meydanı Üsküp'ten gelen Yahya Paşa oğlu Mehmet Bey isminde bir kişi yapmıştır. Çok güzel bir binadır. *" ...Mezkûr kış meydanına muttasıl sahibü'l-hayrât Yahya Paşa oğlu Muhammed Beg Üsküb şehrinden gelüb Osman Baba himmetiyçün bir yaz bahar meydanı bina eylemişkim..."* [1334] şeklinde bilgi verilmiştir.

Bu tekkedeki meydanların hiçbir padişahın diyarında olmadığı, ancak Kırşehir'deki Hacı Bektâş-ı Velî'nin tekkesinden başka denilen, bu tekkenin gayet zengin ve bakımlı olduğu görülmektedir. Zira, Evliya Çelebi, bu tekkeye bir çok padişahın vakıf ve hayır yapmalarından dolayı on iki bin sağmal koyunu, bu kadar sığır, at, katır ve diğer hayvanlarının olduğunu söyler. Bu tekkede her gece iki yüz üç yüz kadar misafir kalırdı. Tekkede kalan dervişlerin, misafirlere hizmette kusur etmedikleri de verilen bilgiler arasındadır.[1335]

59. Mustafa Paşa Tekkesi: Siroz (Rusçuk)da tarikatı belirtilmeyen büyük bir tekkeydi. [1336] Ekrem Hakkı Ayverdi, bu tekkeyi Mustafa Paşa Bektaşî Tekkesi olarak tanıtmaktadır.[1337]

60. Bektâşi Tekkesi: Kütahya'daydı.[1338]

[1333] A.g.e., (OM), VIII/768.
[1334] A.g.e., (OM), VIII/768.
[1335] A.g.e., (OM), VIII/772.
[1336] A.g.e., (OM), VIII/132.
[1337] E. Hakkı Ayverdi, Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri, Bulgaristan Yunanistan Arnavudluk., IV/84.
[1338] A.g.e., (DM), IX/23.

61. Hacı Baba Sultan Tekkesi: Manisa Demirci'deydi. Bu tekkenin birçok hücreleri ve zengin mutfağı vardı. Daha sonra Köprülüzâde Ahmed Paşa'nın burayı medrese haline getirmesi yüzünden, bu tekkeye yapılan yardımların kesilmesine neden olmuştur. "*...Fukarai Bektaşiyan ile malâmal âsitane idi. Köprülüzâde Ahmed paşadan bir alay suhtevat emirler getürüb tekyeyi medrese idüb suhtevat müstevli olunca canibi erbaadan nizâlar kat olub dersiâmlar vakfullahı berbad etmişler ve bereketi Halili uçurmuşlar.*" [1339]

62. Erenler Sultan Tekkesi: Birgi'deydi. Şehrin her tarafından görünebilen yüksek bir tepedeydi.[1340]

63. Murad Reis Tekkesi: Rodos Adası'nda Özkur denilen yerdeydi.. Cezayir'i fetheden Murad Reis'in türbesi de bu tekkedeydi. Seyyahımız, Murad Reis'i denizcilerin başı olarak kabul etmektedir. Sandukasının yeşil bir örtü ile örtüldüğü, ve türbesinde çıra, alem, post ve çeşitli seccadelerin olduğunu ifade etmiştir. Her yerden bu tekkeye yardımlar gelirmiş. Bu tekkeye ait bir üzüm bağı da varmış. Aşılamayı bilenlerin sayesinde buradaki üzümlerin başka yerde olmadığı da eklenen bilgiler arasındadır.[1341]

64. Antalya Koyun Baba Sultan Tekkesi. Bu Bektâşî tekkesinin limon, portakal ve turunç bahçeleri ile çevrili bir yerde olduğu ifade edilmektedir. Şeyhi Boşnak Zülfikar Dede isminde birisiydi. Gelen giden misafirlere ikramı bol bir tekkeydi.[1342]

65. Kurban Baba Tekkesi: Adana'daydı.[1343]

66. Misis Bektâşî Tekkesi. Seyyahımız, Adana'nın Misis köyündeki köprünün başında bir Bektaşî tekkesinin olduğunu, daha sonra buranın medreseye çevrildiğini söyler.[1344]

67. Hacı Bayram Dede Tekkesi: Halep'teydi. Gayet güzel ve bakımlı bir tekke olduğu belirtilmiştir. Özellikle, burada bulunan alem, çırağ ve kandil gibi eşyaların ancak, Bağdat'ta İmam-ı Ali türbesinde bulunabileceği söylenmiştir. Vakıfları olmadığından fakir bir tekke olduğu da belirtilmiştir. Burada kalan dervişler, dışarıdan gelen yardımlarla geçinirlermiş. Bu tekkede ehl-i sünnet ve'l-cemaat'a mensub kişilerin de kaldığı kaydedilmiştir.[1345]

[1339] A.g.e., (DM), IX/50.
[1340] A.g.e., (DM), IX/177.
[1341] A.g.e., (DM), IX/250-251.
[1342] A.g.e., (DM), IX/288.
[1343] A.g.e., (DM), IX/338.
[1344] A.g.e., (DM), IX/340.
[1345] A.g.e., (DM), IX/380.

68. Sayda Bektâşî Tekkesi: Beyrut yakınlarındaydı. Seyyahımız Sayda yerleşim merkezinde bir Bektâşi tekkesinin olduğunu söylemektedir. Kandiye Kalesi savaşının gazilerinden Yeniçeri Dede isminde bir dervişin gözetiminde faaliyet göstermiştir. Güleryüzlü ve hizmete âşina bir kişi olduğu ifade edilmiştir. Garip ve kimsesizlere barınma ve yiyecek temininde önemli bir rol oynamıştır. Sayda'nın ileri gelenleri ve bilgili kişilerinin burada sohbet meclislerini düzenledikleri ifade edilmiştir.[1346]

69. Mekke Hacı Bektâşı Velî Tekkesi: Mekke'deki Bektâşî tekkesiydi.[1347]

70. Kasr-ı Ayn Hacı Bektâş-ı Velî Tekkesi: Seyyahımız, Yavuz Sultan Selim'in, Mısır fethinde bu tekkede yedi gün kaldığını söyler. [1348] Bu tekke, Mısır'ın batısında, Nil nehrinin kenarında Kasr Bül Ayn'da ağaçlık bir mevkideydi. Seyyahımızın bildirdiğine göre, bu tekke Sultan Melik Tahir isminde birisi tarafından yaptırılmıştır. Daha sonra birçok hayır sahibi kişiler tarafından yeni eklemelerde bulunulmuştur. Büyük bir kubbesi bulunan bu tekkenin bin kişiyi alabilecek genişlikte olduğu ifade edilmiştir. Komple yerler mermer ile döşenmiş ve tekkenin içi kuzu postu ile serilmiştir.

Bu tekkede hizmet veren dervişlerin hiyerarşik bir görev dağılımının içinde olduğu görülmektedir. Tekke hizmetinde bulunanların oturdukları sıra takibi buradaki hiyerarşinin önemini göstermektedir. Seyyahımız, bu tekkenin, Şeyh Mehmed Dede adında birisinin gözetiminde faaliyet gösterdiğini söyler. İlk önce mihrabın önünde tekkenin şeyhi otururdu. Daha sonra sırasıyla, yanında baş halife, sonra imam, daha sonra müezzin, duacı, şerbetçi, tarikatçı, âsâdâr, alemdâr, meydancı, mihmândar, aşçıbaşı ve ekmekçibaşının sırayla postları üzerinde otururlardı. Misafirleri karşılama görevinde bulunanların, bu hizmeti hakkıyla eda ettikleri ifade edilmiştir. Görevlilerin, misafirlere kurban aşıklarının olması için, bir kurban kesmelerini isterlermiş. Evliya Çelebi, burada kalanların ehl-i sünnet ve ve'l-cemaat olduklarını söyler. Çok güzel bir bahçe içinde yapılan bu tekkenin iç meydanında birçok Bektaşi dervişin türbesi vardı. Bu tekkede daha önce misafir olarak kalan dervişlerin şahsi eşyaları da sergilenirmiş. Seyyahımız, bu eşyaların; zerdeste ve perdeste, pâlhenk, kabak, keşkül, sapan, teber, alem, tabl, kudüm, nefir, zil gibi eşyalar olduğunu söyler. Mihrab çevresinde, çeşitli şamdan ve kandiller bulunurmuş. Yavuz Sultan Selim'in burada kaldığı süre zarfında yattığı odaya hiç kimse alınmazmış. Sadece, tekkenin kitapları burada saklanırmış. [1349] Mutfak ve fırın kısmının her zaman çalışır durumda olduğu bildirilmiştir. Buradaki

[1346] A.g.e., (DM), IX/428.
[1347] A.g.e., (DM), IX/773.
[1348] A.g.e., (DM), X/247.
[1349] A.g.e.,,(DM), X/246-247.

dervişlerin, gelen misafirlere sıcak ekmek ve pilav pişirdikleri ifade edilmiştir. Yine bu tekkede, güzel ilahi okuyan dervişlerin bulunduğunu, şehrin ileri gelenlerinin istekleri üzerine bunların ilahi okudukları da verilen bilgiler arasındadır. Evliya Çelebi, ilahi okuyan dervişlerin, tekkenin şeyhi Mehmed Dede'nin yanısıra, Şeydâ Dede, Tahir Dede, Aşık Dede, Kurban Dede, Tablkâr Dede, Ric'i Dede, Gavvas Dede, Civanmest Dede ve Medhuş Dede gibi zevatın isimlerini saymıştır. Adı geçen dedelerin ilahi okumalarıyla birlikte, Can Gülü, Ten Bali Köçek, Şîr Ali, Can Velî ve Şahme Memî ismindeki dervişlerin tennurelerini giyip semâ' yaptıklarını söyler. Tennûre, semâ' esnasında giyilen, kolsuz, yakasız ve yırtmaçlı, beli kırmalı, uzun ve geniş bir elbisedir.[1350] Bu dervişlerin kollarını sıvayıp, Kaygusuz Abdal ve Musa Abdal'ın beyitlerini söyleyerek şakalaştıklarını ifade eder. Her biri değişik şekilde raks ederek, çeşitli marifetlerini sergilerlermiş. [1351]

71. Bektâşîyan Hasan Baba Tekkesi: Kahire'de bulunan küçük bir Bektaşi tekkesiydi. Yirmi derviş kalırdı.[1352]

72. Bektâşîyan Kaygısız Baba Tekkesi: Kahire'de Kadıasker Kapısına yakın kuytu bir yerde küçük bir tekkeydi. Vakıf gelirlerinin olmadığı bildirilen bu tekkede yirmi dervişin kaldığı bildirilmiştir. Küçük bir meydanı vardı. Bu tekkede bir türbenin olduğu da zikredilmiştir. Özellikle, Cuma namazından sonra, kesilen bir koyunun etinden yapılan yoğurtlu pilav ikramı ile ün salmıştır.[1353]

73. Abdullah-ı Ensarî Tekkesi. Seyahatname'de, Abdullah-ı Ensarî'nin sahabeden olduğu ifade edilmiştir. Kahire'de İç kalede Mukabeleci Konağı içindeydi. Bektaşi dervişlerinin kaldığı bu tekkenin birçok vakıf gelirlerinin olduğu bildirilmiştir.[1354]

c) Türbeler

1. Sultan Ramazan Baba Türbesi: Bursa'da yüksek bir yerde ve yeşillikler içerisinde olduğunu kaydeden Evliya Çelebi, Ramazan Baba'nın yalın ayak, başı çıplak, marifet sahibi dervişlerinin olduğunu söyler.[1355]

2. Balaban Baba ve Yatağan Baba Türbesi: Edirne'de Salhâne denilen yerdedir. Her iki zat da aynı türbededir. Balaban Baba avcılık yaparmış. Avladıklarını Yatağan

[1350] Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s. 524.
[1351] A.g.e., (DM), X/247-248.
[1352] A.g.e., (DM), X/249.
[1353] A.g.e., (DM), X/249-250.
[1354] A.g.e., (DM), X/250.

Baba'ya getirirmiş. Yatağan Baba, kırk yıl tekkesinden dışarı çıkmayan birisidir. Balaban Baba ile Yatağan Baba aynı gün vefat ederler. İkisini de aynı yere defnederler.[1356]

3. Mumcu Hasan Baba Türbesi: Edirne'dedir.[1357] Mumcu Hasan Baba ile ilgili olarak bir menkabe nakledilmektedir.

Mumcu Hasan Baba Menkabesi: Hacı Bektaşı Veli, Hasan Baba'ya bir seccade ile şamdanlık verip Edirne'ye gönderir. Verdiği şamdanlıkta yanan mumun iki ışığı vardır. Hacı Bektaşı Veli, "bu iki ışıktan birincisi sönünce Edirne'de bulunduğun yeri vatan; ikincisinin söndüğü yeri de makam edineceksin" der. Hasan Baba, Edirne'ye geldiğinde, şamdanlığındaki yanan mum ile birlikte Kralın huzuruna gelir. Kral ve halkını İslamiyet'e davet eder. Kral ve beraberindekiler yanan mumu söndürmeğe çalışırlar. Ne kadar üfleseler de, su dökseler de mumlar sönmez. Netice de Kral ve Edirne halkı müslüman olurlar. Bir gün, her zaman yanan ikinci mum da söner. Mumun söndüğü yerde defnedilmesini vasiyet eder.[1358]

4. Sünbüllü Baba Türbesi: Tokat'tadır. Hacı Bektaş-ı Velî Tokat'ın fethi için Sünbüllü denilen yere gelir. Halk buraya gelip, Hacı Bektaş'ı misafir edip ikramda bulunur. Hacı Bektaş Tokat'ın teslim edilmesini söyler. Halk karşı çıkar. Bunun üzerine " İnşallah yakında yıldırım gibi bir er çıkıp bunu fetheder" deyip oradan ayrılır. Halifelerinden birini orada bırakır. Daha sonra vefat eden bu halifesi, Sünbüllü denilen yerde defnedilir. Defnedilen yere nisbetle burası Sünbüllü Baba olarak kabul edilir.[1359]

5. Dede Sultan Türbesi: Eğri'deki Baba Sultan Tekkesi içindedir. Türbenin duvarları boydan boya güzel hatlarla yazılmıştır. Kandil, şamdan ve tavandaki avizeler, türbeye ayrı bir güzellik vermiştir. Bu türbenin Baba Sultan Tekkesi içinde olması sebebiyle, kalan dervişlerin gördükleri hizmetten dolayı nezih bir ortam sağlanmıştır.[1360]

6. Baltası Gedik Mahmud Dede Türbesi: Antalya'nın Elmalı İlçesindedir.[1361]

7. Akbıyık Sultan Türbesi: Karaman'da İç kale içindedir.[1362]

8. Toplu Baba Türbesi: Edirne'de Balkapanı denilen yerdedir.[1363]

[1355] A.g.e, (Topkapı Bağdat 304),234a.
[1356] A.g.e., (Heyet), III/266.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 167b.
[1357] A.g.e., (Cevdet),III/ 475.; A.g.e., (Heyet), III/266-267.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),167b.
[1358] A.g.e., (Heyet), 3/266-267.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 167b.
[1359] A.g.e., (Cevdet) V/55-70.
[1360] A.g.e., (OM), VIII/176.
[1361] A.g.e., (DM), IX/281.
[1362] A.g.e., (DM), IX/315.
[1363] A.g.e., (Cevdet), III/473.; A.g.e, (Heyet), 3/266; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),167a.

9. Eğlence Baba Türbesi: Edirne'de Eşekadın Mahallesindedir. Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiye göre, Eğlence Baba'nın yanına, aslanlar, kurtlar ve kuşlar gelirmiş.[1364] Birçok defa, geyikler ve diğer hayvanlar yanına gelip günlerce kaldıktan sonra tekrar giderlermiş.[1365] Bu türbeyi ziyaret ettiğini söyleyen Evliya Çelebi, birçok kişiden Eğlence Baba ile ilgili menkabeleri dinlediğini ifade eder.

d) Ziyaretgâhlar

1. Şeyh Hazreti Koyun Baba Ziyaretgâhı: Osmancık yakınlarındaki Arefet Tepesinde olan Koyun Baba ziyaretgâhının, kurşundan yapılmış büyük bir kubbesi vardı. Evliya Çelebi, yüksek bir yerde bulunan ziyaretgâhını ziyaret ettiğini, ruhuna bir hatm-i şerif okuduğunu söyler. Dervişlerin misafirlere gül suyu dağıttıkları, bundan dolayı bu ziyaretgâh'tan her zaman gül kokusu geldiğini söyler. Mezarın üstünde Bektaşî sikkesi'nin olduğunu, dervişlerin bu sikkeyi başına koyduklarını, tekbirlerle *"Kuvvet-i basarın ve sıhhat-ı bedenin ve seyâhâtın ziyâde-ber-ziyâde olup sa'adet-i dâreynde mu'azzez ve mükerrem olup düşman şerrinden emîn olasın"* diye dua ettiklerini ifade eder. Sikkeyi başına giyince, manevi bir hal aldığını söyleyen Evliya Çelebi, bir saat kadar gözlerinden yaş akıttığını aktarır. Bu olaydan sonra gözlerinin iyileştiğini belirtir. Koyun Baba ziyaretgâhında, Hacı Bektaş-ı Veli'nin verdiği hırka, seccade, tabıl, alem, kûdüm, palhengi, asa ve tac'ın muhafaza edildiğini de kaydeder. Burayı ziyaret edenlerin genellikle şiir ve beyit yazdıklarını söyleyen Evliya Çelebi, kendisinin de Koyun Baba türbesinin baş kısmına.

Kıdve-i erbâb-ı tahkik, zübde-i âl-ı abâ

Mahzen-i sırr-ı velâyet, Hazret-i Koyun Baba, beytini yazdığını da söyler.[1366] Sultan II. Bayezid, burada bir külliye yaptırmıştır.[1367] Türbesi halen mamur olup, Osmancık ilçesinde Arefet tepe denilen yerdedir.[1368]

2. Pîr Derkûh Sultan Ziyaretgâhı: Şemahî şehrindedir. Şemahî şehri Kafkas eteklerinde bulunan Şirvan eyaletine bağlı bir yerdir. Evliya Çelebi, Pîr Derkûh'un, Horasan erenlerinden olduğunu söyler. Tekkesi de buradaydı. Tekke'nin sağlam yapılı,

---

[1364] A.g.e, (Cevdet), III/475.; A.g.e., (Heyet), 3/267.
[1365] A.g.e., (Heyet), 3/267.; A.g.e., (Cevdet), III/475., A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 167b.
[1366] A.g.e., (Cevdet), II/181.
[1367] A.g.e, (Cevdet), II/180.
[1368] Zekir Gürel, *Koyun Baba*, (Yörtürk Vakfı Yayınları), Ankara, 2000.s.15-16.; Franz Babinger, " *Koyun Baba*", İA, VI/881.

yeşillikler içerisinde yapıldığını söyleyen Evliya Çelebi, Ali Koç adında bir şeyhin buraya hizmet ettiğini de söyler.[1369]

3. Hızır Zînde Ziyaretgâhı: Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiye göre, Bektâşi ziyaretgâhlarından olan Hızır Zinde, Şirvan'ın Mesker nahiyesinde bulunmaktaydı. Büyük bir kubbesi vardı. Seyyahımız, bu zatın cesedinin açıkta olduğunu ve çürümediğini söyler. Bu kubbeyi Hızır Zinde'ye bağlı olan Özdemiroğlu Osman Paşa yaptırmıştır. Evliya Çelebi, Şirvan halkının bu ziyaretgâha büyük önem verdiğini kaydeder.[1370]

4. Şeyh Sa'dî Ziyaretgâhı: Silivri'de bulunan Bektâşîyân Tekkesi içindedir.[1371]

5. Koçu Baba Ziyaretgâhı: Kalecik sınırları içindeki Koçu Baba köyündedir. Evliya Çelebi, Koçu Baba'nın Bektaşi halifelerinden olduğu ve yöre halkının bu zata çok bağlı olduklarını söyler. Kendisinin Koçu Baba türbesini ziyaret ettiğinde, şu beyti söylediğini ifade etmektedir.

Bu tarik üzere cem-i umurumuz oldu hebâ

Himmetinle şehr-i Rûm'a gidelim Koçu Baba[1372]

6. Durmuş Dede Ziyaretgâhı: Rumelihisarı'nın güney kesiminde büyük kubbeli bir yerdir.[1373]

7. Abdullah Dede Ziyaretgâhı: Yeni Zağra'dadır.[1374]

8. Sultan Kaplı Dede Ziyaretgâhı. Topkapı'nın batısına düşen, Kaplıkule dibindedir.[1375]

9. Kurd Baba Ziyaretgâhı. Edirne'dedir. Kubbesi ve tekkesi olmayan bir ziyaretgâhtır.[1376]

10. İmam Mehdî Ziyaretgâhı: Bağdat'ta, Dicle kenarına yakın bir yerdedir. Bu ziyaretgâhın bulunduğu mekana Maşuk denir. Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiye göre, Bektaşiler bu ziyaretgahı bir tekke şeklinde kullanmışlardı.[1377]

11. Hüsam Dede Ziyaretgâhı: Balkanlarda bulunan Köstendili şehrindeki Bektaşî tekkesindedir.[1378]

[1369] A.g.e., (Cevdet), II.297.
[1370] A.g.e., (Cevdet), II/299.
[1371] A.g.e., (Heyet), 3/170.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 106a.
[1372] A.g.e., (Cevdet), II/415.
[1373] A.g.e., (Gökyay), s. 195.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 304), 137b.
[1374] A.g.e., (Heyet), 3/212.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 131b.
[1375] A.g.e., (Heyet), 3/266.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 167b.
[1376] A.g.e., (Heyet), 3/270.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),169b.
[1377] A.g.e., (Heyet), 4/359.
[1378] A.g.e., (Cevdet), V/567-568.; Ayverdi, a.g.e., IV/24.

12. Baba Sultan Ziyaretgâhı: Eflâk'a bağlı Tuna nehri kenarında bulunan Güvercinlik şehrinin karşı kıyısındadır. Tuna nehri içinde kayalıklardan oluşan küçük bir ada üzerinde bulunan iki büyük ağacın altındadır. Seyyahımız Baba Sultan ziyaretgâhının bulunduğu yerde, yılda bir defa Tuna'daki tüm balıkların toplandığı, güya Baba Sultan'ı ziyaret ettikleri ifadesini kullanmaktadır. Balıkların toplandığı gün, hiç kimsenin balıkları avlamadığı, balıkların da insanlardan kaçmadıkları ifade edilmektedir. Seyyahımız'da Baba Sultan ziyaretgâhına gittiğini, himmetini talep ettiğini söyler. Güvercinlik halkının burasını her zaman ziyaret ettiklerini ifade eder.[1379]

Seyyahımızın verdiği bilgiye göre, Baba Sultan'ın Rumeli de Avlonya kasabasında bir başka ziyaretgâhı daha vardı. Zeytinlik bir alan içerisinde bulunan bu ziyaretgâhta birkaç Bektâşi dervişi kalmaktaydı.[1380]

13. Hacı Baba Ziyaretgâhı: Kütahya'nın Simav İlçesinde Karşıyaka denilen bir dağdaydı. [1381]

14. Şeyh Velî Ziyaretgâhı: İsparta'nın Hamid sancağına bağlı Agrasa kasabasındadır. Şeyh Veli, Firdevs Bey Câmiî'nde vaizlik yapmıştır. Burada bir tekke yapmıştır. Kabri tekkesi içindedir. Ehl-i kerâmetten kabul edilmiştir.[1382]

15. Koç Davud Sultan Ziyaretgâhı: Antalya'ya bağlı Belen İlçesinin dış varoşundaydı. Burasının ardıç ağaçlarının sık bulunduğu bir bölge olduğu ifade edilmiştir. Belli bir binasının olmadığı, ancak kuru ağaç ve dallar ile ziyaretgâh olduğunun anlaşılması için yığınak yapılmıştı. Keşif ve kerameti görülen bir Bektâşi olarak kabul edilmiştir.[1383]

16. Büklü Baba Sultan Ziyaretgâhı: Antalya sınırları içinde Firiske köyündedir. Büklü Baba, Karaman oğullarından, taht ve tacını bırakan bir kişidir. Ziyaretgâhının bulunduğu bölgede avlanırken Hz. Hızır'la karşılaşır. Bu karşılaşmadan sonra, ormanda yetmiş yıl tek başına yaşamıştır. Kabrinin bulunduğu yerde, şifalı bir balçık çıkarmış. Bu balçık, firengi, temrekiye, tuzlu balgama, yara ve bere ile birçok sivilcelere iyi gelirmiş. Ziyaretgâha gelen kişi adedince balçık çıkarmış. Yara ve berelerden kurtulmak için, mahallinde sürünmenin gerekli olduğu belirtilmiştir.[1384]

[1379] A.g.e., (DM), VIII/438-439.; Ayverdi, a.g.e., IV/316.
[1380] A.g.e., (OM), VIII/705.; Ayverdi, a.g.e, IV/316.
[1381] A.g.e., (Cevdet), IX/47.
[1382] A.g.e., (DM), IX/281.
[1383] A.g.e., (DM), IX/301.

20. MEVLEVİYYE

Mevlana Celâleddin Rûmî (ö. 672/1273) tarafından kurulmuştur. 604/1207 yılında Belh şehrinde doğdu.[1385] "Sultânu'l-ulemâ" lakabı ile tanınan babası Bahâeddin Veled (ö. 628/1231) ile birlikte 610/1213 tarihinde Belh'ten Bağdat'a oradan da Hicaz'a gitti. Daha sonra Karaman'a [1386] ardından da Konya'ya yerleşti. Seyahatname'de Bahâeddin Veled'in, Anadolu Selçukluları döneminde Konya'ya geldiği belirtilmektedir. *"...Hazret-i Sultanü'l-ulamâ Mevlâna Bahaüddin Muhammed bin Hasanü'l-Belhiyyül Bekrî, Sultan Alaüddin devletinde sene 681 tarihinde Konya'da fevt olub oğlu Celâlüddîn-i Rumî ki Hazret-i Mevlâna'dır halîfe oldu."*[1387] Mevlâna'nın ilk hocası babasıdır. Babasının vefatından sonra Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizî'nin yanında ilim tahsil edip[1388] tarikat sülûkûnu tamamlamış ve icazet almıştır.[1389] Mevlânâ, medresede ilim öğretmesinin yanında, tasavvufa da meyletmiş ve Çelebi Hüsameddin'e intisâb etmiştir.[1390] Şems-i Tebrizî ile karşılaşması hayatını değiştirmiştir. Bu tanışması sebebiyle, zahiri ilimleri bırakıp münzevi bir hayat yaşamasına neden olmuştur. Alim ve müderris olan Mevlana, aşk ve heyecan dolu bir başka Celaleddin şeklini almıştır. [1391] Mevlana, *"Şems-i Tebrizî ile arifane sohbet ederek ilmi tevhidin uçsuz bucaksız deryasına dalıp (sultanü'l-aşıkin)"* ünvanını almıştır.[1392]

Evliya Çelebi, Mevlana hakkında; *" Bu Hazret-i Mevlana'nın maskat-ı re'sleri diyâr-ı Belh'de mütevellid olup alem-i sabâvetde kâmil ve mükemmel iken pederleriyle diyar-ı Karaman'a cümle akraba ve taallukatlarıyla gelmişlerdi. Vilâdet-i bâ-sa'âdetleri Belh'de sene erba'a ve sitte-mi'e Rebi'ü'l-evvelinin yevm-i sâdisinde (6 Rebiülevvel 604) müştak olmuşdur. Zaman-ı saadetlerinde tarîk-i Nakşibendiyye'de dört kerre yüz bin müslimine pîşvâ olup kendüleri ulemâ-yı zâhirden iken Şems-i Tebrîzî hazretlerinden cihâz-ı fakrı kabul edüp ilm-i bâtını dahi anlardan tekmîl edüp tarîk-i Mevlevî'yi îcâd edüp dört kere yüz bin ibâdullahı dahi irşâd edüp ba'delmu sene 673 Sultan Rükneddin Süleyman asrında mâh-ı Cemâzi'l-ahiresinde dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâya rıhlet edüp pederleri ile yan yana sandukalar içre medfûndurlar. Bu hisâb üzre*

[1384] A.g.e., (DM), IX/303.
[1385] Abdurrahman Câmî, Nefahâtü'l-Üns, Trc. Lamiî Çelebi, Haz. Süleyman Uludağ, Kara, İstanbul. 1995.s.634.
[1386] Seyahatname, (Cevdet), III/25.; A.g.e., (Heyet), 3/21.
[1387] A.g.e., (DM), X/89.
[1388] Yılmaz, Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, Ensar Nşr. İstanbul 1998.s.251.
[1389] Hacı Reşid Paşa, Tasavvuf, Tarikatlar Silsilesi ve Ahlâkı İslamiye. Ergin Kitabevi, Istanbul. trs. S. 98.
[1390] İz, Tasavvuf, Türdav Yay. s.228.
[1391] Kara, Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, Dergâh Yay. s. 293.

müddet-i ömrü azizleri altmış sekiz sene üç ay mu'ammer olmuşlardır." [1393] diye bilgi vermektedir.

Mevlana'nın Mesnevî, Divân-ı Kebîr ve Fih-i mâ fîh adlarında çok önemli eserleri vardır.

Mevleviyye tarikatı, İslam dünyasının en yaygın ve önemli tarikatlarından biridir. Güzel sanatlar ve özellikle musikî ile ilgisi , sanat tarihi açısından olduğu kadar, tasavvuf tarihi bakımından da öneme haizdir. Tarikatın merkez asitânesi, Konya'da kurulan dergahıdır. Konya dışındaki bütün mevleviler buradan yönetilirdi.[1394] Konya halkının Mevlâna'ya aşırı bir muhabbet besledikleri, giyim ve kuşamları ile Mevlâna'nın giyimine özendikleri ifade edilmiştir. *"...cümle muhibb-i Hazret-i Mevlânâ olduklarından ekser halkı cümle Mevlevî külâhları üzre destâr-ı Muhammedî sararlar."*[1395] Mevlevihâneler Anadolu, Balkanlar, Şam, Halep, Kırım ve diğer Osmanlı topraklarının bir çok yerinde kurulmuş ve faaliyetlerde bulunmuşlardır. Evliya Çelebi, seyahat ettiği yerlerde gördüğü Mevlevî tekkeleri ile şeyhleri hakkında yararlı bilgiler aktarmaktadır.

a) Dervişler

1. Şems-i Tebrîzî. Konya'ya gelerek, Mevlânâ'ya aşk ve vecd yolunu aşılatmıştır.[1396] Seyahatname'de, Şems-i Tebrizî'nin ismi Ahi Evrân hakkında bilgi verilirken geçmektedir.[1397] Bazı kaynaklara göre; Şeyh Ebubekir Sele-baf'ın, bazılarına göre, Necmeddin Kübrâ'nın halifelerinden Baba Kemal'in, bazılarına göre Halvetiyye'nin silsilesinden Ebheriyye kolunun kurucusu Kutbüddin Ebherî'nin halifelerinden Rükneddîn Secâsi'nin dervişidir.[1398]

2. Kasımpaşa Mevlevihanesi Şeyhi Abdullah Dede: Evliya Çelebi, Kasımpaşa Mevlevihanesi Şeyhi Abdullah Dede'yi gördüğü rüyanın tabiri için başvurduğu kişiler içerisinde zikreder. Şeyh Adullah Dede, Evliya Çelebi'nin rüyası için: "On iki imamın ellerini öptüğün için; dünyada himmet sahibi, aşere-i mübeşşere'nin ellerini öptüğün için; cennet ehli, dört halifenin ellerini öptüğün için; padişahların sohbetlerinde aranılan

---

[1392] Hacı Reşid Paşa, a.g.e.,s. 99.
[1393] Seyahatname, (Cevdet), III/25.; A.g.e.,(Heyet), 3/21.
[1394] Kara, Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi. s.293.
[1395] Seyahatname, (Heyet),3/19.
[1396] Yılmaz, Anahatlarıyla Tasavvuf, s. 251.
[1397] A.g.e., (DM), IX/191.
[1398] Eraydın, a.g.e., s. 197.

kişi olacaksın" der.[1399] Kasımpaşa Mevlevihanesi Şeyhi Abdullah Dede, Evliya Çelebi'ye ilk önce İstanbul'u gezmesini ve İstanbul hakkında gördüklerini yazmasını istemiş, kendisine yedi ciltlik tarih kitaplarını vermiştir.

Kasımpaşa Mevlevîhanesini kurmuş ve şeyliğini yapmıştır. Meczub tavırlı birisidir. Mesnevî'ye verdiği manaların büyük hikmetler taşıdığını söyleyen Evliya Çelebi, hiç tanımadığı kişilere isimleriyle hitap ettiğini söyler. Abdi Dede ile ilgili olarak verilen bilgide. *" Kasımpaşa Mevlevîhânesinin bânîsi ve şeyhi idi. Mecâzibun şekli, aşk-ı ilâhi ile âlûde bir ehl-i hal kimse idi. Böyle iken mutasavvıfâne mesnevî ve ma'neviyye'ye tahkikler iderdi ki, cümle âşıkanı mest iderdi. Esnâ-yı va'z de tekyeye bir adem gelse ismiyle resmiyle görmediği ve bilmediği ademe "safa geldin falan efendi" deyü keşf iderdi. Kendüleri semâ'a girdikde cümle dervişân mest ve medhuş olurlardı. Kabr-i şerif-i tekyesi sahasındadır. Cümle kerâmatından biri budur ki: Murad Han-ı rabi' Bursa'dan İstanbul'a gelirken (Bozburun) nâm mahalde ğark olmak sırasına gelmiş iken Hünkar bu Abdi Dedeyi kayık başında görüb bağçe küreğiyle deryâya (Üskün bi-Hakki'l-Melik'il-Kûddus) diyerek urdukda talattum-ı deryâ sükûnet-yâb olarak halâs bulmuşlardır ki, bu hikaye Sultan Murad Han'dan mervîdir."* [1400] denilmektedir. Bu zat, Evliya Çelebi'nin akika kurbanı kesimi ve kulağına ezan okuma törenine katılmıştır. Yumuşattığı ekmek parçasını, Evliya Çelebi'nin ağzına koyup " *Fukara lokmasıyla yetişsin"* diye dua etmiştir.[1401]

3. Şeyh İsmail Rusûhi Dede (ö.1041/1631): Ankaralıdır. İstanbul'da bulunan Kulekapısı Mevlevihanesi'nin şeyhliğini yapmıştır.[1402] Evliya Çelebi, İsmail Dede'nin gözlerini kaybettikten sonra yedi sene Mesnevi'yi okuttuğunu söyler. Mesnevi için bir şerh'te yazmıştır. Ayrıca on bir ciltlik başka bir eserinin de olduğunu belirten Evliya Çelebi, bu eserin ismini vermemiştir. Kulekapısında medfundur. Vefatından sonra, yerine Şeyh Adem geçmiştir.[1403] Evliya Çelebi, doğumunun yedinci gününde İstanbul'da evlerinde toplanan büyük zatlar içerisinde zikretmiştir. Evliya'nın " Akika kurbanı" nı kesmiştir. [1404]

[1399] Seyahatname, (Cevdet), I/32.; A.g.e., (Gökyay), s.11.
[1400] Seyahatname, (Cevdet), I/425-426.;A.g.e, (Gökyay), s. 181.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),127b.
[1401] A.g.e., (Gökyay),s.152.; A.g.e., (Cevdet), I/361.
[1402] Erhan Yetik, *"Ankaravî İsmail Rüsûhî"*, DİA, III/212-213.; Geniş bilgi için: Erhan Yetik, İsmail-i Ankaravî, Hayatı, Eserleri ve Tarikatı.
[1403] Seyahatname, (Cevdet), I/425.; A.g.e., (Gökyay), s. 181.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),127b.
[1404] A.g.e., (Cevdet), I/361.; A.g.e, (Gökyay), s. 152.

4. Şeyh Adem Efendi: Şeyh Mevlevi İsmail Dede'nin vefatından sonra Kulekapısı Mevlevîhanesinin şeyhi olmuştur. Mısır'a gitmiş ve orada vefat etmiştir.[1405]

5. Arzî Muhammed Efendi: Şeyh Adem Efendi'nin vefatı üzerine, Kulekapısı Mevlevîhanesi şeyhi olmuştur. Şeyh Adem Efendi'nin vefatı ve Arzî Muhammed Efendi'nin şeyhliğe getiriliş için şu beyit yazılmıştır:

Buyurdı ey Nisârî böyle tahrîr eyle tarihin

Değildir devr-i Adem geçdi o devr-i Muhammed'dir. [1406]

6. Yenikapı Mevlevihânesi Şeyhi Hüseyin Doğanî Dede: Sofya yakınlarındaki Bergofça adlı kasabadandır. Askerliğe katılıp, uzun yıllar savaşta bulunmuştur. Daha sonra, terk-i dünya ederek, tasavvufa meyletmiştir. Yenikapı Mevlevi tekkesinde otuz yıl hizmette bulunmuştur. Bu süre zarfında, ilim tahsiline de devam etmiştir. Daha sonra Celaleddin-i Rûmî'nin halifesi olarak posta oturmuştur. Yenikapı Mevlevi tekkesinde medfundur. [1407] Evliya Çelebi, Şeyh Hüseyin Doğanî Dede'nin, kundağını kucağına alıp, havaya atarak, " Bu da bizim uçurmamız olsun" şeklinde kendisine dua ve niyazda bulunduğunu söyler.[1408]

7. Hasan Dede: Beşiktaş Mevlevihanesi şeyhidir. Evliya Çelebi, duası makbul olan bir zat olarak tanıtır. Yüz on yıl kadar yaşamıştır. Tesirli vaaz ve sohbetlerde bulunmuştur. Mesnevî'den ders okurken " bu gece dersimizi Hazret-i Mevlânâ'dan böyle aldık. Kardeşlere de öyle anlatıyoruz" dermiş.[1409]

8. Neyzen Derviş Yusuf Celâlî: Hasan Dede'nin vefatından sonra Beşiktaş Mevlevîhanesi Tekkesine şeyh olmuştur. Aynı zamanda Hasan Dede'nin damadıdır. Cezbe ehli birisi imiş. Mesnevî okurken, kendisinden geçer, kürsüden aşağı atlar, cemaat içinde semâ' edermiş. Çok güzel ney çalarmış.[1410]

9. Şeyh Ağazâde Mehmed Efendi: Gelibolu'daki Mevlevî tekkesinin şeyhliğini yapmıştır.[1411] Seyyahımızın sohbetlerine katıldığı bu zat, Mesnevî'yi çok güzel okuyan birisidir. Kerametleri Akdeniz Gemicileri arasında yayılmıştır.[1412]

10. Şeyh Hazreti Ahmed Cünûni Efendi: Seyahatname'de Bursa'daki tekkesinde medfun bulunan Şeyh Hazreti Cünûnî hakkında " *Mevlevîhâne şeyhi olduğundan*

[1405] A.g.e., (Cevdet), I/447.;A.g.e. (Gökyay), s. 191, A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),134a.
[1406] A.g.e., (Cevdet), I/447.; A.g.e., (Gökyay),s.191.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 304),134a.
[1407] A.g.e., (Cevdet), I/380-381.; A.g.e, (Gökyay),s. 161.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 304),113b.
[1408] A.g.e., (Cevdet), I/361.; (Gökyay) s.152.
[1409] A.g.e., (Cevdet), I/450.; A.g.e, (Gökyay)s. 192.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),135b.
[1410] A.g.e., (Cevdet), I/450.; A.g.e, (Gökyay),s. 192.
[1411] Gölpınarlı, Melâmîlik ve Melâmîler, Istanbul, 1992.s. 145.
[1412] Seyahatname, (Cevdet), V/321.

tekyesi sahasında medfundur." şeklinde bilgi verilmektedir." [1413] Karaman'a bağlı Larende isimli kasabada dünyaya gelen Ahmed Cünûnî Dede, mevlevî bir ailedendir. Ahmed Cünûnî Dede, Bağdat Mevlevihânesinde uzun yıllar postnişînlik yapmıştır.[1414]

11. Mevlevî Mustafa Efendi: Evliya Çelebi'nin İştîb vilayetine yaptığı seyahat esnasında tanıştığı bilgili bir Mevlevî şeyhidir.[1415] Mezarı, İştîb'te Hüsam Paşa Camiî yanındadır.[1416]

12. Seyyid Kemâleddin: Seyyahımız, Seyyid Kemâleddin ismini Muğla'da bulunan ziyaretgâhı münasebetiyle zikretmiştir. Bu ziyaretgâh, etrafı dört duvar ile çevrili, üstü açık olan bir yerdir. Türbesinin başında çok büyük, içi boş olan bir ardıc ağacı vardı. Sadece, vefatına sebep olan bir kerameti aktarılmıştır. Bazı kişiler, Seyyid Kemâleddin'e hediye olarak badem getirirler. Kendisinden keramet göstermesini isterler. Seyyid Kemâleddin'de "keramet göstermek, hayız görmek gibidir, şu bademlerinizden taze badem yiyin" diyerek, bir bademi yanında bulunan ardıç ağacının kovuğuna koyar. Yedi saat içinde bu badem filizlenir ve badem tutar. Evliya Çelebi'nin ifadesine göre, bu badem ağacı halen ardıç ağacına yapışık bir şekilde imiş. Her sene badem tutarmış. Görmeğe değer bir ağaçtır. [1417]

Seyahatname'de, Seyyid Kemaleddin'in mensub olduğu tarikat isminin verilmediği yukarıda ifade edilmişti. Ancak, Seyyid Kemaleddin'in Muğla'da yaşadığının belirtilmesi ve ziyaretgahının yanında Mevlevî şeyhi olan, Hoca Şahidî'[1418] nin de ziyaretgâhının bulunduğunu söylemiş olması Seyyid Kemaleddin'in Mevleviyye'de ele alınmasına sebep oldu. Kaynaklarda, Muğla'da Mevlevî tekkelerinden olan ve kısaca Seyyid Kemal Zâviyesi[1419] adı ile bilinen ve yine Muğla'da Mevlevî olan Şemsiyye Zâviyesi'ni[1420] irşada hazırlayan Şâhidî'nin zikredilmiş olması, Mevlevî olduklarının tahmin edilmesine sebep olmuştur.

13. Hazreti Hoca Şâhidî: Seyahatname'de kısaca Hoca Şahidî olarak ismi verilen bu Mevlevî şeyhinin asıl ismi Şâhidî İbrahim Dede (ö. 975/1550)'dir.[1421] Evliya Çelebi,

---

[1413] A.g.e, (Cevdet), II/51.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 239a.
[1414] Kara, Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler, I/121-122.; M. Kara, *" Bursa Mevlevîhanesi ve Ahmed Cünûnî Dede Vakfiyesi"*, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Yıl: 2. S.2., 1996.s.155.
[1415] A.g.e.,(Cevdet), VI/119.
[1416] A.g.e, (Cevdet), VI/121.
[1417] A.g.e., (DM), IX/202-203.
[1418] A.g.e., (DM), IX/203.
[1419] Öngören, a.g.e., s.212-213.
[1420] Öngören, a.g.e., s.213.
[1421] Öngören, a.g.e., s. 212.

Hoca Şâhidî'yi İmamzâde olarak vasıflandırmıştır. Türbesi, Seyyid Kemaleddin ziyaretgâhının yanındadır.[1422]

b) Tekkeler

1. Mevlana Celaleddin-i Rûmî Tekkesi: Konya'daki Mevlevilerin merkezî tekkesidir. Evliya Çelebi, bu tekke'nin güzelliğini ifade etmek için, " *...vasfında lisân kâsırdır.*" [1423] der. Mevlânâ tekkesi hakkındaki bilgiler Mevlevî türbeleri kısmında verilmiştir.

2. Bursa Mevlevîhanesi : Evliya Çelebi, XVII. Yüzyılda Bursa'ya yaptığı seyahatte gördüğü tekkelerin içerisinde en büyüğü olarak tanıtmıştır. Pınarbaşı yolu üzerinde bulunan bu Mevlevîhane'nin 70-80 odalı ve geniş bir semâ'hâneden müteşekkil olduğunu belirtir. " *Cümleden mükellef, âsitâne-i Hazret-i Mevlânâ-Celâleddîn-i Rûmî'dir. Pınarbaşı râhı üzre yetmiş seksen hücreli ve semâ' meydaniyle arasta, bâğ ve bağçe ile pirâstedir.*" [1424] Bu Mevlevîhane, Ahmed Cünûnî (ö. 1030/1620) tarafından Pınarbaşı'nda yaptırılmıştır.[1425]

3. Amasya Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî Tekkesi: Evliya Çelebi, Mevlânâ Celâleddin Rumî tekkesinin Amasya'nın kırk tekkesi içerisinde en güzel tekke olduğunu söyler. Mevlevihânesi ile, semâ' ve safâhânesinin de olduğunu kaydeder.[1426]

4. Erzincan Mevlâna Celâleddin-i Rûmi Tekkesi: Evliya Çelebi, Erzincan'da yedi tekkenin olduğunu söylemiştir. Bunlardan Hazreti Mevlâna ile Abdulkadir Geylanî'nin tekkelerinden bahsetmektedir. Evliya Çelebi, Erzincan'daki Hazreti Mevlana tekkesinde her gece Mevlevî âyîni yapıldığını, kütüphanesinde bizzat Mevlana'nın el yazması bir Kur'an-ı Kerim ile Mesnevîsinin olduğunu söylemektedir. Yine bu tekkede Mevlâna'nın evlatlarından Çelebi Efendi'nin medfun olduğunu da ifade etmektedir.[1427]

5. Ankara Hazreti Mevlana Tekkesi. Cenap Ahmed Paşa tarafından yaptırılmıştır. Üç tarafının gül bahçeleri ile çevrildiği ifade edilmiştir.[1428]

[1422] Seyahatname, (DM), IX/203.
[1423] A.g.e., (Cevdet), III/26-27.; A.g.e., (Heyet), 3/18-19.
[1424] A.g.e., (Cevdet), II/17.
[1425] Kara, Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler, I/124.
[1426] Seyahatname, (Cevdet), II/188.
[1427] A.g.e.,(Cevdet),II/ 381.
[1428] A.g.e., (Cevdet),II/430.

6. Şems-i Tebrizî Tekkesi: Konya'da mevlevi tekkelerinden olan Şems-i Tebrîz-i tekkesinin yüksek kubbeli bir yapı olduğunu söyleyen Evliya Çelebi, bu tekke de Mevlevi ayininin yapıldığını söylemektedir.[1429]

7. Yenikapı (Yalıkapı)[1430] Mevlevîhanesi: Evliya Çelebi, bu mevlevîhaneyi yeşilliklerle çevrili, yetmiş fakirin kaldığı, vakfına ait yetmiş dükkanı bulunan bir yapı olarak tanıtır. Bakımlı ve muntazam bir yapı olarak hizmet gören bu tekkenin iç duvarlarının süslü ve müzeyyen bir tarzda inşa edildiğini de kaydeder. [1431] Mevlevîyye'nin İstanbul'daki ikinci büyük merkezi olan bu tekke, Yeniçerî Kâtibi Malkoç Mehmet Efendi (ö. 1056/1646) tarafından 1006/1597-98 yılında, Zeytinburnu İlçesi, Merkez Efendi Mahallesi Mevlevîhâne Caddesi üzerinde yapılmıştır.[1432]

8. Kasımpaşa Mevlevihânesi: Kasımpaşa'da bulunan bu tekke için Evliya Çelebi, *"....Sultan Murad Han-ı Rabi asrında Abdi Dede hazretleri himmet-i ehbâbı ile kendüleri cümle ahbablarına himmetleri Ferhad-vârî ırgatlık iderek bina etmişler Zemini mürtefi'cedir.."* [1433]demektedir. Beyoğlu, Surûrî Mehmed Efendi Mahallesi, Kasımpaşa Mevlevîhane Caddesi'ndedir. IV. Murad'ın Şeyh Abdi Dede'nin bostanına altı kârgir, üstü ahşap olarak yaptırdığı iki katlı bir binadır. Çift merdivenli iki giriş kapısı olan bu yapının ortası tuğla kemerlidir. Zamanımızda üstü çökmüş, harabe durumundaki tuğralı ve kitâbeli avlu kapısı mevcuttur.[1434]

9. Galata Mevlevîhanesi: İskender Paşa tarafından yaptırılmıştır. Kale Kapısı dışında, yüksek bir yerde bulunan bu tekkenin, yüz odası ve geniş bir avlusu olduğunu öğrenmekteyiz.[1435] Bu mevlevîhane, Beyoğlu, Tünel, Galip Dede Caddesi'ndeydi.[1436]

10. Beşiktaş Mevlevihânesi: Beşiktaş'ta sahil kenarında olan bu tekkenin[1437] İstanbul'da ve başka yerde benzerinin olmadığına dikkat çeken Evliya Çelebi, kubbesinin bir benzerinin yapılamayacağını iddia eder. Sema'hânesi baştan başa ceviz kaplamalı olan bu tekkenin, duvar ve tabanı nakışlı necef mermerinden yapılmıştır. Evliya Çelebi, bu tekke için: *"...tekye-i Mevlevîhâne-i Beşiktaş Paşa, leb-i deryâda*

[1429] A.g.e., (Heyet), 3/19.
[1430] Seyahatname (Gökyay), s. 161.de Yalıkapısı Mevlevîhânesi olarak geçmektedir.
[1431] A.g.e, (Cevdet), I/392., (Gökyay), s. 166.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),117a.
[1432] Yenikapı Mevlevîhânesi için bk. M.Baha Tanman, *"Yenikapı Mevlevîhânesi"* IX.Vakıf Haftası Kitabı, Ankara, 1992.s.93-108.; Mustafa Özdamar, Dersaâdet Dergâhları,s.145-149.; Ekrem Işın- M. Baha Tanman, *"Yenikapı Mevlevîhânesi"* DBİA, VII/476-485.; Demircanlı, a.g.e, s. 303.
[1433] Seyahatname., (Cevdet), I/420; A.g.e.,(Danışman), II/120.;Geniş bilgi için bkz: Ayvansarâyî, Hadîka, II/10-11.
[1434] Demircanlı, a.g.e., s. 302.
[1435] A.g.e., (Cevdet), I/442.; A.g.e., (Gökyay), s. 189.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),133a.; A.g.e., (Danışman), II/141.XIII/170.; Geniş bilgi için bkz. Ayvansarâyî, Hadîka, II/42-48.
[1436] Demircanlı, a.g.e., s. 300.
[1437] Tanman, *" Beşiktaş Mevlevîhanesi"*, DİA, V/553-554.

semâ'hânesi deryâya nâzır fevkânî bir mevlevihânedir kim İslambol'da ve ğayrı diyarda misli yokdur. Semâ'hânesi bir musanna tavan kubbe-i la'l-gûndur gayet kim şimdiki üstadları ana nazire kubbe inşâ idemezler gayet ref'i ve pesendîde kubbe-i âlîdir... " [1438]

Beşiktaş Mevlevîhanesi 1031/1621 de Ohrili Hüseyin Paşa tarafından yaptırılmıştır. Günümüzde kullanılan Çırağan Sarayı'nın ortasında bir yerde imiş. Bu mevlevîhanenin sadece, deniz kıyısında bir mezar taşı zamanımıza ulaşmıştır. II. Mahmud tarafından sarayın onarımı yapılırken mevlevîhane, Ortaköy'e taşınmış, 1868 de Maçka'ya 1973'te de günümüzde Bahariye Mevlevîhanesi olarak isimlendirilen Silahtarağa Caddesindeki yere yerleştirilmiştir.[1439]

11. Kayseri Hazret-i Celâleddîn-i Rûmî Tekkesi: Kayseri'deki tekkeler içerisinde zikredilmiştir. Mevlevi dervişlerinin kaldığı bu tekkede, haftada iki defa semâ' ayîni yapılırmış. Bu tekkenin kapısı önünde güzel bir çeşme olduğunu öğrenmekteyiz. Tekke de birçok oda, mutfak ve çalgı odası bulunmaktaydı.[1440]

12. Edirne Hazret-i Celâleddîn-i Rûmî Dervişleri Tekkesi: Seyahatname'de belirtildiğine göre, bu tekkenin ilk faaliyet döneminde kaza sonucu bir cinayetin meydana gelmesinden dolayı faaliyetine ara verilmiştir. Ana binaya bir minare yaptırılarak camiye çevrilmiştir. Daha sonra, caminin kuzey bahçesine tekke inşa edilmiştir. İnşa edilen tekkenin bünyesinde, imaret, medrese ve derviş odaları yapılmıştır. Her hafta düzenlenen semâ' ayinine iki yüzün üzerinde dervişin katıldığı ifade edilmiştir. Semâ' ayinine katılan dervişlerin çeşitli makamlarda ilahîler icra ettikleri de verilen bilgilerdendir. [1441]

13. Bağdat Mevlevihânesi: Bağdat'taki yedi yüz tekkenin meşhurlarından sayılmıştır.[1442]

14. Tokat Mevlevihânesi: Seyyahımız 1066/1656 yılında gittiği Tokat'ta bu Mevlevihâne'yi görmüştür.[1443] Mevlevihâne hakkında verdiği malumattan anlaşıldığına göre, gayet mamur ve bakımlı bir yerdir. Bânîsi Sultan I. Ahmed Han vezirlerinden Sülün Muslu Paşa'dır. Evliya Çelebi, bu Mevlevîhâne'yi güzel ve bakımlı olmasından dolayı, benzerinin az bulunduğunu ifade etmek için Beşiktaş Mevlevîhânesi ile

---

[1438] A.g.e., (Cevdet), I/450.; A.g.e., (Gökyay),s.192.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),135b.; A.g.e., (Danışman), II/149.; Geniş bilgi için bkz. Ayvansarâyî, Hadîka, II/104-109.
[1439] Demircanlı, a.g.e., s. 299.
[1440] A.g.e., (Cevdet), III/179-180.; A.g.e., (Heyet), 3/107.
[1441] A.g.e, (Cevdet), III/ 452.; A.g.e., (Heyet), 3/253.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 305), 158b.
[1442] Seyahatname, (Cevdet), IV/420.
[1443] Evliya Çelebi'nin Tokat'a yaptığı seyahatin değerlendirilmesi için bk. Kâzım Kopraman, *"Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Tokat Şehrine Dâir Verilen Bilgilerin Değerlendirilmesi"* , Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu, Ankara 1987,s.661-666.

karşılaştırmıştır. Vakıflarının çokluğu nedeniyle, iyi hizmet yapılan bir Mevlevîhânedir. Yüksek ve ağaçlı bir yerdedir. Bu Mevlevihâne'de haftada iki gün mukâbele yapılırdı.[1444]

15. Gelibolu Mevlâna Celaleddin-i Rûmî Tekkesi: Seyyahımızın ifadesiyle, bu tekkenin Rumeli'nde bir benzeri yoktur. Çok güzel ve bakımlı bir tekkedir. Yetmiş seksen dervişin kaldığı bu tekkenin mutfak, kiler ve semâ'hanesi vardı. Bu tekkenin şeyhi Ağazâde denilen bir kişidir. Mesnevîhândır. Evliya Çelebi, bu zatın sohbetlerine katılıp, elini öpmüştür.[1445]

16. Saraybosna Mevlevî Tekkesi: Saraybosna'da çeşitli tarikatlara mensup kırk yedi adet tekke bulunmaktaydı. Bunların içerisinde yalnızca Mevlevî tekkesi hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Saraybosna'nın içinden geçen Malaçka nehrinin kenarında, yüksek bir tepenin üzerinde bina edilmiştir. Etrafı bağ ve bahçelerle çevrili olan bu tekke seksene yakın derviş odası, mutrıban mahfili ve yemek salonu ile büyük bir tekkeydi. Şeyhi, Neyzenbaşı Mustafa Efendi isminde bir kişi olup, aynı zamanda hat sanatına da vakıf birisiydi.[1446]

17. Üsküp Mevlevîhanesi: Üsküp'te yirmiye yakın tekke bulunmaktaydı. Bu tekkelerden yalnızca Mevlevî tekkesi hakkında bilgi verilmiştir. Daha önce ev olarak kullanılan bir yerdir. Melek Ahmet Paşa tarafından tamiri yapılarak Mevlevî tekkesi'ne dönüştürülmüştü.[1447]

18. Peçevî Hz. Mevlânâ Tekkesi: Seyyahımızın Almanya'ya yaptığı seyahatte Macaristan topraklarında Peçevî şehrinde gördüğü altı tekkenin en bakımlısıdır. Yakovalı Hasan Paşa isminde bir hayırsever tarafından yaptırılmıştır. Çok güzel bağ ve bahçelerden meydana gelen bir alanın içindedir. Özellikle, dervişlerin ney ve kudûm çaldığı zamanlarda, çevre bahçelerdeki bülbüllerin ötüşleriyle yapılan semâ' şölenine katıldıkları tasviri yapılmıştır. Mevlevîhane çok güzel nakışlı bir surette olup kubbeleri kurşundan yapılmıştır. Tarifinin imkansızlığına dikkat çeken Evliya Çelebi, bu tekkenin yetmiş seksen odasının bulunduğunu söyler. Haftada iki defa ayin düzenlenirmiş. Bu tekkede kalanların sayısı hayli fazladır. Bu tekkenin evkâfı yirmi bin kuruş olduğundan sabah ve akşam yemek verilen bir tekkedir. Rum, Arab ve Acem illerinde böyle bir tekke'nin görülmediği de ifade edilmiştir. [1448]

[1444] Seyahatname, (Cevdet), V/60.
[1445] A.g.e., (Cevdet), V/318.
[1446] A.g.e, (Cevdet), V/431-432.
[1447] A.g.e., (Cevdet), V/556.
[1448] A.g.e., (Cevdet), VI/199.

19. Selanik Mevlevîhânesi: Ekmekçioğlu Ahmet Paşa tarafından yapılmıştır. Selanik'te Yenikapı dışında bir yerdedir. Seyyahımız bu mevlevîhanenin güzelliğini ve imarını anlatmakta lisanın aciz kaldığını söyler. Mevlana Celaleddin-i Rûmi'ye beslediği muhabbetten dolayı bu mevlevîhâneyi tanıtmamak gibi bir şey düşünmediğini ifade eder. Tanıtımı yapılan bu mevlevîhanenin yüksek bir yerde imar edildiğini öğrenmekteyiz. Bütün pencereleri denize nazır olan bu tekkenin dört etrafı da küçük odalardan müteşekkildi. Etrafı parmaklıklarla örülüydü. Semâhânenin kubbesi ahşaptı. Beşiktaş Mevlevîhânesinden daha nakışlı ve müzeyyendir. Marangozların piri sayılan Habib-i Neccar'ın dahi böyle bir kubbeyi kolay kolay yapamayacağı, mübalağalı bir şekilde söylenmiştir. Semâhânenin bütün sütunları ahşaptandı. Çeşitli renk ve şekildeki avizelerde yansıyan ışıkların güzelliği muhteşem bir görünüm kazandırırdı. Bu mevlevîhanede yüzlerce dervişin kaldığı, ilim tahsilinde bulundukları, özellikle Kuran ve Mesnevî okudukları belirtilmiştir. Vakıfları çok olan bir tekke olduğundan, mutfak kısmının zengin olduğu da ifade edilmiştir. [1449]

20. Romanya Yenişehir Benderî Mevlevîhânesi: Yenişehir Benderî, Romanya'nın Tırnovi şehrine yakın bir yerdedir. Evliya Çelebi'nin ifadesine bakılırsa, burada çeşitli tarikatlara mensub on tane tekke bulunmaktaydı. Bunların en meşhuru ve tanınmış olanı Yenişehir Benderi Mevlevîhânesidir. Hububî Efendi adında bir şeyhin gözetiminde faaliyette bulunmuştur. Elli beş adet dervişi vardı. Semâ' meydanı, derviş odaları, mutfağı ve diğer müştemilâtlarıyla güzel bir Mevlevîhâne olduğu anlaşılmaktadır. [1450]

21. Kütahya Mevlevîhanesi: Kütahya'da Kapan Hanı'na yakın olan bu Mevlevîhanenin birçok derviş odaları, semâ'hânesi ve mutrıbhânesi ile mamur bir yer olduğu ifade edilmiştir. [1451]

22. Antalya Mevlevîhânesi: Seyahatname'de mevlevîhanenin Adalya'da olduğu ifade edilmektedir. Bu mevlevîhanenin Antalya Mevlevîhanesi olabileceği tahmin edilmektedir. [1452] Seyyahımız, Antalya'da çeşitli tarikatlara ait yedi tekkenin olduğunu söylerken, bunların içinde en başta Mevlevîhaneyi ele alır. Kale içinde kârgir bir binadan oluşan bu mevlevîhanenin yüksek bir kubbesinin olduğu ifade edilmiştir. Mevlevîhâneyi yaptıran hayır sahibinin türbesi de içindedir. [1453]

[1449] A.g.e., (OM),VIII/159-160.
[1450] A.g.e., VIII/195.
[1451] A.g.e., (DM), IX/23.
[1452] Necdet Yılmaz, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, s.304.
[1453] Seyahatname, (DM), IX/288.

23. Karaman Mevlevî Tekkesi: Karaman'da Bostancı Camiî sahasındadır. Seyyahımız, bu mevlevî tekkesinde, Celaleddin-i Rûmî'nin vâlidesinin medfun olduğunu söyler.[1454]

24. Antep Mevlevîhânesi: Gaziantep şehrinde çeşitli tarikatlara mensub kırk adet tekkenin olduğu belirtilmiştir. Bütün bu tekkelerin en mühimlerinden Antep Mevlevîhanesi hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Evliya Çelebi, bu tekkenin mükemmel ve yapı itibariyle müzeyyen olması, onu diğer tekkelerden ayırdığını belirtir. Tekkeyi, Türkmen ağası Mustafa Ağa isminde birisi yaptırmış ve IV. Murad'ın silahtârı Mustafa Paşa'ya hibe etmiştir. Büyük ve sağlam bir bina olan Antep Mevlevîhanesinin salonları ve kırk elli hücresinin mermer döşeli olduğu belirtilmiştir. Bahçesinde birçok meyve ağaçlarının bulunduğu, çeşitli çiçeklerin bahçeye ayrı güzellik kattığı da ifade edilmiştir. Bu tekkenin güzelliğini ifade etmek için, Çelebi, Konya'daki Mevlâna türbesinin dışındaki hiçbir yerin burası ile boy ölçüşemeyeceği iddiasında bulunur. Böyle bir güzelliğin ancak Haleb'te olabileceğini söyler. Bu tekkenin yapılış tarihini de Mevlâna'nın kerametine bağlar. Zira, tekkenin yapılışını ifade eden kitâbesindeki tarih mısrası, Mesnevîde yazılan ilk mısradır.[1455]

25. Kilis Mevlevîhânesi: Seyahatname'de Kilis'te Mevlevîyye'ye ait bir Mevlevîhânenin olduğu belirtilmektedir.[1456]

26. Halep Hazret-i Mevlâna Celaleddîn-i Rûmî Tekkesi: Evliya Çelebi, Halep'te yüz yetmiş altı adet tekkenin bulunduğunu söylemektedir. Tüm bu tekkelerin içerisinde en sağlam ve mamur olanının Mevlâna Celaleddîn-i Rûmi tekkesi olduğunu belirtir.[1457] O kadar güzel ve bakımlıdır ki, Konya'daki Mevlâna Türbesi ile eşdeğerde tutulmuştur. Bir bahçe içinde bina edilen bu tekkenin, dört tarafının da hücrelerle çevrili olduğu kaydedilmiştir. Semâ' ayinlerinin yapıldığı bu tekkede, neylerin uşşak makamında çalındığı ifade edilmiştir. Tekkenin ortasında balıklarla dolu bir su havuzu varmış. Havuzun etrafında ise çınar ve servi ağaçları bulunmaktaymış. Bu tekkede bir çok dervişin kaldığı da verilen bilgiler arasındadır.[1458] Halep Mevlevîhanesinde Şeyh Bekrî isminde bir dervişin postnişîn olduğu bildirilmektedir.[1459]

[1454] A.g.e., (DM), IX/312.
[1455] A.g.e., (DM), IX/355-356.; Bârihüdâ Tanrıkorur, *"Gaziantep Mevlevîhânesi"*, DİA, XIII/475-477.; Hasan Yüksel, *"Ayıntab Mevlevîhânesi"*, Toplumsal Tarih, 1/1-6. S.5 (1994),s. 43-46.
[1456] Seyahatname, (DM), IX/363.; Geniş bilgi için. Orhan Cezmi Tuncer, *"Kilis Mevlevîhânesi"* Türkiyât Araştırmaları Dergisi, yıl:2.S.2. (Mayıs 1996),s.259-281.
[1457] Bkz. Sezâî Küçük, *"Halep Mevlevîhânesi"*, İLAM, C.III.S: 2 (Temmuz-Aralık) s. 73-106.
[1458] Seyahatname, (DM), IX/378.
[1459] A.g.e., (DM), IX/382.

27. Trablusşam Mevlevîhânesi: Seyyahımız Trablusşam'da çeşitli tarikatlara mensub yedi adet tekkenin olduğunu söyler. Bunların içinde en müzeyyen ve bakımlısı olarak Mevlevîhane'ye ele alır. Trablusşam'ın ortasından geçen Gumeyza isimli akarsuyun kenarında yüksek bir yerde inşa edilmiştir. Mevlevîhâne'nin bulunduğu mekan portakal, limon ve diğer meyve ağaçlarının sıklıkla olduğu bir yerdir. Tekkenin odaları ile semâ'hânesinin Gumeyza nehrine nazır olması, buraya ayrı bir güzellik kazandırmıştır. Şadırvan ve fıskiyelerinin çalışır durumda olması, burayı gezip görmeye değer bir yer haline getirmiştir. Mevlevîhanenin evkaflarının çokluğuna işaret eden Çelebi, bundan dolayı burada birçok fakir dervişin kaldığını ifade eder. Şeyhi hoşsohbet ve Mesnevî'yi çok güzel okuyan birisidir.[1460]

28. Kudüs Mevlevî Tekkesi: Kudüs'te Bab-ı Amud'un iç kısmındadır. Seyyahımız, Kudüs'te yetmiş tarikata mensub tekkelerin varlığından bahsederken, en mamur ve bakımlısının Mevlevî Tekkesi olduğunu söyler.[1461]

29. Mekke Mevlevîhânesi: Evliya Çelebi'nin bildirdiğine göre Mekke'de çeşitli tarikatlara mensup yetmiş sekiz adet tekke bulunmaktaydı. Bu tekkelerin içinde en mamuru ve büyüğü olarak Mevlevîhaneyi zikreder. Mekke'de Muallâ denilen yerde olan bu Mevlevîhâne, Mehmed Hindî Lahorî tarafından yapılmıştır. Kendisi Mevlanâ'nın oğlu Çelebi efendinin izniyle buranın şeyhliğini yapmıştır. Seyyahımızın, burayı ziyaret ettiği dönemde şeyhi Gemci Ağa oğlu Ferhad Çelebi'dir. Gemci Ağa oğlu Ferhad Çelebi, seyyahımız ve beraberindekileri Mevlevîhânenin çevresine yerleştirdiği çadırlarda yirmi gün misafir etmiştir. Mevlevîhâne, Mekke'nin mesîre sayılan bir yerinde olduğundan, Mekke eşrafından bir çok kimsenin buraya geldikleri ifade edilmiştir. Şadırvanları, fıskiyeleri ve havuzu ile gayet güzel bir tekkeydi.[1462]

30. Kahire Mevlevîhanesi: Kahire'de Suku Salibe yakınlarındaydı. Birçok derviş hücreleri ve semâ'hânesi ile büyük bir tekkeydi. Şeyhi, Hasanzâde Efendi adında birisi idi. Seyyahımız, İstanbul Kulekapısı Mevlevîhânesi şeyhi Adem Efendi'nin Mekke dönüşü buraya uğradığı ve burada vefat edip, bu tekkeye defn edildiğini söyler. Şeyh Adem'in vefat tarihi için:

"Adem dedemiz iderek gitdi cinâne"

diye tarih düşürüldüğü ifade edilmiştir. [1463]

[1460] A.g.e. (DM), IX/409-410.
[1461] A.g.e., (DM), IX/488.
[1462] A.g.e., (DM), IX/772.
[1463] A.g.e., (DM), X/252-253.

c) Türbeler

1. Mevlâna Celaleddin-i Rûmi Türbesi: Konya'dadır. Babası Bahaeddin Veled ile birlikte aynı yerde yatmaktadır.[1464] Evliya Çelebi, bu makamın Sultan Süleyman tarafından yaptırıldığını söyler. Her ne kadar birçok padişah burayı tamir etmişlerse de esas banisinin Sultan Süleyman olduğunu ifade eder. Sultan Süleyman H.941 tarihinde Bağdat seferine giderken, uğradığı Konya'ya Mevlana'nın makamının yapılması için iki yüz kese altın verir. Bağdat'ı fethettikten sonra Konya'ya uğrarken ilk önce Mevlana'nın sandukasını altın sırmalarla donatıp, etrafını da gümüş parmaklıklarla çevirir. Dört tarafına da hüsn-i hât ile ayetler yazdırmıştır. Gümüş kapkacak, şamdan, buhurdan, gülsuyu kapları, meşalelikler, binlerce süslü kandil ve avizeler yerleştirmiştir. Mevlana'nın babasının sandukası Mevlana'dakinden daha yüksek yapılmıştır. Baş kısmında Mevlevi külahları üzerine beyaz sarıklar konmuştur. Keşmir ve Lahor şalları örtülmüştür. Evliya Çelebi, kabirlerin semâ'hânenin güney kısmında olduğunu belirtir. Etrafları parmaklıklarla örülmüştür. Ayrı ayrı kubbeler yapılmamıştır. Semâ'hânesi cilalı olup, geniş bir yerdir. Beyaz mermerlerle döşenmiş avlusunda, haftada bir Mevlevî ayîni yapılırdı. Mevlevî ayînine katılanların bilgili kişiler olduğuna dikkat çeken Evliya Çelebi, bunların mütevâzi bilgili kişiler olduğunu söyler. Tekkedeki mutfak, kiler, fırın ve yemekhanenin de Sultan Süleyman hayratıdır. Tekkenin yanındaki camii ve iki minaresi de Sultan Süleyman tarafından yaptırılmıştır.[1465]

2. Şems-i Tebrîzi Türbesi: Azerbaycan'da Hoy şehrindedir. Seyyahımız, bu türbeyi ziyaret etmiştir.[1466]

3. Çelebi Hüsameddin Türbesi: Çelebi Hüsameddin için *"...gavvas-ı deryâ-yı dîn, bahr-i dürr-i yakîn eş-Şeyh Çelebi Hüsameddin Hasan b. Muhammed b. Hasan b. Ali Türkmân..."*[1467] denmektedir. Mesnevi'nin yazılmasına sebep olan bu zatın Mevlananın gözdelerinden olduğu söylenmiştir.. Mevlana'nın vefatından sonra bütün müridlerin ortak kararları ile seccade sahibi olmuştur. 684 yılında vefat etmiş ve Mevlana'nın bitişiğine defnedilmiştir. [1468]

4. Veled Sultan Türbesi: Mevlana'nın oğludur. Hicri 623 senesinde Konya'da doğmuştur. Çelebi Hüsameddin'den sonra halife olmuştur. Evliya Çelebi, Sultan Veled'in keramet sahibi olduğunu anlatır. Büyükannesi Larende'de otururdu. Bir gece

---

[1464] A.g.e., (Cevdet), III/24-25.; A.g.e., (Heyet), 3/21.
[1465] A.g.e., (Cevdet),III/26-27.; A.g.e.,(Heyet), 3/21-22.
[1466] A.g.e., (Cevdet), II/ 278.
[1467] A.g.e., (Cevdet), III/25.; A.g.e., (Heyet), 3/21.
[1468] A.g.e., (Cevdet), III/25.

rüyasına girip *"Yetiş yâ veledî, hâlet-i nez'imdir. Defn eyle"* diye söylemiş. Uykudan uyanan Sultan Veled, keramet gösterip, göz açıp kapama süresi içinde Larende'ye gider. Babaannesinin son nefesine yetişir ve yaptırdığı Larende Mevlevihânesine defneder. Daha sonra yine bir anda Konya'ya gelir. Evliya Çelebi, bu kerametini açıklaması üzerine Sultan Veled'in vefat ettiğini söyler. Hicri 712 yılının sonlarına doğru vefat etmiştir. 89 sene yaşamıştır. Babası'nın yanına defnedilmiştir.[1469]

5. Muhyiddin Muhammed b. Bekarablus (Martalos) Efendi Türbesi: Konya'daki Mevlevî türbelerinin yanında medfundur. [1470] Topkapı Bağdat 305 yazmasında bu zatın ismi el-Mevla Muhyiddin b. Muhammed eş-şehir Martalos Efendi olarak geçmektedir.[1471]

6. Ahmed b. evvel el-Tarînî (el-Kazvînî) Türbesi: Bu zat da Konya'daki Mevlevî'ler yanında yatmaktadır. [1472] Topkapı Bağdat 305 yazmasında el-Mevlâ Ahmed b. evveli'l-Kazvînî olarak geçmektedir.[1473]

7. Çelebi Efendi Türbesi: Mevlana'nın evladlarından olan Çelebi Efendi'nin türbesi, Erzincan'daki Hazreti Mevlana tekkesindedir.[1474]

8. Mevlevîhâne Şeyhi Halid Efendi Türbesi: Erzurum'dadır.[1475]

9.Şeyh Mevlevi İsmail Dede Türbesi: İstanbulda Kulekapısı Mevlevîhanesindedir.[1476]

10. Şeyh Abdi Dede Türbesi: Kasımpaşa Mevlevîhanesindedir.[1477]

d) Ziyaretgâhlar

1. Şeyh Üryan Mehmed Dede Ziyaretgâhı: Balkanlarda'daki Mevlevî ziyaretgâhıdır. Bu ziyaretgâh Tuna Nehri kıyısında bulunan Rusçuk şehrine bağlı Yerköy (Yergöğü) yerleşim bölgesindedir. Mevlevî mutasavvıflarından Üryan Mehmed Dede'nin aslen buralı olduğu ve Mesnevî'yi okumakla intişar ettiği kaydedilmektedir. Hicri 999 tarihinde vefat etmiştir. Ziyaretgâhı Yergöğü kalesinin alt tarafındadır.[1478]

[1469] A.g.e., (Cevdet), III/25-26.
[1470] A.g.e., (Cevdet), III/27.
[1471] A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 15b.
[1472] A.g.e., (Heyet),3/22.
[1473] A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),15b.
[1474] A.g.e., (Cevdet), II/381.
[1475] A.g.e., (Cevdet), II/ 382.
[1476] A.g.e., (Cevdet), I/425.; A.g.e., (Gökyay), s. 181.
[1477] A.g.e., (Cevdet), I/425.; A.g.e., (Gökyay), s. 181.
[1478] A.g.e., (Cevdet), III/315.; A.g.e., (Heyet), 3/181.

2. Argun Çelebi Ziyaretgâhı. Mevlâna'nın evlatlarındandır. Ziyaretgâhı, Kütahya'da Ahî Mustafa Çelebi Mahallesindedir.[1479]

3. Devranî Çelebi Ziyaretgâhı: Afyonkarahisar'da Konya yolu üzerindedir. Mevlanâ'nın evladındandır.[1480]

21. SADİYYE

Saduddin b. Musa Cebbavî (ö. Cebba 700/1300) tarafından kurulmuştur. Havran'da doğmuştur. Suriye'de Havran ovası ile Kudüs arasında bulunan Cebba'da hayatını sürdürmüştür. Cebba Kudüs'e 50-60 km. mesafede bulunan bir yerleşim bölgesidir.[1481]

Gençlik döneminde eşkiyalık yapmıştır. Daha sonra Hz. Peygamber'i rüyasında görerek, tevbe etmiştir. Babasına intisâb etmiştir. Ruh hastalarını tedavi eden bir şahsiyet olarak tanınmıştır. Tarikatı, Suriye'de yaygınlık kazanmıştır. Sadiyye tarikatı, Selamiyye kolunun kurucusu Abdusselam (ö.1165/1752)'ın vasıtasıyla Anadolu'ya girip, İstanbul'dan Rumeli'ye geçmiş ve yayılmıştır. Rıfaiyye gibi Bektaşîlik ve fütuvvetle karışmıştır. Sadilerde de yılanlarla oynamak gibi vs. şeyler vardır. Bu tarikat Anadolu ve Suriye dışında fazla bir yaygınlık göstermemiştir. Sadiyye'ye ait yirmi iki tekke İstanbul'da faaliyet göstermiştir. Mensupları, gözleri kapalı, kolları açık bir şekilde, sağ topuk üzerine raksederlerdi. Sadiyye tarikatı, Cibavîyye olarak da isim yapmıştır. Tağlebiyye, Vefaniyye, Aciziyye ve Selamiyye adlarında şubeleri vardır. Harirîzâde, "Abiku's-Saadeti'l-ebediyye" isimli eserinde bu tarikatı geniş bir şekilde ele almıştır. [1482]

Seyahatname'de Sadiyye; Edirne'de bulunan Hazret-i Şeyh Zindanî tekkesinde Bedevîyye ve Rıfaiyye dervişlerinin yanısıra Sadiyye mensuplarının da kaldıklarını söylemesi sebebiyle geçmektedir.[1483]

a) Tekkeler

1. Bursa Sa'dî Tekkesi: Bursa'da bir Sadiyye tekkesi vardı.[1484]

2. Halep Sa'dî Tekkesi: Halep'te Sadiyye'ye ait bir tekke bulunmaktaydı.[1485]

[1479] A.g.e., (DM), IX/27.
[1480] A.g.e., (DM), IX/35.
[1481] İz, Tasavvuf, s. 238.
[1482] Kara, Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, s. 297-298.
[1483] Seyahatname, (Cevdet), III/453.; A.g.e, (Heyet), 3/253.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),159a.
[1484] A.g.e., (Cevdet), II/18.
[1485] A.g.e., (DM), IX/380.

3. Kudüs Sa'di Tekkesi: Kudüs'te bulunan yetmiş tarikatın tekkeleri içerisinde zikredilmiştir.[1486]

22. NAKŞİBENDİYYE

Muhammed Bahâuddin Nakşbend (ö. Buhara, 791/1389) tarafından kurulmuştur. Buhara yakınlarındaki Kasr-ı Arifân denilen yerde dünyaya geldi. Daha üç günlük iken, Hoca Muhammed Baba Semmâsi (740/1339) manevi evlatlığa aldı ve manevi terbiyesini müridi Emir Külâl'e havale etti.[1487]

Bahaüddin Nakşibend, her ne kadar, Emir Külâl'e intisâb etmişse de, kaynaklar gerçek şeyhinin, doğumundan çok önce vefat eden Abdulhalık Gücdüvâni (ö. 617/1220) olduğundan müttefiktirler. Tasavvufta bu çeşit manevi terbiyeye " Üveysilik yolu" ismi verilir.[1488]

Muhammed Bahaüddin Nakşibendi, tarikatta zikri hafî'yi esas düstur yapmıştır. Bu yol Nakşibendiyye tarikatında halen devam etmektedir. Nakşibendiyye tarikatının kurulmasında ve yayılmasında meşhur müridi olan Muhammed Parsa (ö.822/1419)'nın büyük rolü olmuştur. Anadolu'da en yaygın tarikatlardan biridir. Anadolu'ya ilk defa Molla İlahi (ö.896/1491) tarafından getirilmiştir.[1489]

a) Dervişler

1. Abdullah İlâhî (ö.896/1491): Kütahya'nın Simav nahiyesine bağlı Tekellüf köyünde dünyaya geldi. İlk eğitimini burada yaptı. Daha sonra İstanbul'da Zeyrek Medresesinde tahsiline devam etti. Mevlâna Ali Tûsî (ö. 887/1482) ile birlikte Doğu'ya gitti.[1490] Tasavvuf'un tesirinde kaldı. Kitaplarını satıp, parasını fakirlere dağıttı. Semerkant'ta bulunan Ubeydullah Ahrar'a intisap etti. Mürşidinin emriyle Anadolu'ya geldi. Nakşibendiyye tarikatı, Abdullah İlâhî'nin vasıtasıyla Anadolu'ya getirilmiştir.[1491] Evliya Çelebi, Abdullah İlâhî için; " *...nâtık-ı hakaik, nâsıh-ı halâik, kudve-i rical, nokta-i kemal, pîr-i erbab-ı zevk ve şeyh-i ashab-ı şevk, menba-ı esrâr ve*

[1486] A.g.e., (DM), IX/488.
[1487] İz, Tasavvuf, s. 239.; Yılmaz, Anahatlarıyla Tasavvuf, s. 256.; Kara, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 294.
[1488] Eraydın, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 218.
[1489] Kara, a.g.e.,s.295.
[1490] Kara, Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler. I/146.
[1491] Kara, a.g.e., I/146-147.; Kara, *"Molla İlâhî'ye Dair"*. Osmanlı Araştırmaları, S. VII-VIII, 1988,s.365.; Kara, "Molla İlâhî: Un Précurseur de le Nakşibendiye en Anatolie", *Nakshbandis Historical Developments and Present Situation of Muslim Mystical Order,* ed. Marc Gaborieeau-Alexandre Popovic-Thierry Zarcone, İstanbul- Paris 1990,s.303-328.; Hamid Algar, "The Naqshbandî order:a

merci-i ebrâr, müfti-i esrar-ı ilâhî, mücâhid-i envâr-ı nâmütenâhi kutbu'l-aktab Hazret-i Şeyh-i İlâhî..." [1492] demektedir. Başka bir yerde" *Şeyhi İlâhî Simavî hazretlerinin maskatı re'sleri bu Simav şehridir. Ve bu mahalde sakîn olurlar imiş. Hâne-i pürenvârındaki külbe-i ahzanları hâlâ ziyaretgâhı enamdır. Kırk sene bu savmaada saimü'n-nehâr ve kaimü'l-leyl idi. Hâla makamı şerifleri misk amber ve abir rahiyasından âdemin dimağı muattar olur. Badehu ol asrın kutbu'l-aktabı iznile kendüye Rum ili hilâfeti ihsan olunub Vardar Yenicesi nam şehirde Gazi Evrenos yöresine karib âsitanesinde âşıkanı Rum ile simaı safada iken sene 861 devri ahir oluben ahari ahirete intikal idüb Vardar Yenicesinde âsitanesi içre âsude ulu sultandır. Ve ziyaretgâhı has u âmdır...*" [1493] Yine bir başka yerde *"... bu azîzin maskat-ı re'sleri Anadolı hâk-ı pâkinde Kütahya kurbında Simav nâm kasaba-î be-nâmda tevellüd edüb Belh ve Buhara ve Semerkand kümelinden cîhâz-ı fakrı kabul edüb Rum erenlerinden yine Simav'da seccâdenişîn iken iki kere yüz bin müride mâlik olub hatta İslambol'da medfun Emir Buhârî gibi nice bin halîfeye mâlik olub nice menâkıbları vardır...* "[1494] denilmektedir. Seyahatname'de Abdullah İlâhî (ö. 896/1491)'nin, müridi olan Emir Buhârî ile birlikte Simav'dan Anadoluya geldiği bildirilmektedir. [1495] Rumeliye gidişi hakkında " *...o asrın kutbu'l-aktabı izni ile kendisine Rumeli halifeliği verilerek...* " şeklinde dile getirmektedir. Vardar Yenicesinde irşad faaliyetlerini yürüten Abdullah İlâhi'nin üç dilde (Arapça, Farsça, Türkçe) eser veren bir sufî olduğunu, Şeyh Bedrettin'in Varidat adlı eserini şerhettiğini de söylemektedir.[1496]

2. Şeyh Uzun Muslihûddin: Abdullah İlâhî'nin halifesidir. Şeyhinin vefatından sonra Bursa'ya yerleşmiştir.[1497] Seyahatnamede bu zatın Bakır Göresi'nden olduğu yazılıdır. Bursa'da "Şeyh Tacüddin" hazretlerinin türbesinde bir hasır üzerinde kırk gün Yasin okumuş. Kırkıncı günün sonunda, kabre yaslanarak ruhunu teslim etmiştir. Cenazesi yıkandıktan sonra, Bursa'da [1498] Şeyh Tacüddin'in civarında defnedilirken, Şeyh Tacüddin'in kabrinden beyaz bir el çıkıp, Şeyh Uzun Muslihûddin'e yer hazırladığı rivayetleri vardır.[1499]

---

preliminary survey of its history and significance", Studia Islamica (SI), S. XLIV, Paris 1976, s. 140; a.mlf., "*Nakshbandiyya*" EI2, VII,936.

[1492] Seyahatname,(OM), VIII/175-176.

[1493] A.g.e., (DM), IX/47.

[1494] A.g.e, (OM), VIII/176.

[1495] A.g.e., (Cevdet), I/340.; A.g.e., (Gökyay), s. 141.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),99b.

[1496] A.g.e, (OM), VIII/175-176.; IX/47.; E. Hakkı Ayverdi, a.g.e., IV/303.

[1497] Kara, Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler, I/158.

[1498] Seyahatname, (Gökyay), s. 141.

[1499] A.g.e, (Cevdet), II/51.; A.g.e., (Gökyay), 141. A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),99b.

3. Nalıncı Memi Dede: Seyahatname'de asıl adı belirtilmemiş olan Nalıncı Memi Dede'nin ismi, Şeyh Mehmet Halvetî'dir.[1500] Bergama'lıdır. İstanbul'da Unkapanında Arablar Câmiî civarında nalıncılık ile meşgul olmuştur. [1501] Evliya Çelebi'nin *" Kendülerden sonra Abdi Çelebi postına geçüp..."* [1502] ifadesini kullandığından Nalıncı Dede'nin Nakşi olduğu ortaya çıkmaktadır.

Nalıncı Memi Dede Menkabesi: Evliya Çelebi, Nalıncı Dede Menkabesini anlatırken, vefatından sonra postuna oturan Abdi Çelebi'nin deneyimi olmadığı halde birden bire nalıncı ustası olmasını Nalıncı Memi Dedenin kerametine bağlar. Yine, Nalıncı Memi Dede'nin dükkanını işleten ve aynı zamanda türbedârı olan Hüseyin Çelebi adında bir meczubun döneminde, büyük bir yangının çıktığını söyler. Etraftaki bütün dükkanlar yandığı halde, Hüseyin Çelebi, dükkanı terk etmemiş " bu dükkan yanmaz, çünkü dede postunu buraya sermiştir" diye ateşler içerisinde kaldığını, ama hiç yanmadığını belirtir. Süglü Muslu Sultan Sarayı ve çok sayıda dükkanlar yandığı halde, Nalıncı Memi Dede'nin dükkanı yanmamış. Yangından sonra, değeri artan bu işyerini "Küpeli" lakabında bir Yahudi attar vakıf mütevellisine fazla para vererek, Hüseyin Çelebi'yi dükkandan çıkartmış. Dükkana geldiği ilk gün, kepenkleri açarken dengesini kaybederek, düşmüş. Beyin kanaması geçiren Yahudi'nin cenazesini tutanak altına alarak kaldırmışlar. Dükkan, yeniden Hüseyin Çelebi'ye verilmiş. Evliya Çelebi, Hüseyin Çelebi'yi yakından tanıdığını söyler.

Evliya Çelebi; Üçüncü Murad'ın her zaman Nalıncı Dede'nin tekkesine gidip, fakirlere sadaka dağıttığını ifade etmektedir. Nalıncı Dede, öldüğü gece; Üçüncü Murad'ın rüyasına girmiş. Cenaze namazının Fatih Camiî'nde kılınmasını, kendi evinde defnedilmesini, bir türbe ile tekke yaptırmasını söylemiş. Gerçekten de, ertesi gün Nalıncı Dede vefat etmiş. Vasiyeti yerine getirilmiş. Nalıncı Dede, yaz kış demez, her zaman nalın giyermiş. Evliya Çelebi, Nalıncı Memi Dede'nin mana dolu sözleri ve hazine gibi bir kalbi varmış, demektedir. Vefatında şu beyit tarih düşürülmüş.

Gird-i Na'linî Dede azm-i sarây-ı ukba
Emr-i Hak râz-ı ser-î sıdk u safâyı zed lebbeyk
Kademeşrâ çü be-vâdi-i mukaddes be-nihâd
Geş tarih vefâteş li fâhle na'leyk 1001.

Bir başka beyit de şöyledir:

[1500] Ayvansarâyî, Hadîka, I/100.
[1501] A.g.e., (Cevdet), I/373.; A.g.e., (Gökyay), s. 157.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 110b.
[1502] A.g.e, (Cevdet), I/373.; A.g.e., (Gökyay), s. 157.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),110b.

Gitdi Na'linî Dede hayf-ı meded ukbâya 1001. [1503]

4. Şeyh Abid Çelebi (ö. 903/1497): Abdullah İlâhî'nin halifelerindendir.[1504] Asıl adı Mevlana Abdülaziz b. Seyyid Yusuf'tur. Abid Çelebi diye meşhur olmuştur.[1505] Seyyahımız, Abid Çelebi'nin[1506] II. Bayezid'in şeyhi olduğunu söylemektedir. Mevlana Celaleddin Rumî'nin neslindendir. Kadı iken, istifa edip Abdullah İlahî'nin irşad halkasına katılmıştır. İstanbul'da kendi adı ile anılan tekkede medfundur. [1507] Abid Çelebi'nin medfun bulunduğu tekkesi, Fatih Yarhisar Câmiî yakınında bir yerde idi. Günümüzde bu mekandan eser kalmamıştır.[1508]

5. Emir Buhârî (ö.922/1516): Evliya Çelebi, Emir Buhâri'yi İstanbul'un fethinde ordunun harekât sırasında bulunan yetmiş yedi adet evliya ve ermişlerin içerisinde zikreder.[1509] Buhara'da doğdu. Tasavvufta ilk önce Semerkand'ta bulunan Ubeydullah Ahrâr'a (ö.895/1490) intisâb etti. Ahrâr'ın dergahında Anadolu'dan Semerkand'a gelen Abdullah İlâhî ile tanıştı. Daha sonra Abdullah İlâhî ile birlikte Anadolu'ya geldi. Kütahya'nın Simav ilçesine yerleşti.[1510] Burada Abdullah İlâhi'nin açtığı ilk Nakşibendi tekkesinde kendisine intisap etti. Bir müddet bu tekkede imamlık yaptı. Hac ibadetini ifa için, Hicaz yoluyla bir süre Kudüs'te kaldı. Haccı ifadan sonra tekrar Abdullah İlâhi'nin daveti üzerine Simav'a döndü. İstanbul'a gitmek için şeyhinden izin istedi. İstanbul'da Şeyh Vefa tekkesinde kaldı. Şeyh Vefa tekkesinde iken, şeyhine farsça bir beyit gönderdi. Şeyhi, İstanbul'a gelip kendisine hilafet verdi. Hilafet görevinin verilmesinden sonra, Emir Buhari'nin İstanbul'da ilk Nakşibendiyye tarikatını yayan mutasavvıf olma kimliğini kazandı. İstanbul'da vefat edip, Fatih'teki tekkesinde defnedilmiştir. Genellikle, Bursa'daki Emir Sultan ile, İstanbul Unkapanı'nda dergahı bulunan bir diğer Nakşi şeyhi Ahmed Buhâri ile sıkça karıştırılmaktadır.[1511] Evliya Çelebi, Emir Buhari'nin tekkesinde özellikle Belh ve Buhara'dan gelen kimselerin kaldığını ifade etmiştir.[1512] Emir Buharî hakkında Seyahatname'de: *" (Şeyh Hazret-i Seyyid Ahmed el-Buhârî) Simav şehrinden Bayezid Han asrında İstanbul'a geldi. Şeyh*

[1503] A.g.e., (Cevdet), I/ 374.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),111a.; A.g.e., (Gökyay), s. 158.
[1504] Kara, Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler, I/159.
[1505] A.g.e., (Cevdet), I/346.; A.g.e., (Gökyay), s. 143.
[1506] Abid Çelebi'nin ismi Gökyay tarafından yapılan tıpkıbasımda Adil Çelebi olarak geçmektedir.Seyahatname, (Gökyay), s. 151.
[1507] A.g.e, (Cevdet), I/359.; A.g.e., (Gökyay), s.141-151.
[1508] Yükel Yoldaş Demircanlı, İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, s. 269.
[1509] A.g.e., (Cevdet), I/96.; A.g.e., (Gökyay), s.36.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),25b.
[1510] A.g.e., (Cevdet), I/340., A.g.e.,(Topkapı Bağdat 304),99b.
[1511] Kara, *" Emir Buhâri"* DİA, XI/125-126.
[1512] Seyahatname, (Cevdet), I/359.; A.g.e., (Gökyay), s.151.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),107a.

Vefa hazretlerine celîs olub erba'în i'tikâflarına girdi. Ahîr vefat iderek Sultan Muhammed Câmi-i karibında Bayezid Han'ın binâ itdiği Yeni Câmi'in haziresinde medfundur. Hâlâ ulu âsitanedir. Cümle Belh ve Buhâra halkı tekyesinde iskân iderler." [1513] demektedir.

6. Şeyh Mahmud Çelebi (ö. 938/1531-32): Seyahatname'de tarikatı bildirilmeyen Şeyh Mahmud Çelebi'nin II. Selim zamanında yaşadığı ifade edilmiştir.[1514] Şeyh Mahmud Çelebi, Emir Buharî'nin hem damadı hem de halifesidir. Emir Buharî'nin vefatından sonra Fatih'teki tekkesinde irşad postuna oturmuştur.[1515]

7. Şeyh Hâkim Çelebi (ö. 974/1567): Seyyahımız, tarikatını belirtmediği Şeyh Hâkim Çelebi'nin II. Selim döneminde yaşadığını söyler.[1516] Emir Buharî'nin halifelerinden olup, Nakşibendîliği Anadolu'ya yayan önemli kişilerdendir. İzmit doğumludur. Tıp konusunda bilgi sahibi olduğundan Hekim Çelebi diye de anılmıştır.[1517]

8. Şeyh Mustafa Çelebi (ö. 979/1571-72): Seyahatname'de Babaeski'de medfun olan bu mutasavvıf hakkında. *"...Bu Şeyh Mustafa Çelebi tarîk-i Nakşîbendiyye'den behre-mend ve behre-yâb olup sene 979 dâr-ı bâkiye irtihal eyledi. Derûn-ı şehr-i Baba'da birâderi Defterdâr Derviş Çelebi inşâ etdüğü câmi'-i cedîd hareminde medfûndur."*[1518] bilgisi verilmektedir. Şeyh Hâkim Çelebi(ö. 974/1567)'nin vefatından sonra tekkesinde irşad hizmetinde bulunmuştur.[1519]

9. Şeyh Ebu Said (ö.980/1572): Evliya Çelebi, tarikatını belirtmediği bu tarikat büyüğünü de II. Selim dönemi mutasavvıflarından saymaktadır.[1520] Şeyh Ebu Said, Tebriz'de dünyaya gelmiştir. Babası Ubeydullah Ahrâr (ö. 895/1490)'ın halifelerinden Şeyh Sun'ullah'tır. Kendisi'de Molla Ahmed Kazvînî'den tarikat almıştır. Kanunî Sultan Süleyman'ın 1548 yılında yaptığı İran Seferinden sonra Anadolu'ya gelmiştir.[1521]

[1513] A.g.e., (Cevdet), I/358-359.
[1514] A.g.e., (Cevdet), I/208.; A.g.e., (Gökyay), s. 84.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),58a.
[1515] Tanman, *"Emîr Buhârî Tekkesi"* DİA, XI/126.; Öngören, a.g.e, s. 120-121.
[1516] A.g.e., (Cevdet), I/208.; A.g.e., (Gökyay), s. 84.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 58a.
[1517] Öngören, a.g.e., s. 126-135.
[1518] Seyahatname (Heyet), 3/208.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),129a.; A.g.e., (Cevdet), III/370.
[1519] Ataî, Zeyl-i Şekâik, s. 204-216-217.; Öngören, a.g.e., s. 137.
[1520] A.g.e., (Cevdet), I/208.; A.g.e., (Gökyay), s. 84.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 58a.
[1521] Mürsel Öztürk, *" Ebû Saîd-i Sânî"* DİA, X/225.

10. Şeyh Lütfullah: Emir Buhârî'nin halifelerindendir.[1522] Aslen Üsküp'lüdür. Yıldırım Bayezid'in şeyhliğini yapmıştır. Üsküp'te bulunan Yahya Paşa Camii vaizliğini yapmıştır. Üsküp'te medfundur.[1523]

11. Şeyh Ahmed Buhârî (ö. 994/1586): Tek başına yaşayan, fânî meşreb ehli hal olan bu zat için Üçüncü Murad, Unkapanında kendisine bir türbe yaptırmıştır.[1524] Seyahatname'de Nakşibendiyye olup olmadığı hakkında bilgi verilmemişse de, bir diğer Nakşi şeyhi ile karıştırılmasından Nakşi olduğu anlaşılmaktadır.[1525]

12. Şeyh Muslihiddîn-i Nakşibendî (ö. 934/1527-28): Evliya Çelebi, Şeyh Muslihiddin-i Nakşibendi'yi Sultan Ahmed dönemi mutasavvıfları arasında sayar. Cerrahpaşa da vaizlik yapmıştır. Hafızü'l-Kur'an olması nedeniyle Sultan Ahmed'e hocalık görevinde de bulunmuştur.[1526] Kırk yaşından sonra ilim tahsil etmiştir. Daha sonra Emir Buharî'nin sohbetlerine katılmıştır. Bütün zamanını, ibadet ve ilim tahsilinde geçirmeye çalışmıştır.[1527]

13. Şeyh Hazreti Abdüssamed Efendi: Kayseri'lidir. Evliya Çelebi, bu zat'ın irşad hizmetleri için: " *...tarîk-i Nakşibendi'dir ve İslambol'da nice zaman mürşid-i kâmil olup talebelerine tevhid usul-i ta'lim idüp...*"[1528]demektedir. Vefat tarihi için:

Bin zâr girye birle gûş eyleyince tarih

Dedim ki irtihal-î Abdussamed Efendi.[1529] Beyti düşülmüştür. Yine bir başka yerde:, *"Târik-i Hâcegândan ulu sultandır deyü ziyaretgâh-ı ünâsdır ve yine Kayseriyye hâk-i pâkinden pâk-dil bir merd-i Hudâ kimesne imiş. Niçe zaman-ı medîd âsitâne-i sa'adette Al-i Osman padişahlarıyla hem-sohbet olup ba'dehu sıla-yı rahmlarına vusûl bulup ba'de'l-vusûl vasıl-ı nâ'im olup usûliyle dâr-ı bâkîde karâr etdüğüne merkad-ı pür-nûrunun sengi-i mezarı târihidir:*

Bin sûz-ı girye ile gûş eyleyince târîh

Dedim ki irtihâl-i Abdussamed Efendi. Sene 918.[1530] bilgisi verilmiştir.

14. Yoğurtlu Baba: Bursa'da Nakşibendiyye tekkelerinden Yoğurtlu Baba Tekkesi, diğer adıyla (Ahmed İlahî Tekkesi)nin ismini aldığı Yoğurtlu Baba

---

[1522] Kara, *"Emîr Buhârî"*, DİA, XI/126.
[1523] A.g.e., (Cevdet), V/560.
[1524] A.g.e., (Cevdet), I/373.; A.g.e., (Gökyay), s.157.; A.g.e.; (Topkapı Bağdat 304),110b.
[1525] Kara, *"Emir Buhârî"* DİA.,XI/125-126.
[1526] Seyahatname, (Cevdet), I/214.; A.g.e., (Gökyay),s.86.
[1527] Öngören, a.g.e., s. 144.
[1528] A.g.e., (Cevdet), I/359.; A.g.e., (Gökyay), s.151.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 107a.
[1529] A.g.e., (Cevdet), I/359.; A.g.e., (Gökyay), s. 151.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),107a.
[1530] A.g.e., (Heyet), 3/113.

Nakşibendiyye'dendir.[1531] Seyyahımız, Yoğurtlu Baba'yı Horasan ereni olarak zikretmiştir.[1532]

15. Şeyh Seyid Ali Bağî: Şeyh Seyid Ali Bağî için *" Tarik-ı Nakşiyyeden ulu sultandır. "*[1533] denmektedir.

16. Şeyh Ahmed-i Sâdık (ö.994/1505): Buhara Taşkent'tendir. Evliya Çelebi, fazilet sahibi ve mürşîd-i kâmil olan bu zatın üç defa İstanbul'dan üç defa da Belh şehrinden yaya olarak hacca gittiğini söylemektedir. Emir Buhâri tekkesinde medfundur. Vefatı için;

Sa'î diriğâ Taşkendî derdile yüz koydı toprağa
Vefâtın gör kaç eydür Sa'î-i Da'î anın tarih
Anın tek kanı bir Şeyh Muhakkık alem-i fâ'ik
Ve bâdın geçdi sünni Nakşibendî Ahmed-i Sadık, Sene 994.

Şeklinde bir dörtlük yazılmıştır. Evliya Çelebi, Ahmed-i Sâdık'ın aslen Özbek olmasından dolayı ölüm tarihi için söylenen dörtlüğün Çağatayca olduğunu söylemektedir. Yine bir başka ölüm tarihi için, Misâlî Çelebi'nin:

Ahmed-i Sadık Efendi gitdi dünyâdan meded. Sene 994.

Şeklinde bir beyit yazdığını bildirmektedir. [1534] Nakşibendiyye'nin önemli şahsiyetlerinden olan Ahmed-i Sâdık'ın Şeyhülislam Ebusuud Efendi ile ünsiyeti bulunmaktaydı.[1535]

17. Şeyh Nimetullah (ö.969/1561-62): Şeyh Nimetullah, Mahmud Çelebi'nin halifelerinden Abdullatif Efendi (ö. 971/1563-64)'nin halifesidir.[1536] Seyahatname'de bu zat hakkında: *"Luğat sahibididir. Sofya'lıdır. Nakşibendiyye tarîkındandır. Edirne Kapusu haricinde Emir Buharî Tekyesi sahasında medfundur."* [1537]şeklinde bilgi verilmektedir. *"Lügat-ı Halîmi"* adında bir eseri olan bu zat, Yavuz Sultan Selim ile Mısır seferine katılmıştır. Lügatini Şam'da bir sene içinde hazırlamıştır. Tasavvufî şiirler de yazmıştır.[1538]

18. Şeyh Muhammed Kudsî: Emir Buhârî'nin damadı Mahmud Çelebi (ö.938/1531-32)'nin vefatından sonra yerine geçen halifesi ve damadı olan Abdullâtif

---

[1531] Bkz. Abdullah Damar, Bursa'da Nakşbendiyye Kültürü ve Ahmed İlahî Tekkesi, (Yüksek Lisans tezi), UÜSBE, Bursa, 1993.
[1532] Seyahatname, (Cevdet), II/52.
[1533] A.g.e., (Cevdet), II/52.
[1534] A.g.e., (Cevdet), I/373.; A.g.e, (Gökyay), s.157.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),110b.
[1535] Atâi, Zeyl-i Şekâik, s. 215.
[1536] Atâî, a.g.e., s. 84.
[1537] A.g.e., (Cevdet), I/375.
[1538] A.g.e., (Gökyay), s. 158.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),111a-111b.

Efendi (ö. 971/1563-64)'nin[1539] oğludur. Osman Gazi ile bir sefere giderken rahatsızlığından dolayı geri dönerken, yolda vefat etti. Dedesi olan Emir Buhârî'nin tekkesinde defn edildi. Seyahatname'de tarikatı belirtilmemiştir. Emir Buhârî'nin torunlarından olması ve Emir Buhârî'nin tekkesinde defn edilmiş olması sebebiyle, Nakşibendiyye kültüründe ele alındı.

Ölüm tarihi için Emir Ali adında bir kişi şöyle bir beyit yazmıştır.

Rûh-ı kudsî cennete buldı vüsul. 1041.

Bir başka tarihte şöyledir:

Rûh-ı kudsi ide arş-ı me'vâ. 1041. [1540]

Şeyh Muhammed Kudsî, Ayasofya'da vaaz veren kişiler arasındadır.[1541]

19. Şeyh Seyfullah Efendi. Kayseri'de medfun bulunan bu zat hakkında; *" Tarîk-i Nakşibendî'de ulu sultandır."*[1542] şeklinde bilgi verilmiştir.

20. Şeyh Muhammed Buhârî: Silistre'de yaşamıştır. Evliya Çelebi; Şeyh Muhammed Buharî için. *" tarîk-i Nakşibendî'de ulu sultândır. Bu Silistre şehrinde tarh-ı ikamet ederken bin senesinde merhûm olup çârşu içinde bir türbe-i mahsûsede defn edilmişdir. Bu hâkirin konağı civarında olmakla subh u mesâ ubûr ederken bir fatiha tilâvet edüp her leyle-i Cum'ada birer şem'i-i asel ile türbesini rûşen ederdim. Hâlâ ziyaretgâh-ı has u ammdır."* [1543] demektedir.

21. Şeyh Abdurrahman: Seyahatname'de türbesinin Filistin'in Halil şehrinde olduğu belirtilen Şeyh Abdurrahman için. *" Şeyh Abdurrahman Hazret-i Ebubekir'üs-Sıddik tarîkı ki tarîk-i Nakşibendîyye'dir anların hulefasından kutba kadem basmış bir ulu sultandır."* [1544] denmektedir.

b) Tekkeler

1. Akbaba Tekkesi: İstanbul'un fethinde bulunan Akbaba Sultan[1545] Tekkesi, Anadolu Yakasında Beykoz yakınlarındaki Akbaba Köyündedir. Akbaba Sultan'ın ziyaretgâhı da tekkesinin yanındadır.[1546] II. Mahmud burada kalan Bektaşî'leri sürmüş daha sonra bu tekke Nakşibendiyye'ye geçmiştir.[1547]

[1539] Atâî, Zeyl-i Şekâik,s.84.; Ekrem Işın, *" Nakşibendîlik"* DİA, VI/33.
[1540] A.g.e., (Cevdet), I/376.; A.g.e., (Gökyay), s. 159.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 111b.
[1541] A.g.e., (Gökyay), s. 52.
[1542] A.g.e., (Cevdet), III/187.; A.g.e., (Heyet), 3/112.
[1543] A.g.e., (Cevdet), III/ 344.; A.g.e., (Heyet), III/196.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 121b.
[1544] A.g.e., (DM), IX/513.
[1545] Ayverdi, Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, 855-886 (1451-1481), III/409.
[1546] Seyahatname, (Cevdet), I/487.
[1547] Reşat Ekrem Koçu, "İstanbul Ansiklopedisi", İstanbul, 1944. C.I. Fasikül 9., s. 320.

2. Hindîler Tekkesi: Kağıthâne Köprüsü başındadır. Sultan İbrahim bu tekkeye gelip, dervişlerle birlikte yemek yemiştir.[1548] Nakşibendi tekkesi olan Hindiler Tekkesi, Hoca İshak Buharî Hindî'nin iltiması ile Fatih Sultan Mehmet tarafından yapılmıştır.[1549] Seyahatname'de hangi tarikatın tekkesi olduğu bildirilmemiştir. Horhor Tekkesi olarak da bilinen bu Nakşibendiyye tekkesi XVII. Yüzyılın ortalarında Kâdirîyye'ye geçmiştir.[1550]

3. Nalıncı Dede Tekkesi: Unkapanı, Üsküplü Caddesi'nde bulunan bu tekkeyi Nalıncı Memî Dede için ölümünden sonra III. Murad yaptırmıştır.[1551] Bu tekkenin yapısı günümüze ulaşmamıştır.[1552]

4. Ebu Said Tekkesi: Tophane tekkeleri arasında sayılmıştır.[1553] Kendisinden eser kalmayan bu tekkenin, Tophane, Boğazkesen'de Karabaş Câmii'nin arkasındaki tekkelerden biri olabileceği ifade edilmiştir.[1554] Mensup olduğu tarikatı tespit edilemeyen bu tekke; Nakşibendiyye'den Şeyh Ebu Said ismini taşıdığından Nakşibendiyye tekkeleri bölümüne alınması uygun görüldü.

5. Bursa Nakşîbendî Tekkesi. Seyahatname'de Bursa'da bulunan bu tekkenin üç asitâneden müteşekkil olduğu ifade edilmektedir.[1555] Mustafa Kara, Evliya Çelebi Seyahatnamesine göre Bursa'da üç adet tekkenin olduğunu söyler.[1556] Bursa'daki bu tekke Ahmed İlâhî Zaviyesi diğer adıyla Yoğurtlu Baba Dergâhı olarak anılmıştır.[1557]

6. Hasan Harakâni Tekkesi : Evliya Çelebi, Hasan Harakâni'nin(ö. 419) adını Kars Dudman kalesinin tanıtımında yad etmektedir. Lala Paşa'nın Kars Dudman Kalesinin tamiratı sırasında bir askerin gördüğü rüya üzerine, Hasan Harakâni'nin mezarı bulunmuştur. Evliya Çelebi'nin dediğine göre, tamirat işinde görevli bir asker, rüyasında nurâni yüzlü bir ihtiyar görür. Bu ihtiyar *" Bana Ebul'-Hasan Harakânî derler. Benim makamım bu mahaldedir. Alamet ü nişanım istersen ayağın ucunda bir çâh-ı amîk (derin kuyu) vardır, anı kazup tâ ki acaîb göresin."*[1558] demiş. Bu rüya Lala Paşa'ya anlatılınca, denilen yer kazılmış ve dört köşeli kırmızı bir mermer görülmüş. Tekbirlerle kırmızı mermer taşını kaldırdıklarında *" Menem şehid-i sâ'îd Harakâni"*

[1548] A.g.e., (Gökyay), s. 208.
[1549] Ayvansarâyî, Hadîka, I/219.
[1550] Thierry Zarcone, *"Hindiler Tekkesi"*, DBİA, IV/74.
[1551] Seyahatname, (Danışman), II/76.; A.g.e., (Cevdet), I/374.
[1552] Demircanlı, a.g.e., s. 289.
[1553] A.g.e., (Cevdet), I/442.; A.g.e., (Gökyay), s. 189.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 133a.
[1554] Demircanlı, a.g.e., s. 276.
[1555] A.g.e., (Cevdet), II/18.
[1556] Kara, Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler, I/77.
[1557] Kara, a.g..e., I/68.; Öcalan, a.g.e., s. 146-147.
[1558] A.g.e., (Cevdet), II/330.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 323b.

(Kutlu şehid Harakânî. İşte o beni) diye bir yazı okumuşlar. Cesedinin henüz taze ve çürümemiş olduğunu, yaralı olan sağ koluna sarılmış mendil ile, sırtındaki hırkanın da çürümemiş olduğunu görmüşler. Vücudunun sağ tarafındaki yaradan kan akmaktaymış. Lala Paşa ve maiyetindekiler, tekbir ve tehlillerle kabrini yeniden kapatmışlar. Lala Paşa buraya Hasan Harakâni adına büyük bir türbe ile tekke ve câmiî yaptırmıştır.[1559]

Hasan Harakânî Nakşibendiyye tarikatı şeyhlerindendir. İran'ın Harakan şehrinde 425/1034 yılında doğmuştur. Küçük yaştan itibaren Bayezid-i Bestamî'nin himmetlerine mazhar olmuştur. Rüyasında Bayezid-i Bestami'yi görmüş, irşadına mazhar, feyzine müstağrak olmuştur. On iki sene türbesini beklemiş ve hizmetinde bulunmuştur.[1560]

7. Emir Buhârî Tekkesi: İstanbul tekkeleri içerisinde zikredilmiştir. Fatih[1561] Çarşamba Pazarı civarındadır.[1562] Seyahatname'de Edirnekapı ile Otakçılar arasında başka bir Emir Buharî tekkesinin varlığından söz edilmektedir.[1563] Otakçılarda bulunan altı tekkeden en bakımlısı olan Emir Buharî Tekkesi, Mimar Sinan yapısıdır.[1564] Edirnekapı dışında, Makbul Mustafa Paşa Câmii yakınında olan bu tekkeden günümüze hiçbir eser kalmamıştır.[1565]

8. Çavuşbaşı Tekkesi: İstanbul Tophâne'dedir.[1566] Tophâne'de Nusretiyye Câmîî yanında bulunan bu tekke hakkında detaylı bir bilgi bulunmamaktadır.[1567] Çavuşbaşı Tekkesi, Nakşîbendiyye şeyhlerinin gözetiminde tarikat eğitiminin yapıldığı bir tekke olarak görülmektedir.[1568] Evliya Çelebi'nin bilgi vermediği bu tekke, Mahmud Çavuş isminde birisi tarafından yapılmış, daha sonra İzarî el-Hac Mehmed Efendi tarafından hizmete elverişli hale getirilmiştir.[1569] 1957 yılında yıktırılan bu tekke; Tophane'de Nusretiye Câmii yanında bulunan liman tesislerinin otoparkının olduğu yerde idi.[1570]

9. Şeyh İlahî Tekkesi: Vardar Yenicesi'ndeki en mamur tekkedir.[1571]

[1559] A.g.e., (Cevdet), II/330.
[1560] Lâmiî Çelebi, Nefehatü'l-Üns Tercümesi, s. 444.; Muhammed b. Abdullah Hânî, Behcetü's-Seniyye, Trc.Abdulkadir Akçiçek, 65-66.
[1561] Demircanlı, a.g.e., s 277.; Özdamar, a.g.e., s.86.; Tanman, *" Emîr Buhârî Tekkesi"* DİA, XI/126-127.
[1562] Seyahatname, (Cevdet), I/359.;A.g.e, (Gökyay), s.131.-141.
[1563] Tanman, *" Emir Buhârî Tekkesi"*, DİA, XI/127-128.-129
[1564] A.g.e., (Gökyay), s. 167.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),117b.
[1565] Demircanlı, a.g.e., s. 278.
[1566] A.g.e., (Cevdet), I/442.; A.g.e., (Gökyay), s. 189.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 133a.
[1567] A. Bilgin Turnalı-Esin Yücel, *"İstanbul'da Az Bilinen Bazı Tekkelerin Yerlerine Dâir Bir Araştırma II"* Türk Dünyası Araştırmaları, S:70, 1991.s.188.
[1568] Öngören, a.g.e., s. 140.
[1569] Ayvansarâyî, Hadîkâ, II/77.
[1570] Demircanlı, a.g.e., s. 272.
[1571] Seyahatname,VIII/171.; Ayverdi, a.g.e., IV/306.

10. Halep Nakşibendî Tekkesi: Halep'te Nakşibendîyye'ye mensub bir tekke bulunmaktaydı.[1572]

11. Mekke Nakşibend Bahaüddin Tekkesi: Mekke'deki Nakşibendîyye tekkesidir.[1573]

c) Ziyaretgâhlar

1. Abdullah İlâhi Ziyaretgâhı: Simav'dadır. Seyyahımız, Abdullah-ı İlâhî'nin ziyaretgâhına gittiğini söyler.[1574] Vardar Yenicesi'nde (Bugün Yunanistan sınırları içindedir) bir başka ziyaretgâhı olduğu bildirilmiştir.[1575]

2. Mustafa Çelebi Ziyaretgâhı: Babadağı'nda Yeni Cami içindedir.[1576]

3. Bozevli Sultan Ziyaretgâhı: Rumiyye şehrindedir. Bu ziyaretgâh için " *Fukarâ-yı Nakşibendiyye'den ulu sultandır*" [1577] ifadesi kullanılırken, bu ziyaretgâh için bir başka yerde Yüz Ulu Sultan [1578] ismi kullanılmıştır.

4. Şeyh Muhammedü'l-Gavs Ziyaretgâhı. Mardin'in Cizre ilçesinde bir su kuyusunun yakınındadır. Nakşibendiyye'nin tanınmış dervişlerindendir.[1579]

23. HALVETİYYE

Ömer b. Ekmeluddin Halvetî Lâhîci (ö. 800/1397) tarafından kurulmuştur. Harzem'de bulunan amcası Şeyh Kerimuddin Halvetî'nin yanında manevi eğitimini aldı. Amcasının vefatından sonra, yerine post-nişîn oldu. Sultan Üveys'in daveti üzerine Herat'a gitti. Ömrünün sonuna kadar Herat'ta kaldı. Halvetiyye, İbrahim Zahid Geylanî'ye (ö. 690/1291) nisbet edilen Zahidiyenin bir kolu olarak kabul edilir.[1580] Ömer b. Ekmeluddin Halvetî Lahici, zamanın büyük bir kısmını halvette geçirdiğinden ve halvette kalmayı çok sevdiğinden *"Halvetî"* lakabı ile anılmıştır. [1581] Halvetiyye silsilesi, Ömer Halvetî'nin vefatından sonra Ahî Meram (ö. 812/1409), Hacı İzzeddin

---

[1572] A.g.e., (DM), IX/380.
[1573] A.g.e., (DM), IX/773.
[1574] A.g.e., (DM), IX/47.
[1575] A.g.e, (OM), VIII/175-176.; IX/47.; Ayverdi, a.g.e., IV/303.
[1576] A.g.e., (Heyet), 3/208. A.g.e., (Topkapı Bağdat) 305.129a.
[1577] Seyahatname(Heyet), 4/188.
[1578] A.g.e., (Cevdet), IV/307.
[1579] A.g.e., (Heyet), 4/324.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 387b.
[1580] Kara, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 288.
[1581] Eraydın, a.g.e., s. 236.

(ö. 828/1425), Sadreddin-i Hiyavî (ö. 860/1455) ile devam ederek, pir-i sânî sayılan Seyyid Yahya Şirvanî'ye (ö. 868/1463-64) kadar ulaşır.[1582]

Halvetiyye'nin Kafkasya ve Anadolu'da yayılması " Pîr-i sânî " ünvanı ile anılan Seyyid Yahya Şirvânî'nin (ö. 868/1464) sayesinde olmuştur. Halvetiyye, İran'da doğan bir tarikat olmasına rağmen, Osmanlı döneminde İstanbul, Anadolu ve Balkanların en yaygın tarikatı olmuştur.[1583]

Halvetiyye, Ömer Rûşenî (ö. 892/1487) tarafından kurulan Rûşeniyye, Cemal Halvetî (ö.899/1494) tarafından kurulan Cemaliyye, Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin (ö. 910/1504)'in kurduğu Ahmediyye ve Şemseddin Sivasî'nin kurduğu Şemsiyye şeklinde dört kola ayrılmış ve bu kollardan bir çok şubeler çıkmıştır.[1584] Evliya Çelebi'nin sözü ettiği İbrahim Gülşenî (ö.940/1534) ise, Rûşeniyye kolunun kurucusu Dede Ömer Rûşenî (ö. 892/1487) nin mürididir. Gülşenîyye şubesinin kurucusu olan İbrahim Gülşenî, sülûkunu tamamladıktan sonra Tebriz'den Mısır'a göç etmiş, Kanuni Sultan Süleyman'ın (1520-1566) daveti üzerine İstanbul'a gelmiş, daha sonra tekrar Mısır'a dönmüştür. 940/1534 tarihinde Mısır'da vefat etmiştir.[1585]

Anadolu ve Rumeli'de en fazla tekkesi olan tarikatlardan biri, hatta birincisi Halvetiyye tarikatıdır. Halvetiyyenin özelliklerinden birisi de, çok şube ve kollara ayrılmış olmasıdır. Bu özelliğinden dolayı " tarikat fabrikası" olarak vasıflandırılmıştır.[1586]

a) Dervişler

1. Şeyh Hazreti Pîr İlyas (ö. 837/1433-34): Halvetiyye'nin Amasya ve civarında yayılmasına vesile olmuştur.[1587] Evliya Çelebi, Şeyh Hazreti Pîr İlyas'ı *" Kutbu'l-aktâb, zübde-i evliyâ, hâsu'l-hâs, asfiyâ eş-Şeyh Hazreti Pîr İlyas"* [1588] diye vasıflandırmaktadır. Yıldırım Bayezid döneminde yaşamış olan Pîr İlyas'ın Amasya'lı olduğu, Timur ile görüşüp Şirvan'a gittiği daha sonra tekrar Amasya'ya döndüğü söylenmiştir. Bir çok keramet sahibi olan Pîr İlyas'ın cenazesinin yıkandığı teneşir eğri konulduğundan, eliyle düzeltiği bildirilmiştir. Yıldırım Bayezid tarafından yaptırılan

---

[1582] Süleyman Uludağ, *"Halvetiyye"* DİA, XV/393-395.; Kara, Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler, I/22-23.
[1583] Yılmaz, Tasavvuf ve Tarikatlar,s. 261.;
[1584] M. Sadık Vicdânî, Tomar-ı Turuk-ı Aliyyeden Halvetiyye.İstanbul 1338-1341.s.41-117.
[1585] Mahmud Cemaleddin el-Hulvî, Lemezât-ı Hulviyye, s. 523-537; Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, I. 19.; Kara, " *Gülşeniyye ve Güldeste"*, UÜİF.Dergisi., S.7.Yıl: 7, (1998),s.41.
[1586] Kara, a.g.e., s. 288-289.
[1587] Lâmiî, Nefehât Tercümesi, s. 573.
[1588] Seyahatname, (Cevdet), II/193.

türbe ve tekkesinin bir çok hayratı olduğu ve gelen misafirlere birçok ikramlar edildiği belirtilmiştir. Seyyahımız, Pîr İlyas türbesini ziyaret ettiğini söylemektedir.[1589]

2. Şeyh Zekeriyyâ-yı Halvetî: Pîr İlyas'ın halifesidir.[1590] Amasya'da Şeyhinin tekkesinin civarında Saraçlar mescidine yakın bir yerde medfundur.[1591]

3. Şeyh Abdurrahman b. Hüsameddîn: Gümüşlüzâde lakabı ile meşhurdur. Pîr İlyas'ın kızının oğludur. *" Koca Murad Han üç oğlundan ikisi elini öpüp, Şehzâde Mehmed Han ayağını bûs edince hazreti şeyh hulus-i bal ile şehzâdeye hayr dua ettikden sonra "Konstantiniyye kal'asını tamir u termim edüp cevami, dar'ül- ulum inşa eyle" diyerek fatiha tilavet ederler. Yigirmi bir yıl sonra Ebu'l fethe feth-i İstanbul müyesser olur. Bu aziz Pîr İlyâs kabrine karib Ya'kub Paşa zâviyesinde asûdedir."*[1592] Fakirlik hırkasını Pîr İlyas hazretlerinden giymiştir. Pîr İlyas'ın vefatından sonra yerine oturmuştur. Birçok kerametleri olduğu rivayetleri vardır. Mahlası Hüsamî'dir.[1593]

4. Şeyh Yahya Şîrvânî (ö.869/1464): Halvetiyye'nin müessis-i sânîsidir. Halvetîyyen'nin Anadolu' da yayılması müridleri sayesinde olmuştur.[1594] Evliya Çelebi, Yahya Şirvânî'nin İstanbul'da şöhret bulduğunu ve Halvetiyye tarikatının dört halifesi vasıtasıyla yayılıp, dört kola ayrıldığını; *"...Şehri İslambol'da Yahya Şirvânî'nin dörd halifesi iştihar buldılar...Amma Seyyid Yahya Şirvânî halifesi Seyyid Ömer Ruşenî'dir. Andan Seyyid İbrahim mezun olup Ruşenî'den Gülşenî olub kendüler Mısır'da medfunlardır. "*[1595] şeklinde ifade eder.

5. Habib Karamânî (ö.902/1496-97): Yahya Şirvânî'nin halifelerindendir.[1596] Seyahatname'de, Habib Karamânî'nin İstanbul'da ilk tarikat şeyhi olduğu ifade edilmektedir.[1597]

6. Şeyh Üveys: Habib Karamânî'nin halifesidir.[1598] Ebu'l-Feth Gazi Tekkesinin ilk şeyhliğini yapmıştır. Yetmiş müride hırka giydirmiştir. Şam'da vefat etmiştir. Bilal Habeşî türbesinin yanına defnedilmiştir.[1599] Her ne kadar, Evliya Çelebi, Şeyh Üveys'in

---

[1589] A.g.e., (Cevdet),II/193.
[1590] Taşköprizâde, Şekâik, s. 75.
[1591] A.g.e., (Cevdet), II/44-45-191.
[1592] A.g.e., (Cevdet), II/45.
[1593] A.g.e., (Cevdet), II/191-192.
[1594] Yılmaz, a.g.e., s.142.; Eraydın, a.g.e., s. 236-237.
[1595] Seyahatname, (Gökyay) s. 165.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 304),116b.
[1596] Kâmil Şahin, *" Habib Karamânî"* DİA, XIV/371-372.
[1597] A.g.e., (Cevdet), I/390.
[1598] A.g.e., (Cevdet), I/390.
[1599] A.g.e., (Cevdet), I/320.

halifeliği Habib Karamânî'den aldığını söylese de, başka kaynaklar onun Çelebi (Cemal) Halife'den aldığını belirtmektedirler.[1600]

7. Şeyh Hamza Efendi : Hâbîbî Karamânî'nin halifesidir. [1601]

8. Şeyh Noktacı Ali Efendi: Şeyh Üveys'in Şam'daki halifelerindendir.[1602] Şeyh Üveys'in yerine seccadenişîn olmuştur. Aslen Midilli Adasındandır. Şam'da Şeyh Üveys'in türbesinde medfundur. [1603]

9. Nakkaş Baba: Habib Karamânî'nin halifelerindendir. Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran zaferinde Tebriz'den getirdiği sanatkârlarla birlikte İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'da irşad faaliyetlerinde bulunmuştur. [1604] Seyyahımız, Nakkaş Baba'nın büyük bir nakkaş ve süsleme ustası olduğunu söyler. Eski ve Yeni Saray kapı süslemeleri ile Sultan Bayezid Han'ın türbesindeki işlemeleri yapmıştır. Nakış ve süsleme sanatını Rumeli'ye getiren ilk kişi olarak tavsif edilmiştir. Çatalca yakınlarında, kendine vakf edilen Nakkaş Baba köyünde medfun olduğu ifade edilmiştir.[1605]

10. Kara Kadı (Kara Çelebi), (ö. 965/1557-58) : Tire'lidir. Seyahatname'de ehl-i tarikat olduğu ifade edilmişse de tarikatı hakkında bilgi verilmemiştir. Ancak, müellif ve musannif olduğu kaydedilmiştir. Kara Kadı olarak ismi zikredilen bu dervişin, Tire'deki Halvetî tekkesinde irşad faaliyetlerinde bulunan Cemal Halife'nin halifelerinden Şeyh Abdülkerim[1606] den sonra yerine postnişîn olan Kara Çelebi olarak bilinen Tireli Mehmed Efendi[1607] olma ihtimali vardır. Çünkü, Kara Çelebi'nin tasavvuf, kelâm ve fıkıh konularını ihtiva eden *Metâliu'l-envâr* isimli eserin sahibi[1608] olması ve Tire'li dervişlerin içinde zikredilmiş olması bu fikri güçlendirmektedir. Zira, Evliya Çelebi'de Kara Kadı'nın müellif ve musannif kişiliğine işaret etmiştir.[1609]

11. Şeyh Emir Ali Efendi: Seyahatname'de *" Tarîk-i Halvetî'den bâhir'ül-kerâme bir arif'i-billahtır "* [1610]şeklinde tanıtılmıştır.

12. Şeyhzâde Efendi: Evliya Çelebi Şeyhzâde Efendi'nin tanıtımını yaparken, bu zatın Halvetiyyenin önde gelen meşayıhından ve Bayram Paşa'nın da şeyhi olduğunu

---

[1600]İsâmüddin Ahmed Taşköprizâde, eş-Şekâiku'n-nu'mâniyye fi'ulemâi'd-devleti'l-Osmâniyye (nşr.Ahmed Subhi Furat, (İstanbul.2985.s.543; Mahmud Kefevî, Ketâibü a'lâmi'l-ahyâr min fukahâi mezhebi'n-Nu'mân el-muhtâr, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, no. 630., vr. 497a.
[1601] A.g.e., (Cevdet), II/178
[1602] Atâî, Zeyl-i Şakâîk, s. 97.
[1603] Seyahatname, (DM), IX/564.
[1604] Öngören, a.g.e., s. 41.
[1605] Seyahatname, (Cevdet), VI/151-152.
[1606] Bursalı, Osmanlı Müellifleri,I/145.; Öngören, a.g.e.,s.39.
[1607] Bursalı, a.g.e, I/145.; Öngören, a.g.e., s, 39.
[1608] Öngören, a.g.e, s. 39.
[1609] Seyahatname, (DM), IX/173.
[1610] A.g.e., (Cevdet), II/52., A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 239b.

söyler. Ayrıca Şeyhzâde Efendi'nin tasavvufî cihetinden ayrı olarak diğer din bilimlerine de vakıf olduğu görülmektedir. Hiçbir yerden maişet almadığı halde, fakir ve fukaraya yardım eden birisidir.[1611]

13. Şeyh Ekmelûddîn Efendi: Halveti meşayıhından Süleyman Efendi'nin halifesidir.[1612]

14. İdris Halvetî: Seyahatname'de İdris Halvetî'nin ismi, Şeyh Fethullah Şâmi'nin kendisinin halifesi olmasından dolayı geçmektedir.[1613]

15. Şeyh Fethullah Şâmi:İdris Halvetî'nin halifesidir. Bozdoğan kemeri altında medfundur.[1614]

16. Hüseyin Vâîz: Halvetîyyedendir. Silistre'de yaşamıştır. Haftada bir defa iftar edermiş. Seyahatname'de: *" Tarîk-i Halvetîyye'de olub haftada bir iftâr iderek bir bâdem, bir zeytûn, bir hurma ve bir fincan su ile kanaat edermiş."* [1615] şeklinde, bu mutasavvıfın ibadete düşkünlüğü dile getirilmiştir.

17. Şeyh Kara Şemseddîn-i Simâvî. Sivaslıdır. Zağra Yenicesi'nde yaşamıştır. Binlerce müridi vardı. Çok seyahat etmekle tanınmıştır. Remil ilmine vakıf olan Kara Şemseddîn-i Sivâsî Zağra Yenicesine sürgün edilmiştir.[1616]

18. Hazret-i Rıdvân Efendi: Halvetîyye'nin ileri gelen mutasavvıflarındandır. Edirne'deki Hacı Ömer Ağa tekkesinde medfundur.[1617] Seyahatname'nin bir başka yerinde de: *" Ve Ağaçbazarı'nda el-Hacı Ömer tekyesinde erbâb-ı tarikât, ârif-i hakikat, mazhar-ı envâr-ı İlahî, mücâhid-i envâr-ı nâ-mütenâhî, eş-Şeyh Hazret-i Rıdvân Efendi, kutb-ı küberâ mertebesinde ulu sultândır."*[1618] diyc bilgi verilmiştir.

19. Mestçizâde eş-Şeyh İbrahim: Halvetîyye'dendir. Seyahatname'de bu zatın katledildiği söylenmiştir. Edirne'de Beylerbeyi Camii yakınındaki tekkesinde medfundur.[1619]

20. Şeyh Mahmud Efendi: Sivas Divriği'nde ziyaretgâhı bulunan Şeyh Mahmud Efendi için *"Tarîk-ı Halvetiyye'de ulu sultandır."* [1620] tabiri kullanılmaktadır.

[1611] A.g.e., (Cevdet),II/65.
[1612] A.g.e., (Cevdet), I/372.;A.g.e., (Gökyay), s.157.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 110b.
[1613] A.g.e., (Cevdet), I/373.;A.g.e., (Gökyay), s. 158.; A.g.e., (Topkopı Bağdat 304), 111a.
[1614] A.g.e., (Cevdet), I/373.; A.g.e., (Gökyay), s. 158.; A.g.e.; (Topkapı Bağdat 304), 111a.
[1615] A.g.e., (Cevdet), III/344.; A.g.e., (Heyet), III/195.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 121b.
[1616] A.g.e., (Heyet), 3/212.; A.g.e.,(Topkapı Bağdat 305), 131b.; A.g.e., (Cevdet), III/377.
[1617] A.g.e., (Cevdet), III/454.; A.g.e, (Heyet), 3/254.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 159b.
[1618] A.g.e, (OM), VIII/222.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 167b.; A.g.e., (Heyet), 3/266.
[1619] A.g.e., (Heyet),3/265.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 167a.
[1620] A.g.e., (Cevdet), III/214.; A.g.e., (Heyet), 3/133.

21. Şeyh Yakub Efendi: Halvetiyye'nin önde gelen mutasavvıfları arasında geçmektedir.[1621] Ziyaretgâhının Karaman'a bağlı Kâfirâbâd denilen yerde olduğu bildirilmiştir.[1622]

22. Şeyh Mehmed Tatar Efendi: Kırım'da Karasu şehrinde dünyaya gelmiştir. Varna'da vefat etmiştir. Halvetiyye'dendir. Kabri Varna Eski Camii içindedir.[1623]

23. Hızır Şah Efendi: Kırım'da Kâçî denilen köyde irşad faaliyetinde bulunan Halvetî şeyhidir. Riyâzet ve mücahede mesleğini seçmiş birisidir. Kendi adı ile bilinen tekkesinde hizmet yürütmüştür. Tekkesi büyük ve kubbeli bir yapıydı. Kırk bine yakın müridi olduğu bildirilmiştir. Babası Muhammed Efendi ile dedesi Hüseyin Efendi'nin türbeleri de, tekkesinin içindedir. Birçok kişi tarafından ziyaret edilen yerlerdendir. Seyyahımız Hızır Şah için:

Cihanda Hazret-i Hızır'a irem dirsen garib âşık

Tarîk-ı Hızır Efendi pîşvâdır Hızır'a ey sadık.

beyitini yazmıştır. [1624]

24. Mısrî Ömer Efendi: Kahire'deki Halvetî Nizamiyye Tekkesinde kırk yıl irşad hizmetinde bulunmuştur. İstanbul'da medfundur.[1625]

b) Tekkeler

1. Câferâbâd Tekkesi: Habib Karamânî tarafından yaptırılmıştır. Şeyh Üveys bu tekkede posta oturmuştur.[1626] Evliya Çelebi, İstanbul Sütlüce semtinde bulunan bu tekkeyi en eski tekkelerden saymaktadır. Kanuni Sultan Süleyman devrinin ileri gelenlerinden Cafer adında bir kişi tarafından yaptırılmıştır. Yüksek bir yerde yapılan bu tekkede, birçok sofalar, avlu ve mutfaklar bulunmaktaymış. Evliya Çelebi, Kanuni Sultan Süleyman'ın bu tekkeye yaptığı bir ziyaret sırasında, Hindistan Padişahından kendisine bir çok hediyeler geldiğini, Kanuni'nin bu hediyeleri Câferâbâd tekkesine hibe ettiğini söyler.[1627] Bu tekke Sütlüce Câmii'ndedir. Günümüzde câmi olarak kullanılmaktadır.[1628]

2. Ebu'l-feth Gazi Tekkesi: Halvetiyye'den Şeyh Üveys'in irşad faaliyetinde bulunduğu bir tekkedir. Şeyh Üveys, bu tekkede yetmiş müride hırka giydirmiştir.

[1621] A.g.e. (Gökyay), s.172.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 121b.
[1622] A.g.e., (DM), IX/311.
[1623] A.g.e., (Cevdet), V/92.
[1624] A.g.e., (Cevdet), VII/572.
[1625] A.g.e., (DM), X/243.
[1626] Vassâf, Sefîne, III/233.; Öngören, a.g.e., s. 51.
[1627] A.g.e., (Cevdet), I/410.

Evliya Çelebi, ele aldığı İstanbul tekkeleri içerisinde bu tekkeyi birinci sırada değerlendirir. Ayasofya kapısının iç tarafında olan bu tekkeye Sirkeci tekkesi denildiğini söyler. İstanbul'un fethinden önce de, bu tekkenin var olduğunu, Kızlar Manastırı olarak kullanıldığını, fetihten sonra Fatih Sultan Mehmed tarafından yeniden yapılıp, hizmete açıldığını söyler.[1629] Bu tekke, Küçük Mustafa Paşa, Gül Câmii Sokağı'ndadır. Günümüzde, harabe halinde olan alanında Sirkeci Dede'nin türbesi bulunmaktadır.[1630]

3. Abdüsselâm Tekkesi: Evliya Çelebi, bu tekkenin İstanbul Sütlüce'de bulunduğunu, bahçesinin gezilmeye değer bir yer olduğunu söyler.[1631] Abdüsselâm Tekkesi Halvetiyye tekkelerindendir.[1632] Beyoğlu, Sütlüce, Abdüsselâm Sokağı'nda olan bu tekkeden günümüzde eser kalmamıştır. Dörtgen plânlı, ahşap çatılı ve yeniden onarılan mescidi hali hazırda kullanılmaktadır.[1633]

4. Ekmel Tekkesi: Ayasofya yakınında olduğu bildirilen bu tekkenin tarikatı bildirilmemiştir.[1634] Halvetiyye şeyhlerinden Koğacızâde Mehmed Efendi bu tekkenin şeyhliğini yapmıştır.[1635] Şeyh Süleyman Efendi isminde birisi tarafından yaptırılmıştır.[1636]

5. Karabaş Tekkesi: Seyyahımız, tarikatını bildirmediği Karabaş Tekkesini Tophane'deki tekkeler içinde ele almıştır.[1637] Karabaş Tekkesi, Bâbüssaâde Ağası Karabaş Mustafa (ö. 937/1530-31) tarafından yaptırılmıştır. Bu tekke; Beyoğlu, Tophâne semti Hacı Mimi Mahallesinde Karabaş Mektebi Sokağında idi. Halvetî tekkesi olarak yapılmıştır.[1638] Bu tekke günümüzde restore edilmiş olup, câmi olarak kullanılmaktadır.[1639]

6. Yahya Şirvanî Tekkesi: Karaman'da olduğu ifade edilmiştir. Molla Fenârî'nin bu tekkede medfun olduğu bildirilmektedir.[1640]

7. Halvetî Tekkesi: Bursa'daydı.[1641]

[1628] Demircanlı, a.g.e., s. 271.
[1629] A.g.e., (Cevdet), I/320.
[1630] Demircanlı, s. 293.
[1631] A.g.e., (Cevdet), I/411.; A.g.e., (Danışman), II/173.
[1632] Tanman, *"Abdüsselâm Tekkesi"* DİA, I/56.
[1633] Demircanlı, s. 269.
[1634] A.g.e., (Cevdet), I/320.
[1635] N.Yılmaz, a.g.e., s. 240.; Atâî, Zeyl-i Şekâîk, s. 622.
[1636] Ayvansarâyî, Hadîka, I/136.
[1637] A.g.e.,(Cevdet),I/442.;A.g.e.,(Gökyay),s.189.; A.g.e., (Topkapı Bağdat304),133a.; A.g.e., (Danışman), II/141.
[1638] Tanman, *" Karabaş Tekkesi"* DBİA, IV/440-441.; Cahit Telci, *"İstanbul Tekkeleri Hakkında 1885 Tarihli Bir İstatistik"* 50.Yıl Atatürkçülük Armağanı, İzmir, 1994. s. 206.
[1639] Demircanlı, a.g.e., s. 285.
[1640] A.g.e., (DM), IX/315.
[1641] A.g.e., (Cevdet), II/18.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 226a.

8. Pîr İlyas Tekkesi: Yıldırım Bâyezid tarafından yaptırılmıştır. Bu tekke Amasya'nın Sevadiye denilen yüksek bir tepesindedir. Evliya Çelebi, bu tekkenin bir çok müdavimleri olduğunu, vakfının çok olmasından mamur ve bakımlı bir tekke olduğunu kaydeder.[1642] Evliya Çelebi Pîr İlyas tekkesi hakkında *"... İlyas Dede tekyesi meşhûrdur. Çeşmeleri, selsebîlleri revân ve uyûn-ı câriyeleri fırâvândır..."*[1643] tanıtımını yaparken, Pîr İlyas tekkesinin sulak bir yerde yapılmış olduğunu öğrenmekteyiz. Seyahatname'nin bir başka yerinde bu tekkeye Hızır İlyas Tekkesi denilmektedir.[1644] Seyyahımımz, Amasya'daki Pîr İlyas Tekkesi ve Pîr İlyas türbesi için Pîrler Tekkesi diye ayrı bir isim zikretmektedir.[1645] Ekrem Hakkı Ayverdi, burasının Amasya'da Yakup Paşa Mahallesinde olduğunu söylemektedir.[1646]

9. Halvetî Tekkesi: Amasya Köprü'de bulunan meşhur tekkeler içerisinde sayılmıştır.[1647]

10. Kulaksız Tekkesi: İstanbul'da Kasımpaşa semtinde olan bu tekke için " *Halvetî tekkesine mahsusdur"* şeklinde bilgi verilmektedir.[1648] Günümüzde Kulaksız Câmii olarak ibadete açık bulunmaktadır.[1649]

11. Dutcuzâde Tekkesi:[1650] Üsküdar'da bulunan bu tekke, Halvetî tekkesi olarak ifade edilmektedir.[1651] Kazasker Mescidi olarak da bilinen bu bina Muallimzâde Ahmed Efendi tarafından yapılmıştır.[1652]

12. Sivas Halvetî Tekkesi: Sivas'ta bulunan on bir tekke içerisinde zikredilmiştir.[1653]

13. Filibe'deki Halvetî Tekkeleri: Filibe'de on bir tane Halvetî tekkesi bulunmaktaydı.[1654]

14. Hacı Ömer Ağa Tekkesi: Edirne'dedir. Halvetî meşayıhından Rıdvan Efendi'nin türbesinin bulunduğu bu tekkenin vakıf gelirlerinin bol olduğu belirtilmektedir.[1655] Halvetî ve Celvetî müridlerinin kaldıkları bir tekkedir.[1656]

[1642] A.g.e., (Cevdet), II/193.
[1643] A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 283a.
[1644] A.g.e., (Cevdet), II/188.; E. Hakkı Ayverdi, Osmanlı Mi'marisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri, 806-855 (1403-1451), II/26-227.
[1645] Seyahatname, (Cevdet), II/188.
[1646] Ayverdi, a.g.e., s. 26.
[1647] A.g.e., (Cevdet), II/401.
[1648] A.g.e., (Cevdet), I/420.
[1649] Demircanlı, a.g.e., s.288.
[1650] Seyahatname, (Gökyay), s. 203.de Dericizâde olarak geçmektedir.
[1651] A.g.e, (Cevdet), I/475.; Ag.e., (Gökyay), s. 203.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),142b.
[1652] Ayvansarâyî, Hadîka, II/222-223.
[1653] A.g.e., (Heyet), 3/123.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 75b.
[1654] A.g.e., (Cevdet), III/385.; A.g.e., (Heyet), III/217.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),135a.

15. Şeyh Hazret-i Mestçizâde İbrahim Efendi Tekkesi: Edirne'de Beylerbeyi Camii yanında bulunan bu tekke hakkında; *" Tarik-i Halvetiyye'nin ulu âsitânesidir. Beğlerbeği Câmî'i karibinde şâhrâh üzerinde vakî' olub ziyaretgâh-ı azîmdir."* Yine [1657] *" Tarîk-i Halvetî'de ulu âsitânedir. Beğlerbeği câmi'i kurbunda şâhrâh üzre vâki' olup râh-ı Hakk'a varır bir tarîk-i hass-ı Halvetî âsitânesidir ve ziyâretgâh-ı azîmdir."*[1658] denmektedir.

16. Kömsek Baba Tekkesi: Tokat'ta Hıdırlık denilen mevkîidedir.[1659]

17. Hamza Bey Tekkesi: Tokat'ta bulunan Halvetî tekkesidir.[1660]

18. Şamlar Tekkesi: Amasya'da hizmet veren Halvetî tekkesidir. Seyahatname'de tarikatı belirtilmemiştir.[1661] Hoca el-Hâc Salih Çelebi tarafından 951 (1544) tarihinde yapılmıştır. Birçok Halvetî şeyhinin irşad görevini yürüttüğü tekkelerdendir.[1662]

19. Saraybosna Halvetî Tekkesi. Saraybosna'dadır. Hiçbir bilgi verilmemiştir.[1663]

20. Manastır Halvetî Tekkesi: Balkanlar'da Manastır şehrindedir. Güzel ve büyük bir tekkedir. Ali Dede isminde hal ehli olan bir şeyhin gözetiminde hizmet yürütmüştür.[1664]

21. Peçevî Ferhad Paşa Tekkesi: Evliya Çelebi'nin Almanya'ya yaptığı seyahatte Macaristan'nın Peçevî şehrinde gördüğü bir Halvetî tekkesidir.[1665]

22. Estergon'lu Ali Efendi Tekkesi: Estergon'daki Halvetî tekkesidir.[1666] Yine Estergon'lu Ali Efendi için, Macaristan'ın Uyvar şehrine bağlı Nemse yerleşim bölgesindeki Nemse Kilisesi'nin etrafındaki imaretlerden bir kısmı Estergonlu Ali Efendi tekkesi olarak da kullanılmıştır.[1667]

[1655] A.g.e., (Cevdet), III/454.
[1656] A,.g.e., (Heyet), III/254.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),159b
[1657] A.g.e., (Cevdet), 454.
[1658] A.g.e., (Heyet), III/254.;A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 159b.
[1659] Ag.e., (Cevdet), V/61.
[1660] A.g.e, (Cevdet), V/61.
[1661] A.g.e., (Cevdet), II/188.
[1662] Abdizâde, Amasya Tarihi, I/232.
[1663] Seyahatname, (Cevdet), V/432.
[1664] A.g.e., (Cevdet), V/574.
[1665] A.g.e., (Cevdet), VI/199.
[1666] A.g.e., (Cevdet), VI/272-
[1667] A.g.e., (Cevdet), VI/382.

23. Hasan Efendi Tekkesi: Bosna Hersek'te Öziçse denilen yerleşim merkezindedir. Seyyahımız, kırk bin müride şeyhlik yapan Hasan Efendi'yi ziyaret ettiğini söylemektedir.[1668]

24. Saçlı Emir Sultan Tekkesi: Siroz'daydı.[1669] Saçlı Emir Sultan'ın Ezdin'de Rıdvan Efendi ile birlikte aynı yerde medfun olduğu bilgisi verilmektedir.[1670]

25. Gözlü Halvetî Tekkesi: Kırım'da Gözlü şehrindeydi. Bu tekke hakkında herhangi bir bilgi verilmemektedir.[1671]

26. Ahmed Efendi Tekkesi: Kırım'da Kefe şehrinin batısında Topraklı'da iki yüzden fazla Halvetî dervişinin kaldığı bir tekkeydi. Gelen gidene ikramı bol bir tekke olarak tanıtılmıştır.[1672]

27. Güleçli Ahmed Efendi Tekkesi: Kırım yarımadasında Gözlü şehrindeki en bakımlı tekkelerdendi. [1673] Seyahatname'de Kırım'da Kefe şehrine bağlı Güleç köyünde bir başka Güleçli Ahmed Efendi Tekkesi'nin olduğu bildirilmektedir. Anlaşıldığı kadarıyla, bu tekke de oldukça bakımlı ve müdavimleri bol olan bir tekkeydi. Güleçli Ahmed Efendi'nin bıyıklarını traş etmiş kırk bin müridi olduğu söylenmiştir.[1674]

28. Hüseyin Efendi Tekkesi: Atina'daydı.[1675] Evliya Çelebi'nin ifadesine göre, Hüseyin Efendi adına bir başka tekke de, Rumeli'nde Trapoliçse'deki Ahmed Ağa Camii içindedir. Trapoliçse'de iki tekkenin olduğu bildirilmekte, ama işler vaziyette olan bu tekkedir. Hüseyin Efendi'nin türbesi de buradadır. Oldukça bakımlı olduğu anlaşılan bu tekkenin, gelen misafirlere yemek ve dinleme imkanı sunduğu ifade edilmiştir. [1676]

29. Guston Halvetî Tekkesi: Mora Yarımadasında Guston şehrindeydi. Buradaki dört tekke içerisinde en bakımlı olanlarındandı. Birçok bağ ve bahçesi olan bir tekke olarak tanıtılmıştır.[1677]

30. Receb Ağa Tekkesi: Girit'te Kandiyye şehrindedir. Receb Ağa'nın Sadrazam'ın vekil harcı olduğu bilgisi de verilmektedir. Bu tekke için *"...Sadrazam'ın vekil-i harcı Receb Ağa tekyesi fukârayı Halvetîyelerdir..."* denmektedir. Ahmet

---

[1668] A.g.e., (Cevdet), VI/417.
[1669] A.g.e., (OM), VIII/132.; Ayverdi, a.g.e., IV/283.
[1670] A.g.e., (OM),VIII/222.
[1671] A.g.e., (DM), VII/568.
[1672] A.g.e, (DM), VII/676.
[1673] A.g.e., (DM), VII/568.
[1674] A.g.e., (DM), VII/697.
[1675] A.g.e., (OM), VIII/259.
[1676] Seyahatname, (OM), VIII/357.; Ayverdi, a.g.e, IV/253.
[1677] A.g.e., (OM), VIII/303.

Cevdet, " Halvetîyelerdir" ifadesinin " oluyordu" şeklinde yazılmasının daha münasib olacağını belirtmektedir.[1678]

31. Saranta Hisarı Halvetî Tekkesi: Seyyahımız, Mora Yarımadasında Mezistre sancağına bağlı Saranta Hisarı denilen yerde, bir Halvetîyye Tekkesini inşa ettiğini ve üç dükkanı da bu tekkeye vakfettiğini söylemektedir. Bu tekke ve vakfettiği dükkanlar hakkında *" Hakîr bir hankâhı Halvetî edüb...ve hakîr dahî üç aded dükkânlar etdürüb vakf-ı tekye edüb Kal'e Dizdârına nâzır-ı nüzzâr ettim."*[1679] şeklinde bilgi vermektedir.

32. Karabaş Mehmed Efendi Tekkesi: Yunanistan toprakları dahilinde İnebahtı denilen yerdeydi. Seyyahımız bu şehirde altı adet tekke olduğunu bildirmiştir.[1680]

33. Rekrî Halvetî Tekkesi: Rekrî, Arnavutluk topraklarında bir şehirdir. Seyyahımız bu şehirde bir Halvetî tekkesinin bulunduğunu, şehirdeki Tekke Camiî'sini anlatırken dile getirir. Tekke Camiî'nin etrafındaki odaların Halvetî Tekkesi'ne ait olduğunu ifade etmesiyle, burada bir Halvetî tekkesinin olduğu ortaya çıkmaktadır. *" ... ve tekye camiî cemaat-ı kesîreye mâlîkdir. Ama minaresi yokdur ve camiye altı kademe taş nerdivân ile uruc olunur...ve hareminin etrafında halvetî tarîk-i tekyesi hücreleri var..."* [1681] Seyyahımız bu tekkenin şeyhinin Abdullah Efendi isminde salih bir kimsenin gözetiminde hizmet verdiğini kaydetmektedir.[1682]

34. Arnavutluk Belgradı Halvetî Tekkesi. Arnavutluk Belgradı şehrindeki Bayezid Camiî hakkında bilgi verilirken, ön tarafında bir Halvetî tekkesinden bahsedilir. Bu tekkenin bir şahsın ismi ile anıldığı görülmektedir. Ancak, şahsın ismi verilmemekle, efendi kelimesi ile başlayan bilgilendirme ibarelerinde bu anlaşılmaktadır. Sekiz köşegen olarak bina edilen bu tekkenin Halvetiyye'ye mensub bir tekke olduğu açıkça ifade edilmiştir. *" ...mihrâbı önünde....efendi tekyesi sekiz köşe tahtânî ve fevkânî tekye-i halvetîyyedir."*[1683] Bu tekke ile ilgili olarak bir başka yerde verilen bilgi de ise; bu tekkenin caminin sağ tarafında kırk derviş odasının olduğu, çok güzel bir şekilde yapıldığı belirtilir. Rumeli diyarında bu tarz ve şekil üzere yapılan bir başka tekkenin olmadığı da ifade edilir. Dervişlerinin yaptıkları erre zikrinden dolayı, zikir meclisine katılanların dimağları zikrin güzel kokusuyla nasiplendiği şeklinde tasvir edilmiştir.[1684]

[1678] A.g.e., (OM), VIII/512. 4. Dipnot.; Ayverdi, a.g.e, IV/215.
[1679] A.g.e., (OM), VIII/593.
[1680] A.g.e., (OM), VIII/614.
[1681] A.g.e., (OM), VIII/676.
[1682] A.g.e., (OM),VIII/677.
[1683] A.g.e.,(OM),VIII/693.
[1684] A.g.e.,(OM),VIII/694-695.

35. Ula Halvetî Tekkesi: Muğla'nın Ula ilçesindeki Husam Reis Camiî'nin ön tarafında yüz odadan müteşekkil büyük bir tekkedir. Bahçesinde bir derenin geçtiği, halkın bu suyu kullandığı ifade edilmiştir. Bahçesi ve büyük üzüm bağının bulunduğu da verilen bilgiler arasındadır.[1685] Evliya Çelebi, bu tekkenin tanıtımını yaptıktan sonra çok çarpıcı bir bilgi de eklemektedir. Cana yakın olan Ula halkının genellikle ehl-i tarikat olduğunu, özellikle hepsinin Halvetiyye'ye mensup olduğunu söylemektedir.[1686]

36. Abdullah Belhî Tekkesi: Rodos Adasında İstanköy'de Dar-ı Narenc denilen yerleşim merkezindeydi. Sahil kenarında bir bağının olduğu ifade edilmiştir.[1687]

37. Halep Halvetî Tekkesi: Halep'te bir Halvetî tekkesi bulunmaktaydı.[1688]

38. Kahire Halvetî Tekkesi: Kahire'de Şeyh Halvetî Camiî'nin yanında yetmiş seksen derviş odası bulunan büyük bir tekkeydi.[1689] Bu tekkenin, yeşil bir mihrabı vardı. Bu tekkede, Aziz Abdurrahman Efendi isminde bir şeyh başına siyah sarık bağlayarak, zikir ve tevhid meclislerini düzenlediği ifade edilmiştir. Halvetî Camiî'ne bitişik olduğundan bu tekke Halvetî Camiî diye de bilinirmiş. Bahçesinde bir kuyu bulunan bu tekkenin, mutfak kısmının işler bir durumda olduğu anlatılmıştır.[1690]

39. Kahire Nizamiyye Tekkesi: Kahire'deydi. Halvetiyye'den Şeyh Nizameddin isminde birisi kendi parasıyla yapmıştır. Tekke, Kahire'de Babü'l-Vezir denilen yerin karşısındaki bir tepe üzerindedir. Çok güzel yapıldığından, bu tekkeye benzer bir başka tekkenin Mısır'da olmadığı bildirilmiştir. Bir camisi olan bu tekkenin iki yüz kadar derviş odasının bulunduğu bildirilmiştir. Tekkenin tüm odaları ile meydanının beyaz mermer ile döşenmiş olduğu bilgisi de verilmektedir. Evliya Çelebi, Kahire'de kaldığı süre de, bir yıl boyunca bu tekkenin bakıcılığını yaptığını söylemektedir. Bir kese altın harcayarak, tamir ve tadilatını yapmıştır. Bu tekkenin yıllık geliri, yedi kese altın, buna karşılık gideri ise dört kese altın olduğu ifade edilmiştir. Zengin bir tekke olduğu anlaşılmaktadır. Nizamüddin-i İsfahânî'nin bu tekkede medfun olduğu bilgisi de verilmektedir.[1691]

40. Sultan Eşref Tekkesi: Mısır'da Bulak şehrine yakın Kayıtbay yerleşim bölgesindeydi. Yekpâre kagir bir bina olup beyaz kireç ile sıvanmıştı. Beyaz büyük bir

---

[1685] A.g.e.,(DM), IX/205.
[1686] A.g.e., (DM), IX/206.
[1687] A.g.e., (DM), IX/220.
[1688] A.g.e., (DM), IX/380.
[1689] A.g.e.., (DM), X/229.
[1690] A.g.e., (DM), X/240.
[1691] A.g.e., (DM), X/242-243.

kubbesi vardı. Bin kişi sığabilecek kapasitedeydi. Yüzden fazla Halvetî dervişi burada bulunmaktaymış.[1692]

41. Sultan Tumanbay Tekkesi: Mısır'da Adiliyye şehrinde ahşap yapılı geniş bir tekkeydi. Yirmiye yakın Halvetî dervişi kalmaktaydı.[1693]

42. Timurtaş Tekkesi: Kahire'de Tophane denilen yerin yakınındaydı. Bağ ve bahçesi olan bu tekkenin derviş odaları ile semâ' meydanı olan bakımlı bir tekke olduğu bildirilmiştir.[1694]

43. Kademü'n-Nebi Tekkesi: Mısır'da Garafe-i Kübrâ denilen yerdeydi. Kahire Valisi İbrahim Paşa tarafından H.1074 yılında yaptırılmıştır. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) mübarek ayak izinin bulunduğu makama hürmeten yapılan bu camiye elli kese altın harcanmıştır. Büyük bir kubbesi vardı. Tabanı komple mermer döşeli olup, tavanı dahi çok güzel nakışlarla süslenmiş ve altı beyaz mermer sütun üzerine bina edilmişti. Mihrabı sade olup, minberi yeşil ağaçtandı. Câminin, eni ve genişliği yüz adımdır. Yüksek minareli bir camiidir. Halvetî tekkesi olarak kullanılmıştır. Büyük bir mutfağının olduğu da bildirilmiştir. Şeyhi Mehmed Çelebi isminde bir zattır. Bu tekkeye ait portakal ve limon bahçeleri bulunmaktaymış. Üzüm asmalarının bulunduğu bu bahçede, yedi çeşit üzüm olurmuş. Bu tekkenin herkesin hizmetine amade olduğu belirtilmiştir.[1695] Mısır'da Garafe-i Kübrâ denilen yerde üç yüz altmış altı tekke vardı. Bir kişi Garafe-i Kübrâ'ya geldiğinde, bir yıl boyunca hiç kimseye muhtaç olmadan birer gece bu tekkelerden birinde kalabilirmiş. Tekke'de misafir olarak kalan kişiye, sabahleyin tekke şeyhi tarafından hamam parası olarak bir Mısır akçesi verilirmiş. Misafir dilerse bir yıl boyunca burada kalıp, her gün bu parayıda alabilirmiş. Tüm bu paralar vakıf gelirlerinden karşılanırmış. Sene başında hazır bulunan fakir misafirlere birer hırka hediye edilirmiş. Bazı fakirlerin yıl boyunca bu tekkelerde misafir kaldıkları ifade edilmiştir.[1696] Seyyahımız, Mısır'da adet olduğu gibi, bu tekkede yılda bir defa mevlit düzenlendiğini bildirmektedir.[1697]

[1692] A.g.e., (DM), X/252.
[1693] A.g.e., (DM), X/252.
[1694] A.g.e., (DM), X/253.
[1695] A.g.e., (DM), X/254-255-256.
[1696] A.g.e., (DM), X/256.

c) Türbeler

1. Şeyhzâde Efendi Türbesi: Evliya Çelebi, Halvetiyyenin önde gelen mutasavvıflarından Şeyhzâde Efendi'nin türbesinin İzmit'in batı tarafında bulunduğunu kaydetmiştir. [1698]

2. Şeyh Zekeriyâ Halvetî Türbesi: Pîr İlyas'ın baş halifelerinden olan Şeyh Zekeriyâ'nın türbesi Amasya'da şeyhinin türbesine yakın bir yerdedir.[1699]

3. Şeyh Hazreti Er Sultan Türbesi: Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiye göre bu zatın asıl ismi Mahmud'dur. Şeyh Hamid hazretlerinin halifelerindendir. Ehli keramet bir zattır. Türbesi Ankara'da Ağaçpazarı denilen yerdedir. Evliya Çelebi, bu zatı rüyada gördüğünü ve türbesini ziyaret ettiğini söyler.[1700] Seyahatname'nin bir başka yerinde, Er Sultan'ın ziyaretgâhı ve türbesinin Edirne'de olduğu belirtilir. Edirne'deki Güleşçiler (Güreşçiler) Tekkesinde medfun bulunan Şeyh Seyyid Cemâleddin ziyaretgâhı anlatılırken, Hazret-i Er Sultan'ın türbesinin de burada olduğu bildirilmektedir. Seyahatname'de bu türbe ve Er Sultan hakkında verilen bilgide, Fatih Sultan Mehmet ve Uzun Hasan'ın huzurlarında yetmiş pehlivanı yenen, yine Birinci Selim huzurunda dört aslanı öldüren ünlü Demir Pehlivan'ın üstadı olduğu da kaydedilmektedir.[1701]

4. Hüseyin Vâîz Türbesi: Silistre'de Akkapı mevkîindedir.[1702]

5. Şeyh Yakub Efendi Türbesi: Kırım'da İnkirman şehrindedir. Evliya Çelebi'nin söylediğine göre, Şeyh Yakub Efendi, Halvetiyye şeyhlerinden Hızır Şah Efendi'nin dedesi Hüseyin Efendi'nin şeyhidir. Türbesi, İnkirman şehrindeki Müslüman Mahallesinde bulunan câmi içerisindedir.[1703]

d) Ziyaretgâhlar

1. Hâbîb-i Karamânî Ziyaretgâhı: Bolu ilinin Karacalar köyündedir. Hâbîb-i Karamânî, Niğde yakınındaki Ortaköy'de doğmuş ve Fatih Sultan Mehmet zamanında vefat etmiştir. Mezarının bulunduğu yerde küçük bir kubbe yapılmış ve herkesin ziyaret ettiği bir yer haline gelmiştir. Hâbîb-i Karamânî'nin ölümü için Eftlâtunzâde şu tarihi düşmüştür.

Kâle rûhu 'l Kuds ü fî târîhîhî

[1697] A.g.e., (DM), X/473.
[1698] A.g.e., (Cevdet), II/65.
[1699] A.g.e., (Cevdet), II/191.
[1700] A.g.e., (Cevdet), II/437.
[1701] A.g.e., (Cevdet), III/473.; A.g.e., (Heyet), 3/265.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 167a.
[1702] A.g.e, (Heyet), 3/195.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 121b.
[1703] A.g.e., (DM), VII/574.

İnne fi'l-cennâtî me'vâ rûhîhî sene 902.[1704]

2. Şeyh Hamza Efendi Ziyaretgâhı: Bolu Karacalar mevkiinde Hacı Hamza Köyündedir. Bu köye Hacı Hamza Köyü denmesinin sebebini, *" Hacı Hamza, bu karyede tevellüd edüb meştehir olduğu içün Hacı Hamza Köyü namıyla yad olunmuştur."*[1705] İfadesiyle açıklanır. Eflâtunzâde'nin Habib Karamanî'nin ölüm tarihi için irad ettiği beytin Şeyh Hamza Efendi için söylediği kaydı bulunmaktadır.[1706]

3. Şeyh Hazreti Pîr İlyas Ziyaretgâhı: Amasya'da Sevadiye denilen bir yerdedir. Türbesinin Yıldırım Bâyezid tarafından yaptırılmıştır.[1707] Evliya Çelebi, Şeyh Pîr İlyas'ın ziyaretgâhını gördüğünü, kendisine bir hatim okuduğunu söyler.[1708]

4. Şeyh Zekeriyâ Halvetî Ziyareti: Amasya'da Pîr İlyas Hazretlerinin ziyaretgâhı yakınındadır.[1709]

5. Şeyh Kara Şemseddîn-i Sivâsî Ziyaretgâhı: Yeni Zağra'dadır. [1710]

6. Murad Efendi Ziyaretgâhı: Manastır'da bulunan Halvetî tekkesi sahasındadır.[1711]

24. CEMALİYYE

Halvetiyye'nin bir koludur. Aksaraylı Çelebi Sultan (Çelebi Halife) olarak bilinen, Muhammed Hamidüddin Cemâlî el- Bekrî (ö. 899/1493) tarafından kurulmuştur.[1712] İlk önce Zeyniyye tarikatı mutasavvıflarından Hacı Halife'ye (ö. 894/1489) intisâb etmiştir.[1713] Daha sonra Karaman taraflarına giderek, Halvetî şeyhlerinden Abdullah Karamani'ye, vefatından sonra da Tokat'ta Halvetî şeyhi Tahirzâde'ye, o'nun da ölümünden sonra Bahaeddin Erzincanî'ye intisâb ederek, sülûkunu tamamladı ve Amasya'ya yerleşti. II. Bayezid'in daveti üzerine İstanbul'a yerleşti. Dokuz yıl, kendisi için yapılan dergâhta irşad görevinde bulundu. Halvetiyye tarikatı bu zatın zamanında İstanbul'a taşınmış oldu. 894/1494 yılında Hac dönüşünde, Şam civarında Tebuk Korosu denilen yerde vefat etti.[1714]

[1704] A.g.e., (Cevdet),II/177-178.; A.g.e., (Gökyay), s.140.; A.g.e., (Topkapı, Bağdat 304), 279a.
[1705] A.g.e., (Cevdet), II/179.
[1706] A.g.e., (Gökyay), s. 140.
[1707] A.g.e., (Cevdet),II/193.
[1708] A.g.e., (Cevdet), II/193.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),282b.
[1709] A.g.e., (Cevdet), II/191.
[1710] A.g.e., (Heyet),3/212.; A.g.e.,(Topkapı Bağdat 305),131b.
[1711] A.g.e., (Cevdet). V/575.
[1712] Sadık Vicdânî, Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye'den Halvetiyye, İstanbul. 1338.s.41.; Öngören, a.g.e., s. 42.
[1713] Vassâf, Sefine, III/230.; Hulvî, Lemezât, s. 428.
[1714] Vicdânî, a.g.e., s. 41,

a) Dervişler

1. Şeyh Sarhoş Bâlî Efendi (ö. 980/1572): Kasım Çelebi'nin halifesidir. Kasım Çelebi'nin vefatından sonra yerine geçen Karabaş Ramazan Efendi (ö. 952/1545 veya 963/1556)'den sonra postnişîn olmuştur.[1715] Tire'de dünyaya gelmiştir. İbn-i Arabî'nin Füsûsü'l-Hikem adlı eserini şerh etmiştir.[1716] Şeyh Sarhoş Bâlî'nin Tire'li olduğu Seyahatname'de;" *Şeyh Sarhoş Bâlî Efendi Tirevî'dir.*[1717] şeklinde bildirilmiştir. Aynı zamanda şair olan Bâlî Efendi, yazdığı şiirlerinde "Cevherî" mahlasını kullanmıştır. [1718] İbnü'l-Arabî'nin *Fusûsü'l-hikem*'ine bir şerh yazmıştır.[1719] Şeyh Sarhoş Bâlî Efendi'nin Halvetiyye'nin Ramazaniyye koluna mensup olduğu da ifade edilmektedir.[1720]

2. Şeyh Sofyalı Bâlî Efendi (ö.960/1553): Seyahatname'de, Şeyh Sofya'lı Bâli Efendi'nin, II. Selim döneminde (saltanatı 1566-1574) yaşadığı ve Bayramiyye şeyhlerinden olduğu ifade edilmektedir. [1721] Yörük kabilesinden olduğu belirtilen Sofyalı Bâlî'nin yetmiş bin müride irâdet verdiği ifade edilmiştir. *"Eş-Şeyh Hazret-i Balî, Tarîk-ı Bayrâmiyye'de hâk-i amber pâk olan Sofya-i Sâfiden tulû' idip âfitâb-misâl âleme tâb verüp yetmiş bin müride irâdet vermiş kabâ'il-i Yürükden ârif-i billâh ulu sultandır."*[1722] şeklinde dile getirilmektedir. Evliya Çelebi, her ne kadar Şeyh Balî Efendi'yi Bayramîyye'den göstermişse de, diğer kaynaklarda bunu teyid edecek herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Halvetiyye'nin ileri gelen mutasavvıflarındandır.[1723] İstanbul'da faaliyet gösteren Çelebi Halifenin halifelerinden Kasım Çelebi'ye[1724] intisâb etmiştir. Kanunî Sultan Süleyman'ın takdir ve iltifatını kazanıp; bazı seferlere katılıp orduya manevi destek vermiştir. Sofya yakınlarında Sâlihiye'de vefat etmiş ve oraya defnedilmiştir.[1725]

3. Şeyh Muslihiddin Nureddinzâde (ö. 981/1574): Sofyalı Bâli Efendi'nin halifesidir. Filibelidir. 908/1502'de doğdu. Şeyhu'l-islâm Ebu's-suud Efendi vasıtasıyla

---

[1715] Taşköprizâde, a.g.e., s.539.; Atayî, a.g.e., s. 62.; Öngören, a.g.e., s.46.
[1716] Bursalı, Osmanlı Müellifleri, I/80.
[1717] Seyahatname'nin Ahmed Cevdet neşrinde matbaa hatası olarak" Pîzevîdir" şeklinde yanlış olarak geçmektedir. I/368.; Orhan Şaik Gökyay tarafından hazırlanan nüshada ise " Tirevî" dir şeklindedir. Gökyay,s.155.
[1718] Atâî, Zeyl-i Şekâik, s.209.; Aşık Çelebi, *Meşâirü'ş-şuarâ or Tezkere of Aşık Çelebi* (neşreden, G.M.Meredith-Owens, Londra 1971,ver.69a; Kınalızâde Hasan Çelebi,*Tezkiretü'ş-şuarâ* (eleştirmeli baskıya Haz İbrahim Kutluk), Ankara 1978, I, 271-272.; Öngören, a.g.e., s.47.
[1719] Taşköprizâde, *Hadâiku'ş-şekaik* (tercüme, Mehmed Mecdî Efendi, neşre Haz Abdülkadir Özcan), I/521-522.; Kara, *"Bâlî Efendi, Sofyalı"*, DİA, V/20-21.;Yılmaz,Tasavvufî Hadis Şerhleri, s.75.
[1720] Azamat, *"Sarhoş Bâlî Efendi"* DİA, V/20.
[1721] Seyahatname, (Gökyay), s. 84.
[1722] A.g.e., (Heyet), 3/233.; A.g.e., (Topkapı Bağdat), 305.145b.
[1723] Yılmaz, Aziz Mahmud Hüdayî ve Celvetiyye Tarikatı, s. 24.
[1724] Taşköprizâde, eş-Şekâik, s. 373.; Öngören, a.g..e., s. 45.
[1725] Kara, *" Bâlî Efendi"*, Sofyalı" DİA. V/20-21.

Küçükayasofya zâviyesine şeyh oldu. Burada uzun yıllar irşad görevini yürüttü. Kanuni Sultan Süleyman ile birlikte Zigetvar Seferine katıldı. Kanunî'nin naaşını İstanbul'a getirdi.[1726] Evliya Çelebi, bunu şöyle ifade etmektedir: *"Nureddinzâde demekle meşhurdur. Filibe kurbında Lesi nahiyesinde Anbarı nam karyesindendir. Sultan Süleyman na'şını Sigetvâr'dan birlikde getürmüşdür."* [1727]

4. Zâkirî Hasan Efendi:[1728] Foça'lıdır. İstanbul'a gelip Şeyh Nureddinzâde'ye intisâb etmiştir. Güzel sesli olduğundan yıllarca tekke de zâkirlik yapmıştır.[1729] Evliya Çelebi, kendisinden bir çok ilahi ve makam öğrendiğini söyler. I. Mustafa (ö. Ocak 1639) döneminde hatip olmuştur. Seyahatname'de: *" Foçalıdır. İstanbul'a gelüb Şeyh Nureddînzâde Efendi hizmetlerine girmişdir. Nice yıllar tekyelerde zâkir ve şâkir olmağla (Zâkirî) diye şöhret bulmuşdu...Hakir Evliya (Gülşen-i vahdette dâim açılub cân bülbülü) zikrini anlardan öğrenmiş idim. Mustafa Han devrinde Hatip oldu..."*[1730] bilgisi verilmektedir. Evliya Çelebi, Hatip Zâkirî ile ilgili şöyle bir olay da nakletmektedir. Bir öğle vaktinde müezzin bulunmadığından, kendisi ezan okumak için minareye çıkmış. Ezan okurken bir çaylak sarığını kaptığı gibi minarenin alemi üzerine koymuş. Sarığı bir hafta boyunca alemde kalmıştır. Hadiseyi Sultan I. Mustafa'ya bildirmiş. I. Mustafa borçlarını ödemesi için bir kese altın vermiş. O gece, büyük bir fırtına kopmuş ve sarığı yere düşmüş. Sabahleyin Hatip Zâkirî vefat etmiş. Evliya Çelebi, Hatip Zâkirî'nin veli olması muhtemel bir kişi olarak yâd eder. [1731]

5. Şeyh Muhammed b. Ömer Hilvânî: Sofyalı Balî Efendi'nin mürididir. Filibe'ye yakın Tatarbazarcığında medfûndur.[1732]

6. Şeyh Şakîr Efendi: Sofyalı Bâlî Efendi'nin halifelerindendir. Bosna'da Samakov şehrinde medfundur.[1733]

7. Küçük Emîrzâde Cenân Efendi: Sofyalı Bâlî Efendi'den tarikat almıştır. İştib'de bulunan Sofyalı Balî Efendi Tekkesinde medfundur.[1734]

8. Şeyh Mehmed Doyranî: Sofyalı Bâlî Efendi'nin halifelerindendir. Selanik yakınlarındaki Doyran kasabasına bağlı Gölbaşı köyünde dünyaya gelmiştir. İbrahim Paşa ismindeki bir zatın muhabbetini kazandığından, kendisi adına doğum yeri olan

---

[1726] Atâî, Atâullah b. Yahya, Hadaiku'l-hakayık fi tekmileti'ş-şakâyık.,C. I.s. 212.vd.; Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, C. I.s.161.; Yılmaz, a.g.e., s.43.; Öngören, a.g.e, s. 47-48.
[1727] Seyahatname, (Cevdet), I/369.; A.g.e (Gökyay), s.155.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 109b.
[1728] A.g.e., (Cevdet), I/376.sayfada Hatip Zakîri olarak geçmektedir.
[1729] Necdet Yılmaz, a.g.e., s. 130.
[1730] Seyahatname, (Cevdet), I/376.; A.g.e., (Gökyay), s. 159.
[1731] A.g.e., (Cevdet), I/376.; A.g.e., (Gökyay), I/159.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 111b.-112a.
[1732] A.g.e., (Cevdet), III/390.; A.g.e., (Heyet), 3/219-220.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 136b.
[1733] A.g.e., (Cevdet), VI/129.

Gölbaşı köyünde bir câmi, tekke ve imaret yapılmıştır. Gölbaşındaki tekkesinde medfundur. Seyyahımız burasını ziyaret etmiştir.[1735]

9. Nuri Efendi: Sofyalı Balî Efendi'nin halifelerindendir. Ziyaretgâhı Rumeli'de Usturumca şehrindedir.[1736]

10. Şeyh Abdülkerim Emîr İştîbi: İştîb'lidir. Kınalızâde Ali Efendi'nin medresesinde ilim tahsil etti. 970/1562-63 yılında Şam Kadısı olmuş, üç defa hacca gitmiş, Yemen'de birçok tasavvuf erbâbı ile görüştü. Daha sonra Mısır'a gidip, Melâmî şeyhi Yusuf Acemî Efendiye intisâb etti. [1737] Seyahatname'de Emir İştîbi'nin üç defa hacca gittiği ve Yemen'de birçok mutasavvıf ile görüştüğü bilgisinin verilmesi dışında, zengin ve hayır sahibi bir kişi olduğu da ifade edilmiştir. İştîb'te bir camii, zâviye ve imaret yaptırmıştır. Burada birçok han, hamam ve dükkanı vardır. Yine Üsküp'te bedestân ve birçok dükkanında sahibidir. İstanbul'da vefat etmiştir. [1738] Her ne kadar Evliya Çelebi, Emîr İştîbi'nin medfun olduğu yeri *"Fethiye Muhammed Paşa'da vakı' zâviyeleri sahasında medfundur"* şeklinde belirtmişse'de medfun olduğu yer, postnîşinliğini yaptığı Sokollu Mehmed Paşa Tekkesidir.[1739] Emîr İştîbi, Sofya'da Sofyalı Bâli Efendi'nin halifelerinden Kurd Mehmed Efendi'ye intisâb edip tarikat eğitimini tamamladıktan sonra İstanbul'a gelmiştir. Süleymâniye ve Ayasofya'da[1740] vaizlik yapmıştır. Şeyhi Kurd Mehmed Efendi'nin vefat etmesiyle Sokollu Mehmed Paşa Tekkesi'nin postnişînliğini yapmıştır. Bu tekkede defnedilmiştir.[1741]

11. Cerrâh Şeyhi İbrahim Efendi: Abdülkerim Emîr İştîbi'ye intisâb edip, kendisinden hilâfet almıştır.[1742] *" Emîr İştibî hazretlerinin halîfesi, aşık-meşreb ve küşâde-mezheb va'zı nushında te'sîr sahibi bir ârif-billah idi. Cemi'i erbâb-ı ma'arif dersine hazır olurlardı."* [1743] Sultan I. Ahmed tarafından yaptırılan Sultan Ahmed Camiî'nin temel atma törenlerine katılmıştır. Aziz Mahmud Hüdayî ile birlikte Girit Adasının fethi için padişahı ikna etmiştir.[1744] Ayasofya da haftada bir gün vaaz ve irşad görevinde bulunmuştur.[1745]

[1734] A.g.e., (Cevdet), VI/122.
[1735] A.g.e.,(OM), VIII/108.
[1736] A.g.e., (OM), VIII/756.
[1737] Atâî, Zeyl-i Şakâik, s. 597.
[1738] Seyahatname, (Cevdet), I/363.; A.g.e., (Gökyay), I/153.
[1739] Atâî, a.g.e., s.597.
[1740] Seyahatname, (Gökyay), s.52.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 36b.
[1741] Atâî, a.g.e., s.597.; Hulvî, Lemezât, s.602.; Necdet Yılmaz, a.g.e., s. 124.
[1742] Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye, Matbaa-i Amire 1308. C.1.s.101.; Necdet Yılmaz, a.g.e., s. 128.
[1743] Seyahatname, (Cevdet), I/214.; A.g.e.,(Gökyay), s.86.
[1744] A.g.e., (Cevdet), II/161-162.
[1745] A.g.e., (Gökyay) s.52.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 36b.

12. Şeyh Hazreti Ömer (Fânî) Efendi: Üsküp'e bağlı Debre kasabasındandır. Drağman Camiî şeyhliğini yapmıştır. Tercüman Şeyhi Abdülmümin Efendi'ye intisâb etmiş, daha sonra yerine postnişîn olmuştur. Evliya Çelebi, Şeyh Hazreti Ömer Efendi'nin hafız, şöhretli bir vaiz ve müşkül meseleleri halleden birisi olarak tanıtır. Hac dönüşü, bir katırın tepmesiyle vefat ettiği rivayeti vardır. Tercüman tekkesine defnedilmiştir. [1746] *"...muhales-i hirmen-i vazî kân-ı cevâhir ve her mesâil-i müşkil küşâlığa kâdire bir deryâ-ı amik ve bir ummân-ı bahr-ı tahkik idi."*[1747] Ömer Fânî Efendi olarak bilinen bu zat Tercüman Yunus Tekkesi (Drağman Tekkesi) şeyhi olan Bosnalı Abdülmü'min Efendi (ö. 1004/1595-96)'nin halifesidir. Aynı zamanda kayınbabası olan Abdulmümin Efendi'nin vefatıyla Tercüman Yunus Tekkesine postnişîn olmuştur. Birçok ilimler tahsil ettiğinden, Sultan Selim, Sultan Mehmed, Süleymaniye ve Ayasofya câmilerinde vaazlar vermişdir.[1748] Evliya Çelebi, Ömer Efendi'nin Ayasofya da vaaz ve irşad görevinde bulunduğunu ifade etmiştir.[1749]

b) Tekkeler

1. Kapı Ağası Mustafa Ağa Tekkesi: Amasya'dan İstanbul'a gelen Çelebi Halife'nin ilk kaldığı tekkedir.[1750] İstanbul tekkeleri arasında zikredilmiştir. Ayasofya yakınında olduğu hakkında bilgi verilmektedir. Yapılış tarihi hakkında şu beyit yazılmıştır:

Ola makbûl-i Hudâ'dır bânî didi târihini

Hamdülillâh oldu zibâ tekyesi hâlâ tamam. (926) [1751]

2. Koca Mustafa Paşa Tekkesi: İstanbul Çarşamba Pazarında bulunan bu tekkenin hangi tarikata mensup olduğu bildirilmemiştir.[1752] Ancak, Çelebi Halife'nin müridlerinden Koca Mustafa Paşa eski bir kiliseyi tamir edip, tekkeye çevirdiğinden, bu tekke Koca Mustafa Paşa Tekkesi ismiyle anılmıştır.[1753] Koca Mustafa Paşa'da olan bu tekke,daha sonra Sünbül Sinan Tekkesi olarak da kullanılmıştır. Günümüzde restore edilerek Kız Kur'an Kursu olarak faaliyet göstermektedir.[1754]

[1746] A.g.e., (Cevdet), I/380.
[1747] A.g.e., (Gökyay), s.161.
[1748] Atâî, Zeyl-i Şakâik, s. 759.; N. Yılmaz, a.g.e., s.132-133.
[1749] Seyahatname, (Gökyay), s.52.
[1750] Hulvî, Lemezât, s. 433.; Öngören, a.g.e., s.44.
[1751] A.g.e., (Cevdet), I/320.
[1752] A.g.e., (Cevdet), I/320.
[1753] Ataî, Zeyl-i Şekâîk, s. 62.; Öngören, a.g.e., s. 44.
[1754] Demircanlı, a.g.e., s. 287.

3. Sofyalı Bâlî Efendi Tekkesi: İştîb'tedir.[1755]

4. Piyâle Paşa Tekkesi: Piyale Paşa Câmîî yanındadır. Cemaliyye'den Cerrah Şeyhi İbrahim Efendi bu tekkede şeyhlik yapmıştır.[1756] Seyahatname'de Kasımpaşa'daki tekkeler içerisinde zikredilmiştir. Hangi tarikatın tekkesi olduğu hakkında bilgi verilmemiştir. Cerrah Şeyhi İbrahim Efendi'nin şeyhlik yapmasından dolayı, bu tekke Cemaliyye'den ele alındı. Seyyahımız, bu tekkenin yapısı hakkında bilgi vermiştir. Çukur bir yerde olan bu tekkenin, etrafı kalın duvarlarla örülmüştür. İki katlı olup, iki bine yakın insanın oturabileceği genişliktedir.[1757] Bu tekkeye özellikle sanat ehlinin devam ettiği de ifade edilmiştir.[1758] Günümüzde Piyale Paşa Tekkesinin Câmisi dışındaki bütün binaları yıkılmıştır.[1759] Bu tekkenin Kadiri tekkesi olduğuna dair görüşler de bulunmaktadır.[1760]

5. Dragman Tekkesi: Tercüman Yunus Tekkesi olarak da bilinen bu tekkenin Ayasofya civarında olduğu bildirilmektedir.[1761] Yunus Bey ismindeki bir tercüman tarafından 948/1541-42 yılında câmi olarak yaptırılmıştır. Daha sonra Cemaliyye şeyhlerinden Bosnalı Abdülmümin Efendi tarafından tevhid ve zikirhâne ilave edilmesiyle câmi-tekke şeklinde kullanılmıştır. Adı geçen bina, Dervişali Mahallesi, Fethiye Dıraman Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Câmi hariç diğer müştemilâtı günümüze ulaşmamıştır.[1762]

6. Fethiye Mehmed Paşa Tekkesi: Şeyh Abdülkerim Emir İştibî'nin irşad faaliyetinde bulunduğu ve medfun olduğu tekkedir.[1763] Fethiye Câmii (müzesi) civarında olan bu tekkeden günümüze eser kalmamıştır.[1764]

7. Sokulluzâde Paşa Tekkesi: Seyyahımızın tarikatını bildirmediği bu tekke Edirne ile İstanbul arasındadır. Babaeski'ye yakın bir yerdedir. Mamur ve bakımlı bir tekkedir. Misafir olan herkese sabah ve akşam olmak üzere; birer tabak çorba, pilav, yahni ve bir ekmek verilirmiş. Yatacak kimselerin, gece aydınlatması için de ayrıca yağ ve şamdan, hayvanlarına da birer torba yem verilirmiş. [1765] Evliya Çelebi'nin

---

[1755] A.g.e., (Cevdet), VI/120.; Ayverdi, a.g.e., IV/100.
[1756] N.Yılmaz, a.g.e., s. 128.
[1757] A.g.e.,. (Cevdet), I/421.; A.g.e., (Gökyay), s.179. Geniş bilgi için bkz. Ayvansarâyî, Hadîka, II/25-28.
[1758] A.g.e., (Gökyay), s. 179.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),126b.
[1759] Demircanlı, a.g.e., s. 291.
[1760] Özdamar, a.g.e, s. 180.
[1761] A.g.e., (Cevdet), I/320.
[1762] Ayvansarâyî, a.g.e., s. 114.; Özdamar, Dergâhlar, s. 97.; Tanman, *"Dragman Külliyesi"* DİA, IX/524-525.
[1763] A.g.e., (Cevdet), I/363.; A.g.e., (Gökyay), s. 153.; A.g.e., (Danışman), II/66.
[1764] Demircanlı, s. 279.
[1765] A.g.e., (Cevdet), III/479.

Sokolluzâde Paşa Tekkesi olarak verdiği bu tekke Kadırga'da bulunan Sokullu Paşa Tekkesidir. Bu tekke, Sofyalı Balî Efendi'nin halifelerinden Nureddinzâde (ö. 981/1574)'nin vefatından sonra Kurd Mehmed Efendi'nin irşad faaliyetlerinde bulunmak için, yerine geçtiği tekkedir.[1766]

8. Halep Cemalî Tekkesi: Seyyahımızın bildirdiğine göre, Halep'de Cemaliyye'ye ait bir tekke bulunmaktaymış.[1767]

c) Türbeler

1. Şeyh Sarhoş Balî Efendi Türbesi: İstanbul'da Şehzadebaşı'nda[1768] bulunan Kurşunlu Türbede medfundur. Vefatı için şu tarih düşülmüştür.

Fena câmi ile Bâlî Efendi mest olub geçdi. Sene. 1040. [1769]

2. Şeyh Muslihiddin (Nureddinzâde) Türbesi: İstanbul Kocamustafa Paşa avlusundadır. Ölümüne " *Vâşeyh"* sene 981 tarih düşürülmüştür.[1770] Evliya Çelebi, başka yerde de Nureddinzâde Muslihiddin türbesinin Yenikapı da olduğunu söylemektedir.[1771]

d) Ziyaretgâhlar

1. Şeyh Hazret-i Balî Ziyaretgâhı: Sofya'nın batısında bir saatlık mesafede bulunan Vitoş Dağı eteğindedir. Ormanlık bir alan içerisinde bulunan bu ziyaretgâhın büyük bir kubbesi vardır. Türbe yeşil örtülerle çevrilmiştir. Mustafa Ağa isminde bir bakıcısının olduğunu belirten Evliya Çelebi, bu kişinin, ziyaretgâhı, bid'atçılara karşı muhafaza ettiğine dikkat çeker.[1772] Yine Balî Efendi'ye nisbet edilen ziyaretgâhlardan biri Gemlik'te[1773] bir diğeri de, Balkanlarda Üsküp'e yakın Köstendili şehrine bağlı Dorugan Köyünde olduğu bildirilmiştir.[1774]

2. Hazret-i Şeyh İshâk Efendi İbn Hazret-i Balâ Efendi Ziyaretgâhı: Sofyalı Bâli Efendi'nin oğludur. Ziyaretgâhı, Balî Efendi türbesinin giriş kapısı yanındadır. 1056 yılında vefat etmiştir.[1775]

[1766] Bursalı, Osmanlı Müellifleri, I/145.
[1767] A.g.e., (DM), IX/380.
[1768] Atâî, a.g.e, s.210.
[1769] A.g.e, (Cevdet) I/368.;A.g.e., (Gökyay), I/155.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 304), 109b.
[1770] A.g.e., (Cevdet), I/369.; A.g.e., (Gökyay), I/155.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 109b.
[1771] A.g.e., (Gökyay), I/157.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),110b.
[1772] A.g.e., (Heyet), III/233.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),145b.
[1773] Seyahatname, (Cevdet), V/287.
[1774] A.g.e, (Cevdet),V/567.; Ayverdi, a.g.e., IV/96-100-101-103.
[1775] A.g.e., (Heyet), III/233.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 305 9, 145b.

25. SÜNBÜLİYYE

Sünbül Sinan (ö.936/1529) tarafından kurulmuştur. Sünbüliye, Cemaliyye'nin bir şubesidir. Evliya Çelebi, Sünbül Sinan'ın adını, II. Selim dönemi büyük şeyhleri içerisinde zikrettiği Şeyh Yakup Karamanî adını dile getirirken, Halvetî şeyhlerinden Sünbül Sinan'a intisâbı münasebeti ile anmıştır .[1776]

Sünbül Sinan (ö. 936/1529) Merzifon yakınlarında Borlu kazasının Hamideli nahiyesinde doğdu. Sonra Merzifon'a yerleşti. Babasının adı Kaya Bey'dir. İstanbul'da Cemaleddin Halveti'ye intisap etti. Dört sene sonra kendisinden icazet aldı. Şeyhinin vasiyeti üzerine, kızı ile evlendi. Şeyhinin vefatından sonra otuz üç sene makamında oturdu.[1777] Koca Mustafa Paşa Câmiinde medfundur. Vefatı için *" Cennete azm eyledi mîr-i azîz . 936"* [1778]şeklinde tarih düşülmüştür.

a) Dervişler

1. Merkez Efendi (ö. 959/1551-52): Sünbül Sinan'ın halifesidir. Vefatından sonra yerine geçmiştir.[1779] Seyahatname'de bir menkabesi zikredilmektedir.

Menâkıb-ı Pîr Merkez Efendi: Evliya Çelebi, Merkez Efendi'nin bir menkabesini şöyle anlatmaktadır. Menkabeye göre; Merkez Efendi, bir gün müridlerine, durduğu yeri göstererek; " Şurada bir gün secde ederken, yeraltından bir ses işittim.", " Ya şeyh! Ben şurada yedi bin yıldan beri bekleyen kırmızı renkli, sudan lezzetli bir pınarım. Senin emrinle yeryüzüne çıkmak için emir bekliyorum. Allah, beni humma hastalığı için şifa kılmıştır. Beni bu hapisten kurtar!" şeklinde ricada bulundu. Merkez Efendi, etrafındaki müridlere; " gelin , sizinle beraber şurayı kazalım" dedi. Bismillah diyerek ilk kazmayı kendisi vurdu. Daha sonra müridleri de orayı kazarlar. Kırmızı renkte bir su çıkar. Bu su, humma hastalığına yakalananlar için bir şifa kaynağı oldu. Evliya Çelebi, humma hastalığına yakalananların üç sabah üst üste aç karnına bu sudan içecek olursa, şifa bulacağını söylemektedir.[1780]

2. Yakup Kîrmanî: Evliya Çelebi, Şeyh Yakub Kîrmanî'yi II. Selim dönemi mutasavvıfları arasında olduğunu beyan ederken, bu zatın, Sünbül Sinan Efendi'nin

---

[1776] Seyahatname, (Cevdet), I/208.; A.g.e., (Gökyay),s.84. A.g.e., (Topkapı Bağdat304), 58a.
[1777] Harirîzâde, a.g.e., s. 145-149.
[1778] Seyahatname, (Cevdet), I/368.
[1779] Mecdî, Şakâîk Tercümesi, s. 523.; Öngören, a.g.e., s. 60.
[1780] A.g.e., (Cevdet), I/372.; A.g.e., (Gökyay), s. 157.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 110b.

müridi olduğunu kaydetmektedir. *"Şeyh Ya'kub Kirmanî erbab-ı timardan iken meşayihi halvetiyyede Sünbül Sinan Efendi hidmetine yetdi."* [1781]

3. Hazreti Mahmud Şeyh Maksud Dede (ö. 970/1562): Tokat'ta doğmuştur. İstanbul'da Sünbül Sinan'a intisâb edip, tekmîl-i tarikât aldıktan sonra Siroz şehrinde seccâdenişîn oldu. Siroz'da Halvetiyye tekkelerinden Saçlı Emir Sultan Tekkesinde medfundur.[1782]

4. Şeyh Ramazan Behiştî (ö. 979/1571): Merkez Efendi'nin halifelerindendir. Vize'li olup, irşad faaliyetlerini Çorlu'da yürütmüştür.[1783] Evliya Çelebi, bu zatı da II.Selim dönemi şeyhleri arasında zikrederken, bunun " Behîştî" mahlasını kullandığını söyler.[1784] Seyyahımız, Çorlu'daki ziyaret yerleri arasında onun zaviyesini de saymıştır.[1785]

5. Şeyh Muslihiddin Efendi (ö. 984/1576-77): Merkez Efendi'nin halifesi ve damadıdır. Yenikapı yakınlarında Merkez Efendi Türbesinin yanında medfundur. [1786]

6. Şeyh Abdulvehhab Efendi: Merkez Efendi'nin halifelerindendir. Tire'lidir. Tire'deki tekkesinde medfundur.[1787]

7. Şeyh Aziz Mehmed Efendi: Malkaralı'dır. Babası, Nâibzâde Hasan Halife isminde bir imamdır. Tırhala'da Ali Çavuş adında birisi, bir hamam ve tekke inşa eder. Tekke'de irşad faaliyetlerini yürütmesi için Nureddînzâde'den bir halife göndermesini ister. Bunun üzerine Nureddînzâde, Şeyh Aziz Mehmed Efendi'yi Tırhala'ya gönderir. Osman Şâh Câmiinde vaizlik yapar. 1013 tarihinde vefat eder. İrşad görevini yürüttüğü tekkesinde defnedilmiştir.[1788]

8. Şeyh Eyyubî Mahmud Efendi: Kütahya Şeyhli Kazasında doğan ve Sünbül Sinan ile Merkez Efendi'den icazet alarak Koca Mustafa Paşa Dergâhında postnişîn olan Yakub Efendi (ö. 979/1571)[1789] 'nin halifesidir. Evliya Çelebi, bu zatın Eyup'te bir tekke ile güzel bir camii yaptırdığını söyler. Mezarı tekkesi içindedir.[1790] Bu tekke, Eyüp, Zal Mahmud Paşa Cadddesi Câmiindedir. Bu tekke ayrı bir yapı olmayıp, Silahşör Mehmed Bey Câmii tekke olarak kullanılmıştır.[1791]

[1781] A.g.e., (Cevdet), I/208.;III/ 298.; A.g.e., (Gökyay), s. 84. ; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 58a.
[1782] A.g.e., (OM), VIII/139.; Atâî, Zeyl-i Şekâik, s. 76-77.; Öngören, a.g.e., s. 58-59.
[1783] Bursalı, a.g.e., I/42-75.; N. Yılmaz, a.g.e., s. 159.
[1784] A.g.e., (Cevdet), I/208.-III/298.; A.g.e., (Gökyay), I/84.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 304), 58a.
[1785] A.g.e. (Cevdet), I/ 368.-III/298.; A.g.e., (Heyet), III/172.
[1786] A.g.e., (Cevdet), I/372.; A.g.e, (Gökyay), s. 157.; A.g.e, (Topkapı Bağdat), 304.110b.
[1787] A.g.e., (DM), IX/172.
[1788] A.g.e., (Cevdet), VIII/208.
[1789] Öngören, a.g.e, s. 77.
[1790] A.g.e., (Gökyay), s. 172.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 121b.
[1791] Demircanlı, a.g.e., s. 279.

9. Şeyh Adlî Efendi (ö. 1026/1614): Seyahatname'de tarikatı bildirilmeyen bu zatın uzun seyahatlerde bulunduğu kaydedilmiştir. Koca Mustafa Paşa'nın şeyhi Hasan Efendi'nin yerine tekkesinde irşad görevinde bulunduğu ifade edilmiştir. Koca Mustafa Paşa avlusunda zincirli servi denilen yerde defn edilmiştir. *"Adlî"* mahlası ile tasavvufî şiirler yazmıştır. Evliya Çelebi, devir ve tevhid meclislerinde ilahilerinin okunduğunu söyler.[1792] Şeyh Adlî Efendi'nin Sünbüliyye şeyhlerinden Necmeddin Hasan Efendi'nin halifelerinden olduğu ve vefatından sonra Sünbül Efendi Tekkesinde irşad görevi yürüttüğü görülmektedir.[1793]

10. Bostan Efendi (ö. 1040/1630-31): Tire'li olan bu zat, fazilet sahibi ve iyi huylu birisi olarak tanıtılmış, türbesinin Edirnekapı'da olduğu ifade edilmiştir.[1794] Sünbüliyye şeyhlerinden olan Bostan Efendi, Gömleksiz Şeyh Mehmed Efendi'den sonra Şah Sultan Tekkesi'ne postnişîn olmuştur.[1795]

b) Tekkeler

1. İmam Sinan Tekkesi: İstanbul Çarşamba Pazarındadır.[1796] Saraçhanebaşı, Tezgahcılar Câmii yakınında olan bu tekke, Çarşamba'da olmayıp, Zeyrek'e daha yakın olan bir yerdeydi.[1797]

2. Sünbül Sinan Tekkesi: İstanbul tekkeleri içerisinde zikredilmiştir. Evliya Çelebi, bu tekkenin Aksaray'da olduğunu ifade etmektedir.[1798]

3. Sinan Paşa Tekkesi: İstanbul Kasımpaşa semtindedir. *"Ümmî Sinan tarîkine mahsustur."* [1799] Beş defa Sadrazam olan Sinan Paşa tarafından yapılmıştır.[1800] Bu tekke, Okmeydanı, Büyük Sinanpaşa Sokağı'ndadır. Yemen Fatihi Sinan Paşa tarafından yaptırılan bu tekke, restore edilerek, günümüzde Câmii olarak kullanılmaktadır.[1801]

[1792] A.g.e., (Cevdet), I/359-360.; A.g.e., (Gökyay), s. 151.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),107a.
[1793] Öngören, a.g.e., s. 72-73.
[1794] A.g.e., (Cevdet), I/375.; A.g.e., (Gökyay), s. 158.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 111b.
[1795] Tanman, *"Şah Sultan Câmii ve Tekkesi"*, DBİA, VII/125-127.; N. Yılmaz, a.g..e, s. 82-83.
[1796] A.g.e., (Cevdet), I/320.; A.g.e., (Gökyay), s. 131.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 92b.
[1797] Demircanlı, a.g.e., s. 284.
[1798] A.g.e., (Cevdet), I/320.; A.g.e., (Gökyay), s.131.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 92b.
[1799] A.g.e., (Cevdet), I/ 420.; A.g.e., (Danışman), II/120. A.g.e, (Gökyay), s. 178.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 126a.
[1800] Ayvansarâyî, Hadîka, II/24.
[1801] Demircanlı, a.g.e, s. 292.

c) Türbeler

1.Şeyh Muslihiddin Efendi Türbesi: Merkez Efendi'nin halifesi ve damadı olan bu zatın türbesi Yenikapı dışındaki zaviyesinde, Merkez Efendi türbesinin civarında bir yerdedir.[1802]

d) Ziyaretgâhlar

1. Şeyh Hazreti Muslihiddin Sultan Ziyaretgâhı: Siroz'da Beşik Tepesi denilen yerdedir. Seyyahımız, Şeyh Hazreti Muslihiddin Sultan ziyaretgâhını *" şeyh-i millet ve kutb-u devlet pîşvâ-yı âdemîyân"* [1803] ifadeleri ile tanıtmıştır.

26. ŞABANİYYE

Halvetiyye'nin Cemaliye kolunun bir şubesidir. Kastamonu'lu Şeyh Şaban-ı Veli (ö.976/1568) tarafından kurulmuştur.[1804] Evliya Çelebi, *" Büyük Şaban Efendi "*[1805] demektedir. İlim tahsili için doğum yerinden ayrılıp İstanbul'a gitti. İstanbul'da bir çok tanınmış ilim adamından eğitim gördü. Özellikle tefsir ve hadis okudu. Daha sonra, halvet ve uzleti ihtiyar ederek, tasavvuf yoluna girdi. Doğum yeri olan Kastamonu'ya yerleşmek için giderken, Bolu'da Cemaliyye tarikatı meşayıhından Hayreddin Tokadî ile karşılaştı. Kendisine intisâb etti. Sülûkunu tamamladıktan sonra hilâfet aldı. İrşad için Kastamonu'ya gitti. Hunsâlar Mahallesi Camiînde tasavvufî sohbetler verdi. Bundan sonra Hisar Ardı semtine yerleşti. Bu semtte ikamet eden Halvetiyye meşayıhından Sünnetî Efendi tarafından yaptırılan dergâhta tarikatını yaydı.

Şaban-ı Veli hazretleri 976/1568 tarihinde Kastamonu'da vefat etti. Halifeleri vasıtasıyla Şabaniyye, Fas ve Hicaz bölgelerine kadar yayılmıştır.[1806]

a) Dervişler

1. Şeyh İsmail Efendi: Şaban-ı Veli'nin halifesidir. Evliya Çelebi, bu zatı ziyaret ettiğini söyler.[1807]

[1802] A.g.e., (Cevdet), I/369.;A.g.e, (Gökyay), I/157. ; A.g.e., (Topkapı Bağdat304),110b.
[1803] A.g.e., (OM), VIII/139.
[1804] Kara, Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler, I/17.; Yılmaz, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 144.; Eraydın, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 246.
[1805] Seyahatname, (Cevdet), I/374.; A.g.e., (Gökyay), s. 158.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 111a.
[1806] Harîrizâde, M. Kemaleddin, Tibyânu vesâili'l-hakâyık, Süleymaniye –Fatih Kütüphanesi, Nr: 430-432. V/192.; Sadık Vicdânî, Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye'den Halvetiyye, İstanbul. 1338.s.63..; Eraydın, a.g.e., s.246.
[1807] Seyahatname, (Heyet), 3/152.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 94b.

2. Şeyh Şaban-ı Sânî: Kastamonu'ludur. Şaban-ı Veli'nin halifesidir. Vefa Camiînde medfundur. Seyahatname'de Şeyh Şâbân-ı Sânî hakkında " *Kastamonu'ludur. Büyük Şaban Efendi'nin halifesidir. Şeyh Vefa Camii harеminde medfundur."*[1808] Evliya Çelebi, bu zatla alakalı tam bir bilgiye sahip olmadığından, yalancı duruma düşmemek için, diğer menkabelerini yazmadığını da ifade etmiştir.

3. Hazreti Şuc'a Efendi (ö. 996/1588): Şaban-ı Velî'nin halifesidir.[1809] Bağ çapalarken, yılan zehirlemesi sonucu vefat etmiştir. Türbesi Üsküdar'da Şuc'a Bağları içindedir. Aynı zamanda Battal Gazi'nin de arkadaşıdır.[1810]

4. Yeniçeri Pîrî Efendi: Şaban-ı Veli'nin halifesidir. Tasavvufî şiirler söyleyen bir mutasavvıftır. Tekkesi Pıravadi'dedir.[1811] Yeniçeri Pîri Efendi için: *" aşk-ı ilâhi ile sermest bir ârif-i billâhdır. Aşıkâne, mutasavvıfâne nice beyti ilâhiyâtı olub lisânı aşıklarında on iki makam üzere inşâd olunur."* [1812] denmektedir. Seyahatname'de Silistre'de yaşayan bir başka Şabaniyye şeyhi olan Pîrî Efendi'den de bahsedilmektedir. Topkapı Bağdat 305. Varak 110a.'da Yeniçeri Pîrî Efendi ismini kullanırken, 305 yazmasının 119b. varağında Şeyh Hazret-i Pîrî Efendi ismini kullanmaktadır. Bu iki ismin aynı zat için kullanıldığını tahmin edilmektedir. Şeyh Hazret-i Pîrî Efendi için: *"...İlâhiyât-ı rubâ'iyâtda Azmîzâde Hâleti Efendi kadar tasavvufâne penç-beytleri vardır kim hâlâ bir mükemmel müdevvendir."* [1813] ifadesinde, Yeniçeri Pîrî Efendi için de, tasavvufî şiir ve ilahî okuduğunu söylemiş olmasıyla aynı kişi olduğu tahmin edilmektedir. Hem Yeniçeri Pîrî Efendi'nin hem de Şeyh Hazret-i Pîrî Efendi'nin tekkelerinin Balkanlarda zikredilmesi bu ihtimal dairesinde düşünülebilir. Her iki ismin de, Şabaniyye mutasavvıfı olarak zikredilmesi de, ayrıca dikkate değer bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Evliya Çelebi, Pîrî Efendi için, daha fazla detaylı bilgi'yi Şeyh Hazret-i Pîrî Efendi'yi anlatırken vermektedir. IV. Murad (1612/1640) ile birlikte 1615 yılında Revan Seferine katılan Şeyh Hazret-i Pîrî Efendi'nin yara almayan bir tarafının kalmadığını söyler. Daha önce asker olması, yeniçeri ocağına mensup olması *(Yeniçeri Pîrî Efendi)* Şeyh Hazret-i Pîrî Efendi'nin hayatının son dönemlerinde tasavvufa yöneldiğini göstermektedir. Hem Pravadi'de hem de Silistre'de Kurşumlu Camii Tekkesi[1814] adında iki tekkesinin olması da, kahramanlık

---

[1808] A.g.e., (Cevdet), I/374.; A.g.e, (Gökyay), s. 158.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 304),111a.
[1809] Ayvansarâyî, Hadîka, II/232.
[1810] A.g.e., (Cevdet), I/478.; A.g.e., (Gökyay), s. 205.
[1811] A.g.e., (Heyet), 3/177.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 110a.; A.g.e., (Cevdet), III/307-344.
[1812] A.g.e., (Cevdet), III/307.
[1813] A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 110a-119b.; A.g.e., (Heyet), 3/177-192.
[1814] Ayverdi, Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, Bulgaristan, Yunanistan, Arnavudluk, IV/92.

gösterdiği bölgelerde mensup olduğu tarikatının yaygınlık kazanmasına çalıştığını göstermektedir. Seyahatname'de bu husus: " *Kurşumlu Câmi tekyesinde eş-Şeyh Hazret-i Pîrî Efendi ârif-i billah ve âşık-ı âgâh kimesne, Murad Hân Râbi' ile Revân seferinde serdengeçdi ağası olup vücudunda zahm-âlûd olmamış yeri yok idi. Ahir terk-i dünya edüp Kastamonî Şa'ban Efendi tarîkından cihâz-ı fakrı kabul edüp mürşid-i kâmil kimesne idi...*" [1815] şeklinde ifade edilmektedir. Seyahatname'nin bir başka yerinde[1816] Şeyh Pîrî Efendi'nin Halvetî tarikatından olduğu, daha sonra Şaban-ı Veli Hazretlerine intisâb ettiği bildirilmektedir. Verilen bu bilgide, Şeyh Pîrî Efendi hakkında daha önce verilen bilgilerin aynısı verilmiştir.[1817] Evliya Çelebi, Şeyh Pîrî Efendi'nin bidayette Halvetî tarikatına mensup olduğu ifadesini kullanmışsa da, daha sonra Şabaniyye tarikatında irşad hizmetini yürüttüğü kesinlik kazandığından, Halvetî kültürü içerisinde ele alınmamıştır. Seyyahımızın görüştüğü dervişlerdendir.[1818]

5. Şeyh Alaeddîn: Şaban-ı Veli'nin halifesidir. İrşad görevinde bulunmak için şeyhi tarafından Gelibolu'ya gönderilmiştir.[1819] Gelibolu'daki ziyaretgâhı hakkında Seyyahımız, *"Hala ziyaretgâh-ı erbâb-ı dildir"* [1820] der.

d) Tekkeler

1. Yeniçeri Pîrî Efendi Tekkesi: Bu tekke Pravadi'dedir.[1821]

2. Kurşunlu Câmi Tekkesi: Silistre'de, Şeyh Hazret-i Pîri Efendinin gözetiminde faaliyet gösteren önemli tekkelerdendi.[1822]

27. BEKRİYYE

Halvetiyye'nin bir şubesidir. Muhammed el-Bekrî tarafından kurulmuştur.[1823] Halvetiyye'nin Cemaliye kolundan Şabaniyye'nin Karabaşiye şubesinden ayrılmıştır.[1824] Şazeliyye'nin bir kolu olduğuna dair görüşte belirtilmiştir.[1825]

[1815] A.g..e., (Heyet), 3/192.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 119b.
[1816] A.g.e., (Heyet), 3/195.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 121b.
[1817] A.g.e., (Cevdet), III/307.; A.g.e., (Heyet), 3/195.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 121b.
[1818] A.g.e., (Cevdet), III/344.; A.g.e., (Heyet), III/195.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 121b.
[1819] Öngören, a.g.e., s. 89.
[1820] A.g.e., (Cevdet), V/321.
[1821] A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 110a.; A.g.e., (Heyet), 3/177.; Ayverdi, a.g.e., IV/78.
[1822] A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 119b.; A.g.e., (Heyet), 3/192.; Ayverdi, a.g.e., IV/92.
[1823] Muhammed Kemaleddin ,Harirîzâde., Tibyânu Vesâil'l-Hakâik fi Beyâni Selâsili't-Tarâik. C. III. Süleymaniye Kütüphanesi (İbrahim Efendi Bölümü, no: 430-432., 1/130a.-140a.-171a.
[1824] Ahmet Kırkkılıç, Başlangıçtan Günümüze Tasavvuf, s.268.-272.
[1825] "Bekriyye" md. İA, 2/460.

Muhammed el-Bekrî, Mısır'da yaşamış bir mutasavvıftır. Mısır'daki tarikatların şeyhi şüyûhu kabul edilmiştir.[1826]

Şeyh Muhammed Bekrî Ebubekir-i Sıddık'ın (r.a) zürriyetinden olduğuna inanılan birisidir. Kahire'de yaşamıştır. Duası makbul olan ehl-i hal bir kişi olarak bilinmiştir.[1827] Seyyahımız, vefatında yüz bin kişinin cenaze namazını kıldığını ve Kahire'de bulunan Ebubekir-i Sıddık'ın (r.a) ziyaretgâhının yanına defnedildiğini söyler. Yerine oğlu Bilmevâhib Çelebi geçmiştir. Tekkesi ile vakıflarının gözetimini de küçük oğlu Çelebi Zeynelâbidîn üstlenmiştir. Tekkesinde her yıl Şaban ayının ortasında büyük bir mevlit düzenlendiği bildirilmiştir.[1828]

a) Dervişler

1. Bilmevâhib Çelebi: Şeyh Muhammed Bekrî'nin oğludur. " *Sâlah-ı hal ile sahibi perhîz dindar çelebidir*" [1829] ifadesi ile tanıtılmıştır.

2. Çelebi Zeynelâbidîn: Şeyh Muhammed Bekrî'nin küçük oğludur. " *Cümle ahali-i Mısır'ın mahbubu'l-kulubudur*" [1830]denmiştir.

3. Şeyh Hazret-i Mekkî: Şeyh Muhammed Bekrî'nin dervişlerindendir. Mısır'ın Circe şehrinde vefat etmiştir. Circe'de Ali Bey Camii'nin inşası esnasında kabri ortaya çıkmıştır. Mezar taşında kabrinin açılıp başka yere nakledileceği ve burada bir Camînin yapılacağının yazılı olduğu görülmüştür.[1831]

b) Tekkeler

1. Şeyh Bekrî Tekkesi: Haleb'in kuzeyindeydi. Hazret-i Mevlâna'ın tekkesinden sonra en mamur tekke olarak kabul edilmiştir. Öküz Mehmed Paşa tarafından yapılmıştır.[1832] Şeyh Muhammed el-Bekrî, Şam ve civarında irşad faaliyetlerinde bulunmuştur.[1833]

2. Şeyh Bekrî Tekkesi: Kahire'de İmam Şâfiî Tekkesinin yanındadır. Her yılın Temmuz ayında bu tekkede de büyük bir mevlid düzenlendiği bildirilmiştir. Zengin bir tekke olduğu anlaşılmaktadır. Zira, her yıl düzenlenen mevlitte fakir ve kimsesizlere

---

[1826] "Bekriyye"md. İA, 2/460-461.
[1827] A.g.e., (DM), X/528.
[1828] A.g.e, (DM), X580.
[1829] A.g.e., (DM), X/528.
[1830] A.g.e., (DM), X/528.
[1831] A.g.e., (DM), X/811-812.
[1832] A.g.e., (DM), IX/378.
[1833] Bekriyye md. İA., 2/460.

yiyecek, giyecek yardımında bulunulduğu söylenmiştir. Mevlit günlerinde, bu tekkenin çevresinde Pazar ve panayır kurulduğu ifade edilmiştir. [1834]

c) Türbeler

1. Şeyh Muhammed Bekrî Türbesi: Seyyahımız, Şeyh Muhammed Bekrî'nin türbesinin Kahire'de bulunan Özbekler Tekkesinde olduğunu söyler.[1835]

28. UŞŞAKKİYYE

Halvetiyye'nin Ahmediyye şubesinin bir koludur. Hasan Hüsâmeddin tarafından kurulmuştur. 880/1475 tarihinde Buhara'da doğdu. Gördüğü bir rüya üzerine Uşak'a geldi. Burada Kübreviyye'nin Nurbahşiyye kolundan olan Şeyh Emir Ahmed Semerkandî'ye intisâb etti. Şeyh Emir Ahmed Semerkandî vefat edince, makamına geçti.[1836] Daha sonra Sinaniyye'nin kurucusu Ümmî Sinan'a intisâb etti.[1837] İstanbul'a gelip Kasımpaşa'ya yerleşmiş, evini tekke olarak kullandı.

a) Dervişler

1. Şeyh Memî Can (ö. 1008/1599): Şeyh Hüsameddîn Uşşakî'nin halifelerindendir.[1838] Halvetiyye-Uşşakiyye tarikatının Cemaliyye şubesinin kurucusu Cemaleddin Uşşâkî (ö.1164/1751)'nin silsilesi, Memî Can'dan Hüsameddin Uşşakî (ö.1001/1593)'ye ulaşır.[1839] Seyahatname'de mensup olduğu tarikat bildirilmemiştir. Kendisi için Kutb-i aktab denilmiştir. Vefat tarihi için şu dörtlük yazılmıştır.

Alemin kutbu Memi Cân bu cihândan gitdi.
Bağ-ı Rıdvâna yer itsün yine mihmân-ı aziz.
İşidüp Haşimî dâi dedi tarihin anın.
Eyleyüb ruhu revan verdi Memî Can-ı aziz. [1840]

2. El-Mevla Mustafa Uşşâkîzâde: Hasan Hüsâmeddin'in oğludur.[1841] İlim tahsilinden sonra kadılık görevinde bulunmuştur. Emekli olduktan sonra babasının

---

[1834] A.g.e., (DM), X/474.
[1835] A.g.e., (DM); X/465-466.
[1836] Harîrîzâde, Tibyân, Tibyân, II/142a.; Vassâf, Sefîne, IV/179.; Tanman, "*Uşşakîlik*" DBİA, VII/329-331.; Mehmet Akkuş, "*Hüsâmeddîn Uşşâkî*" DİA.,XVIII/515.
[1837] Harîrîzâde, a.g.e, II/291b. Hüsâmeddîn Uşşâkî, ilk önce Kübreviyye'ye intisâb edip daha sonra Halvetiyye'nin bir alt kolu olan Sinaniyye'nin pîri olan Ümmî Sinan'a intisâb etmesi ile; Uşşâkîye'nin Kübrevîye'nin mi, Halvetiyye'nin mi yoksa Sinâniyye'nin mi bir alt kolu olduğu konusu açıklığa kavuşmuş değildir.
[1838] N. Yılmaz, a.g.e., s. 154.
[1839] Mahmut Erol Kılıç, "*Cemaliyye*" DİA, VIII/314.
[1840] Seyahatname, (Cevdet), I/360.; A.g.e., (Gökyay), s. 152.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 107a.

tekkesinde inzivaya çekilmiştir.[1842] El-Mevla Mustafa Uşşâkîzâde "kelimetü't-takvâ" nın karşılığı olan 1037/1627 tarihinde vefat ederek babasının Kasımpaşa'daki türbesine defnedilmiştir.[1843] El-Mevla Mustafa Uşşâkîzâde hakkında Seyahatname'de " *Kasımpaşa'da pederleri cenbinde Ka'betü'l-uşşâk olan zâviye-i Uşşâkî'de medfundur. Hala ulu âsitânedir. Merkûm ve merhum âbid ve zâhid ve meşâhir mertebesinde ulemâ-yı amîlin silkine münselik çelebi idi.*" [1844] ifadeleri ile bilgi verilmektedir. Seyahatname'nin Ahmed Cevdet neşrinde ise, Mustafa Uşşâkizâde hakkında verilen bilgilerin aynısı verilmekle beraber ismi "*Etveli Uşşâkîzâde*" olarak geçmektedir.[1845]

b) Tekkeler

1. Hazret-i Uşşâkî Efendi Tekkesi: Kasımpaşa semtinde Hacı Haydar Bostanına yakın bir yerdedir. " *Hacı Haydar bostanı karibındedır. Fukarâsı sülehâ-yı ümmettendir.*" [1846] Bu tekke, Kasımpaşa Hacı Ahmed Mahallesi, Dolapdere Caddesi, Pîr Hüsâmeddin Sokağı üzerindedir. En son Tersane Emini Yusuf Efendi (ö.1161/1748-49)denilen birisi tarafından eskimiş olan bu bina yıktırılıp, yeniden yapılmış, imam ve müezzin tayin edilmiştir. Daha sonra bu tekke ve geri kalan hazîreler yıktırılarak yerinde okul yaptırılmıştır.[1847]

2. Şeyh Esedü'd-dîn Tekkesi: Girit'te Kandiyye şehrinde Ankebût Ahmed Paşa Camiî yanında olduğu bildirilmiştir.[1848]

3. Halep Kırklar Tekkesi: Halep'te, Kırklar Tekkesi adıyla Uşşakîyye'ye ait bir tekke bulunmaktaydı.[1849]

29. RAMAZANİYYE

Halvetiyye'nin Ahmediyye şubesinin bir alt kolu olan Ramazaniyye, Şeyh Ramazan Mahfî Efendi (ö. 1025/1616)'ye nisbet edilen bir tarikattır.[1850] Ahmediyye,

---

[1841] Akkuş, " *Hüsâmeddin Uşşâkî*", DİA, XVIII/515.
[1842] Hüseyin Ayvansarâyî, Hadîkatü'l-Cevâmî, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1281. II/23.; Vassaf, Sefine, IV/193.
[1843] Ayvansarâyî, a.g.e., II/25.; Vassaf, a.g.e., IV/193.
[1844] Seyahatname, (Gökyay), s. 181.
[1845] A.g.e., (Cevdet), I/425.
[1846] A.g.e., (Cevdet), I/420.; A.g.e., (Gökyay), s. 178.
[1847] Geniş bilgi için bk. , Osman Çetin, *"İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hankahlar Hakkında 1199 (1784) Tarihli Önemli Bir Vesika"*, Vakıflar Dergisi, S: XIII (1981), s.583.; Tanman, İstanbul Tekkeleri'nin Mimari ve Süsleme Özellikleri, Tipoloji Denemeleri, İÜSBE (basılmamış doktora tezi) I/717-721.;Tanman, " *Hüsameddin Uşşâkî Tekkesi*" DBİA, VI/105-106.;a.mülf.,"*Hüsâmeddin Uşşâkî Tekkesi*, DİA,XXVIII/515-517.

[1848] Seyahatname, (Cevdet), VIII/512.

"Yiğitbaşı" diye tanınan Ahmed Şemseddin Marmaravî (ö. 910/1504-05) tarafından kurulmuştur.[1851] Ramazaniyye'nin kurucusu Şeyh Ramazan Mahfî Efendi[1852] Afyonkarahisar'da doğmuş, ilim tahsilini de burada yapmıştır.[1853] Ahmediyye-i Halvetiyye'den Kasım Çelebi'ye intisâb etmiş, şeyhin vefatından sonra da halifesi Muhiddin Karahisârî (ö. 990/1582)'nin[1854] yanında seyr ü sülûkunu tamamlayarak halife olmuştur.[1855] Daha sonra İstanbul'a gelmiştir. Bezzazistan Kethüdasi Molla Hüsrev isminde bir zat tarafından kendisi için, Fatih, Koca Mustafa Paşa semtinde Arabacı Beyazıt Mahallesi, Ramazan Efendi sokağında[1856] bir tekke inşa edilmiştir. Vefatına kadar irşad hizmetlerini bu tekkede yürütmüştür. Ölümünden sonra yerine oğlu Abdülhalim Efendi geçmiştir.[1857] Seyyahımız, Şeyh Ramazan Mahfî Efendi hakkında *"Karahisarlıdır. Tarîk-ı Halvetiyye'den Muhyiddin Efendi'nin halifesidir. İstanbul'a geldikde (Bezzazistân) Kethüdası Molla Hüsrev buna bir tekye ve câmi bina eylemişdir ki, kapusu üzerinde tarihi şudur:*

Seyr idüp anı Sa'î-i dâ'î

Didi yâr-ı ayni (tarih-i) Ka'betü'l-uşşak.

O âsitanede nice bin âdemi irşad iderek âzim-i Darü's-Selâm oldu. İntikaline tarih: "Haşimî didi geçdi Şeyh bu gün" 1025. Yerlerine veled-i necîbi Abdülhalim Efendi seccâde-nişîn oldu." [1858] şeklinde bilgi vermektedir.

30. CİHANGİRİYYE

Hasan Burhaneddîn Efendi (ö. 1074/1663) tarafından kurulmuştur. Hasan Burhaneddîn Efendi (1000/1592) yılında Harput (Elazığ)'a bağlı Perçîh denilen bir mahalde dünyaya gelmiştir. Cihangiriyye, Halvetiyye'nin Ahmediyye şubesi Ramazaniyye koluna bağlı bir alt koldur. XVII. Yüzyılda İstanbul'da kurulmuş olan bir

---

[1849] A.g.e., (DM), IX/380.

[1850] Sadık Vicdânî, Tomar, s. 233.; Nazmî, Hediyye, s.203.; Necdet Yılmaz, a.g.e, s. 156.

[1851] Geniş bilgi için bkz. Atâî, Zeyl-i Şakâik, s. 63.; Vassâf, Sefîne, IV/155-157.; Mehmet Akkuş, "Yiğitbaşı Veli Ahmed Şemseddin-i Marmaravî'nin Hayatı ve Eserleri", İlim ve Sanat, İstanbul. 1988. S.21. s. 32.; Süleyman Uludağ, *"Ahmed Şemseddin, Yiğitbaşı"*, DİA.,II/135-136. a.mülf., *"Ahmediyye"*, DİA.,II/171.;Ahmet Ögke, Yiğitbaşı Velî Ahmed Şemseddin-i Marmaravî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Görüşleri, MÜSBE, İstanbul 2000.; Öngören, a.g.e, s. 89.; Necdet Yılmaz, a.g.e., s. 136.

[1852] Evliya Çelebi, "Mahfî" lakabını kullanmamıştır. Seyahatname, (Cevdet), I/358.

[1853] Hüseyin Vassâf, Sefîne, V/6.; Bursalı, Osmanlı Müellifleri, I/75; Sadık Vicdânî, s.233.

[1854] Evliya Çelebi, Şeyh Ramazan Efendi'nin şeyhi Muhiddin Karahisarî değil de, Muhyiddin Efendi olarak ifade etmektedir. Seyahatname, (Cevdet), I/353.

[1855] Hulvî, Lemezât, s.596.; Atâî, Zeyl-i Şakâik, s. 603. Necdet Yılmaz, a.g.e, s.156.

[1856] Tanman, İstanbul Tekkeleri, II/1.s.131.

[1857] Necdet Yılmaz, a.g.e, s. 159.

[1858] Seyahatname, (Cevdet), I/308.; A.g.e, (Gökyay) I/151.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304).107a.

tarikattır.[1859] Seyahatname'de Cihangiriyye kültürü ile ilgili olarak; Tophane de bulunan Cihangir Tekkesi'nin ele alınması nedeniyle geçmektedir.[1860] Hasan Burhâneddîn'in türbesinin bulunduğu bu tekke, aynı zamanda pîr evi olarak da kabul edilmiştir.[1861] Günümüzde, bu tekkenin binası kalmamış olup, Hasan Burhâneddîn Efendi'nin türbesi yenilenmiştir.[1862]

31. SİNANİYYE

Halvetiyye'nin Ahmediyye Şubesinin bir koludur. Ümmî Sinan olarak bilinen İbrahim b. Abdurarrahman Halvetî (Ö. 976/1568) tarafından kurulmuştur. Ümmî Sinan Bursa'lıdır.[1863] İstanbul'da ilim tahsilini yapmıştır. Tahsilinden sonra Karaman'a gitmiş ve Karaman'da Şeyh İzzeddin Karamânî'ye intisâb edip, sülûkunu tamamlamıştır.[1864] Ümmî Sinan'ın mürşidi hakkında kaynaklar ittifak etmemişlerdir. Bazı kaynaklar onun Kasım Lârendî (Kasım Çelebi, ö.941/1534-35 veya 947/ 1540-41) den irşad aldığını belirtmişlerdir.[1865] Buna karşılık Ümmî Sinan'ın Şeyh İzzeddin Karamânî'den hilafet aldığını iddia eden kaynaklar da bulunmaktadır.[1866]

a) Tekkeler

1. Sinan Paşa Tekkesi: İstanbul'daki bu tekke Seyahatname'de *"Ümmî Sinânî tarîkıne mahsusdur."* [1867] ifadesi ile belirtilmiştir. Bu tekke Kanunî Sultan Süleyman tarafından Ümmî Sinan için yaptırılmıştır.[1868] Ümmî Sinan irşad faaliyetlerini daha çok 958/1551 tarihinde Şehremini'de tesis edilen bu tekkesinde yürütmüştür. Bu tekke, Arpa Emini Mahallesi, Topkapı Caddesi, Kürkçübostan Sokağındaydı. Türbesi de Eyüp'teki tekkededir.[1869] İstanbul'da Sinanîyye tarikatına mensub bu tekkenin dışında iki tekkenin daha varlığı görülmektedir. Bunlardan birisi Şehremini'de Ümmi Sinan

---

[1859] Öngören, *" Hasan Burhâneddin Cihangîrî"*, DİA, XVI/311.
[1860] A.g.e., (Cevdet), I/442.; A.g.e., (Gökyay), s. 189.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 133a.
[1861] Hüseyin Ayvansarâyî, Ḥadîkatü'l-Cevâmî, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1281. II/72-77; Tanman, *"Cihangir Tekkesi"*, DBİA, II/433.
[1862] Demircanlı, a.g.e, s. 272.
[1863] Ümmî Sinan, bir diğer Ahmediyye Şubesinin meşâyihinden asıl adı Yusuf olup " Ümmî Sinan, Sinan Ümmî" mahlası ile şiirler yazan bir şeyh ile karıştırılmıştır. Ahmediyye'ye mensup bu şeyh Ahmediyye'nin Mısriyye kolunu kuran Niyâzî-i Mısrî'nin şeyhidir.Geniş bilgi için: Vicdânî, Halvetiyye, s.92.; Kurnaz,Cemal-Tatcı, Mustafa, Ümmî Sinân Hayatı ve Şiirleri, Ankara, 1998.s.23.
[1864] Vassâf, Sefîne, IV/166.
[1865] Atâî, Zeyl-i Şakâik, s.63; Vicdânî, Halvetiyye, s.99.; Sarı Abdullah Efendi, Semerâtü'l-fuâd fi'l-mebdei ve'l-meâd, İstanbul, 1288.s.142.
[1866] Harîrîzade, Tıbyân, II/142a.; Vassâf, Sefîne, IV/161.; Öngören, a.g.e, s.94-96.
[1867] Seyahatname, (Cevdet), I/420.
[1868] Bursalı, Osmanlı Müellifleri, I/20.; Vassaf, a.g.e., IV/167.

tekkesinin yanındaki Pazar Tekkesi[1870] diğeri de Eyüp semtindedir.[1871] Saraçhanebaşı, Tezgahcılar Câmii yakınında olan bu tekke'den günümüze hiçbir eser ulaşmamıştır.[1872]

32. RUŞENİYYE

Halvetiyye'nin bir koludur. Aydınlı Ömer Ruşenî (ö.892/1487) tarafından kurulmuştur. Gençliğinde Bursa'ya geldi. Bursa'da bazı serkeş kişilerle oturup, kalktığı da rivayet edilir. Daha sonra, Karaman'da bulunan kardeşi Şeyh Alâaddin Halvetî'nin yanına gitti. Karaman'da bulunduğu süre içinde, değişiklik gösteren Rûşenî, Bakü'ye gitti. Burada Yahya Şirvânî'ye intisap etti. Halifeliğini tamamladıktan sonra, Tebriz, Gence, Karadağ gibi şehirleri dolaştı. Rûşenî, 892/1487 tarihinde Tebriz'de vefat etti. Son nefesinde " İyi bilin ki, Allah'ın dostlarına korku yoktur, onlar üzülmeyeceklerdir.",(Yunus:62) ayetini okuduğu rivayet edilir. Rûşenî, mahlasıyla şiirler de yazmıştır. Rûşeniyye'nin dört şubesi vardır. Bunlar; Mehmed Demirtâşî (ö. 935/1529) tarafından kurulan Demirtâşiyye; İbrahim Gülşenî (ö. 940/1533) tarafından kurulan Gülşeniyye; Hasan Sezâî (ö. 1151/1738) tarafından kurulan Sezâîyye; Hasan Hâletî b. Aliyyu'l-A'lâ (ö. 1329/1911) tarafından kurulan Hâletiyye şubeleridir.[1873]

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde, Ömer Rûşenî'yi Belh ve Buhara erenlerinden birisi olarak yâd eder. Tanınmış halifelerinden İbrahim Gülşenî'nin kendisine intisabını ele alırken: *"Belh Buhârâ erenlerinden olup Horâsân'da Hazret-i Ömer Rûşenî hazretlerinden cihâz-ı fakrı kabul edüp...."* [1874] ifadesini kullanmıştır.

Rûşenî'nin bir dîvanı, ahlâkî ve tasavvufî manzumelerden oluşan *" Asâr-ı Aşk"* adında bir eseri vardır.[1875]

a) Dervişler

1. Pîri Efendi: Ömer Ruşenî'nin halifelerindendir. Seyahatname'de verilen bilgiye göre, Pîri Efendi, şeyhi Ömer Ruşenî'nin emriyle Sultan Selim döneminde Urla'ya gelmiştir. Birçok insana tarikat vermiştir. Yüz seksen sene yaşamıştır. Urla'nın

---

[1869] Geniş bilgi için: Tanman, DBİA, *"Sinanîlik"*,CVII. İstanbul, 1994., s.6.;a.mülf., a.g.e., *"Ümmî Sinan Tekkesi"* C.VII/ s.336-338.;
[1870] Tanman, *" Pazar Tekkesi"* , DBİA, VI/235.
[1871] Harîrizâde, Tibyân, II/143a.; Atilla Çetin, *"İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hankahlar Hakkında 1199 (1784) Tarihli Önemli Bir Vesika"* Vakıflar Dergisi , 1981.S.XIII.s.587.
[1872] Demircanlı, a.g.e., s. 284.
[1873] Eraydın, a.g.e.,.s. 241.
[1874] Seyahatname, (Heyet), 3/253.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),159a.
[1875] Vicdânî, Tomârı Turuk-ı Aliyye'den Halvetiyye, s. 41.

Kuşlular Köyünde medfun olduğu da verilen bilgiler arasındadır.[1876] Pîri Efendi'nin Urla'da yaşaması ve tarikatını yaymasının Urla halkının Ruşenîyye tarikatına sıcak bakmasına sebep olmuştur.[1877]

b) Tekkeler

Halep Rûşenî Tekkesi: Seyyahımızın bildirdiğine göre, Halep'te bir Rûşeniyye tekkesi bulunmaktaydı.[1878]

33. GÜLŞENİYYE

Gülşeniyye, Halvetiyye tarikatından Rûşenîyenin, İbrahim Gülşenî tarafından kurulan bir koludur.[1879] İbrahim Gülşenî, 862/1423[1880] tarihinde Diyarbakır'da[1881] dünyaya geldi. Çocukluk döneminde tahsile başlayan İbrahim Gülşenî, ilmini geliştirmek için Maveraü'n-nehir'e gitmeye karar verdi. Bu yolculuğuna kimseye haber vermeden çıktığı rivayet edilir. Amcası kendisini bu kararından vazgeçirmek için ardından adamlarını göndermişse de, bu kararından vazgeçirememişlerdir.[1882] Tebriz'e uğradı. Burada Uzun Hasan'ın kazaskeri " Mevlana Hasan", Gülşenî'deki istidatları görünce, yetişmesinde büyük emek sarf etti.[1883] Molla Hasan'ın yardımlarıyla Tebriz'de eğitimini sürdürmüş, bu öğreniminden sonra Molla İbrahim olarak ün yapmıştır.[1884]

İbrahim Gülşenî, Tebriz'de kalırken bir gün Sultan Hasan'ın kardeşi, Üveys, başında Dede Ömer Rûşenî'nin tacı olduğu halde kardeşini ziyarete gelmişti. Sultan bu kıyafetin kimler tarafından giyildiğini sorduğunda Üveys, Dede Ömer Rûşenî'den bahsetmişti. Bu konuşmadan sonra Uzun Hasan'dan Dede Ömer'e karşı bir muhabbet hasıl olmuştu. Onu Tebriz'e davet etmeyi istedi. Bunun için de en uygun kişi olarak İbrahim Gülşenî'yi davet etmek için gönderdi. Dede Ömer Ruşenî ile karşılaşan İbrahim Gülşenî, kendisinden çok etkilenmişti. Mevsim kış olduğundan Dede Ömer, uygun bir

---

[1876] Seyahatname, (DM), IX/103-104.
[1877] A.g.e., (DM), IX/104.
[1878] A.g.e., (DM), IX/380.
[1879] Atâî, Nev'îzâde, Hadâiku'l Hadâik fi Tekmilet'ş-Şakaîk, Matbaa-yı Amire, İstanbul. 1268.I/67.; Himmet Konur, İbrahim Gülşenî, Hayatı, Eserleri, Tarikatı, İstanbul, 2000.s.153.; Kara, *"Gülşeniyye"* DİA, XIV/257.
[1880] Eraydın, Tasavvuf ve Tarikatlar, İstanbul.1980.s.241.
[1881] Harîrîzâde, Kemaleddin ,Tibyânü Vesaîli'l-Hakâik, (Yazma), Süleymaniye Fatih Ktp. No:430-432.III. 86b.
[1882] Muhyî-yi Gülşenî, Menâkı-ı İbrahim Gülşenî (Haz. Tahsin Yazıcı), TTK. Yay. Ankara. 1982.s.24.
1883 Muhyî-yi Gülşenî, a.g.e., s.25.
1884 Konur, a.g.e., s. 105.
1885 Konur, a.g.e.,s 108.
1886 Muhyî-yi Gülşenî, a.g.e,s.174-176.

zamanda Tebriz'i ziyaret edeceğini söyledi. Bu görüşmeden sonra İbrahim Gülşenî, Dede Ömer'e intisap etmiş, manevi eğitimini Dede'nin rehberliğinde sürdürmüştür.[1885] Dede Ömer Ruşenî vefatından kısa bir süre önce İbrahim Gülşenî'yi postnişin ilan etti. Birkaç gün sonra da Dede vefat etmişti. Şeyh İbrahim, Dede Ömer'in vefatından sonra, vasiyetine uyarak, halifelerin ve dervişlerin irşadıyla ilgilenmiştir. Bu halifelerin hemen hemen hepsi Gülşenî'nin şeyhliğini kabul etmişler, yalnızca Kara Sûfi ve kendisine bağlı birkaç kişi şeyhliğini kabule yanaşmamışlardır.[1886]

İbrahim Gülşenî'nin Ömer Ruşenî'ye intisabı konusunda *" İbrahim Gülşenî Horasana ve Belhe varub Ömer Ruşenî hazretlerinden cihâz-ı fakr-ı kabul etmişlerdir. Ömer dahi Seyyid Yahya-yı Şirvanî'den izin almışlar silsileleri Ali-i Kerrâr'a müntehî olur tarikdir. "* [1887] şeklinde bilgi verilmektedir.

Ahmed Cevdet neşrinde olmayan[1888] önemli bir ayrıntılı bilgide İbrahim Gülşenî'nin Dede Ömer Ruşenî'ye intisabını ve şeyhlik makamına geçtiği şöyle ifade edilmektedir. *" Belh ü Buhâra erenlerinden olup Horâsân'da Hazret-i Ömer Rûşenî hazretlerinden cihâz-ı fakrı kabûl edüp Sultân Gavrî asrında Mısır'a gelüp seccâde-nişîn olup Rûşenî'den Gülşenî tarîkin icrâ edüp ser-çeşme-i Gülşenî olup fakr u fâka sultânı idi.Ebussu'ud Câribî ve Merzûk-ı Kifâfî* [1889] *hazretleriyle hem-asr olmağıla onların şeref-i sohbetleriyle müşerref olmuş ulu sultândır. "*[1890]

Sultan Yakub'un Tebriz'de Dede Ömer Rûşenî için yaptırdığı tekkede irşad vazifesine devam eden Gülşenî, Erdebil Hanedanına mensub şiilerin baskısı sonucu, oğlu Ahmed Hayâlî ile beraber Diyarbakır'a geldi. Burada'da fazla kalmayıp, bir süre Urfa'da ikamet ettikten sonra, Kudüs yoluyla Mısır'a gitmiştir. Seyahatname'de İbrahim Gülşenî'nin Mısır'a gitmesinin şeyhi Ömer Ruşenî'nin emriyle olduğu ifade edilmektedir. *"Ömer Ruşenî Hazretleri İbrahim Gülşenî Hazretlerin dahi Mısıra gönderüb sahibi seccade olmuşdur. Ve Ruşenîden Gülşenî olmuşdur."* [1891] İbrahim Gülşenî, Mısır'da bulunan müridlerinin ısrarları üzerine Mısır'da ikamet etti. Sultanın ilgilenmesi ve yardımcı olması sebebiyle " el- Müeyyediyye"ye yerleşti. Orada bir zâviye yaptırarak, ilk Gülşeniyye dergahını kurmuştur.[1892] Seyahatname'de bu konuyla ilgili olarak şu bilgi verilmektedir: *"Andan Mısır'a bile gelüp ba'de'l-feth Selim Hân*

[1887] Seyahatname, (DM), X/246-581.
[1888] A.g.e., (Cevdet), III/453.
[1889] Bedeviyye şeyhlerindendir. Bkz, Bedeviyye,
[1890] A.g.e, (Heyet), 3/253.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 159a.; A.g.e., (Cevdet), III/453-454.
[1891] A.g.e., (DM), IX/104.

kendülere tekyeleri yerin Mısır'da Mü'eyyed câmi'i dibinde yarlığ-ı belîğ ile ihsân etmişdir... " [1893] Başka bir yerde *"...Mısır'a gidüb anda câmi'i Mü'eyyed kurbunda bir azîm âsitâne edüp..."*[1894] Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethinden sonra Kahire'de yapılan ve tapu mahiyetinde olan (vakfiyyesinde) tekye adı verilen ilk dini yapıdır.[1895]

İbrahim Gülşenî hakkında bilgi verilirken, bir kerametinden de bahsedilmektedir. Kanuni Sultan Süleyman tarafından İstanbul'a davet edilen İbrahim Gülşenî, gemi ile yolculuk yaparken, denizin ortasında bulduğu bir "Mesnevî"yi yanındaki birisine verir. Bu kitap suyun içinde olmasına rağmen, hiçbir yaprağı ıslanmamıştır. Kitabı verdiği kişiye, bunun İstanbul'da birisinin kendisine emanet olarak verdiğini, İstanbul'a vardıklarında kendisine iade edeceğini söyler. Adamın şahit olmasını ister. Yanındakilerle birlikte Kanuni Sultan Süleyman'ın huzuruna geldiklerinde, kendisini şîîlikle itham eden Ebusuud Efendi'nin bulunduğu bir ortamda kitabı çıkarıp Şeyh Abdi Efendi'ye verir. Bu nedir? diye sorduklarında ise, İbrahim Gülşenî, bu Mesnevî'yi kendisine emanet olarak verdiğini, şimdi bu emaneti teslim ettiğini söyler. Bu duruma taaccüp eden Kanunî Sultan Süleyman, Ebusuud Efendi'ye, bunları rencide etmeyip, kendilerinden özür dilemesini ister. Ebusuud, bunların keramet göstermelerinin hatalı olduğunu, bundan dolayı kendilerine ceza verilmesi gerektiğini söyler. İbrahim Gülşenî, Şeyh Hazreti Ümmî Sinan, Şeyh Abdi, Şeyh Merkez Efendi, Şeyh Bâkî ve yanlarındaki kişilerle birlikte yedi gün yedi gece hapse konurlar. Ebusuud Efendi ile yetmiş alimle birlikte ilmi münakaşalarda bulunur. [1896]

İbrahim Gülşenî, Kanunî Sultan Süleyman'ın daveti üzerine İstanbul'a geldiği zaman 104 yaşında bulunuyordu. Daha sonra tekrar Mısır'a geri dönen Gülşenî 940/1533 tarihinde vefat etti. "Ma'nevi" adlı eseri meşhurdur. Gülşeniyye Tarikatında, Halvetiyye Tarikatı evradına ilaveten evrad-ı fethiyye zikrinde (Allahümme yâ Lâtif, yâ Hâfiz, yâ Dâfî, yâ Mâni, yâ Râfi, yâ Allah) ve evrad-ı kahriyye zikrinde (Kâdir, Muktedir, Kavî, Kâim, Kayyûm, Kuddûs, Kâhir) esmâ-î hüsnâları çekilir.[1897]

a) Dervişler

1. Şeyh Muhyiddin Karamânî (ö. 957/1550): İbrahim Gülşenî'nin halifesidir. Şeyh Muhyiddin Karamânî hakkında: " *İbrahim Gülşenî halifelerinden Şeyh Karamânî*

[1892] Eraydın, a.g.e., , s. 242.
[1893] Seyahatname, (Topkapı Bağdat 305),159a.; A.g.e., (Heyet), 3/253.
[1894] A.g.e., (Heyet), 3/254.
[1895] Konur, a.g.e.,s. 130.
[1896] Seyahatname, (Topkapı Bağdat 305),159a-159b.; A.g.e., (Heyet), 3/253-254.

vahdet meselesinde şeriatden taş koparub şer'ile başın taş yerine koyub icrayi şer'i eda etdiler. Kabri malûmum değildir." [1898] şeklinde bilgi verilmektedir. Dine aykırı fikirler ileri sürdüğü iddiasıyla Şeyhülislam Ebusuûd Efendi tarafından verilen fetva ile idam edilmiştir.[1899]

2. Şeyh Hasan Zarîfî (ö. 977-984/1569-1576): İbrahim Gülşeni'nin halifesidir. İlk önce Zeyniyye'den Pîrî Halife'den biat almış, daha sonra Hac yolculuğunda uğradığı Mısır'da İbrahim Gülşeni'ye intisâb etmiştir. [1900]Mısır'da İbrahim Gülşenî ile sohbette bulunmuş, sonra Kanuni Sultan Süleymanın izniyle Langa'da posta oturmuştur. Sirozludur. Mezarı Durmuş Dede tekkesindedir.[1901]

3. Şeyh Ahmed Hayâlî (ö. 977/1569): Tebriz'de doğmuş ve babası İbrahim Gülşenî ile Mısır'a gitmiştir. İbrahim Gülşenî'nin halifesidir. Mısır'da faaliyette bulunmuştur. Babası ile birlikte aynı türbede medfundur.[1902]

4. Şeyh İbrahim: İbrahim Gülşenî'nin oğludur. Mısır'da vefat etmiştir. Babasının türbesinde medfundur.[1903]

5. Şeyh Ali Safvetî: Ahmed Hayalî'nin oğludur. İbrahim Gülşenî'nin torunudur. Mısır'da İbrahim Gülşenî'nin türbesinde medfundur.[1904]

6. Şeyh Hasan: Ahmed Hayâlî'nin oğludur. Mısır'da dedesi İbrahim Gülşenî'nin türbesinde medfundur.[1905]

7. Şeyh Muhammedî Efendi: İbrahim Gülşenî'nin damadıdır. Şeyh Hasan'dan sonra halife olmuştur. İbrahim Gülşenî'nin türbesi civarında medfundur.[1906]

8. Derviş Ömer Gülşenî: İbrahim Gülşenî'nin halifelerindendir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde 976/1568 yılında Zigetvar seferine katılmıştır.[1907]

9. Şeyh Ali Mest Edhemî: Gülşeniyye şeyhlerindendir. Seyahatname'de Bursa Tatarlar Kapısı civarında bulunan ziyaretgâhının bildirilmesinden dolayı

[1897] Eraydın, a.g.e.,s.243.
[1898] A.g.e., (DM), X/581.
[1899] Atâî, Zeyl-i Şekâik, s. 63.; M. Ertuğrul Düzdağ, "Şeyhülislâm Ebusuûd Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı, İstanbul. 1983., s. 193-194.; Ocak, *" Kanûnî Sultan Süleyman Devrinde Bir Osmanlı Heretiği: Şeyh Muhyiddîn-i Karamânî"*, Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan, İstanbul. 1991.s.473-484.; Öngören, a.g.e., s.300.
[1900] Mahmud Cemaleddin el-Hulvî, Lemezât-ı Hulviyye ez Lemeât-ı Ulviyye, (Haz. Serhan Tayşi), MÜİF Yay, İstanbul. 1993., s. 539.
[1901] Seyahatname, (Cevdet), I/456-457.
[1902] A.g.e., (DM), X/246-581.; Geniş bilgi için bkz, Muhyî-yi Gülşenî, Menâkıb-ı İbrâhim Gülşenî ve Şemlelizâde Ahmed Efendi Şîve-i Tarîkat-ı Gülşenîye (yayınlayan, Tahsin Yazıcı) s.266-267-394-397-469.; Hulvî, Lemezât, s. 551.; Konur, a.g.e., s.166.
[1903] Seyahatname, (DM), X/245.
[1904] A.g.e., (DM), X/246-581.
[1905] A.g.e., (DM), X/246-581.
[1906] A.g.e., (DM), X/246-581.

geçmektedir.[1908] Ali Mest Edhemî, Buhara'dan Bursa'ya gelmiş ve dergâhını Acem Reis Mahallesine kurmuştur. Çelebi Mehmet (1413-1421) zamanında vefat etmiş ve zaviyesine defnedilmiştir.[1909]

10. Şeyh Muhyiddîn-i Edirnevî: İbrahim Gülşenî'nin oğlu Şeyh Ali Safvetî'ye intisâb etmiş ve kızı ile evlenmiştir. Mısır'da Gülşeniyye tekkesine Şeyh Muhammed Efendî'den sonra postnîşin olmuştur. Tasavvufî şiir ve kasidelerinin zikir meclislerinde okunduğu birisidir. Kahire'deki İbrahim Gülşenî Tekkesinde medfundur.[1910]

11. Şeyh İbrahim Çelebi Efendi: Şeyh Ali Safvetî'nin oğludur. Kahire'deki İbrahim Gülşenî Tekkesinin şeyhliğini yapmıştır. Halvet ve riyazete önem veren birisidir. Evliya Çelebi, bu zatın yılda bir defa yapılan mevlit için dışarı çıktığını söyler. Bunun da tarikata girecekler inabe vermesi için olduğunu ifade eder. Kendisi aynı zamanda hattatmış. Yazdığı eserleri satarak geçimini temin etmeye çalışmıştır. Sevdiklerine ise, hediye olarak vermiştir.[1911] Uzlet ve halvet dairesinde hareket ettiğinden, Gülşeniyye'nin vasıflarına mümeyyiz bir hal aldığı ve görenlerin kendisine büyük bir saygı besledikleri ifade edilmiştir. Cazibesi kuvvetli birisi olarak tanıtılmıştır.[1912]

12. Şeyh Mehmet Keysudâr (Saçlı Mehmet Efendi): Evliya Çelebi'nin ifadesine göre, daha önce Kadiriyye tarikatından olup Saçlı Mehmet Efendi diye bilinen Şeyh Mehmet Keysûdar, bir mevlit gecesi Şeyh Çelebi Efendi'nin nazarına dayanamayıp Gülşeniyye'ye intisâb etmiştir. Sonra Çelebi Efendi'nin kızkardeşi ile evlenmiştir. Birçok ilimde ve tarih konusunda söz sahibi olan Şeyh Mehmet Keysudâr, Türkçe ve Arapça bir çok şiirler de yazmıştır. Güzel hat sahibi olup, birçok eser yazmıştır. Oldukça cömert ve hoş sohbet birisidir. Her üç senede yaya olarak Hicaz'a gittiği de bildirilmiştir. [1913]

13. Şeyh Aşık Dede Gülşenî: Asıl adı Mehmet'tir. Edirne'ye yakın Ahûr adlı köydendir. Seyahat etmeyi seven birisidir. Yavuz Sultan Selim'le birlikte Mısır seferine katılmıştır. Mısır'da İbrahim Gülşenî'ye intisap etmiştir. Seyahatname'de belirtildiğine göre, İbrahim Gülşenî, Şeyh Aşık Dede'nin kulağına bir kere "Hu" deyince, yedi yıl kendinden geçmiş bir şekilde, aç çıplak dolaşmış. Daha sonra İbrahim Gülşenî

[1907] A.g.e., (Cevdet), VI/504.
[1908] A.g.e., (Cevdet), II/52.
[1909] Mehmed Şemseddin, Bursa Dergâhları Yâdigâr-ı Şemsî, Haz. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy, s.439.
[1910] Seyahatname., (DM), X/581.
[1911] A.g.e., (DM), X/468.
[1912] A.g.e., (DM), X/529.
[1913] A.g.e., (DM), X/529.

tarafından kulağına tekrar "Hu" denilince, eski haline dönmüştür. İbrahim Gülşenî, kendisine "Rumeli aşıklarına öncü ol" deyip, Edirne'ye gönderir. Edirne'de Şah Melik tekkesinde irşada başlar. Yirmi bin kişiyi irşad ettiği rivayet edilmiştir.[1914]

14. Şeyh Abdülkerîm Gülşenî: Şeyh Aşık Dede Gülşenî'nin halifesidir. Edirne'lidir. Birçok kerametleri görülmüştür.[1915]

Şeyh Abdülkerîm Gülşenî Menkabesi: Şeyh Abdülkerim Gülşenî Ulu Camii'nde Cuma namazından sonra vefat edeceğini söyler. Tüm müridlerinin cenaze namazı kılmalarını vasiyet eder. Cenaze namazını kıldıktan sonra herkesin kendi işine dönmesini ister. Namazdan sonra cemaatın huzurunda, bir ah çekerek, ruhunu teslim eder. Cenazesi, Camii'de yıkanıp, şeyhi olan Aşık Dede Gülşenî'nin yanına defnedilir.

Türbesinin bulunduğu yerde Etmekçizâde Ahmed Paşa büyük bir tekke inşa etmiştir. Gülşenî dergâhı olarak kullanılmıştır. [1916]

15. Şeyh Hasan Dede: Edirne'lidir. Mısır seyahatinde İbrahim Gülşenî ile karşılaşmış ve kendisinden tarikat almıştır. Daha sonra Şam'da irşad faaliyetinde bulunmuştur. Burada vefat edince Salihiyye mahallesinde defnedilmiştir.[1917]

b) Tekkeler

1. Kahire Hazret-i Şeyh İbrahim-i Gülşenî Tekkesi: Avlusuna yirmi basamakla çıkılan bu tekke İbrahim Gülşenî tarafından yapılmıştır. Büyük bir salondan meydana gelen girişinin üç kapısı olduğu ifade edilmektedir. Bu kapılardan sağ taraftaki birinci kapının üzerinde *" Doğrusu ben, kendini Allah'a verenlerdenim" diyen, yararlı iş işleyen ve Allah'a çağıran kimseden daha güzel sözlü kim vardır?"* (Fussilet:33) ayet-i kerimesinin yazılı olduğu bildirilmektedir. Birinci kapı ile ikinci kapı arasındaki salonda ise levha üzerinde bir dörtlüğün yazılı olduğu ifade edilmiştir. İkinci kapının sebilhâneye açıldığı, burada bir dervişin gelen misafirlere güzel kokuları sürdüğü bildirilmiştir. Sebilhânenin bitiminden sonra yedi basamak ile büyük avluya çıkıldığı, bu avlunun döşemesinin beyaz mermer ile kaplama olduğu ifade edilmiştir. Bu avlunun mihrabı üzerinde *" Yüzünü göğe çevirip durduğunu görüyorsunuz. Hoşnut olacağın kıbleye seni, ey Muhammed elbette çevireceğiz. Artık yüzünü Mescid-i Harâm semtine çevir; bulunduğunuz yerde yüzlerinizi o yöne çevirin. Doğrusu Kitab verilenler, bunun Rablerinden bir gerçek olduğunu bilirler. Allah onların yaptıklarından gâfil değildir."*

[1914] A.g.e., (Heyet), III/268.
[1915] A.g.e., (Heyet), III/268.
[1916] A.g.e., (Heyet), III/268.
[1917] A.g.e., (DM), IX/564.

(Bakara:144) ayet-i kerimesinin bir mermer üzerine celî hat ile yazılı olduğu ifade edilmektedir. Büyük avlunun dört etrafının derviş odaları ile çevrili olduğu bildirilmiştir. Bu tekkeye ayrı bir özellik kazandıran bir başka bilgi de şudur. Bu odaların alt zeminleri mezar olarak kullanılırmış. Odalarda kalan dervişlerden herhangisi vefat ederse, kaldığı odanın altına defnedilirmiş. Şahsî malından yapılan harcamayla, hatim ve tekfîn işlemleri yapılırmış. Üç yüzden fazla dervişin kaldığı bu tekkenin büyüklüğü bu şekilde anlaşılabilir. Evliya Çelebi, bu tekkede kalan dervişlerin Cuma gecesinde büyük avluya kıymetli halı ve kilimleri serdiklerini, yatsı namazından sonra Mülk suresini okuduktan sonra uşşak makamında zikir yaptıklarını bildirmiştir. Zikir esnasında Hakî Dede isminde bir derviş ve beraberindeki yardımcıları ile birlikte zâkirlere gül suyu ve şerbet dağıttıklarını söyler. Bu zikrin yedi sekiz saat devam ettiği ve on iki makam, yirmi dört şube, kırk sekiz terkîb ve yirmi dört usul üzere icra edilen bir ilahi ve zikir şöleninin yapıldığı ifade edilmiştir. Dervişlerin yorgunluğunu gidermek için güzel sesli dervişlerin sıra ile Davud, Fuzulî, Ruhî, Örfî ve Ömmer Hayyam'ın beytlerinden bir taksim yaptıkları da anlatılmaktadır. Bu tekkeye daha çok Anadolu kökenli insanların geldikleri, bilgisi verilmektedir.[1918]

Bu tekkede, her yıl rebiülevvel ayının on ikinci gecesi büyük bir mevlit düzenlenirmiş. Bu mevlide daha çok havas tabakası katılırmış. Mevlit okunacak gün tekkenin her tarafı halı ve güzel kilimlerle kaplanır, büyük bir hazırlık yapılırmış. Yatsı namazından sonra yirmi mevlidhân cemaatın karşısına geçip okumaya başlarmış. Bazı dervişler bu esnada tek ayak üzerinde beklemeye başlayıp, her biri kendince ayrı ayrı zikirler edermiş. Zakirler mevlit ve ilahileri bircok makamda okurlarmış. Dervişler, on ikilik guruplar kurarak, halka şeklinde zikir yaparlarmış. Süleyman Çelebi Mevlid'nin on iki makamda, yirmi dört şubede ve kırk sekiz terkib üzere okunduğu bu mevlitde birçok güzel hediyelerin dağıtıldığı da ifade edilmektedir. Bu hediyelerin; çeşit çeşit şeker ve helva ürünleri, badem, leblebi, Şam fıstığı ve Rum fındığı türü şeyler olduğu söylenmiştir. Bazı müridler, çay, kahve, salep, muhallebi, ayran gibi içecekler, bazıları da güzel kokular takdim ederlermiş. Bu tekke de yılda bir defa yapılan mevlidle ilgili olarak *" Rebiülevvelin on ikinci gice isneyn gecesi olur. ..Amma bu Gülşenî Mevlûdu cuh çuhunlu ve fellâhîn ve avamı nas içün değildir. Havassülhas içündür. Cümle Ervam ve askerî taifesi ve erbabı marifet ve tarikat ve nazif ve zarif ve şair ve erbâb-ı tasnif kimesneler gelirler. Gayri enayi ve ecnebî ve cümle ve mühmel ademler gelemez. Bade'l-aşa aziz hazretlerinin merkadi amber haki olduğu kubbe-i münevverenin*

[1918] Seyahatname, (DM), X/243-244-245.

önündeki mücellâ ve musaykal haremi azîmi musanna zîkıymet ibrişim haliçeler ile döşenüb cümle uşşakan gürüh güruh gelüb cemaati kesire ile salâtı aşa etdükten sonra âyini şeyh üzre cümle fukara yek dil ve yek cihet olub tilâvet idüb yirmi zâkir bir tarafda zikrullaha meşgul iken bazı uşşak vecde gelüb ayağ üzre kalkub semâ'a başlarlar. Andan cümle dervişân erbab-ı dîl-rişân fakrı faka ile zîşan azimüşşan canlar deveran etemeğe başlar. Zakirler ve şakirler tarafından gûnagûn savt ve remiller ve tasnifat ve ameller ve ilâhiler ve zikir ve cemiller ile yekgâh ve dügâh ve segâh ve çargâh ve pençgâh ve şeş âgâzâde âgâze (ı) Davudile musanna hüzüngirler idüb kâhice üşşaka neva mahbub buselik idüb makamı uşşak gerdaniyyede karar idüb üçden haric etmezler. Ve bir kol zakirleri köçekler cem idüb nekriz ve şahnaza ve haşırak makamı zengûlden geçüb gerdaniyye iderek kavli ısfahan üzre rast karar idüb mabeyninde on iki makam üzre on iki büruedan nişan verir on iki halka küre küre piç ender piçi uşşak birbirlerine uşşak sarmaşub birbirlerin deraguş idüb muhabbet rekleri germagerm olub cemii uşşakan birbirlerini kemerlerinden zabt idüb halka-i gülşende zikrullaha meşgul olub tevhidi erre ile mest medhuş bîhuş olub arsa(i) muhabbetde valih hayran olurlar...Mevlûdhan Bursalı Sarmısakızâde Süleyman Efendinin telif etdüği

Allah adın zikr idelim evvelâ

Mevlûdunda sahibi telif beste etdüği üzre on iki makamda ve yirmi dört şubede ve kırk sekiz terkib üzre hoş âvâz ile tilâvet idüb mabeyninde zakiranlar nice savt ve zikirler tilâvet idüb ta sabaha dek bu üslûb üzre sohbeti has olur...Fukarayi Gülşenî tabla tabla şeker ve nebat ve halviyyat ve zülbiyyat ve gûnagûn hamevî kandünnebatları âyân eşrâfa bezl iderler. Ve bazı fukaralar futalar içre şeker ile mülebbes badem ve leblebi ve Şam fısdığı ve mukaşşar Rum fındığı ve envaından nakiller ve muamberin ve mümessek eşribeleri rengârenk kâse-i fağfur ile bezl iderler. Ardı sıra bir remma fukaralar dahi cemii hazırunlara mutantan ve mücevher kahveler ve çayı badiyan ve sa'leb ve malleb(i) ve balûde ve lebni halis ve buharlı eşribeleri taraf taraf gülü gülşenî fukaraları bezl iderler. Andan sonra bir sürü fukaralar dahi gülâbdanlar ile mâi gülâb ve kâdi ve ıtrı şahî ve mâi buhur makulesi rayihai tayyebeli mâları cümle huzzarı meclis üzre nisar idüb badehu buhurdanlar ile öd ve amberi ihrak idüb cümle âşıkanın dimağları muattar olur. Bu mahallerde dahi Mevlûdu Nebi temam olub giden gider kalan canlar demler ider. Yine fukaralar tevhid tezkire başlarlar. Tevhidden sonra âşıkan-ı aşirhân (Ayet) " Vesikellezine takkev rabbehüm ile'l-cenneti zümera.."[1919] *aşrı şerifin tilâvet idüb ba'deddua aziz hazretlerin bazı âşıkan ziyaret idüb hanelerine revan*

olurlar. Bazı canlar canan fukaraların hücreciklerine varub mihman olurlar. Elhasıl pâk pâkize tarîk-ı âsitanedir kim, medhinde lisan kasırdır vesselam." [1920] diye bilgi verilmiştir.[1921]

2. Şeyh Şahin Tekkesi: Şeyh Şahin, İbrahim Gülşenî'nin halifelerinden olup, Mısır fethinden önce Mısır'a yerleşmiştir.[1922] Tekkesi, Kahire'de yüksek bir kayanın üzerinde, her tarafın görünebildiği bir yerdedir. Minareli bir câmisi de varmış. Cuma namazından sonra zikir meclisleri düzenlenirmiş. İki yüz dervişin kaldığı bir tekke olduğu beyan edilmiştir.[1923] Yılda bir defa Şeyh Şahin Tekkesinde mevlid okunurmuş. Sarp bir kayanın başında olduğundan katılımın fazla olmadığı bildirilmiştir.[1924] Şeyh Şahin'in medfun bulunduğu bu tekkede türbesinin sağında büyük oğlu Şeyh Muhammedü'l-Anka ve solunda küçük oğlu Şeyh Abdullah Ukab medfundur. [1925]

3. Durmuş Dede Tekkesi: İstanbul'da Rumelihisarı civarındadır.[1926] Gülşenîyye'den Hasan Zarîfî (ö. 977/1569) tarafından (935/1528) tarihinde kurdurulmuştur. Rumelihisarı Bebek Mahallesi, Bebek-Rumelihisarı yolu, Kayalar Mezarlığı ve Kayalar Mescidi'nin yanında Gülşeniyye tekkesi olarak kurulmuştur.[1927] Bu tekke daha sonra Cerrahîliğe geçmiştir.[1928] Seyahatname'de bu tekke hakkında *"Fukarâ-yı Bektâşîyândan türbedârları ve çerâğ ve tabl-ı kudümleri âraste bir nazargâhdır."*[1929] şeklinde bilgi verilmektedir. Durmuş Dede, Tuna nehrinin Karadeniz'e döküldüğü Akkirman şehrinde dünyaya gelmiştir. Büluğ çağına erdiğinde, gemiciler tarafından İstanbul'a Rumelihisarı'na getirilmiş. Gemiciler, bir sefere çıkacakları zaman, kendisi ile istişare ederlermiş. Falan yere git veya falan yere gitme dermiş. Birisine filan yere git dediğinde, o adam o yere giderse, kazanç ve selametle dönermiş. Gitme dediği, yere de giderse, zarar ile dönermiş. Evliya Çelebi, bu kişi için *"...Böyle bir esrâr-ı hafi sahibi olup durmış kalmış durulmuş Durmuş Dede idi."* [1930] demektedir. Durmuş Dede, burada kaldığından bu tekke Durmuş Dede Tekkesi olarak

---

[1919] " Rablerine karşı gelmekten sakınanlar, bölük bölük cennete götürülürler." Zümer/73.
[1920] Seyahatname, (DM), X/456-468-469.
[1921] Himmet Konur, İbrâhîm Gülşenî, Hayatı, Eserleri, Tarikatı, İnsan Yay. İstanbul. 2000.s.130-131. Himmet Konur, Kahire'deki İbrahim Gülşeni tekkesine 1995 yılında yaptığı seyahatta, Evliya Çelebi'nin bu tekke hakkındaki verdiği malumatın doğruluğunu teyid etmektedir.
[1922] Abdülvehhab Şa'rânî.,Levâkıhu'l-Envâr fi Tabakâti'l-Ahyâr (et-Tabakatü'l-Kübra),Kahire, trs.,II/133-166.
[1923] A.g.e., (DM), X/238.
[1924] A.g.e., (DM), X/473.
[1925] A.g.e., (DM), X/563-564.
[1926] A.g.e., (Gökyay), s. 194.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),136b.; A.g.e., (Danışman), II/155.
[1927] Tanman, *" Durmuş Dede Tekkesi"*, DBİA, III/106.
[1928] Kara, *"Gülşeniye ve Güldeste"* UÜİF. Dergisi, Bursa, 1998.,C.7. S.7.s.43.
[1929] Seyahatname, (Cevdet), I/457.-458.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 304), 139b.; A.g.e, (Gökyay),s.196.

kabul edilmiştir.[1931] Durmuş Dede Tekkesi hakkında Hadikâ'da şu bilgi geçmektedir: " *Kal'a-i mezbûre kurbünde Kayalar mezaristanında vâkî' Durmuş Dede Tekkesi sâhil-i deryada ziyaretgâhdır. Mecazib-i ilahiyeden olub Akkerman nam beldede sâkin iken bir gün gemilerin birile İstanbul'a gelip zâviye-i mezbûrede hemşerilerinden Ali Baba nam bir zat zâviyedâr olmağla bu dahi yanında iskân etmiş idi. Mürûr ve übûr eden sefînelerden ba'zı bunu bilenler hedaya misillu şeyler...Mûmâ-ileyh'in İstanbul'a gelmesi devr-i Sultan Ahmed Hân-ı Evvel'de olup rıhleti dahi yine Padişah-ı müşârün-ileyh zamanında 1025 tarihinde vâki' olmuşdur. Zâviyenin hâricinde defn-i hâk-i ıtr-ı nâk olmağla sonra muhiblerinden bir kimse üzerine bir haşebi türbe binâ eylemişdir.* "[1932]

4. Sofular Tekkesi: İstanbul'da tarikatı belirtilmeyen tekkeler arasında zikredilmiştir. Çarşamba Pazarı civarındadır.[1933] Bu tekke bir dönem Gülşeniyye'ye bağlanmıştır.[1934]

5. Bursa Gülşenî Tekkesi: Evliya Çelebi, bakımlı bir tekke olduğunu kaydeder.[1935]

6. Gülşenî Şeyh Masum Tekkesi: İstanbul Aksaray'dadır.[1936] Yeri tespit edilememiştir.[1937]

7. Gülşenî Ali Paşa Tekkesi: Bu tekke de İstanbul tekkeleri arasında zikredilmiştir. Ayasofya'dadır.[1938] Bu tekkenin yeri tespit edilememiştir.[1939]

8. Gülşenî Helvayî (Hulvî)[1940] Tekkesi: İstanbul Aksaray'dadır.[1941] Bu tekkenin yeri de bulunamamıştır.[1942]

9. Filibe Gülşenî Tekkesi: Seyahatname'de verilen bilgiye göre, bu tekke Filibe'dedir.[1943]

10. Şeyh Hazret-i Seyyid İbrahîm Gülşenî Tekkesi: Edirne'dedir. Mısır'dan İstanbul'a oradan da Kanuni Sultan Süleyman'ın izniyle Edirne'ye gelen İbrahim

---

[1930] A.g.e, (Gökyay), s. 163.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 304), 114b.; A.g.e., (Danışman),II/155.
[1931] M. Baha Tanman, *"Gülşenilik"* DBİA, III/442.
[1932] Ayvansarâyî, Hadîka, II/125.
[1933] Seyahatname., (Cevdet), I/320.
[1934] Kara, *"Gülşeniye ve Güldeste"* UÜİF, Dergisi, Bursa, 1998., C.7.S.7.s.44.
[1935] Seyahatname, (Cevdet), II/18; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 226a.
[1936] A.g.e., (Cevdet), I/320.
[1937] Demircanlı, s.280.
[1938] A.g.e., (Cevdet), I/320.
[1939] Demircanlı, s. 280.
[1940] Konur, a.g.e., s.171
[1941] Seyahatname., (Cevdet), I/320.; A.g.e., (Gökyay), s. 131.
[1942] Demircanlı, s. 280. Bu tekkenin adı Demircanlı'nın hazırladığı çalışmada "Gülşenî Halvetî Tekkesi" olarak geçmektedir.

Gülşenî tarafından yapılmıştır. Seyahatname'de, Edirne'deki tekkesini inşa eden İbrahim Gülşenî'nin tekrar Mısır'a döndüğü ve orada vefat ettiği bilgisi de verilmektedir. Edirne halkı tarafından sevilip sayılan bir halifenin gözetiminde hizmet veren bu tekkenin, Cuma günlerinde dolup taştığı da ifade edilmektedir. [1944]

11. Şah Melek Tekkesi: Gülşeniyye tekkesidir. Edirne Küçükpazar semtindedir. Aşık Dede bu tekkede yirmi bin kişiyi irşad etmiştir.[1945]

12. Kefe Gülşenî Tekkesi: Evliya Çelebi'nin bildirdiğine göre, Kırım'ın Kefe şehrinde bir Gülşenî Tekkesi bulunmaktaymış.[1946]

13. Kandiyye Şeyh İbrahim Gülşenî Tekkesi: Seyyahımız Girit Adası'ndaki Kandiyye şehrinde bir Gülşenî tekkesinin olduğunu bildirmektedir.[1947]

14. Antalya Gülşenî Tekkesi: Antalya'da bir Gülşenî tekkesi bulunmaktaydı.[1948]

15. Halep Gülşenî Tekkesi: Şeyh İbrahim isminde ehl-i perhiz ve hal sahibi bir zatın gözetiminde hizmet vermiştir.[1949]

16. Bulak Gülşenî Tekkesi: Mısır'da Nil nehri kenarında bulunan Bulak şehrindedir. Yüksek bir yerde olup, geniş olmayan bir tekkedir. Otuz dervişin kaldığı bu tekkenin vakıf gelirlerinin mükemmel oluşundan, gelen giden misafirlere yemek verildiği ifade edilmiştir. Yılda bir defa düzenlenen mevlid için Ahmed Bedevî'nin müridlerini taşıyan gemiler buraya uğrarmış. Mısır'ın ileri gelenleri de buraya gelerek, mevlid okuturlarmış. [1950]

c) Türbeler

1. İbrahim Gülşenî Türbesi: Kahire'deki İbrahim Gülşenî Tekkesi içindedir. Seyahatname'de ailesinin de burada medfun olduğu ifade edilmiştir. İbrahim Gülşenî'nin türbesi, tekkenin kuzey kısmında güllerle çevrili yoldan geçilen bir yerdedir. Kapısı üzerinde: *" Rablerine karşı gelmekten sakınanlar, bölük bölük cennete götürülürler. Oraya varıp da kapıları açıldığında, bekçileri onlara: " Selam size, hoş geldiniz! Temelli olarak buraya girin" derler."*(Zümer:73) ayet-i kerimesi yazılmıştır.

Seyyahımız, İbrahim Gülşenî'nin türbesinin çok güzel ve değerli eşyaların sergilenmesinden dolayı ziyaret edenlerin, hayretler içerisinde kaldığını belirtir.

[1943] A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),135a.; A.g.e., (Heyet), 3/217.
[1944] A.g.e., (Cevdet), III/253-254.
[1945] A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),168b.; A.g.e., (Heyet), 3/268.
[1946] A.g.e., (DM), VII/677.
[1947] A.g.e.,(OM),VIII/512.
[1948] A.g.e., (DM), IX/288.
[1949] A.g.e., (DM), IX/380.

Altından yapılmış, birçok kandil ve avizeler varmış. Binden fazla gümüş işlemeli kandiller ile kristal avizelerin bu türbeyi süslediği bildirilmiştir. Sandukanın etrafında birbirinden değerli olduğu bildirilen, şamdanlar, gülâplar, buhurdanlar varmış. Mısır hazinesi değerinde birçok el yazma Kur'an-ı Kerimlerin bulunduğu zikredilmiştir. Bu yazmaların Şeyh, Karahisarî, Derviş Mehmet ve Abdullah Kırımî'nin eserleri olduğu bilgisi verilmiştir. Yine İbrahim Gülşenî'nin kendi el yazması eserlerinin olduğu da belirtilmiştir. İbrahim Gülşenî türbesinin yanında oğlu Şeyh İbrahim Efendi, Şeyh Ahmedî Hayalî ve oğulları Ali Safvetî ile Şeyh Hasan'ın medfun oldukları bildirilmiştir. Yine burada birçok Gülşenî ve Ruşenî dervişlerinin kabirlerinin bulunduğu da zikredilmektedir. [1951]

34. ŞEMSİYYE

Şemseddin-î Sivâsî tarafından kurulmuştur. Asıl adı, Şemseddin Ahmed b. Ebi'l-Berekât Muhammed b. arif Hasan ez-Zîlî'dir. 926/1519 yılında Zile'de dünyaya geldi. Sonraları *"Sivâsî"* olarak tanındı.[1952] Künyesi; Ebûs-Senâ, lakabı; Şemseddin, ismi; Ahmed, mahlası; Şemsî'dir. "Kara Şems" olarak da şöhret bulmuştur.[1953] Yedi yaşında iken babasıyla beraber Amasya'ya giderek, Amasyalı Hızır Efendi'nin duasını almıştır. Daha sonra tahsil için İstanbul'a gitti. Bir müddet ilim tahsilini bırakıp Hicaz'a gitti. Tekrar Tokat Zile'ye gelerek, talebe yetiştirdi. Bu sırada Cuma Pazarı'na gidip, Halvetiyye şeyhlerinden Muslihiddin Efendi'den ders aldı. Burada da kısa bir süre kaldı. Tekrar Zile'ye dönüp talebe yetiştirmeye devam etti. Daha sonra, Mecdüddîn Şirvanî'ye intisâb ederek altı ay hizmetinde bulunup, halifesi olmuştur. Bundan sonra Sivas'a gelip, vefatına kadar Sivas'ta kalmıştır. Vefat tarihi 1006/1597 dir. [1954] Şemseddin-i Sivâsî, Şeyhi Mecdüddin Şirvani'den hilafet aldıktan sonra, elli yıl irşad görevini sürdürmüştür.[1955]

[1950] A.g.e., (DM), X/251-475.
[1951] A.g.e., (DM), X/245.
[1952] Mehmet Tahir, Bursalı. Meşâyih-i Osmaniyyeden Sekiz Zâtın Terâcim-i Ahvâli (nşr. Tüccârzâde İbrahim Hilmi), Kütüphane-i İslam, İstanbul. 1318/1900.s.8.
[1953] Seyahatname, (Cevdet), III/205.; Süleyman Sa'dettin, Müstâkimzâde. Hülâsatü'l-Hediyye, Millet Ktp. Ali Emiri, Şeriyye, nr. 628.vr.10b.
[1954] M. Kemaleddin Harîrîzâde, Tıbyânu Vesâili'l-Hakâik, Süleymaniye Kütüphanesi, İbrahim Efendi, 430-432.v.209.; Eraydın, a.g.e., s. 252.
[1955] Recep Sivâsî, Necmü'l-Hüdâ fi Menakıbı'ş-Şeyh Şemseddin Ebû's –Senâ, Süleymaniye Ktp., Lala İsmail Kitaplığı, nr, 694/2.vr. 20b.

Halvetiyye tarikatının Şemsiyye kolu kurucusu olan Şemseddin-i Sivasi[1956] için; meşrebde Muhammedî, mezhebde hanefî, tarikatta ise halvetî [1957] denilmiştir.

Evliya Çelebi, Şemseddîn-i Sivasî'nin Akşemseddin'le birlikte İstanbul'un fethinde bulunduğunu, Fatih Sultan Mehmed'in Akşemseddin ve Şemseddin-i Sivasî'nin sohbetlerine katıldığını, kendilerinden tefsir ve hadis öğrendiğini söylemektedir. *"...Akşemseddin ve Sivâsî Kara Şemseddîn hazretleri sohbetiyle müşerref olub anlardan tahsîl-i ulum idüp müfessir ve muhaddis şehzâde-i âzâde oldı."*[1958]

Evliya Çelebi, Şemseddin-î Sivasî'nin III. Mehmed'le birlikte Eğri seferinde bulunduğunu, Osmanlı ordusunun bozulmaya yüz tuttuğu bir sırada, padişahın atının başını tutup, " sabreyle beyim, şimdiki fırsat ganimettir" diyerek, ordunun dağılmasını önlediğini söyler.[1959] Müellifimiz, Şemseddin-i Sivasî'nin yedi sene de kurbiyet makamına ulaştığını söyler.[1960]

Şemseddin-î Sivâsî'nin tarihi hayatı ile Seyahatname'deki yaşadığı dönem açısından bir sıkıntı ile karşılaşmaktayız. Bilindiği gibi, İstanbul'un fethi 1453 yılında gerçekleşmiştir. Şemseddin-î Sivâsî'nin doğum tarihi 1520 olarak kabul edildiğine göre, İstanbul'un fethinde bulunması mümkün görünmemektedir.

a) Dervişler

1. Abdülmecid Sivâsî: Şemseddin-i Sivâsî'nin halifesidir.[1961] Şeyhinin vefatından sonra Zile'de bulunan Abdülmecid Sivasî, diğer halife ve müridlerin ortak kararları üzerine Sivas'taki dergaha gelmiş ve irşad görevine başlamıştır.[1962] Evliya Çelebi, Abdülmecîd Sivasî'nin ismini Ayasofya'da vaaz ve irşad görevi verilen mutasavvıflar arasında zikretmektedir. [1963] III. Mehmed'in İstanbul'a davet etmesi üzerine Abdülmecîd Sivâsî Ayasofya yakınında bir eve yerleşmiştir.[1964] Padişah'ın isteği üzerine Ayasofya Camiînde vaaz ve irşad görevini yerine getirmiştir.[1965]

[1956] Cengiz Gündoğdu, Bir Türk Mutasavvıfı Abdülmecîd Sivasî, Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri, s.58.
[1957] Sivâsî, a.g.e., v.3a.;
[1958] Seyahatname, (Topkapı Bağdat 304), 24b.; A.g.e., (Gökyay), s. 35.
[1959] A.g.e., (Cevdet), III/204-205.; A.g.e., (Heyet), 3/125.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 76b.
[1960] A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 76b., A.g.e., (Heyet), 3/125.
[1961] Gündoğdu,a.g.e.,.s. 51.
[1962] Reşat Ekrem Koçu, *"Abdülmecid Efendi"* İstanbul Ansiklopedisi, I/100.
[1963] Seyahatname, (Gökyay), s. 52.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 36b.
[1964] Mehmet Süreyya, Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniye (Sicill-i Osmânî) Matbaa-i Amire,İstanbul.1311/1893.C.III.s.400.
[1965] Şeyhî Mehmed Efendi, Vakâiyi'ü'l-Fuzalâ, (Neşre haz. Abdülkadir Özcan), C. III/63.

b)Tekkeler

1. Sivasî Tekkesi: Evliya Çelebi, bu tekkeyi İstanbul tekkeleri içerisinde ele almıştır. Çarşamba Pazarında olduğu hakkında bilgi vermektedir.[1966] Bu tekke, Sultan Selim'de, Darüşşafaka Lisesi'nin lojmanlarının bulunduğu yerdeydi. Günümüze ulaşmamıştır.[1967]

2. Sivasî Efendi Tekkesi: Sivas'ta bulunan on bir tekke içerisinde ele alınmıştır.[1968]

3. Şemsî Tekkesi: Halep'te Şemsiyye'nin bir tekkesi bulunmaktaydı.[1969]

c) Türbeler

1. Şemseddin-i Sivasî Türbesi: Sivas'tadır. Evliya Çelebi, Şemseddin-i Sivasî'nin türbesinin Hasan Paşa Camii'nin içinde olduğunu söyler.[1970]

35. BAYRAMİYYE

Hacı Bayram Veli (ö.Ankara 833/1430) tarafından kurulmuştur. Ankara'nın Solfasol (Zü'l-Fadl) köyünde dünyaya geldi.[1971] Asıl adı Numan'dır. Mürşidi, Ebu Hâmiduddin Aksarayî (Somuncu Baba), (ö.815/1412) ile bir kurban bayramı günü buluştuklarından, şeyhi kendisine Bayram adını vermiştir.[1972] Şeyhi ile birlikte hacca gitmiş, hac dönüşünden sonra Aksaray'a yerleşmiştir. Şeyhinin vefatından sonra Ankara'da, irşadla meşgul olmuştur.[1973] Zâviyesini, Ankara Kalesi dışında, Ulus semti civarındaki bir tepede bulunan Ogüst tapınağı yakınında tesis etmiştir. Bu tapınak, bir süre Akmedrese adı altında, bir eğitim müessessi olarak ta kullanılmıştır.[1974]

Ankara'daki irşad görevini yürütürken, kendisinden rahatsız olan bir takım kimseler sultan II. Murad'a şikayet ederler. Bunun üzerine Hacı Bayram Veli, Edirne'ye çağrılır. Yapılan araştırmalar sonucunda, şikayet konusunun yersiz olduğu anlaşılınca tekrar Ankara'ya döner. Bu da Hacı Bayram Veli'nin mürid sayısının hayli kalabalık

---

[1966] Seyahatname, (Cevdet), I/430.; Geniş bilgi için bkz. Ayvansarâyî, Hadîka, I/269-270-281.
[1967] Demircanlı, a.g.e., s. 292.
[1968] A.g.e., (Cevdet), III/202.; A.g.e., (Heyet), 3/123.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 75b.
[1969] A.g.e., (DM), IX/380.
[1970] A.g.e., (Cevdet), III/204.; A.g.e., (Heyet), 3/125.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 76b.
[1971] Taşköprüzâde, Ahmed Isâmüddin, Terceme-i Şakâyık-ı Nu'mâniyye,s.77.
[1972] Harîrîzâde Kemaleddin, Tibyânu Vesâili'l-Hakâik fî Beyânı Selâsili't-Tarâik, Süleymaniye, İbrahim Efendi, no: 430.v.172.
[1973] Şemseddin Sâmî, Kâmûsu'l-A'lâm, C.2. s.1428.
[1974] Gönül Öney, Ankara'da Türk Devri Yapıları,s.66-69.

olduğunu gösterir.[1975] Hacı Bayram Veli, bir ilim adamı olarak, irşad görevi sırasında çevresindekilere bir güven ve emniyet aşılamıştır. Hacı Bayram Velinin dirayetli ve güvenilir kişiliği sonucu, tarikatının hızlı bir şekilde yayılmasına neden olmuştur.[1976] Hacı Bayram Veli, Anadolu tarikatlar tarihi açısından önemli bir şahsiyettir. Muhammediye yazarı Yazıcızâde Mehmet (Ö.853/1451), Ahmed Bican (Ö. 859/1454), Akşemseddin (Ö.863/1459), Melamiyye-i Bayramiyyenin pîri olan Ömer Dede Sikkînî (Ö.880/1475), Eşrefoğlu Rûmî (Ö.874/1469) gibi manevi şahsiyetleri yetiştirmiştir.[1977]

Hacı Bayram Veli, irşad görevi yanında müridlerin dünya hayatı ile de alakalı olmalarını sağlamıştır. Çiftçilikle meşgul olması, el emeği ile geçinme yollarını araştırması ve bunu çevresindekilerine telkin etmesi, müridlerinin bir meslek ve sanat sahibi olmalarına yönlendirmesi O'nun en bariz vasfı olmuştur. Hacı Bayram Veli, "... bağda, bahçede çalışarak işini, zamanında ibadetini muntazam, planlı ve disiplinli bir şekilde geçirmeyi ve değerlendirmeyi daima prensip edinmiş bulunan bir hayat adamı olarak..." [1978] karşımıza çıkmaktadır.

Bayramiyye tarikatı " *cezbe, muhabbet ve sırr-ı ilâhi* " şeklinde üç temel esasa bina edilmiştir. Anadolu dışında fazla yayılma imkanı bulamayan Bayramiyye'de Halvetiyye ve Nakşibendiyyenin izleri vardır.[1979]

Evliya Çelebi Hacı Bayram Veli hakkında " *Kutb-ı muhteşem, kenzi muhterem, zahid-i zamane, abid-i yegâne, nâtık-ı hakâik, nasih-i halâik, kudve-i ricâl, nokta-i kemâl, şeyh-i ale'l-ıtlak, kutbu'l bihasbi'l-istihkak, ma'den-i hikmet-i rabbânî, sâkin-i Kâbe-î sübhânî (Eş-Şeyh Hacı Bayram Velî)...Şeyh Hamid hazretlerinden cihâz-ı fakrı kabul ile anların irşâdatıyla nicesine Kutbu'l-aktâb olub birçok keşf ve kerâmatı zâhir ve bâhir olmuşdur. Hatta seyahatle Edirne'de Sultan Yıldırım Bayezid Han'a gelüb teberrüken binâ buyurdukları ma'bed-i kâdim ya'ni (Eski Camiî) de kürsüye çıkub vaaz ve nasihat etdikleri kürsi hala o camiî pûr-nûr içindedir. Hakkâ ki, muhterem bir kürsîdir. Bu kürsi-yi menîfe üzere ba'zı meşâyıh fâzıllık idüb teberrüken va'z ve nasihata çıkmışslarsada natka kâdir olamayub habıt olarak inmişlerdir. Zirâ o seccâde üzere celse-i hâkîki etmeğe müste'id şeyh gelmemişdir. Kimin haddi ki, üzerinde bî-bâk ve bî-pervâ nasihat ede! İşte Bayram-ı Velî böyle bir ulu sultandır. Sonra Yıldırım Bayezid Han asrında dâr-ı bâkîye irtîhal edüb Engürü hisarı derûnunda bir tekye-i pûr*

[1975] Menage, V.L., *"Hadjdji Bayram Wali"*, EI.c.III. 2.baskı, Leiden, 1986.
[1976] E. Cebecioğlu, Hacı Bayram Veli,s.53.
[1977] Kara, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 280.
[1978] Küçük, Tarikatlar, s. 103.
[1979] Kara, a.g.e., s. 281.

envârda, müzeyyen ve mükellef bir kubbe içinde medfundur." şeklinde bilgi vermektedir. [1980] Yine, Hacı Bayram için " *Nehr-i Kara Çubuk kenarında Sol nâm bir karyede vücûda gelmişdir. Ser-çeşme-i Bayramî'dir. Yıldırım Han'da (Yıldırım Bayezid döneminde) Engürü kal'ası içinde âsitâne-i azîminde medfundur. Ve şeyh Hâmid hazretlerinden me'zundur.* "[1981] ibarelerini dile getirmiştir.

Evliya Çelebi, "Etmekçi Baba"[1982] ve " Somuncu Baba"[1983] olarak tanınan Ebu Hâmidüddin Aksarayî'yi Şeyh Hamîd-i Velî olarak ifade eder. Aksaray'da ziyaret mahalli olan türbesi için: " *serçeşme-i gurafe-i ervâhdır. Üstü küşâde bir kubbe-i âlîde medfûndur kim hâlâ ziyâretgâh-ı hâs u âmmdır, ammâ ekseriyâ masrû' kimesneler ziyâret ederler.* "[1984] der. Hâmidüddin Aksarayî'nin, 730/1331 yılında Kayseri'de doğduğu tahmin edilmektedir.[1985] Babası Ebheriyye tarikatından Şemseddin Musa isminde bir kişidir. İlk tasavvufî eğitimini babasından aldı. Daha sonra Şam'a gidip, Bâyezid-i Bistâmî hankâhında uzun müddet kaldı. Buradan da Tebriz yakınlarındaki Hoy kasabasında, Halvetî tarikatından Şeyh Alaeddin Erdebilî'nin yanına gitti. Seyrü sülûkunu tamamladıktan sonra, şeyhinin izniyle Anadolu'ya geldi. İlk önce Kayseri'ye yerleşti. Daha sonra Bursa'ya geldi.[1986] Hacı Bayram Veli'de Bursa'da kendisine intisâb etmiştir.[1987] Seyahatname'de Hamidüddîn Aksarayî'nin şeyhlerinden olduğu bildirilen Er Sultan isminde bir şahıs hakkında da bilgi verilmektedir. Asıl adı Mahmut olan Er Sultan'ın Ankara'da dünyaya geldiği ifade edilmiştir. Seyyahımız, birçok keramet sahibi olan Er Sultan'ın Ankara'da Ağaçpazar'ında medfun olduğunu ve kendisini rüyada gördüğünü söylemektedir.[1988]

Evliya Çelebi, Hacı Bayram Veli'nin Şeyh Hamid hazretlerinin talebelerinden olması nedeniyle Bayramiyye'nin ayrıca bir Hâmidî tarikatı olduğunu söyler. Bayramiyyenin ilk pîrinin Abdulkadir Geylânî olduğu, ondan ileri Hazreti Peygambere ulaşan has bir tarikat olduğunu ifade eder. Bayramiyye mensuplarının Rum da Şeyh Hamza ve Şeyh İdris'ten beri Hamzevî olduklarını, bu şeyhlerin katledilmelerinden

---

[1980] Seyahatname, (Cevdet), II/436-437.
[1981] Seyahatname, (Topkapı, Bağdat), 304.235a.
[1982] Taşköprüzâde, Şakâyık, s. 77.; La'lîzâde, es-Seyyid Abdülbakî Efendi, Tarikat-ı Aliyye-i Bayramiyyeden Tâife-i Melâmiyyenin An'ane-i İrâdetleri ve Keyfiyyet-i Suhbetleri ve Aşk-ı Muhabbetullaha Cümleden Ziyâde Rağbetleri Beyanındadır.,s. 12.
[1983] Vassaf, Osmanzâde Hüseyin, Sefine-i Evliyâ-yı Ebrar Şerh-i Esmârı Esrâr, Süleymaniye, yazma bağışlar, no: 2305-2309., s.254.
[1984] Seyahatname, (Cevdet), III/194; A.g.e, (Heyet), 3/118.
[1985] Ahmed Akgündüz, Arşiv Belgeleri Işığında Somuncu Baba ve Neseb-i Alîsi, Es-Seyid Osman Hulûsi Vakfı Yay. İstanbul. 1995.s.24.
[1986] Cebecioğlu, a.g.e., s.38-39-40.; Akgündüz, a.g.e., 38-39-40-41-42.
[1987] Cebecioğlu, a.g.e, s. 40.
[1988] Seyahatname, (Cevdet), II/437.

dolayı, hırka ve sikkelerinden, kaba ve abalarından alametlerinin bulunmadığını da söyler. İslamiyet'e aykırı davranışları bulunmadıkları halde, suçlandıklarından ciğeri yanık kişiler olarak vasıflandırır.[1989] Evliya Çelebi'nin sözünü ettiği Şeyh Hamza Kanuni Sultan Süleyman devrinde idam edilmiştir. Ankara'da Melamiyye şeylerinden Hüsameddin Ankaravî'nin (ö. 964/1557) hizmetinde bulunmuş, daha sonra Rumeliye geçerek Melamiliği yaymaya çalışmıştır.[1990]

a) Dervişler

1. Şeyh Akbıyık Sultan (ö. 860/1455): Bayramiyye'dendir. İkinci Murad dönemi tarikat öncülerindendi. Binlerce müridi vardı. Sonunda ilahî aşkın tesiriyle vefat etmiştir. Mezarı Bursa'dadır.[1991] Hacı Bayram Velî'nin halifelerinden olan Akbıyık Sultan[1992] II. Murad ile Kosova savaşına katılmış, Fatih Sultan Mehmed'in dostluğunu kazanmış, İstanbul'un fethinde de bulunmuştur.[1993]

2. Bardaklı Baba: Evliya Çelebi, Bardaklı Baba'nın Hacı Bayram Veli'nin halifelerinden olduğunu söylemektedir. Birçok kerametleri görülmüştür.[1994] Bardaklı Baba'nın Hacı Bayram'ın halifelerinden olması, kaynak açısından şüpheli görülmektedir.[1995]

Bardaklı Baba Menkabesı: Bardaklı Baba geçimini temin etmek için bardak imal edermiş. Abdest almak için her zaman su ile dolu bir bardak taşırmış. Müridlerin hepsi de bu bardaktan abdest için su aldıkları halde eksilmezmiş. Evliya Çelebi'nin ifadesine göre, bu bardak halen Bardaklı Baba'nın türbesindeymiş. Türbeyi ziyaret eden Seyyahımız, halen su dolu bu bardaktan abdest almak istemiş. Türbedardan izin istemiş. Bardağı getirdiğinde, halen su dolu olduğunu görmüş. Türbedâra, bu bardağa su doldurup doldurmadığını sormuş. Türbedâr; kırk elli seneden beri, her gelenin bu bardaktan abdest aldığını, ama hiç eksilmediğini söylemiş. Evliya Çelebi, bu bardağın içindeki su ile abdest almış, suyun eksilmediğini görmüş. Yine, Bardaklı Baba'nın ibriği

---

[1989] A.g.e., (Cevdet), II/ 430.
[1990] Abdülbaki La'lizâde, Tarîkat-ı Aliyye-i Bayramiyye'den Tâife-i Melamiyyenin An'ana-i İrâdetleri, trs.s.36-37.
[1991] A.g.e., (Cevdet), II/50.
[1992] Yılmaz, Anahatlarıyla Tasavvuf, s. 141.
[1993] Kara, Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler, I/34-35.; Yılmaz, Aziz Mahmud Hüdayî ve Celvetiyye Tarikatı s. 174-175.
[1994] Seyahatname, (Cevdet), II/ 412.
[1995] Cebecioğlu, a.g.e., s. 120.

ile abdest almak istemiş. Aynı şekilde ibriğin de su ile dolu olduğu görülmüş. Çelebi'nin dışında dört kişi daha abdest almış. Ama ibrikteki su eksilmemiş.[1996]

3. Şeyh Şâmî: Asıl ismi Hamza'dır. Bir çok keramet sahibidir. Evliya Çelebi Şeyh Şâmî'ye isnad edilen bir kerametini de nakletmektedir. Bir Cuma günü abdest için su bulunmayınca, Şeyh Şâmî'ye müridleri "Efendimiz, caminin yanına bir kuyu kazdırsanız da, cemaat su sıkıntısı çekmezse ne güzel olur" dediklerinde, Şeyh Şâmî asası ile yere vurunca su fışkırmış. Bu kuyuya Ayn-ı Asa (Asa Pınarı) denilirmiş. Keskin ilçesine yakın kendi adıyla anılan köyde medfundur. Seyyahımız, şeyhin yaptırdığı camîi'yi de gördüğünü ifade etmiştir. Özellikle mihrabın iki yanında eliyle yaptığı söylenen sütunlara hayranlığını gizleyemeyen Evliya Çelebi, Şeyh Şâmî'nin türbesinde şu beyti söylemiştir.

Hazreti Şeyh Şâmî gelip ziyaret eyledik

Çok şükür Hakk'a yine hüsn-ü ibadet eyledik. [1997]

Akşemseddin'in halifesi olan Şeyh Şâmî'nin Hacı Bayram Velî'nin halifesi olması tarih açısından mümkün görünmemektedir.[1998]

4. Şeyh Hacı İlyas: Seyahatname'de " *Tarîk-i Bayrâmî'de ulu sultândır*" [1999]şeklinde tavsif edilmektedir. Türbesi Edirne'de İlyas Camii içindedir.

5. Sünbüllü Baba: Hacı Bayram Veli'nin halifesidir. Tokat'ta yaşamıştır.[2000] Seyahatname'de Bektaşî dervişi olduğu bildirilen bir başka Sünbüllü Baba'dan da bahsedilmektedir. Bu dervişin de Tokat'ta yaşadığı görülmektedir.[2001]

6. Şeyh Baba Yusuf: Bayramiyye'dendir. Eyyüp Sultan'da medfundur.[2002]

7. Şeyh Osman: Evliya Çelebi, Bayramiyye'den olan Şeyh Osman'ın Emir Sultan olarak da bilindiğini söylemektedir. Sivaslıdır. Kasımpaşa'da Kulaksız Mahallesi yakınında medfundur.[2003]

8. Şeyh Hakîkî b. Şeyh Hâmid-i Velî: Bayramiyye tarikatının Aksaray'da irşad halkasının genişlemesinde bu zat öncülük etmiştir.[2004]

[1996] Seyahatname, (Cevdet), II/412-413.
[1997] A.g.e., (Cevdet), II/415-416.
[1998] Cebecioğlu, a.g.e., s. 120.
[1999] Seyahatname, (Topkapı Bağdat 305), 167b.
[2000] A.g.e., (Cevdet), V/61.
[2001] A.g.e., (Cevdet), V/55.
[2002] A.g.e., (Gökyay), s.141.
[2003] A.g.e., (Gökyay), s. 181.
[2004] A.g.e., (Heyet), 3/118.; A.g.e, (Cevdet), III/195.

9. Şeyh Hamza: Türbesi Aksaray'da Hıdırlık Ziyaretgâhı civarındadır. Seyyahımız bu zat için " *Tarîk-ı Bayramiyye'den ulu erdir.*" [2005] ifadesini kullanmaktadır.

10. Şeyh Vâhidî: Bayramiyye'dendir. Girit'te Kandiye şehrinde Külek Tabyası denilen yerde irşad faaliyetinde bulunmuştur.[2006]

11. Yazıcoğlu Muhammed Bîcân (ö. 855/1451): Hacı Bayram Velî'nin halifelerindendir.[2007] Seyahatname'de geçen bilgiye göre; Muhammediyye isimli eserin sahibi olan Yazıcıoğlu Muhammed Bîcân, hakikatları söyleyen, nasihat edici, tarikat nuruna kavuşmuş, gizli sırları bilen, akıl ve din koruyucusu, usul ve fürûu bilen, temiz soydan gelen bir kişidir. İkinci Murad ile Fatih Sultan dönemlerinde yaşamıştır. Manevi terbiyesini Hacı Bayram-ı Velîden almıştır. Muhammediyye isimli eserini Gelibolu'da yazmıştır.[2008] Ahmed Bîcan'ın kardeşidir. Muhammediyye[2009] isimli eserin sahibidir. Eserini yazdığı yer, Yazıcızâde Muhammed Makamı olarak kabul edilmiştir. Evliya Çelebi bu makamı ziyaret etmiştir.[2010] Gelibolu'da medfundur. [2011] Muhammediyye'nin, Gelibolu halkı tarafından çok okunup ve ezberlendiği *"Gelibolu'lar Yazıcıoğlunun Muhammediyye kitabını hıfz etmeği çok seviyorlar"* [2012] ifadesi ile dile getirilmiştir.

12. Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân (ö. 860/1455): Hacı Bayram Velî'nin halifelerindendir.[2013] Seyahatname'de verilen bilgiye göre, Ahmed Bîcân, Muhammediyye adlı eserin yazarı olan kardeşi Muhammed Bîcân ile girdiği ilmi münakaşalardan dolayı, Gelibolu'dan Sofya'ya gelmiştir. Envâr'ul-Aşıkîn adlı eserini burada yazmıştır. Sofya'da vefat etmiştir. Asıl türbesi Sofya'dadır. Gelibolu'daki ise makamıdır.[2014] Yine, Yazıcızâde kardeşler " *Ahmed Bîcan, Yazıcızâde karındaşıdır. Envarü'l-Aşıkîh sahibi bir aşık-ı sâdık hâl sahibi erler ve pîr-perverler imiş.*" [2015] şeklinde tanıtılmıştır. Seyahatname'nin bir başka yerinde de " *Bu Muhammediyye sahibi Muhammed Efendi'nin birâder gühterîdir ki Envarü'l-Aşıkîn nâm kitâbı*

[2005] A.g.e.,(Cevdet), III/195.
[2006] A.g.e., (Cevdet), VIII/512.
[2007] Cebecioğlu, a.g.e., s. 54.; Kara, Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler, I/34.; a, mülf, " *Balkanlar'da Türk Tasavvuf Edebiyatı'na Genel Bakış*" s. 7.
[2008] A.g.e., (Cevdet),V/320.
[2009] A.g.e., , (Gökyay), I/139.-V/320.
[2010] A.g.e, (Cevdet), V/321.
[2011] A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 145b-146a.
[2012] A.g.e., (Cevdet), V/318.
[2013] Cebecioğlu, a.g.e., s. 29-49.
[2014] Seyahatname., (Heyet), 3/233.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 305),145b-146a.
[2015] A.g.e., (Gökyay), I/139.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ

mu'teberin müellifidir.Birâderi cânibinde yatar."[2016] denilmektedir. Yazıcızâde kardeşler, Hacı Bayram Velî'nin Gelibolu seyahatinde kendisine intisâb etmişlerdir.[2017]

Yazıcızâde kardeşlerin dedeleri Selahaddin İbn Şecâeddin isminde bilgili birisidir. Türbesi Sofya'dadır. Çelebi, bu türbeyi ziyaret etmiştir. Kendisi hakkında verdiği bilgiye göre, yedi gezegen hakkında yazdığı *"Seb'ul-Mesânî"* ile *"Mülhime"* ve *" Tabirnâme"* isminde eserleri vardır.Tıp ile ilgili kitaplar da yazmıştır. Güzel yazı yazdığı için " Kâtip Selahaddin" namıyla ün kazanmıştır. [2018]

13. Abdi Baba: Yazıcıoğlu Muhammed'in halifelerindendir. Rumelihisarı'nda medfundur. Bu zatla ilgili bilgi Seyahatname'de *" Yazıcızâde Muhammed Efendi hülefâsındandır."* [2019] şeklinde geçmektedir.

b) Tekkeler

1. Hacı Bayram Veli Tekkesi*:* Ankara'da bulunan Hacı Bayram Veli tekkesi için "... *üç yüzü mütecaviz sermest aşık-ı ilâhi arif-i billâhları vardır...*"[2020] denmiştir. Evliya Çelebi, bu tekkeyi ziyaret ettiği zaman duası makbul [2021] Koca Abdurrahman Dede[2022] isminde bir şeyhin nezâret ettiğini söyler.

2. Yazıcıoğlu Ahmed Bîcân Tekkesi: Sofya'dadır. Ahmed Bîcan'ın türbesi de tekkesinin içindedir. Müellifimiz, bu tekkede kalmıştır.[2023]

3. Şeyh Halil Tekkesi: Sivas'a bağlı Keskin sancağı sınırları içindeki Şeyh Halil Köyü'ndedir. Keskin, günümüzde Ankara iline bağlı bir ilçedir. Çok mamur ve bakımlı olan bu tekkenin varlığından dolayı, Seyahatname'de, Şeyh Halil Köyü gelişmiş bir yer olarak geçmektedir.[2024] Yine bu tekke hakkında *"...Hacı Bayram-i Velî tarîkinin güzîdesi Şeyh Halil asitânesi vardır kim âyende vü revendeye ni'meti mebzûldur ve niçe kibâr-ı kümmelîn bu tekyede medfûndur."* [2025] bilgileri verilmektedir.

4. Sünbüllü Baba Tekkesi*:* Tokat'ta olan bu tekke dut ve üzüm asmalarının olduğu bir alan içindeydi. Çeşitli meyve ağaçlarının bulunduğu bir bahçesi vardı.[2026]

[2016] A.g.e., (Cevdet), V/320.
[2017] Cebecioğlu, a.g.e., s.49-59.
[2018] Seyahatname, (Cevdet), V/320.
[2019] A.g.e., (Cevdet),V/314.
[2020] A.g.e., (Cevdet), II/ 430.
[2021] A.g.e., (Cevdet), II/430.
[2022] A.g.e., (Cevdet), II/431.
[2023] A.g.e., (Heyet), III/233.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 305), 146a.
[2024] A.g.e., (Cevdet), IV/4-5.
[2025] A.g.e., (Heyet), 4/10.
[2026] A.g.e., (Cevdet), V/61.

5. Yazıcızâdeler Tekkesi: Gelibolu'da büyük bir tekkeydi. Birçok dervişin bulunduğu bir tekke olarak ifade edilmektedir. [2027]

6. Halep Bayramî Tekkesi: Halep'te Bayramiyye tarikatına ait bir tekkenin olduğu bildirilmiştir.[2028]

c) Türbeler

1. Hacı Bayram Veli Türbesi: Ankara'dadır.[2029] Ulus Meydanı'nın üst tarafindadır.

2. Şeyh Baba Yusuf Türbesi: İstanbul'da Eyüp semti civarında Şeyh İdris köşkündedir.[2030]

3. Şeyh Gaznevî Sultan Türbesi: Aksaray'da Dar-ı Ervâh denilen yerdedir.[2031]

4. Şeyh Hakîkî Sultân İbnü'ş-Şeyh Hâmid-i Velî Türbesi: Aksaray'dadır. [2032]

5. Şeyh Hamza Sultan Türbesi: Aksaray'da bulunan Dar-ı Ervâh denilen yerdedir.[2033]

d) Ziyaretgâhlar

1. Bardaklı Baba Ziyaretgâhı: Amasya sınırları içinde Gümüş kazası Dankaza köyündedir.[2034]

2. Yazıcıoğlu Muhammed Bîcân Ziyaretgâhı: Gelibolu'dadır. Seyahatname'de *"eş-Şeyh Muhammed Efendi Yazıcızâde"* ziyaretgâhı olarak geçmektedir.[2035] Oğlu Çelebizâde Muhammed Efendi'nin ziyaretgâhı'da Vardar Yenicesi'ndedir.[2036]

3. Şeyh Ahmed Bîcân Ziyaretgâhı: Gelibolu'dadır.[2037]

36. ŞEMSİYYE- İ BAYRAMİYYE

Evliya Çelebi, Akşemseddin'in Bayramiyye tarikatının mutasavvıflarından olduğunu kaydetmektedir.[2038] Akşemseddin veya Akşeyh diye bilinen Muhammed b.

[2027] A.g.e., (Cevdet), V/318.
[2028] A.g.e., (DM), IX/380.
[2029] A.g.e., (Cevdet), II/ 436-437.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 235a.
[2030] A.g.e., (Gökyay), s.174.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 122b.
[2031] A.g.e., (Cevdet), III/ 195.; A.g.e. (Heyet), III/118.; A.g.e., ,(Topkapı Bağdat 305), 71b.
[2032] A.g.e., (Cevdet), III/ 195.; A.g.e., (Topkapı Bağdat305), 71b.
[2033] A.g.e., (Cevdet), III/195.; A.g.e., (Heyet), III/118.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),71b.
[2034] A.g.e., (Cevdet), II/ 406.
[2035] A.g.e., (Cevdet),V/320.
[2036] A.g.e., (Cevdet), VIII/176.
[2037] A.g.e., (Cevdet), V/320.
[2038] Seyahatname, (Cevdet), II/ 415.

Hamza 792/1390 yılında Şam'da doğdu. Avarifü'l-Meârif adlı eserin sahibi Şihabuddin Suhreverdi'nin torunlarındandır. Annesinin Osmancık'lı olduğu rivayet edilmektedir. Küçük yaşta babasıyla birlikte Amasya Kavak'a[2039] geldi. Seyahatname'de, Akşemseddin Fatih devri meşayıhı arasında zikredilirken, kendisi hakkında şu bilgi verilmektedir: *" Evvela eş-Şeyh Kutbü'l aktâb Hazret-i Akşemseddin ismi şerifleri Muhammed b. Hamza'dır. Mevlüdleri Şam'da vâki' olmışdır. Ebâ Bekiri Sıddîk neslindendir. Şeyh Şehabeddin Suhreverdi ve Hacı Bayram Veli ile hem meclis olup İslambol fethi günün ta'yin buyurmuşlardır. Ba'de'l-feth Anadolu'da Türbeli Göynük nâm bir kasabada evlâd-ı zevîl-kirâmları ile medfûndur. Kırk kere ziyâreti müyesser olmışdır. Müddet-i ömürleri altmış altı senedir."* [2040] Medrese ilimlerini özellikle tıb tahsilini de tamamlamıştır.*"İlm-i tıp'ta Lokmân-ı sânî'dir."*[2041] Müderrris olarak Çorum-Osmancık'ta görev aldı ve öğrendiklerini öğretmeye başladı. [2042] Akşemseddin, Hacı Bayram Veli ile Zeynüddin Hafî'den feyz almıştır. Önceleri Zeynüddin Hafî'ye mürid olmuştur. Haleb'e gitmiştir. Haleb'e gittikten bir ay sonra Ankara'ya gelip Hacı Bayram Veli'ye intisap etmiştir. İcazet aldıktan sonra Anadolu'nun çeşitli yerlerinde irşad vazifesini yerine getirmiştir. Daha sonra Göynük-Torbalı kasabasına yerleşip, vefatına kadar burada[2043] irşad ile meşgul olmuştur.[2044] Akşemseddin, Hacı Bayram Veli'nin vefatından sonra kendi adına nisbetle Şemsiyye-i Bayramiyye kolunu kurmuştur. Bayramiliğin bu şubesi açık zikri temel esas almıştır.[2045]

Kültür tarihimizde Akşemseddin'in apayrı bir yeri vardır. Tasavvufi yönü hakkında fazla bilgiye sahip olmayan insanımız, O'nun İstanbul'un fethinde oynadığı manevi rolünü unutmamıştır.

Bizim kültürümüzde Akşemseddin İstanbul'un fethiyle özdeşleşmiştir. Onun Şam'da doğduğunu, Beypazarı'nda postnişin olarak hizmet verdiğini bilmeyen insanlar, 1453'te Edirnekapı'da Fatih'in yanında olduğunu, Ayasofya'da kılınan ilk Cumada[2046] hutbeyi okuduğunu bilirler.[2047] Ebû-Eyyub-al-Ensarî türbesinde padişaha kılıç kuşatan

---

[2039] Bugün Samsun iline bağlı bir ilçedir.
[2040] Seyahatname, (Cevdet), I/336.; A.g.e., (Gökyay), s.139.
[2041] A.g.e., (Cevdet), I/336.
[2042] Hüseyin Algül, Mustafa Kara, *"Osmancık'ta Bir Müderris Akşemseddin"*, s.3.
[2043] Seyahatname, (Cevdet), II/ 459.; Ali İhsan Yurd, Mustafa Kaçalin, Akşemseddin, Hayatı ve Eserleri, İstanbul, 1994.; Ayşe Yücel, Akşemseddin'in Fikir ve Felsefe Dünyası, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1993. (Basılmamış doktora tezi).; Vahid Çubuk, Solakzâde Tarihi, C.I.Ankara, 1989.; Orhan F. Köprülü, Mustafa Uzun, *"Akşemseddin"* DİA.II/29-30.
[2044] Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri, I/12.
[2045] Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü. I/181.
[2046] Seyahatname,(Cevdet), I/111.; A.g.e., (Gökyay) s.44.; A.g.e., (Topkapı Bağdat), 304.30b.
[2047] Algül,-Kara, a.g.e., .s.10.

Akşemseddin [2048]İstanbul'un fethi için padişahı teşvik etmiştir.[2049] Evliya Çelebi, Akşemseddin'in İstanbul fethinde oynadığı manevi rol [2050] konusunda da bilgi vermektedir: Fatih Sultan Mehmed Manisa'da iken, Mısır topraklarında Sultan Kalavun bulunuyordu. Kudüs'ün kıyılarına yakın Akka kalesine büyük bir kuvvetle saldıran Fransızlar, Akka, Askalanî, Filistin ve Taberistan'ı ele geçirmişlerdi. Binlerce Müslüman şehit edilmişti. Yine bir o kadar Müslüman'ı çoluk çocuğuyla esir almışlardı. Bu haberi alan Fatih Sultan Mehmed çok üzülmüştü. Hatta kendini tutamayarak ağlamıştı. Bunu gören Akşemseddin " Ağlama Sultanım, kafirlerin bu Akka kalesinden aldığı ganimet, akidelerden ve pişmiş helvadan ibarettir. (Çocukların, şeker ve helvaya karşı olan düşkünlükleri gibi bir şeydir.) İstanbul'u fethedeceğin gün, siz de helva yiyeceksiniz. Ama o gün gelince, herkese adil ve merhametli davranacaksınız." diyerek, başındaki kavuğu çıkarıp , Fatih Sultan Mehmed'in başına koyup, İstanbul'un fethini müjdeleyen " *İstanbul elbet fetholunacaktır. Onu fetheden emir ne iyi hükümdardır, onun ordusuna ne mutlu*" [2051] hadisini okur. Fatih Sultan Mehmed " Bütün işler için kararlaştırılmış vakitler vardır" deyip, Akşemseddin'in kavuğunu tekrar başına koyar.[2052]

a) Dervişler

1. Habib Karamânî (ö. 902/1497) : Evliya Çelebi, Habib Karamânî'yi İstanbul'da ilk tarikat şeyhi olarak tanıtmaktadır. Hayatta iken, yetmiş bin müridinin bulunduğunu söyler. Eyüp Sultan karşısında bulunan Caferâbâd tekkesi'nde defnedilmiştir. Yerine Şeyh Üveysi halife olmuştur. Habib Karamânî'nin irşad görevini Koca Mustafa Paşa tekkesinde yürüttüğünü söyleyen Evliya Çelebi, bu tekkenin eski bir tekke olduğunu söylemektedir. Bu tekkenin, Bizans dönemine kadar uzanan bir tarihi olduğunu, Bizans zamanında burasının Kızlar Manastırı olarak kullanıldığını, Harun Reşid'in İstanbul'u fethettiğinde, burasını tekke haline getirdiğini söylemektedir. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethinde bu tekkeye işlerlik kazandırdığını, Sultan Bayezid'in vezirlerinden Koca Mustafa Paşa tekkesi olarak intişar ettiğini söylemektedir.[2053] Habib Karamânî'nin tarikatı hakkında bilgi verilmemekle birlikte,

[2048] Abdülbâki Gölpınarlı, Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik, s.275.
[2049] Uzunçarşılı, a.g.e., III/I, 344.
[2050] Seyahatname, (Cevdet), III/205.
[2051] Camiu's-Sağir, Hadis No: 7227.
[2052] Seyahatname,Cevdet), I/93-105.: A.g.e., (Topkapı Bağdat), 304. 24b.
[2053] A.g.e.,, (Cevdet),I/390.;A.g.e., (Gökyay) s. 165.; A.g.e., (Topkapı Bağdat304),116a-116b.

Akşemseddin tarafından kurulan; Şemsiyye-i Bayramiyye tarikatından olduğunu görmekteyiz.[2054]

2. Şeyh Üveysi : Habib Karamânî'nin halifesidir. Evliya Çelebi, bu zatın, Habib Karamânî'nin vefatından sonra yerine halife olduğunu *" ...Badehu yerine halifesi Şeyh Üveys hazretleri Koca Mustafa Paşa tekyesinde şeyhi oldı..."* [2055] şeklinde ifade etmektedir.

3. Şeyh İbrahim Şûzî bin Hiraf Hüseyin: Akşemseddin hazretlerinin halifelerindendir.[2056] Seyahatname de bu zatın türbesinin Keskin sınırları içinde olduğu yazılıdır. Sivas doğumlu olan Şeyh İbrahim Şûzi'nin[2057] türbesi herkes tarafından ziyaret edilirmiş.[2058] Evliya Çelebi, bu zatın halifeliğini *" istidat-ı küllî sahibi olmağla halvete girmeden Akşemseddin hazretlerinden me'zun olup sadr-ı hilâfete iclas iderler"* [2059] şeklinde dile getirmektedir. Bu zat Tennuriyye kolunun kurucusudur. Tennuriye bölümünde ele alınmıştır.

4. Şeyh Hazret-i Muslihıddîn ibn Attâr: Akşemseddin'in halifesidir. Keskin civarında medfundur.[2060]

5. Şeyh Abdurrahim bin Akşemseddin (Abdurrahim Karahisarî ö. 1545): Evliya Çelebi, Şeyh Abdurrahim'in, Akşemseddin'den kırk sene sonraki halifesi olduğunu söyler. *"Vahdetnâme"* adlı tasavvufi bir eser yazmıştır. İznik'te Akşemseddin'in yanında medfundur.[2061] Şeyh Abdurrahim Karahisarî, 4250 beyitlik "Vahdetnâme" eserini 865 (1460) yılında tamamlamıştır. Bu eser, tasavvufî esasları basit hikayelerle anlatan bir eserdir.[2062]

6. Şeyh Sa'dullah bin Akşemseddin: Akşemseddin'in en büyük oğludur. Akşemseddin'in vefatından sonra yerine seccade- nişîn olmuştur. Babasının yanında medfundur.[2063]

7. Şeyh Fazlullah bin Akşemseddin (ö. 906/1496): Akşemseddin'in oğludur. Babasından sonra yerine geçmiştir. Babasının yanına defnedilmiştir.[2064]

[2054] Yılmaz. Tasavvuf ve Tarikatlar.s.141.
[2055] Seyahatname, (Cevdet), I/390.; A.g.e., (Gökyay), s. 165.;A.g.e, (Topkapı Bağdat 304.),116b.
[2056] A.g.e., (Cevdet), I/338.; A.g.e., (Gökyay), s.140.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 91b.
[2057] A.g.e., (Gökyay),s.140'da Şeyh İbrahim Tennûrî b. Sarraf Hüseyin olarak geçmektedir.
[2058] A.g.e., (Cevdet), II/ 415.
[2059] A.g.e., (Cevdet), I/338.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 99a.
[2060] A.g.e., (Cevdet), III/242.; A.g.e., (Heyet), III/148.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 91b.
[2061] A.g.e., (Cevdet), II/463.; A.g.e,(Gökyay), s. 140.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 99a.
[2062] Kara, *" Hacı Bayram-ı Veli ve İnsan Eğitimi"* Yeni Dünya Dergisi,s.32-33.
[2063] Seyahatname, (Cevdet), I/336.; A.g.e., (Gökyay), s.139.; A.g.e.,(Topkapı Bağdat 304), 98b.
[2064] A.g.e., (Cevdet), I/336.; A.g.e., (Gökyay), s. 139.; A.g.e., (Topkapı Bağdat,304), 98b.

8. Şeyh Muhammed Nurulhûda b. Akşemseddin: Akşemseddin'in oğludur. Seyahatname'de; Akşemseddin'in doğumundan önce Muhammed Nurulhûda'nın "meczub-ı ilâhî" olacağını haber verdiği yazılıdır. Akşemseddin, Nurulhûda'nın doğumundan bülûğ çağına kadar, diğer çocuklarına " Nurulhûda'nın celâlînden sakının" diye tembih edermiş. Şeyh Muhammed Nurulhûda bir camiye girip, cemaatte bulunanları bu cennetli, bu cehennemlik diye vasıflandırarak, keramet göstermiş. Akşemseddin, kendisine haram lokma yedirerek bu halinden menetmiştir. Sultan Fatih Mehmet kendisine " Evlek" adında bir köyü hibe etmiş, vefatına kadar burada yaşamıştır. Evlek denilen yerde medfundur.[2065]

b) Tekkeler

Akşemseddin Tekkesi: Evliya Çelebi, bu tekkenin İstanbul'da Ali Paşa denilen yerde olduğunu söylemektedir.[2066] Bu tekke, Fatih Muhtesip İskender Mahallesi, Keçeciler Caddesi'nde imiş. Burası günümüzde câmi olarak kullanılmaktadır.[2067]

c) Ziyaretgâhlar

1. Akşemseddin Ziyaretgâhı: Evliya Çelebi, Akşemseddin'in Göylük (Göynük) te ki ziyaretgâhını anlatırken; " ... *menba-ı esrâr, mercî-i ebrâr, kudve-i ricâl, nokta-i kemâl, nasîh-i halâîk, natık-ı hakâik, pîr-i erbâb-ı şevk, sultan-ı dünya ve din, simurğ-u kâf-ı yakîn eş-Şeyh Hazreti Akşemseddin Muhammed bin Hamza*" [2068] demektedir. Fatih ile İstanbul'un fethinde bulunduğunu, *" İnşallah bu kale (İstanbul Topkapı Surları) 857 senesi Rebiülevvelinde feth olunur. "* diye, İstanbul'un fetih tarihini bildirdiğini söyleyen Evliya Çelebi, ziyaretgâhının Göynük merkezinde yeşil bir alanda evlatları ile birlikte medfun olduğunu belirtmektedir.[2069] Akşemseddin'in türbesi Göynükteki Sultan Süleyman Camii'nin bitişiğindedir. Eski türbesi harap olduğundan, Sultan Süleyman, giderlerini hazineden karşılayarak, güzel bir kubbe bir de tekke yaptırmıştır. Türbedârı, ayda bir hatm-i şerif okumakla görevlendirilmiştir.[2070] Evliya Çelebi, Akşemseddin türbesinde İzzet Molla'nın celi hat ile yazılmış şöyle bir şiirinin bulunduğunu söylemektedir:

Kara gün dostu imiş Fatih'in Akşemseddin

[2065] A.g.e., (Cevdet), I/337.- II/ 462-463. ; A.g.e., (Gökyay), s.139.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 98b.
[2066] A.g.e., (Cevdet), I/320. A.g.e., (Gökyay), s. 131. A.g.e, (Topkapı Bağdat 304), 92b.
[2067] Demircanlı, a.g.e., s. 270.
[2068] Seyahatname, (Cevdet), II/ 461.
[2069] A.g.e., (Cevdet), II/ 461.

Ki, yüzünden lemeân etdi anın fethi mübîn

Nusreti çeşmi hakikâtla görüb verdi haber

Böyle her kârı uzaktan görür erbâb-ı yâkin.[2071]

Seyahatname'de verilen bilgiye göre, Akşemseddin'in Rumeli topraklarında Mezistre denilen yerde, bir de makamı vardır. Akşemseddin, Mezistre şehrinin fethinde bir kaya üzerinde ibadet etmiştir. Mezistre'nin alınması için gözyaşları içinde dua etmiş. Namaz kıldığı yerde dizlerinin yeri ile gözyaşlarının döküldüğü yerler oyulmuş. Bundan dolayı halk, Akşemseddin'in gözyaşları Mezistre'yi fethettiklerine inanırlarmış.[2072]

2. Şeyh Sa'dullah bin Akşemseddin Ziyaretgâhı: Göynük'tedir.[2073]

3. Şeyh Fazlullah bin Akşemseddin Ziyaretgâhı: Akşemseddin'in oğlu olan Şeyh Fazlullah'ın ziyaretgâhı babası ile aynı yerdedir.[2074]

4. Şeyh Nurullah bin Akşemseddin Ziyaretgâhı: Akşemseddin'in oğludur. İlim tahsili için Bursa'ya gitmiştir. Çekmecesinde kalemini yontarken, karnına kalemtıraş batarak vefat etmiştir. Türbesi Bursa Zeyniler civarındadır.[2075]

5. Şeyh Çelebi Emrullah b. Akşemseddin Ziyaretgâhı: Seyahatname'e bu zat için Akşemseddin'nin yolundan gitmeyip, mütevelli olduğu ve yakalandığı nikris hastalığından vefat ettiği yazılmaktadır. Akşemseddin'in yanında medfundur.[2076]

6. Şeyh Nasrullah b. Akşemseddin Ziyaretgâhı: Akşemseddin'in oğludur. İlim tahsili için Tebriz'e gittikten, yedi sene sonra vefat etmiştir. Ziyaretgâhı Tebriz'dedir.[2077] Evliya Çelebi, Acemlerin, Tebriz'de vefat eden Şeyh Nasrullah'ın Şems-i Tebrizî'nin evladı olduğunu zannedip ziyaret ettiklerini söyler. [2078]

7. Şeyh Muhammed Nurulhûda b. Akşemseddin Ziyaretgâhı: Akşemseddin'in oğludur. Evlek denilen yerde medfundur.[2079]

8. Şeyh Muhammed Hamdullah b. Akşemseddin Ziyaretgâhı: Akşemseddin'in oğludur. Babasından sonra şeyhliği kabul etmemiştir. *" Yusuf ve Züleyha"* adında bir eser yazmıştır. Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiye göre; bu zat, daha annesinin karnında iken, Akşemseddin, *"Bre benim Aristo akıllı, fen sahibi, şair, musannıf, müellif oğlum"* dermiş. Sekiz yaşına gelince bir Divan yazmıştır. *"Leyla ile Mecnun"* isimli eser ile bir

---

[2070] A.g.e., (Cevdet), II/ 461. 2. Dipnot.
[2071] A.g.e., (Cevdet), II/ 461. 1. Dipnot.
[2072] A.g.e., (Cevdet), VIII/342.
[2073] A.g.e., (Cevdet), I/336.; A.g.e., (Gökyay), s. 139.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 98b.
[2074] A.g.e, (Cevdet), II/462.
[2075] A.g.e., (Cevdet), I/336.-II/54.; A.g.e., (Gökyay), s. 139.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 98b.
[2076] A.g.e., (Cevdet),I/336.- II/462.; A.g.e., (Gökyay), s.139. ; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 98b.
[2077] A.g.e., (Cevdet), II/264.; A.g.e.,(Topkapı Bağdat 304), 303b.
[2078] A.g.e., (Cevdet), II/ 462.

de *"Mevlid-i Şerif"* yazmıştır. Evliya Çelebi, bu zatın yüz yetmiş eser yazdığını, ama en ünlülerinin *"Kıyafetnâme"* ve *"Yusuf ile Züleyha"* adlı eserleri olduğunu söyler. Akşemseddin'in yanında medfundur.[2080] Müellifimiz, " *Yusuf ile Züleyha"* adlı eserin insan zekası ile yazılabilir cinsten olmadığını, ancak ilahî feyze mazhar olan bir zekanın ürünü olduğunu söylemektedir. Bu eserin birinci cildinin üç nüsha olarak Ayasofya Kütüphanesi *"Edebi Eserler Bölümünde"* muhafaza edildiğini de kaydetmektedir.[2081]

9. Şeyh Abdurrahim b. Akşemseddin Ziyaretgâhı: Akşemseddin'in türbesinin yanındadır.[2082]

10. Muhammed Çelebi b. Hamdullah b. Akşemseddin Ziyaretgâhı: Akşemseddin'in torunudur. Bu zatın ziyaretgâhı da Göynükte dedesinin yanındadır. Ama Evliya Çelebi; türbedarın, yerini gösteremediğini nakletmektedir. Büyük bir bilgin ve hazır cevaplığı ile ün yapmıştır. Tasavvuf ve fıkıhta büyük bir üstad olduğunu belirten Evliya Çelebi, Muhammed Çelebi b. Hamdullah b. Akşemseddin'in hat konusunda büyük maharet sahibi olduğunu söylemiştir.[2083]

11. Şeyh Abdulkadir b. Sa'dullah b. Akşemseddin Ziyaretgâhı: Akşemseddin'in torunudur. Akşemseddin'in ziyaretgâhı dışında medfundur.[2084]

12. Şeyh Seyyid Sekin Sultan Ziyaretgâhı: Akşemseddin'in ziyaretgâhı yanındadır.[2085]

13. Şeyh Hazret-i Muslihuddîn İbn Attâr Ziyaretgâhı: Keskin'dedir.[2086]

37. TENNURİYYE

Şemsiyye-i Bayramiyyenin bir koludur. Akşemseddin'in halifelerinden İbrahim Tennûri[2087] tarafından kurulmuştur. Evliya Çelebi, İbrahim Tennûri'nin Sivas doğumlu olduğunu söylerken[2088], diğer kaynaklar bu zatın Kayseri doğumlu olduğunu bildirmektedir.[2089] Tennuriyye kolu, İbrahim Tennûri'den sonra Muhyiddin Yavsi (ö.

[2079] A.g.e, (Cevdet), II/ 462-463.
[2080] A.g.e., (Cevdet), II/ 463.
[2081] A.g.e., (Cevdet),II/ 463. 1. Dipnot.
[2082] A.g.e. (Cevdet), II/ 463.
[2083] A.g.e., (Cevdet), II/463.
[2084] A.g.e., (Cevdet), II/ 463.
[2085] A.g.e, (Cevdet), II/ 463-464.
[2086] A.g.e., (Heyet), III/148.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 305), 91b.
[2087] A.g.e., (Cevdet), III/242.; A.g.e., (Gökyay), s.140.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 99a.
[2088] A.g.e, (Cevdet), II/ 415; A.g.e., (Gökyay), s. 140.; A.g.e.,(Topkapı Bağdat 304), 99a.
[2089] Ali İhsan Yurt, Fatih'in Hocası Akşemseddin, Hayatı ve Eserleri, İstanbul 1972,s.CV.; Cebecioğlu, a.g.e.s. 129.;Eraydın,a.g.e., s. 257.

1514), Şeyh Kasım, Mecdüddin İsa Saruhanî, İlyas Saruhanî (ö. 1559) tarafından devam ettirilmiştir.[2090]

a) Dervişler

1. Şeyh Muhyiddin Yavsî (ö. 920/1514): İbrahim Tennûri'nin halifesidir. Tennûriye, Şeyh Tennûrî'den sonra halifesi Şeyh Muhyiddin Yavsî (Muhammed İskilîbî) vasıtasıyla devam etmiştir.[2091] Evliya Çelebi, Şeyh Muhyiddin Yavsî için *"Mazhar-ı envâri't-tarîkâ kâşif-i esrâri'l-hakîka gavvâs-ı bahr-i din ve deryâ-yı dürr-i yakîn eş Şeyhü'l-kebîr Hazret-i Muhyiddîn el-İskilibî."*[2092] demektedir. Ayrıca Şeyh Fahreddin İskilibî'ye Şeyh Yavsi de denir. Ali Kuşçu'nun damadı olan Şeyh Yavsi'nin aynı zamanda şeyhülislam Ebusuud'un babası olduğu da bildirilmiştir. İskilipte vefat etmiştir[2093] Çok sayıda insana irşad hizmeti verdiği *"...kırk bin müride mâlik kutbiyyete kadem basmış kümmelîndendir. Hala bu İskilip şehri içre medfûn olup ziyaretgâh-ı hass u ammdır."* [2094] ifadesiyle anlatılmıştır.

2. Şeyh Hamza-yı Şâmî: Şeyh Fahreddin (Muhyiddin) Yavsi'nin halifesidir.[2095]

3. Şeyh Abdurrahîm-i Mısrî: Şeyh Hamza-yı Şâmî'nin halifesidir.[2096]

b) Türbeler

1. Şeyh Hazret-i İbrahim Tennûrî Türbesi: Kayseri'dedir. Hicri 887 yılında vefat etmiştir.[2097]

2. Şeyh Muhyiddin (Fahreddin) İskilibî Türbesi: Türbesi İskilip'tedir. [2098]

3. Şeyh Abdurrahmân-ı Tennûrî Türbesi: Bu zatın türbesi de Kayseri'dedir.[2099]

4. Şeyh Fethi (Fethullah) Tennûrî Türbesi: Tennûriyye tarikatı mutasavvıfı olan bu zatın türbesi de Kayseri'dedir.[2100]

5. Şeyh Ali Tennûrî Türbesi: Kayseri Ali Dağı mevkiinde bulunan türbesi'nin, birçok kişi tarafından ziyaret edildiğini öğrenmekteyiz.[2101]

[2090] Cebecioğlu, a.g.e, s. 129-130.
[2091] Öngören, a.g.e., s. 158.
[2092] Seyahatname, (Heyet), III/148.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 92a.
[2093] A.g.e., (Cevdet), I/340.;.Topkapı Bağdat, 304.99b.-305.91b.
[2094] A.g.e., (Cevdet), III/242.;A.g.e., (Heyet), III/148.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 92a.
[2095] A.g.e., (Cevdet), III/ 242.; A.g.e, (Heyet), III/148.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 92a.
[2096] A.g.e., (Cevdet), III/242.; A.g.e., (Heyet), III/148.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 305), 92a.
[2097] A.g.e., (Cevdet), III/187.; A.g.e.,(Topkapı Bağdat 305), 67b.
[2098] A.g.e., (Cevdet), III/242.; A.g.e., (Heyet), III/148.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 92a.
[2099] A.g.e., (Cevdet), III/187.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 67b.
[2100] A.g.e., (Cevdet), III/187.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 67b.
[2101] A.g.e., (Cevdet), III/187.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 67b.

38. İSEVİYYE

Tennûriye'den ayrılan bir şubedir. Şeyh İsa Saruhâni (ö. 967/1559) tarafından kurulmuştur. Seyahatname'de İseviyye ve kültürü hakkında malumat geçmemektedir. Yalnızca, Şeyh İsa Saruhânî'nin halifelerinden Abdi Halife (Şeyh Abdi Tirevî)'nin[2102], Çorlu'da bir tekkesi olduğu ifade edilmiştir.[2103]

39. MELAMİYYE-İ BAYRAMİYYE

Bayramiyye'nin bir koludur. Hacı Bayram Veli'nin ileri gelen halifelerinden Ömer Dede Sikkînî (Bıçakcı Ömer Dede, ö. 880/1475) tarafından kurulmuştur. Melamiyye-i Bayramiyye'nin kurulmasına tarikat içi bir takım olayların sebep olduğu görülmektedir.

Hacı Bayramı Veli'nin vefatından sonra, müridler Akşemseddin'in etrafında toplanmışlardı.[2104] Akşemseddin, Bayramîliği yaymak için Göynük'e yerleşir. Hacı Bayramı Veli'nin halifelerinden Bursalı Bıçakcı Seyyid Ömer Dede (Emir Sikkînî) de Göynük'e gelip, Akşemseddin'in sohbet ve zikir meclislerine katılır. İkisi arasında ufak tefek anlaşmazlıklar ortaya çıkar ve Bayramîlik tarikatı ikiye ayrılır.[2105] Akşemseddin tarafından kurulan tarikata Şemsiyye-i Bayramiye, Emir Sikkinî tarafından kurulan tarikata da Melamiyye-i Bayramiyye adı verilmiştir.

Akşemseddin, Ömer Dede ümmî olduğundan, irşada ehil olmadığını, bu yüzden halkın etrafına toplanmaması için telkinlerde bulunur. Bu durum, Ömer Dede'yi derinden etkiler. Daha çok insan toplanması için ateşli konuşmalarda bulunmaya başlar. Gün geçtikçe Ömer Dede'nin etrafında toplanan insanların sayısı hayli kalabalıklaşır. Hatta Akşemseddin'in etrafındaki bazı müridler dahi, Ömer Dede'nin yanına gidip, irşad halkasına girerler.[2106]

Akşemseddin ile Ömer Dede Sikkînî arasında şöyle bir hadisenin geçtiği de nakledilir. Emir Sikkîni, Akşemseddin'in zikir törenlerine geldiğinde, zikir meclisine katılmaz, tekkenin ücra bir yerinde köşeye çekilirmiş. Bundan dolayı Akşemseddin, Hacı Bayram Veli tarafından kendisine giydirilen hilâfet tacının iade edilmesini ister.

[2102] İlyas b. İsâ Saruhânî, Menâkıb-ı Şeyh Mecdüddin ve Adâb-ı Sâlîkîn, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Nuri Ergin, nr, 323.vr.73a.;Öngören, a.g.e., s. 164.
[2103] A.g.e., (Cevdet), III/ 297.; A.g.e., (Heyet), 3/171.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 107a.
[2104] Mehmet Ali Aynî, Hacı Bayram Veli , İstanbul, 1343 (1924), s.114.
[2105] Sadık Vicdânî, Tomâr-ı Turuk-ı Aliyye'den Melâmîlik, 3/44.; Cebecioğlu, a.g.e., .s.129.

Bunun üzerine, Ömer Dede Sikkîni, Cuma namazından sonra müridleriyle birlikte evine gelip tac ve hırkayı alabileceğini söyler. Kararlaştırılan zaman da Ömer Dede Sikkînî, evinin bahçesinde büyük bir ateş hazırlar. Odunlar tam tutuşunca, başında tacı ve sırtında hırkası ile birlikte ateşin içine girer. Bir müddet sonra, ateşten çıktığında, taç ve hırkanın yanmış olduğu görülür. Bunun yanında kendisine hiçbir şey olmamıştır.[2107]

Ömer Dede Sikkînî, zikri hafî ve melâmet tavrını kabullenerek Melâmiyye-i Bayramiyye kolunu kurmuştur.[2108] Bu tarikata intisap edenler, mürşid aramanın, her şeyh ve veliye intisâb etmenin doğru olmadığına inanırlar. Kendilerinin hak tarafından koruma altında oldukları, kabiliyetleri ölçüsünde hidayete ulaşabilecekleri düşüncesi hakimdir. Müridlerin bu konuya çok dikkat etmeleri gerekir. Bu anlayıştan sapanlar hoş karşılanmaz, sohbet meclislerine kabul edilmezler. Melamiyye tarikatının sohbetlerinde aşk, cezbe ve muhabbet konuları işlenir. Tarikat mensubu olmayanlar, sohbetlere alınmazlar.[2109]

Seyahatname'de, Melamiyye-i Bayramiyye'nin kurucusu Ömer Dede Sikkînî'nin Göynük (Göylük)'te medfun olduğu ifade edilmektedir.[2110] Evliya Çelebi'nin Melamiyye-i Bayramiyye dervişlerine muhabbet ve hürmet beslediği söylenebilir. Zira, idam edilen şeyhlerinin haksız yere öldürüldüklerini ifade eden beyanlarda bulunmuştur.

a) Dervişler

1. Pîr Ali Aksarayî (ö. 944/1537): Aksaray'da irşad faaliyetlerini yürüten Melamiyye şeyhlerindendir. Oğlan Şeyh İsmail Maşukî'nin babasıdır.[2111] Seyahatname'de Pîr Ali Aksarayî, Şeyh İsmail Maşukî'nin idam edilmesi hakkında verilen bilgiden dolayı geçmektedir.[2112]

2. Ahmed Sârbân (ö. 952/1545): Seyahatname'de Ahmed Sârbân'ın ismi, halifesi olan Hüsameddin Ankaravî hakkında verilen bilgiden dolayı geçmektedir.[2113] Hayrabolu'lu olup, devecilikle uğraştığından "Sârbân" lakabı ile anılmıştır. Kanuni

---

[2106] es-Seyyid Abdulbakî La'lizâde, Tarikat-ı Aliyye-i Bayramiyyeden Tâife-i Melâmiyyyenin An'ane-i İrâdetleri ve Keyfiyet-i Suhbetleri ve Aşk-ı Muhabbetullaha Cümleden Ziyâde Rağbetleri Beyanındadır, s.22.; Cebecioğlu, a.g.e, s. 129.
[2107] Sadeddin Süleyman Müstakimzâde, Risale-i Melamiyye-i Bayramiyye, Süleymaniye Kütüphanesi, Nâfiz Paşa, no: 1164.vr.9.
[2108] Cebecioğlu, a.g.e.,s.130.
[2109] Eraydın, a.g.e., s. 264-265.
[2110] Seyahatname, (Cevdet), II/462-463.
[2111] Eraydın, a.g.e., s. 266.; Öngören, a.g.e., s. 286.
[2112] Seyahatname, (Gökyay), s. 195.
[2113] A.g.e., (Cevdet), II/437.

Sultan Süleyman'ın 1534 yılında gerçekleştirdiği Irakeyn Seferin'de devecibaşı olarak bulunmuştur. Bu seferde Karaman'da Pîr Ali Aksarâyî ile buluşmuş ve kendisine intisâb etmiştir. Mürşidinden hilafet alarak Hayrabolu'ya dönmüş, vefatına kadar irşad görevini yürütmüştür.[2114]

3. Şeyh Hüsameddîn-i Ankaravî (ö. 964/1557): Ahmed Sarban'ın halifesidir.[2115] Seyahatname'de verilen bilgiye göre; Şeyh Hüsameddin, Ankara Kalesinde mahpus iken, *"yarın sabah bizi defnedin"* buyurmuş. Sabahleyin, cenazesinin yıkanmış ve kefenlenmiş halde olduğunu gördüklerinde herkes hayrete düşmüş. Kendi adına yaptırılan tekkede medfundur.[2116] Hüsameddin Ankaravî'nin hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Tasavvufî hayatından önce, aklî ve naklî ilimleri tahsil ettiği bilgisi verilmektedir.[2117] Cezbesi galip bir şeyh olduğundan bazı fikirleri yüzünden Ankara Kalesine hapsedilmiştir. Hapsedildiği gecenin sabahında vefat etmiştir. [2118] Hüsameddin Ankaravî'nin eceliyle ölmediği, yargılama sonucu idam edildiğini belirten görüşler de bulunmaktadır. Ahmet Yaşar Ocak, Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan 18 Muharrem 976 (13 Temmuz 1568) tarihli mühimme kaydı[2119] ve Silsiletü'l-Mukarrabîn adlı eserde belirtilen görüşlere göre, Hüsameddin Ankaravî'nin idam edildiğine kanaat getirmektedir.[2120]

4. Oğlan Şeyh İsmail Maşûkî (ö. 945/1538): Melâmiyye-i Bayrâmiyye'den olan Şeyh İsmail Maşukî,[2121] Pîr Ali Aksarayî'nin oğludur.[2122] Ayasofya'da verdiği vaazlarda aşırı ifadeler kullanmıştır. Kanunî Sultan Süleyman tarafından yapılan tüm uyarılara rağmen, sözlerinden vazgeçmemiştir. Şeyhülislam Kemalpaşazâde'nin fetvası üzerine on dokuz müridiyle birlikte idam edilmiştir.[2123] Seyahatname'de tarikatı ve idamı hakkında bilgi verilmeyen Şeyh İsmail Maşûkî'nin on müridiyle birlikte idam

---

[2114] Atâî, Zeyl-i Şekâik,s.70.; Sarı Abdullah Efendi, Semerât, s.246.; Seyahatname'de Hayrabolu ziyaretgâhları hakkında bilgi verilirken Ahmed Sarban'ın ismi,Şeyh Sarban Ali Dede, Pîr Ali Aksarayî'nin ismi de, Sofyavî Pîr Ali Dede olarak geçmektedir.(Cevdet), VIII/778.

[2115] Eraydın, a.g.e., s. 267.

[2116] Seyahatname, (Cevdet), II/ 437.

[2117] Hüseyin Vassaf, Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, no: 2305-2309., II/286.

[2118] Vassaf, a.g.e., II/286.;Nev'zâde Atâî, Hadâiku'l-hakâik fî tekmileti'ş-Şekâik, (Neşre Haz, Abdülkadir Özcan).,II/70.; Süleyman Sâdeddin Müstakimzâde, Risâle-i Melâmiyye-i Bayrâmiyye, İ.Ü. Ktp, İbnülemin, no: 3357.,vr.33a.; Sarı Abdullah Efendi, Semerâtü'l-fuâd fi'l-mebdei ve'l-meâd, s.257.

[2119] Bu kayıt *"Osmanlı Devrinde Râfizilik ve Bektaşîlik"* adlı makalede yayınlanmıştır. Bkz. Ahmed Refik, *"Osmanlı Devrinde Râfızîlik ve Bektaşîlik"* Darü'l-fünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası, IX, S.2.s.43.

[2120] A. Yaşar Ocak, Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15-17. Yüzyıllar), s.273.

[2121] Seyahatname'de Şeyh İsmail Maşûkî , " İsmail Dede" olarak geçmektedir.

[2122] Eraydın, a.g.e., s. 266.; Öngören, a.g.e.,s. 286.

edildiği bilgisi bulunmaktadır. Doğumunda babası, kendisini "Kurban İsmail" diye çağırmış. Evliya Çelebi, İsmail Maşûkî'nin idamını, babasının bu sözüne bağlar. Yetmiş yaşında iken At Meydanı Çukurçeşme'de idam edilmiştir.[2124]

Seyyahımızın verdiği bilgiye göre, idam edilen Şeyh İsmail Maşûkî ve müridlerinin Ahırkapı mevkiinde sulara bırakıldıktan sonra, semâ' ettikleri görülmüş.[2125] Ziyaretgâhının İstanbul Dikilitaş'a yakın Parmaklı mescidi içinde olduğu bildirilmektedir.

5. Şeyh Yakub Helvayî (ö. 997/1589): Müellifimiz, bu zat için: *" Pîr Ali Dede halifesidir. Bozdoğan Kemeri altında medfundur."*[2126] demektedir. Şeyh İsmail Maşûkî'den sonra şeyhliğe geçmiştir.[2127]

6. Şeyh Hamza Balî (ö. 969/1561): Seyahatname'de hakkında fazla bilgi verilmemekle birlikte, Şeyh Hamza Balî'nin [2128] İslamiyete aykırı davranışlarda bulunmadığı halde idam edildiğinden bahsedilmektedir.[2129] Bosna'lıdır. Hüsâmeddin Ankaravî'nin halifesidir.[2130] Şeyh Hüsâmeddin Ankaravî'nin ölümünden sonra yerine geçmiştir. Memleketi olan Bosna'da irşad faaliyetlerinde bulunmuştur. Bazı yanlış hareketlerinden dolayı (969/1561) yılında İstanbul'da idam edilmiştir.[2131]

7. Şeyh Hüseyin Lâmekânî (ö. 1034/1625): Melamiyye-i Bayramiyye'den olan bu zat[2132] Hüsameddin Ankaravî'nin halifesi Hasan Kabaduz (ö.1010/1601)'un halifesidir.[2133] Hüseyin Lâmekânî hakkında Evliya Çelebi şu bilgiyi vermektedir: *"Budin kal'ası karşusundaki Tuna kenarı Puşte şehrindendir. Tarik-i Bayramiyyedendir. Tekmil-i fünûn itdikten sonra alem-î tecrîdi ihtiyâr iderek İstanbul'da Şah Sultan Camii hareminde uzlet-nişîn olmuş vefatında zâviye kurbine defn edilmişdir...."*[2134] Seyyahımız bu zatın sohbetlerinde bulunmuştur. O'nu, sözüne sahip, dünya sevdasından vazgeçmiş bir kimse olarak tanıtır.

[2123] Cebecioğlu, a.g.e, s. 131.; Eraydın, a.g.e., s. 266.; Abdurrezzak Tek, *" Müstâkimzâde (ö. 1202 h.)'nin Risâle-i Melâmiye-i Bayramiye Adlı Eseri İle İlgili Bir İnceleme"*İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi Tasavvuf, Yıl:3., S.7.Eylül-Aralık 2001.s.259.
[2124] Ag.e., (Gökyay), s. 195.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),137a.
[2125] A.g.e., (Cevdet), I/456.; (Gökyay) s.195.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 137a.
[2126] A.g.e., (Cevdet), I/374.
[2127] Eraydın, a.g.e., s. 266.
[2128] Seyahatname, (Cevdet), III/195.
[2129] A.g.e., (Cevdet), II/430.
[2130] Atâî, Zeyl-i Şekâik, s. 65.; Öngören, a.g.e., s. 175.
[2131] Atâi, a.g.e., s. 70-71.; Abdülbaki La'lizâde, Tarîkat-ı Aliyye-i Bayramiyye'den Tâife-i Melamiyyenin An'ana-i İrâdetleri, ts.s.36-37.; Öngören, a.g.e., s. 175.; Abdurrezzak Tek, a.g.m, s. 263.
[2132] Kara, *"Balkanlarda Türk Tasavvuf Edebiyatına Genel Bakış"* s.10.
[2133] Eraydın, a.g.e., s. 267.
[2134] A.g.e., (Cevdet), I/380.; A.g.e., (Gökyay),I/161.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),113a-113b.

8. Şeyh Pîr Ali (Şeyh İdris Muhtefî): Seyahatname'de İdris-i Muhtefi olarak bilinen Şeyh Pîr Ali hakkında verilen bilgi de: *"İdris demekle meşhurdur. Rum ilinde Tırhala şehrinde bir fakir terzinin evladıdır. Hacı Bayram-ı Velî tarikatındandır. Ankaralı Hüsameddin hazretlerinden me'zundur. Şeri'attan taş kopardı deyü mâhmuken şehid ettiler. Kerâmetleri zâhir ve batın idi. Kabr-i şerîfleri Kasımpaşa'da Tersane arkasında Okmeydanı yolu üzerinde bir mürtefi' yerdedir. Nice hayrât ve hasenâtları vardır. Ezcümle Eba Eyub Ensârî öte tarafındaki (İdris Köşkü) nâm tekye ve namazgâhı bunun hayrâtı idi. Kendisinden sonra Murad Han oraları yıkdırmışdır. Çeşmesi çimenzâr suffasında namazgâhı, servîleri hala bâkîdir."* [2135] denilmektedir.

İdris-i Muhtefî olarak bilinen Şeyh Pîr Ali, 941/1534 yılında Tırhala'da doğmuştur.[2136] Küçük yaşta terzilik mesleğini öğrenmiştir. 955/1548 tarihinde İran ile yapılan Elkas Seferine Kanuni Sultan Süleyman'ın sadrazamlarından Damat Rüstem Paşa'nın terzibaşısı olan amcası ile birlikte katılmıştır. Meşâyih-i kirâma karşı muhabbet besleyen amcası, sefer dönüşünde Ankara'da Kutluhan Beldesine uğramış ve burada irşad hizmetinde bulunan Hüsameddin Ankaravî'yi ziyaret etmiştir. Şeyh Pîr Ali, küçük yaşta olmasına rağmen, Hüsameddin Ankaravî'nin dikkatini çekmiş ve hizmetine almıştır. Kendisine "İdris" lakabını vermiştir. Uzun bir müddet Hüsameddin Ankaravî'nin yanında kaldıktan sonra İstanbul'a gelmiştir. Kendisini herkesten hatta müridlerinden da sakladığından, İdris-i Muhtefî diye anılmıştır.[2137] İdris-i Muhtefî, İstanbul'da Fatih Çarşamba civarına yerleşmiştir. Ticaretle uğraşmıştır. Ticaret maksadıyla Belgrad, Filibe, Sofya ve Edirne gibi yerlere gidip gelmiştir. Kendisini irşad faaliyetlerine verdiğinden, ticaretini müridlerine bırakmıştır. Fikirleri dolayısıyla, kendisini bilmeyen ve tanımayanlardan bazıları lehinde bazıları da aleyhinde konuşmuşlardır. Yine kendisini tanımayan Abdülmecîd-i Sivâsî ve Tercüman Şeyhi Ömer Efendi, birtakım kişilerin ısrarları üzerine, kendisinin aleyhinde bulunmuşlardır. Hatta, yakalanıp hakkından gelinmesi için vaazlarda bulunmuşlardır.[2138] Bütün

---

[2135] A.g.e., (Cevdet), I/425.; A.g.e., (Gökyay), s.181.

[2136] Vassaf, a.g.e., s. 306.

[2137] Kâtip Çelebi, Fezleke, I/373.; Sadık Vicdanî, Tomar-ı Turuk-i Aliyye (Melâmîlik), Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası, İstanbul.,1338/1340., s.41-56-57.; Müstakîmzâde, Menâkıb-ı Melâmiyye-i Şuttâriyye-i Bayrâmiyye, Süleymaniye Küt., Nafiz Paşa, no. 1164,vr.41a-43a-43b.;Sarı Abdullah Efendi, Semeretü'l-Fuad fi'l-Mebde-i ve'l-Meâd, Matbaa-i Amire, İstanbul. 1288/1871.s.258vd.; Gölpınarlı, Melâmilik ve Melâmiler, Devlet Matbaası, İstanbul. 1931.s.123. a.mlf., *"İdris-i Muhtefî"*Türk Ansiklopedisi,C.XX. s.40.;Cengiz Gündoğdu, *" XVII. Yüzyıl Osmanlısında İki Farklı Sûfî Tipi Abdülmecîd-i Sivâsî ve İdrîs-i Muhtefî"* İLAM Araştırma Dergisi, C.II.S.2, (Temmuz-Aralık) s. 29.

[2138] Kâtip Çelebi, a.g.e., I/373.;Atâî Nev'izâde, Hadâikü'l-Hakâîk fi Tekmileti'ş-Şakâik, Nşr: Abdulkadir Özcan, s.602.;Uzunçarşılı, III/353-354. (üc nolu dipnot); Müstakimzâde, a.g.e, vr.42a.; Gündoğdu, a.g.m., İLAM, s.29.

aramalara rağmen bulunamamıştır.[2139] Kendisine müntesip olmayan hiç kimse İdris-i Muhtefî'nin Ali Bey olduğunu anlayamamıştır.[2140] İdris-i Muhtefî 1024/1615 yılında vefat ederek, Kasımpaşa'da Aynalıkavak denilen yerde, Tersane arkasında Kulaksız'a çıkan yokuşta defnedilmiştir.[2141]

Seyahatname ile Muhammed Nazmî Efendi'nin *Hediyyetü'l-İhvân* [2142] adlı eserinde İdris-i Muhtefî'nin öldürüldüğü bilgisi mevcut olmasına rağmen, *Hediyyetü'l-İhvân*'ın Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmud Efendi 243 ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar 1604 nolu nüshalarının sayfa kenarında, bir başkası tarafından yazılan *"İdrîs Ali Efendi'nin hânesinde maktûl bulunduğu sahîh değildir. Sâir kütüb ve risâlelere muhâliftir"* şeklindeki bir beyanın varlığı ile, öldürülmüş olması kuşkuludur. Gölpınarlı, her iki eserde de İdris-i Muhtefî'nin öldürülmesi hadisesinin uydurma olduğunu belirtmektedir.[2143]

9. Mevlânâ Kutbeddin İznikî (ö. 855/1451): Seyahatname'de, Bayramiyyenin önde gelen meşayıhlarından olduğu ve Timur ile münazaralarda bulunduğu kaydedilmiştir. Ahmed Cevdet neşrinde, Kutbeddin İznikî'nin Şeyh Hüsameddin Ankaravî'den icazet aldığı ve Ankara'da vefat ettiği belirtilirken[2144] Topkapı Bağdat 304. Nolu yazma nüshasında da, İznik'te vefat ettiği bildirilmektedir.[2145] Kutbeddîn İznikî, ilk Osmanlı Şeyhülislâmı olarak bilinen Molla Fenârî (ö. 834/1430)'nin talebesidir.[2146]

10. Şeyh Baba Yusuf: Melamiyye-i Bayramiyye'den olan bu derviş, İstanbul'da İdris Köşkü'nde medfundur.[2147]

b) Tekkeler

1. İdris Köşkü Tekkesi: İdris Muhtefî tarafından yapılmıştır. Eyüp'tedir.[2148] Burada bir çok dervişin toplanıp, sohbet ettiklerini belirten Evliya Çelebi, Sultan Mustafa'nın tahta çıkışından sonra Şeyh İdris'in dinsizlikle suçlanmasından ötürü, bu

---

[2139] Sadık Vicdânî, Tomar-ı Turuk-i Aliyye (Melâmîlik),s.57.
[2140] Gölpınarlı, Melâmîlik, s. 124.
[2141] Atâî, a.g.e., s.602.; Müstakimzâde, a.g.e., vr.41a.; Vicdânî, Tomar, s.42.; Vassaf, a.g.e., II/308.; Sarı Abdullah, Semerât, s.262.; Gölpınarlı, a.g.e., s. 124.; a. mlf, a.g.e.,s.40. N. Yılmaz, a.g.e, s.340.
[2142] Muhammed Nazmî, Hediyyetü'l-İhvân, (İnceleme ve Edisyon Kritikli Metin) Haz.: Osman Türer, (Doktora Tezi İkinci Kısım)s.174.
[2143] Gölpınarlı, Melâmîlik, s.124.; a. mülf, *"İdris-i Muhtefî"*, Türk Ansiklopedisi, XX/40.
[2144] Seyahatname, (Cevdet), II/42.
[2145] A.g.e., (Topkapı Bağda 304), 235a.
[2146] Öngören, a.g.e.,s. 22.
[2147] Seyahatname, (Cevdet) I/408.
[2148] Demircanlı, a.g.e., s. 284.

tekkenin yıktırıldığını söyler.[2149] Eyüp, İdris Köşkü Caddesi'nde olan bu tekkeden günümüze harap çeşmesi dışında hiçbir eser kalmamıştır.[2150]

40. DİĞER MELAMİLER

Tarikattan ziyade bir meşreb[2151] ve meslek yolu olan Melâmetîyye'nin tasavvuf tarihinde önemli bir yeri vardır. Kişisel davranışları ve toplum içindeki hareketleriyle dikkat çeken Melametîyye, tasavvuf erbabına reaksiyon olarak ortaya çıkan bir cereyandır.[2152] Tasavvufî gelenek ve davranışlara karşı bir tutum sergileme görüntüsünü veren Melâmetîler, tasavvuf düşüncesine zıd ama tasavvufun özüne uygun hareket ve davranışlarda bulunmuşlardır.

Melâmetîyye; ilk, orta ve son dönem olmak üzere üç aşamalı bir gelişme göstermiştir. İlk dönem Melâmetî düşüncesi, Nişabur'da Hamdun Kassar (ö. 271/884) tarafından yayılmıştır. Orta dönem Melâmetî'lerin temsilcisi ise, Hacı Bayram Velî'nin müridi olan Bursalı Bıçakçı Ömer Dede Sikkînî (ö. 880/1475) öncülüğünde faaliyette bulunmuştur. Son dönem Melâmîyyesi ise, Muhammed Nuru'l-Arabî (ö. Usturumca, 1305/1887) vasıtasıyla devam etmiştir.[2153]

Tasavvufu şeklen değil, fikren yaşama temayülünde olan bu kesim, diğer sûfiler gibi tanıtıcı özel kıyafetlere önem vermemişlerdir. Sûfilerin muayyen zaman ve yerlerde yaptıkları zikir, semâ' ve sohbetlerine karşılık, melametîler; her yerde bunları açıkça yapmışlardır.[2154] Melamiyye mensuplarının özel bir kıyafetleri ve belirli zaman dilimlerinde yapacakları zikir meclisleri olmadığından, tekke ve dergahlara fazla rağbet etmemişlerdir. Melâmîler, tekkelerini sohbet etmek istedikleri zaman toplanmak için yapmışlardır.[2155]

Seyahatnamede melâmî tavırlı kişiler; mensup oldukları tarikattan ziyade davranışları ile ön plana çıkarılarak ele alınmıştır. Bunlar, meczûb, hal sahibi ve keramet gösterdiğine inanılan kişilerdir. Evliya Çelebi, özellikle Mısır'da gördüğü melâmîlerin davranışlarını, genel olarak Melâmetîyye felsefesine uygun bir tarzda dile getirmiştir. Giyim ve kuşamları ile aykırılık arz eden melâmî tavırlı dervişler:" *Ve Mısır'da nice bin götü başı pâbürehne ve serbürehne mecazibun kimesneler var kimi*

[2149] A.g.e., (Cevdet), I/399-400.; A.g.e., (Gökyay), s.170.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),119a.
[2150] Demircanlı, a.g.e, s. 284.
[2151] Kara, Tasavvuf ve Tarikatlar, Cep Universitesi, s. 76.
[2152] Gölpınarlı, Tasavvuf,s.163.
[2153] Kara, a.g.e., s. 75-77.; Geniş bilgi için bkz. Gölpınarlı, Tasavvuf, s. 162-175.
[2154] Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, s. 356-357.
[2155] Eraydın., a.g.e., s.269.

akçe alır kimi almaz. Ve kimi ekmek alır ve kimi almaz. Ve kimi asla kelimat etmez. Bîzeban gezer. Amme Hazret Kur'an tilâvet etse âdemin bağrını ezer. Ve bazısı kisve alur. Herbiri bir gûne evza etvar hareket üzredir. Ve nice bini Mağrib küpü kadar çuka kenarlarından sarınır kim bir pehlivan yiğit yerinden kaldırmağa kadir değildir. Seksen doksan ve yüz vakiyye gelir sarıklardır. Ve bazısı hurma lifinden sarık sararlar. Bunlar dahi hammam kubbesi gibidir. Amma hafifdir. Bunlara Ebu'l-Lif derler. Ve bazısı anadan doğma uryan gezerler. Hammama girse futa tutarlar. Taşra çıksa beynelhalk uryan gezerler. Böyle budalaların haddi payanı yokdur.

Fakru fahrile tefahür ederiz vallahi

Anın içün gezeriz biz fukara şeklinde

deyüb fakrı faka ile fahirlenüb geçinirler. Amma muhtaçları çokdur. Bir habbe ve cübbeleri yokdur."[2156] şeklinde tanıtılmıştır. Seyahatname'de adı geçen Melâmiler şunlardır:

1. Yusuf Dede: Van'da yaşamıştır. *"Serçeşme-i büdelâ"* olarak ün yapmıştır. Uğurunkapısı Kalesinde medfundur. Birçok kerameti görülmüştür. Her zaman "Yusuf ekmek ister" dermiş. Birgün adet edindiği bu sözün yerine " Ferhânî, öldür hanlıyı" demeye başlamış. Evliya Çelebi'nin ifade ettiğine göre, sonunda Bitlis Han'ı ile yapılan bir savaşta yüzlerce asker ölmüştür. Birçok askerin öldürülmüş olması, Yusuf Dede'nin kerametine bağlanmıştır.[2157]

2. Sünceli Dede: Kazvin'lidir. Birçok kerametleri görülmüştür. Ehl-i hal olarak tanınmıştır.[2158]

3. Merdân Dede: Kazvin'de yaşamıştır. Melamiyye'dendir. Ehli keramet birisi olarak intişâr etmiştir.[2159]

4. Kapanî Muhammed Efendi: Kılık kıyafetine özen göstermediğinden "Geysüdâr Muhammed Efendi" diye de tanınan bir Melâmî şeyhidir. Aslen Gelibolu'lu olan Kapanî Muhammed Efendi'nin değişik giysiler giyen akrabalarının Unkapanı Arabacılar Meydanında kaldıkları söylenmiştir. Kapanî Muhammed Efendi Boşnak şivesini çok güzel konuşurmuş. Yaz ve kış baş açık, yalın ayak gezermiş. Konya'da Erlizâde denilen bir kişiden inabet almıştır. Seyyahımızın doğumunda sol kulağına ezan okumuştur.[2160] Evliya Çelebi, İstanbul'daki evlerinde toplanan büyük zatlar

[2156] Seyahatname, (DM), X/526.
[2157] A.g.e., (Cevdet), IV/185.
[2158] A.g.e., (Cevdet), IV/364.
[2159] A.g.e., (Heyet),4/219.
[2160] A.g.e., (Cevdet), I/378-379.; A.g.e., (Gökyay), s. 160.

içerisinde zikrettiği Kapanî Muhammed Efendi'nin, kulağına ezan okumasını da ayrıntılı olarak dile getirir. Kapanî Muhammed Efendi'nin hem kulağına ezan okuduğunu hem de kendisine, cesaret sahibi olması ve başına kötü bir şey gelmemesi amacıyla bir teber hediye olarak bıraktığını söyler. Evliya Çelebi, bu teberi kırk yıl boyunca yanında taşıdığını, hatta bir yerde bıraktıktan bir yıl sonra tekrar bulduğunu söyler.[2161] Seyyahımız, Kapanî Muhammed Efendi'nin kaldığı tekkede medfun olduğu ve burasının ziyaretgâh olarak kabul edildiğini belirtmektedir. [2162] Bu tekke, Unkapanı'nda (Emir Buhârî Türbesi sırasında) olup, yol açılması nedeniyle yıktırılmıştır.[2163] Evliya Çelebi, bu zat hakkında üç menkabe zikretmiştir.

Birinci Menkabe: Seyyahımızın söylediğine göre, bir gün kendisi Unkapanı'ndaki kuyumcu dükkanlarında Kur'an okurken "Orada onlara cana can ödeşme yazdık" (Maide: 45) ayetine geldiğinde, orada geçen Geysüdâr Muhammed Efendi " Allah! Allah!" diye söylenmiş. Bitişik berber dükkanında bulunan Güleşçiler Tekkesinin şeyhi Pehlivan Ali bir nara atarak " Ey dost, Şahımız Şah Ali'dir. Kurban olsun Şah Hüseyin'e canım başım, top eyleyüb geldim bela meydanına, Kerbelâ meydanıdır meydanımız!" diyerek, Geysüdâr Efendi'nin ellerine kapanmış. Geysüdâr Efendi'de inşallah Kerbelâ şehidi sevabına nail olursun diye dua etmiş. Elindeki sarhoş edici çubuktan birkaç nefes çekmesi için Pehlivan Ali'ye uzatmış. Pehlivan Ali'de birkaç nefes çektikten sonra, kendisinden geçmiş bir vaziyette berber dükkanına dalmış. Dükkan'da Hacı Ahedoğlu isminde bir kişi ile kavgaya tutuşmuş. Hacı Ahedoğlu, Pehlivan Ali'yi bıçakla öldürmüş. Bunun üzerine, Geysüdâr Efendi " Orada onlara cana can ödeşme yazdık" ayetine mazhar oldun mu ? Kerbelâ şehidi oldun mu? diye söylenmiş. Katil Hacı Ahedoğlu'nu yakalayıp zindana atarlar. Aynı gece asarak idam ederler. Seyyahımız, bu hadiseye kendisinin vakıf olduğunu söyler.[2164]

İkinci Menkabe:[2165] Seyyahımızın ifadesine göre, bir gün Recep Paşa isminde bir kişi, elinde şarap şişesi ile dolaşırken, Kapanî Muhammed Efendi'ye rastlar. Kendisine dua etmesini söyler. Kapanî Muhammed Efendi'de " Sıhhat-ı bedenle ye, iç ve sıç gene ye, iç ve ahir sıç" der. Recep Paşa, bu nasıl duadır der. Daha güzel bir dua yapmasını söyler. Bunun üzerine Kapanî Muhammed Efendi, " Ye, iç ve sıçma der." Seyyahımızın söylediğine göre, bu dua üzerine Recep Paşa yedi gün def'i hacetini yapamaz. Perişan

[2161] A.g.e., (Cevdet), I/361.; A.g.e., (Gökyay), s. 152.
[2162] A.g.e., (Cevdet), I/380.; A.g.e., (Danışman), II/80-82.
[2163] Demircanlı, a.g.e., s. 294.
[2164] A.g.e., (Cevdet), I/379-380.; A.g.e., (Gökyay), s. 160-161.
[2165] Bu menkabe, Ahmed Cevdet neşrinde geçmemektedir.

bir halde, Kapanî Muhammed Efendi'nin yanına gelir. Kendisine ricada bulunur. Kapanî Muhammed Efendi, eliyle, Recep Paşa'nın karnını sıvazlar sıvazlamaz, bu sıkıntıdan kurtulur.[2166]

Üçüncü Menkabe: Kapanî Muhammed Efendi, bir gün Sultan Murad'ın yanına giderek, Süglü Muslı Sultan'ın üç gün sonra iflas edeceğinden, kendisine elli kese altın vermesini söyler. Buna bir mana vermeyen Sultan Murad, peki diyerek kendisini savuşturur. Seyyahımızın söylediğine göre, gerçekten de üç gün sonra Süglü Muslı Sultan'ın sarayı yanar. Bütün mal varlığı yanıp kül olur.[2167]

5. Keçeli Dede: Kapanî Muhammed Efendi'nin halifelerindendir. Başına Mevlevî külahı, sırtına ipek cübbe, ayağına nalin giyerek dolaşırmış. Topladığı altın ve gümüş paralar ile, yetim çocuklara giysiler alırmış. Kimsesiz çocukları sünnet eder, eğitimlerini tamamlamaları için yetkili kişilere teslim edermiş. Bağdat'ın fethedildiği gün vefat etmiş, Necati Bey kabristanına defn edilmiştir.[2168]

6. Geysüdâr Seyyid Abdullah Çelebi: Kapanî Muhammed Efendi'nin halifesidir. Kendisi Selanik mevleviyyetinde görevli iken, Kapanî Muhammed Efendi ile tanışmış, bu görevinden ayrılmıştır.[2169]

7. Geysüdâr Mustafa Çelebi: Kazancılar Câmiinde müderris iken, Geysüdâr Muhammed Efendi ile tanışmış, kendisine mürid olmuştur. Bütün kitaplarını Hayreddin Câmisine vakf etmiştir. Seyyahımız, Trabzon seyahatinde bu zatın vefat ettiğini, kabrinin nerede olduğunu bilmediğini söylemektedir.[2170]

8. Duhan Keser Dede: Melamî ve meczup tavırlı birisidir. Sarhoş edici burun otunu içermiş. Çocuklar kendisine burun otu yerine toprak verirlermiş. Kendisi de, toprağı burnuna çekermiş. Birkaç defa kerameti görüldüğü ifade edilmiştir.[2171]

9. Divane Burnaz Muhammed Çelebi: Sabah Sabah Delisi diye meşhur olan bu zat için *" Reis-i melâmiyyun ve büdelâ-yı mecâzibün mahbub-ı kulûb-ı benî âdem "*[2172] ifadesi kullanılmıştır. Seyahatname'de geçen bilgiye göre, Divane Burnaz Muhammed Çelebi'nin babası Fatih Sultan Mehmed döneminde Yeniçeri Ocağında Çavuş imiş. Bir gün babasına kızdığından " sabah ölürsün" demiş. Gerçekten de, sabahleyin babası ölmüş. Bundan dolayı kendisine " Sabah Sabah" denilmiştir. Seyyahımız, kendisine

[2166] A.g.e., (Gökyay), s. 161.
[2167] A.g.e., (Cevdet), I/380.; A.g.e., (Gökyay), s. 161.
[2168] A.g.e., (Cevdet), I/383.; A.g.e., (Gökyay), s. 162.
[2169] A.g.e., (Cevdet), I/383.; A.g.e., (Gökyay), s. 162.
[2170] A.g.e., (Cevdet), I/383-384.; A.g.e., (Gökyay), s.162-163.
[2171] A.g..e, (Cevdet), I/383.; A.g.e., (Gökyay), s. 162.
[2172] A.g.e., (Cevdet), I/386.

"Sabah Sabah" denildiğinde, başını taştan taşa vurduğunu, Adana kabağı gibi başının şiştiğini söyler. Kendisini kızdıranların üzerine balgam atarmış.[2173] Seyyahımız, bu kişinin birkaç menkabesini de nakletmektedir.

Birinci Menkabe: Seyyahımız, bir gün bir arkadaşıyla dolaşırlarken, Divane Burnaz Muhammed Çelebi'nin kırık bir tüfek kundağı ile birlikte bir ağaca binmiş vaziyette, " sakının atıma yanaşmayın, teper" diyerek yanlarından geçtiğini söyler. Bu esnada arkadaşının ayağına bir tekme vurur. Bunun üzerine, arkadaşı da kendisine bir tokat atar. Divane Burnaz Muhammed Çelebi kendisine tokat atanın yüzüne kanlı balgam tükürür. Kendisine tokat atan kişi, gözünü kaybetmişçesine korkar. Evliya Çelebi, Sabah Sabah Delisinin gece gündüz hiç uyumadan İstanbul'u gezdiğini, her yere girip çıktığını söyler.[2174]

İkinci Menkabe: Divane Burnaz Muhammed Çelebi'nin annesi tütün içtiğinden hapse konulmuştur. Annesini görmek için saraya gider. Kara Mustafa Paşa ile görüşmek istediğini söyleyince, Boynueğri Çavuş isminde birisi " Sabreyle, Paşanın işi var" der. Kendisine cevaben " Sen bok yeme, Paşa beni bekler" der. Saraydakileri bir gülmek tutar. Sesi duyan Paşa ne var diye içeri girer. Yaver, borcundan dolayı hapse konulan annesinin serbest bırakılmasını istediğinden dolayı gürültü yaptığını söyleyince, Divane Burnaz Muhammed Çelebi; annesinin borçlu olmadığını, tütün içtiğinden dolayı kadınların koğuşuna konulduğunu söyler. Babası öldüğünden dolayı, kocasız kalan annesinin erkek koğuşuna konulmasını söyler. Bunun üzerine Kara Mustafa Paşa kendisine üç altın verir ve bir kocayla evlenmesi için annesini serbest bırakır.[2175]

Üçüncü Menkabe: Bir ölü olduğunda, müezzinlerle birlikte ölü yerine gider. Cenazenin önünde giderken birtakım anlaşılmaz sesler çıkarırmış. Daha sonra gemiye binerek oradan uzaklaşırmış.[2176]

Dördüncü Menkabe: Seyyahımız, Divane Muhammed Burgaz Çelebi'nin bir defa üç gün üç gece boyunca Kızıl Adalar'da yangın var! diye bağırdığını söyler. Hiç kimse buna bir mana vermemiş. Dördüncü gün Oduncu Pazarından Yedikule'ye kadar üç gün süren büyük bir yangın çıkmış.[2177]

10. Sümûdî Ali Dede: Evliya Çelebi'nin bildirdiğine göre Sümûdî Ali Dede Girit'te Kandiye denilen yerde yaşayan melâmî tavırlı bir derviştir. Hiç kimseyle

[2173] A.g.e., (Cevdet), I/386.; A.g.e., (Gökyay), s. 163-164.
[2174] A.g.e., (Cevdet), I/386-387.
[2175] A.g.e., (Cevdet), I/387.
[2176] A.g.e., (Cevdet), I/387-388.
[2177] A.g.e., (Cevdet), I/388.

konuşmayan, kendi halinde riyâzet ve mücâhede ehli bir zat imiş. Kendisine verilen yemekleri yememek için otuz iki dişini çekmiştir. Kandiye Kalesinin fethedilmesinde manevi rol oynamıştır. Seyyahımız, hiç kimseyle konuşmayan Ali Dede ile konuşma başarısını gösterdiğini söylemiş. Yaptığı sohbette, kendisinden dua almıştır.[2178]

11. Abdi Çelebi: Saraybosna'lı bir derviştir. Kendi halinde yaşayan birisidir. Birçok kerameti görülmüştür. Evliya Çelebi'nin söylediğine göre, bir gün Saraybosna çarşısında *"Bre kaldır! Bre harara doldur! Bre dur ha! Bre vur ha! Söndür ha! Durma ha! Bre gitti saray vay kara! İhyâ bâd-ı sâbâ tuta durâ!"* [2179] şeklinde bağırmış. O gece Saraybosna'da çıkan büyük bir yangın neticesinde, birçok dükkan ve ev yanmış. Yine, Melek Ahmet Paşa'nın adamlarından birisi, yaptığı bir işten dolayı halk tarafından öldürülür. Melek Ahmet Paşa da, olaya katılanların hepsini idam ettirir. Bu hadise üzerine Abdi Çelebi *" İşte iyi oldu, kimisi de iyi şehid oldu"* şeklinde bağırıp gezermiş. Seyyahımız, Abdi Çelebi'yi İzmir'in Urla İlçesi'nde de gördüğünü ve ziyaret edip, hayır duasını aldığını söyler. *"Mücazibundan Abdi Çelebi hayatda idi. Hamdi Huda desti şerifin bus idüb dua-i hayırlarıle şerefyab olduk."* [2180]

41. CELVETİYYE

Bayramiyye'nin önemli şubelerinden olan Celvetiyye, Aziz Mahmud Hüdâyî (ö.1038/1628) tarafından kurulmuştur. Evliya Çelebi, Hüdâyi'nin Sivrihisar'da[2181] doğduğunu söylese de, kaynaklar Koçhisar'da doğduğuna dair bilgiler vermektedir.[2182]

İyi bir medrese eğitimini gören Aziz Mahmud Hüdayi, Osmanlı döneminde yetişen tarikat pîrlerindendir. Otuza yakın eser bırakmıştır. Tarikatı, sağlığında ve vefatından sonra İstanbul, Bursa ve Balkanlarda yayılmıştır.[2183]

Seyahatname'de Aziz Mahmud Hüdayî'nin şeyhi olan Üftade, Halvetîyyenin başı olarak tavsif edilmektedir. Aslen Bursa'lıdır. Büyük keramet ve yüce makam sahibi bir zattır. Evliya Çelebi, Üftâde Hazretleri için: *" Rükn-i muhterem ve kutb-ı muhteşem, zahid-i yegâne, arîf-i zamâne"* demektedir. [2184]

[2178] A.g.e., (OM), VIII/441-442.
[2179] A.g.e., (Cevdet), V/436.
[2180] A.g.e., (DM), IX/104.
[2181] A.g.e., (Cevdet), I./479.
[2182] Yılmaz, Azîz Mahmud Hüdâyi ve Celvetiyye Tarikatı,s.41.; a. mülf., *"Aziz Mahmud Hüdayi"* DİA, IV/338.
[2183] Yılmaz, Anahatlarıyla Tasavvuf, s. 264.
[2184] Seyahatname, (Cevdet),II/53-54.

Seyyahımız, Aziz Mahmud Hüdâyî'yi ziyaret etmiş, hayır dualarını almıştır. Kendisini hırkasının eteği ile örterek " Manevi evladımız olsun" şeklinde dua etmiştir. Evliya Çelebi, bundan dolayı iftihar ettiğini belirtir. [2185]

Aziz Mahmud Hüdâyî'nin Üsküdar'a yerleşmesi sonucu, halk Celvetiyye tarikatına büyük bir sempati duymuştur. Yapılan sohbet ve zikir meclislerinde, tekbir ve ilahilerle tasavvufî hayatın atmosferi Üsküdar'a hakim olmuştur. Seyahatname'de bu husus şöyle ifade edilmektedir: *"...Bu şehirde tarîk-i Celvetî iştihar bulmağıyla Ayîn-i Ezgâr mahallinde ilm û edvâr üzre gûnâ-gûn ilâhiyatları ve zikr ü zecel ü tasnifât okır."* [2186] Aziz Mahmud Hüdâyi'nin Sultan Ahmed Camii'nin yapılışında bulunduğu ve temel şeyhi olarak görevlendirildiği kaydedilmektedir.[2187]

Evliya Çelebi, I. Ahmed'in Aziz Mahmud Hüdâyi hazretlerine gösterdiği hürmet hakkında *" kutbiyyete kadem basup Sultan Ahmed rikâbında piyâde yürümüştür"* [2188] şeklinde söylemektedir.

Aziz Mahmud Hüdâyi, halktan sultanlara kadar uzanan geniş bir tesir halkası meydana getirdi. Devrin padişahlarıyla yakın ilgi kurdu. III. Murad, I. Ahmed ve II. Osman gibi padişahlara mektup yazmış ve öğütte bulunmuştur. IV. Murad'a saltanat kılıcını kuşatmış, Ferhad Paşa ile Tebriz seferine katılmıştır.[2189] Seyahatname'de geçen bilgiye göre Aziz Mahmud Hüdayî, Girit Adasının Osmanlı topraklarına katılması için I.Ahmed'i ikna eden bir grubun içinde de bulundu. [2190]

Evliya Çelebi, yedi padişahın Hüdâyî'nin elini öptüğünü, 170.000 müride iradet (el) verdiğini kaydetmektedir.[2191]

a) Dervişler

1. Şeyh İbrahim: Uftade'nin halifelerindendir. Tire'de bulunan Arappınarı Tekkesi'nde irşad görevini yürütmüştür. Seyahatname'de Üftade Hazretlerinin Halveti tarikatında olduğu ve dolayısıyla da Şeyh İbrahim'in de Halvetî olduğu ifade edilmişse de, Celvetiyye tarikatı kültüründe ele alınması uygun görüldü. Şeyh İbrahim hakkında

[2185] A.g.e., (Cevdet), I/479.
[2186] A.g.e, (Gökyay),s.204.
[2187] A.g.e., (Cevdet), I/161-216.
[2188] Seyahatname, (Cevdet), I/214.-479.
[2189] Yılmaz, "*Aziz Mahmud Hüdâyî*" DİA, IV/399.
[2190] Seyahatname, (Cevdet), II/161-162-163.
[2191] A.g.e., (Cevdet), I/479.

verilen bilgi de: *"...Bursada medfun kutbu âfâk Hazreti Üftade Efendi halifelerindendir kim tarika halvetîdir. Bu İbrahim dahi ol tarîkdendir."*[2192] denilmektedir.

2. Derviş Efendi: Aziz Mahmud Hüdayî'nin halifelerindendir.[2193] Silistre bölgesinde irşad faaliyetinde bulunmuştur. Seyahatname'de halim selim bir tabiata sahip olan Derviş Efendi için; *"...tarîk-i Celvetî'de Üsküdarî Mahmûd Efendi halifesidir...Halûk ve halîm ve selîm mürşid-i kâmil bir erdir."*[2194] bilgisi verilmektedir. Evliya Çelebi, Derviş Efendi'yi ziyaret etmiş ve hayır dualarını almıştır.[2195]

3. Dizdârzâde Ahmed Efendi (ö. 1032/1623):[2196] Seyahatname'de Dizdârzâde Ahmed Efendi hakkında *"Üsküdarî Mahmud Efendi hazretlerinden inabet edüp tarîk-i Celvetî'de ilmi tasavvufa malîk pâk u pâkize râh-ı Hakk'a sâlik ulu kimse idi...."* [2197] şeklinde bilgi verilmektedir. Şeyh Ahmed Sultan için ayrıca eş-Şehir Dizdârzâde Efendi lakabı da kullanılmıştır.[2198] Evliya Çelebi, Şeyh Ahmed Sultan'ın babasının dostu olduğundan haftada bir defa evlerine geldiğini söyler. Kendisinden Kur'an-ı Kerim ve Molla Camii dinlediğini de belirtir. Şeyh Ahmed Sultan, I. Mustafa (ö. 20 Ocak 1639) döneminde Edirne'ye gitmiş bir tekke ve bir cami yaptırmıştır. Edirne'de vefat edip, yaptırdığı Camii'de medfundur.[2199]

4. Şeyh Muhammed Dâğî: Gelibolu'nun Üçbaş Köyü'nde dünyaya gelmiştir. İlk önce Bayramiyye tarikatına girmiş, daha sonra İstanbul'a giderek Aziz Mahmud Hüdayî'ye intisâb etmiştir. Sultan Ahmed'in sohbetlerine katılmıştır. Sultan Ahmed tarafından doğum yeri olan Üçbaş Köyü kendisine temlik edilmiştir. Daha sonra yerleştiği Üçbaş Köyünde bir tekke ve mescid yaptırmıştır. H. 1019 tarihinde vefat etmiştir. Burada medfundur.[2200]

5. Şeyh Korucuzâde: Belgrad'ta yaşamıştır. Hayatı hakkında bilgi verilmemiştir. Aziz Mahmud Hüdayî'nin halifesidir. Evliya Çelebi, Şeyh Korucuzâde için " *Üsküdârî Mahmud Efendi halifesi ve tarik-i Halvetiyye dedesidir.* "[2201] demektedir.

[2192] A.g.e., (DM), IX/170.
[2193] A.g.e., (Cevdet), III/344.
[2194] A.g.e., (Cevdet), III/344.; A.g.e., (Heyet), 3/192.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),119b.
[2195] A.g.e., (Heyet), 3/196.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 121b.
[2196] A.g.e., (Cevdet), III/477.sayfada "Şeyh Ahmed Sultan" olarak geçmektedir.
[2197] A.g.e.,, (Cevdet), III/477.
[2198] A.g.e., (Heyet),3/268.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 305), 168b.
[2199] A.g.e., (Cevdet), III/477-478.; Yılmaz, Aziz Mahmud Hüdâyî ve Celvetiyye Tarikatı, s. 126.
[2200] A.g.e, (Cevdet), V/321.

b) Tekkeler

1. Bursa Üftâde Tekkesi: Bursa İçkale'dedir. Evliya Çelebi *"tarîk-i Halvetî bir âsitane"* diye bildirmektedir. [2202] Ahmed Cevdet neşrinde Fetâvî Efendi tekkesi olarak geçmektedir.[2203]

2. Üsküdar Hazreti Mahmud Efendi Tekkesi: Evliya Çelebi, Üsküdar'da çeşitli tarikatlara ait kırk yedi tekkenin varlığından söz eder. Hazreti Mahmud Efendi tekkesini, en bakımlı olanları içerisinde zikreder. Bu tekke'de üç yüz müridin, gece gündüz zikrullah ile meşgul olduğunu söyler.[2204] Bu tekke, Üsküdar'da Gülfem Hatun Mahallesi, Aziz Mahmud Efendi Sokağı'ndadır.[2205]

3. Erdebîlî Tekkesi: Evliya Çelebi, bu tekkenin hangi tarikata ait olduğunu söylememektedir. Ayasofya yakınında olduğunu ifade etmektedir.[2206] Ancak, Sinâneddin Efendi (951/1544) tarafından yaptırılan bu tekkenin Halvetiyye tekkelerinden olduğunu görmekteyiz. Celveti meşayıhından Abdurrahman Nesib Efendi ve amcası Abdi Efendi bu tekkede şeyhlik yaptıklarından Celveti tekkesi olarak kabul edilmektedir.[2207] Günümüzde, yerinde ahşap bir bina yapılmış ve çevresinde mezarlar vardır.[2208]

4. Derviş Efendi Tekkesi:Silistre şehrindedir. Bu tekkenin Derviş Efendi'nin oğlu tarafından yapıldığı bildirilmiştir.[2209]

5. Filibe'deki Celvetî Tekkeleri: Evliya Çelebi'nin dediğine göre, Filibe'de on bir tane Celvetî tekkesi bulunmaktaydı.[2210]

6. Gözlü Celvetî Tekkesi: Kırım yarımadasında bulunan Gözlü şehrindedir. Bu tekke hakkında herhangi bir bilgi verilmemektedir.[2211]

7. Kefe Celvetî Tekkesi: Kırım'da Kefe şehrinde Celvetî tarikatına mensub bir tekke bulunmaktaydı.[2212]

8. Celvetî Ali Efendi Tekkesi: Girit Adası'nda Kandiyye şehrindedir. Aziz Mahmud Hüdâyi'nin halifelerinden Celvetî Ali Efendi Tekkesi olarak bilinmektedir.

[2201] A.g.e, (Cevdet), V/380.
[2202] A.g.e., (Cevdet), II/17.; A.g.e., (Topkapı, Bağdat 304), 225b.
[2203] A.g.e., (Cevdet), II/17.
[2204] A.g.e., (Gökyay), s.203.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 304), 142b.; A.g.e., (Danışman), II/173.
[2205] Demircanlı, a.g.e., s. 282.; Geniş bilgi için bkz: Ayvansarâyî, Hadîka, II/17-18-195-204-241-257.
[2206] Seyahatname., (Gökyay), s. 131.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 304), 92b.; A.g.e., (Danışman), II/23.
[2207] Yılmaz, Aziz Mahmud Hüdâyi ve Celvetiyye Tarikatı, s. 283.
[2208] Demircanlı, a.g.e., s. 279.
[2209] A.g.e., (Cevdet), III/336-337.; A.g.e., (Heyet), 3/192.; Ayverdi, Avrupa'da Osmanlı Mimari Esereleri, Bulgaristan, Yunanistan, Arnavudluk, İstanbul Fetih Cemiyeti, IV/91.
[2210] Seyahatname., (Cevdet), III/385.; A.g.e., (Heyet), 3/217.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 305), 135a.
[2211] A.g.e., (Cevdet), VII/568.
[2212] A.g.e., (Cevdet), VII/677.

Seyahatname'de: *"Üsküdâri Mahmud Efendi halîfesi Celvetî Ali Efende tekyesi"*[2213] olarak ifade edilmektedir.

9. Dizdâr Hasan Tekkesi: Rumeli'nde Engili şehrine bağlı Ayamavra kasabasındadır. Seyyahımız, bu tekkenin bulunduğu yerin Dizdâr Hasan menzili adı ile anıldığını belirtir. Tekke, Ayamavra'nın doğusunda ağaç köprü ile geçilen nehrin dört yüz adım uzağında yüksek bir kayanın üzerindedir. Kaleyi arındıran binasında yeterli sayıda misafir odaları, meydanı, mutfağı, kileri ve mescidi vardır. Yetmiş Celvetî dervişinin kaldığı bu tekkede, Ayamavra'nın gönül ehli insanlarının katılımı ile zikir ve sohbet meclislerinin düzenlendiği bilgisi de verilmiştir.[2214]

10. Yakub Efendi Tekkesi: Rumeli'nde Avlonya şehrindedir. Evliya Çelebi, burada üç adet tekkenin olduğunu söyler. Yakub Efendi tekkesinde yüzlerce dervişin kaldığı ifade edilmektedir. [2215]

11. Sinan Paşa Tekkesi: Arnavutluk'ta İlbasan şehrindedir. İlbasan'da on bir tekkenin olduğu ifade edilmektedir. Evkafi ve dervişi çok olan bir tekkedir. Böyle bir tekkenin başka bir şehirde olmadığı ifade edilmiştir.[2216]

12. Arappınarı Tekkesi: İzmir'in Tire İlçesinde bulunan Celvetiyye tekkesidir. Evliya Çelebi, Tire'lilerin kendisine, Tire'de fakir ve kimsesizlere yardım etme amacıyla hizmet gören üç yüz altmış adet tekke ve mesiregâhların olduğunu söylediklerini ifade etmektedir. Bu tür yapı ve hayır kurumlarının çokluğundan dolayı Tire'lilerin bundan sevinç duyup gururlandıklarını söyler. Doğru söylediklerini, gerçekten de çok bakımlı ve mamur olduklarını, ancak bunları tanıtmanın mümkün olmayacağını ifade eder. Şeref ve gurur duymalarının yerinde olmakla birlikte, sayının üç yüz altmış değil de, yetmiş kadar tarikat tekkesinin varlığından bahseder. Bu tekkelerin içinde en büyük ve bakımlısı olanın Arappınarı Tekkesi olduğunu söyler.

Seyyahımızın ifadesine göre, evkaf bakımından hayli zengin olan Arappınarı Tekkesi, Tire'nin güneyinde yüksek bir yerde bina edilmiştir. Kendisi de, bu tekkede misafir olarak kalmış, Şeyh İbrahim'in sohbetinde bulunmuştur. Tekkenin yamacında bulunduğu dağ ve çevredeki bütün bağlar bu tekkenin vakfıdır. Bu bağlar tekkedeki dervişler tarafından ekilmiştir. Tekke de iki yüz kadar derviş kalmaktadır. Tekkeye gelen misafirler için, zengin mutfağından çeşitli yemeklerin pişirilip, verildiği de verilen

---

[2213] A.g.e., (Cevdet), VIII/512.
[2214] A.g.e., (Cevdet), VIII/631.
[2215] A.g.e., (Cevdet), VIII/706.; 5. Dipnotta bu tekke için "Halvetiyye" şeklinde ifade edilmektedir. Ayverdi, a.g.e., IV/390.
[2216] A.g.e., (Cevdet), VIII/721. 7.Dipnotta, "Halvetiyyesi" şeklinde geçmektedir.; Ayverdi, a.g.e., IV/399.

bilgiler arasındadır. Çevre köylerden bu tekkeye mensub yirmi bin mürid'in olduğu da ifade edilmektedir[2217]

13. Halep Celvetî Tekkesi: Halep'te bir Celvetî tekkesi bulunmaktaydı.[2218]

14. Şeyh İsmail-i Celvetî Tekkesi: Mekke'de Ebu Kubeys Dağı'nın üstünde kuzey yönündeydi.[2219]

15. Abdullah-ı Celvetî Tekkesi: Mekke'dedir. Bu tekkenin daha önce Hz.Hasan'ın evi olduğu söylenmiştir. Seyahatname'de *" ...tekye-i Abdullah-ı Celvetî zemanı kadimde İmam Hasan hazretlerinin hane-i şerifi imiş."*[2220] şeklinde bilgi verilmektedir.

c) Ziyaretgâhlar

1. Şeyh Muhammed Üftâde Efendi Ziyaretgâhı: Bursa'da İçkale'de olduğu bildirilmiştir. Üftâde'nin vefat tarihi için:

Düşdi ıskâtı bâ ile târîh

Geçdi Üftâde Bursa'nın kutbı. Sene 988.[2221]

Kaydı düşülmüştür.

2. Aziz Mahmud Hüdayi Ziyaretgâhı: Üsküdar'daki tekkesi içindedir. Herkes tarafından ziyaret edilen bir yerdir. Evliya Çelebi, Aziz Mahmud Hüdâyî ziyaretgâhı hakkında: *"Ziyaretgâh-ı Kutbü'l-aktâb u âfâk eş-Şeyh ale'l-ulâf Hazret-i Mahmud Efendi, ziyaretgâh-ı has u ammdır kim tekyesinde medfundur."* [2222] demektedir. Vefat tarihi için Nev'izâde tarafından düşülen dörtlük şöyledir:

Zînet-i cennet-i adn u kusûr

Bir yaz u cenâs-ı mevrud

Sâlü'l-hatır an sahibehâ

Hatif kâle eş-Şeyh Mahmud. Sene 1038.[2223]

Aziz Mahmud Hüdâyî'nin vefat tarihi için Veysi Efendi tarafından da şu beyit yazılmıştır.

Veysi ki olmışdır luğazda bî-bedel

Ta'yin-i sâl fevtine tarihdir ğazel. 1038. [2224]

[2217] A.g.e., (DM), IX/170.
[2218] A.g.e., (DM), IX/380.
[2219] A.g.e., (DM), IX/773.
[2220] A.g.e., (DM), IX/ 773.
[2221] Ag.e., (Cevdet),II/53-54.
[2222] A.g.e., (Cevdet), I/479.
[2223] A.g.e., (Gökyay), s. 205.

3. Şeyh Muhammed Dâğî Ziyaretgâhı: Gelibolu'nun Üçbaş Köyündedir.[2225]

4. Şeyh İbrahim Efendi Ziyaretgâhı: Çelebi'nin ifadesine göre, Şeyh İbrahim Arappınarı Tekkesinin şeyhi olan Şeyh İbrahim'in babasıdır. Ziyaretgâhı Arappınarı Tekkesindedir.[2226]

42. SEMERKANDİYYE

Semerkand şehrinden XV. Asrın ikinci yarısında Anadolu'ya gelip Larende (Karaman)'a yerleşen Alâeddin Ali Semerkandi (ö. 860/ 1456 veya 862/1458)'ye nisbet edilen bir tarikattır. Larende (Karaman)'de irşad faaliyetlerini sürdüren Ali Semerkandi, ömrünün sonlarında Gülnar'a bağlı Zeyne köyüne yerleşmiş ve orada vefat etmiştir. Semerkandiyye'nin başlıbaşına bir tarikat mı veya herhangi bir tarikatın kolu mu olduğu konusu aydınlatılmış değildir. [2227] Kaynaklardan bir kısmı Semerkandi'yi Nurbahşiyye[2228] bazıları da Nakşibendiyye[2229] silsilesinden kabul etmişlerdir. Yine, Semerkandîyye'nin Bursa'daki şeyhlerinden Hüsameddin Bursevî (ö.1042/1632)'nin, bir müridine verdiği icazetnâmede, Ali Semerkandi'nin Halvetiyye'nin ikinci pîri sayılan Yahya Şirvanî'nin oğlu olduğu ifade edilmiştir.[2230] Ali Semerkandî'nin Halvetîyye'nin ikinci pîri olarak kabul edilen Yahya Şirvanî'nin oğlu olduğunun ifade edilmesinden, Semerkandiyye'nin Halvetiyye'nin kolu olduğunu söylemek mümkün olabilecektir. Kaldı ki, diğer kaynakların hiç birinden Ali Semerkandî'nin Zeyniyye tarikatı ile münasebeti söz konusu edilmemişken, Evliya Çelebi, bu zatın Zeyniyye'den olduğunu söylemektedir.[2231] Evliya Çelebi'nin, Ali Semerkandi için"Tarik-ı Zeynîlerdir" sözü, türbe ve tekkesinin bulunduğu Zeyn-i Şerîf köyünün isminden esinlenerek söylemiş olabileceği ihtimali vardır. Bu sözü bir yanılma olarak kabul etmek mümkündür.

Ali Semerkandi'nin, Gülnar'a bağlı Zeyne köyündeki tekkesinde bir gece kalan Evliya Çelebi, burada üç yüzden fazla dervişin bulunduğunu ifade etmiştir. Tekkesinde, yedi evladı ile birlikte medfun olduğunu da belirtmiştir. Evliya Çelebi, Ali

---

[2224] A.g.e, (Cevdet), I/479.
[2225] A.g.e., (Cevdet), V/321.
[2226] A.g.e., (DM), IX/172.
[2227] Taşköprizâde, eş-Şekaik, s. 83.; Seyyid Nizam, Menâkıb-ı Seyyid Ali es-Semerkandî, Süleymaniye Ktp., Mahmud Efendi, no: 4603; 92b.; İbrahim Hakkı Konyalı, Abideleri ve Kitâbeleri ile Karaman Tarihi, Ermenek ve Mut Abideleri, s.203-206-219.; İshak Yazıcı, *"Bahru'l-ulûm"*, DİA, IV/517.; Kara, Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler, II/73.
[2228] Konyalı, a.g.e.,s.204-206.
[2229] Hulvî, Lemezât, s.614.
[2230] Kara, Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler, II/73.
[2231] Seyahatname, (DM), IX/318.

Semerkandî'nin Hz.Resulullâh'ın (s.a.v) soyundan olduğunu da söylemektedir.*" Ve bağı cinândan nişan virir bir âsitane-i saadetin içinde şeyhi alel'l-ıtlak kutbu istihkâk, âfitâb-ı nihânî, kamer zindegânî Hazreti Şeyh Ali-î Semerkandî kuddise sırruhu Hazretlerinin yedi nefer evlâd-ı zevilihtirâmları ki ırkı tahîr'i Resulullahdırlar. Bir altun alemli kubbe-i âli içinde medfunlardır. Tarik-i Zeynîlerdir. Üç yüzden mütecaviz fukara-yı babaullahı vardır. Bir gice anda mihmân olub halka-i zikrinde tevhid araya girüb fukaralarile kucak kucağa olub mest medhuş der bucağ olub zevk sefalar etdik."* [2232]

a) Dervişler

1. Şeyh Alaeddin (ö. 941/1534): Karaman'lı olup, özellikle cifir konusunda büyük bir alim olduğu kaydedilmiştir. II. Selim dönemi büyük şeyhleri arasında sayılmıştır.[2233] Evliya Çelebi, her ne kadar tarikatını belirtmemişse de, Şeyh Alaeddin'ın Semerkandiyye'den olduğu tahmin edilmektedir. Karaman'da doğduğunun bildirilmesi, ve cifir ilmine vakıf olduğunu söylemesi, Semerkandiyye'den olabileceğini göstermektedir. Seyahatname'de her ne kadar II.Selim dönemi şeyhlerindan sayılmışsa da, aslında Kanunî Sultan Süleyman dönemi şeyhlerindendir. Sebebine gelince, Şeyh Alaeddin'in vefat ettiği (941/1534-35) tarihi ile II. Selim'in saltanat sürdüğü (1566-1574) tarihleri göz önüne alındığında bunun mümkün olmadığı açıktır. Kanunî Sultan Süleyman'ın saltanat tarihi (1520-1566) göz önüne alındığında, Şeyh Alaeddin'in II. Selim dönemi değil de, Kanunî Sultan Süleyman döneminin şeyhlerinden olduğu görülecektir. Yine, Evliya Çelebi'nin Şeyh Alaeddin'in cifir ilminde büyük bir bilgin olduğunu belirtmesi de bir başka tarihi hakikatle bağdaşmaktadır. O da, Şeyh Alaeddin, Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin *Ankâ-yı Mağrib* isimli kitabının şerhini yapmış ve bu eserdeki remiz ve sembolleri 940 (1533-34) tarihine uyarlamıştır. İsminin ilk harfi *"ayn"* olan şeyh ile, adının ilk harfi *"sin"* olan padişah, adının ilk harfi *"kaf"* ve son harfi *"he"* olan şehirde görüşecekleri şeklinde yazmış. Konya'da Kanunî Sultan Süleyman ile buluştuklarında " İkimizin buluşmasını Hz. Şeyh böyle yazmış" diyerek, bu eseri kendisine takdim etmiştir.[2234] Evliya Çelebi'nin ilm-i cifirde büyük bir bilgin olduğunu söylemesi, böyle bir olay ile karşılaştırıldığında Şeyh Alaeddin'in, Semerkandiyye'den olma ihtimalini güçlendirmektedir.

[2232] A.g.e., (DM), IX/318.
[2233] A.g.e., (Gökyay), s. 84.
[2234] İbrahim Peçevî Efendi, Peçevî Tarihi, (Haz. Bekir Sıdkı Baykal), I/325. Ondan nakleden, Öngören, Osmanlı'larda Tasavvuf, s.228.

Şeyh Alaeddin, Karaman'da bulunan Ali Semerkandî'nin halifelerinden Hayreddin Efendi'den tarikat eğitimini tamamlamıştır. Daha sonra Bursa'da Başçı İbrahim'in (ö.884/1483) adı ile anılan Dergâh'ta postnişînlik yapmıştır.[2235]

2. Hüsameddîn Çelebi (Bursevî) : Seyahatname'de Bursa'da medfun olduğu bildirilen Hüsameddin Çelebi, zahir ve batın ilimleri elde eden bir kişi olarak tavsif edilmiştir.[2236] Kendisi ve tarikatı hakkında fazla bilgi verilmeyen bu zatın Semerkandiyye'den Hüsameddîn Bursevî (ö. 1042/1632) olma ihtimali vardır. Hüsameddin Çelebi ismine benzer bir başka isim olan Çelebi Hüsameddin'in Mevlânâ'nın müridi olduğu görülmektedir. [2237] Seyahatname'de adı geçen zatın, Mevlânâ'nın müridi değil de, Semerkandiyye'den olan Hüsameddîn Bursevî olduğu görülmektedir. Zira, Mevleviyye'den olan Çelebi Hüsameddîn'den bahsedilmiş olsaydı, kesinlikle Mesnevî'den de söz edilmiş olurdu. Sebebine gelince, Mesnevî'nin telif edilmesine Çelebi Hüsameddin vesile olmuştur.[2238] Ayrıca Çelebi Hüsameddin'in Konya'da olduğu da bilinmektedir.

Seyahatname'de kendisi için zahir ve batın ilimleri elde eden kişi olarak tanıtılan [2239] Hüsameddîn Bursevî, Semerkandiyye'nin Bursa'daki temsilcisidir. Medrese ilimlerini tahsilden sonra, tasavvufa meyl eden Hüsameddin Bursevî, Uludağ'ın eteklerinde Temenye denilen yerde dergâhını kurmuş ve vefatına kadar irşad hizmetinde bulunmuştur.[2240]

43. VAHİDİYYE

Allah'a cisim ve mekân izafe eden Kerramiye'nin bir koludur.[2241] Kerramiye, Ebu Abdullah Muhammed bin Kerram (ö. 868) tarafından kurulmuştur. Cahil birisidir. Ona göre gök, Allah'ın ağırlığından yaratılmıştır. Hapishanede iken Cuma günleri abdest alıp, camiye gitmek istermiş. Hapiste olduğu hatırlatılınca, mesuliyetten kurtulduğuna inanarak rahatlarmış.[2242]

[2235] Kara, a.g.e. II/95.
[2236] A.g.e., (Cevdet), II/52.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 239b.
[2237] Emine Yeniterzi, Mevlâna Celâleddin Rûmî, Ankara, 1995.s.11.
[2238] Eraydın, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 200.
[2239] Seyahatname, (Cevdet), II/52.
[2240] Kara, Bursa'da Tarikatlar ve Tekkeler, s. 73.
[2241] Ahmet Kırkkılıç, Başlangıçtan Günümüze Tasavvuf, İstanbul, 1996.,s.334.; Bkz., S. Hayri Bolay, Felsefî Doktrinler Sözlüğü, Ankara 1990.s. 131.; Neşet Çağatay, İslam'da Mezhepler ve İnanç Yolları Ansiklopedisi, Haz: Neşet Çağatay, Sabri Hizmetli, Nevzat Kaya, Selahattin Sadıkoğlu, Rüştü Şardağ, Mehmet Tayşı, Muammer Ülker, Tahsin Yazıcı, İstanbul trs., s. 68-70.; Orhan Hançerlioğlu, İnanç Sözlüğü, Dinler-Mezhepler-Tarikatler-Efsaneler, İstanbul 1975.s.313-314.
[2242] Kırkkılıç, a.g.e., s. 296.

a) Dervişler

1. Şeyh Safiî b.eş-Şeyh Hoca Ali b. Eş-Şeyh Sadreddin Musa b. Eş-Şeyh Safiyüddin Ebu İshak Erdebîli: Evliya Çelebi, bu zatın İran ve Turan'da yetişen şahların ilki olduğu görüşündedir.[2243] Erdebil'de doğmuştur. Şeyh Safiî olarak ün salmıştır. Türbesinin bakımlı ve çok güzel bir yerde olduğunu söylemektedir. Şeyh Safiî türbesinin birçok vakfının olduğunu, yüzlerce dervişin burada hizmet ettiğini bildirmiştir. Şeyh Safiî'nin ölümünden sonra yerine oğlu Şeyh Haydar halife olmuştur. Şeyh Haydar'ın oğlu Şeyh İbrahim; rüyada bir eşeğin kendisini çiğnediğini görmüş. Bu rüyayı dedesi Şeyh Safiî'ye tabir ettirince, dedesi: *" Ya İbrahim, İran'da büyük bir sultan olacaksın."* demiştir. Şeyh Safiî'nin dediği çıkmış, ilk defa Şeyh İbrahim'in adına para bastırılmış ve hutbe okunmuştur.[2244] Evliya Çelebi'nin yazdığına göre Şeyh Safiî'nin yönetici olduğu da anlaşılmaktadır. Azerbeycan'da bir bektaşiler için bir tekke inşa etmiştir.[2245]

2. Salih Efendi: İran Şahlarından Şeyh Safi'nin baş halifesidir. Bu zatla ilgili olarak seyahatnamede verilen bilgi şöyledir: *"Bunlar Vahidî tarikatından olub İran şahlarının cedd-i a'zâmı Şeyh Safi baş halifeleri imiş. Şeyh Safi'nin (mum söndürme) kerametlerini kendülerinden sonra bu Salih Efendi memnu' etmişdir."* Ziyaretgâhı Rumiyye'dedir.[2246]

b) Tekkeler

1. Vahidî Tekkesi: Kahire'de Sultan Hasan Camiî yanında olan bu tekkeye daha çok Hindîstanlıların devam ettikleri ifade edilmiştir. Vakıf gelirleri olmadığı anlaşılan bu tekkenin, birkaç hücreleri ile yaz ve kış meydanlarının olduğu bildirilmiştir. İbrahim Çelebi isminde bir kişinin, tekkenin giderlerini karşılaması için on dükkan ile kiralamaya verdiği iki yerin gelirlerini vermesiyle hizmet yürüttüğü anlaşılmaktadır. Bu tekkede gece gündüz ibadetle meşgul olan dervişlerin kaldığı bildirilmektedir. Seyyahımız, bu tekkede bazı Hind fakirlerinin üç ay ayak üzerinde kalıp ibadet ettiklerini söylemektedir. *" Kırk sene dünya kelâmını söylememiş Hindî vardır. Hemen sümmün bükmün (sağır/dilsiz) olup ruz şeb ibadete meşguldür. Bazısı üç ay ayağ üzre durur. İbadet edüp yine kayim olur. Böyle fukaralar vardır."* [2247]

[2243] A.g.e., (Cevdet), II/275.
[2244] A.g.e., (Cevdet), II/275.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),306b.
[2245] A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 313b.
[2246] A.g.e., (Cevdet) IV/307.
[2247] A.g.e., (DM), X/243.

2. Şeyh Hasan Vâhidî Türbesi: Gazze şehrinin batı kısmında deniz sahilinde bir yerdedir.[2248]

3. Halep Vahidi Tekkesi: Halep'te Vahidiyye'ya ait bir tekke bulunmaktaydı.[2249]

44. KEMİLİYYE*

Seyahatname'de bu tarikat hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Azerbeycan'ın Rumiyye şehrinde yaşamış olan Davdan Sultan adında bir dervişi hakkında bilgi geçmektedir. Evliya Çelebi, Davdan Sultan hakkında vermiş olduğu bilgide *" Kemilî tarîkinde niçe keşf ve kerâmatı zâhir olmuş bir erdir"* [2250] ifadesini kullanmaktadır. Seyyahımız, bu tarikatın Mısır'ın Mahalletü'l-Kabir şehrinde [2251] ve Bursa'da bir adet tekkesinin bulunduğunu söyler.[2252]

[2248] A.g.e., (Heyet), 3/81.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),49a.
[2249] A.g.e., (DM), IX/380.
* Bu tarikat hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamadı. Seyahatname'de Kemilî olarak geçen bu tarikatın ismine benzer Kemaliyye, Kümeyliyye ve Kümmeliyye gibi isimler bulunmaktadır. Herhangi bir yanlışlığa düşmemek için, sadece Seyahatname'de bu tarikatla ilgili olarak ismi geçen bir derviş ile Mısır ve Bursa'da bulunan birer tekkesi ele alındı.
[2250] A.g.e., (Cevdet), IV/307.
[2251] A.g.e., (DM), X/765.
[2252] A.g.e., (Cevdet), II/18.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEYAHATNAME'DE TARİKATI BELİRTİLMEYEN MUTASAVVIFLAR VE TASAVVUFÎ MÜESSESELER

A. SEYAHATNAME'DE TARİKATI BELİRTİLMEYEN MUTASAVVIFLAR*

1. Hasan Basri(ö.110/728): İlk dönem sûfîlerinden olup Korku ve Hüzün Ekolü'nün kurucusudur. Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) hanımlarından Ümmü Seleme'nin yanında yetişmiş ve Basra'da yaşamıştır. Hadis, fıkıh, kelam ve tasavvuf'ta üstad sayılan Hasan Basri, aynı zamanda iyi bir hatipti. [2253] Tasavvuf düşüncesine tesir eden ilk zâhidlerin en büyüğüdür. Allah korkusuna dayanan zühd ve takvası hüzün esaslıdır. Hitabet gücünün tesirli oluşu etrafındakilerin çokluğunu temin eden sebeplerden birisidir. Ona göre mümin her zaman mahzun ve düşünceli olmalıdır. İç hesaplaşması sürekli olmalıdır. Gülüp eğlenecek bir durum ve zamanı yoktur.[2254] Basra'da medfun olan Hasan Basri hakkında: *" Cemî'i ehl-i turuk meşâyihin pîşvâsıdır. Tarîk kutbu derler. Hazret huzûrunda Ali'den me'zundur. Yüz yetmiş yaşında nakl edüp bir kubbe-i serâmed içinde medfûndur."* [2255] denilmektedir. Hasan Basrî'nin, 21/642-110/728 yılları arasında yaşadığı[2256] dikkate alınırsa seksen dokuz senelik bir hayat sürdüğü görülmektedir.

2. Baba Cafer Sultan: Emevi halifesi Harun Reşid'in elçisi olarak İstanbul'a gelmiştir. Kral Grando Mihal'in müslümanları haksız yere öldürtmesinden dolayı, Kral'a karşı çıkmıştır. Çok asabi birisi olduğundan, Kral'a hiddet ve şiddetle mukabele etmiş, bundan dolayı da zehirlenmiştir. Zindan denilen yere gömülmüştür. Evliya Çelebi, Baba Cafer Sultan'ın gömüldüğü yerin ziyaretgâh olduğunu söylemektedir. [2257]

3. Şeyh Maksud: Emeviler'in hicri 137 tarihinde Harun Reşid komutasında İstanbul'a yaptıkları sekizinci kuşatmada Baba Cafer Sultan ile birlikte İstanbul'a

---

* Seyahatname'de tarikatı belirtilmeyen birçok mutasavvıf bulunmaktadır. Bir mutasavvıf hakkında bilgi verilirken, hemen arkasında halifeleri ve diğer müridlerinin ele alındığı görülmektedir. Bu husus, tekke, türbe ve ziyaretgâhlar hakkında verilen bilgilerden de gözlemlendi. Bütünlük olması açısından, Seyahatname'de geçtiği şekliyle bu şahıslar sırayla değerlendirildi. Tarikatı belirtilmeyen mutasavvıfların isimleri alfabetik bir sıra halinde yazılmadı. Tarikatları belirtilmeyen tekke, türbe ve ziyaretgâhlar bölümünde de bu metod uygulandı.

[2253] Yılmaz, Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 105.

[2254] Kara, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 115-116.

[2255] Seyahatname, (Heyet), 4/292.

[2256] Yılmaz, a.g.e.,s.105.

gelmiştir. Bu kuşatma sırasında daha önce İstanbul'da bulunan Müslümanlardan yirmi beş bin şehid edilmiştir. Şeyh Maksud Kral'dan aldığı izinle şehid edilen müslümanları bir hafta içinde gömmüştür. Merhametli ve mütevazi kişiliğinden dolayı Kral tarafından hoş karşılanmış, Baba Cafer'in getirdiği Harun Reşit mektuplarına yazdığı cevapları kendisiyle göndermiştir. Ayrıca kendisine binlerce Eşrefî altını vermiştir.[2258]

4. Râbia el- Adeviyye (ö. 185/804): Seyahatname'de Râbia el-Adeviyye'nin ismi; Tokat'lı hanım ve kızların ahlakî davranışlarının tanıtılması münasebetiyle geçmektedir. Seyyahımız Tokat'lı hanımların hal ve hareketlerini *"... her biri Râbia el-Adeviyye mertebesinde ehl-i perde ve zâhide, sahib-i cemâl hatunlardır."* [2259] ifadeleri ile anlatır.[2260]

Tasavvufî düşüncesini, sevgiye dayalı bir hayatı yaşama üzerine yoğunlaştırmıştır. En dikkat çeken tarafı, Allah korkusuna dayalı bir tasavvufa mühim bir boyut daha getirerek konuyu "Allah aşkı" üzerinde toplamasıdır.[2261]

5. Maruf Kerhi(ö. 200/815): Tasavvuf kelimesini kullanarak, tasavvufu tarif eden ilk sûfidir. Bu tanımı " Hakikatları almak, insanların elinde bulunan şeylerden ümidi kesmektir." Bu tarifin birinci bölümü marifete, ikinci bölümü ise zühde işaret eder. Maruf Kerhi Bağdatlı'dır. Daha sonra müslüman olmuştur. Tasavvuf geleneğine göre Şia'nın sekizinci imamı Ali Rıza'nın yanında yetişmiştir. Maruf Kerhi, tasavvuf-şia ilişkileri açısından da mühim bir şahsiyettir. İmamlarla gelen silsile (dokuzuncu imama değil) geçmektedir. Fikir ve menkabeleri çok yaygındır.[2262]

Maruf Kerhi, meşâyihin büyüklerindendir. Bağdat'lılar kendisi için " Onun kabri mücerreb bir tiryaktır, tevessül bütün elemleri giderir" demişlerdir. Maruf Kerhi, Seriyyi Sakati'nin hocasıdır.[2263] Marifet ile muhabbet arasında ilgi kurması ile ün kazanmıştır. Sevginin bir Hakk vergisi (vehbî) olduğunu, insanlardan öğrenilecek (kesbî) bir konu olmadığını, bundan dolayı makam değil, hal olduğunu belirtmiştir.[2264]

Seyahatname'de Maruf Kerhi'nin ismi, Evliya Çelebi'nin Bağdat yakınlarında ıssız bir yerde bulunan türbesini ziyaret etmesi vesilesiyle geçmektedir. Verilen bilgiye göre, çöl içinde bulunan türbesi büyük bir ziyaretgâhtır. Evliya Çelebi'nin söylediğine

---

[2257] Seyahatname, (Cevdet), I/76.; A.g.e., (Gökyay), s.32.
[2258] A.g.e., (Cevdet), I/74-75.; A.g.e., (Gökyay), s. 32.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 22a.
[2259] A.g.e., (Cevdet),V/66.
[2260] Belgrad ve Saraybosna'lı hanım ve kızların dinî, ahlakî ve içtimaî yönleri tanıtılırken de Rabia- el Adeviyye ile mubahese edilmektedir. Bkz. Seyahatname, (Cevdet), V/384-435. A.g.e,, (Gökyay), s.180.
[2261] Kara, a.g.e.,s.118.
[2262] Kara, a.g.e, s. 181.
[2263] İz, a.g.e., s.111.
[2264] Yılmaz, a.g.e, s. 116.

göre, Maruf Kerhi büyük bir hattatdır. Mektup yazanların pîridir. Türbesini bazen aslanlar gelip ziyaret ederlermiş. Hatta, bir aslanın türbesini beklediğini söylediklerini, ama kendisinin bir çok defa ziyaret ettiği halde hiçbir aslan görmediğini söyler. Türbeye gelen aslanların hiç kimseye zarar vermeden geri döndükleri rivayetlerinin de olduğunu belirtir. Maruf Kerhi'nin türbesini ve hayratını Harun Reşid'in kızı Zübeyde Hatun'un yaptırdığı bilgisi de bulunduğuna dikkat çeker. Yer yer yıkılan türbe M.1059 yılında Bağdat valisi olan Melek Ahmet Paşa tarafından tamir edilmiştir. Aynı zamanda türbedâr, imam, hatip ve öteki hizmetlilere de ücret tayin etmiştir.[2265]

6. Bayezîd-i Bistâmî (ö. 234/848 [?]): Asıl adı, Ebu Yezid Tayfur b. İsa b. Sürûşan'dır. Horasan bölgesinde Bistam adlı kasabada doğdu. Tasavvufun doğuş devrinde yaşamıştır. Tasavvufî eğitimi, Ebu Ali es-Sindî'den aldı. Tasavvuf tarihinde; sekr, fenâ, melamet, marifet, muhabbet, mi'rac ve isâr gibi konulardaki sözleri ve şathiyeleri ile tanınmıştır. Kendisini takip edenlere Tayfurî, tuttuğu yola da Tayfuriyye ve Bistamiyye denir. Bistamiyye, bir tarikat değil, tasavvufî bir cereyandır.[2266] Evliya Çelebi, Bâyezid-i Bistâmî için *" ...pîr-i erbâb-ı zevk, şeyh-i ashâb-ı şevk, hâris-i akl u şer', arif-i asl u fer', şeyh-i esrâr-ı İlâhî, mücâhid-i envâr-ı nâ-mütenâhî, eş-Şeyh Bâyezid-i Bistâmî..."* [2267] demektedir. Tekke ve türbesi, Suriye'nin Hama şehrine bağlı olup Humus şehrine daha yakın olan bir köydedir. Türbesi için büyük bir kubbe yapılmıştır. Tekkesi gayet mamur ve bakımlıdır. Yüze yakın dervişin bu tekkede kaldığı belirtilmektedir. Türk ve Arap halkı tarafından büyük saygı ve hürmet beslenen bir şeyh olduğu da ifade edilmiştir. Türbesi ziyaretgâhtır. Evliya Çelebi'nin ifadesine göre, Bâyezîd-i Bistâmi, Bağdad'ın Kuşlar Kalesi denilen yerde ikamet ederken, bir gün mana aleminde rahmet kapısının açıldığını görür. Gördükleri karşısında hayrete düşer. "Benim, bunun gibi yetmiş bin rahmet kapım vardır" gizli sesini işitince, kendisinden geçip Bağdat çöllerine düşer. Semâ' yaparak dolaşır. Yaptığı bu semâ'dan dolayı tırnakları dökülür, ayakları yara bere içerisinde kalır. Vücudu her geçen gün zayıf düşer. Nihayet bu köye gelip vefat eder. Bâyezid-i Bistâmî ve türbesi hakkında Seyahatname'de *" ...merkâd-ı mübârek-i vardır. Ve Hazret-i Şeyh ol karye içre bir camîî âzîm ve bir tekye-i kâdim içre münevver bir kubbe-i âlîyede medfundur. Târîk sahibi ulu şeyhtir. Yüzü mütecâviz fukârâ ve dervîşânı var. Ayende ve revendeye ni'meti mebzûldur. Cemi'î Araban ve Türkmân bu hazrete mu'tekiddirler. Ziyaretgâhı hâs u*

[2265] Seyahatname, (Cevdet) V/ 3-4.; A.g.e., (DM), X/98.
[2266] Uludağ, *" Bayezîd-i Bistâmî"* DİA, V/238-241.
[2267] Seyahatname, (Cevdet), III/62.; A.g.e., (Heyet), 3/42.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 26b.

ammdır. Hazret-i Bâyezid Bağdad'a behişt abâdın (Kuşlar Kalesi) nâm mahallinde hânesinden çıkıb görür ki, Arş-ı azîm'in rahmet kapusu açılmış. "Subhâne'l-hallâk el-bâkî" deyüb alem-i hayrete varınca " Ya Bâyezid! Benim böyle yetmiş bin rahmetim kapusu vardır." hâtifî sâdâsını işidince " Hu!" deyub Bağdad Çölü içre semâ'a girer. O çöllerde semâ'ından ayaklarında tırnâk ve parmâk kalmayarak kuru incîk kemikleriyle bu mâhalle gelir. Merhum olur. Cesedini defn iderler. Kaddese sırruhu'l-âzîz." [2268]

7. Zünnûn-ı Mısrî (ö. 245/859): Mısırlıdır. Tasavvufa marifet unsurunu getiren zahidlerdendir. Sûfilerin makamlarını tasnife tâbi tutma çalışmalarını da başlatmıştır. Cemiyetten ilk tepki gören zahidlerden biridir.[2269] Seyahatname'de geçen bilgiye göre, Zünnûn-ı Mısrî [2270] Mısır Meliki Mukavkıs'ın [2271] elçisi olarak Hz. Peygamber Efendimiz'e (s.a.v) mektup ve hediyeler götüren kişidir.[2272] Zünnûn-ı Mısrî'nin (ö.245/859) vefat tarihine bakılırsa, bahsedilen hadise ile bir ilişkisinin olmadığı görülecektir. Peygamber Efendimiz'e (s.a.v) gönderilen mektubun aslı şöyledir: *"Abdullahın oğlu Muhammed'e: Kıbtîlerin büyüğü Mukavkıstan: Selâm sana. Mektubunu okudum. Münderecâtı ile da'vetini anladım. Zuhûru beklenen bir peygamber kaldığını biliyordum. Ancak bunun Şam'dan çıkacağını zannederdim. Elçini îzazla karşıladım. Mısırlılar arasında yüksek mevkii hâiz iki kızla bir elbise ve bir de binek hayvanı gönderiyorum. Selam sana olsun."* [2273] Mukavkıs'ın Peygamber Efendimiz'e (s.a.v) gönderdiği Mâriye ve Sîrîn adındaki bu kızlardan Mâriye'yi Peygamberimiz nikahlamış ve oğlu İbrahim bundan doğmuştur. Sîrîn ismindeki kızı da şairi Hassân b. Sâbit'e vermiştir. Bunlar daha Medine'ye varmadan Müslümanlığı kabul etmişlerdir. [2274] Seyahatname'de ise gönderilen bu kızların sayısı üç olarak geçmektedir. Hassan b. Sâbit'in nikahladığı kızın ismi Sîrîn olarak bilinirken Dürre olarak geçmektedir. Ayrıca üçüncü kızın Gız Şemse isminde olduğu ve Hazreti Ebubekir (r.a) tarafından nikanlandığı ifade edilmektedir. Bu husus : " *...Zinnûn dahi Eski Mısır'da doğmuşdur. Amma Kababıta kavminden bir hakimi hâzık idi. Melik Mukavkis tarafından Hazret-i Risalete elçilik ile üç kıbtî cariyesi ve bir kılıç ve bir katır hedaya götürüb Hazrete bu hedayaları teslim iderken Zinnûn-ı Mısrî dahi kendüyi Hazret*

[2268] A.g.e., (Cevdet), III/62-63.
[2269] Kara, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 181.; Altıntaş, Tasavvuf Tarihi,.s.139.; Eraydın, a.g.e., s. 31.
[2270] Seyahatname, (DM), X/22-24-198-571-831.
[2271] Muhammed Hamidullah, İslam Peygamberi, (Trc. M. Said Mutlu, Salih Tuğ) , C. II.s.261.
[2272] Seyahatname, (DM), X/22.
[2273] Ali Himmet Berkî, Osman Keskioğlu, Hatemü'l-Enbiyâ Hazreti Muhammed ve Hayatı, s.332.
[2274] Berkî, a.g.e., s. 332.

kulluğına teslim idüb İslâm ile müşerref oldu. Hazreti Risâlet cariyenin birin Hazreti Ebubekir'e ihsan idüb Gız Şemse didi. Muhammed-i Ekber andan müştak oldu. Ve birin şair Hassana ihsan idüb ismine Dürre kodu. Abdurrahman İbni Hassan ol kızdandır. Ve birin Hazreti Resulü Huda kendüsiyçün alub ismine Cariye-i Mariye didi. Hazreti İbrahim İbni Resul bu Mariye kabtîden tevellüd eyledi..."[2275] ifadeleri şeklinde geçmektedir. Seyyahımız, Zünnûn-ı Mısrî'nin Amr İbn'ül-As komutasında yapılan Mısır Fethinden [2276] sonra Ehram Dağlarında bulunan yazıların Arapça tercümesini yaptığını söyler. Bu husus : *" Melik Mukavkas'den Hazret-i Risalet'e elçilik ile gidüb paymane gelen Zinnûn-u Mısrî Said-i Alî'de Şark-ı Ahmen nahiyesinde müstevlî olmuş feridü'd-dehr bir fusahayı bülega kimesne kişi idi. Ba'del-fetih Amr ibn'ül-As'ın iznile bu Zinnûn Ehram Dağlarına girüb anda olan ibretnüma hatları okuyub lisanı arabîye terceme ider. (Ol hatlar budur). Türkçe manası " Sen azad olmuş kullardan ve yetişmişlerden ve ibadet idici askerden ve yabandan gelüb harb içinde kalmış Nabt tayifesinden korkun dimektir. (Diğer hattı ahar). " (Yani) Bir nesne-i Ademoğlu tedbir ider. Ana Hak Teâla'nın kazası güler. (Amma) Küçük ehram ki, Kalimon hakimin kable't-Tufan binasıdır ki anda tahrir olunan beyitdir. " (Yani) Sen yıldıza bakarsan bir iş işlersin. Bundan haberin yok ki, yıldızları yaradan istediğin işler."* [2277] diye geçmektedir.

Seyahatname'de adı geçen Zünûn-ı Mısrî'nin, tasavvuf tarihinde marifet unsurunu ön plana çıkaran Zünûn-ı Mısrî (ö.245/859) olmadığı görülmektedir.

8. Seriyy-i Sakatî (ö. 257/870): Cüneyd Bağdadî'nin dayısı ve üstadıdır. Ma'ruf Kerhi'nin talebelerinden olup, ilim ve takvada zamanın seçkinlerindendir.[2278] Tevhid ve takva konusunu konuşan ilk sûfilerdendir. Önce ticaret yapan Seriyyi Sakatî, daha sonra ibadet ve zühde yönelmiştir. En önemli özelliği, hakikat ve tevhidden ahvâl ve makâmâttan bahseden ilk sûfilerden olmasıdır.[2279] Seyahatname'de Seriyyi Sakatî, baş halifesi Şeyh Ali-i Sakatî'nin şeyhi olmasının bildirilmesiyle geçmektedir.[2280]

9. Şeyh Ali-î Sakatî: Mısır'ın Demenhur yerleşim merkezindeki türbesinin zikredilmesiyle ismi geçmektedir. Seriyyi Sakatî'nin baş halifesi olduğu ifade edilmiştir.[2281]

[2275] Seyahatname, (DM), X/22-672.
[2276] T.W.Arnold. İntişâr-ı İslam Tarihi, (Trc. Hasan Gündüzler),s.113.
[2277] Seyahatname, (DM), X/498-499.
[2278] İz, a.g.e., s.113.
[2279] Yılmaz, a.g.e., s.117-118.
[2280] Seyahatname, (DM), X/657.
[2281] A.g.e, (DM), X/657.

10. Cüneyd Bağdadî (ö. 297/909): Seyahatname'de Cüneyd Bağdadî'nin ismi, Mısır'da Şenbatı Kasabasına bağlı Teghenî Beldesinde medfun bulunan Şeyh Davudü'l-Azab hakkında verilen bilgiden dolayı geçmektedir.[2282] Tasavvuf Tarihinin en büyük sûfilerinden olan Cüneyd Bağdadî, Nihavend'lidir. Bağdat'ta yaşamıştır. Tasavvufî düşüncesini sekr yerine sahv üzerinde şekillendirmiştir.[2283]

11. Şeyh İmam-ı Şa'ranî (ö.973/1565): Tam adı Abdülvehhâb b. Ahmed eş-Şârânî'dir. Tasavvuf konusunda ve özellikle vahdet-i vücûd'un anlaşılmasında büyük emek sarfeden bir mutasavvıftır. Tabakâtü'l-Kübrâ, el-Yevâkît ve'l-Cevâhir, El-Envârü'l-Kudsiyye gibi eserlerin sahibidir. Makam ve ziyaretgâhı Kahire'de Atebe meydanının kuzeydoğusu yönünde, kendi adı ile anılan meydandaki câmiidedir.[2284] Tabakat-ı meşhur olup Mısır'lı sûfilerdendir.[2285] Seyahatname'de Kahire'de ziyaretgâhı bulunan Şeyh Şa'ranî hakkında: *"Kutbiyyete kadem basmış idi. Yine camileri_içine medfundur. Menakıbları hadden birundur. Binden müteceaviz mücelled telifatları vardır kim, ilmi tasavvufda lânazidir. Tabakat-ı Şa'ravi ve Mizan-ı Şa'ravî cihan ârâ kitablardır. Hâlâ ziyaretgâhı hass u âmmdır."* [2286] bilgisi verilmektedir.

12. Simavnazâde Şeyh Bedreddin b. Mahmûd b. İsra'il b. Abdülaziz (Şeyh Bedreddîn): Seyahatname'de, Şeyh Bedreddin *"Yıldırım devrinde derya-yı ulûm idi"*[2287] şeklinde tavsif edilmektedir. Ziyaretgâhı Siroz'da Ahmed Paşa Köprüsü yanındadır.[2288] Şeyh Bedreddin, Bursa ve Aksaray'da medrese tahsilinden sonra Kahire'ye gitmiştir. Burada Şeyh Hüseyin Ahlatî'ye intisap etmiş, vefatından sonra yerine geçmiştir.[2289] Evliya Çelebi, Kahire'de medfun bulunan Şeyh Seyyid Hüseyni Ahlatî isminde bir zatın vefatından sonra, Halife Sultan Barkuk tarafından Yıldırım Bayezid'in izniyle Şeyh Bedreddin'in günlük üç yüz Mısır parası ile yerine seccadenişîn olduğunu söyler. Camiü'l- Füsul ve Kitab-ı Maksuda şerh olarak Ankahü'l-Cevahirî'yi yazdığını belirtir. İlminden dolayı Mısır ulemâsı arasında şöhret kazandığını ve burada vefat edip Gurefâ-i Kübrâ'da defnedildiği ve kabrinin ziyaretgâh olarak kabul edildiğini söyler. *" Şeyh Seyyid Hüseynî Ahlatî ulu sultandır. Seccadeleri hali oldukda Mısır hulefalarından Sultan Barkuk asrında Yıldırım Han ulemalarından Simavnazâde*

[2282] A.g.e., (DM), X/770-771.
[2283] Kara, Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 182-183.; Yılmaz, a.g.e., s. 118-119.
[2284] Dilâver Gürer, *" Mısır'da Tasavvufî Hayat ve Tasavvuf Öğretimi"* Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl:1998. S.8.s.212.
[2285] Altıntaş, a.g.e., s. 150.
[2286] Seyahatname, (DM), X/565-770.
[2287] A.g.e., (Cevdet) II/42.
[2288] A.g.e, (OM), VIII/139.

Acemden gelmiş iken Yıldırım Han iznile merhum Seyyid Hüseynî Ahlatî seccadesine halife idüb yevmiyye üçer yüz Mısır parası ulûfe etdiler. Ve Simavnazâde'nin ismi şerifleri Eş-Şeyh Bedrüddîn bin Mehmed bin İsrail bin Abdülaziz'dir. Beyne'l-ulemâ ve'l-meşâyihi Mısır imtiyaz bulub Cami'ül-Fusulû ve Kitab-ı Maksud'a şerhi Ankahü'l-Cevahirî telif idüb beyne'l-ulemâ ve't-talebe muteber kitablardır. Ahir bu dahi yüzün canib-i Hakka döndürüb kurafe-i kübrâda Ebülleys Hazretleri civarında mesturdur. Hâlâ ulemay-ı Rûm deyü ziyaretgâhı hassı âmmdır." [2290] Şeyh Bedreddin, " bir çok din büyüklerinden ilim tahsil etmiştir. Bir ara Tebrîz'e gidip Timur'un huzurunda yapılan ilmî münakaşalara katılmış ve sesini duyurmuştur. Bir süre de, Mısır'a gidip, Memlûkların sarayında öğretmenlik de yapmıştır. Daha sonra Rumeli'ye geçerek, Dinî-sîyasî bir hayata başlamış, Edirne'de saltanat süren Yıldırım Bayezid'in oğlu Musa Çelebî'nin Kadıaskerliğini de yapmıştır. Daha sonra da dini alandaki büyük nam ve şanından ötürü kendisini zamanın biricik (Kâmil İnsan)ı veya (Kutb)u saymış ve Din yolundaki bu Şah'lık, onda, dünya Padişahlığı ihtirasını da alevlendirmiş ve başına bir Müridler ordusu toplamıştır. Fakat, onun bu müridler ordusu, özellikle, Yahudiler, Hıristiyanlar ve maddi dünyanın servetine ve rahatına düşkün olanlardan kurulmuştu. En önemli çömezlerinden Börklüce Mustafa ile Torlak Kemal de onun bu ordularını gerektiği gibi harekete geçiren iki büyük propagandacısı idi. Bedreddin taraftarları Saltanatı bir hayli tehdit etmekle beraber nihayet Çelebi Sultan Mehmed, Bedreddin taraftarlarını dağıtmağı başardı ve Bedreddin'i de tutuklayarak huzurunda yargıladı. Bedreddin, bu yargılanmada öüme çarptırılarak 1420 de Serez'de asıldı. Fakat, Bedreddin'den sonra ona bağlı olan ve kendilerine (Bedreddînî)ler diyen kişiler yine de siyasi faaliyetlerini sürdürdüler. Bedreddin'in kemikleri 1924'te İstanbul'a nakl edildi."[2291]

13. Hazreti Şeyh Fazlullah: Bu zat'da büyük velilerden kabul edilmiştir.[2292]

14. Şeyh Hazreti Seyyid Ali: Mekke'li olup bilgili ve ilmiyle amel eden bir mutasavvıftır.[2293]

15. Şeyh Şücaeddîn Kazvinî: Şeyh Şücaeddin Kazvinî'in İran'ın Perviz şehrine bağlı El-Lusus Kasrı (Harami Kasrı)[2294] denilen yerde medfun olduğu ifade edilmektedir.[2295]

[2289] Şeyh Bedreddin, Varîdât, Trc. Cengiz Ketene, s. 1-6.; Bkz, Şeyh Bedreddin, Varîdat, Trc. Mustafa Rahmi Balaban, İstanbul, 1947.
[2290] Seyahatname, (DM), X/580.
[2291] Bilal Dindar *"Bedreddin Simavî"* , DİA, V/331-334.
[2292] Seyahatname., (Cevdet), II/52.

16. Külhânî Ahmed Dede: Evliya Çelebi, bu zatın Erzurum'da yaşadığını, külhân içerisinde yattığını, bundan dolayı da rahatsız olmadığını " *...germâ-germ âteşli külhâna girüb, hâb-ı nâza varırdı.*"[2296] demektedir.

17. Sıyâmî Dede: Evliya Çelebi, bu zatın da Erzurum'da yaşadığını, bir olaydan dolayı yakalanıp, suçsuz yere öldürülecek birkaç kişiyi celladın elinden kurtardığını, ertesi gün asıl suçluları bulup, tahta kılıcı ile öldürdüğünü söylemektedir. Çok kerametleri görülen bu zat'ın bir kolunun felçli olduğunu da belirtmektedir.[2297] Topkapı Bağdat 304 yazma nüshasında, suçluların üç kişi oldukları hakkında bilgi verilmektedir. Yine bu nüshada Ahmet Cevdet' in neşrinde olmayan " *...her gîce ehliyle yigirmi cimâ etmeğile meşhûr idi.* "[2298] ayrıntısı da bulunmaktadır.

18. Sefer Dede: Evliya Çelebi Sefer Dede'nin Erzurum soğuğunda her zaman çıplak gezen bir derviş olduğunu söylemektedir.[2299]

19. Şeyh Hüsam Efendi: Evliya Çelebi, bu zatı Tokat yakınlarında Doruk köyünde ziyaret ettiğini söylemektedir. Tarikat ve meşrebi hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir.[2300]

20. Şeyh Zindânî: Peygamberimiz'in (s.a.v) mübarek soyundandır. Esas adı Abdurrauf Samedânî (Şamadanî)'dir. Baba Cafer Sultan'ın torunlarındandır. İstanbul fethine katılmıştır.[2301] Dedesinin medfun bulunduğu yeri bildiğinden Fatih Sultan Mehmed ile birlikte Edirne'den üç bin müridi ile birlikte gelip, Zindan kapısı denilen mevkide siper almıştır. Fetihten sonra, dedesinin türbesini ziyaret etmiş, başındaki yeşil sarığı türbenin üstüne bırakmıştır. Burada yetmiş sene türbedârlık yapmıştır. Evliya Çelebi, Şeyh Zindâni'nin İkinci Bayezid ile Hicri 889 (M. 1484) yılında Kili ve Akkirman savaşlarına katıldığından, yerine Seyyid Mehmed denilen bir kişiyi türbedâr yaptığını söyler. Kili ve Akkirman savaşlarından sonra Edirne'de vefat etmiştir. İkinci Bayezid cenazesine bizzat katılmıştır. Zindan Kapısı denilen yere defnedilmiştir. Vefatı dolayısıyla zindanda bulunan bütün mahkumlar serbest bırakılmıştır.[2302] Evliya Çelebi, Şeyh Zindânî'nin şeceresi hakkında " *...Abdurrauf Şamadânî b. Şeyh Cemalüddin b. bint-i Emir Sultan b. Şerefüddin b. Tacüddin anlar dahi kız evladından razı bilâ-oğlıdır.*

[2293] A.g.e., (Cevdet), II/52.
[2294] A.g.e., (Cevdet), IV/369.
[2295] A.ge., (Cevdet), IV/ 369.
[2296] A.g.e., (Cevdet), II/215.
[2297] A.g.e., (Cevdet), II/215.
[2298] A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 288a.
[2299] A.g.e., (Cevdet), II/215.
[2300] A.g.e., (Cevdet), II/446.
[2301] Abdulkadir Özcan, *"Baba Cafer Zindanı"* DİA,III/.366.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Anlar bint-i Seyyid Sikkîn [2303] *kim Akşemseddin kurbında türbeleri Göynük'de medfundur. Anlar İslambol zindânında medfun Baba Cafer oğludur. Anlar, Muhammed Hanefi evladıdır kim bizim ceddimiz Ahmed Yesevi b. Muhammed Hanefiye müntehî olduğında şecerelerimizde böyle tahrîr olmağıyla hasîb ve nesîbleri ile malumumuzdur.*" [2304] demektedir.

21. Ayâ Dede: İstanbul fethinde bulunan maneviyat erlerindendir. İstanbul fethi sırasında Fatih Sultan Mehmed; Ayâ Dede, Akşemseddin, Sivaslı Kara Şemseddin, Emir Buhârî, Molla Fenârî, Cebe Ali, Ensarî Dede, Horoz Dede, Hatab Dede, Şeyh Zindânî gibi mutasavvıfları bir yerde toplamış, kendilerinden dua talebinde bulunmuştur. Fetih gerçekleşecek olursa, " *ahd itdi kim İslâmbol devletinin nısfı sizin ve nısfı guzat-ı müsliminin ve rub'ı hakîrin olup mal-ı ganayimle her birinize birer zaviye ve türbe ve imaret ve mekteb ve medrese ve darü'l-hadis tetümme-i medârisler bina ideyüm..*" [2305] demiştir. Yani İstanbul feth edilirse, " İstanbul devletinin yarısı sizin, yarısı Müslüman gazilerin ve dörtte biri bizim olup, ganimetlerle sizin için birer zaviye, türbe, imaret, mekteb, medrese ve hadis okutulan yerleri yaptıracağım" diye adı geçen mutasavvıflara söz vermiştir. Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiye göre, Fatih'in bu sözleri üzerine adı geçen tarikat büyükleri hep bir yere toplandılar. Büyük bir cemaat toplanıp, topluca iki rekat hacet namazı kılındıktan sonra, hücuma geçilmiştir.[2306] Evliya Çelebi, Aya Dede ve ziyaretgâhı hakkında; " *Ve ziyaretgâh-ı Aya Dede, İslâmbol'ı feth iderken Aya kapusunda şehid olup yine Aya kapusu dahilinde mahkeme-i kadimimiz olan Sirkeci tekyesinde niçe fukarasıyla medfundur.*" [2307] şeklinde bilgi vermektedir.

22. Hatablı Sultan: İstanbul fethinde bulunan dervişlerdendir. Hangi tarikata mensup olduğu konusunda bilgi verilmemiştir. Evliya Çelebi, Hatablı Sultan'ın İstanbul Aksaray'da Oduncuzâde lakabı ile tanınmış bir mürşid olduğunu söylemektedir. İstanbul fethinde bin müridi ile birlikte kaleyi kuşattığı yere Odun Kapısı denildiğini ifade etmektedir.[2308]

23. Ya Vedûd Sultan: Evliya Çelebi, Ya Vedud Sultan ismindeki meczup şahsiyetin İstanbul kuşatması sırasında Bizans surları içerisinde bulunduğunu söylemektedir. Bu zat, Emevi halifelerinden Harun Reşid tarafından İstanbul'a

[2302] Seyahatname, (Gökyay), s. 38-39.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 26b.-27a.
[2303] A.g.e., (Cevdet), II/463-464.
[2304] A.g.e., (Gökyay), s. 39.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 27a.
[2305] A.g.e, (Cevdet), I/96.; A.g.e., (Gökyay), s. 37.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 25b.
[2306] A.g.e., (Cevdet), I/ 97.; A.g.e., (Gökyay), s. 37.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 304), 25b.
[2307] A.g.e., (Cevdet), I/99-357.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 304), 106b.
[2308] A.g.e., (Cevdet), I/100.; A.g.e., (Gökyay), s. 38.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),26b.

gönderilen Şeyh Maksud'un [2309] halifelerindendir. Ya Vedud Sultan " Fetih olmasın!" diye Allah'a niyazda bulunuyormuş. Fatih'in ordusu, on gün boyunca her ne kadar kuşatmayı daraltmışsa da bir türlü neticeye ulaşılmamıştır. Bu duruma üzülen Fatih Sultan Mehmed, bütün meşâyıhı etrafına toplayıp bunun sebebini sormuş. Akşemseddin," Sultanım, siz hiç üzülmeyin. İstanbul'un sizin tarafınızdan fethedileceğini, daha şehzadeliğinizde müjdelemiştik. Fakat, surların içinde Şeyh Maksud'un halifelerinden Ya Vedûd adında bir meczub vardır ki, o ölmeyince fetih gerçekleşmeyecek. Fakat, elli gün sonra ölecektir." der. Fethin gerçekleşeceği tarihi, gün ve saati ile Fatih'e bildiren Akşemseddin, bu ilâhî sırrın hiç kimseye açılmaması ve askerlere ihsanlarda bulunulup, güler yüz gösterilmesini istemiştir.[2310]

Ya Vedûd Sultan Menkabesı: Evliya Çelebi, Ya Vedud Sultan menkabesini şöyle anlatmaktadır: Fetihten sonra Fatih Sultan Mehmed Ayasofyayı gezerken, Ayasofya'nın içinde Terler Direk denilen yerde bir nurun parladığını görünce, yanında bulunan Akşemseddin ve diğer zevatla birlikte o tarafa yönelmişlerdi. Burada nurlar içinde bir cesedin kıble tarafına yönelik olarak durduğunu görmüşler. Göğsünde "Ya Vedud" un yazılı olduğunu[2311] görünce, Fatih Sultan Mehmed bunun sırrını sorar. Akşemseddin, Fatih Sultan Mehmed'e fethin elli gün gecikmesine sebep olanın bu kişi olduğunu söyler. Bu zatın vefat edeceği gün, fethin müyesser olacağını söylediğini hatırlattır.[2312] Orada bulunanlar Ya Vedud Sultan'ın cenazesini yıkamak istediklerinde, " merhum yıkanmıştır, hemen defn edin" diye bir sâdâ işitilir. Bu duruma taaccüp ederler. Cenazeyi tabuta koyup Şehid Kapısı mezarlığında defn etmek üzere yola çıktıklarında, birden bire kendilerini Eminönü iskelesinde bulurlar. Bir kayığa binip, kürek çeker çekmez kendilerini Eba Eyyüb Ensarî türbesinin yanında bulmuşlar. Tabut, Allah'ın emri ile kayıktan çıkıp, önceden hazırlanmış bir kabrin içine girer. Kabirden "Ya Vedud" sadası herkes tarafından işitilir. Buraya defn edilen Ya Vedud Sultan'ın türbesi ziyaretgâh olmuştur, denilmektedir.[2313]

24. Kara Sünbül Ali Efendi: Sultan Ahmed meşayıhı arasında zikredilmiştir. Sultan Ahmed Camii'nin temel kadısı olarak görevlendirilmiştir.[2314]

[2309] A.g.e., (Cevdet), I/97.
[2310] A.g.e., (Cevdet), I/97.; A.g.e, (Gökyay), s. 36-37.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 25b.-26a.
[2311] A.g.e., (Cevdet) I/109-357..; A.g.e., (Gökyay), s. 150.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),106b.
[2312] A.g.e., (Cevdet), I/97-109.; A.g.e., (Gökyay), s. 36-37.
[2313] A.g.e., (Cevdet), I/109-110.; A.g.e., (Gökyay), s. 43-44.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),30a.; Ayverdi, Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri, 855-886 (1451-1481) III.s.532.
[2314] A.g.e., (Cevdet), I/216.; A.g.e., (Gökyay), s. 87.

25. Şeyh Arraf: İkinci Bâyezid dönemi mutasavvıflarındandır. Babası Mısır Çerkes beylerindendir. Medine de medfundur. Bey olduğu halde, yetmiş yaşında beyliğini terkedip Seyid Ali adında bir meşayıhın hizmetine girmiştir. Evliya Çelebi, bu zatın Medine sıcağında yirmi günde bir su içtiğini ve bu meziyetinin herkes tarafından bilindiğini söyler.[2315]

26. Şeyh Süleyman Efendi: Diyarbakır'lı olan bu zat mücahede ve müşahede vasıfları ile tanıtılmıştır.[2316]

27. Muhammed b. Abdülvahab b. Abdülkerim: Evliya Çelebi, bu zatı marifetullah sahibi olarak tanıtmaktadır.[2317]

28. Şeyh Muhammed Dede: İstanbul'da irşad faaliyetlerinde bulunan bir şeyhtir.[2318]

29. Muhammed Abdulgani: Evliya Çelebi, Fatih Camii'nde kaldırılan cenazesine büyük bir cemaatın katıldığını söyler. Abid Çelebi mescidi yakınında toprağa verilmiştir. 1036 yılında vefat etmiştir. Türbesinin; gönül ehlinin dua oklarının hedefidir ifadesi için " *...miyl-i mezârı nişângâh-ı tîr-i dua'yı ehli derûndur...*"[2319] şeklinde dile getirmiştir.

30. Sultan Budala Hasan Dede: Evliya Çelebi, bu zatın İstanbul Fatih Camii Boyacılar kapısında bir kulübede yaşadığını söyler. Tahtadan yapılmış bir kulübe içinde barınırmış. Tahtadan yüksek kulübeler yaparmış. Hiç kimse içine girmeye cesaret edemezmiş. İçinde kaldığı kulübe, fırtınadan dolayı yıkılınca Budala Hasan Dede'nin ölümüne sebep olmuş. Evliya Çelebi; yıkılan kulübede Budala Hasan Dede'nin kefenine sarılı bir vaziyette bulunduğunu ifade etmektedir. Aşikâr kerametlerinin olduğu rivayet edilen Budala Hasan Dede "Kestelzâde" denilen yerde defn edilmiştir.[2320]

31. Armağanî Muhammed Dede: Aslen Foça'lıdır. Herkese elma hediye ettiğinden "Armağanî" lakabı ile meşhur olmuştur.[2321] Evliya Çelebi, Armağanî Muhammed Dede'nin memleketine gitmek için Sultan IV.Murad (ö. 8-9 Şubat 1640) dan izin aldığını, yol güzergâhında bulunan Üsküdar Bostancıbaşı köprüsündeki askerlerin yanında üç gün kaldığını söyler. Bu süre zarfında veba hastalığına yakalanan ve yakalanmayan askerlerle sohbet eder. Veba hastalığından ölecek ile ölmeyeceklerin

[2315] A.g.e, (Cevdet), I/340.; A.g.e., (Gökyay), s. 141.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 99b., A.g.e, (DM), IX/657.
[2316] A.g.e., (Cevdet), I/372.; A.g.e., (Gökyay), s. 157.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 110b.
[2317] A.g.e., (Cevdet), I/375.; A.g.e., (Gökyay), s. 158.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),111b.
[2318] A.g.e., (Cevdet), I/375.; A.g.e., (Gökyay), s. 158.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 111b.
[2319] A.g.e., (Gökyay), s. 160.
[2320] A.g.e., (Cevdet), I/381.; A.g.e., (Gökyay), s. 161-162.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),113b.

isim listelerini hazırlayıp, geri döner. Durumu padişaha arzeder. Evliya Çelebi, Armağanî Dede'nin, ölecek dediği askerlerin üç gün sonra ölmeye başladığını, bir hafta içinde yetmiş bin kişinin vefat ettiğini söyler. Bu durum halkın üzerinde büyük bir tesir bırakır. Evliya Çelebi, Armağanî Dede'nin kerametini açıkladığından dolayı çok müteessir olduğunu ve Foça'ya yetiştiğinde vefat ettiğini söyler.[2322]

32. Kapanî Deli Sefer Dede: Keramet ehli olan bu zat, Unkapanı'nda Ali Çelebi adında birisinin yanar halde bulunan fırınına girip uyumuştur. Daha sonra, binlerce kişi ile vedalaşıp, Unkapanından denize atlamış ve ortadan kaybolmuştur. Yedi sene sonra, tekrar İstanbul'a gelmiş ve Unkapanında ikamet etmiştir. Fakat, dilsiz olmuştur. Evliya Çelebi'nin söylediğine göre, Ali Peçenzâde ve Kara Hoca adında iki gemici kendilerine; yedi sene önce Cezayir'e giderken Septe Boğazına yakın Atlas Okyanusu kıyılarında Sefer Dede'yi bir timsaha binmiş olarak gördüklerini söylerler. Sefer Dede'yi gemilerine almışlar. Bindiği timsah ise, kıyıya çıkınca ölmüş. Sefer Dede'nin ricasıyla, leşini gömmüşler. Bu olayın Cezayir halkı tarafından bilindiğini nakletmişler. Unkapanında Horos Dede'nin yanına defnedilmiştir.[2323]

33. Yetmiş Kuruş Dede: Budin eyaletinde bulunan Şemturna adlı yörenin ileri gelenlerindendi. Birçok savaşa katılmıştır. Katıldığı savaşlardan birisinde, Ricalü'l-gayb (gayb erenleri) içerisinde bulunmuş. Bu sırrı, başkalarına anlattığı için, yedi sene dili tutulmuş. Evliya Çelebi, bu zatın birçok kerametlerinin bulunduğunu nakleder.[2324]

34. Eskici Dede: Evliya Çelebi, Eskici Dede'yi büyük bir derviş olarak kabul etmektedir. Şam'da bulunan Civan Kapıcıbaşı adında birisine pirinçten mamul bir mührü hediye olarak gönderir. Bir hafta sonra Civan Kapıcıbaşı Sadrazâm olup, İstanbul'a geldiğinde Eskici Dede'nin öldüğünü öğrenir. Karaman'da defnedilir.[2325]

35. Aşum Dede: Her zaman sessiz ve sâkin duran Aşum Dede Saraçhane'de ikamet edermiş. Yoldaki taş ve dikenleri toplarmış. Evliya Çelebi, mezarının nerede olduğunu bilmediğini söylemektedir.[2326]

36. Bülbül Divanesi: Evliya Çelebi, bu zatın yaz ve kış, elinde bir bülbül kafesi ile dolaştığını söyler. Kafesteki bülbülün kışın ötmesinin, herkesi şaşırtan bir durum olduğunu ifade etmektedir. Eyyüp'te yaşarmış. [2327]

[2321] Seyahatname, (Heyet), 4/341.
[2322] A.g.e., ,(Cevdet), I/381-382.; A.g.e., (Gökyay),s. 162.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 113b.
[2323] A.g.e., (Cevdet), I/341-342-371-372.; A.g.e, (Gökyay), s. 162.; A.g.e., (Heyet), 4/341-342.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304).113b.
[2324] A.g.e., (Cevdet), I/382.; A.g.e., (Gökyay), s. 162.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 113b.-114a.
[2325] A.g.e., (Cevdet), I/382-383.; A.g.e., (Gökyay), s. 162.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),114a.
[2326] A.g.e., (Cevdet), I/383.; A.g.e., (Gökyay), s. 162.; A.g.e., (Topkapı Bağdat, 304), 114a.

37. Dayak Divanesi:[2328] Evliya Çelebi, bu kişinin Kasımpaşa'da kaldığını, her zaman çıplak gezdiğini söylemektedir. Hatta, Okmeydanı'nda kar'da üstü başı açık yattığı halde, yanakları terlermiş. Elleri boynunda, perişan bir vaziyette dolaşıp dururmuş.[2329]

38. Boynuzlu Divâne Ahmed Dede: Evliya Çelebi, bu kişinin Kasımpaşa'da " Kocamış oğlu" adlı birisinin evinde kaldığını, tuhaf alışkanlıkları ile tanındığını bildirmektedir. Hiç görmediği, tanımadığı insanları, adları ile çağırdığı, kendilerine hacca gidip gitmeyeceklerini söylediği belirtilmektedir. Yanında bir çok hayvanın boynuzlarını bulundururmuş. [2330]

39. Papas Divâne: İstanbul'da Galata'da kalan bu kişi nüktedan, neşeli ve nazik bir kişi imiş. Hal ve hareketlerinin güzelliği ile dikkat çeken bu zata, herkes hayran kalırmış. [2331] Seyyahımız, bu kişinin hareket ve davranışlarını " *Şakanâme*" adlı eserinde dile getirdiğini ifade etmektedir.[2332]

40. Sümüklü Dede: Evliya Çelebi, bu kişinin Atpazarı'nda kaldığını söyler. Resmi daireye gidenlerin yolunda durur, gelen geçene sümük ve tükürük atarmış. Sümük attığı kişinin işi olur, tükürük attığı kişinin işi olmazmış.[2333]

41. Elekçi Divânesi: Seyahatname'de dilsiz bir divane olarak tanıtılan Elekçi Dede'nin elekten başka hiçbir şey yemediği ve içmediği ifade edilmektedir. Ölümünden bir gün önce yanına gelen, tasavvuf ehli birisine " İnşallah bizi yıkayarak defin masraflarını helal paramızdan verip bizi kapının dışında toprağa verirsin. Yürek oynamasına yakalananlar gelip ziyaret eder ve bir miktar toprağı suda eritip içerlerse, Allah'ın emri ile iyileşirler." Şeklinde vasiyette bulunmuştur. Evliya Çelebi, "*hafakan*"*(göbek düşmesi)* hastalığına yakalananların, Elekçi Divânesi kabrini ziyaret ettiklerini ve şifa bulduklarını söyler.[2334]

42. Muhammed Emin Bedreddinzâde: Üsküdar'daki büyük şeyhler arasında zikredilmiştir. Tarikatı belirtilmemiştir. Şirvan toprağı Şemahi adlı kasabadandır. Üsküdar'da medfundur.[2335]

[2327] A.g.e., (Cevdet), I/384.; A.g.e., (Gökyay), s. 163.; A.g.e.,(Topkapı Bağdat 304), 114a.
[2328] A.g.e., (Gökyay), s. 163. Tabak Divanesi olarak geçmektedir.
[2329] A.g.e., (Cevdet), I/384.; Ag.e., (Gökyay), s. 163.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 114b.
[2330] A.g.e., (Gökyay), s. 163.; A.g.e., (Cevdet), I/384.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),114b.
[2331] A.g.e., (Gökyay), s. 163.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),114b.
[2332] A.g.e., (Cevdet), I/385.
[2333] A.g.e., (Cevdet), I/385.; A.g.e., (Gökyay), s. 163.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),114b.
[2334] A.g.e., (Cevdet), I/385.; A.g.e., (Gökyay), s. 163.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 114b.
[2335] A.g.e., (Gökyay), s. 205.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),144a.

43. Şeyh Bekkâr:Evliya Çelebi, Şeyh Bekkâr'a Şam dönüşü Karalar denilen yerde rastladığını söyler. Aslen Bağdatlı olup birçok keramet sahibi olduğu beyan edilmiştir.[2336] Şeyh Bekkâr için bir başka yerde *" Ve Şeyh Bekkâr Hazretleri Bağdadîdir. Camii Hulefada müezzin imiş. Bir leyle-i Kadir'de temhid tilâvet iderken nısfülleylde rahmet kapusın küşâde görünce Hay deyüb o kaddi bâlâ minare-i ulyadan kendini pertab idüb gözün açar kendüyi Şam'da bulub uryan olur. Ulu sultan idi."* [2337] diye bilgi verilmiştir.

44. Müezzin Sultan: Tarikatı hakkında kesin bir bilgisinin olmadığını beyan eden Evliya Çelebi, Edirne'de bu zatın adıyla anılan bir tekkenin varlığından bahseder.[2338] Üçşerifeli (Selimiye) Camii'nin güneyinde ziyaretgâhı olduğuna dikkat çekilen Müezzin Sultan'ın birçok keramet sahibi olduğu da ifade edilmiştir. Bu kerametlerden bir tanesi; kendisini öldürmek için, kapısına gelen kırk kafir, sabaha kadar güzel sesle okuduğu zikir ve duanın tesirinden dolayı pişman olmuş ve Müslüman olmuşlardır.[2339]

45. Şeyh İsmail Mes'udî Efendi: İstanbul'un fethinden sonra Edirne'ye yerleşmiştir. Estergon Kalesi'nin alınacağı müjdesini vermiştir. Vefat edeceği gün, Sultan Ahmed'e "Beyim, bu gece İsmail'in kurbanına hazır olmaz mısınız?" der. Bu sözün ne anlama geldiğini Sultan Ahmet anlamaz. Geceleyin, Şeyh İsmail Mes'udî Efendi vefat eder. Edirne'de Bayezid Camii'nin civarında bir yerde defnedilir. [2340]

46. Ahlatlı Şeyh Mustafa: Riyazet ve halvet ile mümeyyiz olan bu zatla görüşen Evliya Çelebi, Ahlatlı Şeyh Mustafa'nın ehli keramet birisi olduğunu nakleder. Hanefi mezhebinden olduğu belirtilen Şeyh Mustafa kırk bir sene insanlar arasına karışmamış, çile çekerek ömrünü geçirmiştir. Şeyh Mustafa'nın kendisine dua ettiğini de bildirmiştir.[2341]

47. Şeyh Ali Ahlatî: Seyyahımız bu zatın otuz yıl gibi uzun bir zaman diliminde, insanlardan uzak yaşadığını belirtir. Bir gün oruç tutarak, bir gün yiyerek hayatını sürdürmüştür.[2342]

48. Şeyh Takî Dede: Ahlat'ta yaşamış bir derviştir. Kendisi hakkında fazla bilgi verilmemiştir.[2343]

[2336] A.g.e., (Heyet), 3/82-83.;A.g.e., (DM), IX/550-551.
[2337] A.g.e., (DM), IX/563.
[2338] A.g.e., (Heyet), 3/266.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 167a.
[2339] A.g.e., (Heyet), 3/266.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 167a.
[2340] A.g.e., (Cevdet), III/474.; A.g.e., (Heyet), III/267.
[2341] A.g.e.,(Cevdet), IV/139.; A.g.e., (Heyet), 4/93.
[2342] A.g.e., (Cevdet) IV/139.

49. Hindî Hamza Baba: Fatih Sultan Mehmed dönemi mutasavvıflarındandır. Bosna'da Yeni Kasaba'da medfundur.[2344] Kırım'da Azizler Köyünde Baba Yadigar türbesinin yanında bir tekkesi vardır.[2345]

50. Şeyh Hortac: Tarikatı belirtilmeyen mutasavvıflardandır. Selanik'te yaşamıştır. Müridleri ile birlikte Selanik'te bulunan bir kiliseyi fethederek, camiye çevirmiştir. Bu camiye Hortac Sultan Camiî ismi verilmiştir.[2346] Camisinde medfundur. Türbesi yüksek bir yerdedir. Hakkında birçok menkabe anlatılan birisidir. Seyyahımız, yalnızca bir menkabesini zikretmektedir. Hortac Baba, bir Cuma gecesi zikrederken, başındaki tacın üzerine bir nur iner, bu nurun aydınlığında Selanik gündüz gibi olur. Bunu gören dervişler kendisine "Güneşli tac sahibi aziz" manasında "Hortac" derler. Bu olaydan sonra Hristiyanlardan yediyüz, Yahudiler'den de sadece yetmiş kişi Müslüman olur.[2347] Ekrem Hakkı Ayverdi, Hortac Sultan ismi ile anılan bu şahsın, Selanîk civarında bulunan Hortac kasabasında yaşamış olan Şeyh Süleyman isminde bir mürşid olduğunu söyler. Şeyh Süleyman, eski bir Roma binası yanına bir tekke inşa etmiş, burada insanları irşada çalışmıştır. Yemen Fatihi Sinan Paşa, eski ve harap binayı Şeyh Süleyman adına câmiye çevirmiş ve güzel bir minare yapmıştır. Selanik'te yıkılmayan tek minare bu minaredir.[2348]

51. Deli Selâm: Selanik'te yaşayan meczub tavırlı birisidir.[2349]

52. Topal Hoca: Evliya Çelebi, Topal Hoca'yı Kırım'da bulunan Bahçesaray şehrinin meşâyıhlarından saymaktadır.[2350]

53. Zârî Efendi: Bahçesaray şeyhlerindendir.[2351]

54. Kuba İmamı: Kırım'a bağlı Bahçesaray'ın önde gelen şeyhlerindendir.[2352]

55. Sarı Atâ: Bahçesaray'da meşhur olan şeyhler arasında sayılmıştır.[2353]

56. Şeyh Hazret-i Cafer Efendi: Tırhala'da doğmuştur. Birkaç defa hacca gitmiştir. Yaptığı seyahatlarda Yemen, Aden ve Saba şehirlerine gitmiştir. Yemen'de Veysel Karanî'nin türbesinde kalmaya niyetlenir. Gördüğü bir rüyada Veysel Karanî, Tırhala'ya geri dönmesini söyler. Bunun üzerine Tırhala'ya gelip, tekkesini inşa eder.

[2343] A.g.e., (Cevdet), IV/139.; A.g.e., (Heyet), 4/93.
[2344] A.g.e., (Cevdet), VI/490.
[2345] A.g.e., (DM), VII/643.
[2346] A.g.e., (OM), VIII/156.
[2347] A.g.e., (OM), VIII/168169.
[2348] Ayverdi, Avrupa'da Osmanlı Mimarî Eserleri, Bulgaristan, Yunanistan, Arnavudluk,. IV/261.
[2349] Seyahatname., (OM), VIII/166.
[2350] A.g.e., (DM), VII/ 612.
[2351] A.g.e., (DM), VII/612.
[2352] A.g.e, (DM), VII/612.
[2353] A.g.e., (DM),VII/612.

Çok sayıda insanı irşad etmiştir.[2354] Seyyahımız, bu zatın adı ile anılan bir başka tekkesinin Girit Adası Kandiyye şehrinde olduğunu söylemektedir.[2355]

57. Şeyh Hazret-i Sinan Efendi: Seyahatname'de tarikatı bildirilmeyen mutasavvıflardandır. Edirne yakınında Ergene Köprüsü kasabasında doğmuştur. Varna'da Mehmed Kırımî'den inâbe almıştır. Tırhala'da Gazi Ömer Bey tekkesinde postnişîn olmuştur. Sinânî mahlası ile ün yapmıştır. Rumeli'de yetmiş bin müridi bulunmaktaydı. Vefatında, irşad faaliyetini yürüttüğü tekkesinde defnedilmiştir.[2356]

58. Şeyh Hazreti Zekeriya Efendi: Seyahatname'de bu zatla ilgili olarak verilen bilgiye göre, kerametleri herkes tarafından bilinen birisidir. Simav'da yaşamıştır. Yüz yirmi beş sene ömür sürmüştür. Simav'a taun ve humma hastalığının girmemesi için dua etmiş, ve duası kabul olunmuştur. Bu duayı yaptığı zaman yirmi beş yaşında imiş. Yüz yirmi beş yaşına kadar yaşarken, Simav'a humma ve taun hastalığı girmemiştir. Ziyaretgâhı Simav'da Cavlı mahallesindedir.[2357]

59. Derviş Şecî: Simav'a yakın Demirci denilen yerde Oklu Çam mevkiinde yaşamıştır. Bir gün ormanda gezerken, on eşkıya tarafından yolu kesilmiş. Kendisi, on kişiyi de öldürmüş, attığı ok bir ağacı yarıp içinde kalmıştır. Öldürdüğü on eşkıyayı atlarına bağlayıp, şehrin hakimine götürmüş. Eşkıyaların üstlerindeki bütün malları kendisine verilmiş. Yine bir bakire kız ile bağ ve bahçeler hibe edilmiş. Namı her tarafa yayılmış. Bundan sonra o bölgede, hiçbir eşkıya görülmez olmuş. Evliya Çelebi, bu olayın Rum, Arap ve Acem illerinde herkes tarafından bilindiğini söylemektedir.[2358]

60. Kemal Ümmî Baba Sultan: Tasavvufî şiirler yazan bir derviştir. Türbesi Manisa'dadır.[2359]

61. Hazreti Şeyh Hüsamüddin: Seyyahımız, bu zat'ı Muğla'nın Ula İlçesindeki türbesi hakkında bilgi verirken ele almıştır. Tarikatı hakkında bilgi verilmemekle birlikte, meşâyıhtan olduğu anlaşılmaktadır. Türbesi üzerinde düşülen tarihte, Şeyh Hüsamüddin'n 1026 yılında vefat etmiş olduğu ve türbesin Hamza Efendi adında bir hayırsever tarafından yapıldığı bilgileri bulunmaktadır.[2360]

[2354] A.g.e., (OM),VIII/207-208.
[2355] A.g.e.,(OM),VIII/512.
[2356] A.g.e., (OM), VIII/208-222.
[2357] A.g.e., (DM), IX/47.
[2358] A.g.e., (DM), IX/48.
[2359] A.g.e., (DM), IX/80.
[2360] A.g.e., (DM), IX/205.

62. Seyyid Alâuddin Tayî: Mısır'da Amr İbnü'l-As Camiî'nde irşad görevinde bulunan bir şeyhtir.[2361]

63. Şeyh Yusuf Şennâvî: Mısır'da Amr İbnü'l-As Camiî'nde ikamet ettiği bildirilmektedir.[2362]

64. Şeyh Ali Farzî: Mısırlı bir derviştir. Haftada bir iftar edermiş.[2363]

65. Ramazan Hatife-i Kayserî: Mısır'lı olup, keşif ve keramet sahibi bir derviş olarak tanıtılmıştır.[2364]

66. Şeyh Muhammed Lebbanî: Seyyahımız, bu zatı Kahire'deki Şeyh Ömer İbnü'l-Farız Tekkesinde görmüştür. Kırk yedi yıl tekkenin bir köşesine çekilip, ibadetle meşgul olan birisidir. Hiç kimseyle konuşmazmış. Bir gün Camii imamı, müezzin mahfilinde otururken, Şeyh Muhammed Lebbanî ayağa kalkıp " Ya İmam, İn! İn! Acele Mısır'a , Rum'a selametle git!" demiş. Hiç kimse şeyhin bu sözlerine bir mana verememiş. Bir hafta sonra, Camii imamı görevinden azledilmiştir.[2365]

67. Şeyh Ebu'l- Tahassüs: Kahire'de birçok sahabe türbesinin bulunduğuna inanılan ve tekke olarak kullanılan Sâdât Tekkesinde[2366] kalan bir şeyhtir. Tarikatı hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir. Yalnızca, ehli himmet ve ibadet olduğu bildirilmiştir. Mısır'daki tekkelerde yapılması adet halini alan mevlit töreni burada da düzenlenirmiş. Mevlide üç dört bin kişi katılırmış. Mevlide katılanlar, Şeyh Ebu'l-Tahassüs'dan tarikat alırlarmış. Tarikat alan herkesin ismini sorar ve kollarına bir bez bağlarmış. İsmini sorduğu kişiye bir lakab verirmiş. Evliya Çelebi, kendisinin de Şeyh Ebu'l-Tahassüs'ün ellerini öptüğünü ve kendisine "Ebu's-Safa " lakabını verdiğini söyler. Bir kişiyi on yıl sonra görse dahi, ismi ile lakabını söylermiş. Seyyahımız, bu tekkede kalan dervişlerin her sene beş altı yüz hizmetçi ile birlikte, üç yüz deve alarak hacca gidip, hepsini Kabe'nin hizmetine harcadıklarını söyler.[2367] Seyahatname'nin bir başka yerinde Şeyh Ebu'l-Tahassüs hakkında *" Alim ve fazıl değildir. Amma âmil ve devletmend âdemdir. Ve salâh-ı hal ile marufdur. Ve nîmetleri ile meşhurdur."* [2368] diye bilgi verilmektedir.

[2361] A.g.e., (DM), X/192.
[2362] A.g.e., (DM), X/192.
[2363] A.g.e., (DM), X/192.
[2364] A.g.e., (DM), X/192.
[2365] A.g.e., (DM), X/470.
[2366] Tarikatı Bildirilmeyen Tekkeler bölümünde ele alınmıştır.
[2367] Seyahatname, (DM), X/473-474.
[2368] A.g.e., (DM), X/528.

68. Şeyh Sâdât Ali Efendi: Kahire'de yaşamıştır. Şeyh Ebu'l-Tahassüs'ün biraderidir. Kendi halinde yaşayan bir zattır. Evliya Çelebi, bu zatı ziyaret etmiştir.[2369]

69. Şeyh İsmail-i Sanafirî: Kahire yakınlarında Bulak şehrinde kendi halinde yaşayan birisidir. Birçok kerameti görüldüğü ifade edilmiştir. Bunlardan bir tanesini nakleden Evliya Çelebi, birkaç kişiyle birlikte bu şeyhi ziyarete gittiğini söyler. Kendisine dokuz adet nar götürürler. Şeyh, narlardan bir tanesini kabuğuyla birlikte yer ve orada bulunan herkese birer nar dağıtır. Evliya Çelebi, kendisine dokuz nar götürdüklerini, kendisinin de on sekiz nar dağıttığını söyler. Kalkacakları zaman, Paşaya vermeleri için bir taş verir ve *"Askeri versün Ruma gitsin, Bağdat gelsin Bağdad gelsin"* der. Seyyahımız, bu olaydan bir hafta sonra Paşanın azledildiğini söyler.[2370] Seyahatname'nin bir başka yerinde, Şeyh İsmail-i Sanafirî hakkında bilgi verilirken, onun cezbe ehli birisi olduğu, hiç kimsenin minnetini çekmeden kendi halinde yaşadığı, sevdikleri dışında hiç kimseyle konuşmadığı ifade edilmiştir. [2371]

70. Şeyh Ali Şümürlesî: Mısır'ın Şeyhü'l-Şüyûhu olarak tavsif edilmiştir. Doğuştan âmâ olan Şeyh Ali Şümürlesî velî olarak tanınmıştır. Hafızası oldukça kuvvetli birisidir. Seyyahımız, bu zat ile tanışmış ve hayır duasını almıştır. El-Ezher'de on iki bin öğrenci yetiştirmiştir. Herhangi bir mesele hakkında görüşünü belirttikten sonra, filan kitabın filan sayfasına da bakabilirsiniz diye, meselelere vukufiyetini ve hafızasının güçlülüğünü göstermiştir. Bu zatın bir başka özelliği de; tanıştığı kişinin ilk önce babasının ismini ve nereli olduğunu sorarmış. Daha sonra uzun bir müddet geçse de, ikinci karşılaşmada adamın ve babasının ismini hemen söylermiş.[2372] Şeyh Şümürlesî'nin keramet sahibi olduğu da ifade edilmektedir. Seyyahımız, damadının hanımından rivayet ettiğine göre, bazı mübarek gecelerde, Şeyh sık sık"Evet, Ya Resulallah! dermiş. Bu husus: *" ...Bazı kerre leyle-i mübarekelerde müşahede ettim ki, Hazret-i Server-i Kâinat ve mefhari mevcudatın huzurunda sarih ve fasih zebanile " Neam Ya Resulallah. Ve sahih Ya Şefi'el-müznibîn" kelimâtları gibi pederim Hazret ile kelimât idüb ders tilâvet etdükleriin kerratile istima' etmişim deyu binti Şeyh Ali Şümürlesî şehadet etmişdir... "* [2373] şeklinde ele alınmıştır.

Seyahatname'de geçen bilgide Şeyh Ali Şümürlesî, vefat edeceği günü önceden müridlerine haber vermiştir. Seyyahımız, bu olaya şahit olduğunu bildirmektedir. Bir

[2369] A.g.e., (DM), X/528.
[2370] A.g.e, (DM), X/526.
[2371] A.g.e., (DM), X/587.
[2372] A.g.e., (DM), X/527.
[2373] A.g.e., (DM), X/585.

hac mevsiminde, yanındakilere hacıları karşılama törenlerinin ne zaman yapılacağını sorar. Kendisine Şevval ayının on sekizinci günü olan Perşembe günü yapılacağını söylerler. Bunun üzerine Şeyh Şümürlesî, hemen sevinçle ayağa kalkar ve semâ'a başlar. Daha sonra yanındakilere, hacıların geleceği gün, kendisini tabuta koyup Ezher Camiî'ne götürüp, hacıların geçecekleri yolun üzerine koyup orada defnetmelerini söyler. Seyyahımız, Ali Şümürlesî'nin hacıların geliş gününde vefat ettiğini söyler.[2374]

71. Şeyh Abdullah-ı Mağribî: Şeyh Ali Şümürlesî'nin öğrencilerindendir. Nefesi kuvvetli birisi olarak bilinmiştir.[2375]

72. Şeyh Amed Merhum: Mısır'ın Menuf bölgesinde Merhum denilen yerdendir. Şeyh Ali Şümürlesî'nin talebesi olan Şeyh Amed Merhum, tasavvufta seyrü sülukunu tamamlamış birisi olarak tanıtılmıştır. [2376]

73. Şeyh Abbâsî: Kahire'de yaşamıştır. İlmiyle amel eden, faziletli ve riyazet sahibi birisidir. Güzel hasletlerinden dolayı, dünyada bir benzerinin olmadığı ifade edilmiştir[2377]

74. Şeyh Muhammed Gamravî: Kahire'de yaşamış bir derviştir. Haftada bir iftar edermiş.[2378]

75. Şeyh Ali Mağzî: Kahire'de bir mağarada yaşarmış. Çok yemek yediği halde, def-i hacet ettiği görülmemiştir.[2379]

76. Şeyh Recep Şahı Vanî: Kahire'de mağarada yaşayan birisidir. Riyazet ehli olarak tanınmıştır. Bir gün papazın birisi kendisine, birlikte erbaine (çile) girmelerini teklif eder. Hiçbir şey yememek üzere anlaşırlar. Bir hafta sonra, papaz açlığa dayanamayıp, dışarı çıkmak ister. Şeyh Recep Şahı Vanî, dışarı çıkartmaz. Mağaranın ağzını örerler. On sekizinci günde papaz açlığa dayanamayıp ölür. Kendisi hiçbir şey yemeden içmeden kırk gün boyunca mağaradan dışarı çıkmamıştır.[2380]

77. Şeyh Fürsî Gûrî: Kahire'de mağarada yaşayan birisidir.[2381]

78. Şeyh Merdemî Traburanî: Şeyh Fürsî Gûrî ile aynı mağarada birlikte yaşayan bir derviştir.[2382]

[2374] A.g.e., (DM), X/585-586.
[2375] A.g.e., (DM), X/528.
[2376] A.g.e..,(DM), X/528.
[2377] A.g.e., (DM), X/530.
[2378] A.g.e., (DM), X/573.
[2379] A.g.e., (DM), X/573.
[2380] A.g.e., (DM), X/573-574.
[2381] A.g.e, (DM), X/574.
[2382] A.g.e., (DM), X/574.

79. Şeyh Ahmedü'l-Becm: Mısır'da Tanta yakınlarındaki Abiyar kasabasında yaşamıştır. Aslen Bağdat'lı olup, buraya yerleşmiştir. Ehl-i keşf ve kerametten olduğu bildirilmiştir. Abiyar'da bir tekke inşa etmiştir. Fakir ve dervişlerin bu tekkede kaldıkları bildirilmiştir. Kendisi adına yaptırılan camiide medfundur.[2383]

80. Şeyh Seyyid Ali Bey: Şeyh Ahmedü'l-Becm'in halifesidir. Kendisi Mısır Beyi iken Ahmedü'l-Cem'e intisâb edip, tarikat eğitimini tamamladıktan sonra halifesi olmuştur. Şeyhinin vefatından sonra seccâdenişîn olmuştur. Abiyar'da şeyhi adına bir camii yaptırmıştır. Bu camiî'de şeyhinin yanında medfundur.[2384]

81. Şeyh Muhammed İbni Zeyn: Seyyahımız, Tanta'da yapılan Ahmed Bedevî mevlidinin bitiminde, bu zatın mevlid ilanının yapıldığını söyler.[2385] Bedevîyye'nin ileri gelen şeyhleri tarafından ilanı yapıldığından, bu zatın Bedevîyye'den olduğu tahmin edilse de, kesin olarak belirtilmediğinden bu bölümde değerlendirilmesi uygun görüldü. Seyyahımız, Mısır'ın Nehhariyye şehrinde olan Şeyh Muhammed İbni Zeyn'in ziyaretgâhı hakkında bilgi verirken, kendisini "Kutbu'l-aktâb" olarak tanıtmıştır. Ziyaretgâhı tek minareli küçük bir câmiî'dedir. Kubbesi beyaz kireç ile sıvalıdır."[2386] Seyyahımız, bu zatın bir menkabesini de dile getirmektedir.

Şeyh Muhammed İbni Zeyn Menkabesi: Şeyh Muhammed Zeyn hacca gitmeye niyetlenir. Müridleri kendisine ne kadar yük ve deve getirmelerini söyler. Kendisine bir deve getirmelerini söyler. Beyaz bir deve getirirler. Şeyh Muhammed İbni Zeyn, deveye bineceği yerde, deveyi omuzlayıp Medine yoluna düşer. Kırk gün süren yolculuktan sonra Medine'ye varır. Hz. Resulullah'ı (s.a.v) ziyaret eder. Salât ve selamdan sonra " Ya Resulullah! Farklı bir hediye olarak, size beyaz bir deve getirdim" der. Bu esnada Peygamber Efendimiz'in (s.a.v) kabrinden " Hediyen kabul edildi. Allah şahit olsun ki, şefaatım seninledir. Fakat bana getirdiğin deve şu anda öldü. Ölmüş olan deveye binip, Mekke'ye, Arafat'a git. Safa ve Merva'yı yap. Daha sonra memleketine git. Deveni defnettikten sonra, tekrar Medine'ye gel" diye ses gelir. Şeyh Muhammed b. Zeyn gidip bakar ki, devesi ölmüştür. Devesine " Allah'ın izniyle kalk" der. Ölü olan deve kalkar. " Şimdiye kadar sen bana bindin, bundan sonra ben sana bineceğim" der. Deveye biner, hac farizasını edâ ettikten sonra memleketine döner. Devesini memleketi olan Nehhariye'de defnettikten sonra Medine'ye döner. Seyyahımız, devenin defn edildiği

[2383] A.g.e., (DM), X/631-632.
[2384] A.g.e., (DM), X/632.
[2385] A.g.e, (DM), X/626.
[2386] A.g.e, (DM), X/636.

yerin ziyaretgâh olarak kabul edildiğini ve kendisinin de burasını ziyaret ettiğini söyler.[2387]

82. Seyyid Alâullah Ebu'r-Riş: Bir çok menkabesi olduğu bildirilmiştir. Tarikatı bildirilmeyen bu zatın İbnü'l Fârız gibi arif-i billâh ve aşık-ı billâh olarak tanındığı ifade edilmiştir. Ahmed Rifaî ve İbrahim Desûkî gibi büyük zatlardan kabul edilmiştir. Babasının vefatından sonra yerine postnişîn olup, kırk bin müride tarikat vermiştir. Dünyaya önem vermeyen bir kişidir. Seyyahımız, bu özelliğinden dolayı, Mısır Demenhur'daki türbesinin de fazla şaşaalı olmadığını söylemektedir[2388] Bu zatla ilgili olarak Seyahatname'nin bir başka yerinde: *" Al-i âba ve kutb-u âfak ve Gavs-ı âzamı ale'l-ıtlak pişvâ-yı tarikat ve serçeşme Ebü'r-Riş Hazreti Es-Seyyid Alâullah Ebü'r-Riş Hazretleri."* [2389] denmektedir.

83. Şeyh Seyyid Şemsüddîn-i Demenhurî: Şeyh Ebu'r-Riş'in soyundandır. Mısır'ın Demenhurî yerleşim merkezinde yaşamıştır. Keramet sahibi birisi olarak tanıtılmıştır. Yüz otuz altı yıl yaşamıştır. Hayatını gün aşırı oruç tutarak geçirmiştir. Bıçakla kesilen hayvanın eti ile buğday ekmeğini yememiştir. Kendisinin ekip biçtiği arpayı el değirmeninde öğüterek ekmek yapmıştır. Hiç kimseden bir şey istememiş, kendi başına yaşayan birisi olarak tanınan Şeyh Şemsüddîn, kendisini ziyarete gelenlere de teberrüken arpa ekmeğini ikram etmiştir. Seyyahımız, bu ekmeklerin çok küçük olduğunu, kendisine kırk adet ekmek verdiğini, bir tanesini hemen yanında yediğini söyler[2390]

Seyyahımız bu zatın vefatına şahit olmuştur. Kendisini ziyarete gittiği bir gün cemaatıyla birlikte zikir yapmış. Şeyh Demenhûrî, bir ara dışarı çıkmış. Daha sonra içeri gelip bir örtü altına girerek zikrine devam etmiş. Zikrin sonlarında, örtünün altında yere yığılan Şeyh Demenhûrî'nin vefat ettiği görülmüş. Meğer, Şeyh Demenhûrî, dışarı çıktığı esnada ailesine cenazesinin yıkanması için üç kazan su ısıtmalarını, kefenlerini hazırlamalarını istemiş. Ailesiyle helalaşıp tekrar zikir meclisine dönmüş.[2391]

84. Şeyh Ali Beşbişî: Seyyahımız bu zatın Mısır'ın Huşu İsa şehrinde yaşayan cezbe sahibi birisi olduğunu kaydeder.[2392]

85. Şeyh Hazret-i Seyyid Ali Mahallavî: Seyyahımız bu zatı *" âfitab-ı nihânî ve kamer-i zindegânî"* olarak vasfeder. Mısır'ın Reşid şehrinde medfundur.[2393]

[2387] A.g.e., (DM), X/636-637.
[2388] A.g.e., (DM), X/656.
[2389] A.g.e., (DM), X/654.
[2390] A.g.e., (DM), X/654.
[2391] A.g.e., (DM), X/655-656.

86. Şeyh Davudü'l-Azab: Tasavvuf Tarihinin önde gelen isimlerinden Abdulkadir Geylânî, Cüneyd-i Bağdadî, Ahmed Bedevî ve İbrahim Desukî gibi tasarruf sahibi olduğu ifade edilmiştir. Bu zatın birçok keşf ve kerâmetlerinin menakıb kitaplarında ele alındığı ifade edilmiştir. Mısır'da Şenbatı Kebîr Kasabasına bağlı Tegheni Beldesinde bulunan türbesine büyük bir hürmet ve saygı gösterildiği bildirilmiştir. Hatta, seyahata çıkanların kıymetli eşyalarını bu türbede bırakıp, döndükten sonra eşyalarını aldıkları ifade edilmiştir.[2394]

87. Şeyh Cemaleddîn: Mısır'da Manfelût şehrindeki Osman Bey Camiî'nin imamlığını yapmıştır.. Yetmiş yıl gün aşırı oruç tutmuştur. Evliya Çelebi, bu zatı ziyaret edip, hayır duasını aldığını söylemektedir.[2395]

88. Şeyh Ali Sennârî: Seyyahımız, bu zatın Manfelût'ta yaşayan bir şeyh olduğunu söylemektedir.[2396]

89. Şeyh Muhammed-i Manfelûtî: Manfelût'lu olup, hafizü'l-Kur'an ve keramet sahibi birisidir. Seyyahımız, bu zatı ziyaret ettiğini söylemektedir.[2397]

90. Şeyh Ebu Yahya: Seyyahımız, bu zat ile Nil nehri kıyısındaki yüz hanelik Halit Köyünde karşılaşmıştır. Halit İbni Velid (r.a)'nın soyundandır. Halid İbni Velid (r.a)'nın bir şalvarı kendisine intikal etmiştir. Bu şalvarın, doğum esnasında hastanın üzerine örtülmesiyle, doğumun kolaylıkla gerçekleştiği bildirilmiştir.[2398]

[2392] A.g.e., (DM), X/661.
[2393] A.g.e., (DM), X/712.
[2394] A.g.e., (DM), X/770-771.
[2395] A.g.e., (DM), X/789.
[2396] A.g.e., (DM), X/791.
[2397] A.g.e., (DM), X/791.
[2398] Seyahatname., (DM), X/813.

B- SEYAHATNAME'DE TARİKATI BELİRTİLMEYEN TEKKELER

1. Çizmeciler Tekkesi: İstanbul Tophane'de, Esad Efendi Çeşmesi'nin yanında olduğu bildirilmiştir.[2399] Sahil kenarında bulunan bu tekke hakkında *"... leb-i deryâda bir azim teferrücgâhdır deryâya nazır bin adem alır suffası var matbahında bin sahanı ve üstad aşbâzı var ve her üstad birer güne pâybuş ve çizme ve üç pabuc bir yerde ve iki çizme bir yerde ve gûna-gûn başmaklar ile zeyn olmış bir matbah-ı Kevkâvus'dur kim cümle ehli sanayi üstadan anda gelüp şakird başka çıkarurlar."* [2400] şeklinde bilgi verilmiştir. Bu tekke, Çizmecibaşı Bedreddin Mahmud Ağa tarafından yaptırılmıştır.[2401] Kabataş Meydanı, Meclis-i Mebusan Caddesi üzerinde olan bu tekkeden günümüzde eser kalmamış, yalnızca Çizmeci Mahmud Ağa'nın mezarı bulunmaktadır.[2402]

2. Gürkazanlar Tekkesi:[2403] Edirnekapı dışında olan bu tekke için: *"...Edirnekapısı haricinde Gürkazanlar ve türbedârlar tekyesi...Bu mahalde olan türbedâranlar da Ebü'l-feth Gazi'den berü ne kadar bin a yân û kibâr defn olundı ise sene be sene ruz-ı merre sicillatlara kayd itmededir. Cümle müte'yyin ehl-i kuburlar ism-i resimleri ile mastûrdur. Zira, bazı zamanda makabir hududları davası olup ferman ile sicillatlarına müracaat olunur. Acayîb tevârih-i mevtâdır gûya bu hakîrin seyahatname'sidir. Amma ol sicillata nazar olunsa kıyâmetden bir nişândır. Cümle mevtâ-yı bu gûne tahrir itmek bir diyârda ve bir pâdişâh memleketine mahsus değildir kim garib temâşâdır."* [2404] bilgisi verilmektedir. Mezar kazıcılarının kaldığı bu tekke'nin yapısından günümüze hiçbir eser ulaşmamıştır.[2405]

3. Şeyh Mehmed Dede Tekkesi: İstanbul'da Yedikule civarındadır. Şeyh Mehmed bu tekkede medfundur.[2406] Şeyh Mehmed tarafından yaptırılmıştır.[2407]

4. Tavaşî Mehmed Ağa Tekkesi: Bu tekkenin de bağlı bulunduğu şeyh ve tarikatı hakkında bilgi verilmemiştir. İstanbul Çarşamba Pazarı civarında olduğu ifade

[2399] A.g.e., (Cevdet), I/444.
[2400] A.g.e., (Gökyay), s. 189.; A.g.e.,(Cevdet), I/442-443.; A.g.e.,(Topkapı Bağdat 304),133a.
[2401] Ayvansarâyî, Hadîka, II/85.
[2402] Demircanlı, a.g.e., a.g.e., s. 273.
[2403] Bu tekkenin ismi Zuhurî Danışman'ın çalışmasında "Körkazanlar" olarak geçmektedir. (II/67-68.).
[2404] A.g.e., (Gökyay), s. 154.; A.g.e., (Danışman), II/67-68.
[2405] Demircanlı, a.g.e., s. 287-288.
[2406] A.g.e., (Danışman), II/77.; A.g.e., (Gökyay), s.158.
[2407] Özdamar,a.g.e.,s. 291.

edilmektedir.[2408] Sultan Selim, Mehmed Ağa Câmii sokağında olan bu tekkenin, binaları yıkılmış olup, Câmisi kullanılmaktadır.[2409]

5. Keskin Dede Tekkesi: İstanbul tekkeleri içerisinde zikredilmiştir. Ayasofya yakınındadır. [2410] Bu tekke, Şeyhülislam Efdalzâde Seyyid Hamideddin Efendi (ö.908/1502-03) tarafından yaptırılmıştır. Fatih, Nişanca Caddesi'nde olan bu tekkeden[2411], günümüzde Keskin Dedenin türbesinden başka bu tekkeden hiçbir eser kalmamıştır.[2412]

6. Pehlivanlar (Güleşçiler)Tekkesi: Seyahatname'de verilen bilgiye göre İstanbul'da iki tane Güleşçiler tekkesi bulunmaktaydı. Bunlardan biri Unkapanı civarında, Pehlivan Ali Halhallî adlı bir şeyh'in yönetiminde[2413] bir diğeri de yine Unkapanında Servi Fırını karşısındaki Pehlivan Şüca yönetimindeki tekkedir. Bu tekke aynı zamanda Ebu'l-feth Gazi'nin tekkesidir.[2414] Bu tekkelerin binaları günümüze ulaşmamıştır. Unkapanı'ndaki Şeb Sefa Hatun Câmii'si yapılırken bu tekke yıktırılmıştır.[2415]

7. Pehlivan Demir Tekkesi: İstanbul Zeyrek Yokuşundadır. Baba Hasan adında bir zatın idaresinde hizmet gördüğü bildirilmektedir.[2416]

8. Kağıthâne Tekkesi: İstanbul'un Kağıthâne semtinde olan bu tekkenin hayli büyük olduğu bildirilmiştir. Binlerce insanın kalabileceği bu tekkenin, birçok odaları ve büyük mutfağı ile, yirmi dükkanın himayesinde olduğu ifade edilmiştir. Yine bu tekkeye mahsus bir fırın ile bir kahvehânenin olduğu da söylenmiştir. İki yüz hücreli bir tekkedir. İsteyen kişinin bu tekkede beş on gün misafir kalabileceği de ifade edilmiştir.[2417]

9. Hasanâbâd Tekkesi: Dördüncü Murad zamanında, Perviz Ağa isminde bir kişinin Hasan adlı kölesi tarafından yaptırılmıştır. İstanbulluların bu tekkeye "Niznâmabâd" ismini verdiklerini söyleyen Evliya Çelebi, " niznam" kelimesinin Slav dilinde "bilmem" demek olduğunu söylemektedir.[2418] Sütlüce, Elifî Eğande Sokağı'nda

[2408] A.g.e., (Cevdet), I/320.
[2409] Demircanlı, a.g.e., s. 295.
[2410] A.g.e., (Cevdet), I/320.
[2411] Demircanlı, a.g.e., s. 286.
[2412] Özdamar, a.g.e, s.100.
[2413] Seyahatname.,(Cevdet), I/379-380.; A.g.e., (Gökyay),s.160.; A.g.e.,(Topkapı Bağdat 304),112b.; A.g.e.,(Danışman), II/81.
[2414] A.g.e., (Gökyay), s. 278.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),190a.; A.g.e., (Danışman), II/61.
[2415] Demircanlı, a.g.e., s. 291.
[2416] Seyahatname, (Gökyay),s.278.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),190a.
[2417] A.g.e., (Cevdet), I/483.; A.g.e., (Gökyay), s. 207.; A.g.e., (Danışman), II/181.
[2418] A.g.e., (Cevdet), I/410-411.

Kaysun-zâde Mescidi'nin üstü tarafında olan bu tekkeden, günümüze çevresindeki mezar harabeleri kalmıştır.[2419]

10. Tirendâzlar Tekkesi: Evliya Çelebi, İstanbul Kasımpaşa'daki tekkeler içerisinde saydığı Tirendazlar Tekkesi'nin, Fatih Sultan Mehmed tarafında yaptırılmış olduğunu söyler. Seyahatname'den bu tekkenin bir mesiregâh şeklinde kullanıldığı anlaşılmaktadır. İstanbul'un fethinden sonra, Ayasofya'da bulunan çeşitli heykellerin buraya taşındığı ve okçular tarafından bu heykellere hedef atışı yapıldığı kaydedilmektedir.[2420] Haftada iki gün yapılan bu talim atışı için Evliya Çelebi şöyle demektedir: *"...cümleden atik tekye-i Tijenderân ibtida mufid muhtazır Ebu'l-feth binasıdır. Zira Ayasofya'dan putları çıkarup bu Okmeydanı'nda hala Puta Sepedi mahalline koyup haftada iki gün cümle guzât-ı müslimin putlara oklar atdıklarıçün hala Putaokı dirler..."* [2421] Özellikle kemankeş ve tirendazların toplandığı, talim yaptıkları bir yer olarak ifade edilen Tirendâzlar tekkesi, tasavvufi sohbet mekanı olarak da kullanılmıştır. Tarikat tekkesi haline getirilmesinde Hattat Şeyh Hazretleri isminde bir ehli tarikîn teşviki ile Sultan Bayezid tarafından genişletilmiştir. Adı geçen şeyhin tarikatı belirtilmemiştir. Evliya Çelebi, yer yer yıkılan bu tekkenin onarımını Dördüncü Murad'ın emriyle Silahtar Mustafa Paşa tarafından yaptırıldığını söyler. Bu tekkenin tamiri için şu beyit tarih olarak düşülmüştür:

Himmet abâd cedîd oldı bina-yı tekyegâh [2422] Yine;

Tekye-i tîr-endâzân-ı himmet

Abâd-ı cedîd oldı bina-yı tekyegâh [2423]

Okmeydanı'nda olan bu tekkeden zamanımıza küçük bir mescid ulaşmıştır.[2424] Bu tekke, Fatih Sultan Mehmed tarafından sportîf amaçlarla kurulmuş olan bir eğitim kurumuydu.[2425]

11. Muabbir İbrahim Efendi Tekkesi: İstanbul'da Kasımpaşa'dadır. Evliya Çelebi, bu tekkenin Piyale Paşa Hamamı yakınında olduğunu ve birçok fakirlerin

[2419] Demircanlı, a.g.e., a.g.e., s. 281.
[2420] Seyahatname, (Cevdet), I/420.; A.g.e., (Danışman), II/121.
[2421] A.g.e., (Gökyay), s.179.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 126a.
[2422] A.g.e., (Cevdet), I/421.
[2423] A.g.e.,(Gökyay),s.179.;A.g.e.,(Topkapı Bağdat 304), 126b.; Geniş bilgi için bkz. Ayvansarâyî, Hadîka, II/19.
[2424] Demircanlı, a.g.e., s. 290.
[2425] Özdamar, a.g.e., s. 178.

burada barındığını söyler.[2426] Kasımpaşa Baruthane Caddesinde olan bu tekke'den günümüze birkaç mezar taşı ulaşmıştır.[2427]

12. Tomtom Mahallesi Tekkesi: İstanbul Tophane'dedir.[2428] Beyoğlu, Tomtom Mahallesi, Boğazkesen'de olan bu tekke, günümüzde mescid olarak kullanılmaktadır. Minaresi küçük ve kısa olup, üstü sıvanmıştır. Ahşap yapılı, onarılmış olan bu mescidin dış kapısında kitabesi bulunmaktadır.[2429]

13. İsa Çelebi Tekkesi: İstanbul Tophane'deydi.[2430] Kalyoncular Defterdârı İlyas Efendi tarafından yaptırılmıştır.[2431] Bu tekke, Fındıklı, İlyas Çelebi Mahallesi Câmi Sokağı'ındadır. Günümüzde, mescid olarak kullanılmaktadır. Tekkenin odaları da müezzin ve imam evi haline getirilmiştir. Duvarları kârgir, çatısı ahşap, minaresi tuğladan yapılmış bir binadır.[2432]

14. Miskinler Tekkesi: Üsküdar'da bulunan bu tekke, şehir dışında ama ana cadde üzerinde bir yerdedir. Miskin ve fakirlerin barındığı bir tekke olarak ifade edilmektedir. Burada kalanların sadaka ile geçindiklerini bildiren Evliya Çelebi, şehrin neresinde olursa olsun, bir fakir ve kimsesizin varlığından haber alınırsa, buraya getirildiğini söyler. Özellikle, cüzzam hastalığı için bir karantina bölgesi olarak kullanılan Miskinler Tekkesi'nin sağlık vakfi özelliğini taşıdığı görülmektedir. Bu da, tekkelerin sosyal hayatta toplum ve halk sağlığına katkısı açısından, önemli bir bulgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Miskinler Tekkesi hakkında Evliya Çelebi, şu bilgiyi vermektedir: " *Tarik-i amm üzre şehir haricinde bir tekyedir. Cümle miskinler anda sâkin olup nezerâtlar ile geçinirler. Şehr içre bir miskin haber alsalar aman vermeyüp alup tekyelerine getirürler. İstersa a'yan u eşrâf-ı kibâr olsun anı miskinler ellerinde olan hatt-ı şerifleri ile alup miskinhâneye getirürler. Zira diyar-ı Rum'da cüzzam marazı sarîdir diyü şehr içre miskin turmak memnû' olduğından her şehir haricinde başka miskinhâneler vardır. Kimseyle iltihat itmeyüp başka sâkin olurlar* ..." [2433]

Üsküdar'daki Miskinler Tekkesini Yavuz Sultan Selim kurdurmuştur. Bu tekkenin başında cüzzam hastalığına düşen şeyhler bulunur, cüzzamlı müridlerle

[2426] Seyahatname,, (Cevdet), I/420.; A.g.e., (Gökyay), s. 179.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),126a.
[2427] Demircanlı, a.g.e., s. 289.
[2428] Seyahatname., (Cevdet), I/442.; A.g.e., (Gökyay), s. 189.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),133a.; A.g.e., (Danışman), II/41.; Geniş bilgi için bkz. Ayvansarâyî, Hadîka, II/66.
[2429] Demircanlı, a.g.e., s. 295.
[2430] Seyahatname.., (Cevdet), I/442.;A.g.e.,(Gökyay),s.189.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),133a;A.g.e., (Danışman), II/141.
[2431] Ayvansarâyî, Hadîkâ, II/73-74.
[2432] Demircanlı, a.g.e., a.g.e., s. 284.
[2433] Seyahatname., (Cevdet), I/475.; A.g.e., (Gökyay), s. 203.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),142b.-143a.; A.g.e., (Danışman), II/174.

ilgilenirlerdi.[2434] Yangın geçiren ve harabeye dönen bu tekkenin kalıntıları, Üsküdar, Karacaahmed Mezarlığı'nın yeni açılan Ankara yolu kenarındadır.[2435]

Tekkeler, ruh hastalıklarına olduğu kadar beden hastalıklarına da çareler aramıştır. Gariptir ki, tekkeleri kötülemek için kullanılan iki kelime, karantina ve tecrit hizmetlerinin bile bu merkezler kanalıyla yapıldığına dair dikkate değer bir gerçeği saklamaktadır. Kurulan bu tekkeler (Leprozori) toplumdaki hor görülen bu insanlara yardım elini uzatmış ve huzur evleri gibi faaliyet göstermişlerdir.[2436]

15. Ağa Tekkesi: Evliya Çelebi, Üsküdar'da olan bu tekke hakkında *" Ağa Tekkesi (Üsküdar) Alay bizim ordudan geçerken hakirin çadırına karşı olan Ağa Tekkesi'ne, Hasan Ağa indi...Onu da Ağa Tekkesi'nde bir odaya indirdiler."* [2437] şeklinde bilgi vermektedir. Üsküdar, Atpazarı'nda bulunan bu tekke, Arakiyeci Hacı Mehmed tarafından 16. Yüzyılda yaptırılmıştır. Bu tekkenin derviş odaları günümüzde kalmamış, mescidi ise, halen kullanılmaktadır.[2438]

16. Yozgat Baba Tekkesi: Bolu'da Ilıcanın yakınındadır. Herkesin ziyaret ettiği bir yer olarak ifade edilmiştir.[2439]

17. Gökmedrese Tekkesi: Amasya'dadır.[2440]

18. Gülabizâde Tekkesi: Amasya'dadır.[2441]

19. Müftizâde Ahmed Efendi Tekkesi: Bu tekkede Amasya'dadır.[2442]

20. Miskinler Tekkesi: Amasya'dadır.[2443]

21. Bursa Güleşçiler Tekkesi: Bursa'da olduğu bildirilmiştir.[2444]

22. Çöreğibüyük Sultan Tekkesi Niksar'dadır. Niksar da bulunan yedi tekke içerisinde en büyüğü olarak bu tekkeyi gösterilmiştir.[2445]

23. Halil Ağa ve İskele Tekkesi: Adana Payas'taydılar.[2446]

[2434] Hafız Hüseyin Ayvansarâyî, Hadîkatü'l-Cevâmi, II/246.
[2435] Demircanlı, a.g.e., s. 288.
[2436] Kara, Tekkeler ve Zaviyeler, s.61-62.
[2437] Evliya Çelebi, Seyahatname, Türkçeleştiren Zuhurî Danışman, IV/192.
[2438] Demircanlı, a.g.e., s. 270.
[2439] Seyahatname, (Cevdet), II/174.
[2440] A.g.e., (Cevdet), II/188.; Ayverdi, Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri, 806-855 (1403-1451), II/215.
[2441] A.g.e., (Cevdet), II/188.
[2442] A.g.e., (Cevdet), II/188.
[2443] A.g.e., (Cevdet), II/188.
[2444] A.g.e., (Cevdet), II/18.
[2445] A.g.e., (Cevdet), II/196.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 283a.
[2446] A.g.e., (Cevdet), III/44.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 20b.

24. Habîb-i Neccar Tekkesi: Antakya'dadır. Evliya Çelebi, bu tekkenin birisinin çukur bir yerde, diğerinin de dağın tepesinde bulunduğunu, birçok dervişin burada hizmet ettiğini söylemektedir.[2447]

25. Hırka Sultan Tekkesi: Merzifon'da Daşan Dağı eteğindedir. Hırka Sultan ve tekkesi hakkında ayrıntılı bilgi verilmemiştir.[2448]

26. Hazreti Ukkaşe Tekkesi: Merzifon'a bir saat uzaklıktadır.[2449]

27. Kum Baba Tekkesi: Tokat yakınlarında Kızılırmak kenarında Kangırı denilen bir köydeydi.[2450]

28. Edirne Güreşçiler Tekkesi: Seyyid Cemaleddin Sultan tekkesi olarak ifade edilen Güreşçiler tekkesi, Edirne Alipaşa Çarşısı yakınındaki Balıkpazarı semtindedir. Birçok odaya sahip olan bu tekkenin geniş bir meydanı ve bahçesi bulunmaktadır. Binası Fatih Sultan Mehmet tarafından yapılmıştır. Bu tekke, İstanbul'un fethinden sonra yoğun bir şekilde faaliyette bulunmuştur. Özellikle, gençlerin idman ve spor ihtiyacının karşılanması amacıyla haftada bir kere düzenlenen güreş müsabakalarının mekanı olmuştur. Günümüzde düzenlenen Edirne Kırkpınar yağlı güreşlerinin geçmişi bu tekkeye kadar uzandığı görülmektedir. Bu tekke de yapılan güreş müsabakaları hakkında bilgi veren Evliya Çelebi, güreşeceklerin yağ sürdüklerini söylemesi bu hususu doğrulamaktadır: *"Asitâne-i Seyyîd Cemâleddîn Sultan. Ba'del-feth Gâzi Hüdavendigâr İslâm-ı cüyûş revnak bulsun için bu âsitâneyi gürbüz u tüvânâ ve zorâver u dilâver ü server-i hünerver fetâ erler içün binâ etmişdir. Amma hakkâ ki asker-i İslâm'a revnâk vermişdir. Hâlâ bunda olan Rûmeli dilâverleri cem' olup haftada bir kerre rûz-ı Cum'ada cem' olup yetmiş seksen çift yağa müstağrak olmuş selefin sahib-kırânları gibi Rüstem-akrân şecî' ü tüvânâ pehlivânân birbirleriyle musâfaha edüp dest-bûsdan sonra kepiş-misâl baş dokuşup gülbâng-ı Muhammedî çekilüp meydân-ı muhabbetde küştegirlik etdiklerinde âdem vâlih hayran dem-beste sergerdân olur....Ve bu tekye gerçi kârgîr kıbâblar ile mebnî değildir ammâ ma'murdur. Müte'addid hücreleri ve matbahı ve sehel bağçesi vardır..."* [2451]

29. Şeyh Şâvân Tekkesi: Gazze'de, şehrin güneyinde, yeşillikler içinde olduğu bildirilmiştir.[2452]

[2447] A.g.e., (Cevdet), III/55.; A.g.e., (Heyet), 3/36.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),24a.
[2448] A.g.e., (Cevdet), II/ 396.
[2449] A.g.e., (Cevdet), II/396.
[2450] A.g.e., (Cevdet), II/446.
[2451] A.g.e., (Cevdet), III/350-351-352.; A.g.e., (Heyet), 3/252-253.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 158a.-158b.
[2452] A.g.e, (Heyet), 3/79.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 48a.

30. Abdulazzim Tekkesi: Gazze'de şehrin merkezî bir yerindeydi.[2453]

31. Mürgân Tekkesi:[2454] Gazze'de bulunan tekkeler içerisinde zikredilmiştir. Evliya Çelebi, bu tekkenin büyük bir ziyaretgâh olduğunu da nakleder.[2455]

32. Hazret-i İbrahim Halil Tekkesi: Urfa'da bulunan tekkelerin en büyüğü olarak ifade edilmiştir. Evliya, bu tekkenin Kale içinde, hisar dibinde olduğunu, Halife Me'mun tarafından yaptırıldığını söyler.[2456] Bu tekkede, fakir ve misafirlere günde iki öğün pilav ve çorba pişirildiği; *" Cemî'i ayende ve revende misafirin ve mücavirine yevmiye iki defa pilav verir ve çorbası mebzuldür."* [2457] denilmektedir. Evliya Çelebi, bu tekkenin birçok salonu ve misafirler için ayrılmış özel odaları olduğunu söyler. Güler yüzlü ve herkesle ilgilenen Şeyh Ali Efendi adında bir şeyhin gözetiminde hizmet verildiği de bildirilmiştir. Evliya Çelebi, 1056/1646 yılında Urfa'ya yapmış olduğu seyahatte yedi gün kalmıştır. Tekkenin bulunduğu hisarın dibinde bulunan bir su kaynağından da bahseden Evliya, bu suyun herkese şifa dağıttığını, bu suyu içenlerin özellikle göbek düşmesi hastalığına yakalanmadığını ilave etmektedir. Urfa'nın halkı bu suyu içtiğinden, zinde ve sağlıklı olduğu ifade edilmiştir. Seyahatname'de bu tekke *"... Hulâsa-yı kelâm acîb u garîb asitâne-i teferrücâhdır kim medhinde lisân kâsırdır. Müte'addid kâ'alar ve gül-i gülistânlı hücreler ve kilâr ve matbah ile ârâste ve gûna-gûn müsâfirhâneler ile pîrâste olmuş bir âsitâne-i kübrâdır. Şeyhi Hazret-i eş-Şeyh Ali Efendi yârândan ârif-i billâh sofra sahibi garibü'd-diyâr muhibbi bir er, server-i hünerver sahib-i nefes, pîşvâ-yı tarîk, âmil-i sıddîk, âlim-i tahkîk kimesne idi....Bir adem yedi gice ve yedi gün bu asitâne-yi ziyaret etse yedi murâdı hasıl olur. Ve âb-ı nâbından hafakân marîzına mübtela olan adem mûş etse bi-emrillah ol marazdan hâsıl olur. Anınçün bu Urfa halkında hafakan marazı olmayup tendürüst olurlar. Bu âsitane-i sa'adetde niçe fakr u fâka erenleri olmuş pâ-bürehne ve ser-bürehne fakru fahrile tefâhur eder tarîk-i hal sahibi terk-i tecrîd, ârif-i billâhlar var, himmetleri hâzır u nâzır ola."* [2458] şeklinde bilgi verilmektedir.

Hazret-i İbrahim Halil Tekkesi ile İlgili Menkabeler:

Birinci Menkabe: Evliya Çelebi, bu tekke ile ilgili enteresan bir iddiada bulunmaktadır. Bu iddiaya göre, Hazret-i İbrahim Halil Tekkesinin hürmetine Urfa bir bereket yuvasıdır. Urfa'da adaletle hareket etmeyenlerin, cezasız kalmadıkları ifade

[2453] A.g.e., (Cevdet), III/130.; A.g.e., (Heyet), 3/79.
[2454] A.g.e., (Heyet), 3/79.da Ali Mürgân Tekkesi olarak geçmektedir.
[2455] A.g.e., (Cevdet), III/130.; A.g.e., (Heyet), 3/79.
[2456] A.g.e., (Cevdet), III/153.; A.g.e., (Heyet), 3/92.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 56a.
[2457] A.g.e., (Cevdet), III/153.; A.g.e., (Heyet), 3/92.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 55b.

edilmektedir: *"Cenab-ı Bârî bu şehir halkına İbrahim Halîlullah berekâtı vermiş gayet ganîmet şehirdir. Asitâne-i Halîlü'r-rahmân olduğundan bunda zulm eden hâkim asla mu'ammer olmaz. Elbette bir kaza-yı âsumâniye mübtela olur."*[2459] Evliya Çelebi, 1256 yılında Urfa'ya yaptığı seyahatte, Trabzonlu Ketenci Ömer Paşazâde Bâkî Paşa'nın evinde kaldığını söyler. Bu zat, Hazret-i İbrahim Halilullah Tekkesini tamir etme bahanesiyle topladığı paranın bir kısmını zimmetine geçirir. Rüyada, uzun boylu beyaz sakallı bir ihtiyarın *"Ya Kahhar"* deyip tekkesine karışmaması için Baki Paşayı döver. Rüyasında gördüklerinden çok korkan Baki Paşa tevbe eder. Seyahatname'de bu menkabe ile ilgili olarak: *" Menâkıb-ı azîmdir kim vâkıf-ı esrârız, bu hakîr elli altı tarihinde âlem-i seyâhatde bu şehr-i himâye-i Halîlü'r-rahmân Urfa'ya geldiğimizde Tarabefzûnî Ketenci Ömer Paşazâde Bâkî Paşa bu şehre hâkim idi. Sarayında mihmân olup subh u mesâ kendüsüyle hüsn-i ülfet ederdik. Bir gün Hazret-i Halîlü'r-rahmân evkâfın teftiş ve tefahhus etmek cür'et edüp halka sûret-i hakdan görünüp niçe yerlerin ta'mîr u termîm eder şeklinde celb-i mal tahsîline düşdü. Ol gice vâkı'asına bir pîr girüp gayet kaddi âlî elinde bir asâsı var, dilinde " Ya Kahhar" ismiyle zikrullah ederek gelüp paşanın pîş-tahtası üzre pençe buyurdusunu alup elindeki asâ ile paşayı döğe döğe tamam edüp "Benim evkâfıma niçün vaz'-ı yed etmek istersin?" derken hemân Bâkî Paşa cân havliyle hâbdan bîdâr olup evkâf-ı Halîlluh'ı yoklamadan fârıg olup ale's-sabah aklı başından gitmiş. Bu vâkı'ayı imamına ve hakîre ta'bîr etdirdikte " Hayr ola sultânım. Fukarâ-yı Halîl'e sadaka ve kurbanlar gönderüp rûhlar içün hatm-ı şerifler tilâvet etdirin" dedim. Hakîkatü'l-hâl paşa eylece edüp âsitânesine yüz sürüp her şeyden tâ'ib u tâhir oldu. İmdi şehr-i Urfa himâye-i Halîlluh'da böyle bir nazargâh-ı Halîl'dir. Cümle şehir halkı Halîl-sıfat mahbûbbü'l-kulûb mü'min u muvahhid ve ehl-i sünnet ve'l-cemâ'at müttakî âdemlerdir."* [2460] denmektedir.

İkinci Menkabe: Evliya Çelebi, Urfa'da bulunan Hazret-i İbrahim Halilullah tekkesi içinde şifalı bir su kaynağından bahseder. Bu suyun içilmesiyle, insanın kendisini tok hissetiğini belirtir. Bu suyun beş özelliğinin bulunduğunu ifade eden Evliya Çelebi, birinci özelliğinin; kırk gün içilmesiyle, kırk dertten kurtulmanın mümkün olduğunu belirtir. İkinci özelliği ise, üç gün aç karnına içilmekle, hileden, sevdadan, hayalden (halisülasyon), sevda (kara sevda) ve korkudan kurtulmaya sebep olurmuş. Üçüncü özelliği; bir kişi ne kadar evhamlı olursa, üç gün içerse, bu sıkıntıdan

[2458] A.g.e., (Heyet), 3/92-93.; Topkapı Bağdat, 305.56a.; A.g.e., (Cevdet), III/153-154.
[2459] A.g.e., (Heyet), 3/94.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),57a.; A.g.e., (Cevdet), III/157.
[2460] A.g.e., (Heyet), 3/94.; A.g.e., (Cevdet), III/157.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 305), 57a.

kurtulurmuş. Dördüncü özelliği; bu sudan içenin dizanteri (verem) hastalığından kurtulmasına sebep olurmuş. Beşinci özelliğinde ise, kabızlık çekenlerin bu sudan içmeleri halinde bu sıkıntıdan kurtulacakları beyan edilmiştir.[2461]

Üçüncü Menkabe: Hazret-i İbrahim Halilullah tekkesinin bulunduğu bölgedeki balıklı gölden de bahseden Evliya Çelebi, bu balıkları avlamanın yasak olduğunu ve hiç kimsenin bu balıkları yemediğini de belirtir. Bir defasında birisinin balıkları avlamak için, göle balık otunu döktüğü, yakaladığı balıkları yerken öldüğünü söyler. Seyahatname'de bu konu şöyle ifade edilmiştir: *" Bu asitâne-i Halîlullah'da olan mâhîleri sayd etmek memnû'dur. Bir kerre bir herif bu mâhîlere semmü's-semek ya'ni balık otu döküp niçe bin balıklar zehirlenüp helâk oldukda herif-i zarîf-i bed-fi'âl semekleri futasına pür eyleyüp hânesinde tabh edüp tenâvül etdükte balıklardaki zehir herife ve ehl u iyâline te'sir edüp yedi nefer âdem mesmûmen merhum olurlar. "* [2462]

Dördüncü Menkabe: Savaş döneminde göldeki balıklar birden bire kaybolurlarmış. Savaş bittikten sonra yaralı oldukları halde tekrar göle dönerlermiş.[2463]

33. Seyyid Mancı Tekkesi:[2464] Evliya Çelebi, bu tekkenin de Urfa'da olduğunu söyler. Birçok fakir ve dervişin kaldığı bu tekkenin hangi tarikata bağlı olduğu bildirilmemiştir. Seyahatname'de bu tekke hakkında*: " Tekye-i Seyyid Mancı'nın dahi fukarası çok ve ni'meti mebzuldür. Bunun da şeyhi sülehâ-yı ümmetden mürşid-i kâmil bir zattır. "*[2465] Yine bir başka yerde *" Bunun dahi fukaraları çokdur ve ni'metleri hass u âmma bîimtinân mebzûldür. Bunun dahi şeyhi süleha-yı ümmetden mazanne-i kerâme mirşid-i kâmil erdir."*[2466] şeklinde bilgi verilmektedir.

34. Gözlü Sultan Tekkesi: Niğde ili sınırları içinde bulunan Bor ilçesinde bulunan on tekke içerisinde ele alınmıştır.[2467]

35. Kesbî Mustafa Efendi Tekkesi: Bor ilçesinde kale içinde olduğu belirtilmiştir.[2468]

36. Esad Efendi Tekkesi: Bor ilçesinde Çayırlı Camiinde olduğu ifade edilmiştir. Şeyhi Himmet Efendi isminde birisiydi.[2469]

[2461] A.g.e., (Cevdet), III/158.; A.g.e., (Heyet), 3/94-95.; A.g.e.,(Topkapı Bağdat 305),57a.
[2462] Seyahatname, (Heyet), 3/96.; A.g.e., (Cevdet), III/159.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),58a.
[2463] A.g.e., (Heyet), 3/96.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 58a.
[2464] A.g.e., (Heyet), 3/93.de bu tekkenin ismi Seyyid Mancınık Tekkesi olarak geçmektedir.
[2465] A.g.e., (Cevdet), III/154.
[2466] A.g.e., (Heyet), 3/154.; A.g.e. (Topkapı Bağdat 305), 56a.
[2467] A.g.e., (Cevdet), III/191.
[2468] A.g.e., (Cevdet), III/191.
[2469] A.g.e., (Cevdet), III/191.; A.g.e., (Heyet), 3/114.; A.g.e., (Topkapı Bağdat), 305.69a.

37. Arpacızâde Efendi Tekkesi: Sivas'ta bulunan on bir tekke içerisinde zikredilmiştir. [2470]

38. Feth-i Bab Tekkesi: Harput'taki tekkeler içerisinde ele alınmıştır.[2471]

39. Ankûz Baba Tekkesi: Harput tekkelerindendir. Birçok fakirin kaldığı bir yerdir.[2472]

40. Davud Baba Tekkesi: Çorlu'da olduğu ifade edilmiştir.[2473]

41. Uzun İmâm Tekkesi: Babadağı'nda olduğu belirtilmiştir.[2474]

42. Meyyitoğlu Mehmet Bey Tekkesi: Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiye göre Zağra Yenicesinde bulunan bu tekke büyük bir yapı olup, Çelebi Sultan Mehmet tarafından yaptırılmıştır. Meyyitoğlu Mehmet Bey'in türbesinin de bulunduğu bu tekkenin içerisinde büyük bir aşevi bulunmaktadır. Seyahatname'de bu tekke hakkında şöyle bilgi verilmektedir: " *Ulu âsitânedir. Cümle binâsı Çelebi Sultan Mehmed hayrâtıdır kim merkad-i pür-envârı üzre bir kubbe-i âlî ve câmi'i ve bir dârü'l-it'âm-ı imâreti pür-me'âli var kim mâh u sâl bi'l-guduvvi ve'l-âsâl cemî'i züvvâra ve cümle âyende vü revendegâna subh u şâm çorbası mebzûldür...*"[2475]

43. Osman Baba Tekkesi: Köstence'ye bağlı Hırmenli Kasabasında dağlar içindedir.[2476] Ekrem Hakkı Ayverdi bu tekkenin, Silistre Evkâf defterinde kayıtlı olduğunu söyler.[2477]

44. Haràccı Tekkesi: Silistre'de olduğu bildirilmiştir.[2478]

45. Müezzin Sultan Tekkesi: Edirne'deydi. Tasavvufî sohbet ve zikir meclislerinin düzenli olarak yapıldığı bu tekke hakkında şu bilgiler verilmektedir:" *Üçşerîfeli kapusu dibinde bir küçük tekyedir. Fukâraları çokdur ammâ tarîkleri ma'lûmûm değildir. Ancak ziyaretgâh-ı azîmdir.* "[2479]

46. Şeyh Zindanî Tekkesi: Edirne'dedir. Seyahatname'de Şeyh Zindanî 'nin Fatih Sultan Mehmed ile birlikte İstanbul'un Fethine katıldığı bildirilmektedir. Vefatında Edirne'ye defn edilmiş. Defnedildiği yerde tekkesi bina edilmiştir.[2480]

[2470] A.g.e., (Heyet), 3/123.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),75b.
[2471] A.g.e.,(Heyet), 3/135., A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),83a.
[2472] A.g.e., (Heyet), 3/135.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),83a.
[2473] A.g.e.., (Cevdet), III/297.; A.g.e., (Heyet), 3/171. ; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 107a.
[2474] A.g.e., (Heyet), 3/205.; A.g.e. (Topkapı Bağdat 305), 127b.
[2475] A.g.e., (Heyet), 3/212-213.
[2476] A.g.e, (Cevdet), III/422.; A.g.e., (Heyet), 3/236.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 147b.
[2477] Ayverdi, a.g.e., IV/45.
[2478] A.g.e., (Heyet) 3/192.; Ayverdi, a.g.e., s. 91.
[2479] A.g.e., (Cevdet), III/454.; A.g.e., (Heyet), 3/254.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 159b.
[2480] A.g.e., (Cevdet), 452-453.; A.g.e., (Heyet), 3/253.

47. Taşkend Baba Tekkesi: Edirne'deki Özbekler tekkesidir. Fazla bakımlı olmayan bu tekke Ulu Camiî'nin sol tarafında bir yerdedir. Seyahatname bu tekke hakkında şu bilgiyi vermektedir: *" Ulucâmi'in sol tarafında yol aşırı bir köhne asitâne-i Özbekiyân'dır."*[2481] Seyahatname'nin bir başka yerinde ise, Taşkend Baba ile birlikte Kurd Baba adında bir zatın ismi de ifade edilmektedir. Her iki zatın türbelerinin bulunduğu tekkenin aynı zamanda ziyaretgâh olarak kabul edildiği de belirtilmektedir. Özellikle, bu tekkeye, Belh, Buhara, Semerkand, Luristân, Moltan, Keşmir, Lahor , Gölkend, Dekend, Kum, Kâşân, Cemâpûr, Kandahar, Herat, Özbekistan, Hindistan, Horasan ve Dağıstan'lıların devam ettikleri ifade edilmektedir. [2482]

48. Tütünsüz Baba Sultan Tekkesi: Birçok dervişin misafir olduğu bu tekke, Edirne'de Ağaçpazarı semtinin kuzeyindedir. Çok güzel ve büyük bir bahçenin içindeydi.[2483] Seyyahımız, Tütünsüz Baba hakkında bir menkabe de nakleder.

Tütünsüz Baba Menakıbı: Tekkesi içinde büyük bir kubbe altında medfundur. Cesedi çürümemiştir. *" Hâlâ cesedi şerîf-i kabr-i münevveri içinde bir serîr üzre penbe misal ter u tâze bir na'ş-ı şerîfdir..."*[2484] Tütünsüz Baba, lakabını, ateşsiz yemek pişirmesi sebebiyle almıştır. Edirne, halkını üç gün üç gece doyuracak kadar yemeği, ateşsiz olarak koyduğu kazanlarda pişirmiştir. Pişirdiği bu yemeklerin lezzeti hiçbir yerde görülmemiştir.[2485]

49. Üçler ve Yediler Tekkesi: Edirne'de Kıyık Mahallesindedir. Bir ziyaretgâh olarak telakki edilen bu tekkeye bir çok yerden adak kurbanlarının geldiği ifade edilmektedir.[2486]

50. Şütürâblar (Şarâblar) Tekkesi: [2487] Edirne'de Eşe Kadın denilen yerin yakınındadır.[2488]

51. İpâriyye Tekkesi: Diyarbakır'da bulunan bu tekke için *" Dervişânı yârân-ı kâdîmdir."* [2489]denmiştir.

52. Balıklı Tekkesi: Diyarbakır'dadır. *"...vacibü's-seyr bir tekye-i dervişândır"* [2490]şeklinde tanıtımı dışında herhangi bir bilgi verilmemiştir.

[2481] A.g.e, (Cevdet), III/454.; A.g.e., (Heyet), 3/254. ; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 159b.-160a.
[2482] A.g.e., (Heyet), 3/266.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),167a.
[2483] A.g.e., (Cevdet), III/454.; A.g.e., (Heyet), 3/254.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 160a.
[2484] A.g.e., (Cevdet), III/475.
[2485] A.g.e., (Heyet), 3/267.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 305), 167b.-168a.
[2486] A.g.e., (Cevdet), III/454. A.g.e., (Topkapı Bağdat), 305.160a.; A.g.e., (Heyet), 3/254.
[2487] Bu tekkenin ismi Ahmet Cevdet neşrinde " Şütürâblar Tekkesi " Heyet tarafından hazırlanan nüshada ise, "Şarâblar Tekkesi" olarak geçmektedir.
[2488] A.g.e., (Cevdet), III/454.; A.g.e, (Heyet), 3/254.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 160a.
[2489] A.g.e., (Cevdet), IV/36.
[2490] A.g.e., (Cevdet), IV/36.

53. İmam-ı Azam Tekkesi: Bağdat'ta bulunan yedi yüz tekkenin meşhurlarındandır.[2491]

54. İmam Musa Kâzım Tekkesi: Bağdat'tadır.[2492]

55. Çöreği Tekkesi: Tokat'ın güney kesiminde yüksek bir yerdedir. Oldukça büyük bir tekke olup, mesiregâh olarak kullanıldığı ifade edilmektedir.[2493]

56. Tokat Miskinler Tekkesi: Şehrin dışındadır. Cüzzam ve diğer hastaların kaldığı bir yerdir. Karantina gibi kullanılmıştır. Sâkinlerini halk ile görüştürmezlermiş. Hastaların içinde duası kabul olan kişilerin olduğuna inanılırmış. Örneğin, atı kurtlanan veya hastalanan kişi, bir miktar yağ mumu alıp, atın boğazına sürer, tekkenin etrafında dolaştırsa, atın iyileşeceğine inanılırmış. Evliya Çelebi, hastalanan atını tekke etrafında dolaştırmış ve atının iyileştiğini söylemektedir.[2494]

57. Meydan Tekkesi: Tokat'taydı. Evliya Çelebi'nin gözlemlerine göre, bu tekkeyi yaptıran şahıs göz zevkine sahip olduğundan, çok güzel nakışlarla süslemeler yapmıştır. Yeşil çinilerden örülmüştür. Bahçesinde çok soğuk ve şifalı bir su aktığından, şehrin ileri gelenleri yazın bu sudan içmek için gelirlermiş.[2495]

58. Vânî Tekkesi: Gökmedrese olarak da bilinen bir tekkedir. Eskiden medrese olarak kullanılırmış. Tokat'taydı..[2496]

59. Timurhâne Tekkesi: Tokat'taydı.[2497]

60. Horoz Tekkesi: Tokat'taydı.[2498]

61. Batova Sultan Tekkesi: Varna'ya yakın Yeni Köy denilen yerdeydi. Arslan Bey isminde birisi tarafından yaptırılmıştır.[2499]

62. Sinan Paşa Tekkesi: Gelibolu'daydı. Sahil kenarında etrafı yüksek dağlarla çevrili bir yerde yapılmış, mutfak ve diğer hizmet birimleri mükemmel bir tekkeydi.[2500]

63. Zâhidebaşı Tekkesi: Bulgaristan'ın başkenti Sofya'ya yakın Niş şehrindeydi.[2501]

64. Haydar Kethüdâ Tekkesi: Bulgaristan'ın Niş şehrindeydi.[2502]

[2491] A.g.e., (Cevdet), IV/420.
[2492] A.g.e., (Cevdet), IV/420.
[2493] A.g.e., (Cevdet),V/60.
[2494] A.g.e., (Cevdet), V/60-61.
[2495] A.g.e., (Cevdet), V/61.
[2496] A.g.e., (Cevdet), V/61.
[2497] A.g.e., (Cevdet),V/61.
[2498] A.g.e., (Cevdet),V/61.
[2499] A.g.e., (Cevdet),V/92.
[2500] A.g.e., (Cevdet),V/318.
[2501] A.g.e., (Cevdet),V/363.
[2502] A.g.e, (Cevdet),V/363.

65. Derviş Mehmed Horasânî Tekkesi: Belgrad'taki bir tekkeydi.[2503]

66. Tameşvar Tekkeleri: Evliya Çelebi'nin bildirdiğine göre, Bulgaristan'ın Tameşvar şehrinin Su Kapısı denilen yerleşim biriminde dört adet tekke bulunmaktaymış. Bu tekkelerle ilgili olarak başka bilgi verilmemiştir.[2504]

67. Misafir Şeyh Tekkesi: Saraybosna'da bulunan kırk yedi tekke içerisinde zikredilmiştir. Bu tekke hakkında bilgi verilmemiştir.[2505]

68. Şerifî İbrahim Efendi Tekkesi: Saraybosna'daki tekkelerdendir.[2506]

69. Yenipazar Tekkeleri: Yenipazar, Bosna'ya bağlı bir yerleşim bölgesidir. Evliya Çelebi'nin ifadesine göre, burada beş adet tekke bulunmaktaydı. Bunlardan iki tanesi Taşköprü Camii'nde geri kalan üç tanesi de başka yerde misafirhane olarak kullanılmaktaydı.[2507]

70. Lokman Hekim Tekkesi: Üsküp'teki meşhur tekkelerden sayılmıştır.[2508]

71. Baba Meddah Tekkesi: Üsküp'teydi.[2509]

72. Adlî Efendi Tekkesi: İştîb'te, Şehre Küstü varoşunda ağaçtan yapılmış köprünün başındaydı.[2510]

73. Emîr Çelebi Tekkesi: İştîb'teki tekkeler içinde zikredilmiştir.[2511]

74. Yukarı ve Aşağı Tekkeler: Yukarı Tekke ve Aşağı Tekke ismindeki bu tekkelerin İştîb'te Hüsam Paşa Camii'nin yanında oldukları ifade edilmiştir.[2512]

75. Oluk Mahallesi Tekkesi: İştîb'teki tekkelerdendi.[2513]

76. Plevne Tekkeleri: Seyyahımız Plevne'de altı adet tekkenin varlığından bahsetmektedir. Bu tekkelerin isimleri ve mensup oldukları tarikatlar belirtilmemiştir.[2514]

77. Verca Tekkeleri: Verca, Sofya yakınlarındadır. Burada iki adet tekkenin bulunduğunu belirten Evliya Çelebi, bu tekkelerin isimlerini vermemiştir. Sadece, bu tekkelerde kalanların dindar kimseler olduğunu ifade etmiştir.[2515]

[2503] A.g.e., (Cevdet),V/378.
[2504] A.g.e., (Cevdet),V/393.
[2505] A.g.e., (Cevdet),V/432.
[2506] A.g.e., (Cevdet) V/432.
[2507] A.g.e., (Cevdet), V/545.
[2508] A.g.e, (Cevdet), V/556.
[2509] A.g.e, (Cevdet), V/556.
[2510] A.g.e, (Cevdet), VI/120-121.
[2511] A.g.e, (Cevdet), VI/120.
[2512] A.g.e, (Cevdet), VI/121.
[2513] A.g.e, (Cevdet), VI/121.
[2514] A.g.e.,(Cevdet), VI/165.
[2515] A.g.e., (Cevdet), VI/166.

78. Budin Tekkeleri: Seyyahımız, Bulgaristan topraklarındaki Budin şehrinde iki adet tekkenin varlığından söz eder. Bu tekkelerin isimlerini vermemiştir.[2516]

79. Mitroviçe Tekkeleri: Belgrad ile Sofya arasında olup, Bulgaristan topraklarındadır. Evliya Çelebi, bu şehirde üç tekkenin olduğunu söyler.[2517]

80. Baba Miftâh Tekkesi: Macaristan'ın Budin şehrinde Gül Baba Bektâşî tekkesinin yakınında olup Tuna nehri kenarındadır. Miftâh Baba, Budin seferine katılmıştır. Türbesi tekkesi içindedir.[2518]

81. Hızır Baba Tekkesi: Budin'de Ova Kapısı dışındaki bağlar içindeydi. Faydalı bir tekke olduğu bildirilmiştir. Hızır Baba'nın türbesi de tekkesi içindedir.[2519]

82. Hacı İbrahim Efendi Tekkesi: Estergon'daydı. [2520]

83. Belgrad Tekkeleri: Belgrad'ta on bir adet tekkenin olduğu bildirilmiştir. Bunlardan isimleri verilen, Karakaş Paşa, Hacı Paşa, Yeniçeri Ağası ve Çeribaşı tekkeleridir. Diğerlerinin isimleri verilmemiştir.[2521]

84. Dervişler Tekkesi: Yugoslavya'da Eğri şehrinde bir derviş tekkesinin olduğu bildirilmektedir.[2522]

85. Furuşka Derviş Tekkeleri: Furuşka, Yugoslavya'nın Eğri sancağına bağlı bir yerleşim merkezi olarak ifade edilmektedir. Burada iki adet tekkenin olduğu bildirilmekte, fakat isimleri zikredilmemektedir.[2523]

86. Iskalamin Dervişler Tekkesi: Belgrad'a bağlı Iskalamin yerleşim merkezindeydi.[2524]

87. Karlofça Derviş Tekkesi: Yugoslavya'da, Karlofça şehrindeydi.[2525]

88. Sûfîler Camiî Tekkesi: Bulgaristan toprakları içinde Tuna nehri kenarında kurulu bulunan Yanpoli şehrindeydi. Seyyahımız bu şehirde çeşitli tarikatlara mensup beş adet tekkenin varlığından söz etmektedir. Diğer tekkelerin isimlerini vermemektedir. Sufîler Camiî Tekkesi'nin tarikatını bildirmemekle birlikte, bakımlı ve işler durumda tek tekke olduğunu söyler.[2526]

[2516] A.g.e., (Cevdet), VI/171.
[2517] A.g.e., (Cevdet), VI/174.
[2518] A.g.e., (Cevdet), VI/235-248.
[2519] A.g.e., (Cevdet), VI/235-248.; Ayverdi, a.g.e., IV/22.
[2520] A.g.e., (Cevdet), VI/272.
[2521] A.g.e., (DM), VII/78.
[2522] A.g.e, (DM), VII/142.
[2523] A.g.e,. (DM), VII/143.
[2524] A.g.e., (DM), VII/144.
[2525] A.g.e., (DM), VII/144.
[2526] A.g.e., (OM), VIII/61.

89. Bin bir Oklu Tekkesi: Kırklareli'ye bağlı Vize ilçesinin batısında yarım saatlık mesafedeydi.[2527]

90. Varadin Tekkesi: Belgrad yakınlarında Varadin şehrindeydi.[2528]

91. Oyluk Tekkesi: Yugoslavya'da Belgrad ile Budin şehirleri arasında bir yerdeydi.[2529]

92. Hatvan Tekkesi: Budin'e yakın olan Hatvan şehrinde bir adet tekkenin olduğu ifade edilmektedir.[2530]

93. Palanga Tekkeleri: Palanga, Budin yakınlarında bir şehirdir. Evliya Çelebi, Palanganın eski isminin Sombor olduğunu söylemektedir. Burada iki tekkenin olduğunu söyler.[2531]

94. Çanad Tekkeleri: Çanad, Tameşvar eyaletine bağlı bir yerdir. Evliya Çelebi'nin bildirdiğine göre, burada üç adet tekke bulunmaktaydı.[2532]

95. Benderâbâd Tekkeleri: Kırım toprağında oldukça büyük bir yerleşim merkezi olan Benderâbâd şehrinde dört adet tekke bulunmaktaydı. Bunlardan bir tanesi, şehir merkezinde bulunan bir hanın içindeydi.[2533]

96. Kırım Tekkeleri: Seyahatname'de verilen bilgiye göre, Eski Kırım'da üç yüz adet tekke bulunmaktaydı. Bu husus *"...ve cümle üç yüz aded tekyegâh-ı dervîşân."* [2534] ifadesi ile dile getirilmiştir. Seyyahımız, Kırım şehrine yaptığı gezide faaliyette bulunan iki tekkeyi görmüştür.[2535] Bu tekkelerden birisinin Tahir Bey Tekkesi ismiyle anıldığını kaydetmektedir.[2536]

97. Kapı Ağa Tekkesi: Kırım'da Kefe şehrinde Kule Kapısı yanındaydı.[2537]

98. Azablar Tekkesi: Kefe şehrindeki tekkeler içerisinde zikredilmiştir.[2538]

99. Damat Efendi Tekkesi: Kırım'ın Kefe şehrindeydi. Evliya Çelebi'nin söylediğine göre, bu tekke oldukça mümbit bir yerdi. Genç, yaşlı ve kimsesiz fakirlere sabah akşam yemek verilmekteydi. Burada düzenlenen zikri erre'nin[2539] başka bir yerde

[2527] A.g.e., (OM), VIII/69.
[2528] A.g.e., (DM), VII/147.
[2529] A.g.e., (DM), VII/151.
[2530] A.g.e., (DM), VII/159.
[2531] A.g.e., (DM), VII/357.
[2532] A.g.e., (DM), VII/371.
[2533] A.g.e., (DM), VII/645-646.
[2534] A.g.e., (DM), VII/659.
[2535] A.g.e., (DM), VII/662.
[2536] A.g.e., (DM), VII/663.
[2537] A.g.e., (DM), VII/676.
[2538] A.g.e., (DM), VII/676.
[2539] Zikredenin hançeresinden bıçkı sesine benzer bir ses çıktığı için buna zikri erre denmiştir. Bkz. Köprülü, a.g.e.,s.89.

görülemeyeceği de ifade edilmiştir. Tekkenin şeyhi Damat Efendi'nin, tasavvufun bütün unsurlarını şahsında taşıdığından, müridler üzerinde oldukça etkili bir şahsiyet olduğu bildirilmektedir.[2540] Kefe'de Topkapısı denilen yerde bir başka Damat Efendi Tekkesinin olduğu da ifade edilmektedir.

100. Kerc Tekkesi: Kırım'da olan Kerc şehrinde bir tekkenin olduğu bildirilmiştir.[2541]

101. Fener Abâdân Tekkesi: Tırhala'ya yakın olan Fener Abâdân yerleşim biriminde bir tekkenin olduğu bildirilmiştir.[2542]

102. Ezdin Tekkeleri: Çelebi, Romanya sınırları içinde bulunan Ezdin şehrinde tekkeler olduğunu söylemekte. Ancak kaç adet tekkenin olduğunu ifade etmemektedir.[2543]

103. Hasan Baba Tekkesi: Edirne'ye bağlı Eğriboz yerleşim merkezindeydi.[2544]

104. Nobna Şeyh Efendi Tekkesi: Mora Yarımadası Ballıbadra ismindeki kasabadadır.[2545]

105. Karabaş Tekkesi: Girit'te Kandiyye şehrinde tarikatı belirtilmeyen bir tekkedir.[2546]

106. Cebehâne Tekkesi: Girit'de Kandiyye şehrinde Pangrad Kapısındaydı.[2547]

107. Tirendazlar (Ok Atıcılar) Tekkesi: Seyyahımız, Girit Adasındaki Kandiyye şehrinde bazı tekkelerin yapıldığını, bazılarının da tamir edildiğini bildirmektedir. Kuşaklı Manastır denilen yerde yapılan tekkelerden bir tanesi de Tirendâzân (Ok Atıcılar) tekkesidir. Adı geçen tekkenin yanında okçular için bir meydan düzenlemesi de yapılmıştır.[2548]

108. Ali Paşa Tekkesi: Mora Yarımadasında Mezistre sancağına bağlı Saranta Hisarı'ndaydı.[2549]

109. Muhammed Efendi Tekkesi: Yunanistan sınırında İnebahtı denilen yerdeydi. Seyyahımız, burada altı adet tekke olduğunu söyler.[2550]

110. Şeyh Ömer Efendi Tekkesi: İnebahtı'da Salyâne Kapısı dışındaydı.[2551]

[2540] A.g.e., (DM), VII/677.
[2541] A.g.e., (DM), VII/687.
[2542] A.g.e., (OM), VIII/214.
[2543] A.g.e., (OM), VIII/221.
[2544] A.g.e., (OM), VIII/240.
[2545] A.g.e., (OM), VIII/289.
[2546] A.g.e., (OM), VIII/512.
[2547] A.g.e., (OM), VIII/512.
[2548] A.g.e., (OM), VIII/512.
[2549] A.g.e., (OM), VIII/593.
[2550] A.g.e., (OM), VIII/614.; Ayverdi, a.g.e., IV/55-85.

111. Şeyh Küçük Muhammed Efendi Tekkesi: İnebahtı tekkeleri içinde zikredilmiştir.[2552]

112. İlyas Efendi Tekkesi: Balkanlar'da Yanya şehrindeydi. Seyyahımız bu şehirde yedi adet tekkenin varlığından söz eder. Ama en mamur ve bilineni olarak İlyas Efendi Tekkesini zikreder.[2553]

113. Uzkurlu Tekkesi: Arnavutluk Belgradı'nda bulunan bir tekkeydi.[2554]

114. Kuzgun Baba Tekkesi: Balkanlar'da Avlonya sancağındaydı. Bağ ve bahçelerle çevrili, yüksek bir dağ başındaydı.[2555]

115. Sipahî Ağa Tekkesi: Arnavutluk ta İlbasan şehrindeydi.[2556]

116. Hünkâr Camiî Tekkesi: İlbasan'daydı. Çile sahibi ve arif kimselerin kaldığı bir tekkedir."[2557]

117. Hacı Hasan Tekkesi: Arnavutluk'ta İlbasan yerleşim merkezindeydi. [2558]

118. Nalınlı Şeyh Tekkesi: Kütahya'daydı.[2559]

119. Şeyh Yasin Tekkesi: Kütahya'da bulunan tekkeler içerisinde zikredilmiştir.[2560]

120. Hızırlık Tekkesi: Kütahya'daydı.[2561]

121. Nureddin Sultan Tekkesi: Kütahya'dadır. Seyyahımız Nureddin Sultan *için "sahibi yakini bigüman ve halvet nişini binişan Eşşeyh Seyyid Nureddin Sultan."* [2562] ifadesini kullanmıştır.

122. Ali Han Baba Tekkesi: Aydın'a bağlı Güzelhisar kasabasındaydı.[2563]

123. Molla Çelebi Tekkesi: Tire'deki tekkelerdendir.[2564]

124. İmam Sultan Tekkesi: Denizli'dedir. Vakıf bakımından zengin bir tekke imiş. Şehrin merkezinde birçok işyerini barındıran Cafer Ağa Hanı'nın bu tekkeye vakfedildiği belirtilmiştir.[2565]

[2551] A.g.e., (OM), VIII/614.
[2552] A.g.e., (OM), VIII/614.
[2553] A.g.e., (OM), VIII/653.
[2554] A.g.e., (OM), VIII/695.
[2555] A.g.e., (OM), VIII/706. Bu tekkenin ismi 6. Dipnotta "Kuzkun Baba" olarak geçmektedir.; Ayverdi, a.g.e., IV/390.
[2556] A.g.e., (OM), VIII/719.
[2557] A.g.e., (OM), VIII/721.; Ayverdi, a.g.e., IV/399.
[2558] A.g.e., (OM), VIII/721.; Ayverdi, a.g.e., IV/218-291.
[2559] A.g.e.,(DM), IX/23.
[2560] A.g.e., (DM), IX/23.
[2561] A.g.e., (DM), IX/23.
[2562] A.g.e.., (DM), IX/27.
[2563] A.g.e., (DM), IX/159.
[2564] A.g.e., (DM), IX/172.
[2565] A.g.e., (DM), IX/194.

125. Karabaş Tekkesi: Karaman'da tarikatı bildirilmeyen tekkelerdendir.[2566]

126. Pîrce Alâüddin Sultan Tekkesi: Seyyahımızın verdiği bilgiye göre, bu tekke Silifke'ye bağlı Selinti kazasındaydı. Pîrce Alâüddin Sultan'ın burada çok güzel bir tekkesi vardı. Gelen misafirlere hizmet etmekle görevli dervişlerin bulunması, bu tekkenin gayet bakımlı ve işlek bir yer olduğunu göstermektedir. Güzel bir camiî ve medresenin de bulunduğu bu tekkenin kayalık bir zeminde yapıldığı anlaşılmaktadır. Zira, tekkenin çevresindeki kayalıklardan oyulmuş mağaraların bulunduğu ifade edilmiştir. Medresede ilim tahsilinde bulunan talebelerin bu mağaralarda eğitim gördükleri söylenmektedir. Hayırsever kişiler tarafından burada birçok adak kurbanının kesildiği, bununla talebe ve dervişlerin yemeklerinin temin edildiği ifade edilmiştir. Pîrce Alâüddin Sultan tekkesi birçok ilmî münazaraların yapıldığı bir yerdir. Seyyahımız, burada kalanların Hanefi mezhebinde olduklarını ifade için, *"...herkes şerikleri ile mubahase-i ilim idüb ruhu Numan ibni Sabit'i şâd iderler..."* demektedir. Çelebi Efendi isminde bir alimin gözetiminde medresesinde ilim tahsilinin yapıldığı belirtilmiştir. Seyyahımız, her türlü ilme vakıf olan Çelebi Efendi'nin sohbetinde bulunduğunu ve çok istifade ettiğini kaydetmektedir. [2567]

127. Kara Henk Sultan Tekkesi: Silifke yakınlarında Göksu nehri kenarındadır.[2568]

128. Cafer Baba Tekkesi: Adana'daydı.[2569]

129. Tabak Efendi Tekkesi: Gaziantep'te tarikatı bildirilmeyen bir tekkedir.[2570]

130. Hızır Bey Tekkesi: Trablusşam'da tarikatı bildirilmeyen tekkelerdendir.[2571]

131. Hızır Makamı Tekkesi: Beyrut'taydı. Birçok dervişin kaldığı bir tekkedir. Portakal, limon ve hurma ağaçlarının bol olduğu bir yerdeydi.[2572]

132. Mağribî Tekkesi: Safed şehrinde olduğu bildirilen bu tekkede yüzden fazla dervişin kaldığı bildirilmiştir. Şeyh Mansuru Mağribî denilen bir şeyh burada medfundur.[2573]

133. Hazret-i Şeyh Şu'le Tekkesi: Şam yakınlarında bulunan Mara Bite Köyündedir. Burada kalan dervişlerin gündüz ibadet etmeleri, gece de çıra ve meşale olmaksızın ders okumaları ile tanınan bir yerdir.[2574]

[2566] A.g.e., (DM); IX/314.
[2567] A.g.e., (DM), IX/300.
[2568] A.g.e., (DM), IX/319.
[2569] A.g.e., (DM), IX/338.
[2570] A.g.e., (DM), IX/356.
[2571] A.g.e., (DM), IX/410.
[2572] A.g.e., (DM), IX/420.

134. Baba Horasanî Tekkesi: Mekke'deki tekkelerdendi.[2575]

135. Hasanü'r-Rai Tekkesi: Mekke'deydi.[2576]

136. Abdurrahman-ı Mağribî Tekkesi: Mekke'deydi. Evliya Çelebi, Abdurrahman-ı Mağribî'nin fazıl ve bilgili bir zat olduğunu, kendisini ziyaret ettiğini söyler.[2577]

137. Azablar Tekkesi: Kahire'de Azablar Camiî'nin yanındadır.[2578]

138. İmam-ı Şafiî Tekkesi: Kahire'dedir. Büyük bir tekke olduğu bildirilmiştir. Her Cumartesi gecesi bu tekkede beş altı bin dervişin toplanıp, sabaha kadar iki yüz üç yüz hatim yaptıkları ifade edilmiştir. Bu tekkeye gelenlerin Şafiî mezhebinde oldukları belirtilmiştir. Birçok evkâfı olan bu tekkenin, müdavimlerine yardımlarda bulunduğu anlaşılmaktadır. Mevlid okuma gecelerine on binden fazla kişi yiyecek ve içeceklerini beraberlerinde getirip katılırlarmış.[2579] Her yıl Mısır'da adet olduğu üzere bu tekkede de büyük bir mevlit okuma töreni düzenlenirmiş. Mevlit gecesine katılan cemaat sabaha kadar hatimler yaparmış. Seyyahımız, kendisinin bulunduğu bir mevlit okuma gecesinde dört yüz yirmi üç adet hatm-i şerîf okunduğunu söyler. Bir başka seferinde yedi yüz kırk hatm-î şerîfin okunduğu da rivayet edildiğini belirtir. İmam-ı Şafiî mevlidine halkın büyük bir önem verdiği, mevlit öncesinden civar evlerin kiralanıp, mevlide katılacakların aile fertleriyle buraya geldiği kaydedilmiştir.[2580]

139. İmam Ebu'l-Leys Tekkesi: Kahire'de bulunan tekkelerin büyüklerindendir. Şehrin dış mahallesinde güney tarafına düşen bir yerdedir. Ziyaretgâh olarak kabul edilen bir yerdir. Burada kalan dervişlerin birçok kerametlerinin olduğuna inanılırmış. Kendilerine Süudî denilirmiş. Yavuz Sultan Selim'in Mısır'a girmesini bunlar istemiştir. Halim ve selim kişiler olduğu ifade edilmiştir.[2581] Ebu Suudu'l-Carihi isminde bir zatın irşadında hizmet gören bu tekkede Çarşamba günleri mevlid okunurmuş. Yılda bir defa da üç gün üç gece üst üste büyük bir mevlid olurmuş. Mevlit günlerinde tekkenin tüm odaları ve avize ve kandillerle süslenirmiş. Seyyahımız, yüz yetmiş yaşında olan bu zatı ziyaret ettiğini ve hayır duasını aldığını söyler.[2582] Müelliflerin de katıldığı bu mevlit günlerinde, yazdıkları kitaplarını bilirkişi heyetine

[2573] A.g.e., (DM), IX/446-447.
[2574] A.g.e., (DM), IX/455.
[2575] A.g.e., (DM), IX/772.
[2576] A.g.e., (DM), IX/773.
[2577] A.g.e., (DM), IX/773.
[2578] A.g.e., (DM), X/220.
[2579] A.g.e., (DM), X/237.
[2580] A.g.e., (DM), X/471-472.
[2581] A.g.e., (DM), X/237.

sunarlarmış. Alim ve bilgili kişilerin gözetiminde, yazılan kitapların eksiklikleri ve yanlışları bulunup düzeltilirmiş. Doğru ve yanlışı olmayan kitaplar heyet tarafından imzalanıp, mühürlenirmiş. Böylece okunmasına ruhsat verilirmiş. Bu kitaplar, Ebu Leys türbesine konurmuş. Bazı kitapların yanlış ve eksik olan yerlerinin yanmış veya silinmiş olduğunu görürlermiş.[2583]

140. Sâdât Tekkesi: Kahire'de bulunan bu tekkenin birçok evkâfının bulunduğunu anlatmak için, Mısır'ın yarısının bu tekkenin vakfı olduğu ifade edilmiştir. Bu tekkede kalanlar Mağrib (Fas, Tunus, Cezayir) tarafından gelen kişilerdir. Bunlar gelmeden önce, üç sene boyunca Nil nehri kurumuş ve Mısır'da büyük bir kuraklık olmuştur. Mısır halkı'nın ricası üzerine Mağrib'ten gelenler Nil nehri kıyısına gidip, dua etmişler. Birden bire Nil nehri taşmaya başlamış. Mısır halkı da kuraklıktan kurtulmuştur.[2584] Seyahatname'de verilen bilgiye göre, Mısır'da, adet olan mevlit okuma törenlerinin bu tekkede de yerine getirildiği ifade edilmiştir. Bu tekke de, her yıl Şaban ayının on beşinden itibaren üç gün üç gece süren bir mevlit okuma töreni düzenlenirmiş. Bir çok insanın katıldığı bildirilmiştir. Mevlit okuma günlerinde, tekkenin çevresinde, alış veriş merkezlerinin kurulduğu da söylenmiştir.[2585]

141. İbnü'l- Fârız Tekkesi: Kahire'deki tekkeler içerisinde ele alınmıştır. İbnü'l-Fârız[2586], Kahire'de doğmuş ve erken yaşta tasavvufa yönelmiştir. Kahire yakınlarındaki Mukattam dağlarında on beş yıl süreyle riyazet ve tefekkürle meşgul olmuştur. Önemli sûfî şairlerdendir. Kaside-i Hamriyye'si meşhurdur.[2587] İbnü'l-Fârız, sûfî olmasının yanında şair olmasıyla, başka bir ifadeyle şair olduğu kadar sûfî olmasıyla da ayrıcalık kazanmış bir şahsiyettir. [2588] Sultanü'l-âşıkîn" (Aşıklar Sultanı) lakabıyla meşhur olan Ömer İbnü'l-Fârız (ö. 632/1235)'ın makamı Kahire'de Cebelü Mukattam'da dır[2589]. Bu tekke'de Cuma namazından sonra beş altı bin kadar insanın toplanıp Kehf suresini okudukları belirtilmiştir. Şeyh Ömer Fârız'ın kasidelerini toplu halde okudukları ifade edilmiştir. Altı yüz kadar fukaranın kaldığı bir tekkedir. Bu tekkede sadece mercimek çorbası dağıtılırmış.[2590] Kahire'nin güney tarafına düşen bu tekkede yılda bir defa büyük bir mevlit olduğu ve bu mevlide iki yüz bin kişinin katıldığı ifade edilmiştir. Bu

[2582] A.g.e., (DM), X/470-471.
[2583] A.g.e., (DM), X/472.
[2584] A.g.e., (DM), X/238-317-318.
[2585] A.g.e., (DM), X/473-575.
[2586] Hayatı için bkz. Muhammed Mustafa Hılmi, İbnü'l-Fârız ve'l-Hubbü'l-İlahi, Kahire, 1985.
[2587] Margareth Smith, Readings From the Mystics of Islam, s.80.
[2588] Ebu'l-Alâ Affifi, Tasavvuf, İslam'da Manevi Hayat, (Trc. Ekrem Demirli, Abdullah Kartal),s.194.
[2589] Gürer, a.g.m., s.211.
[2590] A.g.e., (DM), X/238.

mevlide daha çok fakir ve miskinlerin geldikleri bildirilmiştir. Mevlit gecesi, bu tekkeye nuranî bir havanın hâkim olduğu ifade edilmiştir.[2591] Sa'd kabilesinden olup, künyesi Ebulhafaz olan Ömer İbrahim Farız tasavvufî şiirler yazmıştır. Hatta, Şamda bulunan Muhyiddin-i Arabî, kendisinden yazmış olduğu Taiyye isimli kasidesine nazire olarak bir eser yazmak için izin talebinde bulunur. Ömer İbrahim Farız kendisinin " Fütûhat'ül-Mekkiyye" eserinin buna nazir olduğunu bildirir.[2592]

142. Şeyh Cûşî Tekkesi: Kahire'de Mukattam denilen bir dağın başındadır. Gayet havadar bir tekkedir. Bir camii vardır. Kırk elli kadar dervişin kaldığı bir tekkedir. Su sıkıntısının olduğu ifade edilen bu tekkenin suyunu, aşağı kısımlardan develerle getirildiği ifade edilmiştir.[2593] Bu tekkede de yılda bir defa büyük bir mevlit düzenlendiği bildirilmektedir.[2594]

143. Şeyh Akabe-i Amirü'l-Cüheynî Tekkesi: Seyyahımız, Kahire'de bulunan bu tekkenin sahabe-i kîram döneminden yapıldığını ancak, 1063 tarihinde Haseki Mehmet Paşa tarafından tamir edildiğini söyler. Cami, minare ve binası ile bir kale görünümünde olan bu tekkede yetmiş, seksen kadar dervişin kaldığı ifade edilmiştir.[2595] Bu tekkede de yılda büyük bir mevlit töreni düzenlendiğini söyleyen Seyyahımız, Haseki Mehmet Paşa tarafından mevlit masraflarını karşılamak için bin kuruş vakfiyye olarak verdiğini söyler. Tekkenin vakıf gelirlerini yerinde harcaması için de bir yeniçeriyi görevlendirmiştir. Mevlit günlerinde, bu tekkenin vakıf gelirlerinin masrafı karşılamakta yeterli olduğu ve gelen kişilerin yiyecek ve içeceklerini hayli karşıladığı ifade edilmiştir.[2596]

144. Besâtîn Tekkesi: Nil kenarında havuz ve şadırvanlı bir tekkedir. Havas takımının uğrak yeridir. [2597]

145. Tirendezân Tekkesi: Kahire'de Kademü'n-Nebî'ye bitişik bir tekkedir. Bütün okçuların buraya geldikleri bildirilmiştir. Birçok odaları ve mutfağının olduğu bu tekke'de her okçunun ayrı ayrı nişan taşlarının olduğu da ifade edilmiştir.[2598]

146. Hazret-i Zeyne'l-Abidîn Tekkesi: Kahire'de kale görünümünde sağlam ve büyük bir tekkedir. Kırk elli dervişin kaldığı bu tekkenin, fakir olduğu bildirilmiştir. Daha önce vakıf olduğu da belirtilmiştir.[2599]

[2591] A.g.e., (DM), X/469-470.
[2592] A.g.e., (DM), X/573.
[2593] A.g.e., (DM), X/238.
[2594] A.g.e., (DM), X/473-573.
[2595] A.g.e., (DM), X/239.
[2596] A.g.e., (DM), X/472.
[2597] A.g.e., (DM), X/239.

147. Şeyh Tekkesi: Kahire'dedir. Minareli eski bir câmisi vardır. Dervişlerin tekke meydanında buğday sattıkları bildirilmiştir.[2600]

148. Şemseddînü'l-Hanefî Tekkesi: Kahire merkezinde haliç yakınlarındadır. Yüz elli dervişin kaldığı bir tekkedir. Zikir yapılan bir çok odalarının olduğu ifade edilmiştir. Bu tekkenin de mutfağının işler durumda olduğu bildirilmiştir.[2601] Bu tekkede yılda bir defa büyük bir mevlit olurmuş.[2602]

149. Şeyh Abbar Tekkesi: Kahire'dedir. Seyyahımız bu tekkeyi ziyaret ederken, tekke şeyhi olan Şeyh Abbar ile görüştüğünü söylemektedir. Şeyh Abbar'ın kendi halinde, tekkesinde asla dışarı çıkmayan birisi olduğunu söyler. Riyâzet ve mücâhede ehli olan bu kişinin, gün aşırı oruçlu olduğunu belirtmiştir. İftarını yirmi dirhem arpa ekmeği ve bir bardak süt ile açarmış. İlmiyle amel eden, fazıl ve riyazete önem veren birisidir.[2603] Seyyahımız, Şeyh Abbar'ın bir menakıbını da başlık halinde ele almıştır.

Şeyh Abbar Menkabesi: Evliya Çelebi'nin bildirdiğine göre, kendisi bir gün Şeyh Abbar''n yanında bulunurken, Defterdâr Ahmed Paşa isminde bir Osmanlı paşasından söz açılır. Şeyh Abbar'ın nerede olduğu hakkında sorduğu soruya karşılık, Evliya Çelebi, şu an Mekke ve Medine'de olduğunu söyler. Bunun üzerine, Şeyh Abbar, üç gün sonra buradan geçerse, acaba bize uğrar mı? der. Seyyahımızın ifadesine göre, üç gün sonra Defterdâr Ahmed Paşa Kahire'ye gelir ve Şeyh Abbar'ın tekkesine uğrar. Şeyh Abbar, haram ve helal'a çok dikkat eden, hiç kimseden para almayan birisidir. Sadece, hediye olarak, yağ, bal, pirinç gibi şeyleri alırmış. Elbise olarak da dabaklanmış deriden imal edilen giysileri giyermiş.[2604]

150. Özbekler Tekkesi: Kahire'deydi. Küçük bir tekke olduğundan, vakıf gelirlerinin olmadığı belirtilmiştir. Bu tekke'de kalan dervişlerin çoğunlukla, Özbek, Hindî, Belhî, Bengâlî, Selmanî, Moğolî ve Bogolî yöresinden oldukları ifade edilmiştir.[2605] Burada medfun bulunan Şeyh Bekrî için her yıl Rebiü'l-evvelin on ikinci gecesi olan Pazartesi gecesi büyük bir mevlid töreni düzenlenirmiş. Büyük bir katılımın sağlandığı, bu mevlid törenin bir benzerinin olmadığı bildirilmiştir. On gün on gece devam eden mevlit okumalarında Kahire'deki üç bin altmış camii'nin minareleri sabaha kadar mahyalarla süslenirmiş. Mevlid ziyafetini esnafın karşıladığı verilen

[2598] A.g.e., (DM), X/239.
[2599] A.g.e., (DM), X/239.
[2600] A.g.e., (DM), X/240.
[2601] A.g.e., (DM), X/240.
[2602] A.g.e., (DM), X/475.
[2603] A.g.e., (DM), X/241.
[2604] A.g.e., (DM), X/241-242.

bilgide, imamlara, hatiplere, salih kişilere, meşayiha, şehrin ileri gelenlerine, nakibü'l-eşrafa, müderrislere, fakihlere, Mısır Vezirine ve Şeyhü'l-islam olmak üzere her gün ayrı ayrı okunurmuş. Tekkenin çevresi bir panayır havasına bürünürmüş. Çevre evler balkon ve pencerelerine kandiller asarak, bu etkinliğe katılırlarmış. Geceleri havai fişekler atılırmış.[2606]

151. İmam Hüseyin Tekkesi: Kahire'deydi. Her sene yenilenen Kâbe örtüsünün bu tekkede dikildiği bildirilmiştir. Tekkenin yapısı büyük bir câmiî şeklindedir. Camii'nin ortasındaki sütunların yüksekliği ve aralıkları Kâbe'nin ölçüsünde olduğundan, dikilecek örtü bu sütunlara asılıp, dikilirmiş. Birkaç fakir dervişin kaldığı bu tekkeye civar yerlerden hayırların geldiği de verilen bilgiler arasındadır.[2607] Seyyahımız bu tekke de yetmiş yıl mevlid okunmadığını, 1089 yılında Kahire'nin önde gelenleri Abdurrahman Paşa'nın huzuruna çıkıp, Hz. Hüseyin ruhuna mevlid okutmak için izin isterler. Abdurrahman Paşa tarafından kendilerine izin verilir. Bu tekkede Muharrem ayının on ikinci gecesi büyük bir mevlid okunduğunu ifade eder. Mevlitten önce üç gün boyunca Mısır'daki yahudilerin gül suyu sattıkları ve etrafa döktükleri de verilen ayrı bir bilgidir.[2608] Burası Kahire'deki Ezher Üniversitesi Mescidi'nin karşısındadır.[2609]

152. Musallâ-yı Sebil'ül-Mü'minin Tekkesi: Kahire'de Rumeli Meydanında olan bu tekke, Sultan Kansu'l- Gavri tarafından H. 912 senesinde yaptırılmıştır. Kahire'de ölen ve öldürülenlerin cenaze namazlarının kılındığı bir yerdir. Dört sütun üzerine yapılan bir kubbeden müteşekkildir. Etrafında odalar bulunan bu tekkenin bir de çeşmesi varmış. Cuma gecelerinde zikir ve sohbet toplantıları düzenlenirmiş. Seyyahımız, bu tekkede yapılan zikir töreninin görmeğe değer olduğunu kaydeder. Zikredenler, değneklere binip, ellerindeki sopalarla birbirlerini kovalayarak oynarmış. Bazıları ellerinde keman ve ok tutarak, karşısındakine saldırı düzenlermiş. Bazıları da, kılıç yerine kullanılan sopalarla birbirlerine hücum ederlermiş. Bazıları da karşısındakine dokunup, yaralanmış gibi durarak ağızlarından kızgın develer gibi köpükler çıkarırmış. Bazıları da arslan gürlemeleri ile birbirlerine saldırı yapıp, daha sonra kedi ve köpek gibi emeklerlermiş. Bazıları da yedi başlı ejder misali ıslık çalıp, kıvrak dans yaparak, ağzından köpükler çıkararak saldırırmış. Buna yenilen kişi, bir

[2605] A.g.e., (DM), X/242.
[2606] A.g.e., (DM), X/465-466.
[2607] A.g.e., (DM), X/243.
[2608] A.g.e., (DM), X/476.
[2609] Gürer, a.g.m. s. 210.

köşeye çekilip, utangaç kadın gibi davranırmış. Daha sonra birisi bu utangaç kadın kılığına giren kişiye saldırırmış. Saldırı anında kadın rolündeki kişi, avazı çıktığı kadar bağırırmış. Sara hastalığına tutulmuşçasına gözleri kan çanağına dönmüş gibi yaparmış.[2610]

153. Şeyh Ferecullah Tekkesi: Mısır'ın Bulak şehrinde Nil Nehri kıyısında küçük bir tekkedir. Yemenlilerin uğradıkları bir yerdir. Gönül ehli bir şeyhin gözetiminde faaliyette bulunurmuş. Kırk elli kadar dervişin kaldığı bu tekkeye bir çok yerden yardım gelirmiş. Bu tekkeye gelen misafire bir fincan kahve ikram edilirmiş. Tekkenin bulunduğu alan, yüksek ve sık ağaçlarla kaplı imiş.[2611]

154. Taylûniyye Câmiî Tekkesi: Kahire'de bulunan bu tekke Kal'atü'l-Kepş ve Cebeli Leşker olarak da bilinirmiş. Hazreti Musa'nın burada kelâm-ı tecelliye mazhar olduğuna inanılırmış. Günaşırı oruç tutmakla tanınan Şeyh Aziz Nasrullah isminde bir şeyhin gözetiminde hizmet verirmiş. Mağribten gelenlerin burada kaldıkları bildirilmiştir.[2612]

155. Şeyh Hilvanî Tekkesi: Kahire'de haliç kenarındadır. Burada birçok meşayih ve dervişin bulunduğu bildirilmiştir.[2613]

156. Sultan Dengiz Tekkesi: Kahire'de bulunan bu tekke hakkında hiçbir bilgi verilmemiştir. Sadece bazı ulu kişilerin burada medfun oldukları ifade edilmiştir.[2614]

157. Şeyh Yakulü'l-Karî Tekkesi: İskenderiyye'dedir. Bakımlı bir tekke olduğu ifade edilmiştir. Birçok dervişin kaldığı bir yerdir.[2615]

158. Selam Selam Tekkesi: İskenderiyye'dedir. Şeyh Yakut-u Arşî ismindeki bir zata aittir. Selam Selam Nasırüddîn ismindeki kişinin burada medfun olmasından dolayı, Selam Selam Tekkesi olarak meşhur olmuştur.[2616]

159. Seyyid Abdullahü'l-Berkî Tekkesi: İskenderiyye'dedir. Mustafa Paşa Kalesinin yanındaki İncir Burnu'ndadır. Bu zatın birçok menkabesinin olduğu bildirilmiştir. Bunlardan bir tanesini nakleden Evliya Çelebi, şeyhi seven birisinin düşmana tutsak olduğunu, şeyhin bunu batın gözüyle gördüğünü ve kendisini zincirlerden kurtarıp, şimşek hızıyla İskenderiyye'ye getirdiğini söyler. Mısırlıların bundan dolayı " Berkî" lakabını verdiklerini belirtir. Türbesinde esaretten kurtulan

[2610] A.g.e., (DM), X/250-251.
[2611] A.g.e., (DM), X/251-252.
[2612] A.g.e., (DM), X/253.
[2613] A.g.e., (DM), X/577.
[2614] A.g.e., (DM), X/580.
[2615] A.g.e., (DM), X/696.
[2616] A.g.e., (DM), X/696.

insanların demir ve prangalarının bulunduğu, birkaç senede bir bazı kişilerin bu şeyhin himmetinden esirlikten kurtulduğu ifade edilmiştir.[2617]

160. Şeyh Abbas Tekkesi: Mısır'da Dimyat şehrindedir. [2618]

161. Abdurrahman-ı Malîki Tekkesi: Mısır'ın Mahalletü'l-Kabir yerleşim merkezindeydi. [2619]

162. Abdullâh-ı Dürgâm Tekkesi: Mahalletü'l-Kabir şehrindeydi.[2620]

163. Safafî Tekkesi: Mahalletü'l-Kabir şehrindeydi.[2621]

164. Sohac Alevî Tekkeleri: Evliya Çelebi, Mısır'ın Sohac Kasabasında yedi adet Alevî tekkesinin olduğunu söylemektedir.[2622]

165. Şeyh Süvâde Tekkesi: Habeşistan'da Behnisa şehrindeydi. Ulu Camiye yakındı. Behnisa Kadısı Hasan Efendi tarafından yapılmıştır. Yüksek duvarlardan yapılan bu tekkenin bahçesinde birkaç hurma ağacının olduğu bildirilmiştir.[2623]

[2617] A.g.e., (DM), X/696-697.
[2618] A.g.e., (DM), X/741.
[2619] A.g.e., (DM), X/765.
[2620] A.g.e., (DM), X/765.
[2621] A.g.e., (DM), X/765.
[2622] A.g.e., (DM), X/800.
[2623] A.g.e., (DM), X/990.

C- SEYAHATNAME'DE ADI GEÇEN TÜRBELER

1. Şit Baba Türbesi: Tosya'nın dışında, yol üzeri ve yeşillikler içerisinde bulunmaktadır. Herkesin ziyaret ettiği türbelerdendir.[2624]

2. Çöreğibüyük Sultan Türbesi: Niksar'da kendi adıyla anılan câminin yakınında yüksek kubbeli bir yerdedir.[2625]

3. Kuzulu Baba Sultan (Kozlu Baba Sultan) Türbesi Erzurum'un Hınıs ilçesine bağlı Kuzulu Baba Sultan köyündedir. Bu zatın ismi Ahmet Cevdet neşrinde Kuzulu Baba Sultan[2626] olarak geçerken, Topkapı Bağdat 304 yazmasında Kozlu Baba Sultan olarak geçmektedir.[2627]

4. Tebriz Mezarlığındaki Şeyhlerin Türbeleri: Evliya Çelebi, Tebriz'in Serhab, Cerent, Güceylab, Dolyandağı, Heycan adlarında mezarlıkların bulunduğunu bu mezarlıkların içinde birçok mutasavvıf ve tarikat erbabının yattığını söylemektedir. Burada yatanlar: *"İmam Hüfrâne, Şeyh İbrahim Küvânan, Şeyh Şükrü Han, Baba Ferruh, Baba Hasan Meymendî, Şeyh Şüc'a ve Kâlîn, Şeyh Mâleyn-i Tebrîzi, Hasan Belğârî, Şeyh Bedreddin Kirmânî ve Şeyh Nûreddîn-i Bîmarîstânî."*[2628] adlı büyük zatlardır.

Evliya Çelebi, yine Tebriz yakınlarında birçok mutasavvıf ve tarikat büyüğünün türbelerinin olduğunu da bildirmektedir. Giçücân köyünde *Hâce Muhammed Giçücâyî*, Tebriz yakınında Kuh-ı Şehid (*Şehid Dağı*)'ında Peygamber Efendimiz (s.a.v) in, kumandanlarından *Üsâme İbn Şerik* medfundur. Yine Nihavend seferinde şehit olan Hz. Hamza'nın kardeşi *Hz. Aclek Sâriyetü'l-Cebel'in* türbesi de Tebriz'de bulunmaktadır. Burada ayrıca *Şeyh Sağusi* ve *Şeyh Selâmî* hazretlerinin de türbeleri bulunmaktadır. Yine Tebriz Sürhab mezarlığında *Şeyh Hazreti Seyyid Can Memi*'nin de türbesinin olduğu kaydedilmiştir. Evliya Çelebi, Sultan Memi Can'ın yakınında da *" Vâris-i ilm-i ledünn-i Nebevi, Rükn-i yektâ-yı şeriat alî"* diye yazılan türbede ise, Şeyh Takî'nin yattığı bildirilmiştir. Seyyahımız türbesinin üzerine şu beyitleri yazdığını söylemektedir:

Sâlik-i tâ'ife-i ehl-i tarîk

Pîşvâsıdır anın Pîr-i Şafîk

[2624] A.g.e., (Cevdet), II/178.
[2625] A.g.e., (Cevdet), II/197.
[2626] A.g.e., (Cevdet), II/224.
[2627] A.g.e., (Cevdet), II/263.
[2628] A.g.e., (Cevdet), II/263.

Yakdı (Rey) ile(Buhara)da çerağ
Arzı huld içre ola ana durağ.
Ruhı şad ola İlâhî daim
Evliya bendesi ola kâ'îm. [2629]

Evliya Çelebi, ayrıca Tebriz'in Meyhârân Mahallesinde, Hz. Ali'nin evlatlarından birisinin medfun olduğunu da söylemektedir. İsmi zikredilmemiştir. Yine Serhâbâd mezarlığında Peygamber neslinden Ayn-ı Ali ve Zeyn-î Ali adlarında iki kardeşin türbelerinin olduğu, özellikle bu türbelerin herkes tarafından ziyaret edildiğini bildirmektedir. Evliya Çelebi'nin verdiği bilgiler muvacehesinde Tebriz'de Fatih Sultan Mehmed'in hocası Akşemseddin'in oğlu Şeyh Nasrullah b. Akşemseddin'in de türbesinin olduğunu öğrenmekteyiz.[2630]

5. Çağırkanlı Dede Türbesi: Bayburt'tadır. Evliya Çelebi, Çağırkanlı Dede'nin yakın geçmişte yaşadığından dolayı kendisini hayatta iken görenlerin olduğunu, bundan dolayı da bağlılıklarının daha ziyade olduğuna dikkat çekmiştir. Ziyaretgâhının üstündeki kubbenin tamirat istediğini de belirtmiştir.[2631]

6. Hümâm Sultan Türbesi: Niksar'dadır. Evliya Çelebi, Hümâm Sultan hakkında yalnızca *"büyük azizdir"* [2632] demektedir.

7. Kanlı Dede Türbesi: Evliya Çelebi Kanlı Dede türbesini Erzurum'a giderken ziyaret ettiğini söylemektedir. Erzincan, Kerkük sınırları içerisinde olduğunu belirtmektedir. Kanlı Dede Türbesi için *" Ulu bir sultan imiş. Nice kerâmâtı rivâyet olunur. Bir binâ-yı pûr envârın içinde medfundur. Kabrî şerîfinin etrafında gûnâ-gûn şâmdânlar, çırâğdânlar ve bûhurdânlar ve gülâbdânlar olup nice etrâf-ı âsîtâne hüsn-i hatli mushaf-ı izzetleriyle müzeyyendir..."* [2633] denmektedir. Türbenin manevi bir atmosfere sahip olduğunu da bildiren Çelebi, türbeye girenin kendinden geçtiğini de söyler. Bu zatın hürmetine, yakın çevredeki köylerin özellikle hayvancılık ve tarım ürünlerinde berekete kavuştuklarını da ifade etmektedir.[2634]

8. Şeyh Mennan Türbesi: Erzincan'ın kuzeyinde Şeyh Mennan köyündedir. Bilgili bir zat olarak bilindiğinden birçok kişi ziyaret etmektedir. Büyük bir türbe olduğu ifade edilmiştir.[2635]

[2629] A.g.e., (Cevdet), II/264.
[2630] A.g.e., (Cevdet), II/264.
[2631] A.g.e., (Cevdet), II/346.
[2632] A.g.e., (Cevdet), II/197.
[2633] A.g.e., (Cevdet), II/200.
[2634] A.g.e., (Cevdet), II/200.
[2635] A.g.e. (Cevdet), II/ 383.

9. Hazreti Behlül Semerkândî Türbesi:Erzincan'ın kuzeyinde bulunan Baru köyündedir.[2636]

10. Emir Dede ve Şeyh Buhârî Türbeleri: Bu iki zatın türbeleri Ankara Ayaş'tadır. Evliya Çelebi, Şeyh Buhârî türbesinin Emir Dede türbesinin batısında bir dağ üzerinde bulunduğunu söyler.[2637]

11. Şeyh Hasan Niksarî Türbesi: Fatih devri meşayıhı ve alimlerindendir. Türbesi Şeyh Vefa Camii avlusundadır.[2638]

12. Şeyh Yolluk Mehmed Efendi Türbesi: İstanbul'da Atik Ali Paşa Camii avlusundadır.[2639]

13. Akçalı Bekir Efendi Türbesi: Nazilli'li olan Akçalı Bekir Efendi'nin türbesi, İstanbul'da Gürkazanlar ve Türbedarlar tekkesinin yanındadır. Evliya Çelebi, Fatih Sultan Mehmed zamanından itibaren vefat eden büyük zatların buraya defnedilip, kayıt altına alındıklarını ifade etmiştir.[2640]

14. Abdülvahab Efendi Türbesi: Topkapı Surları içerisinde bulunan Sarı Kiraz Mescidi içindedir. Bu zat için: *"...gavvâş-ı bahr-ı ma'anî idi."* [2641] denmektedir.

15. Şeyh Yorgancı Emir Efendi Türbesi: Kilan'lı olan bu zat İstanbul'a ecdadı olan Eba Eyub el-Ensâri hazretlerini ziyaret etmek için gelmiştir. Türbesi, Sirkeciler tekkesinde bulunan şehid sahabelerin mezarları içindedir.[2642]

16. Şeyh Alem İbn Alem[2643] Türbesi: Filistin'de Gazze şehrindedir. Bu türbede her yıl mevlid töreni düzenlenirmiş.[2644]

17. Şeyh Rükneddîn-i Sincânî Türbesi: Kayseri'de Oğlancık denilen yerde bulunan Haydar Köşkü civarındadır. [2645]

18. Şeyh Şerafeddîn-i Mevsilî[2646] Türbesi: Kayseri'de Muhakkık-ı Tirmizî türbesi yanındadır.[2647]

19. Hasan-ı Kayserî Türbesi : Kayseri'de Seyyid Burhaneddin Muhakkık-ı Tirmizî'nin yanındadır.[2648]

[2636] A.g.e., (Cevdet), II/383.
[2637] A.g.e., (Cevdet), II/ 456.
[2638] A.g.e., (Cevdet), I/308.; A.g.e., (Gökyay), s. 151.
[2639] A.g.e., (Cevdet),I/364.; A.g.e.., (Gökyay), s. 153.
[2640] A.g.e., (Gökyay), s. 154.; A.g.e., (Danışman), II/67-68.
[2641] A.g.e., (Cevdet), I/365.; A.g.e., (Gökyay), s. 154.
[2642] A.g.e., (Gökyay), s. 158-159.
[2643] A.g.e., (Heyet), 3/75.sayfada " Şeyh Uleym" olarak geçmektedir.
[2644] A.g.e., (Cevdet), III/122.; A.g.e., (Heyet), 3/75.
[2645] A.g.e., (Cevdet), III/186.; A.g.e., (Heyet), 3/111.
[2646] A.g.e., (Heyet),3/112. Sayfada "Mevşilî" olarak geçmektedir.
[2647] A.g.e., (Cevdet), III/186.; A.g.e., (Heyet), 3/112.
[2648] A.g.e., (Cevdet), III/186., A.g.e., (Heyet), 3/112. A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 67b.

20. Şeyh Seyyid Şerif Türbesi: Hasan-ı Kayserî ile yanyana medfundur.[2649]

21. Bedreddîn Sultan Veli Türbesi: Aksaray'da Dar-ı Ervâh denilen yerdedir.[2650]

22. Himârlı Dede Sultan Türbesi: Aksaray'dadır.[2651]

23. Külhânî Ali Dede Türbesi : Aksaray'dadır.[2652]

24. Emir Dede Sultan Türbesi: Sofya'da , Molla Câmii yakınlarındadır.[2653]

25. Seyyid Dede Sultan Türbesi: Sofya'da, Koca Mehmed Paşa Camiî yanındadır.[2654]

26. Muharrem Efendi Türbesi: Sofya'dadır.[2655] Evliya Çelebi, Sofya'da birçok evliya türbelerinin bulunduğunu söyler.

27. Seyyid Kemahlı Sultan Türbesi: Malatya'da Darağacı denilen yerdedir. Seyid Kemahlı Sultan, Harun Reşit döneminde İstanbul kuşatmasında bulunmuştur. Malatya'da vefat etmiştir.[2656]

28. Sultan Üveys Türbesi: Diyarbakır'a bağlı Hazro İlçesi sınırındadır. Abbasi emirlerindendir. Emirliği bırakıp, tasavvufa meyletmiştir. Hazro'da kendi adı ile anılan çok güzel bir türbe içindedir. Sultan Üveys Türbesi hakkında verilen bilgilerden, bu zatın meşhur Veysel Karanî olmadığı bilgisi de verilmiştir.[2657]

29. Şücaeddin Kirmânî Türbesi: Azerbeycan ile İran arasında bulunan Karnıyarık denilen yerdedir.[2658]

30. Gül Baba Türbesi: Edirne'nin kuzeyinde bulunan Gül Baba köyündedir.[2659]

31. Gazi Ahmed Türbesi: Belgrad'ta çarşı içindedir.[2660]

32. Şahbâz Efendi Türbesi: Bosna sınırları içinde Asıl şehrindedir.[2661]

33. Şeyhzâde Abdurrahman Efendi Türbesi: Siroz'da Emir Sultan Tekkesindedir.[2662]

34. Şeyh Necmi Türbesi: Siroz'da Emir Sultan Tekkesindedir.[2663]

[2649] A.g.e., (Cevdet), III/186.
[2650] A.g.e., (Cevdet), III/194.; A.g.e., (Heyet), 3/118.
[2651] A.g.e., (Cevdet), III/195.
[2652] A.g.e., (Cevdet), III/195.
[2653] A.g.e., (Heyet), 3/233.
[2654] A.g.e., (Heyet), 3/233.
[2655] A.g.e., (Heyet), 3/233.
[2656] A.g.e., (Cevdet), IV/19.
[2657] A.g.e., (Cevdet), IV/80.; A.g.e., (Heyet) 4/59.
[2658] A.g.e., (Cevdet), IV/281.
[2659] A.g.e., (Cevdet), V/330.
[2660] A.g.e., (Cevdet), V/384.
[2661] A.g.e, (Cevdet), V/507.
[2662] A.g.e., (OM), VIII/140.
[2663] A.g.e, (OM), VIII/140.

35. Abdullah Kemâlî Türbesi: Selanik'e bağlı Demirhisar denilen yerleşim bölgesindedir.[2664]

36. Kılıç Dede Türbesi: Yenişehir Bursa yolu güzergâhındadır. Postinbus Baba ile aynı türbededir.[2665]

37. Şeyh Ömer Türbesi: Kütahya yakınlarında kendi adı ile anılan köydedir.[2666]

38. Küçük Dede Türbesi: Kütahya'da Lâleli Çeşme Mahallesi yakınlarındadır.[2667]

39. Şeyh Hacı Bayram Sultan Türbesi: Kütahya'da Meydan Mahallesi mezarlığındadır.[2668]

40. Kutbu'l-aktab Hasan Efendi Türbesi: Manisa, Demirci'de Sarhanoğlu Camiî yanında, kargîr bir yapı içindedir.[2669]

41. Akça Baba Sultan Türbesi: Amasya Gümüş kazasına bağlı Dankaz köyündedir.[2670]

42. Arnavud Memi Baba Türbesi: Sakız Adası'nda limana yakın bir yerdedir.[2671]

43. Hızır Baba Türbesi: Sakız Adasında Küçükkale dibindedir.[2672]

44. Aşık Baba Türbesi: Sakız Adasında Yel değirmeni yakınındadır.[2673]

45. Acem Sultan Türbesi: Muğla'ya bağlı Ula ilçesindeki Hüsam Reis Camiî'nin güneyindedir.[2674]

46. İsa Dede Türbesi: Ula'da Acem Sultan türbesi ile aynı yerdedir.[2675]

47. Göçcü Baba Türbesi: Marmaris'tedir.[2676]

48. Ümmî Sinan Sultan Türbesi: Antalya'nın Elmalı İlçesindedir. Sinaniyye'nin kurucusu Ümmî Sinan ile isim benzerliği bulunmakta ise, de Sinaniyye'nin kurucusu İstanbul'da vefat etmiştir. Türbesi İstanbul'da Kürkçübaşı Ahmed Şemseddin Mahallesinde bulunan Ümmî Sinan Tekkesindedir.[2677]

[2664] A.g.e., (OM), VIII/141.
[2665] A.g.e., (DM), IX/9.
[2666] A.g.e. (DM), IX/16.
[2667] A.g.e., (DM), IX/28.
[2668] A.g.e., (DM), IX/28.
[2669] A.g.e., (DM), IX/49.
[2670] A.g.e., (Cevdet), II/406.
[2671] A.g.e., (DM), IX/127.
[2672] A.g.e., (DM), IX/127.
[2673] A.g.e., (DM), IX/127.
[2674] A.g.e., (DM), IX/205.
[2675] A.g.e, 'DM); IX/205.
[2676] A.g.e., (DM), IX/229.
[2677] Öngören, a.g.e., s. 96.

49. Şeyh Baba Sultan Tekkesi: Elmalı Eski Camiî yanındadır.[2678]

50. Şeyh Nurullâh Karamanî Türbesi: Karaman'dadır.[2679]

51. Yunus Emre Türbesi: Karaman'da Keresteci Baba Camiî'ndedir.. Seyahatname'de Yunus Emre hakkında: *"Yunus Emrem Hazretleri merkadi Türkîce tasavvufane ebyat eş'ar ilâhiyatı meşhuru âfâkdır."* [2680] diye bilgi verilmektedir.

52. Osman Dede Türbesi: Adıyaman'ın Besni İlçesi yakınlarında kendi adı ile anılan Osman Dede Köyündedir.[2681]

53. Hoca Dur Türbesi: Kilis Mevlevîhânesinin kapısı yanındadır. Seyyahımız, Hoca Dur ismindeki bu zatın, çok cömert birisi olduğunu belirtir. Bir kadir gecesi, yetmiş deve yüklü çok değerli mallarının hepsini fakirlere dağıtmıştır.[2682]

54. Şeyh Kerhî Türbesi: Seyyahımız, Şeyh Maruf Kerhî ile adaş olan bu zatın Halep'te, Maruf Kerhî'nin ise Bağdat'ta medfun olduğunu belirtir. [2683]

55. Şeyh Nu'man Türbesi: Haleb'e bağlı Selimen kasabasındadır.[2684]

56. Şeyh Fazlullah Türbesi: Trablusşam'da Taylûn Camiî yakınındadır.[2685]

57. Şeyh Mes'ud Türbesi: Trablusşam'da şehir merkezindedir.[2686]

58. Şeyh Muhammedü'l-Acemî Türbesi: Trablusşam'dadır. Şeyh Mes'ud ile aynı kubbededir. Mübarek gün ve gecelerde bu türbede zikir ve sohbet meclisleri düzenlenirmiş.[2687]

59. Şeyh Abdullah Hamavî Türbesi: Filistin'de Sayda şehrindedir. Seyyahımız, bir kimsenin atı hastalandığında, üç sabah üst üste bu türbenin etrafında dolaştırılırsa şifa bulacağına inanıldığını söylemektedir.[2688]

60. Şeyh Abdullah Kamis Türbesi: Filistin topraklarında Safed şehrinde Şeyh No'ma ziyaretgâhının yanındadır.[2689]

61. Şeyh Edib Türbesi: Safed şehrinde Kemerler Üstü denilen yerdedir.[2690]

62. Şeyh Şemsüddinü'l-Acemi Türbesi: Safed şehrindedir.[2691]

[2678] Seyahatname, (DM), IX/280.
[2679] A.g.e., (DM), IX/315.
[2680] A.g.e., (DM), IX/315.
[2681] A.g.e., (DM), IX/352.
[2682] A.g.e., (DM), IX/363.
[2683] A.g.e., (DM), IX/381.
[2684] A.g.e., (DM), IX/384.
[2685] A.g.e., (DM), IX/413.
[2686] A.g.e., (DM), IX/413.
[2687] A.g.e., (DM), IX/413-414.
[2688] A.g.e., (DM), IX/428.
[2689] A.g.e., (DM), IX/444.
[2690] A.g.e., (DM), IX/444.
[2691] A.g.e., (DM), IX/444.

63. Şeyh Hasan-ı Hindî Türbesi: Safed şehrinde yüksek bir tepededir.[2692]

64. Şeyh Görbil Türbesi: Safed'de Paşa Sarayı denilen yerin ön tarafındadır.[2693]

65. Şeyh İsa ve Şeyh Mismar Türbesi: Safed şehrindedir. İkisi kardeş olup aynı türbede medfundurlar.[2694]

66. Şeyh Haydarî Türbesi: Safed şehrinde yüksek bir tepededir.[2695]

67. Çoban Dede Türbesi: Filistin'de Tur denilen yerdedir.[2696]

68. Şeyh Arslan Türbesi: Şam'ın meşhur türbelerindendir.[2697]

69. Şeyh Abdullahü'l-Irakî Türbesi: Kahire'dedir. Küçük ve eski bir kubbe içindedir.[2698]

70. Ebubekir Teslimatî Türbesi: Kahire'dedir.[2699]

71. Şeyh Muhammed İnan Türbesi: Kahire'de Kantaratü'l-Limon denilen yerdedir.[2700]

72. Şeyh Hanefî Türbesi: Kahire'de Derbi Cemâmîz denilen yerdedir. Ulu bir zat olarak tavsif edilmiştir. Türbesinde fakirlere yemek verildiği de bildirilmiştir.[2701]

73. Şeyh Hazreti Abdullah-ı Mağarevî Türbesi: Kahire'de bir mağara içinde medfundur. Kendisi menkabe türünde tanıtılmıştır. Sihir sahibi birisidir. Hacca gidip gelenlerin sıcaktan zahmet çekmemeleri için cinlerden yoldaki dağları yıkıp mağaralar meydana getirmelerini emreder. İlk dağın yıkılması ile birlikte vefat eder. Bin koyunu alabilecek kapasitede bulunan büyük bir mağaraya defnedilir.[2702]

74. Şeyh Seyyid Hüseyn-i Ahlatî Türbesi: Kahire'de Gurafe-i Kübrâ denilen yerdedir. Ulu bir kişi olarak bilinmiştir.[2703]

75. Şeyh Tacüddîn Türbesi: Kahire'dedir.[2704]

76. Şeyh Ebu'l-Beşer Türbesi: Kahire'de Yenikapı dışında Kantaratü's-Sebu civarındadır.[2705]

77. Şeyh Salih-i Belkinî Türbesi: Kahire'de Gurefa-i Kübrâ denilen yerdedir.[2706]

[2692] A.g.e., (DM), IX/444.
[2693] A.g.e., (DM), IX/444.
[2694] A.g.e., (DM), IX/444.
[2695] A.g.e., (DM), IX/444.
[2696] A.g.e., (DM), IX/484.
[2697] A.g.e., (DM), IX/550.
[2698] A.g.e., (DM), X/564.
[2699] A.g.e., (DM), X/564.
[2700] A.g.e., (DM), X/565.
[2701] A.g.e., (DM), X/565.
[2702] A.g.e., (DM), X/574.
[2703] A.g.e., (DM), X/580.
[2704] A.g.e., (DM), X/580.
[2705] A.g.e., (DM), X/580.

78. Şeyh Bağdadî Türbesi: Eski Kahire'nin doğu tarafının dışından geçen bir ana yol üzerindedir.[2707]

79. Şeyh Huveydî Türbesi: Kahire'de bir câmidedir.[2708]

80. Ali İlmî Ganimü'l-Makdesî Türbesi: Kahire'de Gurafe-i Kübrâ denilen yerdedir. İlm-i ledün sahibi veli bir zat olduğu bildirilmiştir.[2709]

81. Şeyh Sinan Efendi Türbesi: Kahire'dedir. Hiç kimseden hediye kabul etmemiştir. Kendi el emeğiyle geçinmiştir. Her sene kendisi için bir mevlit düzenlenirmiş.[2710]

82. Şeyh Ebubekrü'l-Kefevî Türbesi: Kahire'dedir. Zahid ve abid birisi olup keramet sahibi olarak tanınmıştır.[2711]

83. İn Baba Türbesi: Mısır'da Bulak şehri yakınlarında Nil Nehri kıyısında bir yerdedir.[2712]

84. Şeyh Abdullah Mısrahim Türbesi: Mısır'da Tanta yakınlarında Nil Nehri sahilindedir. Nil'de seyahat eden bütün gemilerin uğrak yeridir.[2713]

85. Seyyid Davud'ül-Arab Türbesi: Mısır'da Tüffahiye kasabasının güney kesimindedir. Buradaki bir camiî içindedir. Bu türbede yılda bir defa büyük bir mevlid okunurmuş. Ahmed Bedevî mertebesinde bir zat olduğuna inanılırmış. Halkın tazim ve saygı gösterdiği bir mutasavvıftır. Seyyahımız, bu türbeye katil ve borçlu da olsa, buraya sığındığı takdirde hakimin dahi dışarıya çıkarmasına güç yetiremediğini söyler. Suçu sabit olsa da, bu türbenin yüzü suyu hürmetine affolunacağı ve borçlu ise borcunu ödemesinin kendisine nasip olacağına inanılırmış.[2714]

86. Şeyh Ebu'l-İz Türbesi: Mısır'da Sirsine denilen kasabadadır. Seyyahımız bu kasabanın ekseriyetinin ehl-i tarîk olduğunu söylemektedir.[2715]

87. Şeyh Ali Medenî Türbesi: Sirsine'dedir.[2716]

88. Şeyh Ramazan-ı Vakidî Türbesi: Sirsine'deki türbeler içinde sayılmıştır.[2717]

[2706] A.g.e., (DM), X/580.
[2707] A.g.e, (DM), X/582.
[2708] A.g.e., (DM), X/582.
[2709] A.g.e., (DM), X/582.
[2710] A.g.e., (DM), X/582.
[2711] A.g.e., (DM), X/583.
[2712] A.g.e., (DM), X/592.
[2713] A.g.e., (DM), X/593.
[2714] A.g.e., (DM), X/595-596.
[2715] A.g.e., (DM), X/598.
[2716] A.g.e., (DM), X/598.
[2717] A.g.e., (DM), X/598.

89. Seyyid Ahmed-i Uryân Türbesi: Mısır'ın Abiyar kasabası Ulu Camiî içindedir.[2718]

90. Şeyh Seyyid Ebu'l-feth Türbesi: Abiyar Ulu Camiî'ndedir.[2719]

91. Şeyh Ali-yî Burhânî Türbesi: Abiyar'dadır.[2720]

92. Seyyid Halife Türbesi: Abiyar Ulu Camiî'ndedir.[2721]

93. Şeyh Seyyid Ahmedü'l-Hesenî Türbesi: Bu zatın türbesi de Abiyar Ulu Camiî içindedir.[2722]

94. Şeyh Secenî Türbesi: Mısır'da Nehhariye denilen kasabadadır.[2723]

95. Şeyh Seyyid Ali Vecîş Türbesi: Nehhariye'de çarşı içinde bulunan küçük bir camiî'dedir.[2724]

96. Şeyh Hüseynü'l-Acemî Türbesi: Mahalletü'l-Merhum'da bulunan Muhammedü'l-Acemî [2725] ile birlikte Acem yöresinden gelmiştir. Kendisi Nehhariye'ye yerleşmiştir. Vefat ettiğinde buraya defnedilmiştir.[2726]

97. Şeyh Osmanü'l-Hanefî Türbesi: Nil kenarında bulunan bir camiînin yanındadır.[2727]

98. Şeyh Ahmedü's-Sevvâh Türbesi: Nehariyye'dedir.[2728]

99. Şeyh Nasıruddîn Ebu'l-Ulâ Türbesi: Nehhariye'nin dışındadır. Bu zat, büyük mutasavvıflardan sayılmıştır.[2729]

100. Şeyh Yusufu'l-Acemî Türbesi: Nehhariye'de Nil sahilinde küçük kubbeli bir türbedir.[2730] VI. Asrın Güney Mısır'daki mühim sûfilerinden biridir. Yusuf Huccâc olarak bilinmektedir. Türbesi, Kahire'nin 750 km. güneyindeki turizm merkezi olan el-Uksur (mahallî tabir ile Luksor)"a Nil"n doğu yakasında, şehrin merkezindeki kendi adı ile anılan câmiin bitişiğindedir.[2731]

101. Şeyh Ali Refi-î Türbesi: Nehhariye'de Nil sahilindedir. Seyyahımız, bu türbeyi ziyaret ettiği gün kubbenin bir kısmının çöktüğünü söylemektedir. Yedi usta ve

---

[2718] A.g.e., (DM), X/632.
[2719] A.g.e., (DM), X/632.
[2720] A.g.e., (DM), X/632.
[2721] A.g.e., (DM), X/632.
[2722] A.g.e., (DM), X/632.
[2723] A.g.e,. (DM), X/637.
[2724] A.g.e., (DM), X/637.
[2725] A.g.e., (DM), X/630.
[2726] A.g.e., (DM), X/637.
[2727] A.g.e., (DM), X/637.
[2728] A.g.e,. (DM), X/638.
[2729] A.g.e., (DM), X/638.
[2730] A.g.e., (DM), X/638.
[2731] Gürer, a.g.m. s. 213.

on işçi ile üç gün de tamir edilmesine sebep olduğunu ifade etmektedir. Bu türbeye özellikle, meşhur olan Nehhariye ketenini almaya gelen tüccarların teveccüh gösterdiği bildirilmektedir. [2732]

102. Şeyh Abdullah Türbesi: Nehhariye'de, Nil sahilinde küçük kubbeli bir yerdir.[2733]

103. Şeyh Seyyid Abdülvahid Türbesi: Mısır'da Kabile beldesindedir. Seyyahımız bu türbede büyük bir manevi havanın olduğunu söyler. Fakir birisi bu türbeyi ziyaret ederse, zengin olacağına inanılırmış.[2734]

104. Şeyh Atâullâh-ı Senhurî Türbesi: Tanta yakınlarındaki Davudiyye Beldesindedir. Türbesi ana yol üzerinde ağaçlık bir alandadır.[2735]

105. Şeyh Ebu Hevaş Türbesi: Mısır'da Demenhur'da ıssız bir yerde hurma ağaçlarının bulunduğu bir yerdedir. [2736]

106. Şeyh Muhammedü'l-Edib Türbesi: Demenhur'dadır. Büyük zatlardan olduğu bildirilmiştir.[2737]

107. Şeyh Seyyid Ahmed Ebü'l-Abbas Eş-Şatır Türbesi: Demenhur'da Cephâne Camii içindedir.[2738]

108. Şeyh Ali-yi Tancavî Türbesi: Bu türbe Mısır'ın Demenhur şehrindedir. Seyahatname'de verilen bilgiye göre, Şeyh Ali-yi Tancavî Tanca da doğmuştur. İspanyolların Tanca şehrini işgal edeceklerini on beş gün öncesinden haber verip, Mısır'a hicret etmiştir.[2739]

109. Şeyh Nasirüddîn-i Fasî Türbesi: Demenhur'dadır.Fas'tan Mısır'a hicret etmiştir. Mısır'ın fethinde bulunmuştur.[2740]

110. Şeyh Muhammedü'l-Acemî Türbesi: Demenhur'da olduğu bildirilmiştir.[2741]

111. Şeyh Burhaneddin Türbesi: Demenhur'dadır.[2742]

112. Şeyh Ebusuud Demenhurî Türbesi: Demenhur'un şehir merkezinde bulunan Camiinin sol tarafında olduğu bildirilmiştir.[2743]

[2732] A.g.e, (DM), X/638.
[2733] A.g.e, (DM), X/638.
[2734] A.g.e., (DM), X/639.
[2735] A.g.e., (DM), X/648.
[2736] A.g.e., (DM), X/65
[2737] A.g.e., (DM), X/657.
[2738] A.g.e., (DM), X/657.
[2739] A.g.e., (DM), X/657.
[2740] A.g.e., (DM), X/657.
[2741] A.g.e., (DM), X/657.
[2742] A.g.e., (DM), X/657.
[2743] A.g.e., (DM), X/657-658.

113. Şeyh Mücahid Türbesi: Demenhur'un merkezinde kubbeli bir türbedir.[2744]

114. Şeyh Şaban Türbesi: Demenhur'da kendi adıyla anılan Camiinin sağında küçük bir kubbede medfun olduğu bildirilmiştir.[2745]

115. Şeyh Ahmed-i Davudî Türbesi: Demenhur'da Mahkeme Camiî'nin solunda bir yerdedir. Seyyahımız, Şeyh Ahmed-i Davudî türbesine, halkın büyük bir hürmet ve tazim gösterdiğini bildirmiştir. Özellikle hırsız kimseler ile borcunu inkar eden borçlular buraya getirilip, yemin ettirilirlermiş. Doğru söylediklerinde kendilerine bir şey olmaz, yalan söylediklerinde ise, dillerinin tutulduğu ve ellerinin çarpıklaştığı ifade edilmiştir.[2746]

116. Şeyh Eba Şehbe Türbesi: Demenhur'un merkezi bir yerindedir.[2747]

117. Şeyh Yusuf Acemî Türbesi: İskenderiyye Kalesinin Mustafa Paşa Burcu yanındadır.[2748]

118.Seyyid Abdullahü'l-Haccarî Türbesi: İskenderiyye'de sahil kenarındadır.[2749]

119. Şeyh Seyyid Abdurrezzak Türbesi: İskendireyye'de Attar Camii yanındadır.[2750]120. Seyyid Muhammed Türbesi: Birçok keramet sahibi olduğu bildirilen Seyyid Muhammed'in türbesi, İskenderiyye'de Bab-ı Sidre içerisindeki Gümûd Dikke isimli bir mahallede bulunan hurmalıklar içindedir.[2751]

121. Şeyh Şatıbî Türbesi: İskenderiyye'de Küçük Burç denilen yüksek bir yerdedir. Medfun olduğu yerin daha önce imaret ve tekke binası olduğu ifade edilmiştir. Harap olan bu yerde camii kalıntıları olduğu, bir türbedarının bulunduğu bildirilmiştir. Bu türbe hakkında verilen bir başka ayrıntıda şudur. Türbenin kapısında on iki mezarın daha bulunduğu, bu mezar sahiplerinin türbedeki değerli taşları söküp Fransa'ya götüren kişiler olduğu yazılmıştır. Bu kişiler bir gün yine değerli taşları sökmek için geldiklerinde, daha önceden götürdükleri taşları yerlerinde görünce, pişman olmuşlar ve türbenin imarına başlamışlar. Hepsi de bu türbede vefat edip, buraya defnedilmişlerdir.[2752]

[2744] A.g.e., (DM), X/658.
[2745] A.g.e., (DM), X/658.
[2746] A.g.e., (DM), X/638.
[2747] A.g.e., (DM), X/638.
[2748] A.g.e., (DM), X/695.
[2749] A.g.e., (DM), X/697.
[2750] A.g.e., (DM), X/697.
[2751] A.g.e., (DM), X/698.
[2752] A.g.e., (DM), X/698.

122. Şeyh Şehabüddîn-i Remlevî Türbesi: İskenderiyye'de Gûmüd Dikke denilen yerdedir.[2753]

123. Şeyh Şücaüddîn Türbesi: İskenderiyye'de Gümûd Dikke denilen yerin yakınındadır.[2754]

124. Şeyh Ali Merankeşî Türbesi: İskenderiyye'de Gümûl Es'ad yolu üzerindedir.[2755]

125. Şeyh Selâme Türbesi: Mısır'ın Etku denilen yerleşim merkezindedir. Bu türbede Şeyh Selâme'nin kardeşleri olan Şeyh Sun'ullah, Şeyh Abdu'r-Rauf ve Şeyh Abdülhalık'ın kabirlerinin yanında Şeyh Selâme'nin çocuklarının da olduğu bildirilmiştir. Bu türbenin dışında ayrı bir yerde Şeyh Selâme'nin oğlu Şeyh Mücibüddin'in türbesi vardır.[2756]

126. Şeyh Abdullahü'l-Mağribî Türbesi: Etku'da sahilde beyaz kubbeli bir türbedir.[2757]

127. Şeyh Halef Türbesi: Etku şehrinin kuzey tarafında bir yerdedir.[2758]

128. Şeyh Muhammed Hamidî Türbesi: Bu zatın türbesi de Etku şehrindedir.[2759]

129. Şeyh Mahmud Çelebi Türbesi: Etku şehrinin batısındadır.[2760]

130. Şeyh Mansur-u Zürerkâ Türbesi: Etku'nun batısında bir yerde olduğu bildirilmiştir.[2761]

131. Seyyid İbrahim Türbesi: Etku'da Kurt Bey Camii yanındadır.[2762]

132. Seyyid Ali Cebertî Türbesi: Etku'da kendi adı ile anılan camiîdedir.[2763]

133. Şeyh Herâveni Nehavî Türbesi: Etku şehrinde Şark Camiî sahasındadır.[2764]

134. Şeyh Abdullahü's-Sânit Türbesi: Mısır'ın Reşid şehrindedir.[2765]

135. Şeyh Seyyid Ahmed Toka Türbesi: Bu zatın türbesi de Reşid şehrindedir.[2766]

136. Şeyh Ahmedü'l-Mağribî Türbesi: Reşid'tedir.[2767]

[2753] A.g.e., (DM), X/699.
[2754] A.g.e., (DM), X/699.
[2755] A.g.e., (DM), X/699.
[2756] A.g.e., (DM), X/707.
[2757] A.g.e., (DM), X/707.
[2758] A.g.e., (DM), X/707.
[2759] A.g.e., (DM), X/707.
[2760] A.g.e., (DM), X/707.
[2761] A.g.e., (DM), X/707.
[2762] A.g.e., (DM), X/707.
[2763] A.g.e., (DM), X/707.
[2764] A.g.e., (DM), X/707.
[2765] A.g.e., (DM), X/712.
[2766] A.g.e., (DM), X/712.

137. Şeyh Seyyid Osman-ı Burhanî Türbesi: Bu türbe de Reşid şehrindedir.[2768]

138. Şeyh Seyyid Sa'dullah Türbesi: Reşid şehrindedir.[2769]

139. Seyyid Muhammed-i İsendevilî Türbesi: Reşid'de olduğu bildirilmiştir.[2770]

140. Şeyh Gûm Efrâh Türbesi: Reşid şehrinin yarım saat mesafelik güneyinde Nil kenarında olduğundan, gemicilerin sık sık buraya uğradıkları bildirilmiştir. Türbesi ve çevresinin bakımlı olmasından dolayı bir gezinti yeri olarak da kullanıldığı ifade edilmiştir.[2771]

141. Sarıca Ahmed Dede Türbesi:Reşid şehrine yakın Sarı Ahmed Paşa Kalesindedir.[2772]

142. Şeyh Cabir Türbesi: Reşid'te Nil nehrinin kenarındaki Haddiye köydedir.[2773]

143. Şeyh Ramazan Türbesi: Reşid'e bağlı Fuhe Kasabasının Mâlik mahallesindedir.[2774]

144. Şeyh Muharrem Türbesi: Fuhe Kasabasının Mâlik mahallesindedir.[2775]

145. Şeyh Kenan Türbesi: Fuhe Kasabasındadır.[2776]

146. Şeyh Ali Gûmî Türbesi: Mısır'da Buslos denilen yere yakın İzbe beldesindedir.[2777]

147. Şeyh Kaşaşî Türbesi: Butlos'a yakın İzbetü'l-Hac denilen yerdedir.[2778]

148. Şeyh Mehmed Behlül Türbesi: Mısır'da Butlos'a yakın Betlîm kasabasındadır.[2779]

149. Şeyh Gulâmullah Türbesi: Betlîm Kasabasındadır.[2780]

150. Şeyh Salim Ebu Râhı Tâvil Türbesi: Betlim çarşısı içindedir.[2781]

151. Şeyh Mübarek Türbesi: Betlim'dedir.[2782]

[2767] A.g.e., (DM), X/712.
[2768] A.g.e., (DM), X/712.
[2769] A.g.e., (DM), X/712.
[2770] A.g.e., (DM), X/712.
[2771] A.g.e., (DM), X/712.
[2772] A.g.e., (DM), X/712.
[2773] A.g.e., (DM), X/712.
[2774] A.g.e., (DM), X/720.
[2775] A.g.e., (DM), X/720.
[2776] A.g.e., (DM), X/720.
[2777] A.g.e., (DM), X/730.
[2778] A.g.e., (DM), X/730.
[2779] A.g.e., (DM), X/734.
[2780] A.g.e., (DM), X/734.
[2781] A.g.e., (DM), X/734.
[2782] A.g.e., (DM), X/734.

152. Şeyh Muhammed Efendi Türbesi: Betlim'dedir. Birçok menakıbının olduğu bildirilmiştir.[2783]

153. Şeyh Ebu'l-Medâyin Türbesi: Mısır'ın Dimyat şehrindedir.[2784] Seyyahımız, Dimyat şehrinde birçok şeyhin türbe ve ziyaretgâhının olduğunu söylemektedir. Tarihi bir şehir olmasından dolayı burada bulunan türbe ve ziyaretgâhların başka şehirde olmadığını söylemektedir.[2785]

154. Şeyh Durgam Türbesi: Dimyat şehrindedir.[2786]

155. Şeyh Metbulî Türbesi: Dimyat'ta Metbuliyye Camîî'ndedir.[2787]

156. Şeyh Seyyid Fatih Ebu'l-Ata Türbesi: Dimyat'ta kendi adı ile anılan Camîî'dedir.[2788]

157. Şeyh Fethü'l-Esmer Türbesi: Dimyat'tadır.[2789]

158. Şeyh Seyyid Ahmed b. Şeyh Abdü's-selâm Türbesi: Dimyat'ta Şeyh Fethü'l-Esmer Türbesinin yakınındadır.[2790]

159. Şeyh Seyyid Osmanü'ş-Şerbâzî Türbesi: Dimyat'tadır.[2791]

160. Şeyh Hasan-ı Tavîl Türbesi: Dimyat'ta kendi adı ile anılan Camîî'dedir.[2792]

161. Şeyh Aliyü'l-Ayyaşî Türbesi: Dimyat'tadır.[2793]

162. Şeyh Muhammed Nomanî Türbesi: Şeyh Aliyü'l-Ayyaşî türbesinin yanındadır.[2794]

163. Şeyh Kirmanî Türbesi: Bu zatın türbesi de Şeyh Aliyyü'l-Ayyaşî'nin yanındadır.[2795]

164. Seyyid Aliyü's-Sakî Türbesi: Dimyat'tadır. Seyyahımız, bu zatın kırk yıl boyunca Allah rızası için Dimyat şehrine kırba ile su taşıdığını söyler. Su taşıdığı bu kırbanın hala türbede muhafaza edildiğini söyler.[2796]

[2783] A.g.e., (DM), X/734.
[2784] A.g.e., (DM), X/747.
[2785] A.g.e., (DM), X/749.
[2786] A.g.e., (DM), X/747.
[2787] A.g.e., (DM), X/747.
[2788] A.g.e., (DM), X/747.
[2789] A.g.e., (DM), X/747.
[2790] A.g.e., (DM), X/747.
[2791] A.g.e., (DM), X/747.
[2792] A.g.e., (DM), X/747.
[2793] A.g.e., (DM), X/747.
[2794] A.g.e., (DM), X/747.
[2795] A.g.e., (DM), X/747.
[2796] A.g.e., (DM), X/747.

165. Şeyh Ali Münibât Türbesi: Dimyat'da Nil kenarında Metbuliyye Camîî'ndedir. Seyyahımız, hasta olanların üç gün süreyle bu türbeyi ziyaret ettiklerinde şifa bulacaklarına inanıldığını söyler.[2797]

166. Şeyh Abdurrahman-ı Ziltî Türbesi: Şeyh Ali Münibât Türbesinin yanındadır.[2798]

167. Şeyh Münbavî Türbesi: Dimyat'ta Fetih Mescidi yakınındadır.[2799]

168. Şeyh Seyyid Asil Türbesi: Dimyat'ta Mirkâb denilen yerdedir.[2800]

169. Şeyh Hat'am Türbesi: Dimyat'ta Yoğurtçular Çarşısına yakın bir yerdedir.[2801]

170. Şeyh Şâne Türbesi: Dimyat'ta Balıkçılar Çarşısındadır.[2802]

171. Şeyh Hıyeşî Türbesi: Dimyat'ta Rıdvan Çorbacı Hamamı yakınındadır.[2803]

172. Şeyh Ömer Türbesi: Dimyat'ta Hartü'l-Münşid denilen yerdedir.[2804]

173. Şeyh Lu'sayfirayetî Türbesi: Dimyat'ta Şeyh Ebu'l-Abbas ziyaretgâhı yanındadır.[2805]

174. Şeyh Ebu Usaybe Türbesi: Dimyat'ta Hıyeşî denilen yerdedir.[2806]

175. Şeyh Muhibüddîn Türbesi: Dimyat'tadır. Seyyahımız bu türbede her sene büyük bir mevlit düzenlendiğini bildirmektedir.[2807]

176. Şeyh İbrahim-i Ekberi Minyavî Türbesi: Minye Köyündedir. Seyyahımız, bağ ve bahçelerinin bol olduğu iki yüz haneli Minye Köyünde bu zat için her yıl Receb ayında büyük bir mevlid düzenlendiğini söylemektedir. Bu mevlide birçok tarikat mensuplarının katıldığı ifade edilmiştir.[2808]

177. Şeyh Mazlum Türbesi: Minye'dedir. Recep ayında bu zat için de büyük bir mevlit töreni düzenlendiği bildirilmiştir.[2809]

178. Şeyh Müsellemî Türbesi: Dimyat'ta Metbuliyye Camîî yanındadır.[2810]

179. Şeyh Ebu Tayyib Türbesi: Dimyat'ta Hartü'l-Bürke denilen yerdedir.[2811]

[2797] A.g.e., (DM), X/747.
[2798] A.g.e., (DM), X/748.
[2799] A.g.e., (DM), X/748.
[2800] A.g.e., (DM), X/748.
[2801] A.g.e., (DM), X/748.
[2802] A.g.e., (DM), X/748.
[2803] A.g.e., (DM), X/748.
[2804] A.g.e., (DM), X/748.
[2805] A.g.e., (DM), X/748. Aynı sayfanın 1.dipnotunda " Şeyh Usayfiratî" olarak geçmektedir.
[2806] A.g.e., (DM), X/748.
[2807] A.g.e., (DM), X/748.
[2808] A.g.e., (DM), X/748.
[2809] A.g.e., (DM), X/748.
[2810] A.g.e., (DM), X/748.

180. Şeyh Aliyü'l-Haddad Türbesi: Şeyh Ebu Tayyib Türbesi yanındadır.[2812]

181. Şeyh Ebu Yusuf Türbesi: Dimyat'tadır.[2813]

182. Şeyh Ebu Nasır Türbesi: Dimyat'ta Kantara denilen yerdedir.[2814]

183. Şeyh Sultan Türbesi: Dimyat'ta Mirkab denilen yerdedir.[2815]

184. Seyyid Ali Liveyfe Türbesi: Dimyat'ta Mirkab'dadır.[2816]

185. Şeyh Ebu Karibe Türbesi: Dimyat'ta Münşide denilen yerdedir.[2817]

186. Şeyh Abdulgani Türbesi: Dimyat'ta Rıdvan Çorbacı Evi yanındadır.[2818]

187. Şeyh Şerebasî Türbesi: Şeyh Abdulgani Türbesi yakınındadır.[2819]

188. Şeyh Miftah Türbesi: Şeyh Abdulgani Türbesinin yanında olan bu türbede yılda bir defa büyük bir mevlid düzenlendiği ifade edilmiştir.[2820]

189. Şeyh Hattab Türbesi: Dimyat'taki türbeler arasında sayılmıştır.[2821]

200. Şeyh Zindan Türbesi: Şeyh Hattab Türbesinin yanındadır.[2822]

201. Şeyh Muhammedü'l-Irakî Türbesi: Dimyat'ta Şeyh Şerebasî Türbesinin yanındadır.[2823]

202. Seyyid Şedid Türbesi: Dimyatta Nil nehrinin karşı kıyısındadır.[2824]

203. Seyyid Osmanu's-Sayyad Türbesi: Seyyid Şedid Türbesi yanındadır.[2825]

204. Şeyh Gazvan Türbesi: Dimyat'ın doğusunda Re'sül Haliç Beldesindedir.[2826]

205. Şeyh Hasan Ebu Takiyüddîn Türbesi: Re'sül Haliç Beldesindedir.[2827]

206. Şeyh Muhammed Acemî Türbesi: Re'sül Haliç Beldesindedir.[2828]

207. Şeyh Şerebâz Türbesi: Dimyat'ın doğu tarafına düşen Şerebaz denilen yüz hanelik bir köydedir.[2829]

208. Şeyh Şerefüddîn-i Aksarı Türbesi: Mısır'da Mansure şehrindedir.[2830]

[2811] A.g.e., (DM), X/748.
[2812] A.g.e., (DM), X/748.
[2813] A.g.e., (DM), X/748.
[2814] A.g.e., (DM), X/748.
[2815] A.g.e., (DM), X/748.
[2816] A.g.e., (DM), X/748.
[2817] A.g.e., (DM), X/748.
[2818] A.g.e., (DM), X/748.
[2819] A.g.e., (DM), X/748.
[2820] A.g.e., (DM), X/748.
[2821] A.g.e., (DM), X/748.
[2822] A.g.e., (DM), X/748.
[2823] A.g.e., (DM), X/748.
[2824] A.g.e., (DM), X/748.
[2825] A.g.e., (DM), X/748.
[2826] A.g.e., (DM), X/751.
[2827] A.g.e., (DM), X/751.
[2828] A.g.e., (DM), X/751.

209. Şeyh Lütmeyhî Türbesi: Mansure'dedir.[2831]

210. Şeyh Reyhan Türbesi: Mansure'dedir.[2832]

211. Şeyh Seyyid Ale'l-Esmer Türbesi: Mansure Ulu Camîî içindedir.[2833]

212. Şeyh Kenâniyyü's-Sâdât Türbesi: Mansure şehrinde bulunan bu türbenin etrafında kırk türbenin daha bulunduğu ifade edilmiştir. Burada yatanların daha önce kırk haramîlerden olduğu, Şeyh Kenan'dan tarikat aldıktan sonra velâyet makamına ulaştıkları ifade edilir. Bu türbe hakkında menkabe türü bir hadiseden bahsedilmektedir. Her yıl düzenlenen mevlit törenine katılan insanların alışveriş yaptıkları Melka meydanı eşkıyaların saldırısına uğramış. Eşkıyaların, ziyaretçilere saldırdıkları bir zamanda, kimsenin tanımadığı ve görmediği yeşil imameli, mızraklı kırk bir süvari gelip, bu eşkıyaları püskürtürler. Daha sonra tekrar şehir içinde kaybolurlar. Bu hadiseden dolayı yetmiş yıl boyunca, mevlit törenine ara verilmiş. Seyyahımız, buraya yaptığı ziyarette, yeniden mevlit töreni yapılması için girişimde bulunmuş. Kırk elli bin insanın katıldığı bir katılımla, yeniden mevlit töreni yapılmaya başlanmış. Evliya Çelebi, on gün on gece süren bu mevlitte birkaç defa bulunduğunu ifade etmiştir.[2834]

213. Şeyh Havvas Türbesi: Mansure şehrindedir.[2835]

214. Şeyh Uryan Türbesi: Mansure şehrindeki Melabavî ziyaretgâhı yakınlarındadır.[2836]

215. Şeyh Gelibanî Türbesi: Şeyh Uryan ile yanyana olduğu bildirilmiştir.[2837]

216. Şeyh Münebbihü'd-devle Türbesi: Mansure'dedir.[2838]

217. Şeyh Zahir Türbesi: Mansure'de İdris Camîî yakınlarındadır.[2839]

218. Şeyh Nassar Türbesi: Mansure'nin güneyindedir.[2840]

219. Şeyh Sened Türbesi: Mansure'nin güneyinde olduğu bildirilmiştir.[2841]

220. Şeyh Sa'd Türbesi: Mansure'de Emir Mustafa Camiî yanındadır.[2842]

221. Şeyh Hasan Türbesi: Mansure'de Hataî Camiî yanındadır.[2843]

[2829] A.g.e., (DM), X/751.
[2830] A.g.e., (DM), X/757.
[2831] A.g.e., (DM), X/757.
[2832] A.g.e., (DM), X/757.
[2833] A.g.e., (DM), X/757.
[2834] A.g.e., (DM), X/758.
[2835] A.g.e., (DM), X/758.
[2836] A.g.e., (DM), X/758.
[2837] A.g.e., (DM), X/758.
[2838] A.g.e., (DM), X/758.
[2839] A.g.e., (DM), X/758.
[2840] A.g.e., (DM), X/758.
[2841] A.g.e., (DM), X/758.
[2842] A.g.e., (DM), X/758.

222. Şeyh Behlül Türbesi: Mansure'dedir.[2844]

223. Şeyh Ramazan Türbesi: Mansure yakınlarında yüz haneli olan Şeyh Ramazan Beldesinde olduğu bildirilmiştir.[2845]

224. Şeyh İbrahim Türbesi: Mısır'da Kilis Beldesindedir. Şeyh İbrahim'in birçok menkabesinin olduğu ifade edilmiştir. Türbesinin bulunduğu yerde, büyük ve acayip bir ağacın bulunduğu bildirilmiştir.[2846]

225. Şeyh Osman Türbesi: Mısır'ın Manfelût şehrinde Kâşif Sarayı yakınlarındadır.[2847]

226. Şeyh Ebu'l-Hasan Türbesi: Manfelût'un merkezî bir yerindedir.[2848]

227. Şeyh İbni Abid Türbesi: Mısır'da Ebu Tih Kasabasına bağlı kendi adı ile anılan İbni Abid Beldesindedir. Seyyahımız, İbni Abid'in, Mısır Fethinde Sultan Selim'e biat eden Havare adındaki ilk kavimden olduğunu söylemektedir. Bu belde ve kavim hakkında verilen bilgide, Mısır'ın en iyi atlarının burada yetiştiği ve bu kabilesinin yetmiş aşiretten müteşekkil büyük bir topluluk olduğu ifade edilmiştir. Kendi aralarında her zaman mücadele içinde bulunan bu yetmiş aşiretin en bahadır ve kahramanlarının bu aşiretten çıktığı belirtilmiştir.[2849]

228. Şeyh Ebu Neha Türbesi: İbni Abid Beldesindedir.[2850]

229. Şeyh Hazret-i Ahmedü'l-Fergal Türbesi: Mısır'da İsyut şehrine yakın Tahta isimli kasabadadır.[2851]

230. Şeyh Dehis İbni Muhammed Türbesi: Mısır'ın Circe şehrindedir. Bu zat için *"meczub-ı vahdet ve meslûbu izzet"* ifadesi kullanılmıştır.[2852]

231. Şeyh Osman-ı Sınafirî Türbesi: Circe'nin dışında olduğu bildirilmiştir.[2853]

232. İbnü Temîmü'd-Dârî Türbesi: Circe'nin dışındadır.[2854]

233. Şeyh Ubeyd Türbesi: Circe'deki türbelerdendir.[2855]

234. Şeyh Sahib Türbesi: Circe'dedir.[2856]

[2843] A.g.e., (DM), X/758.
[2844] A.g.e., (DM), X/758.
[2845] A.g.e., (DM), X/760.
[2846] A.g.e., (DM), X/781.
[2847] A.g.e., (DM), X/791.
[2848] A.g.e., (DM), X/791.
[2849] A.g.e., (DM), X/798.
[2850] A.g.e., (DM), X/798.
[2851] A.g.e., (DM), X/799.
[2852] A.g.e., (DM), X/812.
[2853] A.g.e., (DM), X/812.
[2854] A.g.e., (DM), X/812.
[2855] A.g.e., (DM), X/812.
[2856] A.g.e., (DM), X/812.

235. Şeyh Abbas Türbesi: Circe'dedir.[2857]

236. Şeyh Beyazî Türbesi: Bu türbe de Circe türbeleri içinde ele alınmıştır.[2858]

237. Şeyh Ömerü'l-Halvayî Türbesi: Circe'dedir.[2859]

238. Şeyh Mansurü'l-Alim Türbesi: Circe'de Fakirler Câmisindedir.[2860]

239. Şeyh Hasan Sadi Türbesi: Bu türbe de Circe'dedir.[2861]

240. Şeyh Abdusselâm Türbesi: Circe'dedir.[2862]

241. Şeyh Abdullah Türbesi: Circe'dedir.[2863]

242. Şeyh Ebu Hasan Türbesi: Süveyş Kanalı yakınlarındaki Kına kasabasındadır.[2864]

243. Şeyh Seyyid Muhammed-i İskenderanî Türbesi: Kına kasabasında Şeyh Ebu Hasan türbesinin yanındadır.[2865]

244. Şeyh Abdullahü'l-Kureyşî Türbesi: Kına kasabasındadır.[2866]

245. Şeyh İbrahim-i Ebu'd-Dünya Türbesi: Kına'dadır. Şeyh İbrahim'in çocuğu vefat ettiğinde, defin ve kefen masrafını karşılayamayacak kadar yoksul bir kişidir. Bulunduğu yerde, ayağını yere vurunca büyük bir hazine ortaya çıkar. Kına ve çevre halkının bu hazineden üç gün boyunca altın çıkardığı bildirilmiştir. Bu hadiseden dolayı kendisine " Ebu'd-Dünya" (Dünya Babası) lakabı verilmiştir.[2867]

246. Şeyh Ali Sabirî Türbesi: Şeyh Ebu'd-Dünya'nın oğludur. Babasının ayağını yere vururak, insanların çıkardığı altınlardan kendisinin almadığı ifade edilmiştir. Kına'da babasının yanında medfundur.[2868]

247. Şeyh Muhammed Hüseynî Türbesi: Kına'dadır.[2869]

248. Şeyh Seyyid Yunus Türbesi: Kına'dadır.[2870]

249. Şeyh Tahir Türbesi: Mısır'da Circe şehrine bağlı Kus denilen beldededir.[2871]

250. Şeyh Kazımî Türbesi: Kus Beldesindedir.[2872]

[2857] A.g.e., (DM), X/812.
[2858] A.g.e., (DM), X/812.
[2859] A.g.e., (DM), X/812.
[2860] A.g.e., (DM), X/812.
[2861] A.g.e., (DM), X/812.
[2862] A.g.e., (DM), X/812.
[2863] A.g.e., (DM), X/812.
[2864] A.g.e., (DM), X/818.
[2865] A.g.e., (DM), X/818.
[2866] A.g.e., (DM), X/818.
[2867] A.g.e., (DM), X/818.
[2868] A.g.e., (DM), X/818.
[2869] A.g.e., (DM), X/818.
[2870] A.g.e., (DM), X/818.

251. Şeyh Nureddîn-i Şirazî Türbesi: Şiraz'dan Mısır'a hicret etmiştir. Kus Beldesinde vefat etmiştir.[2873]

252. Şeyh Alaüddîn-i Basravî Türbesi: Kus Beldesindedir.[2874]

253. Şeyh Şükravî Türbesi: Sudan'da Tomtosu şehrine yakın Hilti Şükravî denilen yerdedir.[2875]

254. Şeyh Hüseyin Türbesi: Sudan'da Behnisa şehrinde kumsal bir yerdedir.[2876]

255. Şeyh Şerefüddîn Türbesi: Behnisa'da Şeyh Hüseyin Türbesinin yakınlarındadır.[2877]

256. Şeyh Abdurrezzak Türbesi: Behnisa'da Fatiha Kapısı civarındadır.[2878]

257. Şeyh Musa el-Türidî Türbesi: Behnisa'dadır.[2879]

258. Şeyh Utbe Türbesi: Behnisa'da kendisine tabi olanlarla birlikte bir türbede medfun olduğu bildirilmiştir.[2880]

259. Şeyh Salih Türbesi: Behnisa Ulu Camiî'ni yapan Şeyh Hasan'ın babasıdır. Küçük bir kubbede medfundur.[2881] Şeyh Hasan'ın türbesi de Ulu Camiî civarındadır.[2882]

260. Şeyh Ziyad Türbesi: Şeyh Salih Türbesine yakın bir yerdedir.[2883]

261. Şeyh Muhammedü'l-Heyyar Türbesi: Şeyh Muhammedü'l-Heyyar, Şeyh Ziyad'ın kardeşidir. Kendisini öldürüp, parçalara ayırırlar. Zikirhânesinde Kur'an okuduğunu görürler. Bu hal yedi defa tekrarlanır. Kardeşinin yanına defn edilmesini ister. Türbesi Şeyh Ziyad'ın yanındadır.[2884]

262. Şeyh Evlâdü't-Tayr Türbesi: Behnisa'da yüksek bir yerdedir.[2885]

263. Şeyh Zeynelabidîn Türbesi: Behnisa'da düz bir alandadır.[2886]

264. Şeyh Mağlak Türbesi: Kaşıkçı olarak da bilinen Şeyh Mağlak'ın türbeside Behnisa'dadır.[2887]

[2871] A.g.e., (DM), X/822.
[2872] A.g.e., (DM), X/822.
[2873] A.g.e., (DM), X/822.
[2874] A.g.e., (DM), X/822.
[2875] A.g.e., (DM), X/859.
[2876] A.g.e., (DM), X/990.
[2877] A.g.e., (DM), X/990.
[2878] A.g.e., (DM), X/990.
[2879] A.g.e., (DM), X/990.
[2880] A.g.e., (DM), X/990.
[2881] A.g.e., (DM), X/990.
[2882] A.g.e., (DM), X/990.
[2883] A.g.e., (DM), X/990.
[2884] A.g..e, (DM), X/990.
[2885] A.g.e., (DM), X/990.
[2886] A.g.e., (DM), X/991.
[2887] A.g.e., (DM), X/991.

265. Şeyh Afvan Türbesi: Behnisa'da Şeyh Mağlak Türbesine yakın bir yerdedir.[2888]

266. Şeyh Abdulganî Türbesi: Behnisa'da şehrin merkezindedir.[2889]

267. Şeyh Dahruc Türbesi: Behnisa şehrindedir.[2890]

268. Şeyh Abdü'l-Mü'min Türbesi: Behnisa'da şehrin merkezî bir yerindedir.[2891]

269. Şeyh Abdü'n-Nebî Türbesi: Behnisa'dadır.[2892]

270. Şeyh Ebusuud Türbesi: Behnisa'da çok güzel bir bahçededir.[2893]

271. Şeyh Ebuşılk Türbesi: Behnisa'dadır.[2894]

272. Şeyh Vumî[2895] Türbesi: Mısır'da Fayyum şehrindedir.[2896]

273. Şeyh Şevkî Türbesi: Fayyum şehrinde olduğu bildirilmiştir.[2897]

274. Şeyh Süudî Türbesi: Fayyum'dadır.[2898]

275. Şeyh Şerif Türbesi: Bu zatın türbesi de Fayyum'dadır.[2899]

276. Şeyh Abdullah Türbesi: Fayyum'dadır.[2900]

277. Şeyh Ebu'l-Hudî Türbesi: Fayyum'dadır.[2901]

278. Şeyh Ebu'l-Cibal Türbesi: Fayyum'da olduğu bildirilmiştir.[2902]

279. Şeyh Muhammed Acmavî Türbesi: Fayyum'da kendi adı ile anılan Cami'dedir.[2903]

[2888] A.g.e., (DM), X/991.
[2889] A.g.e., (DM), X/991.
[2890] A.g.e., (DM), X/991.
[2891] A.g.e., (DM), X/991.
[2892] A.g..e, (DM), X/991.
[2893] A.g.e., (DM), X/992.
[2894] A.g.e., (DM), X/992.
[2895] A.g.e., (DM), X/1007. 6.dipnotta " Pertev Paşa nüshasında (Rumî) olarak geçtiği bildirilmiştir.
[2896] A.g.e., (DM), X/1007.
[2897] A.g.e., (DM), X/1007.
[2898] A.g.e., (DM), X/1007.
[2899] A.g.e., (DM), X/1007.
[2900] A.g..e, (DM), X/1007.
[2901] A.g.e., (DM), X/1007.
[2902] A.g.e., (DM), X/1007.
[2903] A.g.e., (DM), X/1007.

D-SEYAHATNAME'DE TARİKATI BELİRTİLMEYEN MUTASAVVIFLARIN ZİYARETGAHLARI

1. Hazreti Çekirge Sultan Ziyaretgâhı: Bursa'da Eski Kaplıcada Gazi Hüdâvendigâr Murad Han'ın türbesinin ön kısmındadır. Fakir fukaranın toplandığı bir yer olarak belirtilmiştir.[2904] Bursa'da câmi, medrese ve imaretten müteşekkil bir külliyedir.[2905]

2. Şâdi Sultan Ziyaretgâhı: Bursa'da Emir Sultan yakınındadır.[2906]

3. Sultan Karaca Mescidüddin ve Karanfilli Dede Ziyaretgâhları: Bursa'nın batısında Hasan Paşa Kapısının dış tarafında bulunan Karanfilli tekkesinde oldukları bildirilmiştir.[2907]

4. Sünbüllü Dede Ziyaretgâhı: Bursa'da Tatarlar Kapısı civarındadır.[2908]

5. Sarımsakçızâde Süleyman Efendi Ziyaretgâhı: "Mevlid-i Şerif" yazarı olan Süleyman Çelebi'dir. Türbesi, Bursa Eski Kaplıca mevkiinde, ziyaretgâhı ise,Yıldırım Bayezid Camiî yanında " Kadidler Mezarlığı" denilen yerde büyük bir mağara içindedir. Bu zatın buradaki makamında cesedinin gömülü olmayıp, açıktan görülebildiği kaydedilmiştir.[2909]

6. Burhân Dede Ziyaretgâhı: Osmancık civarında bulunan bir köprü başındadır. Yüzlerce kerameti görülmüş bir mutasavvıftır. Ziyaretgâhın bulunduğu köprü'nün Yıldırım Bayezid tarafından yaptırıldığı, on dokuz kemerden oluştuğu kaydedilmiştir.[2910]

7. Erba'în (Çihil) Dağı Ziyaretgâhı : Şirvan bölgesinin Demirkapı yöresinde bulunan bu ziyaretgâh içinde kırk tane büyük zatın türbesi'nin bulunduğu söylenmiştir.[2911]

2904 A.g.e., (Cevdet), II/52.
2905 Ekrem Hakkı Ayverdi, "İstanbul Mi'mârî Çağının Menşe'î, Osmanlı Mi'mârisinin İlk Devri, Ertuğrul, Osman, Orhan Gazîler ve Yıldırım Bâyezîd, 630-805 (1230-1402), İstanbul, 1989, I/48.
2906 A.g.e., (Cevdet), II/52.
2907 A.g.e., (Cevdet) ,II/52.
2908 A.g.e., (Cevdet), II/52.
2909 A.g.e., (Cevdet), II/52.
2910 A.g.e., (Cevdet), II/182.
2911 A.g.e., (Cevdet), II/312.
2912 A.g.e., (Cevdet), II/312.
2913 A.g.e., (Cevdet), II/318.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 320a.

8. Dede Horhut Ziyaretgâhı: Şirvan'dadır. Evliya Çelebi, halkın bu ziyaretgâha büyük bir bağlılık içinde olduğunu söyler.[2912]

9. İmam Hüsâm Efendi, Ferhat Paşa Kethüdası Rıdvan Ağa, Cem Ali Efendi Ziyaretgâhları: Maneviyet erlerinden olan bu üç şahsın ziyaretgâhlarının Tiflis'de aynı yerde olduğu bildirilmiştir.[2913]

10. Dumlu Dede Ziyaretgâhı: Ardahan sınırları içerisindedir. Şeyhinin İbrahim Efendi adında bir zat olduğu kaydedilmiştir.[2914]

11. Dumlu Sultan Ziyaretgâhı: Evliya Çelebi, Dumlu Sultan ziyaretgâhı'nın Erzurum'da olduğunu söylemektedir. Ardahan'daki Dumlu Dede ile adaştır. Ardahan'daki Dumlu Dede'nin tarikat şeyhi olduğu belirtilirken, Erzurum'da bulunan Dumlu Sultan'ın sahabe-i güzînden olduğu anlatılmaktadır.[2915] Ziyaretgâhı büyük bir kubbe içindedir. İnsanların burayı ziyaret ettiklerini söyleyen Evliya Çelebi, tarikat ehli bazı kişilerin buraya gelip erbain (çille) çıkardıklarını da söylemektedir.[2916]

12. Gizlice Baba Sultan Ziyaretgâhı : Eskişehir'in Seyid Battal Gazi yöresindedir. Evliya Çelebi, Gizlice Baba'nın Horasan erenlerinden olduğunu söylemektedir. Yayan olarak Horasan'dan Seyyid Battal Gazi'ye gelir. Seyyid Battal Gazi'nin türbesini ziyaret ederken, muhabbetinden dolayı kapısındaki mermerleri dişleriyle koparır. Mermerin üzerinde Gizlice Sultan'ın diş izinin hala bulunduğu rivayet edilmiştir.[2917]

13. Kened Efendi Ziyaretgâhı: Kemah'ta İtalar denilen yerde bulunduğu kaydedilmiştir.[2918]

14. Yalıdere Sultan Ziyaretgâhı: Amasya Ladik'tedir. Ladik halkının, hacdan dönenleri karşılamak için toplandıkları bir yerdir.[2919]

15. Kazancı Baba Ziyaretgâhı: Kalecik'tedir. Ziyaretgâha giden yolun sarp ve zorlu olduğunu söyleyen Evliya Çelebi, ziyaretgâhın çarşıya yakın bir yerde olduğunu ifade etmektedir.[2920]

16. Şeyh Abdullah Ziyaretgâhı: Kalecik'tedir. [2921]

[2914] A.g.e., (Cevdet), II/ 327-328.
[2915] A.g.e., (Cevdet), II/ 342.
[2916] A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 326b.
[2917] A.g.e., (Cevdet), III/14.; A.g.e., (Heyet), 3/13. A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 8a.
[2918] A.g.e., (Cevdet), II/ 378.
[2919] A.g.e., (Cevdet), II/393.
[2920] A.g.e., (Cevdet), II/417.
[2921] A.g.e., (Cevdet), II/ 417.

17. Muhammed Şah Dede Ziyaretgâhı: Tokat yakınlarında Kızılırmak nehrinin kuzeyinde Ayrık köyündedir. Bu ziyaretgâhın, büyük bir tekke mahiyetinde işler halde bulunduğu kaydedilmektedir. Her zaman misafirlerinin bulunduğu, herkese nimet verildiği ifade edilmektedir. Evliya Çelebi, bu ziyaretgâha Şeyh Mustafa isminde birisinin nezaret ettiğini, gelen misafirlerle bizzat ilgilendiğini söylemektedir. Cömert ve hayırsever bir kişi olan Şeyh Mustafa'nın ziyaretgâh çevresindeki kartalların aç kalmamaları için her sene bir at kestiğini, böylece kartalların açlık çekmediklerini söyler.[2922]

18. Kum Baba Ziyaretgâhı: Tokat yakınlarında Kızılırmak nehri kenarındaki Doruk Köyündedir.[2923]

19. Şeyh Ahmed Dürrânî Ziyaretgâhı: Dolmabahçe yakınlarındadır. Herkes tarafından ziyaret edildiği söylenmiştir.[2924]

20. Şeyh Ivâz Dede Ziyaretgâhı: Ankara Beypazarı İlçesindedir.[2925]

21. Kemikli Ali Baba Ziyaretgâhı: Gebze'dedir.[2926]

22. Ya Vedûd Sultan Ziyaretgâhı: Eyüp Sultan mezarlığı yakınındadır.[2927]

23. Şeyh Veli Efendi Ziyaretgâhı: Fatih devri şeyhlerindendir. Saruhanlıdır. Ziyaretgâhı İstanbul Silivrikapısı civarında bir hendek kenarında imiş. Herkes tarafından ziyaret edildiği söylenmiştir.[2928]

24. Şeyh Mevlânâ Şemsüddin Ahmed b. Süleyman b. Kemal Paşa Ziyaretgâhı: İstanbul'da Edirne Kapı dışındadır. Türbesinin, demir parmaklıklar ve üstü açık bir mekanda olduğunu belirten Evliya, özellikle saralı hastaların haftada üç gün süreyle burayı ziyaret ettiklerini belirtmiştir.[2929]

25. Şemseddin Ahmedü'l-Ensârî Ziyaretgâhı: Aslen Azerbaycan Karabağ Gence şehrindendir. Ziyaretgâhı İstanbul Vefa Camii'ndedir. Evliya Çelebi, bu ziyaretgâhı kendisinin de birçok defa ziyaret ettiğini söyler.[2930]

26. Şeyh Abdullâtif Ziyaretgâhı: İstanbul'da Vefa civarındadır. [2931]

27. Şeyh Sinan Efendi Ziyaretgâhı: İstanbul'da Yenikapı dışında bir yerdedir.[2932]

[2922] A.g.e., (Cevdet), II/ 445.
[2923] A.g.e., (Cevdet), II/ 446.
[2924] A.g.e., (Cevdet), I/ 450.
[2925] A.g.e., (Cevdet), II/ 457.
[2926] A.g.e., (Cevdet), II/ 466.
[2927] A.g.e., (Topkapı Bağdat 304).,30a.
[2928] A.g.e., (Cevdet), I/358.; A.g.e., (Gökyay), s.151.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 107a.
[2929] A.g.e., (Cevdet), I/359.; A.g.e., (Gökyay), s. 151.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 304),107a.
[2930] A.g.e., (Cevdet),I/363.; A.g.e., (Gökyay), s. 153.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304),108a.
[2931] A.g.e., (Cevdet), I/364.; A.g.e., (Gökyay), s. 153.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 108b.
[2932] A.g.e., (Gökyay), s. 158.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 111b.

28. İsa Çelebî Ziyaretgâhı: İstanbul Tophane'dedir.[2933]

29. Hazreti Yahya Efendi Ziyaretgâhı: Beşiktaş'ta deniz kenarında, yüksek bir tepededir. Evliya Çelebi'nin bahsettiği bu şahıs Beşiktaşlı Yahya Efendi'dir.[2934] Trabzon'da dünyaya gelen Kanuni Sultan Süleyman ile süt kardeştir. Kanunî'nin tahta geçmesinden sonra İstanbul'a gelmiştir. Ziyaretgâhının bulunduğu tepede her Cuma gecesi Hz. Hızır ile buluştuğu rivayeti vardır. Evliya Çelebi, bu hususu şöyle ifade etmektedir: *"...Yahya Efendi, Süleyman Han hilafetinde cebren İslambol'a gelüp terk-i dünya idüp yine medfûn oldukları püşte üzre her leyle-i Cum'a Hızır Nebî ile mülâkat olup ilm-i ledün tilâvet idüp terk-i dünya olmışdı. Hala ziyaretgâhı hass u ammdır." 978 tarihinde vefat etmiştir.*[2935] Beşiktaş'ta kendi adı ile anılan tekkesi hakkında fazla bilgi verilmemiştir.[2936]

30. Şeyh Hazret-i Şeybân-ı Râ'î Ziyaretgâhı: Lübnan'daki ziyaretgâhlardandır.[2937]

31. Şeyh Rûdîn Ziyaretgâhı: Yafa'dadır.[2938]

32. İskenderzâde Abdurrahim Efendi Ziyaretgâhı: Konya Ereğli'dedir. Çok güzel bir türbesi vardır.[2939]

33. Şeyh Ali bin Ferğan Ziyaretgâhı: Gazze'dedir. Fazla bilgi verilmemiştir.[2940]

34. Şeyh Yahya-yı Hayâtî (Hayâtî Harrânî)(Ö.581/1185) Ziyaretgâhı: Urfa'ya bağlı Harran İlçesindedir. Büyük bir şeyhtir. Tarikatı hakkında bilgi verilmemiştir. Evliya Çelebi, bölge halkının bu zata son derece muhabbet beslediğini söyler. Araplardan birisine yemin ettirmek gerekirse, Hayatî Harrânî'nin türbesinde yemin ettirildiğini söyler. Bu ziyaretgâhta yapılan yeminin gerçek olduğuna inanılır. Yahya Hayatî denmesinin sebebi; bir seccade üstünde tahiyatta oturduğu gibi oturmasındandır. Seyahatname'de bu ziyaretgâh için; *"Harran dibindedir. Kutbiyyete kadem basmış ulu sultândır ki, Harran kal'asının kurbunda çöl cânibinde bir kubbe-i âzîm içinde medfundur. Çöl Urbânı bu sultana ğayet mu'tekiddir. Hatta Urbân arasında bir madde içün birine yemin ettirmek icab itse tâ Basra ve Lahsa ve Umman ve Cezayir ve Kurna'dan gelüb bu sultan üzere " bi-sırr-î Yahyâ-yı Hayâtî" deyub duvarına el urursa*

[2933] A.g.e., (Gökyay), s. 191.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 134a.
[2934] İsmail Yüce, " Beşiktaşlı Yahya Efendi: Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri" (basılmamış yüksek lisans tezi), İstanbul, 1992.; Nazmi Sevgen, Beşiktaşlı Yahya Efendi: Hayatı, Menkıbeleri, Şiirleri, İstanbul. 1965.
[2935] A.g.e., (Gökyay), s .193.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 135b.; A.g.e., (Cevdet), I/450.
[2936] A.g.e., (Cevdet), I/450.; A.g.e, (Gökyay), s. 193.
[2937] A.g.e., (Cevdet), III/90.; A.g.e., (Gökyay), s. 57.
[2938] A.g.e., (Heyet), 3/76.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 46a.
[2939] A.g.e., (Cevdet), III/29.

kâsem-billâh yerine i'tibar iderler. Ve bu Sultana (Yahyâ Hayâtî) demelerinin aslı bir seccâde üzere tahiyyâtda ve hayatda oturur gibi oturduğundandır." [2941] bilgisi verilmektedir. Hayatî Harrânî tasarruf sahibi dört zat arasında kabul edilmiştir.[2942]

35. Şeyh Hazret-i Câbirü'l-Ensârî Ziyaretgâhı: Şanlıurfa Viranşehir yol güzergâhında bulunan Çamlıdere köyünün güneyindedir. Evliya Çelebi, Cabirü'l Ensârî isminde bir başka ziyaretgâhı Mısır İskenderiyye'de gördüğünü söyler. Mısır'daki Câbirü'l-Ensâr'ın sahabe olduğunu ama Urfa Çamlıdere'de medfun bulunan bu zat hakkında hiçbir bilgiye sahip olmadığını ifade eder. [2943]

36. Asitân Dede[2944] Ziyaretgâhı: Kayseri'dedir.[2945]

37. Kutbeddîn Ziyaretgâhı[2946]: Bu ziyaretgâh da Kayseri'dedir.[2947]

38. Şeyh Ahmed Tayerânî Ziyaretgâhı: Seyahatname'de bu zatın keramet göstererek, havada uçtuğu yazılmaktadır. Kayseri'de bulunan kabri büyük ziyaretgâh olarak kabul edilmiştir.[2948]

39. Battâl Tekkesi Ziyaretgâhı: Birçok ermişin medfun bulundukları bir yerdir. Kayseri'dedir.[2949] Bir başka yerde de; " *Niçe yüz kibâr-ı kümmelin ulu sultânlar medfündur. Ammâ ism-i şerîfleri ma'lumum değildir.*"[2950] denmektedir.

40. Şeyh Abdi Dede Ziyaretgâhı: Kayseri'dedir. Büyük ziyaretgâhlardan sayılmıştır.[2951]

Seyahatname'de Abdi Dede isminde bir başka zat daha zikredilmektedir. Mevlevî tarikatına mensup olan bu kişi, İstanbul Kasımpaşa Mevlevihanesi şeyhliğini yapmıştır.[2952] Kayseri'de ziyaretgâhı bulunan Şeyh Abdi Dede ile aynı kişi olmadıkları görülmektedir.

Şeyh Abdi Dede Menkabesi: Evliya Çelebi, bu menkabeyi nakledenlerden doğru söyleyeceklerine dair yemin alarak yazdığını ifade eder. " *Karîbü'l-ahd olmağla kerâmetini görmüş olan hal sahibi ademlerden yemin ile istimâ' ederek tahrir etdik."*

[2940] A.g.e., (Cevdet), III/132.; A.g.e., (Heyet), 3/81.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 49a.
[2941] A.g.e., (Cevdet), III/161-162.; A.g.e., (Heyet), 3/97.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 58b.
[2942] Abdurrahman Câmî, Nefahatü'l-Üns. Terc., Lamî Çelebi, Haz. S. Uludağ, M. Kara, , s. 745.
[2943] A.g.e., (Cevdet), III/166.; A.g.e., (Heyet), 3/100.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 60a.
[2944] A.g.e., (Heyet),3/112.de Aslan Dede olarak geçmektedir.
[2945] A.g.e., (Cevdet), III/187.; A.g.e., (Heyet), 3/112.
[2946] A.g.e, (Heyet), 3/112.de Kutbeddîn-i Şirâzî olarak geçmektedir.
[2947] A.g.e, (Cevdet), III/187.; A.g.e., (Heyet), 3/112.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 64b.
[2948] A.g.e., (Heyet), 3/112.; A.g.e., (Cevdet), III/187.
[2949] A.g.e, (Cevdet), III/187.
[2950] A.g.e., (Heyet), 3/112.
[2951] A.g.e., (Cevdet), III/187.; A.g.e., (Heyet), 3/112.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 305), 67b.
[2952] A.g.e., (Cevdet), I/361.; A.g.e., (Gökyay), s. 152.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 304), 107b.

[2953] Abdi Dede'yi dinden çıkmış diye şikayet ederler. İdamına karar verilir. Verilen karar ile asılır. Şikayet edenler, geri döndüklerinde, Abdi Dede'nin tekkesinde Kur'an okuduğunu görürler. Tekrar yakalayıp, idam ettikleri yere götürürler. Darağacında Abdi Dede'nin darağacındaki cesedi ile karşılaşırlar. Abdi Dede, asılı duran cesede selam verir. Abdi Dede'yi ikinci kez asarlar. Geri döndüklerinde, Abdi Dede'nin tekkesinde Kur'an okuduğunu görürler. Tekrar yakalayıp, götürürler. Bu defa darağacında iki cesedin de bulunduğunu görürler. Abdi Dede, her iki cesede de selam verir. Üçüncü defa, Abdi Dede'yi asarlar. Kayseri halkı artık bu olaya dayanamaz. Şikayet edenlerle birlikte hüküm veren kadı'yı da orada asarlar. Evliya Çelebi, her üç türbenin halen ziyaretgah olarak kabul edildiğini: *"...hâlâ üçünün dahi seng-i mezârlarıyla ma'lûm bir ziyâretgâh-ı hâss u âmmdır..."* [2954] söyler.

41. Yuvarlak Dede Ziyaretgâhı: Kayseri'de Kuşçu Paşa'ya ait Cirît Meydanı Tepesindedir.[2955]

42. Şeyh Battâk Ziyaretgâhı : Aksaray'da Taşbâzârı denilen yerdedir. [2956]

43. Çelebilik Ziyaretgâhı: Aksaray'da Cennet Deresi denilen yerdedir.[2957]

44. Şeyh Hızır Efendi Ziyaretgâhı: Bu ziyaretgâh da Aksaray'dadır.[2958]

45. Şeyh Büdelâ Hasırcı Dede Ziyaretgâhı: Sivas'ın doğu kısmında yüksek bir kayalık üzerindedir.[2959]

46. Şeyh İbrâhim b. Şeyh Mahmud Ziyaretgâhı: Sivas Divriği'dedir.[2960]

47. Şeyh Osman b. Şeyh İbrahim Ziyaretgâhı: Sivas Divriği'dedir.[2961]

48. Beşir Efendi Ziyaretgâhı: Sivas Divriği'dedir.[2962]

49. Hindî Baba Ziyaretgâhı: Sivas Yenişehir yerleşim bölgesindedir. Yenişehir'deki bir hanın Sivas kapısı içindedir.[2963]

50. Elvân Çelebi Ziyaretgâhı: Sivas'a bağlı Bozok yerleşim bölgesinde Elvân Çelebi köyündedir. Bu köy Hüseyinovası'na yakın bir yerdedir.[2964]

[2953] A.g.e., (Cevdet), III/187.
[2954] A.g.e., (Cevdet), III/187-188.; A.g.e., (Heyet), 3/112.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 67b-68a.
[2955] A.g.e., (Cevdet), III/189.; A.g.e., (Heyet), 3/113.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 68a.
[2956] A.g.e., (Cevdet), III/195.; A.g.e., (Heyet), 3/118.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 71b.
[2957] A.g.e.., (Cevdet), III/195.; A.g.e., (Heyet), 3/118.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 71b.
[2958] A.g.e., (Cevdet), III/195.; A.g.e., (Heyet), 3/118.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 71b.
[2959] A.g.e., (Cevdet), III/205.; A.g.e., (Heyet), 3/127.
[2960] A.g.e., (Cevdet), III/214.
[2961] A.g.e., (Cevdet), III/214.
[2962] Seyahatname, (Cevdet), III/214.; A.g.e., (Heyet), 3/133.
[2963] A.g.e., (Heyet), 3/145.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 90a.; A.g.e., (Cevdet), III/236.
[2964] A.g.e., (Heyet), 3/148.; A.g.e., (Cevdet), III/240.

51. Hazret-i Fahreddin Sultan Ziyaretgâhı: Mudurnu'dadır. Evliya Çelebi, bu zat ve ziyaretgâhı hakkında: " *...sâhib-i yakîn-i bî-gümân, halvet-nişîn-i bî-nişân eş-Şeyh Hazret-i Fahreddîn Sultân, ziyaretgâh-ı hâs u âmdır.* "[2965] der.

52. Şeyh Va'iz Efendi Ziyaretgâhı: Mudurnu'dadır.[2966]

53. Hümâm Çelebi Ziyaretgâhı: Mudurnu'dadır.[2967]

54. Osman Dede Ziyaretgâhı: Çorlu'da, Köprücü semtindedir. Halkın büyük sevgi ve hürmet gösterdiği bir ziyaretgâhtır.[2968]

55. Yediler Ziyaretgâhı: Pravadi dağları arasındadır. Balkanlar'daki meşhur ziyaretgâhlardandır. Yedi türbeden müteşekkildir. [2969]

56. Ali Koç Baba Sultan Ziyaretgâhı: Niğbolu (Nigebolı) kalesinin güneyindeki bu ziyaretgâhın bahçelerle çevrili olduğu kaydedilmiştir. Mükemmel bir yapı olduğu ifade edilmektedir.[2970]

57. Evren Dede Ziyaretgâhı: Babadağı'ndadır.[2971]

58. Burhân Dede Ziyaretgâhı: Babadağı'ndadır.[2972]

59. Kâsım Dede Ziyaretgâhı: Bu ziyaretgâh'da Babadağı'ndadır.[2973]

60. Ankâ Dede Ziyaretgâhı: Babadağı'nda bulunan ziyaretgâhlar arasında zikredilmiştir.[2974]

61. Aşık Dede Ziyaretgâhı: Babadağı'nda bulunan bu zatın mezar taşında *"Ah Aşık"* ibaresi bulunmaktadır.[2975]

62. Şeyh Emân Ziyaretgâhı: Babadağı'na bağlı Şeyh Emân köyündedir.[2976]

63. Tohum Baba Sultan Ziyaretgâhı: Eski Zağra'da Küçük Hamam önündedir.[2977]

64. Durhan Baba Sultan Ziyaretgâhı: Eski Zağra'dadır.[2978]

65. Doğan Dede Sultan Ziyaretgâhı: Eski Zağra ziyaretleri içerisinde zikredilmiştir.[2979]

[2965] A.g.e., (Cevdet), III/254.; A.g.e., (Heyet), 3/153.; (Topkapı Bağdat 305), 95b.
[2966] A.g.e., (Cevdet), III/254.; A.g.e., (Heyet), 3/154.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 95b.
[2967] A.g.e., (Cevdet), III/254.; A.g.e., (Heyet), 3/154.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 95b.
[2968] A.g.e., (Cevdet), III/298.; A.g.e., (Heyet), 3/172.; A.g.e, (Topkapı Bağdat 305), 107a.
[2969] A.g.e., (Heyet), 3/177.; A.g.e., (Cevdet), III/307.; A,g,e, (Topkapı Bağdat 305), 110b.
[2970] A.g.e., (Heyet), 3/184.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 114b.
[2971] A.g.e., (Cevdet), III/369-370.; A.g.e., (Heyet), 3/208.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 129a.
[2972] A.g.e., (Cevdet), III/370.; A.g.e., (Heyet), 3/208.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 129a.
[2973] A.g.e., (Cevdet), III/370.; A.g.e., (Heyet), 3/208.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 129a.
[2974] A.g.e., (Cevdet), III/370.; A.g.e., (Heyet), 3/208.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 129a.
[2975] A.g.e., (Cevdet), III/370.; A.g.e., (Heyet), 3/208.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 129a.
[2976] A.g.e., (Cevdet), III/370.; A.g.e., (Heyet), 3/208.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 129a.
[2977] A.g..e, (Cevdet), III/ 381.; A.g.e., (Heyet), 3/215.; A.g.e.,(Topkapı Bağdat 305),133b.
[2978] A.g.e., (Cevdet), III/381.; A.g.e., (Heyet), 3/215.; A.g.e., (Topkapı Bağdat305), 133b.

66. Karaca Ahmed Dede Ziyaretgâhı: Eski Zağra'dadır.[2980]

67. Eskici Baba ve Telli Baba Ziyareti: Edirne'dedir. Seyahatname'de verilen bilgide bu iki zatın hayatta iken dost oldukları, her zaman beraber yaşadıkları anlaşılmaktadır. Kendileri hakkında beyan edilen bir menkabede bulunmaktadır.

Eskici Baba ve Telli Baba (İki Sultan) Menkabesi: Eskici Baba ve Telli Baba birbirlerini seven iki dostturlar. Ölümlerine yakın bir zamanda " Gel, emaneti sahibine teslim edelim " diye Gelibolu'dan Edirne'ye gelmişler. Edirne'ye girişlerinde yüksek sesle kelime-i tevhid söyleyerek zikir etmişler. İkisi de birbirine sarılı bir şekilde vefat etmişler. Ayrı ayrı mezara konmak için, birbirlerinden ayırmak istemişlerse de ayıramamışlar. Defnetmeden, sabahı beklemişler. Geceleyin, yağan bir yağmurun altında kalan iki cenaze, sadece üzerlerine düşen toprak ile örtülmüşler. İki cenaze üzerine düşen toprağın çok güzel bir kokusu varmış. Bu durum şeyhülislama bildirilmiş. Şeyhülislam " Allah tarafından defnedilmişler, olduğu halde bırakın" şeklinde fetva vermiş. Evliya Çelebi'nin bu ziyaretgâh hakkında verdiği bilgiye göre, özellikle saralı hastaların burayı ziyaret ettikleri anlaşılmaktadır. Hastaların, kabirde bulunan toprağı su ile eritip içtiklerinde, şifa buldukları ifade edilmektedir.[2981]

68. Kendî Baba Ziyaretgâhı: Edirne'dedir.[2982]

69. Kud Baba Ziyaretgâhı: Edirne'deki büyük ziyaretgâhlardandır.[2983]

70. Baba Sultan Ziyaretgâhı: Babaeski'de ana cadde üzerindedir. Baba Sultan adındaki bu zat, Murad Hüdavendigar ile birlikte Edirne'nin fethine katılmıştır.[2984]

71. Kara Baba ve Ali Baba Ziyaretgâhları: Malatya'da Aspuzu Bağları denilen yerdedir. Karşılıklı yolun sağ ve solunda olan bu ziyaretgâhlarda yatan zatlar, Harun Reşid döneminde İstanbul'un kuşatmasında bulunmuşlardır. Malatya'da vefat etmişlerdir.[2985]

72. Ahmed Dürrânî Ziyaretgâhı: Malatya'da Seyyid Battal Gazi türbesinin yanındadır.[2986]

73. Hazret-i Şeyh Şafii Ziyaretgâhı: Malatya'dadır.[2987]

[2979] A.g.e., (Cevdet), III/381.; A.g.e., (Heyet), 3/215.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305), 133b.
[2980] A.g.e.,(Cevdet), III/381.; A.g.e., (Heyet), 3/215.; A.g.e., ((Topkapı Bağdat 305), 133b.
[2981] A.g.e., (Heyet), 3/266.; A.g.e., (Topkapı Bağdat 305),167a.; A.g.e., (Cevdet), III/473-474.
[2982] A.g.e., (Cevdet), III/474.; Seyahatname (Heyet), 3/266.sayfada Taşkendî Baba olarak geçmektedir.
[2983] A.g.e., (Cevdet), III/474.; Seyahatname, (Heyet), 3/266.sayfada Kurd Baba olarak geçmektedir.
[2984] A.g.e., (Cevdet), III/ 482.
[2985] A.g.e., (Cevdet), IV/19.
[2986] A.g.e., (Cevdet), IV/19.
[2987] A.g.e., (Cevdet), IV/19.

74. Şeyh Necmeddin Ḫavrânî Ziyaretgâhı: Silvan'dadır.[2988] Heyet tarafından hazırlanan Seyahatname'de "Şeyh Necmeddin Sûrânî" olarak geçmektedir.[2989]

75. Şeyh Hazret-i Ebu Tahir Ziyaretgâhı: Bitlis'te Versengi Medresesi içindedir.[2990]

76. Şeyh'ül- Arab Ziyaretgâhı: Bitlis'te ziyaretgâhı bulunan Şeyh Arab için " *ulu sultandır"* [2991]ibaresi kullanılmıştır. Şeyh Arab'ın ismi Topkapı Bağdat 305 nolu yazmasında *Şeyhü'l-garib* [2992]olarak geçmektedir.

77. Şeyh Alemdâr Ziyaretgâhı: Bitlis'tedir.[2993]

78. Molla Kasım Ziyaretgâhı: Erciş yakınlarında Amîk Kalesi'nin doğusundaki Kara Kasım köyündedir. Seyahatname'de verilen bilgiye göre, sara hastası olanlar burada yedi gün kalmalıdır. Yedi günden sonra iyileşecekleri umulur. [2994]

79. Kurban Baba Ziyaretgâhı: Van'da Yukarı İçkalenin kapısındadır. Hakkında fazla bilgi verilmemiştir. İçkalenin kapısında Hz. Ebubekir'i gördüğünü söylemiş, kırk yedi sene bu kapıda durmuştur. Bu kapıya Hz. Ebubekir Makamı demiştir. Öldüğünde, buraya gömülmesini tavsiye etmiştir.[2995]

80. İmam Boğabay Ziyaretgâhı: İran'ın Urumiyye şehrindedir. Seyahatname'de geçen bilgiye göre, İmam Boğabay Sultan Uzun Hasan'ın imamlarından imiş. Kırk bin mandası olduğundan kendisine Boğabay demişler. Her sene zilhicce ayının arefesinden bir gece önce, Rumiyye'den kaybolup üç ay sonra hacılarla birlikte dönermiş.[2996]

81. Dümdümî Ziyaretgahları: İran'da bir yerleşim merkezidir. Dümdümî'de, Şeyh Arab Cebbârî, Molla Dehkânî Şeyh Ali Tirmedî ve Şeyh Ali Naci ile Molla Nasır Şirvânî'nin ziyaretgahlarının bulunduğu bildirilmiştir.[2997]

82. Dümbülî Ziyaretgâhları: Evliya Çelebi, İran seyahatinde gördüğü Dümbülî şehrindeki ziyaretgâhların sadece isimlerini nakletmiştir. İsimleri verilen bu ziyaretgâhlarda medfun bulunan zevat hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Dümbülî şehrinde, *"bağlar içinde Şûrî Baba, Şeybeden ve Cığalı Sultan ziyaretgâhları vardır."*[2998] Cığalı Sultan, doğuşunda alnında bir et parçası olması sebebiyle bu lakab

---

[2988] A.g.e., (Cevdet), IV/54.
[2989] A.g.e., (Heyet), 4/56.
[2990] A.g.e., (Cevdet), IV/123.; A.g.e, (Heyet), 4/84.
[2991] A.g.e., (Cevdet), IV/123.
[2992] A.g.e., (Heyet), 4/84.
[2993] A.g.e., (Cevdet), IV/123.
[2994] A.g.e., (Cevdet), IV/153.; A.g.e., (Heyet), 4/204.
[2995] A.g.e., (Cevdet), IV/189.
[2996] A.g.e., (Cevdet), IV/307.
[2997] A.g.e., (Heyet), 4/189.
[2998] A.g.e., (Cevdet), IV/312.

ile anılmıştır. *" Cığalı Sultan bi-emrillah rahm-i mâderden müştakk oldukda alnında sinir gibi bir cığatıl gibi bir şey ile vücûda geldiğinden Cığalı Baba derler."*[2999] Bu bilgi Ahmed Cevdet neşrinde geçmemektedir.

83. Şeyh Zûlî Sultan Ziyaretgâhı: Mardin'dedir. Halkın büyük muhabbet beslediği bir yerdir. Şeyh Zulî'nin esas adı Şeyh Şehrezûlî'dir. Dile kolay geldiği için Şeyh Zûlî denmiştir. Herkesin ziyaret ettiği bir yerdir.[3000]

84. Şeyh Emîr Sultan Ziyaretgâhı: Mardin iline bağlı Nusaybin ilçesindedir.[3001]

85. Kanber Baba Sultan Ziyaretgâhı: Erzurum'a bağlı Hınıs ilçesi sınırlarındadır. Beş yüz haneli bir köydedir.[3002]

86. Kurş Ziyaretgâhı: Tokat'tadır. Bu ziyaretgâh hem Müslümanlar hem de Hristiyanlar tarafından saygı duyulup ziyaret edilen bir yer olarak tanıtılmıştır. [3003]

87. Delice Baba Ziyaretgâhı: Mihaliç'tedir.[3004]

88. Himmet Efendi Ziyaretgâhı: Mihaliç ziyaretgâhları arasında zikredilmiştir.[3005]

89. Hüsâm Dede Ziyaretgâhı: Aydıncık'tadır.[3006]

90. Şeyh Ali Efendi Ziyaretgâhı: Rumelihisarı'ndadır.[3007]

91. Evliya Sinan Paşa Ziyaretgâhı: Gelibolu'dadır.[3008]

92. Alemdâr Ali Baba Ziyaretgâhı: Gelibolu'da Evliya Sinan Paşa türbesinin yanındadır.[3009]

93. Ümmî Baba Ziyaretgâhı: Tekirdağ'a bağlı Malkara İlçesindedir.[3010]

94. Ahmed Dede Ziyaretgâhı: Sofya'ya yakın Şarköy denilen yerdedir.[3011]

95. Sefer Baba Ziyaretgâhı: Sofya'ya yakın Niş şehrinde bulunan köprünün başındadır.[3012]

96. Şeyh Karabaş Ziyaretgâhı: Bulgaristan'ın Tameşvar şehrinin Vam Kapısı denilen yerindedir.[3013]

[2999] A.g.e., (Heyet), 4/191.
[3000] A.g.e., (Heyet), 4/330.
[3001] A.g.e., (Heyet), 4/331.
[3002] A.g.e., (Cevdet) V/43.
[3003] A.g.e., (Cevdet),V/71.
[3004] A.g.e., (Cevdet), V/294.
[3005] A.g.e. (Cevdet), V/294.
[3006] A.g.e. (Cevdet),V/298.
[3007] A.g.e., (Cevdet), V/314.
[3008] A.g.e, (Cevdet), V/320.
[3009] A.g.e, (Cevdet), V/320.
[3010] A.g.e, (Cevdet), V/326.
[3011] A.g.e., (Cevdet),V/362.
[3012] A.g.e., (Cevdet), V/363.

97. Şeyh Şerîf Muhammed Hindî Baba Ziyaretgâhı: Aslen Hindistan'ın Ağra şehrindendir. Yugoslavya'da Lipve şehrine yakın Narin denilen yerdedir. Tarikat ehlidir. Burada şehit düşmüştür. Bu ziyaretgâha; özellikle Hind ve Sind uyruklu kimselerin geldikleri bilgisi verilmektedir.[3014] Ziyaretgâhın bulunduğu yerin güzelliğine dikkat çeken, Evliya Çelebi, burada bir gece kalmıştır. Hindî Baba, Kanunî Sultan Süleyman ile birlikte 932 (1525) yılında Mohaç seferine katılmıştır. Mohaç savaşının zaferle sonuçlanacağını yetmiş gün öncesinden haber vermiştir. Hayatında birçok kerameti görülen birisidir. Ziyaretgâhında bir gece yatan Evliya Çelebi, Hindî Babayı rüyada görür. Rüya'da, Almanya seyahatinde birtakım zorlu dönemlerden geçeceğini, eşkiyaların bir kölesini ve doru atını alacaklarını, ama kendisinin kurtulacağını müjdeler. *"...Derhal menâmda gördümki, bir vartâ boylu Habeşî âdem gelüb selam verdi. Aleyke alub bildim ki, âsitâne sahibi Hindî Babadır. Buyurdular ki: Oğul, sıhhatla varub gâzâ edersin ve sâlîmen vatanına dönersin. Bir köle ve doru atını düşman alıb sen hâlâs olursun. Amma himmet-i Hûda çok ihsânlar edüb diyar-ı Alman'da niçe seyahatlar edersin..."*[3015] Seyyahımız gördüğü bu rüya üzerine, Hindî Babanın ruhuna fatihalar okuduğunu, ve bir kurban kestiğini ifade etmiştir.

98. Büyük Emir Sultan Ziyaretgâhı: İştib'dedir. Seyyahımız, Büyük Emir Sultan'ın aslen İştib'li olduğunu türbesinin İstanbul'da At meydanı Aşağı Kadırga Limanı yolu üzerinde bulunan Koca Mustafa Paşa Câminin avlusunda olduğunu söyler.[3016]

99. Oğlan Mustafa Efendi Ziyaretgâhı: Saraybosna'da Hüsrev Paşa Camii avlusundadır.[3017]

100. Şeyh Kâfî Ziyaretgâhı: Bosna'da Akhisar şehrindedir. Evliya Çelebi'nin ifadesine göre, bu zat Akhisar doğumlu olup, ilim tahsili için bir çok yerlere gitmiştir. Özellikle, nahiv ve matematik ilminde söz sahibidir. Dil bilgisi üzerine bir kitap yazmıştır. Daha sonra doğum yeri olan Akhisar'a gelip yerleşmiştir. Akhisar'da birçok hayır kurumlarının inşasında rol almıştır. Özellikle, tekke, han, hamam, medrese ve çeşmelerin yapımını üstlenmiştir. Akhisar'ı yeni baştan imar etmiştir. Yeni yapılan bu

---

[3013] A.g.e, (Cevdet); V/396.
[3014] A.g.e., (Cevdet), V/402.
[3015] A.g.e., (Cevdet), VI/178.
[3016] A.g.e., (Cevdet), VI/122-123.
[3017] A.g.e., (Cevdet), V/441.

yere " Nevâbâd" denilmiştir. Akhisar'da vefat edip, yaptırdığı tekkeye defn edilmiştir. Türbesi ziyaretgâhtır. Çelebi, burayı ziyaret etmiştir.[3018]

101. Şeyh Mustafa Efendi Ziyaretgâhı: Bosna'ya bağlı Kalamuç şehrindedir.[3019]

102. Alemdâr Baba Ziyaretgahı: Kosova'da Şehitlik içindedir.[3020]

103. Lokman Baba Ziyaretgâhı: Üsküp'te tanınmış bir ziyaretgâhtır.[3021]

104. Şeyh Amâ Dede Ziyaretgâhı: Üsküp yakınlarındaki Köstendili şehrinde Alaybeyi Camii içerisindedir. Buradaki tek ziyaretgâhtır.[3022]

105. Şeyh Gazanfer Efendi Ziyaretgâhı: Kırklareli'ne bağlı Vize İlçesindedir.[3023]

106. Erkoç Baba Ziyaretgâhı: Macaristan'da Pahşel denilen yerdedir. Şehrin mezarlığı içindedir. Erkoç Baba " *Süleyman Han asrında mücahid bir merd-i kâmil imiş*" [3024] ifadesiyle anılmaktadır.

107. Ahmer Baba Sultan Ziyaretgâhı: Kırklareli'nin Vize ilçesine yakın bir yerdedir. Seyyahımız bu ziyaretgâh için: " *Ahmer Baba Sultanı yine ziyaret edüb ruhâniyetlerinden istimdâd taleb edüb...*" [3025] ifadeleri ile burayı ziyaret ettiğini söylemektedir.

108. Hasan Baba Ziyaretgâhı: [3026] Edirne'de Kalenin alt tarafındadır.[3027]

109. Sûfi Şâmî Baba Ziyaretgâhı: [3028] Edirne'dedir.

110. Tebrizî Baba Ziyaretgâhı: Edirne'deki ziyaretgâhlardandır.[3029]

111. Mürsel Baba Ziyaretgâhı: [3030] Bu ziyaretgâhta Edirne'dedir.[3031]

112. Mollacık Efendi Ziyaretgâhı: Edirne mezarlığı içindedir.[3032]

113. Ayvad Baba Ziyaretgâhı: Bu ziyaretgâhta Edirne Mezarlığındadır.[3033]

114. Zindan Baba Ziyaretgâhı: Edirne yakınlarında Vukuf Köyündedir.[3034]

[3018] A.g.e., (Cevdet), V/446.
[3019] A.g.e., (Cevdet), V/503.
[3020] A.g.e., (Cevdet), V/551.
[3021] A.g.e., (Cevdet), V/558.
[3022] A.g.e., (Cevdet), V/567.
[3023] A.g.e., (Cevdet), VI/134.
[3024] A.g.e., (Cevdet), VI/207.
[3025] A.g.e., (OM), VIII/69.
[3026] A.g.e., (OM), VIII/77. 1. Dipnotta Cüneyd Baba olarak ifade edilmiştir.
[3027] A.g.e., (OM), VIII/77.
[3028] Aynı sayfanın 2.dipnotunda Şâhî Baba olarak geçmektedir.
[3029] A.g.e., (OM), VIII/77.
[3030] A.g.e., (OM), VIII/77. 3.dipnotta Sûrsal Baba olarak geçmektedir.
[3031] A.g.e., (OM), VIII/77.
[3032] A.g.e., (OM), VIII/77.
[3033] A.g.e., (OM), VIII/77.
[3034] A.g.e., (OM), VIII/77.

115. Açıkbaş Baba Sultan Ziyaretgâhı: Seyyahımız bu ziyaretgâhın Edirne'ye bağlı Vukuf Köyünün güney tarafında bir saat mesafede bir yerde olduğunu söyler. Asıl isminin Aşık Baba Sultan olduğunu, Etrek kavminin ise Açıkbaş Tatar dediklerini söyler. Zindan Baba ile Açıkbaş Baba, Süleyman Şah ile birlikte Rumeli'ye gelen kırk kişi arasındadır. Bu iki kişinin savaştıklarının kafirlerce de bilindiğini ve tarih kitaplarında yazıldığı da kaydedilmektedir. Bu husus *" Bu iki ziyaret sahibleri diyar-ı Rum'a Orhan Gazi oğlu Süleyman Paşa ile geçen kırk kişilerdendir. Rahmetullahi aleyhim ecmain. Bunları gâzâ etdikleri kafir tevârihlerinde bile yazılmışdır."* [3035] şeklinde dile getirilmiştir.

116. Halis Efendi Ziyaretgâhı: Selanik yakınlarında Doyran yerleşim bölgesindedir.[3036]

117. Şeyh Şücâ' Ziyaretgâhı: Selanik'e bağlı Doyran köyündedir.[3037]

118. Pîr Dede Ziyaretgâhı: Siroz şehrinde Ahmed Paşa Köprüsü yanındadır.[3038]

119. Şeyh Yahya Efendi Ziyaretgâhı: Siroz'dadır.[3039]

120. Deli Mehmed Ziyaretgâhı: Macaristan sınırları içinde Grajğal şehrindedir. Evliya Çelebi, gördüğü bu ziyaretgâh hakkında bir menkabe de zikretmektedir.

Deli Mehmed Menkabesi: Grajğal şehrinin kuşatması bir kurban bayramı gününe denk gelmiştir. Bütün halk kale içinde savunma için beklerken, Deli Mehmed, kale kapılarının açılıp düşmana hücum edilmesini ister. Halk, bu gün kurban bayramıdır. Bayram namazını kıldıktan sonra hücum edelim der. Deli Mehmed, "Madem bu gün kurban bayramıdır, biz de düşmana hücum edip, Hak yolunda kurban olalım" diye karşılık verir. Kendisi hemen kale kapısını açıp, düşmana hücum eder. Birçok düşmanı öldürdükten sonra, bir düşman askeri tarafından kafasına vurulan bir kılıç darbesiyle, kellesi düşer. Deli Hüsrev ismindeki bir arkadaşı, cesedinin başına gelir. " Bre hey gidi deli! Kurban bayramında Hak yoluna kurban oldun. Namus değil midir, niçin böyle yatarsın? Bre koma! Kafir başını götürür" der. Bunun üzerine Deli Mehmed, başsız vücuduyla kalkar, kendisini vuran düşman askerinin peşine düşer. Bir darbeyle kafasını uçurur. Bunu gören diğer, düşman askerleri korkudan kaçarlar. Deli Hüsrev'de şehit düşer. Deli Mehmed, arkadaşının yanına gelir ve kucaklaşıp öylece kalırlar.

[3035] A.g.e., (OM), VIII/77.
[3036] A.g.e., (OM), VIII/108.
[3037] A.g.e., (OM); VIII/108.
[3038] A.g.e., (OM), VIII/139.
[3039] A.g.e., (OM), VIII/139.

Seyyahımız, bu menkabeyi, Deli Mehmed'in şehit oluşunu görenlerden naklettiğini söylemektedir.[3040]

121. Mecnun Baba Ziyaretgâhı: Yugoslavya'da Oyluk yerleşim merkezindedir. Bu ziyaretgâh için herhangi bir bilgi verilmemektedir.[3041]

122. Hasan Baba Ziyaretgâhı: Budin yakınlarındaki Hatvan denilen yerdedir.[3042]

123. Velim Baba Ziyaretgâhı: Hatvan'da Hasan Baba ziyaretgâhına yakın bir yerdedir.[3043]

124. Mîyak Baba Sultan Ziyaretgâhı: Balkanlarda Akkirman eyaletine bağlı Yanık şehrine yakın Turla nehri kenarındadır. Mîyak Baba'ya Tatarların Yağlı Baba dedikleri ifade edilmektedir. Mîyak Baba kendi halinde yaşayan bir derviştir. Halk kendisinden bir keramet ister. O da, *" Bizde bir şey yoktur. Boş torba gibi bir kişiyim. Evliyalara keramet göstermek avradların hayız bezini göstermek gibidir ve ahirete intikal etmek görünüyor varın kuzular bende bir keramet yokdur."* diye ricada bulunur.[3044] Kendisinden keramet isteyenlere karşı bir türlü sözünü dinlettiremez. Netice'de, Turla nehri'nin yağ akması için Allah'a yalvarır. Üç gün üç gece Turla nehri yağ akar. Bütün millet akan yağdan toplar. O kadar yağ akar ki, Karadeniz'e dahi ulaşır. Seyyahımız bu hususu mübalağalı bir şekilde anlatarak, bu yağın ta Akdeniz sahillerine kadar geldiğini ifade eder. Mîyak Baba bu kerameti gösterdiğinden, hemen orada vefat eder. Turla nehri kenarına defn ederler.[3045]

125. Yadigâr Baba Ziyaretgâhı: Kırım yarımadasında Azizler köyündedir. Çelebi'nin ifadesiyle Yadigâr Baba, ulu bir sultandır. Türbedârı Baba Hindî[3046] isminde bir derviştir.[3047]

126. Kemal Atâ Ziyaretgâhı: Eski Kırım'dadır.[3048]

127. Derviş Harabî Ziyaretgâhı: Nefes sahibi birisidir. Kırım'ın harap olmasına sebep olduğuna inanıldığı için Kırım halkı tarafından ziyaret edilmediği söylenmektedir.[3049]

128. Çoban Atâ: Kemal Atâ'nın kardeşidir. Ziyaretgâhı, Eski Kırım'da Eğri Kapı yanındadır.[3050]

[3040] A.g.e., (DM), VII/48-49.
[3041] A.g.e, (DM), VII/151.
[3042] A.g.e., (DM), VII/159.
[3043] A.g.e., (DM), VII/159.
[3044] A.g.e., (DM), VII/501.
[3045] A.g.e., (DM), VII/501.
[3046] A.g.e, (Cevdet), VI/490.
[3047] A.g.e., (DM), VII/643.
[3048] A.g.e., (DM), VII/666.

129. Topçu Baba Sultan Ziyaretgâhı: Kırım'da Kefe şehrindedir.[3051]

130. Şeyh Efendi Sultan Ziyaretgâhı: Kefe şehrindedir. Aile efrâdı ile birlikte aynı yerdedir.[3052]

131. Şehid Baba Ziyaretgâhı: Kefe'de Atkapısı denilen yerdedir.[3053]

132. Şeyh Ebu Bekir Ziyaretgâhı:Kefe'dedir.[3054]

133. Hacı Yesevî Ziyaretgâhı: Dağıstan'da Öz şehrine yakın İder yerleşim merkezindedir.[3055]

134. Hacı Memî Ziyaretgâhı: Öz şehrine yakın İder denilen yerdedir.[3056]

135. Abdullah Taşkendî Ziyaretgâhı: Dağıstan'da Öz şehrine yakın İder isimli yerleşim merkezindedir.[3057]

136. Şeyh Bağatur Sultan Ziyaretgâhı: Dağıstan'da Haydak şehrindedir.[3058]

137. Şeyh Sultan Minnetullah Ziyaretgâhı: Dağıstan'da Haydak şehrindedir. Seyyahımız, Şeyh Minetullah için *" kudvetü'l-ashâb, ve zübdetü'l-ahbâb-ı agâh matlub-ı ibâdullâh"* [3059]ibaresini kullanmaktadır.

138. Musa Baba Ziyaretgâhı: Selanik'te Kanlı Burkaz denilen yerdedir. Türbesi kurşundan yapılmıştır.[3060]

139. Ali Baba Ziyaretgâhı: Selanik'te Balık Pazarı denilen yerdedir.[3061]

140. Murad Baba Ziyaretgâhı: Vardar Yenicesi'nde Abdullah İlâhi'nin ziyaretgâhı yanındadır.[3062]

141. Şeyh Fazlullah Efendi Ziyaretgâhı: Vardar Yenicesi'ndedir.[3063]

142. Üveys Efendi Ziyaretgâhı: Vardar Yenicesi'ne yakın eski adı Drama yeni adı Vodina olan şehirdedir.[3064]

[3049] A.g.e., (DM), VII/666.
[3050] A.g.e., (DM), VII/666.
[3051] A.g.e., (DM), VII/683.
[3052] A.g.e., (DM), VII/683.
[3053] A.g.e., (DM), VII/684.
[3054] A.g.e., (DM), VII/684.
[3055] A.g.e., (DM), VII/794.
[3056] A.g.e., (DM), VII/794.
[3057] A.g.e., (DM), VII/794.
[3058] A.g.e., (DM), VII/797.
[3059] A.g.e., (DM), VII/797.
[3060] A.g.e., (OM), VIII/169.
[3061] A.g.e., (OM), VIII/169.
[3062] A.g.e., (OM), VIII/176.
[3063] A.g.e.., (OM), VIII/176.
[3064] A.g.e., (OM), VIII/180.

143. Baykuş Baba Ziyaretgâhı: Vodina şehrindedir. Hiç dışarı çıkmazmış. Şehrin ileri gelenleri kendisine yiyecek getirdiklerinden kendisine Baykuş Baba denilmiştir.[3065]

144. Hasan Baba Sultan Ziyaretgâhı: Balkanlarda Karaferye denilen şehirde ulu bir çınarın altındadır. Seyyahımız, bu çınarın gövdesinin kalınlığını ifade etmek için, on beş kişinin kucaklayacakları kadar büyük olduğunu söyler. Ağacın dalları üzerinde birçok kuşun yuva yaptıkları da ifade edilmiştir. [3066]

145. Devrî Balî Baba Ziyaretgâhı: Balkanlarda Karaferye şehrindedir.[3067]

146. Abdu'l-Samed Sultan Ziyaretgâhı: Karaferye şehrindedir.[3068]

147. Seyyid Sultan Ziyaretgâhı: Bu zatın ziyaretgâhı'da Karaferye şehrindedir.[3069]

148. Hacı Efendi Ziyaretgâhı:Romanya'nın Yenişehir Benderi şehrindedir.[3070]

149. Şeyh Aziz Efendi: Yenişehir Benderi'ndedir.[3071]

150. Şamlı Yahya Efendi Ziyaretgâhı: Romanya'nın Yenişehir Benderi'ndedir. Yahya Efendi Şam'da Salihiyye Mahallesinde doğmuştur. Daha sonra Yenişehir Benderi'ne yerleşmiştir. Burada vefat etmiştir. Ziyaretgâhı Mehmed Çavuş mescidi içindedir. Vefatından sonra yerine oğlu Seyyid Şerafeddîn geçmiştir. [3072]

151. Durgud Baba Ziyaretgâhı: Tırhala'dadır.[3073]

152. Şeyh Hızır Efendi Ziyaretgâhı: Tırhala'dadır.[3074]

153. Şeyh Ramazan Efendi Ziyaretgâhı: Tırhala'dadır.[3075]

154. Şeyh Hazret-i Hüseyin Efendi: Bu zatın ziyaretgâhı da Tırhala'dadır.[3076]

155. Şeyh Hüsâm Efendi Ziyaretgâhı: Tırhala yakınlarında Fener Abâdân denilen yerdedir.[3077]

156. Eskici Baba Ziyaretgâhı: Rumeli'nde Eski Livadiye denilen kasabadadır.[3078]

[3065] A.g.e., (OM), VIII/180.
[3066] A.g.e., (OM), VIII/180.
[3067] A.g.e., (OM), VIII/180.
[3068] A.g.e., (OM), VIII/180.
[3069] A.g.e., (OM), VIII/180.
[3070] A.g.e., (OM), VIII/198.
[3071] A.g.e., (OM), VIII/198.
[3072] A.g.e., (OM), VIII/198-199.
[3073] A.g.e., (OM), VIII/207. 4.dipnotta Durgud Paşa Baba olarak geçmektedir.
[3074] A.g.e., (OM), VIII/207.
[3075] A.g.e., (OM), VIII/207.
[3076] A.g.e., (OM), VIII/207.
[3077] A.g.e., (OM), VIII/214.
[3078] A.g.e., (OM), VIII/233.

157. Gedüslü Halife Ziyaretgâhı: Rumeli'nde Harab İstefe denilen kasabada Ali Paşa mesiresi içindedir. Seyyahımız Gedüslü Halife'yi ziyaret ettiğini söylemektedir.[3079]

158. Kara Baba Sultan Ziyaretgâhı: Edirne yakınlarında Eğriboz kasabasında Köprü'nün Rumeli tarafındadır. Şehrin tüm yerleşiminin gözetlenebileceği yüksek bir yerdedir.[3080]

159. Mahmud Baba Sultan Ziyaretgâhı: Eğriboz'da Kale içindedir.[3081]

160. Gâib Baba Ziyaretgâhı: Eğriboz'da dış varoştadır.[3082]

161. Veli Dede Ziyaretgâhı: Eğriboz'dadır.[3083]

162. Sarı Sıddık Baba Ziyaretgâhı: Mora Yarımadasında Ballıbadra denilen yerdedir. Evliya Çelebi, buradaki Rum'ların da bu ziyaretgâha hürmet gösterdiklerini ve azizlerinden Esvet Nikola (Sarı Saltuk) [3084] olduğuna inandıklarını söyler. Seyyahımız Sarı Sıddık Baba ile ilgili olarak bir menkabe de nakletmektedir.

Sarı Sıddık Baba Menkabesi: Sarı Sıddık Baba, Vosicse şehrinden karşı kıyıdaki İnebahtı'ya gitmek ister. Gemiciler kendini gemilerine almazlar. Sarı Sıddık Baba'da eteğine kum doldurup, gemicilerin arkasından denize girer. Eteğindeki kumları denize döker. İki bin adımlık bir mesafeye kum döker. Gemiciler bu hadiseyi gördüklerinde, boğazın kapanacağını görürler. Bundan endişe duyarak, geriye dönüp Sarı Sıddık Baba'yı gemiye alırlar. Çelebi'nin söylediğine göre, dökülen bu kum yeri iskele olarak kullanılmaktaymış. Sarı Sıddık Baba'nın birçok kerametleri görülmüş. Bu kerametini izhâr ettiğinden dolayı vefat etmiştir.[3085]

163. Delikli Baba Ziyaretgâhı: Asıl ismi Ali olup, Guston'da Kadiri tekkesi bağı içindedir.[3086]

164. Şeyh Irakî Ziyaretgâhı: Guston'dadır.[3087]

165. Şeyh Ebubekir Ziyaretgâhı: Bu ziyaretgâh'ta Guston'dadır.[3088]

166. Şeyh Muhammed Efendi Ziyaretgâhı: Rumeli'nde Koron bağları içindedir.[3089]

[3079] A.g.e., (OM), VIII/235.
[3080] A.g.e., (OM), VIII/243.
[3081] A.g.e., (OM), VIII/243.
[3082] A.g.e., (OM), VIII/243.
[3083] A.g.e., (OM), VIII/243.
[3084] A.g.e., (Cevdet), II/134.
[3085] A.g.e., (OM), VIII/291-292.
[3086] A.g.e., (OM), VIII/303.
[3087] A.g.e., (OM), VIII/303.
[3088] A.g.e., (OM), VIII/303.
[3089] A.g.e., (OM), VIII/333.

167. Selim Baba Ziyaretgâhı: Yunanistan sınırları içinde Anapoli şehrindedir. Liman'a yakın Kale duvarı dibindedir. Herkes tarafından ziyaret edilen bir yerdir.[3090]

168. Berkî Efendi Ziyaretgâhı: Arnavutluk'ta Rekrî şehrindeki Tekke Camiî'ndedir.[3091]

169. Pupu Baba Sultan Ziyaretgâhı: Rekrî'de Tekke Camiî'ndedir.[3092]

170. Baba Hasan Dede Sultan Ziyaretgâhı: Baba Hasan Dede Sultan'ın ziyaretgâhı da Rekrî şehrindeki Tekke Camiî içindedir.[3093]

171. Şeyh Ali Dost Dede Ziyaretgâhı: Arnavutluk'ta Rekrî şehrindeki Tekke Camiî sahasındadır. Seyahatname'de bu derviş ile ilgili bir menkabe de nakledilmektedir.

Şeyh Ali Dost Dede Menkabesi: Rekrî'deki Ergiri mahallesinde yaşarmış. Vefat edince, mahalle sâkînleri onun taundan öldüğünden şüphe etmişler. Bundan dolayı, tüm mahalle halkı evlerini terkeder. Kırk gün kırk gece evlerine dönmezler. Kırk günün sonunda gelip, hücresinin kapısını açarlar. Ali Dost Dede'nin cesedinin kıbleye dönük bir vaziyette durduğunu görürler. Cesedi halen sıcakmış. Cesedini yıkarlarken, göğsü üzerinde kırmızı etten (Ali Dost) yazısının yazılmış olduğunu görürler. Tekke Camiîne defnederler. Bu hadiseden dolayı tüm yöre halkı tarafından Ali Dost Dedenin türbesi ziyaretgâh olarak ün salar.[3094]

172. Pîr Muhammed Efendi Ziyaretgâhı: Belgrad'ta Uzkurlu Camiî yakınındadır.[3095]

173. Şeyh Ali Dede Ziyaretgâhı: Belgrat'ta mezarlık meydanındaki köprünün başındadır.[3096]

174. Şeyh İlham Sultan Ziyaretgâhı: Arnavutluk'ta İlbasan şehrindedir:[3097]

175. Dede Maksud Ziyaretgâhı: İlbasan şehrindedir. Seyyahımızın rivayetlere dayanarak verdiği bilgiye göre, Dede Maksud, Fatih Sultan Mehmet zamanında vefat etmiştir. Cesedi halen çürümemiştir. Bir seccade üstünde, sırtında hırkası, elinde tesbihi olduğu halde oturmuş vaziyettedir.[3098]

[3090] A.g.e., (OM), VIII/368.
[3091] A.g.e., (OM), VIII/678.
[3092] A.g.e., (OM), VIII/678.
[3093] A.g.e., (OM), VIII/678.
[3094] A.g.e.,(OM), VIII/678.
[3095] A.g.e., (OM), VIII/700.
[3096] A.g.e.., (OM),VIII/700.
[3097] A.g.e., (OM), VIII/729.
[3098] A.g.e., (OM), VIII/729.

176. Şeyh Vildân Efendi Ziyaretgâhı: Rumeli'de Usturumca Tekke Camiî'ndedir. [3099]

177. Kasım Baba Sultan Ziyaretgâhı: Bursa İnegöl'dedir.[3100]

178. Siraceddîn Baba Ziyaretgâhı: İnegöl'de Kasım Baba ziyaretgâhının yanındadır.[3101]

179. Şeyh Ahmed Ziyaretgâhı: Kütahya'da Ahi Mustafa mahallesindedir.[3102]

180. Şeyh Ahmed Kalburcu Ziyaretgâhı: Kütahya'da Pîrler mahallesindedir. Evliya Çelebi'nin söylediğine göre, Şeyh Ahmed, Kütahya yakınlarında Kalburcu köyünde dünyaya gelmiştir. Manevi ilim sahibi bir kişidir. Ömründe buğday ve arpa ekmeği yememiştir. Sadece çavdar ekmeği yemiştir. Bundan dolayı Çavdarlı Şeyh diye tanınmıştır. Yavuz Sultan Selim, kendisi için bir mescid yaptırmıştır. Vefat ettiğinde buraya defnedilmiştir [3103]

181. Pîrler Sultanı Ziyaretgâhı: Kütahya'dadır. Seyyahımız, Pîrler Sultanı'na Karadonlu Sultanlar da denildiğini söylemektedir.[3104]

182. Yahşi Baba ve Bahşi Ziyaretgâhı: Afyon'da Kütahya yolu üzerindedir. Kardeştirler. Sultan Selim'in huzurunda yemek yerlerken, " biz bu an gideriz" demişler ve ikisi de aynı anda vefat etmişler. " *...şehir haricinde Kütahya rahı üzre Yahşi Baba ve Bahşi Baba ikisi tev'eme biraderler imiş. Selim Han huzurunda taam yerlerken sofra başında ikisi Padişahım biz bu an gideriz deyüb ol ân ânı vahidde ikisi bir anda han (can) teslim idüb bu mahalde defn idüb üzerlerine bir tekye bina etmiyler. Kendüleri Horasan erenlerinden olmagile yine türbedarları ve tekyenişinleri Hindî ve Özbekî ve Mogolî ve Dagıstanî fukaraları sakinlerdir.*"[3105]

183. Şeyh Cabı Sultan Ziyaretgâhı: Simav'da Karşıyaka denilen dağın eteğindedir.[3106]

184. Şollakî Sultan Ziyaretgâhı: Manisa'nın Kula İlçesindedir.[3107]

185. Esedullah Baba Ziyaretgâhı: Kula İlçesindedir.[3108]

186. Emir Kadı Ziyaretgâhı: Menemen'dedir. [3109]

[3099] A.g.e., (OM), VIII/756.
[3100] Seyahatname, (DM), IX/11.
[3101] A.g.e., (DM), IX/11.
[3102] A.g.e., (DM), IX/27.
[3103] A.g.e., (DM), IX/27.
[3104] A.g.e., (DM), IX/ 27.
[3105] A.g.e., (DM), IX/35.
[3106] A.g.e., (DM), IX/47.
[3107] A.g.e., (DM), IX/52.
[3108] A.g.e., (DM), IX/52.
[3109] A.g.e., (DM), IX/87.

187. Hacı Yusuf Baba Ziyaretgâhı: İzmir'de Yukarı Kale'nin yakınlarındadır.[3110]

188. Bayezid Baba Ziyaretgâhı: İzmir'dedir.[3111]

189. Seyyid Mükremeddin Sultan Ziyaretgâhı: İzmir'dedir.[3112]

190. Samud Baba Ziyaretgâhı: İzmir'in Urla İlçesindedir.[3113]

191. Memi Dede Ziyaretgâhı: Urla'da Vakıflar köyündedir.[3114]

192. Ali Dede Ziyaretgâhı: Urla'da Vakıflar Köyündedir. Eski Memi Dede'nin oğludur. Birçok kerameti görülmüştür. Kerametlerinden birisi de, cenazesi yıkanırken, tabutuyla birlikte ortadan kaybolmasıdır. Cenazesi üç gün sonra bir bağ içinde bulunur. Bu bağ içinde defnedilir.[3115]

193. Hoca Ali Hazretleri Ziyaretgâhı: Urla'da Kızılca Camiî yanındadır.[3116]

194. Şeyh Bahri Ziyaretgâhı: Urla'da Kızılca Camiî yanındadır.[3117]

195. Derviş Fehmi Efendi Ziyaretgâhı: Kızılca Camiîndedir.[3118]

196. Kavak Baba Sultan Ziyaretgâhı: Aydın'a bağlı Güzelhisar kasabasındadır.[3119]

197. Kavak Baba Sultan Ziyaretgâhı: Güzelhisar'dadır.[3120]

198. İman Baba Sultan Ziyaretgâhı: Güzelhisar'da İman Dağı'ndadır.[3121]

199. Madran Baba ve Yardaklı Baba Ziyaretgâhları: Bu iki zatın ziyaretgâhları Güzelhisar'da İman Dağı'nın güney kesiminde aynı yerdedir. [3122]

200. Kapu Erenleri Ziyaretgâhı: Denizli'de Cafer Ağa Hanı yanındadır.[3123]

201. Memi Dede, Yakub Dede, Baba Sultan, Ayaklı Baba, Fethi Baba, Şahin Baba, Ziyaret Baba, Yakîn Baba, Hacı Şeyh Sultan, Uzunca Hayreddîn Sultan, Çomaklı Baba, Kara Öyük Baba ve Didiği Baba Sultan Ziyaretgâhları: Denizli'de mesire olarak bilinen yüksek bir tepenin üzerinde aynı yerde oldukları bildirilmektedir.[3124]

[3110] A.g.e., (DM), IX/98.
[3111] A.g.e., (DM), IX/98.
[3112] A.g.e., (DM), IX/98.
[3113] A.g.e., (DM), IX/103.
[3114] A.g.e., (DM), IX/103.
[3115] A.g.e., (DM), IX/103.
[3116] A.g.e., (DM), IX/103.
[3117] A.g.e., (DM), IX/103.
[3118] A.g.e., (DM), IX/103.
[3119] A.g.e., (DM), IX/159.
[3120] A.g.e., (DM),IX/159.
[3121] A.g.e., (DM), IX/159.
[3122] A.g.e., (DM), IX/159.
[3123] A.g.e., (DM), IX/195.
[3124] A.g.e., (DM), IX/195.

202. Sarı Baba Sultan, Alkanlı Dede, Kepez Dede, Ali Balı Dede ve Gülüm Dede Ziyaretgâhları: Denizli yakınlarında Davaz yerleşim bölgesinde aynı yerdedir. [3125]

203. Kerş Er Sultan Ziyaretgâhı: Muğla'nın Ula ilçesindedir. Ziyaretgâhının Ula'nın kuzeyine düşen bir dağda olduğu ifade edilmiştir. Buhara erenlerindendir.[3126]

204. Su Dere Erenleri Ziyaretgâhı: Muğla'nın Milas İlçesinde Su Dağı'nın zirvesindedir.[3127]

205. Felendi Sultan Ziyaretgâhı: Milas'tadır.[3128]

206. Derebeği Sultan Ziyaretgâhı: Milas'tadır.[3129]

207. Hayreddin Sultan Ziyaretgâhı: Milas'tadır.[3130]

208. Boğa Baba Ziyaretgâhı: Milas'tadır.[3131]

209. Gazal Murad Baba Ziyaretgâhı: Milas ziyaretgâhlarındandır.[3132]

210. Salâhüddin Sultan Ziyaretgâhı: Milas'tadır.[3133]

211. Yakub Baba Ziyaretgâhı: Marmaris'tedir.[3134] Yakub Baba hem Marmaris'in hemde Rodos Adasının fethinde manevi rol oynamıştır.[3135]

212. Abdullah Efendi Ziyaretgâhı: Antalya'nın Elmalı İlçesi Pınarbaşı semtindedir.[3136]

213. Kara Mü'min Sultan Ziyaretgâhı: Konya'ya bağlı Ermenek İlçesindedir.[3137]

214. Yalınca Baba Ziyaretgâhı: Ermenek'tedir.[3138]

215. Arpaş Dede Ziyaretgâhı: Ermenek'tedir.[3139]

216. Kulacık Baba Ziyaretgâhı:Ermenek'tedir.[3140]

217. Şeyh Musa Ziyaretgâhı: Silifke'deki ziyaretgâhlardan sayılmıştır.[3141]

218. Şeyh Şücaeddîn Ziyaretgâhı: Silifke ziyaretgâhlarından olduğu bildirilmiştir. Türkmen aşiretine mensub olup, Şeyh Musa'nın kardeşidir.[3142]

[3125] A.g.e., (DM), IX/198.
[3126] A.g.e., (DM), IX/205.
[3127] A.g.e., (DM), IX/209.
[3128] A.g.e., (DM), IX/209.
[3129] A.ge., (DM), IX/209-210.
[3130] A.g.e., (DM), IX/210.
[3131] A.g.e., (DM), IX/210.
[3132] A.g.e., (DM), IX/210.
[3133] A.g.e., (DM), IX/210.
[3134] A.g.e., (DM), IX/229-233.
[3135] A.g.e., (DM), IX/233.
[3136] A.g.e., (DM), IX/280.
[3137] A.g.e., (DM), IX/306.
[3138] A.g.e., (DM), IX/306.
[3139] A.g.e., (DM), IX/306.
[3140] A.g.e, (DM), IX/306.
[3141] A.g.e., (DM), IX/320.
[3142] A.g.e., (DM), IX/320.

219. Deli Fâkih Sultan Ziyaretgâhı: Maraş'tadır. Serçeşme-i fukâra olarak tanıtılmıştır.[3143]

220. Omuzlu Küçi Dede Ziyaretgâhı: Maraş'tadır.[3144]

221. Çomaklı Sultan Ziyaretgâhı: Maraş'tadır.[3145]

222. Hazret-i Ukkâşe Ziyaretgâhı: Maraş'ta Sofi Dağı denilen yerdedir. Birçok menkabesi olan birisidir. Büyük bir kubbede medfundur. Türbesinin yanında bir kuyu olduğu bildirilmiştir.[3146]

223. İbrahim Dede Ziyaretgâhı: Maraş'ta Kâfir Dağı yamacında olduğu bildirilmiştir.[3147]

224. Manav Ali bin Balı Efendi Ziyaretgâhı: Maraş'ta Alâüddevle Camiî içindedir.[3148]

225. Derdimend Baba Ulu Sultan Ziyaretgâhı: Maraş'tadır. Ehl-i kerâmet birisidir. Fatih Sultan Mehmed ile Uzun Hasan arasında meydana gelen savaşta, Uzun Hasan'ın yenileceğini önceden haber vermiştir.[3149]

226. Elli Baba Ziyaretgâhı: Gaziantep'te, Ali Neccar denilen yerdedir.[3150]

227. Kırbac Baba Ziyaretgâhı: Gaziantep'te Elli Çınar denilen yerdedir.[3151]

228. Topacık Baba Ziyaretgâhı: Gaziantep ziyaretgâhlarındandır.[3152]

229. Henk Baba Ziyaretgâhı: Gaziantep'tedir.[3153]

230. Aydın Baba Ziyaretgâhı: Gaziantep'te Elli Çınar denilen yerin güneyindedir.[3154]

231. Şeyh İzzedin ve Şeyh Yusuf Ziyaretgâhları: Kilis'te aynı yerde oldukları bildirilmiştir.[3155]

232. Şeyh Nasırüddin Ziyaretgâhı: Kilis'e bağlı Azez denilen yerdedir.[3156]

233. Şeyh Karaca Ziyaretgâhı: Azez'de Kilis yolu üstündedir.[3157]

[3143] A.g.e., (DM), IX/349.
[3144] A.g.e., (DM), IX/349.
[3145] A.g.e., (DM), IX/349.
[3146] A.g.e., (DM),IX/350.
[3147] A.g.e., (DM), IX/350.
[3148] A.g.e., (DM), IX/350.
[3149] A.g.e., (DM), IX/349.
[3150] A.g.e., (DM), IX/359.
[3151] A.g.e., (DM), IX/359.
[3152] A.g.e., (DM), IX/359.
[3153] A.g.e., (DM), IX/359.
[3154] A.g.e., (DM), IX/359.
[3155] A.g.e., (DM), IX/363.
[3156] A.g.e., (DM), IX/366.
[3157] A.g.e., (DM), IX/366.

234. Şeyh Aliyü'l-Meâzi Ziyaretgâhı: Kilis yakınlarında Azez denilen yerdedir. Sütçü olarak tanınırmış. Bir sığırı varmış. Sığırı ile birlikte herkesin kapısına gider, insanlara ücretsiz olarak süt verirmiş.[3158]

235. Şeyh Hamîd Ziyaretgâhı: Azez'de Kilis yolu üstündedir.[3159]

236. Şeyh İzam, Şeyh Esvedî Hatbî ve Şeyh Vadi Ziyaretgâhları: Adı geçenlerin kardeş oldukları, ve ziyaretgâhlarının Kilis'e bağlı Azez denilen yerde olduğu belirtilmiştir.[3160]

237. Şeyh Ali Rûmi Ziyaretgâhı: Halep'te Antakya Kapı denilen semtin yanındadır.[3161]

238. Şeyh Bayram Ziyaretgâhı: Halep'tedir.[3162]

239. Şeyh İhlâs Dede Ziyaretgâhı: Halep'tedir.[3163]

240. Şeyh Memo Ziyaretgâhı: Halep'tedir.[3164]

241. Şeyh Yaprak Ziyaretgâhı: Halep'tedir.[3165]

242. Şeyh İbrahim Ziyaretgâhı: Halep'te Delallar Mahallesi Taşra sokağındadır.[3166]

243. Şeyh Arabî Ziyaretgâhı: Halep'te Şeyh İbrahim Ziyaretgâhı yanındadır.[3167]

244. Şeyh Ahmedi Şabanî Ziyaretgâhı: Haleb'e bağlı Riyha denilen yerdedir.[3168]

245. Şeyh Yusuf Ziyaretgâhı: Riyha'dadır.[3169]

246. Şeyh Kâsîf Ziyaretgâhı: Riyha'nın kuzeyindedir.[3170]

247. Şeyh Mehmed Gazi Ziyaretgâhı: Riyha'dadır.[3171]

248. Şeyh Şu'man Ziyaretgâhı: Haleb'e bağlı İdlib denilen kasabadadır.[3172]

249. Şeyh Ebubekir Betrânî Ziyaretgâhı: Suriye'nin Lâtıkiye şehrindedir.[3173]

250. Şeyh Said Ziyaretgâhı: Bu ziyaretgâh'ta Lâtıkiye'de limana yakın bir yerdedir.[3174]

[3158] A.g.e., (DM), IX/366.
[3159] A.g.e., (DM), IX/366.
[3160] A.g.e.., (DM), IX/366.
[3161] A.g.e., (DM), IX/381.
[3162] A.g.e., (DM), IX/381.
[3163] A.g.e., (DM), IX/381.
[3164] A.g.e., (DM), IX/381.
[3165] A.g.e., (DM). IX/381.
[3166] A.g.e., (DM), IX/381.
[3167] A.g.e., (DM), IX/381.
[3168] A.g.e., (DM), IX/384.
[3169] A.g.e., (DM), IX/385.
[3170] A.g.e., (DM), IX/385.
[3171] A.g.e., (DM), IX/385.
[3172] A.g.e., (DM), IX/385.
[3173] A.g.c., (DM), IX/391.

251. Emir Sultan Ziyaretgâhı: Lâtıkiye'dedir. Seyyahımız, bu şehirde Şeyh Emir ve Şeyh Emir Esad ismindeki zatların , Emir olarak anıldığını söyler.[3175]

252. Abdullah'ü-l Mağari Ziyaretgâhı: Suriye'de Cebliye şehrinde sahil kenarındadır.[3176]

253. Abdullah-ı Samedî Ziyaretgâhı: Ürdün'ün Maan şehrindedir. Seyyahımızın bildirdiğine göre, Maan'ı istila etmeye gelen düşman gemilerine ayağındaki nalını çıkarıp firlatmış ve gemilerini batırmıştır. Karaya çıkan düşman askerlerinin hepsi esir olmuştur.[3177]

254. Şeyh No'ma Ziyaretgâhı: Filistin topraklarında Safed şehrindedir.[3178]

255. Şeyh Mücahid Ziyaretgâhı: Filistin'de Nablus şehrindedir.[3179]

256. Şeyh Bahaüddin Ziyaretgâhı: Nablus'tadır.[3180]

257. Şeyh Ganemi Makdesi Ziyaretgâhı: Nablus'un doğusunda yüksek bir yerdedir.[3181]

258. Şeyh Cüneydü't-Tayyarî Ziyaretgâhı: Nablus'ta yüksek bir tepenin üzerindedir. Zikir esnasında uçtukları için kendisine Cüneydi Tayyarî dedikleri ifade edilmiştir.[3182]

259. Şeyh Kehen'uş Ziyaretgâhı: Halilürrahman şehrindedir.[3183]

260. Şeyh Aliyyü'd-Dekâvî Ziyaretgâhı: Halilürrahman'ın kuzeyinde bir kubbe içindedir.[3184]

261. Ebu's-Selc Ziyaretgâhı: Şam'da bulunan Hayyü's-Selc dağındadır. Bu zatın, yaz mevsiminde Şam halkına kar getirip, bedava dağıttığı bildirilmiştir.[3185]

262. Ebu Selc-i Hindî Ziyaretgâhı: Şam'da bulunan Hayyü's-Selc dağında yaşarmış. Çıplak bir şekilde karlar içinde yatarmış. İlahi aşktan dolayı dağa çekildiğine inanılırmış. Yavuz Sultan Selim Mısır fethine giderken, bu zatın duasını almıştır. Fetihten sonra Mısır'da bir tekke yapmasını istemiştir. Fetih dönüşü, Yavuz Sultan

---

[3174] A.g.e., (DM), IX/391.
[3175] A.g.e., (DM), IX/391.
[3176] A.g.e., (DM), IX/397.
[3177] A.g.e., (DM), IX/414-415.
[3178] A.g.e., (DM), IX/444.
[3179] A.g.e., (DM), IX/458.
[3180] A.g.e., (DM), IX/458.
[3181] A.g.e., (DM), IX/459.
[3182] A.g.e., (DM), IX/459.
[3183] A.g.e., (DM), IX/513.
[3184] A.g.e., (DM), IX/513.
[3185] A.g.e., (DM), IX/556.

Selim bu zatı ziyaret etmek istediğinde, vefat ettiğini söylemişler. Kendisine bir kubbe yaptırmıştır.[3186]

263. Şeyh Ebubekir el-Muarref Ziyaretgâhı: Kahire'de Hatuniyye Camiî yakınındaki Meşhedi Kabrü't-Tavil Kubbesi denilen yerdedir. Ulu bir ziyaretgâh olarak anılmıştır.[3187]

264. Ebu's-Suud Ebü'l-Aşayîr Ziyaretgâhı: Kahire'dedir.[3188]

265. Şeyh Şemsedinü'l-Hanefî Ziyaretgâhı: Kahire'de Suku Dellâl denilen yerin yanında bulunan Camiî'nin sağ tarafındadır. Büyük bir şeyh olarak kabul edilmiştir. Çarşamba günü ziyaret edilen bir yerdir.[3189]

266. Şeyh Hazreti Yusuf Acemî Ziyaretgâhı: Kahire'de Ezher Camiî yakınlarındadır.[3190]

267. Şeyh Abdullah Ziyaretgâhı: Mısır'ın Mit Gamr şehrinde mahkeme karşısındadır.[3191]

268. Şeyh Muhammed Demenhûrî: Mit Gamr şehrinin dışında hurmalıklar içindedir.[3192]

269. Şeyh Şüca'ddinü'ş- Şenlenvânî Ziyaretgâhı: Mit Gamr'dadır.[3193]

270. Şeyh Seyyid Halef Ziyaretgâhı: Mit Gamr'ın dışında hurma bahçeleri içindedir.[3194]

271. Şeyh Ammad Ziyaretgâhı: Mit Gamr şehrindedir.[3195]

272. Şeyh Seyyid Muhammedü'l-Kasrî Ziyaretgâhı: Mit Gamr'ın dışındadır.[3196]

273. Şeyh Yunus'ül-Ahmedî Ziyaretgâhı: Mit Gamr'dadır.[3197]

274. Şeyh Muhyiddîn Ziyaretgâhı: Mit Gamr'dadır..[3198]

275. Şeyh İsmail Ziyaretgâhı: Mit Gamr'ın ziyaretgâhlarındandır.[3199]

276. Şeyh Ahmedü'z-Zenkılî Ziyaretgâhı: Mit Gamr şehrindedir.[3200]

[3186] A.g.e., (DM), IX/556.
[3187] A.g.e., (DM), X/564.
[3188] A.g.e., (DM), X/575.
[3189] A.g.e., (DM), X/575.
[3190] A.g.e., (DM), X/580.
[3191] A.g.e., (DM), X/598.
[3192] A.g.e., (DM), X/598.
[3193] A.g.e., (DM), X/598.
[3194] A.g.e., (DM), X/598.
[3195] A.g.e., (DM), X/598.
[3196] A.g.e., (DM), X/598.
[3197] A.g.e., (DM), X/598.
[3198] A.g.e., (DM), X/598.
[3199] A.g.e., (DM), X/598.
[3200] A.g.e., (DM), X/598.

277. Şeyh Muhammedü'l-Hindî Ziyaretgâhı: Mit Gamr ziyaretleri arasında sayılmıştır.[3201]

278. Şeyh Süleyman Bagavî Ziyaretgâhı: Mısır'da Menuf şehri ziyaretgâhları arasında zikredilmiştir.[3202]

279. Şeyh Zalgûn Ziyaretgâhı: Mısır'ın Menuf şehrindedir. Menkabevî tarzda verilen bilgiye göre, her sene evliyaların ruhları burayı ziyarete gelirlermiş. Ziyaret gecesi, ziyaretin üzerinde güzel koku saçan yeşil bir duman yükselirmiş. Dumanın içinde sesler işitilirmiş. Şehir bu güzel kokuya bürünürmüş. Birçok kişi bu olaya şahit olmuştur.[3203]

280. Şeyh Abdullah-ı Vasıtî Ziyaretgâhı: Aslen Bağdat'lı olup, ziyaretgâhı Tanta yakınlarındaki Mahalletü'l-Merhum denilen yerdedir.[3204]

281. Şeyh Ali-yî Acemî ve Mansur-ı Endülüsî Ziyaretgâhı: Mahalletü'l-Merhum'da Kâşif Sarayı önünde ikisinin bir kubbenin altında medfun olduğu bildirilmiştir.[3205]

282. Seyyid Osman Saydavî Ziyaretgâhı: Mahalletü'l-Merhum'da bulunan Bedevî halifelerinden Abdulvahhab-ı Cevherî'nin ziyaretgâhı karşısındadır.[3206]

283. Üç Kardeşler Ziyaretgâhı: Mahalletü'l-Merhum'dadır. Seyyahımız, bu ziyaretgâhın Şeyh Allâme, Şeyh Deyyan ve Şeyh Ömer isminde üç kardeşin birlikte medfun oldukları bir ziyaretgâh olduğunu söyler. Kapısının her zaman açık olduğu ve mahalleye bu ziyaretgâhtan dolayı hırsızların kesinlikle giremediği ifade edilmiştir. Bu mahalleye gelen hırsızların ayaklarının felç olacağına inanılırmış.[3207]

284. Şeyh Seyyid Muhammed-i Acemî Ziyaretgâhı: Ehl-i keşf ve keramet sahibi bir zat olduğu bildirilmiştir. Acemden gelmiştir. Ziyaretgâhı, Mahalletü'l-Merhum çarşısındadır.[3208]

285. Şeyh Seydî Yusuf Ziyaretgâhı: Mahalletü'l-Merhum'dadır. Askeriyeden olduğu ifade edilmiştir.[3209]

286. Seyyid Abdurrahman Ziyaretgâhı: Mahalletü'l-Merhum'dadır..[3210]

[3201] A.g.e., (DM), X/598.
[3202] A.g.e., (DM), X/603.
[3203] A.g.e., (DM), X/603.
[3204] A.g.e., (DM), X/629.
[3205] A.g.e., (DM), X/629.
[3206] A.g.e, (DM), X/629.
[3207] A.g.e, (DM), X/630.
[3208] A.g.e, (DM), X/630.
[3209] A.g.e., (DM), X/630.
[3210] A.g.e., (DM), X/630.

287. Seyyid Abdurrahman Süveydî Ziyaretgâhı: Mahalletü'l-Merhum'da Ulu Camiî'ne yakın bir yerdedir. Bu zatın Doğu şehzadelerinden olup, Mısır'a hicret ettiği söylenmiştir.[3211]

288. Seyyid Hasan-ı Kasûrî Ziyaretgâhı: Nehhariye Kasabasında Tanrıverdi Camiî yakınındadır.[3212]

289. Şeyh Hüseyin Ziyaretgâhı: Nehhariye'dedir.[3213]

290. Şeyh İbrahim Kureyha Ziyaretgâhı: Nehhariye'de Ulu Camiî'nin güneyinde küçük kubbeli bir yerdedir.[3214]

291. Şeyh Nasırüddîn Ebu'l-Anayim Ziyaretgâhı: Nehhariye'de çok güzel bir camiî içindedir. Halkın teveccüh gösterdiği bir yerdir.[3215]

292. Seyyid Abdullahü'l-Megaverî Ziyaretgâhı: İskenderiyye'de kendi adı ile anılan camiidedir. Herkesin ziyaret ettiği bir yerdir.[3216]

293. Şeyh Seyyid Hakavk Ziyaretgâhı: İskenderiyye'de sahil kenarında büyük bir ziyaretgâhtır.[3217]

294. Seyyid Ebubekir Tartusî Ziyaretgâhı: İskenderiyye'de Yel Değirmeni denilen yerdedir.[3218]

295. Şeyh Adilü'l-evvel Ziyaretgâhı: İskenderiyye'dedir.[3219]

296. Şeyh Kasımü'l-Kebbârî Ziyaretgâhı: İskenderiyye'de Bab-ı Sidre dışında Buhayre Halici ve Nasıruddîn Tur'ası yanındadır. Kubbesizdir. Burayı daha çok Behice ve Hınadi kavimlerinin ziyaret ettikleri, Perşembe günlerinde de İskenderiyye halkının ziyaret ettikleri bildirilmiştir. [3220]

297. Şeyh Mansur Ziyaretgâhı: Mısır'da Reşid şehrinin önemli ziyaretgâhlarındandır.[3221]

298. Şeyh Muhammedü'l-Berrî Ziyaretgâhı: Reşid şehrinde olup, Şeyh Mansur ziyaretgâhına yakın bir yerdedir.[3222]

[3211] A.g.e., (DM), X/630.
[3212] A.g.e., (DM), X/637.
[3213] A.g.e,. (DM), X/637.
[3214] A.g.e., (DM), X/637.
[3215] A.g.e., (DM), X/637.
[3216] A.g.e., (DM), X/696.
[3217] A.g.e., (DM), X/697.
[3218] A.g.e., (DM), X/697.
[3219] A.g.e., (DM), X/698.
[3220] A.g.e., (DM), X/698.
[3221] A.g.e., (DM), X/712.
[3222] A.g.e., (DM), X/712.

299. Şeyh Ebu'l-Feth Ziyaretgâhı: Mısır'ın Burlos şehrine bağlı Beltim kasabasındadır.[3223]

300. Şeyh Muhammed Huşuî Ziyaretgâhı: Beltim Kasabasındadır.[3224]

301. Şeyh Şâtâ Ziyaretgâhı: Mısır'ın Dimyat şehrinde bir kumluk içindedir. Savaşta şehit olurken, parçalara ayrıldığı için parça anlamına gelen Şâtâ lakabı ile anılmıştır. Seyyahımız, şâtâ kelimesinin kumluk manasını da taşıdığını söyler. Bu türbenin Dimyat'ın doğusunda yarım saat mesafede bir yerde olduğu bildirilmiştir. Türbenin sarnıcına develerle Nil nehrinden su taşınırmış. Su getirilmediği takdirde, develerin uyuz olacağına inanılırmış. Şaban ayının on beşinde şehit olduğundan, her yıl aynı günde kendisi için büyük bir mevlit okunduğu da verilen bilgiler arasındadır.[3225]

302. Beyne'l-Cenâheyn Ziyaretgâhı: Dimyat'ta Fethiyye Camîî yakınındadır.[3226]

303. Şeyh Ebu'l-Abbas Ziyaretgâhı: Dimyat'ta Hartul Kantara denilen yerdedir. Şeyh Ebu'l-Abbas'ın tarikatta ulu bir şeyh olduğu ifade edilmiştir. Evlâd-ı izâmları ile birlikte medfun olduğu bu ziyaretgâhta, müridleri tarafından tarikat faaliyetlerinin yürütüldüğü görülmektedir. Seyyahımız, bu ziyaretgâhta Şeyh Ebu'l-Abbas'ın evlatlarından irşad hizmetini veren salih ve abid bir şeyhin bulunduğunu bildirmektedir. Kendisinin siyah imame ve siyah abanî taşıdığı, müridlerinin de siyah şar sardıkları ifade edilmiştir.[3227]

304. Şeyh Abdülcelil Melabavî Ziyaretgâhı: Mısır'da Mansure şehrindedir.[3228]

305. Şeyh Muhammedü'l-Ukatî Ziyaretgâhı: Mısır'ın Menzele şehrindedir.[3229]

306. İbrahim-i Selmûne Ziyaretgâhı: Menzele'dedir.[3230]

307. Şeyh Tahirî Ziyaretgâhı: Menzele'de Kurafe-i Kebir denilen yerin yakınındadır..[3231]

308. Şeyh Muhyiddin Ziyaretgâhı: Menzele'de Vezir Lûka'ka' denilen yerdedir.[3232]

309. Şeyh Muhammed Şamî Ziyaretgâhı: Menzele'de Attarlar Çarşısındadır.[3233]

[3223] A.g.e., (DM), X/733.
[3224] A.g.e., (DM); X/734.
[3225] A.g.e., (DM), X/746.
[3226] A.g.e., (DM), X/747.
[3227] A.g.e., (DM), X/747.
[3228] A.g.e., (DM), X/758.
[3229] A.g.e., (DM), X/759.
[3230] A.g.e., (DM), X/759.
[3231] A.g.e., (DM), X/759.
[3232] A.g.e., (DM), X/759.
[3233] A.g.e., (DM), X/759-760.

310. Şeyh İsmail-i Gadvî Ziyaretgâhı: Mısır'ın Lût şehrine bağlı Semmenut Kasabasındadır.[3234]

311. Şeyh Seyyid Ziyaretgâhı: Lût şehrine bağlı Semmenut Kasabasındadır.[3235]

312. Şeyh Abdullahü'l-Halef Ziyaretgâhı: Semmenut Kasabasında Gadvî Mescidindedir.[3236]

313. Şeyh Abdülmecidü'ş-Şamulî Ziyaretgâhı: Mısır'da Mahalle-i Kübra'nın batısında şehrin dışında anayol üzerinde olduğu bildirilmiştir.[3237]

314. Şeyh Ali Buthu Millet Ziyaretgâhı: Mısır'ın Benî Seyf şehrindedir. Mekke'de Butha Vadisinde dünyaya geldiği için kendisine Arap Şeyh Buth da dedikleri ifade edilmiştir. Türbesi ziyaretgâh olarak kabul edilmiştir.[3238]

315. Şeyh Hazreti Salihü't-Tayyar Ziyaretgâhı: Benî Seyf şehrinde Şeyh Ali Buthu Millet ziyaretgâhı civarında olduğu bildirilmiştir.[3239]

316. Şeyh Muhammedü'l-Enverî Ziyaretgâhı: Benî Seyf'dedir.[3240]

317. Şeyh Ali Kibârî Ziyaretgâhı: Benî Seyf şehrindedir.[3241]

318. Şeyh Abdullah b. Şeyh Celal ve Şeyh Cudî Ziyaretgâhı: Mısır'da Benî Seyf şehrine bağlı Feşne kasabasındadır. Şeyh Abdullah b. Şeyh Celal ile Şeyh Cudî'nin aynı türbede medfun oldukları bildirilmiştir.[3242]

319. Şeyh Emin Ziyaretgâhı: Feşne'dir.[3243]

320. Şeyh Ramazan Ziyaretgâhı: Feşne Kasabasındadır.[3244]

321. Şeyh Mısrî Ziyaretgâhı: Minye'de kendi adı ile anılan Camîînin içindedir.[3245]

322. Şeyh Muhammed Za'feranî Ziyaretgâhı: Mısır'ın Manfelût şehrindedir.[3246]

323. Şeyh Muhammed Enfasü'l-Mağribî Ziyaretgâhı: Manfelût şehrinde kendi adına yaptırılan Camiîdedir.[3247]

[3234] A.g.e., (DM), X/761.
[3235] A.g.e., (DM), X/761. Aynı sayfanın 7.dipnotunda " Seydî" olarak geçmektedir.
[3236] A.g.e., (DM), X/761.
[3237] A.g.e., (DM), X/768.
[3238] A.g.e., (DM), X/779.
[3239] A.g.e., (DM), X/779.
[3240] A.g.e., (DM), X/780.
[3241] A.g.e., (DM), X/780.
[3242] A.g.e., (DM), X/780.
[3243] A.g.e., (DM), X/780.
[3244] A.g.e., (DM), X/780.
[3245] A.g.e., (DM), X/786.
[3246] A.g.e., (DM), X/791.
[3247] A.g.e., (DM), X/791.

324. Şeyh Muhammedü'l-Kabih Ziyaretgâhı: Manfelût'ta Camiü'l-Yetim civarındadır.[3248]

325. Şeyh Abdülkerim Ziyaretgâhı: Manfelût'ta Camiü'l-Yetim yakınındadır.[3249]

326. Şeyh Abbas Ziyaretgâhı: Bu ziyaretgâhta Camiü'l-Yetimin batısındadır.[3250]

327. Şeyh Süleyman-ı Süleymanî Ziyaretgâhı: Camiü'l-Yetimin güneyindedir.[3251]

328. Şeyh İskender Ziyaretgâhı: Mısır'ın İsyut şehrindedir. Şeyh İskender için *"mütevekkil-i ebrâr ve mutasarrıfı esrâr"* [3252]ibaresi kullanılmıştır.

329. Şeyh Muhammedü'l-Meczub Ziyaretgâhı: İsyut şehrinde bir köprü başındadır.[3253]

330. Şeyh Rûdi Ziyaretgâhı: İsyut şehrinde olduğu bildirilmiştir.[3254]

331. Şeyh Ebu'l-Kasım Ziyaretgâhı: Mısır'da Sohac isimli kasabadadır. Şeyh Ebu'l-Kasım'ı alim, fazilet sahibi ve her yönden güvenilir bir kişi olarak tanıtan Seyyahımız, buradaki ziyaretgâhın gece gündüz insanların gelmesiyle kaynaştığını söyler.[3255]

332. Şeyh İbrahim Fohevî Ziyaretgâhı: Güney Mısır'da Nil kenarındaki Foheî Ali Kasabasının Ulu Camiî kenarındadır. Bu zatın birçok menkabelerinin bulunduğu ifade edilmiştir.[3256]

333. Şeyh Abdurrahman-ı Kınavî Ziyaretgâhı: Süveyş Kanalı yakınlarındaki Kına şehrindedir. Birçok menkabesinin olduğu ifade edilen bir şeyhtir. Ziyaretgâhının etrafı yirmi sekiz kemerden oluşan duvarla örtülmüştür. Giriş kapısı batı yönüne bakan bu ziyaretgâhın tavanı çam ağacı ile yapılmıştır. Sandukası kırmızı renkli bir bezle sarılmıştır. Bu zatın *"...Beyne'l-evliya-i ve sulehâ Şefiü'l-Melâik..."* lakabı ile tanındığı ifade edilmiştir.[3257]

334. Şeyh Ebu'l-Haccac Ziyaretgâhı: Bu ziyaretgâh Circe Şehrine bağlı Kus Beldesindedir. Şeyh Ebu'l-Haccac, Şeyh Abdurrahman-ı Kınavî'nin biraderidir. Birçok keşf ve kerâmeti olan bir kişi olarak tanıtılmıştır. Birçok menkabesinin olduğu

---

[3248] A.g.e., (DM), X/791.
[3249] A.g.e., (DM), X/791.
[3250] A.g.e., (DM), X/791.
[3251] A.g.e., (DM), X/791.
[3252] A.g.e., (DM), X/794.
[3253] A.g.e., (DM), X/794.
[3254] A.g.e., (DM), X/794.
[3255] A.g.e., (DM), X/801.
[3256] A.g.e., (DM), X/815.
[3257] A.g.e., (DM), X/817-818.

bildirilmiştir. Dünya ve ahiret nimetine ulaşmak isteyenlerin, bu ziyaretgâhta dua ettikleri ifade edilmiştir.[3258]

335. Şeyh Ömerü'n-Nesim Ziyaretgâhı: Kına'dadır. Şeyh Ömerü'n-Nesim için *"Kutbiyyete kadem basmış ârif-i billâhdır. Menakıbına haddü hasr yokdur."* [3259] denmiştir.

336. Şeyh Muhammedü'l-Esasî Ziyaretgâhı: Kına kasabasındaki Ömer Camiî'nin sol tarafındaki köşededir. Seyyahımız, bu zatla ilgili bilgileri kendisini gören kişilerden nakletmiştir. Şeyh Muhammedü'l-Esasî, hayatta iken kırk yıl boyunca defn edildiği yerde riyazet ve mücahede ile meşgul olmuştur. Hiç kimsenin, yiyip içtiğini ve uyku için istirahata çekildiğini veya buradan ayrıldığını görmediği bildirilmiştir. Hayatını ibadet ve taatla geçiren bir kişidir. Hasta olanların, kendisini ziyarete geldiklerinde şifa buldukları ifade edilmiştir.[3260]

337. Şeyh Gûm Sayyah Ziyaretgâhı: Nil nehri kıyısındaki Silsile denilen yerleşim birimindedir. Şeyh Gûm'un yetmiş yıl boyunca, Nil nehrinin çıkardığı ses gibi zikrettiği ifade edilmiştir.[3261]

338. Şeyh Ömer Ricayî Ziyaretgâhı: Mısır'da Sinbas denilen yerleşim merkezindedir. Ziyaretgâh, Nil kenarında hurmalıklar içindedir.[3262]

339. Şeyh Hû Ziyaretgâhı: Sudan'da Ezrak denilen şehirdedir. Seyyahımız, bu şehirde birçok ziyaretgâhın olduğunu söyler. Yalnızca Şeyh Hû ziyaretgâhını gördüğünü bildirir.[3263]

340. Şeyh Nasırüddîn b. Şeyh Nusret Ziyaretgâhı: Sudan topraklarında Hafir denilen yerdedir.[3264]

341. Şeyh İzzeddîn Ziyaretgâhı: Kutbu'l-aktâb olarak anılan Şeyh İzzeddîn'in türbesinin Sudan'da Betni şehrinin dışında olduğu bildirilmiştir. Bu ziyaretgâhın korku duyulan bir yerde olduğundan, Betni halkının buranın uzağında iskan olduğu ifade edilmiştir. Halkın bu ziyaretgâha büyük bir hürmet gösterdiği de verilen bilgiler arasındadır. Burayı ziyaret edenlerin yalın ayak, baş açık olarak girdikleri, çevresinde kesinlikle def-i hacet etmedikleri bildirilmiştir. İhtiyacı olanların, ziyaretgâhtan çıkıp, Nil'in kenarında ihtiyaçlarını giderdikleri söylenmiştir. Yine buraya hürmeten, diğer

---

[3258] A.g.e., (DM), X/823.
[3259] A.g.e., (DM), X/818.
[3260] A.g.e., (DM), X/818.
[3261] A.g.e., (DM), X/826.
[3262] A.g.e., (DM), X/828.
[3263] A.g.e., (DM), X/841.
[3264] A.g.e., (DM), X/853.

hayvanların pislikleri necâset-i gâliza olduğundan koyun, at ve deve dışından başka hayvan beslenmediği ifade edilmiştir. Bu ziyaretgâhtan dolayı, burada kötülüklerin işlenmediği, hırsız ve eşkıyaların gelmediği bildirilmiştir.[3265]

342. Şeyh İbni İsa Ziyaretgâhı: Sudan'da Zegave şehrindedir.[3266]

343. Şeyh Belil Ziyaretgâhı: Zegave şehrindedir.[3267]

344. Şeyh Gulâmullah Ziyaretgâhı: Bu ziyaretgâhta Zegave şehrinde olduğu bildirilmiştir.[3268]

345. Şeyh Dülib Ziyaretgâhı: Sudan'da Kenise denilen yerdedir.[3269]

346. Şeyh Kuramullahü'r-Rikabî Ziyaretgâhı: Sudan'da Ark Beldesindedir.[3270]

347. Şeyh Hacı-Macid Ziyaretgâhı: Ark Beldesindedir.[3271]

348. Şeyh Hacı Mahmud Ziyaretgâhı: Ark Beldesinde Şeyh Hacı Macid ziyaretgâhı yakınındadır.[3272]

349. Şeyh Hacı Nekuz Ziyaretgâhı: Bu ziyaretgâh'ta Ark Beldesindedir.[3273]

350. Şeyh İsa Ziyaretgâhı: Sudan'da Sennare şehri mezarlığındadır.[3274]

351. Şeyh Bilal Ziyaretgâhı: Sennare şehrindedir.[3275]

352. Şeyh Sitvan Ziyaretgâhı: Sennare'de olduğu bildirilmiştir.[3276]

353. Şeyh Ali Ziyaretgâhı: Sennare'deki ziyaretgâhlardandır.[3277]

354. Şeyh Ferec Ziyaretgâhı: Sennare'dedir.[3278]

355. Şeyh Ali Keremüddîn-î Adnî Ziyaretgâhı: Sennare'dedir.[3279]

356. Şeyh Hadi İbni Kakan Ziyaretgâhı: Sennare'dedir. Seyyahımız, Sudan'ın Sennare şehrindeki ziyaretgâhların bir yerde olduğunu ve kubbelerinin o kadar müzeyyen olmadığını söylemektedir.[3280]

357. Şeyh Mazlum Ziyaretgâhı: Habeşistan'da Harkova denilen yerdedir. Birçok kerameti görülen birisidir. Kabri üzerinde kubbe yapılmasını istememiştir. Türbesi

---

[3265] A.g.e., (DM), X/865.
[3266] A.g.e., (DM), X/871.
[3267] A.g.e., (DM), X/871.
[3268] A.g.e., (DM), X/871.
[3269] A.g.e., (DM), X/877.
[3270] A.g.e., (DM), X/877.
[3271] A.g.e., (DM), X/877.
[3272] A.g.e., (DM), X/877.
[3273] A.g.e., (DM), X/877.
[3274] A.g.e., (DM), X/899.
[3275] A.g.e., (DM), X/899.
[3276] A.g.e., (DM), X/899.
[3277] A.g.e., (DM), X/899.
[3278] A.g.e., (DM), X/900.
[3279] A.g.e., (DM), X/900.
[3280] A.g.e., (DM), X/900.

düzlük bir yerdedir. Şehrin hakimi ve ileri gelenleri, ava çıkmadan önce bu ziyaretgâha eşyalarını bir gün önceden gönderdiği ifade edilmiştir.[3281]

358. Şeyh Sanîg Ziyaretgâhı: Habeşistan'ın İsne şehrinde Nil kenarındadır.[3282]

359. Şeyh Ali Ziyaretgâhı: Habeşistan'ın Behnisa Şehrinde Ulu Camîî civarındadır.[3283]

360. Şeyh Davud Ziyaretgâhı: Behnisa şehrindedir.[3284]

361. Şeyh Ahmed Kadı Ziyaretgâhı: Behnisa'dadır.[3285]

362. Şeyh Cebrun Ziyaretgâhı: Behnisa ziyaretgâhlarındandır.[3286]

363. Şeyh Muhammedü'l-Emir Ziyaretgâhı: Behnisa'dadır.[3287]

364. Şeyh Seyyid Muhammed Ebu'l-Lîf Ziyaretgâhı: Hurma liflerinden sarık bağladığı için kendisine Ebu Lîf denilmiştir. Ziyaretgâhında hala bu liflerden durduğu ifade edilmiştir. Ziyaretgâhı Behnisa'dadır.[3288]

365. Şeyh Abdullah-ı Zikrurî Ziyaretgâhı: Behnisa'da Ulu Camî'ye yakın bir yerdedir.[3289]

366. Şeyh Musa-yı Tahhanî Ziyaretgâhı: Habeşistan'da Behnisa şehrine yakın bir çöldedir. Ulu birisi olduğu bildirilmiştir.[3290]

367. Şeyh Ömer Ziyaretgâhı: Mısır topraklarında Menzil-i Hankâh denilen yerdedir.[3291]

368. Şeyh Muhammed-i Irakî Ziyaretgâhı: Menzil-i Hankâh'tadır.[3292]

369. Şeyh Halil Ziyaretgâhı: Menzil-i Hankâh'tadır.[3293]

370. Şeyh Muhammed Gûranî Ziyaretgâhı: Menzil-i Hankâh'tadır. Bu zatın birçok keşf ve kerâmetleri olduğu bildirilmiştir. Türbesinin tekkesinde kubbeli bir yapı olduğu ifade edilmiştir.[3294]

371. Şeyh Ali İbni Sa'dun Ziyaretgâhı: Filistin topraklarında Belbis yerleşim merkezindedir.[3295]

[3281] A.g.e., (DM), X/949.
[3282] A.g.e., (DM), X/975.
[3283] A.g.e., (DM), X/989.
[3284] A.g.e., (DM), X/989.
[3285] A.g.e., (DM), X/989.
[3286] A.g.e., (DM), X/989.
[3287] A.g.e., (DM), X/989.
[3288] A.g.e., (DM), X/989-990.
[3289] A.g.e., (DM), X/990.
[3290] A.g.e., (DM), X/990.
[3291] A.g.e., (DM), X/1033.
[3292] A.g.e., (DM), X/1033.
[3293] A.g.e., (DM), X/1033.
[3294] A.g.e., (DM), X/1033.

372. Şeyh Abdurrahman-ı Filistinî Ziyaretgâhı: Filistin'de Karin bağlarındadır.[3296]

373. Şeyh Halil Ziyaretgâhı: Filistin Salihiyye'de küçük bir kubbesi olan bir ziyaretgâhtır.[3297]

374. Şeyh Hasan Ziyaretgâhı: Filistin'de Salihiyye'dedir.[3298]

375. Şeyh Berrukî Ziyaretgâhı: Filistin'de Salihiyye yerleşim merkezindedir.[3299]

[3295] A.g.e., (DM), X/1036.
[3296] A.g.e., (DM), X/1037.
[3297] A.g.e., (DM), X/1039.
[3298] A.g.e., (DM), X/1039.
[3299] A.g.e., (DM), X/1039.

SONUÇ

Evliya Çelebi Seyahatnamesi üzerinde çeşitli araştırmalar yapılmışsa da, tasavvuf tarihi açısından günümüze kadar kapsamlı bir akademik çalışmaya tabi tutulmamıştır. Bu çalışma, Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde geçen tarikat kurucuları, belli başlı tarikatlar, dervişler, tekkeler, türbeler ve ziyaretgâhlar gibi tasavvufî kültür unsurlarını tanıtma ve mensup oldukları tarikatların bünyesinde bir arada tanıtmayı hedeflemiştir. Seyahatname'de adı geçen birçok mutasavvıf, tarikat, tekke ve ziyaretgâh hakkında verilen bilgiler, diğer tasavvuf kaynaklarında verilen bilgilerle karşılaştırılmış, kendileri hakkında verilen doğru ve yanlış bilgilerin tespit edilmesine çalışılmıştır.

Evliya Çelebi'nin hayatı incelendiğinde, onun çok yönlü kişiliği yanında tasavvuf dünyasına da meyilli olduğu görülmüştür. Doğumunda, evlerinde toplanan şeyhlerin kulağına ezan ve kamet okumaları ile meşhur rüyasını tabir ettirmek için görüşlerine başvurduğu tarikat büyüklerini zikretmiş olması, onun tasavvufa karşı bir muhabbet beslediğini gösterir. İnsanların "divane" olarak adlandırdıkları kişilere hürmet göstermesi, onların dualarını almaya çalışması, Melamiyye-i Bayramiyye'den idam edilen Hamza Balî'nin hiçbir suçu olmadığı halde idam edildiğini söylemesi, tarikat büyüklerine karşı özel bir ilgi duyduğunu göstermektedir. Mora Yarımadasında Mezistre sancağına bağlı Saranta Hisarı'nda bir Halvetî tekkesi inşa edip üç dükkan vakfetmesi ve yine Mısır'da bir Halvetî tekkesine iki üç dükkan vakfetmiş olması bu görüşü kuvvetlendirmektedir. Çelebi, Mısır seyahatinde uzun yıllar Şeyh Şümûrlesi isminde bir zatın irşad halkasında da bulunmuştur.

Seyahatname'de, Anadolu'nun fethi döneminde tasavvufî cemaatler içerisinde değerlendirilen Ahiyân-ı Rûm, Abdalân-ı Rûm, Gaziyân-ı Rûm olarak adlandırılan şahsiyetler hakkında özel bir ilgi gösterilmiştir. Bunların hayatları hakkında bilgi verilmiş, tekke, türbe ve ziyaretgâhları tanıtılmıştır. Kadın dervişler unutulmamış, bunların tasavvuf alemindeki faaliyetlerine ve ziyaretgâhlarına temas edilmiştir.

Pekçok kişi, kurum, sûfî, tarikat hakkında bilgi veren Evliya Çelebi, bazı konularda mübalağalı bilgiler, bazı hususlarda da yanlış tespitlerde bulunmuştur. Bunu da tabîî karşılamak gerekir. O günkü şartlarda bir "imkânsızı" gerçekleştiren Çelebi'nin yanlışlarına değil, doğrularına bakmak lazımdır.

Kişi ve kurumlarıyla ele alınan bu tarikatlar şunlardır; Edhemiyye, Kâzeruniyye, Yeseviyye, Hacegân, Kadiriyye, Eşrefiyye, Rıfaiyye, Kübreviyye, Nurbahşiyye,

Haydariyye, Kalenderiyye, Hurufiyye, Suhreverdiyye, Zeyniyye, Ekberiyye, Şazeliyye, Bedeviyye, Desukiyye, Bektaşiyye, Mevleviyye, Sadiyye, Nakşibendiyye, Halvetiyye, Cemaliyye, Şabaniyye, Uşşakiyye, Ramazaniyye, Cihangiriyye, Sinaniyye, Ruşeniyye, Gülşeniyye, Şemsiyye, Bayramiyye, Şemsiyye-i Bayramiyye, Tennuriyye, İseviyye, Melamiyye-i Bayramiyye, Melamîler, Celvetiyye, Semerkandiyye, Vahidiyye ve Kemiliyye. Evliya Çelebi, bazı tarikat ve mezhep isimlerini belirtmişse de, bunlar hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir. Halep'teki tekkeler hakkında bilgi verirken, birçok tekkenin olduğunu söylemek için, Halep'te yetmiş tarikatın tekkesinin bulunduğunu söyler. Bu ifadeyi kullanırken, yetmiş tarikatın ismini saymaz.

Seyahatname'de, kendileri hakkında bilgi verilen dervişlerin çok az bir kısmının kesin olarak tarikatları belirtilmiştir. Geri kalan şeyh ve dervişlerin tarikatları belirtilmemiştir. Tarikatları belirtilmeyen bu şahısların hangi tarikata mensup oldukları araştırılmış ve tespit edilebilenler belirtilmiştir. Bu husus, tekkeler için de geçerlidir.

Müellifimiz, ele aldığı ve kendileri hakkında bilgi verdiği şeyhlerin çoğunu, kendisinin tanıştığı ve konuştuğu kişilerden seçmiştir. Diğer tarikat büyüklerini de, seyahat ettiği yerlerde gördüğü tekke, türbe ve ziyaretgâhlarından dolayı zikretmiştir. Seyyahımızın, tanıştığı ve ünsiyet peyda ettiği bu şahıslar daha çok Halvetiyye ve Melametîyye dervişlerinden oluşmuştur.

Tarikat kurumları açısından Seyahatname'de verilen bilgilerin en değerlisi şüphesiz, tekkeler hakkında yapılan değerlendirmelerdir. Tekkelerin, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarına temas eden Çelebi, günlük hayatta tekkelerin maddi ve manevi ihtiyaçları karşılama cihetine dikkat çekmiştir. Tekkelerin yapılış şekilleri, oturum alanları, sohbet odaları kısaca tekke mimarisi hakkında verilen bilgiler gerçekten çok önemlidir.

Evliya Çelebi, Anadolu ve Rumeli dışında da gittiği yerlerdeki tarikat büyükleri ve tarikat kurumlarını araştırmıştır. Özellikle, Rumeli'de, Gülşeniyye, Bayramiyye, Halvetiyye, Nakşibendiyye tarikatlarının yaygınlığını ifade etmişse de, Bektaşiyye'nin daha çok yaygınlık kazandığı görülmektedir. Bu yaygınlık, derviş ve mürid sayısından ziyade, tekkelerin sayıca mevcudiyetinden kaynaklandığı görülmüştür.

Seyyahımızın, gezdiği yerlerde bulunan tarikat büyükleri ve kurumları hakkında verdiği bilgilerle, toplumun bu müesseselere bakış açısını yansıtması bakımından önem arz etmektedir. Seyyahatname'de bazı yerlerin tasavvuf kültürü ve tarikat kurumlarına büyük bir önem verdikleri görülmektedir. Bu husus, özellikle Mısır'da dikkat çekmektedir. Mısır'da adet haline gelen mevlit törenlerinin her yıl düzenlenmesi ve

kalabalık kitlelerin katılması başlı başına bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Gülşeniyye, Bedeviyye, Desukiyye, Şazeliyye gibi büyük tarikatlar tarafından düzenlenen bu mevlitler, bir gövde gösterisi gibi olmuştur. Seyyahımızın, bu mevlitlere katılması, yakından takip edip, değerli bilgiler vermesi, bu konunun önemini vurgulamasının yanında, tasavvuf kültürü ve folkloru alanında bize sunulan bir "zenginlik" olarak değerlendirilmiştir.

Araştırmamızın neticesinde; tasavvuf tarihi konusunda şimdiye kadar incelenmeyen Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin, tasavvuf kültürü açısından ele alınmasının isabetli bir karar olduğu görülmüştür.

BİBLİYOĞRAFYA

Abdizâde, Hüseyin Hüsâmeddin, Amasya Tarihi, Cilt:, I-V., İstanbul, 1330-32.

Aclûnî, İsmail b. Muhammed, Keşfu'l-Hafâ, Beyrut, 1351.

Afîfi, Ebu'l-Alâ, Tasavvuf, İslam'da Manevi Hayat, (Çev. Ekrem Demirli, Abdullah Kartal), İz Yayıncılık, İstanbul, 1996.

Akdağ, Mustafa, *"Celâli İsyanlarından Büyük Kaçgunluk (1603-1601)"*, AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi, Ankara, 1964. C. II, S.2-3.

Akgündüz, Ahmed. Arşiv Belgeleri Işığında Somuncu Baba ve Neseb-i Alîsi, Es-Seyid Osman Hulûsi Vakfı Yay, İstanbul. 1995.

Aksu, Hüsamettin, *" Hurufîlik"*, DİA, XVIII.

Akkuş, Mehmet, *"Yiğitbaşı Veli Ahmed Şemseddin-i Marmaravî'nin Hayatı ve Eserleri"*, İlim ve Sanat, İstanbul. 1988.

Akkuş, Mehmet, *"Hüsâmeddîn Uşşâkî"* DİA.,XVIII.

Algar, Hamid, *'Hâcegân"* DİA, XIV.

Algar, Hamid, "The Naqshbandî Order:a Preliminary survey of its History and Significance", Studia Islamica (SI), sy. XLIV, Paris 1976.

Algar ,Hamid, "*Nakshbandiyya*" EI2, VII.

Algül-Azamat, Hüseyin-Nihat, *" Emîr Sultan*" DİA.XI.

Algül-Kara, Hüseyin, Mustafa, "*Osmancık'ta Bir Müderris Akşemseddin*", Türkiye Diyanet Vakfı Osmancık Şubesi Yay. Ankara 2000.

Ali, Gelibolulu Mustafa Künhü'l-Ahbar, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar, No:5959.

Altıntaş, Hayranî, *Tasavvuf Tarihi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay, Ankara, 1986.

Araz, Nezihe,"Anadolu Evliyaları"Atlas Kitabevi, İstanbul. 1972.

Arıkan, Zeki, *" Evliya Çelebi'nin Elmalı-Alanya Yolculuğu*", Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türklük Araştırmaları Dergisi IV.,İstanbul, 1998.

Arslantürk, Zeki, Naîma'ya Göre XVII. Yüzyıl Osmanlı Toplum Yapısı, İstanbul 1997.

Arnold, T.W., İntişâr-ı İslam Tarihi, (Terc. Hasan Gündüzler) Akçağ Yay, İstanbul,1982.

Âşıkpaşazâde, Derviş Ahmed, Tevârîh-i Al-i Osman,(Âşıkpaşazâde Tarihi), İstanbul, 1332.

Aşkar, Mustafa, "*Ahmed Yesevi ve Tasavvuf Anlayışı*" Diyanet, Üç Aylık İlmi Dergi, C.29., S:4.Ankara, 1993.

Atâî, Nev'îzâde, Hadâiku'l Hadâik fi Tekmilet'ş-Şakaîk, Matbaa-yı Amire, İstanbul.,1268.

Atâî, Nev'izâde, Hadâikü'l-Hakâîk fî Tekmileti'ş-Şakâik, II.,Nşr: Abdulkadir Özcan, Çağrı Yay İstanbul. 1989.

Ayan, Hüseyin, Cevrî, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni, Erzurum, 1981.

Ayan, Hüseyin, *"XVII. Yüzyıl Dîvân Nazım ve Nesri"*, Büyük Türk Klâsikleri, İstanbul 1987.V.

Aykut, Nezihi, *"IV. Murad'ın Revan Seferi Menzilnâmesi"*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, XXXIV, İstanbul, 1984.

Aykut, A. Sait *"İbn Battûta"*, DİA,XIX.

Aynî, Mehmet Ali, Hacı Bayram Veli , İstanbul, 1343 (1924).

Ayvansarâyî, Hüseyin, Hadîkatü'l-Cevâmî, I-II, Matbaa-i Amîre, İstanbul, 1281.

Ayvansarâyî, Hüseyin, Vefeyât-ı Selatîn ve Meşâhîr-i Ricâl, Haz. Fahri Ç. Derin. İstanbul, 1978.

Ayverdi, Ekrem Hakkı, Avrupa'da Osmanlı Mimarî Eserleri, Bulgaristan, Yunanistan, Arnavudluk. IV. İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay. 1982.

Ayverdi, Ekrem Hakkı, "İstanbul Mi'mârî Çağının Menşe'î, Osmanlı Mi'mârisinin İlk Devri, Ertuğrul, Osman, Orhan Gazîler ve Yıldırım Bâyezîd, 630-805 (1230-1402), İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul, 1989.

Ayverdi, Ekrem Hakkı,Osmanlı Mi'marisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri, 806-855 (1403-1451)855 (1403-1451), II, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay. İstanbul. 1989.

Azamat, Nihat, *"Sarhoş Bâlî Efendi"* DİA, V.

Azamat, Nihat, *"Evhadüddin Kirmânî"* DİA, XI.

Babinger, Franz, *" Anadolu'da İslamiyet"*, Dârü'l- Fünûn Edebiyat Fakültesi Mecmuası, Sene:2.S:3.Temmuz 1338/1922.

Babinger, Franz, *"Koyun Baba"*, İA, Milli Eğitim Basımevi, VI., İstanbul 1977.

Banarlı, Nihad Sami, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, II., İstanbul 1971.

Bardakçı, M. Necmettin, Sosyo-Kültürel Hayatta Tasavvuf, Fakülte Kitabevi, İsparta 2000.

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Barkan, Ömer Lütfi, *"Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler: İstîla Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler"*, Vakıflar Dergisi, S.II. (1942), İstanbul 1974.

" Evliya Çelebi" mad. Başlangıcından Günümüze Kadar Büyük Türk Klasikleri, Tarih-Antoloji-Ansiklopedi, Haz: Nevzat Kösoğlu Ve Arkadaşları, Ötüken Ötüken-Söğüt Yayıncılık, İstanbul, 1987., V.

Bayrakdar, Mehmet, *" Risâla Fi İlma a-Tasavvuf li Dâvud al-Kaysarî"*Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi. Ankara 1988.

Bayrakdar, Mehmet, *" Dâvûd-i Kayserî"*, DİA, IX.

Bayram, Mikâil, Şeyh Evhadü'd-din Hâmid el-Kirmânî ve Evhadiyye Tarikatı, Konya 1993.

Bayram, Mikâil, Bâciyân-ı Rûm (Anadolu Selçukluları Zamanında Genç Kızlar Teşkilatı), Konya, 1987.

Baysun, M.Cavid, *"Evliya Çelebi"* İA, III.

Baysun, Cavid. *" Evliya Çelebi'ye Dair Notlar"*, Türkiyat Mecmuası, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, İstanbul, 1955. XII.

Baysun, M.Cavid, *"Emir Sultan'ın Hayatı ve Şahsiyeti"* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Dergisi, İstanbul, Eylül 1949.

Bedreddin, Şeyh, Varîdât, Trc. Cengiz Ketene, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara. 1990.

Bedreddin, Şeyh, Varîdat, Trc. Mustafa Rahmi Balaban, İstanbul, 1947.

"Bekriyye" mad. İA, II.

Berkî, Ali Himmet - Keskioğlu, Osman, Hatemü'l-Enbiyâ Hazreti Muhammed ve Hayatı, DİB Yay, Ankara, 1988.

Bilkan, Ali Fuat, *"Hayriyye"* DİA, XVII.

Birge, John Kingsley, Bektaşilik Tarihi, Çeviren: Reha Çamuroğlu, Ant Yay, İstanbul, 1991.

Bolay, S. Hayri, Felsefî Doktrinler Sözlüğü, 5. bsk. Akçağ Yay. Ankara 1990.

Bursalı, Mehmet Tahir, Meşâyih-i Osmaniyyeden Sekiz Zâtın Terâcim-i Ahvâli(Neşreden: Tüccârzâde İbrahim Hilmi), Kütüphâne-î İslâm, İstanbul 1318/1900.

Bursalı, Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, I-III., İstanbul, 1333-1343.

Bursevî, Abdullah Veliyyüddin, Menâkıb-ı Eşrefzâde,İÜ. Ktp, Ty. No: 270.

Câmî, Abdurrahman, Nefahâtü'l-Üns, Trc. Lâmiî Çelebi, Haz. Süleyman Uludağ, Mustafa Kara, Marifet Yay, İstanbul 1995.

Can, Bilmez Bülent. " *Tarih Yazımında Kaynak Olarak Seyahatname, Evliya Çelebi'de Arnavut Bektaşiliği"* Toplumsal Tarih Dergisi, İstanbul, Ocak 2002.

Cebecioğlu, Ethem. Hacı Bayram Veli, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara,1991.

Cunbur, Müjgân, " *Evliya Çelebi Bibliyografyasına Hazırlık",* Belleten, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TTK, Ankara, 1989.,S: 206.

Cürcânî, Eş-Şerif, Kitabu't-Ta'rifât., Beyrut 1987.

Çağatay, Neşet, İslam'da Mezhepler ve İnanç Yolları Ansiklopedisi, Hazırlayanlar: Neşet Çağatay Ve Arkadaşları, Güneş Gazetesi Yay İstanbul, trs.

Çelebi, Aşık, *Meşâirü'ş-şuarâ or Tezkere of Aşık Çelebi,*(Neşreden, G.M.Meredith – Owens), Londra 1971.

Çelebi, Kâtip, Mizanu'l-Hakk fî-İhtiyari'l-Ehakk, İslâmda Tenkid ve Tartışma Usûlü, Haz. Süleyman Uludağ-Mustafa Kara, İstanbul 1990.

Çetin, Atilla. " *İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hankâhlar Hakkında 1199 (1784) Tarihli Önemli Bir Vesika"* Vakıflar Dergisi , S: XIII (1981).

Çubuk, Vahid. Solakzâde Tarihi, Kültür Bakanlığı Yay, Ankara, 1989.

Damar, Abdullah, Bursa'da Nakşbendiyye Kültürü ve Ahmed İlahî Tekkesi, (Basılmamış Yüksek Lisans tezi), UÜSBE, Bursa, 1993.

Dede, İbrahim, Şâhidî Lügatı, İstanbul 1275.

Demircanlı, Yüksel Yoldaş, İstanbul Mimarisi İçin Kaynak Olarak Evliya Çelebi Seyahatnamesi,Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay, İstanbul, tsz.

Develi, Hayatî, *"Evliya Çelebi",* Osmanlı Ansiklopedisi, Tarih, Medeniyet, Kültür., İz Yayıncılık, İstanbul 1996.

Develi, Hayatî, *"Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin Türkiye'de Yapılan Yayna Bir Bakış",* Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi, TDK., S.527. Kasım 1995.

Dindar, Bilal *"Bedreddin Simavî"* , DİA, V.

Diriöz, Meserret, Nâbî Divânı, İstanbul, 1994.

Doğan , Lütfi, *"İbni Fadlan Seyahatnamesi",* AÜİFD, III.(1954).

Duman, Musa, " *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin Türkçe Açısından Önemi",* Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten, 1995. Ankara, 1997.

Düzdağ, M. Ertuğrul, " Şeyhülislâm Ebusuûd Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı, İstanbul. 1983.

Ebü'l-Fazl Mîr Seyyid Ali-Nakî Tabâtabâî, Sefernâme-i İbn Fadlân, Tahran 1345.

Emecen, Feridun M., *"Evliya Çelebi'nin Manisa'ya Dair Verdiği Bilgilerin Değeri"*, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak.,Türklük Araştırmaları Dergisi, IV İstanbul 1988.

Emecen, Feridun M.,*"Osmanlı Siyasi Tarihi, Kuruluştan Küçük Kaynarca'ya"* Osmanlı Devleti ve Medeniyeti I, Editor, Ekmeleddin İhsanoğlu,İstanbul,1994.

Eraydın, Selçuk, Tasavvuf ve Tarikatlar. Marifet Yay., İstanbul.1980.

Eren, Meşkûre , Evliya Çelebi Seyahatnamesi Birinci Cildinin Kaynakları Üzerine Bir Araştırma, İÜEF Matbaası, İstanbul, 1960.

Ergun, Saadettin Nüzhet, Türk Musikisi Antolojisi, İstanbul 1936-1945.

Erkılıç, Cafer, Evliya Çelebi Hayatı Sanatı Eseri, Varlık Yay, İstanbul, 1954.

Evliya, Çelebi, Müntehabât-ı Evliya Çelebi, İstanbul 1279.

Evliya, Çelebi, Seyahatname, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Türkçe yazma eserler (İÜ. Ktp, Ty) No: 2371.

Evliya, Çelebi, Seyahatname, I-VI.Cilt., Neşreden Ahmed Cevdet, İkdam Matbaası, İstanbul, 1314.

Evliya, Çelebi, Seyahatname, VII. Cilt., Devlet Matbaası, İstanbul, 1928.

Evliya, Çelebi, Seyahatname, VIII. Cilt, Orhaniye Matbaası, İstanbul, 1928.

Evliya, Çelebi, Seyahatname, IX. Cilt., Devlet Matbaası, İstanbul, 1935.

Evliya, Çelebi, Seyahatname, X. Cilt.,Devlet Basımevi, İstanbul, 1938.

Evliya, Çelebi, Seyahatname, Süleymaniye Kütüphanesi No: 458-462.

Evliya, Çelebi, Seyahatname, Topkapı Bağdat Kütüphanesi No: 304 ve 305.

Evliya, Çelebi, Seyahatname, (Evliya Çelebi b. Derviş Muhammed Zıllî, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu-Dizini), Haz. Orhan Şaik Gökyay., Yapı Kredi Yay. İstanbul 1996.

Evliya, Çelebi, Seyahatname, (Evliya Çelebi b. Derviş Muhammed Zıllî, Evliya Çelebi Seyahatnamesi Topkapı Sarayı Bağdat 304 (ve 305) Yazmasının Transkiripsiyonu-Dizini), Haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman, Yapı Kredi Yay., İstanbul. 1998-1999-2001.

Evliya, Çelebi, Seyahatname, (15 Cilt) Türkçeleştiren Zuhurî Danışman, Zuhurî Danışman Yayınevi, İstanbul. 1969-1971.

Evliya, Çelebi, Seyahatname, Sadeleştiren Mümin Çevik, Üçdal Neşriyat, İstanbul. 1985.

Faroqqhı, Suraıya, *"Nüfuz Mücadeleleleri, Yapı Sorunları ve Yeniçerilerin Sorunlu Rolleri: Bektaşilerin 1826 Öncesi Tarihine Bir Katkı"*, Toplumsal Tarih Dergisi, Ocak 2002,

Faroqhı, Suraıya. Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir, Çev. Zeynep Altok, Tarih Vakfı Yurt Yay, İstanbul, 2001.

Gökyay, Orhan Şâik, *"Şairler ve Şehirler"*, Kim Etti Sana Bu Kârı Teklif, (Seçme Makaleler 2), İstanbul 1997.

Gökyay, Orhan Şaik, *" Türkçe'de Gezi Kitapları"*, Türk Dili, (Gezi Özel Sayısı), Ankara, 1 Mart 1973, S:258.

Gölpınarlı, Abdülbâki, Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik, İnkılap ve Aka Yayınevi. İstanbul, 1983.

Gölpınarlı, Abdülbâki, "Vilayetname, Menakıb-ı Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli", İstanbul. 1958.

Gölpınarlı, Abdülbâki, Tasavvuf, Milenyum Yay. İstanbul 2000.

Gölpınarlı, Abdülbâki, Melâmilik ve Melâmiler, İstanbul 1992.

Gölpınarlı, Abdülbâki, *" İslâm ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilâtı ve Kaynakları"*, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt: XI., S: I-IV, İstanbul, (1949-1950).

Gölpınarlı, Abdülbâki, *"İdris-i Muhtefî"*Türk Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1972., XX.

Gölpınarlı, Abdulbâki, "*Nesimî*" İA, IX.

Gölpınarlı, Abdülbâki, Dîvân Şiiri XVII. Yüzyıl, İstanbul 1954.

Göyünç, Nejat, *"Evliya Çelebi'nin Mardin ve Yöresi Hakkında Yazdıkları"*, MÜFEF, Türklük Araştırmaları Dergisi, IV, İstanbul, 1988.

Gündoğdu, Cengiz. Bir Türk Mutasavvıfı Abdülmecîd Sivasî, Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara 2000.

Gündoğdu, Cengiz, *" XVII. Yüzyıl Osmanlısında İki Farklı Sûfî Tipi Abdülmecîd-i Sivâsî ve İdrîs-i Muhtefî"*,İLAM Araştırma Dergisi, C.II.S.2, (Temmuz-Aralık 1997).

Gürel, Zeki, *Koyun Baba*, Yörtürk Vakfı Yay, Ankara, 2000.

Gürer, Dilâver, Abdülkadir Geylânî, Hayatı, Eserleri, Görüşleri, İnsan Yay, İstanbul. 1999.

Gürer, Dilâver, *"Mısır'da Tasavvufî Hayat ve Tasavvuf Öğretimi"* Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S: 8., Konya, 1998.

Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi, (Trc. M. Said Mutlu, Salih Tuğ) İrfan Yayınevi, İstanbul.1969.

Hançerlioğlu, Orhan. İnanç Sözlüğü, Dinler-Mezhepler-Tarikatler-Efsaneler., Remzi Kitabevi, Büyük Fikir Kitapları Dizisi, İstanbul 1975.

Harirî, Ebu Muhammed'ül Kasım Ali b. Muhammed b. Osman, " Makamat" Çeviren, Sabri Sevsegil, Milli Eğitim Bakanlığı Yay. İstanbul 1989.

Harirîzâde, Kemaleddin ,Tibyânü Vesaîli'l-Hakâik fî Beyâni Selâsilili't-Tarâik, I-III, Süleymaniye Fatih Kütüphanesi, İbrahim Efendi: No:430- 432.

Hasluckh, F. M ., Bektaşi Tetkikleri, Tercüme. Rağıp Hulûsi, İstanbul, 1928.

Hazinî "Cevahirü'l Ebrar Min Emvâci'l-Bihâr", Neşreden Cihan Okuyucu, Kayseri 1995.

Hilmî, Muhammed Mustafa, İbnü'l-Fârız ve'l-Hubbü'l-İlahi, Kahire, 1985.

Huart, Clement, *"Kalenderiye"* DİA, VI.

Hulvî, Mahmud Cemaleddin, Lemezât-ı Hulviyye ez Lemeât-ı Ulviyye, (Haz. Serhan Tayşi), Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay, İstanbul, 1993.

Işın, Ekrem, *" Nakşibendîlik"* DBİA, VI.

Işın, Ekrem – Tanman, M. Baha, *"Yenikapı Mevlevîhânesi"* DBİA,VII.

İbn'ül-Arabî, Muhyiddin. El Futûhat El-Mekkiyye, Haz. Nihat Keklik, Kültür Bakanlığı Yay, Ankara, 1990.

İbn Battûta, " Şark İslam Klasîkleri İbn Batuta Seyahatnamesi, Seçmeler", Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Milli Eğitim Bakanlığı Yay, İstanbul 1989.

İbn Battuta, Ebû Abdullah Muhammed, Rıhletü İbn Battûta, Beyrut, 1985.

İbn Fazlan, Seyahatname,*"Onuncu Asırda Türkistan'da Bir İslam Seyyahı İbn Fazlan Seyahatnamesi"* Haz. Ramazan Şeşen, Bedir Yay. İstanbul.1975-1995.

İbn Hacer, ed-Dürerü'l-Kâmine, VI.Beyrut, tsz.

İlgürel, Mücteba, *" Evliya Çelebi"*, DİA-XI.

İpekten, Haluk, Na'ilî Hayatı Sanatı Eserleri, Ankara, 1991.

İsen, Mustafa, *" Edebiyat Tarihimizin Kaynaklarından Evliya Çelebi Seyahatnamesi"* Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türklük Araştırmaları Dergisi, İstanbul 1988.

İz, Fahir, *"Evliya Çelebi ve Seyahatnamesi"*, TTK. Belleten, S:207-208., Ağustos-Aralık, 1989.

İz, Fahir, *" Sergüzeşt-i Esir-i Malta"* Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, 1970.

İz, Mahir, Tasavvuf, Mahiyeti, Büyükleri ve Tarikatler, Türdav Yay. İstanbul, 1969.

Kaplan, Mahmut, Hayriyye-i Nâbî, İstanbul, 1995.

Kara, Mustafa, Bursada Tarikatlar ve Tekkeler I-II, Uludağ Yay., I. Cilt: İstanbul 1990, II. Cilt: İstanbul, 1993.

Kara, Mustafa, Niyazî-i Mısrî, Türkiye Diyanet Vakfı Yay, Ankara, 1994.

Kara Mustafa, Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, Dergâh Yay, İstanbul 1985.

Kara, Mustafa, Tasavvuf ve Tarikatlar, Cep Üniversitesi, Yeni Yüzyıl Kitaplığı, İletişim Yay., İstanbul, 1992.

Kara, Mustafa, "*Abdüllatif Kudsî*" DİA, I.

Kara, Mustafa, "*Bâlî Efendi, Sofyalı*", DİA, V.

Kara, Mustafa, " *Bir Bektaşî Tekkesi ve Vakfiyesi*" UÜİFD. S.4.,C.4., Yıl: 4., 1992.

Kara, Mustafa, "*Bursa Mevlevîhanesi ve Ahmed Cünûnî Dede Vakfiyesi*", Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevîhâneler Kongresi, Yıl: 2. S.2., 1996.

Kara, Mustafa, " *Emîr Buhârî*" DİA, XI.

Kara, Mustafa, "*Eşrefiyye*" DİA, XI.

Kara, Mustafa, "*Gülşeniyye*" DİA, XIV.

Kara, Mustafa, " *Gülşeniyye ve Güldeste*", UÜİFD.,S.7.Yıl: 7, (1998)

Kara, Mustafa, " *Hacı Bayram-ı Veli ve İnsan Eğitimi*" Yeni Dünya Dergisi, İstanbul. Temmuz 1996.

Kara, Mustafa, "*Molla İlâhî'ye Dair*". Osmanlı Araştırmaları, S. VII-VIII, 1988.

Kara, Mustafa, "Molla İlâhî: Un Précurseur de le Nakşibendiye en Anatolie", *Nakshbandis Historical Developments and Present Situation of Muslim Mystical Order,* ed. Marc Gaborieeau-Alexandre Popovic-Thierry Zarcone, İstanbul- Paris 1990.

Kara, Mustafa, "*Şazeliyye Tarikatı ve Üç Büyük Şeyhi*", Hareket Dergisi, S:24.,1981.

Kara, Mustafa, " *Şazeliyye Literatürü Üzerine Bir Deneme*", UÜİFD, S:IV, 1992.

Kara, Mustafa., "*Tasavvuf Tarihinde Hicretin Yeri ve Tasavvuf Eğitiminde Seyahatın Değeri*" (tebliğ) XV. Hicri Asırda İslam, Ankara 1983.

Kafesoğlu, İbrahim, " *İbn Battûta*", İ.A, V/2.

Karamuk, Gümeç, " *Evliya Çelebi'nin Kültür Tarihindeki Yeri*", Çağdaş Türk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış, Nevin Önberk Armağanı, Ankara, 1997.

Karaalioğlu, Seyit Kemal, Türk Edebiyatı Tarihi Başlangıçtan Tanzimata I, İnkilap ve Aka Kitabevi, İstanbul 1980.

Kaya, Bayram Ali, *"Evliya Çelebi"* Kütahyalı Şairler Sempozyumu-I, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi.

Kefevî, Mahmud, Ketâibü a'lâmi'l-ahyâr min fukahâi mezhebi'n-Nu'mân el-muhtâr, Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, no. 630.

Kılıç, Mahmut Erol, " *Cemaliyye"* DİA, VIII.

Kınalızâde, Hasan Çelebi,Tezkiretü'ş-Şuarâ, I-II, (eleştirmeli baskıya hazırlayan İbrahim Kutluk), Ankara 1981.

Kırkkılıç, Ahmet., Başlangıçtan Günümüze Tasavvuf, Timaş Yay, İstanbul 1996.

Koçu, Reşat Ekrem, "İstanbul Ansiklopedisi", C.I. Fasikül. 9. İstanbul, 1944.

Koçu, Reşat Ekrem, *"Abdülmecid Efendi"* İstanbul Ansiklopedisi, İstanbul Yayınevi, İstanbul. 1946. C.I.

Koçu, Reşat Ekrem, Yeniçeriler, İstanbul, 1964.

Konur, Himmet, İbrahim Gülşenî, Hayatı, Eserleri, Tarikatı, İnsan Yay. İstanbul, 2000.

Konyalı, İbrahim Hakkı, Abideleri ve Kitâbeleri ile Karaman Tarihi, Ermenek ve Mut Abideleri, İstanbul, 1967.

Kocatürk, Vasfi Mahir, Tekke Şiiri Antolojisi, Ankara, 1968.

Koçi Bey, Koçi Bey Risalesi, Haz. Yılmaz Kurt, Ankara, 1994.

Kopraman, Kâzım, *"Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Tokat Şehrine Dâir Verilen Bilgilerin Değerlendirilmesi"* , Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu, Ankara 1987.

Köprülü, Orhan F- Mustafa Uzun *"Akşemseddin"* DİA.II.

Köprülü, M. Fuad, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay, Ankara,1987.

Köprülü, M. Fuad, XVII. Asır Sazşâirleri, Ankara 1962.

Köprülü, M. Fuad, İslam Medeniyeti Tarihi, Ankara, 1963.

Köprülü, M. Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul 1986.

Köprülü, M. Fuad, Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu, Ankara, 1988.

Köprülü,M. Fuad,“ *Anadolu'da İslamiyet*” Darü'l-fünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası, İstanbul,1922.

“Köprülüler” MEBİA, VI.

Kurnaz,Cemal-Tatcı, Mustafa, Ümmî Sinân Hayatı ve Şiirleri, Ankara, 1998.

Kuşeyrî , Abdülkerim, Risâletü'l-Kuşeyrîyye, Beyrut 1993.

Kut, Günay, *“Anadolu'da Türk Edebiyatı”,* Osmanlı Devleti ve Medeniyeti II, editör. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul, 1998.

Kübrâ, Necmüddin, Usûlu Aşere, Risâle İle'l-Hâim, Fevâihu'l-Cemâl, Tasavvufî Hayat, Haz. Mustafa Kara, Dergah Yay, İstanbul, 1980.

Küçük, Sezâî, *“Halep Mevlevîhânesi”,* İLAM, C.III., S: 2 (Temmuz-Aralık)1998.

La'lîzâde, es-Seyyid Abdülbakî Efendi, Tarikat-ı Aliyye-i Bayramiyyeden Tâife-i Melâmiyyenin An'ane-i İrâdetleri ve Keyfiyyet-i Suhbetleri ve Aşk-ı Muhabbetullâha Cümleden Ziyâde Rağbetleri Beyanındadır, İstanbul. 1156 (1743).

Mantran, Robert, Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, Yayın Yönetmeni Robert Mantran, Çev.: Server Tanilli, İstanbul, 1992.

Margolıouth, D.S.,“ *Ahmed Rıfâî”* İA, I.

Margolıouth, D.S., *“Kadiriyye*” İA.VI.

Margolıouth, D.S., *“Nurhahşiyye”* İA.IX.

Mazıoğlu, Hasibe, *“Türk Edebiyatı, Eski”* MEBTA, XXXII.

Mecdî, Mehmed Efendi, Hadâikü'ş-Şakâik (Taşköprîzâde, eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye tercümesi, Neşreden Abdülkadir Özcan, Çağrı Yay, İstanbul, 1989.

Mehmed, Şemseddin, Bursa Dergâhları Yâdigâr-ı Şemsî, I-II. Haz. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy, Bursa,1997.

Mengi, Mine, Eski Türk Edebiyatı Tarihi, Ankara,1997.

Muhammedoğlu, Aliyev Salih,*“İbn Fadlân”,* DİA, XIX.

Mülâyim, Selçuk, “ *Osmanlı Mimarisi”*, Osmanlı Ansiklopedisi, III.

Müstakimzâde, Süleyman Sa'dettin, Hülâsatü'l-Hediyye, Millet Ktp. Ali Emiri, Şeriyye, No: 1082.

Müstakimzâde, Sadeddin Süleyman, Risâle-i Melâmiyye-i Bayrâmiyye, Süleymaniye Kütüphanesi, Nâfiz Paşa, no: 1164.

Nâbî, Tuhfetu'l-Harameyn. Haz. Mahmut Karakaş, İstanbul, 1989.

Nayır, Zeynep, Osmanlı Mimarlığında Sultan Ahmet Külliyesi ve Sonrası (1609-1690), İstanbul, 1975.

Nazmî, Muhammed, Hediyyetü'l-İhvân, İnceleme ve Edisyon Kritikli Metin. Hazırlayan: Osman Türer, (Basılmamış doktora tezi) Ankara. 1982.

Nef'î Divanı, Hazırlayan. Metin Akkuş, Ankara 1993.

Nizam, Seyyid, Menâkıb-ı Seyyid Ali es-Semerkandî, Süleymaniye Kütüphanesi, Mahmud Efendi, No: 4603.

Norris, Harry T., Islam in the Balkans: Religion and Society between Europe ant the Arab World, London 1993.

Ocak, A.Yaşar, Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sufilik: Kalenderîler (XIV-XVIII. Yüzyıllar), TTK Basımevi, Ankara, 1992.

Ocak, A. Yaşar, "*Bektaşîlik*" DİA,V.

Ocak, A. Yaşar," *Kanûnî Sultan Süleyman Devrinde Bir Osmanlı Heretiği: Şeyh Muhyiddîn-i Karamânî*", Bekir Kütükoğlu'na Armağan, İstanbul. 1991.

Ocak, A. Yaşar, Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15.-17.Yüzyıllar), Tarih Vakfı Yay, İstanbul. 1998.

Ocak, A. Yaşar, " *Baba İlyas*" DİA., IV.

Ocak, A.Yaşar, Babaîler İsyanı, Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslam-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü, Dergah Yay, İstanbul, 2000.

Ocak, Ahmet Yaşar, "XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda Dinde Tasfîye (Pürütanizm) Teşebbüslerine Bir Bakış, *"Kadızâdeliler Hareketi*", Türk Kültürü Araştırmaları, XIX, S: 1-2, Ankara, 1979-1983.

Olgun, İbrahim,*"Anı Türü ve Türk Edebiyatında Anı"* Türk Dili, *Anı Özel Sayısı*, Cilt: XXV.,S: 246., Ankara, 1 Mart 1972.

Öcalan, Hasan Basri, Bursa'da Tasavvuf Kültürü (XVII. Yüzyıl)., Gaye Kitabevi, Bursa 2000.

Ögke, Ahmet, Yiğitbaşı Velî Ahmed Şemseddin-i Marmaravî, Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Görüşleri, MÜSBE, (Basılmamış doktora tezi), İstanbul 2000.

Öney, Gönül. Ankara'da Türk Devri Yapıları, Ankara, 1971.

Öngören, Reşat, Osmanlılar'da Tasavvuf, Anadolu'da Sûfîler, Devlet ve Ulemâ (XVI. Yüzyıl), İz Yayıncılık, İstanbul, 2000.

Öngören, Reşat, Fatih Döneminde Belli Başlı Tarikatlar ve Zeyniyye, MÜSBE, Basılmamış yüksek lisans tezi), İstanbul, 1990.

Öngören, Reşat," *Hasan Burhâneddin Cihangîrî*", DİA, XVI.

Öz, Mustafa, " *Ca'fer es-Sadık*", DİA.,VII.

Öz, Tahsin, " *Sultan Ahmed Câmîî*" Vakıflar Dergisi, S.1.

Özcan, Abdulkadir, *"Baba Cafer Zindanı"* DİA,III.

Özcan, Nuri, *"Abdurrahîm Tırsî"* DİA, I.

Özdamar, Mustafa , Dersaâdet Dergâhları, Kırk Kandil Yay. İstanbul, 1994.

Öztürk, Mürsel, *" Ebû Saîd-i Sânî"* DİA, X.

Özcan, Nuri, *" Hâfız Post"*, DİA, XV.

Özcan, Nuri , *" Itrî Efendi, Buhûrîzâde"*, DİA, XIX.

Özkaya, Tüten, *" Sovyetler Birliği'nde Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi İle İlgili Yayınlar"*, TTK, Belleten, C.LIV., S. 211., Aralık 1990.

Pakalın, M. Zeki, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, İstanbul.

Pala, İskender., Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ Yay, Ankara. 1989.

Parmaksızoğlu, İsmet, *" Bir Türk Kadısının Esaret Hatıraları"* Tarih Dergisi, 1953.C:V, S:8.

Peçevî, İbrahim, Peçevî Tarihi, Matbaa-i Amire, 1281-1283.

Peçevî, İbrahim, Peçevî Tarihi I-II, (Haz. Bekir Sıdkı Baykal), Kültür Bakanlığı Yay, Ankara, 1999.

Pekolcay, Necla, "İslamî Türk Edebiyatı", Cağaloğlu Yay, İstanbul. 1967.

Pekolcay- A. Necla -Abdullah Uçman, "*Eşrefoğlu Rûmî*" DİA.XI.

Razak, Asım Muhammed, Hânkâvu's-Sûfiyye fi-Mısır, Kahire, 1997.

Refik, Ahmed , *"Osmanlı Devrinde Râfızîlik ve Bektaşîlik"* Darü'l-fünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası, İstanbul. 1932., IX, S.2.

Sahillioğlu, Halil, *"Dördüncü Murad'ın Bağdat Seferi Menzilnâmesi"* TTK, Belgeler, II/3-4. Ankara 1967.

Sakaoğlu, Saim, *" XVII. Yüzyıl Saz Şairleri"*, Büyük Türk Klasikleri, İstanbul, 1987.,C.VI.

Sarı Abdullah Efendi, Semerâtü'l-fuâd fi'l-Mebde-i ve'l-Meâd, Matbaa-i Amîre, İstanbul, 1288/1871.

Sevgen, Nazmi, Beşiktaşlı Yahya Efendi: Hayatı, Menkıbeleri, Şiirleri, İstanbul. 1965.

*"Seyâhat-nâme"*mad., Meydan Larousse. XI.

Suhreverdi, Abdulkahir bin Abdullah, Avârifü'l-Meârif, Beyrut, 1983.

Suhreverdî, Avârifü'l-Maârif, Tasavvufun Esasları (Haz. H. Kâmil Yılmaz-İrfan Gündüz), Erkam Yay, İstanbul, 1990.

Süreyya, Mehmed, Sicill-i Osmânî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye, Matbaa-i Amire 1308-1311.

Şahin, Kâmil, *"Edebâli"* DİA, X.

Şahin, Kâmil, *" Habib Karamânî"* DİA, XIV.

Şa'rânî, Abdülvehhab, Levâkıhu'l-Envâr fi Tabakâti'l-Ahyâr (et-Tabakatü'l-Kübra), Kahire.trs.

Şeyhî, Mehmed Efendi, Vakâiyi'ü'l-Fuzalâ, (Haz. Abdülkadir Özcan), Çağrı Yay, İstanbul. 1989.

Tan, Nail, Evliya Çelebi Seyahatnamesi Folklorik Dizin Denemesi, Ankara, 1974.

Tanman, M. Baha, İstanbul Tekkeleri'nin Mimari ve Süsleme Özellikleri, Tipoloji Denemeleri, İÜSBE, basılmamış doktora tezi, İstanbul 1990., (1. Cilt. Metin, 2. Cilt.Metin, 3.Cilt. Katalog, 4. Cilt. Katalog)

Tanman, M. Baha, *" Abdüsselâm Tekkesi"* DİA, I.

Tanman, M. Baha, *" Beşiktaş Mevlevîhanesi"*, DİA,V.

Tanman, M. Baha, *"Cihangir Tekkesi"*, DBİA, II.

Tanman, M. Baha *"Dragman Külliyesi"* DİA, IX.

Tanman, M. Baha, *" Durmuş Dede Tekkesi"*, DBİA, III.

Tanman, M. Baha, *"Emîr Buhârî Tekkesi"* DİA, XI.

Tanman, M. Baha, *"Gülşenilîk"* DBİA, III.

Tanman, M. Baha, *" Hüsameddin Uşşâkî Tekkesi"* DBİA, VI.

Tanman, M. Baha, "*Hüsâmeddin Uşşâkî Tekkesi,* D.İ.A,XXVIII.

Tanman, M. Baha, *" Karabaş Tekkesi"* DBİA, IV.

Tanman, M. Baha, *" Pazar Tekkesi"* , DBİA, VI.

Tanman, M. Baha, *"Sinanîlik"* DBİA,VII.

Tanman, M. Baha, *" Şah Sultan Câmii ve Tekkesi"*, DBİA, VII.

Tanman, M. Baha "*Uşşakîlik*" DBİA, VII.

Tanman, M. Baha,"*Ümmî Sinan Tekkesi"* DBİA,VII.

Tanman, M. Baha, *"Yenikapı Mevlevîhânesi"* IX.Vakıf Haftası Kitabı, Ankara, 1992.

Tanpınar, Ahmet Hamdi, Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler, İstanbul 1992.

Tanrıkorur, Bârihüdâ, *"Gaziantep Mevlevîhânesi"*, DİA, XIII.

Tarlan, Ali Nihad, Nef'î'nin Farsça Divan Tercümesi, İstanbul, 1944.

Taşköprizâde, Ahmed İsâmüddin, eş-Şekâiku'n-nu'mâniyye fi'Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye (Neşreden: Ahmed Subhi Furat), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay, 1985.

Tek, Abdurrezzak, " *Müstâkimzâde'nin Risâle-i Melâmiye-i Bayrâmiye Adlı Eseri İle İlgili Bir İnceleme"* İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi Tasavvuf, Yıl:3., S.7.Eylül-Aralık 2001.

Tekindağ, Şehabeddin, *"XVII. Yüzyıl Türk Sanat Eserlerinden Bir Abide Yenicâmi Külliyesi"* İÜEF Tarih Dergisi, S. 28-29 (1974-1975).

Telci, Cahit, *"İstanbul Tekkeleri Hakkında 1885 Tarihli Bir İstatistik"* 50.Yıl Atatürkçülük Armağanı, Akademi Kit., İzmir, 1994

Togan, Zeki Velidî, İbn Fadlan's Reisebericht, Leipzig 1939.

Tosun, Necdet, Hacegân Ekolu, MÜSBE, (Basılmamış doktora tezi), İstanbul 2001.

Tuncer, Orhan Cezmi, *"Kilis Mevlevîhânesi"* Türkiyât Araştırmaları Dergisi, yıl:2.S.2. (Mayıs 1996).

Turan, Osman, Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, İstanbul, 1993.

Turnalı, A. Bilgin -Esin Yücel, , *"İstanbul'da Az Bilinen Bazı Tekkelerin Yerlerine Dâir Bir Araştırma II"* Türk Dünyası Araştırmaları, S:70, 1991

Turan,Lokman, *"Türk Edebiyatında Seyahatnameler"*, EKEV Akademi Dergisi, Cilt:1, S: 1.Erzurum Kültür Eğitim Vakfı Sosyal Araştırmalar Merkezi. Erzurum Kasım 1997.

Türkay, Cevdet, Osmanlı Türklerinde Coğrafya, MEB. Yay. İstanbul, 1999.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler/ İsimler/ Eserler/ Terimler., Dergâh Yay, I- VIII., İstanbul, 1990.

Uludağ, Süleyman , Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Marifet Yay. İstanbul. 1995.

Uludağ, Süleyman, *"Ahmed Şemseddin, Yiğitbaşı"*, DİA.,II.

Uludağ, Süleyman, *"Ahmediyye"*, DİA.,II.

Uludağ, Süleyman, *" Bayezîd-i Bistâmî"* DİA, V.

Uludağ, Süleyman, " *Edhemiyye*" DİA, X.

Uludağ, Süleyman, *"Halvetiyye"* DİA, XV.

Unat, Faik Reşit, Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnâmeler, (Yayımlayan Bekir Sıtkı Baykal), TTK, 1968.

Uzunçarşılı, İ.Hakkı, Osmanlı Tarihi, I- VI, TTK Basımevi, Ankara, 1988-1995.

Üzgör, Tahir, Fehîm-i Kadim, Hayatı, Sanatı, Dîvân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi, Ankara, 1991.

Vassaf, Hüseyin, Sefîne-i Evliyâ-yı Ebrâr, Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar, no: 2305-2309. Nşr. Ali Yılmaz-Mehmet Akkuş, İstanbul, 1990.

Varlık, Mustafa Çetin, *" Evliya Çelebi'ye Göre Kütahya ve Bu Bilgilerin Arşiv Belgeleri İle Karşılaştırılması"*, Marmara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türklük Araştırmaları Dergisi, IV., İstanbul, 1988.

Vatın, Nıcolas, *"Bir Osmanlı Türkü Yaptığı Seyahatı Niçin Anlatırdı?"*(Fransızcadan tercüme: Işık Ergüden,Cogito Osmanlılar Özel Sayısı, S:. Yıl: 1999.,Yapı Kredi Yay, Üç Aylık Düşünce Dergisi.

Vicdanî, Sadık , Tomâr-ı Turuk-ı Aliyyeden Halvetiyye.İstanbul 1338-1341.

Vicdanî, Sadık. Tomâr-ı Turuk-i Aliyye Melâmîlik , Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası, İstanbul,1338/1340.

Yazıcı, İshak, *"Bahru'l-ulûm"*, DİA, IV.

Yazıcı, Tahsin, *"Haydariyye"* DİA, XVII.

Yeniterzi, Emine, Mevlâna Celâleddin Rûmî, TDV Yay. Ankara, 1995.

Yesevî, Ahmed, "Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler", Haz. Kemal Eraslan, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, Ankara, 1983.

Yetik, Erhan, *"Ankaravî İsmail Rüsûhî"*, DİA, III.

Yetik, Erhan, İsmail-i Ankaravî, Hayatı, Eserleri ve Tarikatı, İşaret Yay. İstanbul, 1992.

Yılmaz, H. Kâmil, Azîz Mahmud Hüdâyi ve Celvetiyye Tarikatı, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay, İstanbul, 1980.

Yılmaz, H. Kamil, Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar, Ensar Neşriyat, İstanbul 1998.

Yılmaz, H.Kâmil*" Anadolu ve Balkanlarda Yesevi İzleri"*, "Ahmed Yesevi Hayatı, Eserleri, Tesirleri", Haz. M.Şeker, N. Yılmaz. Seha Neşriyat, İstanbul, 1996.

Yılmaz, H. Kâmil, "*Aziz Mahmud Hüdâyî*" DİA.IV.

Yılmaz, H. Kâmil, Tasavvufî Hadis Şerhleri Ve Konevî'nin Kırk Hadîs Şerhi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay, İstanbul, 1990.

Yılmaz, Necdet, Osmanlı Toplumunda Tasavvuf, Sûfîler, Devlet ve Ulemâ (XVII.Yüzyıl), Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yay, İstanbul 2001.

Yurd-, Ali İhsan- Mustafa Kaçalın. Akşemseddin, Hayatı ve Eserleri, Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Yay, İstanbul, 1994.

Yurt, Ali İhsan, Fatih'in Hocası Akşemseddin, Hayatı ve Eserleri, Fatih Matbaası, İstanbul 1972.

Yüce, İsmail, " Beşiktaşlı Yahya Efendi: Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri" MÜSBE, (basılmamış yüksek lisans tezi), İstanbul, 1992.

Yüksel, Hasan , *"Ayıntab Mevlevîhânesi"*, Toplumsal Tarih, 1/1-6. S.5 (1994).

Yüksel, Müfid, *"İstanbul Tekkeleri I"*, Cem Dergisi, yıl: 7, S:71(Ekim 1997).

Zarcone, Thıerry , *"Hindiler Tekkesi"*, DBİA. IV.